M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM

VOLVMEN PRIMVM,

a Ioan. Michaele Bruto emendatum.

Accesserunt breues animaduersiones ex doctissimorum hominum commentarijs, quibus ita loci permulti explicantur, vt vulgo receptæ lectionis vbique ratio habeatur.

Quos autem in his simus auctores secuti auersa pagella indicabit.

LONDINI,

Excudebat Thomas Vautrollerius, Typographus. 1579.

Cum Priuilegio Regiæ Maiestatis.

Collegium Beatæ Mariæ
De Etona

IOAN. MICHAEL

BRVTVS PHILIPPO TEBALDVCIO IACOMINIO S. D.

MVLTI quidem, Philippe Tebalduci, ex quo tempore eloquentia inter homines esse aliquo in honore, & gloria cœpit, cum eius studio incensi magnum suum nomen atq; illustre ea excolenda apud posteros fecissent, de illius laudibus præclare multa, & luculenter scripta reliquerunt. Itaque, vt eos mittam, qui ita has partes præstiterunt, vt haud digni ipsi maiore laude viderentur: ex ijs ipsis, qui magna ingenij, atque eruditionis fama sunt in laudanda eloquentia versati, qui tamen illius magnitudinem sint assecuti scribendo, plane constat ad hunc diem fuisse neminem. Atque in eo ipso, illud dignum summa admiratione est, cum doctissimi homines, atque excellentissimis ingenijs, illius laudibus persequẽdis, magno hominum consensu diserti ipsi, & eloquentes sint visi: nemini tamen vmquam materiam ad scribendum, magna etiam cum spe laudis defuisse. Est hæc plane mirifica illius laus, cum vni laus maxima debeatur, quæ illi tamen par sit, inueniri laudem nullam posse. Etsi autem multa sunt in homine ornamenta, & maxima, quibus illum natura honestauit: at est illud vnum plane diuinum, quod & intelligendo proxime illum ad Dei immortalis vim, & magnitudinem accedere, & quæ intelligeret explicando, quod diuinitatis cuiusdam esse, ac ma-

NOTE

This volume h

tight binding and

effort has been m

duce the centres,

result in d

e has a very
nd while every
n made to repro-
es, force would
n damage

emic
ms

Collegium Beatæ Mariæ
De Etona

IOAN. MICHAEL BRVTVS PHILIPPO TEBALDVCIO IACOMINIO S. D.

VLTI quidem, Philippe Tebalduci, ex quo tempore eloquentia inter homines esse aliquo in honore, & gloria cœpit, cum eius studio incensi magnum suum nomen atq; illustre ea excolenda apud posteros fecissent, de illius laudibus præclare multa, & luculenter scripta reliquerunt. Itaque, vt eos mittam, qui ita has partes præstiterunt, vt haud digni ipsi maiore laude viderentur: ex ijs ipsis, qui magna ingenij, atque eruditionis fama sunt in laudanda eloquentia versati, qui tamen illius magnitudinem sint assecuti scribendo, plane constat ad hunc diem fuisse neminem. Atque in eo ipso, illud dignum summa admiratione est, cum doctissimi homines, atque excellentissimis ingenijs, illius laudibus persequẽdis, magno hominum consensu diserti ipsi, & eloquentes sint visi: nemini tamen vmquam materiam ad scribendum, magna etiam cum spe laudis defuisse. Est hæc plane mirifica illius laus, cum vni laus maxima debeatur, quæ illi tamen par sit, inueniri laudem nullam posse. Etsi autem multa sunt in homine ornamenta, & maxima, quibus illum natura honestauit: at est illud vnum plane diuinum, quod & intelligendo proxime illum ad Dei immortalis vim, & magnitudinem accedere, & quæ intelligeret explicando, quod diuinitatis cuiusdam esse, ac ma-

ius,atque augustius potestate hominum videretur, efficere vnum in terris voluerit. Quis autē rationis, & mentis vsus in homine esset,si quidem cum ingenij acie videre multa,atq; excogitare præclare posset,ratio illi certa deesset,quæ præclare inuenta excogitataq; haberet, in hominum vitam , quo illum natura adduceret,conferendi ? Nunc quidem,vt ex constanti,ac certo cæli motu,ex ortu,atque occasu siderum,quæ celeritate incredibili suos orbes conficiendo annorū conuersiones, tempestatumq; varietates efficiunt,vt deniq; ex tanta naturæ consensione,conuenientia rerum,decore, venustate, diuinam esse mentē intelligimus, cuius admirabili prouidentia constituta omnia administrentur: sic quocumq; nos animo,menteq; conuertimur, maximarum quidem rerum inuentricem in homine rationē, atq; adeo e diuina mente libatam, atq; haustam animaduertimus : sed vnam illius administram eloquentiam,earum rerum omnium effectricem, sine quibus nulla hominum vita futura sit,vnam eandem summam virtutem,quam sapientes,rerum dominā, lumen ingenij in homine, decus,sapiētiam vocant, cogimur admirari . Quod enim vitam honeste & cum laude ducimus , quod vni animantium omnium,non aliorum caussa effecti, contra,omnia nostra caussa effecta videantur , quod est nobis propositum laus, gloria, honos, decus, vt non solum sit nobis cum spe vitæ , cuius perexiguus est, ac breuis cursus,sed cum spe etiam immortalitatis viuendum,vna sibi hanc laudem eloquentia totam sumit . At quanta res eloquentia sit,tum facile nobis fuerit intelligere,si sine ea , cuiusmodi esset vita hominum futura, id quod facile fingere animo possumus,perspectum,exploratumq; habeamus . Fuit hoc quidem homini a natura datum orto e diuino semine animanti,vt cum tantus esset , quantus sibi postea esse visus est,non solum se esse præstantissimum omnium

senti-

ſentiret, ſed vt factus tandem admirator ſui, rationẽ certam viamq; iniret, qua ſe dignam vitam, atque ſua origine traduceret, quæ diuina & cæleſtis eſſet. Et ſi autem veriſimile eſt, cum rudis adhuc vita hominum impolitaque eſſet, nonnullos ſemper exſtitiſſe, qui cum magnitudine ingenij excellerent, ſeuocata interdum a mortali concretione mente, quanta eſſet homini dignitas a natura conciliata, ex contemplatione ſui æſtimare poſſent: at, vt multitudinem a fera vita, atque immani auocarent, vt a corporis contagione abducerent, vt ad cognitionem ſui, ad immortalitatis ſpem, ad contemplationem rerum cæleſtium excitarent, eloquente homine fuit opus, & qui tamquam orationis faces admouendo incenderet animos ad earum rerum ſtudium, a quibus, deprauata natura ſui, eſſent maxime auerſi. Quanta porro excitanda ingenij vis fuit, vt ſubire homines vnius imperium vellent, vt magiſtratum vereri, legum vim, iudiciorum ſeueritatem, vt ad vitæ conſtantiam, atq; æquabilitatem traduci: cum elati virium ferocia, tenuitate imbecilliorum ad iniuſta imperia, ad vim, ad iniuriam abuterentur? quanta autem eloquentiæ vis adhibenda, vt horrere ijdem tortorem, ſupplicia, cruces, ſecures, imminentem carnificem improborum ſceleri aſſueſcerent, qui vitæ omne præſidium in robore viriũ, atque immanitate haberent conſtitutum? At laudibus maximis afficiuntur, qui bello deuictas gentes ſeſe dedere, leges accipere, imperata facere, parere hoſtium imperio armis coegerint: qui eloquentiæ ſubſidio, a vitæ impunitate, & licentia, homines volentes ad ſubeundas pœnas eorum quæ agerent impune, capite, & ceruicibus perducerent, non illi videntur dei immortalis vim in terris poteſtatemq; aſſecuti? Vt autem diuinum hoc opus, atque admirabile, quem mundum ſapiẽtes homines, illius ſpeciem eximiam pulchritudinemque admirati nomi-

narunt, ex diuersis inter se maxime, & pugnantibus naturis immortali deus consilio effinxit: ita distractam, confusamque vitam hominum diuersis studijs, cum in magna rerum impunitate corporis vires ad opprimendum, consilij vis, & ratio illis vsui ad fallendum esset, nullum posteritatis studium, qui certa connubij iura nulla haberent, certos liberos nullos agnoscerent: sapientium hominum, atq; eloquentium dicendi facultas, & vis ad hanc rationem humanitatis, & vitæ coniunctionem, quæ hominis maxime propria est, conformauit. Hinc primum hominibus certa constituta domicilia, & sedes, cum in principio qua illos temere libido, & casus ferret, incerti vagarentur, conditæ ciuitates, scriptæ leges, magistratus, priuatorum iura instituta, agrorum fines descripti, quorum nullus modus esset, definitæ regionibus prouinciæ, diuisus terrarum orbis regnis, atque imperijs: hinc præclaræ omnes artes studiaque adinuenta, quibus homines, exuta feritate, ad meliora vitæ instituta capessenda incitarentur. Quæ cum tanta sint, vt nihil fingi ad speciem præclarius, nihil ad vsum excogitari commodius, atque vberius potuerit, quanta eloquentiæ laus sit, quæ vna tantarum rerum effectrix, & moderatrix habeatur? An non illa merito inter cetera vitæ ornamenta, quibus homines brutis animantibus præstant, principem sibi locum vindicauit? Sunt hæc quidem per tot sæcula ex quibus esse homines cœperunt pæne obruta vetustate, sed in hominum memoria, quamdiu in his ratio vigebit, nisi sui obliuisci plane velint, fixa testataque hærebunt: nullum vt vmquam tempus futurum sit, quin eloquentiæ laudes litteris, monumentisque doctorum hominum consignatæ exstent. Atq; eo quidem poetarum fere inuenta spectant; cum vt veritatem fictis fabulis adumbrarent, dijs natos homines effingerent qui deleto hominum genere, e lapidibus deorum

impe

imperio homines formarent: neque enim multo ſecus videntur feciſſe, qui e dura atque immiti natura orationis lenocinio homines ad hanc humanitatem delinitos traducere potuerunt. Hinc Hercules, Dionyſij, ceteri, quos falſa opinio hominum in deorum numero præclare de rebus hominum meritos, diuinis certe atque immortalibus dignos præmijs, collocauit. Atq; vt iam propius accedam, hinc in liberis ciuitatibus oratorum ſumma auctoritas, ingens nomen, exiſtimatio, euecta eloquentia populorum ſuffragijs ad ſummos honores, ad maxima regna, atque imperia: hinc in ciuilibus diſſenſionibus iratis adempta arma, graues volentibus impoſitæ leges, erepta commoda, agrariæ leges, cum rogarentur, antiquatæ: quæ prodigia verius, & portẽta, niſi clariſſima ad noſtram memoriam monumenta eorum exſtarent, videri poſſint. Itaque, vt cetera omittam Thucydidis, Herodoti, Xenophontis, tum qui ea quæ litteris mandarunt, in foro, in iudicijs, in concionibus, in ſummo ciuitatis conſilio egerunt, Demoſthenis, Aeſchinis, Hiperidis, quorum ingenia, atq; eloquentiam ex ijs quæ nobis ſcripta reliquerunt admiramur, quæ tuo nomini inſcripta hoc tempore, Philippe, edimus, eius oratoris monumenta ſunt, qui diuina quadam facultate ingenij, dicendi vbertate, & copia, grauitate ſententiarum, cognitione maximarum rerum, omnibus orationis luminibus, & ornamentis, ea eſt in magna inimicorum contentione aſſecutus, quæ nemo fere ſecundiſſimis ſuis rebus eſt vmquam auſus optare. Non eſt conſilium ſingula enumerare, priuatis, publicis dicendis cauſſis, auctoritatem, gratiam, potentiam partam: detractos ex accuſatorum ſubſellijs reos atque iudicum ſeueritati ereptos: nouum hominem nullis maiorum monumentis, triumphis, imaginibus nitentem, ad ſummum ciuitatis imperium euectum: diſiectam, & fractam Catilinæ ma-

num, cum in vnius consulatum improborum ciui-um consilia erupissent: a cædibus, vastitate, incendijs patriam liberatam, e fati ore, & faucibus ereptam: quibus vellet decretas prouincias, quibus vellet ademptas: ab eo qui inimicus, qui infestus iudex, qui cum summo imperio, summa cum potestate iudicaret, qui iam damnasset, vitam, incolumitatem, reditum exsulum impetratum: quanta illa sunt quæ, republica tyranni cæde liberata, gessit? Vtrum quidquam agi ad famam hominum illustrius, ad gloriam, ad immortalitatem magnificentius potuit, quam cum homine potentissimo inimicitias suscipere, cum armato, improbo eodem, audaci, impotenti animo, summam potestatem gerente dimicare, eundem hostem iudicandum, notandum decretis grauissimis, prouincia, imperio spoliandum, eijciendum e ciuitate, deturbandumq; curare? Quis vero vmquam armatus, & clarissimarum gentium victor iustiorem egit triumphum, quam is vnus togatus promereri est visus? Non enim hæc armis gesta, non vi, non consulari imperio: sed animi magnitudine, & consilio suscepta, studio, vigilantia, virtute administrata, vna eloquentiæ vi perfecta, & constituta. Itaque qui ea apud alios legunt, vt ab ijs tradita posteris sunt, facere non possunt, quin ita esse gesta arbitrentur: tantum vt tribuant vnius hominis eloquentiæ, quãtum fidei scriptorum tribuunt, vix vlla ratione adduci possunt. At vbi quis dicendi genus quam acre sit, quam vehemens, quam concitatum, qui in vniuersa oratione aculei, quanta dicentis vis sit, animaduertat, haud magnopere miretur audacissimorum hominum animos fractos, improbos territos ac debilitatos metu, sceleratis extorta arma e manibus, tela intenta iugulis ciuium, comparatas faces ad vrbis incendium ereptas, liberatam ab interitu patriam, vno hæc togato agente, salutem

tem omnium, incolumitatem, libertatem, magna illius gloria constitutam. Facit quidem mihi copia eorum enumerationem difficilem, qui eloquentiæ laude maiorum memoria excelluerunt: quorum cum multi improbi, & nefarij facultate orationis ad fallendam multitudinem abuterentur, vt infamis eloquentia aliquando in liberis ciuitatibus haberetur, magno suo dedecore, & scelere perfecerunt. Neque vero accusanda eloquentia, sed plectendi ij fuerunt, qui qua re esse suis subsidio deberent, illis exitium pestemque importarent. Ita ignis tanta vis merito æque reprehendi possit, cuius est vsus homini maxime ad vitam agendam necessarius: quoniam vrbes haustæ, prouinciæ, populi absumpti incendio, mala, atq; incommoda sunt hominum scelere in orbem terrarum per eum inuecta maxima, & grauissima. Itaque nobili illo Atheniensium iudicio, cum Hiperide defendente diserto homine, & magni nominis, Phrinem Areopagitæ magna ciuitatis infamia absoluissent: iudicum flagitium vindicandum seuere, eloquentię prędidio ciues priuandi, quo vno maxime liberæ ciuitates stant, minime paucorum scelere fuerunt. Atque vt in alijs omnibus, ita & in hoc rectius populus Romanus: qui cum duo summi oratores, & in primis suorum clari ad vim ingenij dicendi copia adiuncta, perniciosas ciuitati leges populo suadere, aduersante senatu, instituissent, illos tollendos e medio, eloquentiæ vsum vnius rei maxime vitæ hominum salutaris, non solum retinendum, sed augendū etiam præmijs notato scelere, atq; audacia hominū censuit. Itaq; Gracchorum inuidia neq; Q. Hortensio, cum longo interuallo consulatum in familiam retulisset, neq; Ciceroni, equitis Romani filio, cum per se homo cognitus competitores homines nobilissimos consulatu deiecisset, quo minus ad summos honores perueniret impedimento fuit. Quid vero?

iccircone abijcienda sunt arma, quod ad otium & pacem tuendam adinuenta, maximorum sæpe malorum efficiẽtia hominibus fuerunt? Etsi enim Marius, Sulla, Cinna, Octauius, ciuilibus bellis patriam quam seruare deberent, afflixerunt: perdidit Pompeius, Cæsar: at seruauit olim Camillus perditam: Fabius, Marcellus, Claudius sustinuit labantem: ditione atq; imperio Scipiones auxerunt. Quin etiam vnde alij reprehendendi occasionem sumpserunt, maxime semper mihi laudanda eloquentia est visa. Quæ enim in mala caussa, & cum vires suas omnes, & copias improbo homini effudit, flectit tamen animos, quo vult rapit, mouet, abijcit, erigit, diluit, refellit, difficillima quæque assequitur, neque iam sumit quod datur, sed quod vult eripit, adimit, extorquet: quantos illa clamores, admirationes, plausus in optima caussa est excitatura? Fuit hæc olim suscepta contentio inter duos suæ, superiorisq; ætatis omnium oratores maximos, atq; eloquẽtissimos Ciceronem, & Hortẽsium in vno accusando, & defendendo C. Verre. Quorum alter quantus fuerit futurus, vbi altera actione ad iudicium reus affuisset, ex ijs orationibus quæ ab illo scriptæ ad nostram memoriam peruenerunt, facile iudicari potest. Nihil autem est, siue id ab ingenio, siue a recõditiore quadam arte, & doctrina manat, quod adiumenti aliquid afferre ad dicendum possit, quin in ijs cumulate perfectum absolutumq; sit. Quidquid, inquam, est, quod excogitari ingenio, perpoliri arte, effici vsu, atque exercitatione possit, ornamenta omnia orationis, & lumina: quidquid in vllo genere orationis, admirationem hominum, & laudem habet, siue inuehendum sit vehementius, siue callide, atq; acute disputãdum, siue temperata oratione leniter, remisse, æquabiliter agẽdum: copiosissima atq; vberrima omnia in vnum congesta coaceruataq; conspiciuntur, quæ raro in multis atque ea quidem

quæsita

quæsita pertinaci studio, numquam in vno sunt post hominum memoriam animaduersa. Neq; vero ipse præcepta dicendi hausisse ab alijs, sed suppeditare ipse vnde alij parata habeant, neque ex arte dicere, sed conficere ipse artem videtur: vnus in quo ornando quidquid præclari natura habuit, raro sui effusa videatur consumpsisse. Alter qui neq; dixit pro reo, neq; quid esset dicturus, cum tantus esset, vt cũ Cicerone conferretur, scriptum reliquit, veluti in perdita caussa, & grauissimis præiudicijs iugulata, magnitudine ingenij videtur potuisse efficere, vt cũ iudicum voluptate, sua magna cum laude audiretur: tum effugere nonnumquam atq; elabi e manibus, etiam si accusator Cicero esset: assequi idem cum neque a caussa, neque ab vlla honesta ratione adiuuaretur, obesset reus plurimum, cuius vita anteacta omnibus sceleribus, & flagitijs esset cooperta, vt Cicerone accusante absolueretur, minime videtur facile potuisse Adiuuat caussam oratoris eloquentia, sed ita, vt oratorem adiuuet caussa, non aduersetur certe, ius, æquitas, leges quæ susceperit defendenda tueantur. Ac cum tantus est eloquentiæ vsus, in publicis caussis, priuatis agendis, in dicenda sententia, vbi quid suadendum, dissuadendum sit, tum nulla est vitæ pars, quæ huius esse expers sine magno incommodo possit. Quantum enim illa habet illecebræ ad conciliandos animos? quantam ad cohortandum vim, ad deterrendum? quantum voluptatis, & lenocinij ad oblectandum? Quis porro est honesto loco natus, siue is in libera ciuitate agat, siue in ea quæ vnius imperio pareat, quin illi aut publicæ, aut priuatæ rei caussa, cum magistratu agere, legari ad reges, præfici negotijs grauissimis, multa obire necesse sit, quæ neque administrari recte, neq; vllo modo effici sine eloquentiæ præsidio possunt? Quot autem ij sunt, quibuscum nobis est agendum, qui cum sint ita affecti animo, vt nulla vi flecti, nul-

lis armis possint, vnius commoda oratione, deliniri se, atque adduci in sententiam patiantur? Itaque optima ratione fit, vt, quemadmodum in foro qui oratores maxime eloquentia excellant, adhibentur ad defendendas caussas: qui legationes obeant ad reges, & præpotentes populos, ij deligantur, qui ad summam prudentiam, & rerum vsum dicēdi virtutem & facultatem habeant adiunctam. Quæ omnia, Philippe, cum pater tuus explorata haberet excellenti vir ingenio, & quorum esset liberorum parens non ignoraret: quamquam præter familiæ nobilitatem multa se illis relicturum speraret, quibus traditum a maioribus locum in ciuitate honeste tuerentur: cum alias artes quibus liberi adolescentes ad virtutem, atque honestatem excitantur, tum eloquentiæ studia illos excolere, atque ea ipsa quidem intentissima cura, & studio acerrimo voluit. Quod illi tanto maiori laudi est dandum, quanto cum ille ea ingenij elegantia liberos, ea forma, ijs moribus suscepisset, vt paternam in ijs etiam indulgentiam excitarent, qui nulla ijs essent propinquitate coniuncti, minus a tam laudabili instituto ijs incommodis deterritus est, quibus grauissimis plurimisq; subeundis maximarum rerum cognitio, ac litteræ reconditiores comparantur. Ac te quidem, qui es ceteris natu maior, quamquam ea a natura adiumēta habes, vt tua sponte, cum maxima semper spectaris, & te digna, quo animum intendisses videreris peruenturus, quantum excolendo ornandoq; perfecerit animaduertimus: magna quidem hoc cum illius laude, qui vt talis euaderes curarit, sed non minore tua tamen, qui parentis studium summum a primis tuis annis singulari assiduitate, alacritate animi, constantia, quæ in ea ætate admiratione digna videretur, perpetuo adiuueris. Auertit te ab instituto laudis cursu, non quidem patris voluntas (quid enim illi posset esse antiquius, quam te, eo cum lau-

de

de confecto, virtutis præmium aſſequi, quod tibi propoſuiſſes maximum, atque ampliſſimum?) ſed rei familiaris ratio : cum patris ætati ingraueſcenti, filium tanta ingenij indole quaſi ſuccreſcẽtem, ſuccedere velut grauiori oneri ferẽdo, domeſticis obeundis negotijs æquum eſſet. Quo magis eſſe ipſe laudandus videris, qui, cum nulla fere hora vacuum te a negotio habeat, ea legere non deſiſtis, quorum fructus modo libero homini in otio cõſtare, & plane omni cura perfuncto poteſt. In quibus cum auidiſſime Ciceronis ſcripta legas, quem vnum auctorem eloquentiæ tantum habes, qua vales plurimũ, haud videar male meam operam poſuiſſe, ſi eius orationes quas aut priuatus, aut in magiſtratu ante præturam habuit, tuo nomini a me emendatas in lucem edam. Nam vtrumque me aſſecuturum ſpero, &, vt mihi grati animi fructus aliquis conſtet, meæ voluntatis in te illuſtri teſtimonio conſtituto, &, vt ipſe Ciceronis ſcripta (qua in re plurimum a me elaboratum eſt) multo quam antea emendatiora legas. Quod tibi haud vereor quin gratiſſimum futurum ſit. Nam, vt meum in te ſtudium, beneuolentia, obſeruantia quanta ſit perſpici poſſit, nullo me genere officij vmquam aſſecuturum ſpero. Datum Lug. Kal. Ian. 1567.

* * *

T. LIVIVS HISTORIARVM LIB. CXX.

M. Cicero sub aduentum Triumuirorum vrbe cesserat pro certo habens, id quod erat, nō magis Antonio eripi se, quam Cæsari Cassiū & Brutū posse. Primo in Tusculanum fugerat: inde transuersis itineribus in Formianum, vt ab Caieta nauim conscensurus, proficiscitur. vnde aliquoties in altum prouectum, cum modo venti aduersi retulissent, modo ipse iactationem nauis cæco voluente fluctu pati non posset: tædium tandem eum & fugæ, & vitæ cepit. Regressus ad superiorem villam, quæ paullo plus mille passibus a mari abest, Moriar, inquit, in patria sæpe seruata. Satis constat seruos fortiter fideliterq; paratos fuisse ad dimicandum: ipsum deponi lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica, præbentiq; immotam ceruicem caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit: manus quoq;, scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium: iussuq; eius inter duas manus in rostris positum: vbi ille consul, vbi sæpe consularis, vbi eo ipso anno aduersum Antonium, quanta nulla vmquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat, vix attollentes lacrymis oculos homines intueri trucidata mēbra eius poterant. Vixit tres & sexaginta annos: vt, si vis abfuisset, ne immatura quidem mors videri possit. Ingenium & operibus, & præmiis operarum felix. Ipse fortunæ diu prosperæ, & in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi, atq; acerbo, omnium aduersorum nihil, vt viro dignum erat, tulit, præter mortem: quæ vere æstimanti minus indigna videri potuit: quod a victore inimico crudelius passus erat, quam quod eiusdem fortunæ compos ipso fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus ac memorabilis fuit: & in cuius laudes sequēdas Cicerone laudatore opus fuerit.

ORATIO-

ORATIONVM PRIMI VOLVMINIS INDEX.

(.:.)

M. T. CICERONIS
PRO P. QVINCTIO.
ORATIO I.

QVAE res in ciuitate duæ plurimum possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquilli, vereor, alteram metuo. Eloquentia Q. Hortensij ne me dicendo impediat, nonnihil commoueor: gratia Sex. Næuij ne P. Quinctio noceat, id vero non mediocriter pertimesco. Neque hoc tantopere querendum videretur, hæc summa in illis esse, si in nobis essent saltem mediocria. Verũ ita se res habet, vt ego, qui neq; vsu satis, & ingenio parum possum, cum patrono disertissimo comparer: P. Quinctius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ sunt, cum aduersario gratiosissimo cõtẽdat. Illud quoq; nobis accedit incõmodum, quod M. Iunius, qui hanc caussam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in alijs caussis exercitatus, & in hac multum & sæpe versatus, hoc tempore abest, noua legatione impeditus: & ad me ventum est, qui vt summa haberem cetera, temporis quidem certe vix satis habui, vt rem tantam, tot controuersijs implicatam, possem cognoscere. Ita, quod mihi consueuit in ceteris caussis esse adiumento, id quoque * in hac caussa deficit. Nam quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui: quæ quanta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, intelligi non potest. Quæ quo plura sunt,

ſunt, C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in conſilio adſunt, meliori mente noſtra verba audire oportebit: vt multis incommodis veritas debilitata, tandem æquitate talium virorum recreetur. Quod ſi tu iudex, nullo præſidio fuiſſe videbere contra vim, & gratiam, ſolitudini, atque inopiæ: ſi apud hoc conſilium ex opibus, non ex veritate cauſſa pendetur; profecto nihil eſt iam ſanctum, atque ſincerum in ciuitate: nihil, quod humilitatem cuiuſquam grauitas, & virtus iudicis conſoletur. Certe, aut apud te, & eos, qui tibi adſunt, veritas valebit; aut ex hoc loco repulſa vi, & gratia, locum, vbi conſiſtat, reperire non poterit. Non eo dico, C. Aquilli, quo mihi veniat in dubium tua fides, & conſtantia; aut quo non in his quos tibi aduocaſti, viris * electiſſimis ciuitatis, ſpem ſummam habere P. Quinctius debeat. Quid ergo eſt? Primum magnitudo periculi ſummo timore hominem afficit; quod vno iudicio de fortunis omnibus decernit. Idque dum cogitat, nō minus ſæpe ei venit in mentem poteſtatis, quam æquitatis tuæ: propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita poſita eſt, ſæpius illud cogitant, quid poſſit is, cuius in ditione, ac poteſtate ſunt, quam quid debeat facere. Deinde habet aduerſarium P. Quinctius verbo Sex. Næuium, re vera huiuſce ætatis homines diſertiſſimos, * fortiſſimos, ornatiſſimos noſtræ ciuitatis, qui communi ſtudio, ſummis opibus Sext. Næuium defendunt; ſi id eſt defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem velit, iniquo iudicio opprimere poſſit. Nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquilli, dici, aut commemorari poteſt, quam me, qui caput alterius, famam, fortunaſque defendam, priore loco cauſſam dicere? cum præſertim Q. Hortenſius qui hoc iudicio partes accuſatoris obtinet, contra me ſit dicturus: cui ſummam copiam facultatemque dicendi natura largita eſt. Ita fit, vt ego, qui tela

depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum aduersarius nullum iecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cum & vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit: &, si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi venenatum aliquod telum, iecerint, medicinæ faciendæ locus non erit. Id accidit prætoris iniquitate, & iniuria; primum, quod contra omnium consuetudinem, iudicium prius de probro, quam de re, maluit fieri: deinde, quod ita constituit id ipsum iudicium, vt reus, ante quam verbum accusatoris* audiuisset, caussam dicere cogeretur. quod eorum gratia & potentia factum est, qui, quasi sua res, aut honos agatur, ita diligenter Sext. Næuij studio & cupiditati morem gerunt: & in eiusmodi rebus opes suas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem, nobilitatemq; possunt, eo minus, quantum possint, debent ostendere. Cum tot, tantisque difficultatibus affectus atque afflictus, in tuam C. Aquilli, fidem, veritatem, misericordiam, P. Quinctius confugerit: cum adhuc ei propter vim aduersariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus æquus reperiri potuerit, cum ei summam per iniuriam omnia inimica atque infesta fuerint; te, C. Aquilli, vosque, qui in consilio adestis, orat, atque obsecrat, vt multis iniurijs iactatam, atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini. Id quo facilius facere possitis, dabo operam, vt a principio, res quemadmodum gesta & contracta sit, cognoscatis. C. Quinctius fuit P. Quinctij huius frater, sane ceterarum rerum paterfamilias & prudens, & attentus: vna in re paullo minus consideratus, qui societatem cum Sext. Næuio fecerit; viro bono, verumtamen non ita instituto, vt iura societatis, & officia certi patris familias nosse posset: non quo ei deesset ingenium: (nam neque parum facetus scurra

Sext.

Sext. Næuius, neque inhumanus præco est vmquam existimatus) quid ergo est? cum ei natura nihil melius, quam vocem dedisset, pater nihil præter libertatem reliquisset; vocem in quæstum contulit: libertate vsus est quo impunius dicax esset. Quare quod socium tibi eum velles adiungere, nihil erat, nisi vt in tua pecunia condisceret, qui pecuniæ fructus esset. tamen inductus consuetudine, ac familiaritate Quinctius fecit, vt dixi, societatem earum rerum, quæ in Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla, & rustica, sane bene culta, & fructuosa. Tollitur ab atriis Licintis, atque a præconum consessu in Galliam Næuius, & trans Alpes vsque transfertur. fit magna mutatio loci, non ingenii. Nam qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset sine impendio; posteaquam nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non poterat. Nec mirum, si is qui vocem venalem habuerat, ea quæ voce quæsiuerat, magno sibi quæstui fore putabat. Itaque herculi, haud mediocriter de communi quidquid poterat, ad se in priuatam domum seuocabat. Qua in re ita diligens erat, quasi ii, qui magna fide societatem gererent, *arbitrium pro socio condemnari solerent. Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quinctius cupit commemorare: * tametsi caussa postulat; tamen quia postulat, non flagitat, præteribo. Cum annos iam complures societas esset, & cum sæpe suspectus Quinctio Næuius fuisset, neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quinctius, cum adesset Næuius: & moritur *repentine. heredem testamento reliquit hunc P. Quinctium: vt ad quem summus mæror morte sua veniebat, ad eundem summus honos quoque perueniret. Quo mortuo, nec ita multo post, in Galliam proficiscitur Quinctius. ibi cum isto Næuio familiariter viuit. an-

num fere vna sunt, cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione atque re Gallicana; neque interea verbum vllum interposuit Næuius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctium debuisse. Cum æris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret; auctionem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse proscribit, earum rerum, quæ ipsius erant priuatæ. Ibi tum vir optimus Sext. Næuius hominem multis verbis deterret, ne auctionetur: cum non ita commode posse eo tempore, quæ proscripsisset, vendere. Romæ sibi nummorum facultatem esse; quam, si saperet, communem existimaret, pro fraterna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate: nam P. Quinctij consobrinam habet in matrimonio Næuius, & ex ea liberos. Quia, quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Næuius, credidit Quinctius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem velle facere desistit, Romam proficiscitur. decedit ex Gallia Romam simul Næuius. Cum pecuniam C. Quinctius P. Scapulæ debuisset, per te, C. Aquilli, decidit P. Quinctius, quod liberis eius dissolueret. Hoc eo per te agebatur, quod propter ærariam rationem non satis erat in tabulis inspexisse, quantum deberetur, nisi a* quæstoribus quæsisset, quantum solueretur. Decidis, statuisque tu propter necessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, quid ijs ad denarium solueretur. Hæc omnia Quinctius agebat auctore, & consuasore Næuio. nec mirum, si eius vtebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat. Non modo enim pollicitus erat in Gallia: sed Romæ quotidie, simulatque sibi hic annuisset, numeraturum se dicebat. Quinctius porro istum posse facere, videbat: debere, intelligebat: mentiri, quia caussa cur mentiretur non erat, non putabat:
quasi

quasi domi numos haberet, ita constituit Scapulis se daturum. Næuium certiorem facit. rogat vt curet, quod dixisset. Tum iste vir optimus (vereor ne se derideri putet, quod iterum iam dico optimus) qui hunc in summas angustias adductum putaret, vt eum suis condicionibus in ipso articulo temporis adstringeret; assem sese negat daturum, nisi prius de rebus, rationibusque societatis omnibus decidisset; & scisset, sibi cum Quinctio controuersiæ nihil futurum. Posterius, inquit, ista videbimus, Quinctius. nunc hoc velim cures (si tibi videtur) quod dixisti. Negat se alia ratione facturum. quod promisisset, non plus sua referre, quam si cum * auctionem venderet, domini iussu quidpiam promisisset. Destitutione illa perculsus Quinctius, a Scapulis paucos dies aufert: in Galliam mittit, vt ea quæ proscripserat, venirent. deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore condicione dissoluit. Tunc appellat vltro Næuium, vt, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controuersiam, videret vt quam primum, & quam minima cum molestia tota res transigeretur. Dat iste arbitrum M. Trebellium: nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quo vtebatur iste plurimum, propinquum nostrum Sex. Alphenum. Res conuenire nullo modo poterat: propterea quod hic mediocrem iacturam facere cupiebat: iste mediocri præda contentus non erat. Itaque ex eo tempore res esse in vadimonium cœpit. Cum vadimonia sæpe dilata essent, & cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quidquam perfectum esset: venit ad vadimonium Næuius: Obsecro te, C. Aquilli, vosque qui adestis in consilio, vt diligenter attendatis, vt singulare genus fraudis, & nouam rationem insidiarum cognoscere possitis. Ait se auctionatum esse in Gallia: quod sibi videretur, se vendidisse; curasse, nequid sibi societas deberet se

iam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere: siquid agere secum velit Quinctius, non recusare. Hic, cum rem Gallicanam cuperet reuisere; hominem in præsentia non vadatur. ita sine vadimonio disceditur. Deinde Romæ dies XXX. fere Quinctius commoratur: cum cæteris quæ habebat vadimonia, differt, vt expeditus in Galliam proficisci posset, proficiscitur. Roma egreditur ante diem * IIII. Calend. Februarij, Scipione & Norbano coss. quæso vt eum diem memoriæ mandetis. L. Albius Sext. filius Quirina, vir bonus, & cum primis honestus vna profectus est. Cum venissent ad vada Volaterrana quæ nominantur, vident per familiarem Næuij, qui ex Gallia pueros venales isti adducebat, L. Publicium: qui vt Romam venit, narrat Næuio, quo in loco viderit Quinctium: quod nisi ex Publicio narratum Næuio esset, non tam cito res in contentionem venisset. * Tum Næuius ipse pueros circum amicos dimittit: ipse suos necessarios ab atrijs Licinijs, & a faucibus macelli corrogat, vt ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secũda postridie, veniunt frequentes. testificantur * isti P. Quinctium non stitisse, & se stitisse: tabulæ * maxime signis hominum nobilium consignantur: disceditur. postulat a Burrieno prætore Næuius, vt ex edicto bona possidere liceat: iussit bona proscribi eius, quicum familiaritas fuerat, societas erat, affinitas liberis istius viuis diuelli nullo modo poterat. Qua ex re intelligi facile potuit, nullum esse officium tam sanctum atque solenne, quod non auaritia comminuere, atque violare soleat. Etenim si veritate amicitia, fide societas, pietate, propinquitas colitur: necesse est, iste qui amicum, socium, affinem, fama, ac fortunis spoliare conatus est, vanum se, & perfidiosum, & impium esse fateatur. Libellos Sext. Alphenus procurator P. Quinctij, familiaris & propinquus Sext. Næuij deijcit: seruulum vnum quem iste pre-

prehenderat, abducit: denuntiat sese procuratorem esse: istum æquum esse famæ, fortunisque P. Quinctij consulere, & aduentum eius exspectare. Quod si facere nolit, atque * inhibuerit eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere; sese nihil precari, &, si quid agere velit, iudicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur, Quinctius interea contra ius, & consuetudinem, * edicto prætoris de saltu, agroque communi a seruis communibus vi detruditur. * Existima, C. Aquili, id modo, & ratione omnia Romæ Næuium fecisse, si hoc, quod per litteras istius in Gallia gestum est, recte, atque ordine factum videtur. Expulsus atque eiectus e prædio Quinctius, accepta insigni iniuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in prouincia: quem, vt ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino. Is eam rem quam vehementer vindicandam putarit, ex decretis eius poteritis cognoscere. Alphenus interea Romæ cum isto gladiatore vetulo quotidie pugnabat: vtebatur populo sane suo, propterea quod iste caput petere non desinebat. Iste postulat, vt procurator iudicatum solui satisdaret. negat Alphenus æquum esse, procuratorem satisdare; quod reus satisdare non deberet, si ipse adesset. appellantur Tribuni: a quibus cum esset certum auxilium petitum; ita tamen disceditur, vt Idibus Septembribus P. Quinctium sisti Sex. Alphenus promitteret * Venit Romam Quinctius: vadimonium sistit. iste homo acerrimus bonorum possessor, expulsor, ereptor, annum & sex menses nihil petit: quiescit: conditionibus hunc, quoad potest, producit: a Cn. Dolabella denique prætore postulat, vt sibi Quinctius iudicatum solui satisdet ex formula, Quod ab eo petat: quoniam eius ex edicto prætoris Romani bona dies XXX. possessa sint. Non recusabat Quinctius quin ita satisdare iuberet, si bona possessa essent ex edicto id cernit: quam æquum ni-

hil dico: vnum hoc dico; nouum: & hoc ipsum tacuisse mallem, quoniam vtrumque quiuis intelligere potuisset. iubet P. *Quinctium sponsionem cum Sext. Nævio facere, *Si bona sua ex edicto P. Burrieni prætoris dies XXX. possessa essent. Recusabant qui aderant tum Quinctio: demonstrabant de re iudicium fieri oportere; vt aut vterque inter se, aut neuter satisdaret: non necesse esse famam alterius in iudicium venire. clamabat porro ipse Quinctius, sese idcirco nolle satisdare, ne videretur iudicasse, bona sua ex edicto possessa esse: sponsionem porro si istiusmodi faceret, se (id quod nunc euenit) de capite suo priore loco caussam esse dicturum. Dolabella (quēadmodum solent homines nobiles; seu recte, seu perperam facere cœperunt, ita in vtroque excellūt, vt nemo nostro loco natus assequi possit) iniuriam facere fortissime perseuerat: aut satisdare, aut sponsionem iubet facere; & interea recusantes nostros aduocatos acerrime submoueri. Conturbatus sane discedit Quinctius: neq; mirum; cui hæc optio tam misera, tamque iniqua daretur, vt aut ipse se capitis damnaret, si satisdedisset; aut caussam capitis, si sponsionem fecisset, priore loco diceret. Cum in altera re caussæ nihil esset, quin secus iudicaret ipse de se: quod iudicium grauissimū est: in altera spes esset ad talem tamen virum iudicem veniendi, vnde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiæ; sponsionem facere maluit: fecit: te iudicem, C. Aquilli, sumpsit. ex sponso egit. in hoc summa iudicij, caussaque tota consistit. Iudicium esse, C. Aquilli, non de re pecuniaria, sed de fama, fortunisque P. Quinctij vides. cum maiores ita constituerint, vt qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos inaudita criminatione accusatorum, priore loco caussam dicere intelligis: eos porro qui defendere consuerunt, vides accusare; & ea ingenia conuerti ad perniciem, quæ antea versa-

bantur

bantur in salute, atq; auxilio ferendo. Illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, te vt in ius adducerent, vt nobis tempus quamdiu diceremus, præstitueres: quam rem facile a prætore impetrassent; nisi tu quod esset tuum ius, & officium, partesque, docuisses. Neq; nobis adhuc, præter te, quisquā fuit; vbi nostrum ius contra illos obtineremus: neq; illis vmquā satis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset. ita sine iniuria, potētiā leuem, atq; inopem esse arbitrantur. Verum, quoniam tibi instat Hortensius, vt eas in consilium; a me postulat, ne dicendo tempus absumam; queritur priore patrono caussam defendente, numquam perorari potuisse: non patiar istam manere suspicionem, nos rem iudicari nolle. Nec illud mihi arrogabo, me posse caussam commodius demonstrare, quam antea demonstrata sit: neq; tamē tam multa verba faciam: propterea quod & ab illo qui ante dixit, informata iā caussa est; & a me, qui neq; excogitare, neq; pronuntiare multa possum, breuitas postulatur; quæ mihimetipsi amicissima est. Faciam, quod te sæpe animaduerti facere, Hortensi: totam caussæ meæ dictionē certas in partes diuidam. Tu id semper facis, quia semper potes; ego in hac caussa faciam; propterea quod in hac videor posse facere. quod tibi natura dat vt semper possis, id mihi caussa dat, vt hodie possim. Certos mihi fines, terminosque cōstituā; extra quos egredi nō possim, si maxime velim: vt & mihi sit propositū de quo dicam; & Hortēsius habeat exposita, ad quæ respōdeat; & tu, C. Aquilli, iam ante animo prospicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus te bona P. Quinctij, Sexte Næui, possedisse ex edicto prætoris. In* eo sponsio facta est. Ostendā primū caussam nō fuisse, cur a prætore postulares, vt bona P. Quinctij, possideres; deinde, ex edicto te possidere nō potuisse; postremo, nō possedisse. Quęso, C. Aquilli, vosq;

qui estis in consilio, vt quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis; & me facile vestra existimatione reuocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse caussam cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse. hæc tria cum docuero, perorabo. Non fuit caussa cur postulares. Qui hoc intelligi potest? quia Sex. Næuio neque ex societatis ratione, neque priuatim quidquam debuit Quinctius. Quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus aduersarius. In hac re te, te inquam, testem, Næui citabo. annum, & eo diutius, post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum simul Quinctius: doce te petijsse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam: doce aliquando mentionem fecisse; dixisse deberi; debuisse cōcedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. heres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem: eo deniq;, vbi non modo res erat, sed ratio quoque omnis & omnes litteræ. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset? quis tam negligēs? quis tam tui, Sexte, dissimilis; qui cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset, & ad heredem peruenisset; non heredem cum primum vidisset, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret; si quid in controuersiam veniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? Itane est? Quod* viri optimi faciunt, si qui suos propinquos ac necessarios* caros & honestos esse, atque haberi volunt; id Sex. Næuius non faceret? qui vsque eo feruet, ferturque auaritia, vt de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quā partem huic propinquo suo vllius ornamenti relinquat. & is pecuniam, si qua deberetur, non peteret; qui, quia quod debitum numquam est, id datum nō est; non pecuniam modo, verum etiam hominis pro-

propinqui ſanguinem, vitamque eripere conatur? Huic tu moleſtus eſſe videlicet noluiſti, quem nunc reſpirare libere non ſinis? quem nunc interficere nefarie cupis, cum tum pudenter appellare nolebas? Ita credo. hominem propinquum, tui obſeruantem virum bonum, pudentem, maiorem natu, nolebas, aut non audebas appellare. ſæpe vt fit, cum ipſe te confirmaſſes, cum ſtatuiſſes de pecunia mẽtionem facere, cum paratus, meditatuſque veniſſes; homo timidus, virginali verecũdia, ſubito ipſe te retinebas, excidebat repente oratio: cum cuperes appellare, nõ audebas ne inuitus audiret. id erat profecto. credamus hoc, Sex. Næuium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisſe. Si debuiſſet, Sexte, petiſſes ſtatim: ſi non ſtatim, paullo quidem poſt: ſi non paullo, at* aliquando: ſex quidem illis menſibus profecto: anno vertente ſine controuerſia. anno & ſex menſibus vero, cum tibi quotidie poteſtas hominis fuiſſet admonendi, verbum nullum facis: biennio iam confecto fere, appellas. quis tam perditus, ac profuſus nepos, non adeſa iam, ſed abundanti etiam pecunia, ſic diſſolutus fuiſſet, vt fuit Sex. Næuius? Cum hominem nomino, ſatis mihi videor dicere. Debuit tibi C. Quinctius: numquam petiſti. mortuus eſt ille: res ad heredem venit. cum eum quotidie videres, poſt biennium denique appellas. dubitabitur vtrum ſit probabilius, Sex. Næuium ſtatim, ſi quid deberetur, petiturum fuiſſe: an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum * anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Reſtat, vt aut ſumma negligentia tibi obſtiterit; aut vnica liberalitas. ſi negligentiam dices, mirabimur: ſi bonitatem, ridebimus: neque præterea quid poſſis dicere, inuenio. Satis eſt argumenti, nihil eſſe debitum Næuio, quod tam diu nihil petiuit. quid ſi hoc ipſum, quod nunc facit, o-

ſtendo teſtimonio eſſe, nihil deberi? quid enim nūc agit Sex. Næuius? qua de re controuerſia eſt? quod eſt hoc iudicium, in quo iam biennium verſamur? quid negotij geritur, in quo ille tot, & tales viros defatigat? pecuniam petit. nunc denique? verumtamen petit: audiamus. de rationibus, & controuerſijs ſocietatis vult dijudicari ſero. verū aliquādo tamē. concedamus. Non, inquit, id ago C. Aquilli, neque in eo nunc laboro: pecunia mea tot annos vtitur P. Quinctius: vtatur ſane: non peto. quid igitur pugnas? an, quod ſæpe multis in locis dixiſti, ne in ciuitate ſit? ne locū ſuum, quem adhuc honeſtiſſime defendit obtineat? ne numeretur inter viuos? decernat de vita, & ornamentis ſuis omnibus? apud iudicē cauſſam priore loco dicat? & eam cum * orarit, tum deniq; vocē accuſatoris audiat? quid? hoc quo pertinet? vt ocyus ad tuū peruenias? at, ſi id velles, iampridē actū eſſe poterat. vt honeſtiore iudicio cōflictere? at ſine ſummo ſcelere P. Quinctiū propinquū tuū iugulare nō potes. vt facilius iudiciū ſit? at neq; C. Aquillius de capite alterius libenter iudicat: & Q. Hortenſius cōtra caput non didicit dicere. Quid a nobis autem C. Aquilli refertur; pecuniam petit: negamus deberi. iudicium fiat ſtatim: non recuſamus. * nam quid præterea? ſi veretur, vt res, iudicio facto, parata ſit; iudicatum ſolui ſatis accipiat, quibus a me verbis ſatis accipiet, iiſdem ipſe, quod peto, ſatiſdet, actum iam poteſt eſſe C. Aquilli · iam tu potes diſcedere liberatus moleſtia, prope dicam, non minore, quam Quinctius. Quid agimus Hortenſi? quid de hac conditione dicimus? poſſumus aliquando, depoſitis armis, ſine periculo fortunarum, de re pecuniaria diſceptare? poſſumus ita rem noſtram perſequi, vt hominis propinqui caput incolume eſſe patiamur? poſſumus petitoris perſonā capere; accuſatoris deponere? Immo, inquit, abs te ſatis accipiam: ego autem tibi non ſatiſdabo. Quis
tandem

tandem nobis ista iura tam æqua describit? quis hoc statuit, quod æquum sit in Quinctium, id iniquũ esse in Næuiũ? Quinctij bona, inquit, ex edicto prætoris possessa sunt. ergo id vt confitear, postulas: vt, quod numquã factum esse iudicio defendimus, id, *perinde quasi factum sit nostro iudicio confirmemus. inueniri ratio C. Aquilli non potest, vt ad suum quisq; quam primũ, sine cuiusquam dedecore, infamia, pernicieq; perueniat? Profecto, si quid deberetur, peteret: non omnia iudicia fieri mallet, quã vnũ illud, vnde hæc omnia nascuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi quotidie: qui quo tempore primũ male agere cœpit, in vadimonijs differendis tempus omne consumpserit: qui postea * quoq; vadimonium missum fecerit; hunc per insidias, vi de agro communi deiecerit: qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset; sponsionẽ de probro facere maluerit: qui cũ reuocetur ad id iudiciũ, vnde hæc nata sunt omnia, conditionẽ æquissimam repudiet; *fateatur se nõ pecuniam, sed vitam & sanguinem petere; is nõ hoc palam dicit? mihi si quid deberetur, peterẽ, atq; adeo iampridẽ abstulissem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam inuidioso iudicio, nihil tam copiosa aduocatione vterer, si petendum esset: extorquendum est inuito, atq; *ingratis, quod non debet; eripiendũ, atq; exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quinctius deturbãdus est: potentes, diserti, nobiles omnes aduocãdi sunt: adhibẽda vis est veritati: minæ iactẽtur; pericula intendantur; formidines opponantur, vt ijs rebus aliquãdo victus, & perterritus ipse cedat. Quæ, mehercule omnia, cum qui cõtra pugnent, video, & cum illũ cõsessum cõsidero; adesse atq; impendere videntur; neq; vitari vllo modo posse: cũ autem ad te, C. Aquilli, oculos, animũq; retuli, quo maiore conatu, studioq; agũtur, eo leuiora infirmioraq; existimo.

*Nil igitur debuit, vt tu ipse prædicas. Quid si debuisset? continuone caussa fuisset, cur a prætore postulares, vt bona possideres? non opinor id quidem neque ius esse, neque cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat? vadimonium sibi ait esse desertum. Antequam doceo id factum non esse: libet mihi, C. Aquilli, ex officij ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, & factum simul Sext. Næuij cōsiderare. Ad vadimonium non venerat, vt ais, is, qui cum tibi affinitas, societas, omnes denique caussæ, & necessitudines veteres intercedebant: ilicone ad prætorem ire conuenit? continuone verum fuit postulare, vt ex edicto bona possidere liceret? ad hæc extrema & inimicissima iura tam cupide decurrebas, vt tibi nihil in posterum, quod grauius, atque crudelius facere posses, reseruares? nam quid homini potest turpius, quid * vero miserius, aut acerbius vsu venire? quod tantum euenire dedecus? quæ tanta calamitas inueniri potest? Pecuniam si cuipiam fortuna ademit, aut si alicuius eripuit iniuria: tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. *At non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus, bonis quidem suis vtitur, alterius opes, id quod miserrimum est, non expectat: hoc tamen in miserijs adiumento & solatio subleuatur. Cuius vero bona venierunt; cuius non modo illæ amplissimæ fortunæ, sed etiam victus, vestitusque necessarius sub præcone cum dedecore subiectus est; is non modo ex numero viuorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos* amandatur. Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit. Ergo, hercule, cuius bona ex edicto possidentur; huius omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur, de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur; huic ne perire quidem certe tacite, obscureque conceditur:

cui

cui magistri fiunt & domini constituuntur; qui, qua lege, & qua conditione pereat, pronuntient: de quo homine præconis vox prædicat,& pretium cō-ficit; huic acerbissimum viuo videntique funus ducitur: si funus id habendum sit, quo non amici conueniunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emptores, vt carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas, & distrahendas. Itaque maiores nostri raro id accidere voluerunt: prætores vt considerate fieret, comparauerunt. Viri boni cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen, & pedetentim istuc descendunt, vi ac necessitate coacti, inuiti, multis vadimonijs desertis, sæpe illusi, ac destituti. Considerant enim quid & quantum sit, alterius bona proscribere. Iugulare ciuem, ne iure quidem quisquam bonus vult: mauult enim cōmemorare, se, cum posset perdere, pepercisse: quam, cum parcere potuerit, perdidisse. Hæc in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri boni faciunt, & hominum existimationis, & communis humanitatis caussa: vt, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit. Ad vadimonium non venit. quis? propinquus. si res ista grauissima sua sponte videretur, tamen huius atrocitas, necessitudinis nomine leuaretur. Ad vadimonium non venit. quis? socius. etiam grauius aliquid ei deberes concedere, qui cum te aut voluntas congregasset, aut fortuna coniunxisset. Ad vadimonium non venit. quis? is qui tibi præsto semper fuit. ergo in eum qui semel hoc commisit, vt tibi præsto non esset, omnia tela coniecisti, quæ parata sunt in eos, qui permulta male agendi caussa fraudandique fecerunt? Si * dupondius vnus ageretur, Sext. Næui, si in paruula re captionis aliquid vererere, non statim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, * concurrisses? cum ius amicitiæ, societatis affinitatis ageretur; cum officij ra-

tionem, atq; existimationis duci conueniret; eo tẽpore tu non modo* aut C. Aquillium, aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem te consuluisti: sed ne ipse quidem ad te retulisti: ne hæc quidem tecum locutus es, Horæ duæ fuerũt, Quinctius ad vadimonium non venit: quid ago? Si, mehercule, hæc tecum duo verba fecisses, Quid ago? respirasset cupiditas, atque auaritia paullulum: aliquid loci rationi & consilio dedisses: tu te collegisses: non in eam turpitudinem venisses, vt hoc tibi esset apud tales viros confitendum, qua tibi* vadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse, hominis propinqui fortunas funditus euertere. Ego pro te nunc* hoc consulo post tempus in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. quæro abs te C. Aquilli, L. Luculle, P. Quinctili, M. Marcelle, vadimonium mihi nõ obijt quidã socius & affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus, controuersia de re pecuniaria recens, intercedit: postulone a prætore, vt eius bona mihi possidere liceat? an, cum Romæ domus eius, vxor, liberi sint, domum potius denuntiem? quid est quod hac tandem de re vobis possit videri? profecto si recte vestrã bonitatẽ, atq; prudẽtiam cognoui, non multũ me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri. primum expectare: deinde si latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos conuenire, quærere quis procurator sit, domum denuntiare: dici vix potest quam multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam* necessariam deuenire. Quid ad hæc Næuius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationẽ summi officij desideremus, & instituta bonorũ virorum requiramus. Quid mihi inquit, cũ ista summa sanctimonia ac diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni: de me autẽ ita considerẽt. nõ quid habeã, sed quibus rebus inuenerim *quærãt; & quemadmodũ natus, & quo pacto educatus

catus sim. Memini: vetus est de scurra, MVLTO facilius diuitem, quam patrem familias fieri posse. Hæc ille, si verbis non audet, re quidem vera palam loquitur. Etenim si vult virorum bonorum instituto viuere, multa oportet discat, atque dediscat: quorum illi ætati vtrumque difficile est. Non dubitaui, inquit, cum vadimonium desertum esset, bona proscribere. improbe. verum quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. quid si numquam deseruit? si ista caussa abs te tota per summam fraudem, & malitiam ficta est? si vadimonium omnino tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbum? at etiam si desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione, & proscriptione bonorum improbissimus reperiebare. num malitiosum? negas. fraudulentum? iam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas audacem? cupidum? perfidiosum? vulgaria & obsoleta sunt: res autem noua & inaudita. quid ergo est? vereor, mehercule, ne aut grauioribus vtar verbis, quam natura fert, aut leuioribus, quã caussa postulat Ais esse vadimonium desertum. quæsiuit a te statim, vt Romam rediit Quinctius, quo die vadimonium istuc factum esse diceres: respondisti statim, Nonis Februarij. discedens in memoriam rediit Quinctius, quo die Roma in Galliam profectus sit. ad ephemeridem reuertitur. inuenitur dies profectionis, pridie Kalend. Februarij. Nonis Februarij si Romæ fuit, caussæ nihil dicimus, quin tibi vadimonium promiserit. quid? hoc inueniri qui potest? profectus * est vna L. Albius homo in * primis honestus. dicet testimonium. prosecuti sunt familiares & Albium & Quinctium: dicent hi quoque testimonium. litteræ P. Quinctij, testes tot, quibus omnibus caussa iustissima est, cur scire potuerint; nulla, cur mentiantur, cum adstipulatore tuo comparabuntur. & in hac eiusmodi caussa P.

Quinctius laborabit? & diutius in tanto metu miser, periculoq; versabitur? & vehementius eum gratia aduersarij perterrebit, quam fides iudicis consolabitur? vixit enim semper inculte, atque horride: natura tristi, ac recondita fuit: non ad solarium, non in campo, non in conuiuijs versatus est: id egit vt amicos obseruantia, rem parsimonia retineret: antiquam officij rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoleuit. At, si in caussa pari discedere inferior videretur; tamen esset non mediocriter conquerendum. nunc in caussa * superiore, ne vt par quidem sit, postulat: inferiorem esse se patitur, dumtaxat vsque eo, ne cum bonis, fama, fortunisque omnibus Sext. Næuij cupiditati, crudelitatique dedatur. Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquilli, caussam omnino, cur postularet, non fuisse: quod neque pecunia debebatur: &, si maxime deberetur, commissum nihil esse, * quare ad istam rationem perueniretur. Attende nunc, ex edicto prætoris, bona P. Quinctij * possideri nullo modo potuisse. Recita edictũ: QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITARIT. Non est is Quinctius: * nisi latitat, qui ad negotium suum relicto procuratore, proficiscitur. CVI HERES NON EXSTABIT. Ne is quidem. QVI EXILII CAVSSA SOLVM VERTERIT. * Dici id non potest. QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT. Ne id quidem. Quo tempore existimas oportuisse, Næui, absentem Quinctium defendi? aut quomodo? tum, cum postulabas vt bona possideres, nemo affuit: neq; enim quisquã diuinare poterat te postulaturum: neq; quemquam attinebat id recusare, * quod prætor fieri, sed non ex edicto suo fieri iubebat. qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? cum proscribebas. ergo affuit: non passus est: libellos deiecit Sextus Alphenus. qui primus erat officij gradus, serua-

ſeruatus eſt a procuratore ſumma cum diligentia. videamus quæ deinde ſint conſecuta. Hominem P. Quinctij deprehendis in publico: conaris abducere: non patitur Alphenus: vi tibi * ademit: curat vt domum reducatur ad Quinctium: hic quoque ſumme conſtat procuratoris diligentis officium, Debere tibi dicis Quinctium, procurator negat: vadari vis; promittit: in ius vocas, ſequitur: iudicium poſtulas, non recuſat. quid aliud ſit abſentem defendi, ego non intelligo. At quis erat procurator? credo aliquē eiectū hominem, egentem, litigioſum, improbū, qui poſſet ſcurræ diuitis quotidianū conuitium ſuſtinere. nihil minus. Eques Rom. locuples, ſui negotij bene gerens; deniq; is, quē quoties Næuius in Galliā profectus eſt, procuratorē Romæ reliquit. & audes, Sext. Næui, negare abſentem defenſum eſſe Quinctium. cum eum defenderit idem, qui te ſolebat, & cū is iudiciū * acciperet pro Quinctio, cui tu & rem & famā tuam cōmendare proficiſcens & cōcredere ſolebas: conaris hoc dicere, neminem exſtitiſſe, qui Quinctiū iudicio defenderet? Poſtulabam, inquit vt * ſatiſdaret. iniuria poſtulabas: ita * videbare. recuſabat Alphenus. ita: verum prætor decernebat. tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo: non eſt iſtud iudicium pati, neque iudicio defendere, cum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cū attēdo qua prudētia ſit Hortenſius, dicturū eſſe eum non arbitror: cum autem antea dixiſſe audio, & cauſſam ipſam conſidero, quid aliud dicere poſſit, non reperio. fatetur enim libellos Alphenū deieciſſe, vadimonium promiſiſſe, iudicium quin acciperet in ea ipſa verba, quæ Næuius edebat, non recuſaſſe: * ita tamen, more, & inſtituto, per eum magiſtratum, qui auxilij cauſſa conſtitutus eſt. Aut hæc facta nō ſint, neceſſe eſt, aut C. Aquillius talis vir iuratus hoc ius in ciuitate conſtituat: cuius procurator * omnia iudicia acceperit,

quæ quiſque in verba poſtularit; cuius procurator a prætore tribunos appellare auſus ſit; eum non defendi: * eius bona recte poſſideri poſſe: ei miſero, abſenti, ignaro * fortunarum ſuarum, omnia vitæ ornamenta per ſummum dedecus & ignominiam diripi conuenire. Quod ſi probari nemini poteſt; illud certe probari omnibus neceſſe eſt, defenſum eſſe iudicio abſentem Quinctium. Quod cum ita eſt, ex edicto bona poſſeſſa non ſunt. At enim tribuni pleb. ne audierunt quidem. fateor, ſi ita eſt, procuratorem decreto prætoris Romani oportuiſſe parere. Quid ſi M. Brutus interceſſurum ſe dixit palam, niſi quid inter ipſum Alphenum & Næuium conueniret? videturne interceſſiſſe appellatio tribunorũ, non moræ, ſed auxilij cauſſa? quid deinde fit? Alphenus, vt omnes intelligere poſſent, iudicio defendi Quinctium, ne qua ſubeſſe poſſet aliena aut ipſius officio, aut huius exiſtimatione ſuſpicio, viros bonos complures aduocat. teſtatur iſto audiente, ſe pro communi neceſſitudine id primum petere, nequid atrocius in P. Quinctium abſentem ſine cauſſa facere conetur: ſin autem inimiciſſime, atq; infeſtiſſime contendere perſeueret, ſeparatum eſſe omni recta atque honeſta ratione defendere, quod petat, non deberi: ſe * iudiciũ id quod edat, accipere. Eius rei conditioniſque tabellas obſignauerunt viri boni complures: res in dubium venire non poteſt. fit, rebus omnibus integris, neque proſcriptis, neq; poſſeſſis bonis, vt Alphenus promittat Næuio ſiſti Quinctium: venit ad vadimonium Quinctius: iacet res in controuerſijs, iſto calumniante, biennium, vſque dum inueniretur, qua ratione res ab vſitata conſuetudine recederet, & in hoc ſingulare iudicium cauſſa omnis concluderetur. Quod officium, Aquilli, commemorari procuratoris poteſt, quod ab Alpheno preteritum eſſe videatur? Quid affertur, quare P. Quinctius abſens nege-

negetur esse defensus? an vero id, quod Hortensiũ, quia nuper iniecit, & quia Næuius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Næuio parem certationem cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus? Quod si velim confiteri, illud opinor concedent nõ procuratorem P. Quinctij neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. Mihi autem ad vincendum satis est, fuisse procuratorem, quicum experiri posset. Qualis is fuerit, si modo absentem defendebat per ius & magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. Erat* enim inquit, illarum partium. Quidni? qui apud te esset educatus, quem tu a puero sic instituisses, vt nobili ne gladiatori quidẽ* cederet: sicut tu semper summe concupisti:* idem volebat Alphenus: ea re tibi cum eo par cõtẽtio erat. Bruti, inquit, erat familiaris: itaque is intercedebat. Tu contra Burrieni, qui iniuriam decernebat: omnium denique illorum, qui tum & poterant per vim & scelus plurimum; & quod poterant, id audebant. An omnes tu istos vincere volebas: qui nunc, tu vt vincas, tantopere laborant? aude id dicere, non palam, sed his ipsis quos aduocasti. tametsi nolo eam rem commemorando renouare, cuius omnino rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere. Vnum illud dico: si propter partium, studium potens erat Alphenus, *potentissimus Næuius: si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alphenus, multo iniquiora Næuius impetrabat. Neque enim inter studium vestrum quidquam, vt opinor, interfuit: ingenio, vetustate, artificio, tu facile vicisti. Vt alia omittam, hoc satis est: Alphenus cum his, & propter eos perijt, quos diligebat: tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere, vt amici tibi essent qui vincebant, effecisti. Quod si tũ par tibi ius cum Alpheno fuisse non putas, quia tamen aliquem cõtra te aduocare poterat: quia magistratus aliquis

reperiebatur, apud quem Alpheni caussa cõsisteret; quid hoc tempore Quinctio statuendum est? cui neque magistratus adhuc æquus inuentus est, neq; iudicium redditum est visitatum: non condicio, non sponsio, non denique vlla vmquam intercessit postulatio, mitto æqua, verum ante hoc tempus ne fando quidem audita. De re pecuniaria cupio contendere: non licet.*At ea controuersia est: nihil ad me attinet: caussam capitis dicas oportet. Accusa, vbi ita necesse est: non, inquit, nisi tu ante nouo modo priore loco dixeris. dicendum necessario est, præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum: iudex ipse arcessetur. quid tum? tu aliquem patronum inuenies hominem antiqui officij, qui splendorem nostrum & gratiam negligat? pro me pugnabit L. Philippus eloquentia, grauitate, honore, florentissimus ciuitatis: dicet Hortensius excellens ingenio, nobilitate, existimatione: aderunt autem homines nobilissimi ac potentissimi, quorum frequentiam, & concessum non modo P. Quinctius, qui de capite decernit, sed quiuis qui extra periculum sit, perhorrescat. * Hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum velitabaris: huic ne vbi consisteret quidem contra, locum reliquisti. Quare aut doceas oportet, Alphenum negasse se procuratorem esse, non deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse: aut, cum hæc facta sint, ex edicto te bona P. Quinctij non possedisse concedas. Etenim si ex edicto possedisti, quæro, cur bona non venierint? cur ceteri sponsores, & creditores non conuenerint? nemone fuit cui deberet Quinctius? fuerunt; & complures fuerunt; propterea quod C. frater aliquantulum æris alieni reliquerat. Quid ergo est? Homines erant ab hoc omnes alienissimi, & ijs debebatur: neque tamen quisquam inuentus est tam insignite improbus, qui violare P. Quinctij existimationem absentis

ſentis auderet. vnus fuit, affinis, ſocius, neceſſarius, Sext. Næuius: qui * cum ipſe vltro deberet; quaſi eximio præmio ſceleris expoſito, cupidiſſime contenderet, vt per ſe afflictum atq; euerſum propinquum ſuum non modo honeſte partis bonis, verum etiam communi luce priuaret. Vbi erant ceteri creditores? deniq; hoc tempore vbi ſunt? quis eſt, qui fraudationis cauſſa latuiſſe dicat? quis qui abſentem defenſum neget eſſe Quinctium? nemo inuenitur. At contra, omnes, quibuſcum ratio huic aut eſt, aut fuit, adſunt, defendunt: fides huius multis locis cognita, ne perfidia Sext. Næuij derogetur, laborant. In huiuſmodi ſponſionem teſtes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent: Vadimonium mihi deſeruit: me fraudauit: a me nominis eius, quod inficiatus eſſet, diem petiuit: ego experiri non potui: latitauit: procuratorem nullum reliquit. horum nihil dicitur. Parantur teſtes, qui hæc dicant: verum, opinor, viderimus, cum dixerint. vnum tamen hoc cogitent, ita ſe graues eſſe, vt ſi veritatem volent retinere, grauitatem poſſint obtinere: ſin eam negligent, ita leues ſint, vt omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, ſed ad verum probandum, auctoritatem adiuuare. Ego hæc duo quæro: primum, qua ratione Næuius ſuſceptum negotium nõ tranſegerit: hoc eſt, cur bona, quæ ex edicto poſſidebat, nõ vendiderit: deinde cur ex tot creditoribus alijs ad iſtam rationem nemo acceſſerit: vt neceſſario confiteare: neq; eorum tam temerarium quemquam fuiſſe, neque te ipſum, id quod turpiſſime ſuſcepiſſes, perſeuerare, & tranſigere potuiſſe. Quid ſi tu ipſe, Sext. Næui, ſtatuiſti bona P. Quinctij ex edicto poſſeſſa nõ eſſe? opinor, tuũ teſtimonium. quod in aliena re leue eſſet, id in tua, quoniam contra te eſt, grauiſſimum debet eſſe. Emiſti bona Sex. Alpheni, L. Sylla dictatore vendente. ſocium tibi in huius bonis edidiſti Quin-

ctium.Plura non dico. cum eo tu voluntariam ſocietatem coibas, qui te in hereditaria ſocietate fraudarat? & eum iudicio tuo comprobabas, quem ſpoliatum fama fortuniſque omnibus arbitrabare? Diffidebam,me hercule, C.Aquilli, ſatis animo certo & confirmato, me poſſe in hac cauſſa conſiſtere.ſic cogitabam,cum contra dicturus eſſet Hortenſius, & cum eſſet attente auditurus Philippus, fore vti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roſcio, cuius ſoror eſt cum P.Quinctio, cum a me peteret, & ſumme contenderet, vt propinquum ſuum defenderem; mihi perdifficile eſſe contra tales oratores non modo tantam cauſſam perorare, ſed omnino verbum facere conari. cum cupidius inſtaret, homini pro amicitia familiarius dixi, mihi videri ore duriſſimo eſſe, qui præſente eo geſtum agere conaretur: qui vero cum ipſo contenderent, eos, etiam ſi quid antea recti, aut venuſti habere viſi ſunt, id amittere: ne quid mihi eiuſmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus eſſem, me vereri. Tum mihi Roſcius & alia multa confirmandi mei cauſſa dixit: & mehercule, ſi nihil diceret, tacito ipſo, officio & ſtudio, quod habebat erga propinquum ſuum quemuis commoueret.Etenim, cum artifex eiuſmodi ſit, vt ſolus dignus videatur eſſe, qui in ſcena ſpectetur; tum vir eiuſmodi eſt, vt ſolus dignus videatur, qui eo non accedat. Verumtamen, quid ſi, inquit, habes eiuſmodi cauſſam, vt hoc tibi planum ſit faciendum neminem eſſe, qui poſſit biduo, ad ſummum triduo, ſeptingenta millia paſſuum ambulare: tamenne vereris, vt poſſis hæc contra Hortenſium contendere? minime inquam. Sed quid id ad rem? Nimirum, inquit, in eo cauſſa conſiſtit. Quomodo? Docet me eiuſmodi rem, & factum ſimul Sex. Næuij, quod ſi ſolum proferretur, ſatis eſſe deberet. Quod abs te, C. Aquilli, & a vobis, qui adeſtis

deſtis in conſilio, quæſo, vt diligenter attendatis. profecto intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnaſſe & audaciam : hinc veritatem & pudorem, quoad potuerit, reſtitiſſe. Bona poſtulas, vt ex edicto poſſidere liceat. quo die? te ipſum, Næui volo audire : volo inauditum facinus, ipſius, qui id commiſit, voce conuinci. Dic, Næui, diem. Ante V·Kalend. intercalares. Bene agis. quam longe eſt hinc in ſaltum veſtrum Gallicanum? Næui, te rogo. DCC. millia paſſuum. Optime. De ſaltu deijcitur Quinctius. quo die? poſſumus hoc quoque ex te audire? Quid taces; dic inquam diem. pudet dicere. intelligo. verum & ſero, & nequidquam pudet. deijcitur de ſaltu. C. Aquilli, pridie Kal. intercalares, biduo poſt. aut, vt ſtatim de iure aliquis, cucurrerit, non toto triduo DCC. millia paſſuum conficiuntur. O rem incredibilem : o cupiditatem inconſideratam: o nuntium volucrem. Adminiſtri & ſatellites Sex. Næuij Roma trans alpes in Sebuſianos biduo veniunt. O hominem fortunatum, qui eiuſmodi nuntios ſeu potius Pegaſos, habeat. Hic ego ſi Craſſi omnes cum Antonijs exſiſtant, ſi tu L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc cauſſam voles cum Hortenſio dicere; tamen ſuperior ſim neceſſe eſt. Non enim, quemadmodum putatis, omnia ſunt in eloquẽtia. eſt quædam tamen ita perſpicua veritas, vt eam infirmare nulla res poſſit. An antequam poſtulaſti, vt bona poſſideres, miſiſti, qui curarent vt dominus de ſuo fundo a ſua familia vi deijceretur? Vtrum libet elige. alterum incredibile eſt; alterum nefarium; & ante hoc tempus vtrumque inauditum. Septingenta millia paſſuum vis eſſe decurſa biduo? dic : negas? ante igitur miſiſti. malo. Si enim illud diceres, improbe mentiri viderere: cum hoc confiteris, id te admiſiſſe concedis, quod ne mẽdacio quidẽ tegere poſſis. Hoc conſilium Aquillio & talibus viris, tã cupidũ, tã audax,

tam temeraruim probabitur? Quid hæc amentia? quid hæc festinatio? quid hæc immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potius quam ius, quam officium, quam pudorem? Mittis iniussu prætoris. quo consilio? iussurum sciebas? quid? cum iussisset, tum mittere nonne poteras? Postulaturus eras. Quando? post dies XXX. nempe si te nihil impediret; si voluntas eadem maneret; si valeres; denique si viueres. Prætor iussisset, opinor, si vellet; si valeret; si ius diceret; si nemo recusaret, * qui ex ipsius decreto & satisdaret, & iudicium accipere * vellet. Nam per deos immortales si Alphenus procurator P. Quinctij tibi tum satisdaret, & iudicium accipere vellet, deniq; omnia quæ postulares, facere voluisset; quid ageres? reuocares eum, quem in Galliam miseras? At hic quidem iam de fundo expulsus, iam a suis diis penatibus præceps eiectus, iam quod indignissimum est suorum seruorum manibus, nuntio atque imperio tuo violatus esset. Corrigeres hæc scilicet tu postea. De cuiusquam vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te cæcum cupiditate & auaritia fuisse, vt cum postea quid futurum esset ignorares (accidere autem multa possent) spem maleficij præsentis in incerto reliqui temporis euentu collocares? Atque hæc perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum te prætor iussisset ex edicto possidere, si in possessionem misisses, debueris aut potueris P. Quinctiũ de possessione deturbare. * Omnia sunt, C. Aquilli, eiusmodi, quiuis vt perspicere possit, in hac caussa improbitatem, & gratiam, cum inopia, & veritate contendere. Prætor te quemadmodum possidere iussit? opinor ex edicto. Sponsio quæ in verba facta est? ni ex edicto pr. Bona P. Quinctij possessa non sint? Redeamus ad edictum. id quidem quemadmodum iubet possidere? num quid est caussæ, C. Aquilli, quin, si longe aliter possedit,

ſedit, quam prætor edixit, iſte ex edicto non poſſederit, ego ſponſione vicerim? nihil opinor. cognoſcamus edictum. QVI EX EDICTO MEO IN POSSESSIONEM VENERIT. De te loquitur, Næui, quemadmodum tu putas. ais enim te ex edicto veniſſe. tibi, quid facias, definit: te inſtituit, tibi præcepta dat. EOS ITA VIDETVR IN POSSESSIONE ESSE OPORTERE. Quomodo? QVOD IBIDEM RECTE CVSTODIRE POTERVNT, ID IBIDEM CVSTODIANT: QVOD NON POTERVNT, ID AVFERRE, ET ABDVCERE LICEBIT. Quid tum? DOMINVM, inquit, INVITVM DETRVDERE NON PLACET. Eum ipſum, qui fraudandi cauſſa latitet: eum, ipſum quem iudicio nemo defendat: eum ipſum, qui cum omnibus creditoribus ſuis male agat, inuitum de prædio detrudi vetat. Proficiſcenti tibi in poſſeſſionem prætor, Sex. Næui, palam dicit, Ita poſſideto, vt tecum ſimul poſſideat Quinctius: ita poſſideto, vt Quinctio vis * ne afferatur. Quid? tu id quemadmodum obſeruas? mitto illud dicere, eum, qui non latitarit: cui Romæ domus, vxor, liberi, procurator eſſet: eum qui tibi vadimoniũ nõ deſeruiſſet: hæc omnia mitto: illud dico, dominum expulſum eſſe de prædio; domino a familia ſua manus allatas eſſe ante ſuos lares familiares. *hoc dico.* * Næuiũ ne appellaſſe quidẽ Quinctium, cũ ſimul eſſet, experiri poſſet quotidie. deinde quod omnia iudicia difficilima cum ſumma ſua inuidia, maximoque periculo P. Quinctij fieri mallet, quam illud pecuniariũ iudiciũ; quod vno die tranſigi poſſet: ex quo vno hæc omnia nata, & profecta eſſe concedit. Quo in loco condictionem tuli, ſi vellet pecuniam petere, P. Quinctium, iudicatum ſolui ſatiſdaturum; dum ipſe, ſi quid peteret, pari condictione vteretur. Oſtendi quam multa ante fieri conuenerit; quam hominis propinqui bona

possideri postularentur: præsertim cum Romæ domus eius, vxor, liberi essent, & procurator æque vtriusque necessarius. Docui, cum desertum esse dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promisisse dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuisse: id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & caussam, cur mentirentur, non haberent: ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstraui: quod neque fraudandi caussa latitasset, neque exilij caussa solum vertisse diceretur. Reliquum est, vt eum nemo iudicio defenderit; quod contra, copiosissime defensum esse contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore, atq; improbo, sed ab equite Rom. propinquo & necessario suo; quem ipse Sex. Næuius procuratorem relinquere antea consuesset: neque eum si tribunos appellarit, idcirco minus iudicium pati paratum fuisse: neq; potentia procuratoris Næuio ius ereptum: contra istum potentia sua tum tantum modo superiorem fuisse; nunc nobis vix respirandi potestatem dare. Quæsiui quæ caussa fuisset, cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur: deinde illud quoque requisiui, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit, neque nunc contradicat; omnesque pro P. Quinctio pugnent: præsertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem maxime pertinere. Postea sum vsus aduersarij testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium: quem, quomodo nunc intendit, ne in viuorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem celeritatem, ceu potius audaciam protuli: confirmaui necesse esse aut biduo DCC. millia passuum esse decursa, aut Sex. Næuium diebus compluribus ante in possessionem misisse, quam postularet, vti ei liceret bona possidere. Postea recitaui edictum,

edictum, quod aperte dominum de prædio detrudi vetaret: in quo conſtitit, Næuium ex edicto non poſſediſſe, cum confiteretur ex prædio vi detruſum eſſe Quinctium. Omnino autem bona poſſeſſa non eſſe conſtitui: quod bonorum poſſeſſio ſpectetur non in aliqua parte, ſed in vniuerſis, quæ teneri, ac poſſideri poſſint. Dixi, Romæ domum fuiſſe, quo iſte ne aſpirarit quidem: ſeruos complures, ex quibus iſte poſſederit neminē; ne attigerit quidem vnū fuiſſe, quem attingere conatus ſit: prohibitum fuiſſe: quieuiſſe. In ipſa Gallia cognoſtis in prædia priuata Quinctij Sext. Næuium non veniſſe. Denique ex ipſo ſaltu, quem per vim expulſo ſocio, poſſedit, ſeruos priuatos Quinctij non omnes eiectos eſſe. Ex quo, & ex ceteris dictis, factis, cogitatiſque Sex. Næuij, quiuis poteſt intelligere, iſtū nihil aliud egiſſe, neq; nunc agere, niſi vti per vim, per iniuriam, per iniquitatem iudicij, totum agrum qui communis eſt, ſuum facere poſſit. Nunc cauſſa perorata, res ipſa, & periculi magnitudo, C. Aquilli, cogere videtur, vt te, atque eos, qui tibi in conſilio ſunt, obſecret, obteſteturque P. Quinctius per ſenectutem, ac ſolitudinem ſuam, nihil aliud, niſi vt veſtræ naturæ, bonitatique obſequamini: vt cum veritas cum hoc faciat, plus huius inopia poſſit ad miſericordiam, quam illius opes ad crudelitatem. Quo die ad te iudicem venimus, eodem die illorum minas, quas ante horrebamus, negligere cœpimus. Si cauſſa cum cauſſa contenderet, nos noſtram perfacile cuiuis probaturos ſtatuebamus. quod vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret, idcirco nobis etiam magis te iudice opus eſſe arbitrati ſumus. Ea res enim nunc in diſcrimen verſatur, vtrumne poſſit ſe contra luxuriam, ac licentiam, ruſticana illa, atque inculta parſimonia defendere; an deformata, atque ornamentis omnibus ſpoliata, nuda, cupiditati petulantiæque addicatur.

Non comparat se tecum gratia P. Quinctius, Sexti Næui: non opibus, non facultate contendit: omneis tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur se non belle dicere; non ad voluntatem loqui posse; non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam deuolare; non profusis sumptibus viuere; non ornare magnifice splendideque conuiuium; non habere domum clausam pudori, & sanctimoniæ, patentem atque adeo expositam cupiditati, & voluptatibus: contra, sibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino semper horridam, atque aridam cordi fuisse. Ista superiora esse, ac plurimum posse his moribus sentit. Quid ergo est? non vsque eo tamen vt in capite, fortunisque hominum honestissimorum dominentur ij, qui relicta bonorum virorum disciplina, & quæstum & sumptum Gallonij sequi maluerunt; atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia, perfidiaque vixerunt. Si licet viuere eum, quem Sext. Næuius non vult: si est homini honesto locus in ciuitate inuito Næuio: si fas est respirare P. Quinctium contra nutum, ditionemque Næuij: si quæ pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam, te defendente, obtinere: spes est, & hunc miserum atque infelicem aliquando * tandem posse consistere. sin & poterit Næuius id, quod libet, & ei libebit quod non licet: quid agendū est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui denique questus, qui mæror dignus inueniri in calamitate tanta potest? Miserum est, exturbari fortunis omnibus: miserius est, iniuria. acerbum est, ab aliquo circumueniri: acerbius, a propinquo. calamitosum est, bonis euerti: calamitosius, cum dedecore. funestum est, a forti, atque honesto viro iugulari: funestius, ab eo cuius vox in præconio* quæstum prostitit. indignū est, a pari vinci, aut superiore: indignius ab inferiore, atq; humiliore. luctuosum est

eſt tradi alteri cum bonis: luctuoſius, inimico. horribile eſt cauſſam capitis dicere: horribilius, priore loco dicere. Omnia circumſpexit Quinctius, omnia periclitatus eſt, C. Aquilli: * non prætorem modo, a quo ius impetraret, inuenire non potuit, atque adeo ne vnde arbitratu quidem ſuo poſtularet; ſed ne amicos quidem Sex. Næuij: quorum ſæpe, & diu ad pedes iacuit ſtratus, obſecrans per deos immortales, vt aut ſecum iure contenderent, aut iniuriam ſine ignominia ſibi imponerent. Denique ipſius inimici vultum ſuperbiſſimum ſubijt; ipſius Sext. Næuij lacrymans manum * apprehendit, in propinquorum bonis proſcribendis exercitatam: obſecrauit per fratris ſui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipſius coniugem & liberos, quibus propior P. Quinctio nemo eſt, vt aliquando * miſericordiam caperet aliquam, ſi non propinquitatis, at ætatis ſuæ: ſi non hominis, at humanitatis rationem haberet: vt ſecum aliquid, integra ſua fama, qualibet, dummodo tolerabili, condicione tranſigeret. Ab ipſo repudiatus, ab amicis eius non ſubleuatus, ab omni magiſtratu agitatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem. tibi ſe, tibi ſuas omneis opes fortunaſque commendat: tibi committit exiſtimationem, ac ſpem reliquæ vitæ. Multis vexatus contumelijs, plurimis iactatus iniurijs, non turpis ad te, ſed miſer confugit. e fundo ornatiſſimo deiectus, ignominijs omnibus appetitus, cum illum in ſuis paternis bonis dominari videret, ipſe filiæ nubili dotem conficere non poſſet, nihil alienum tamẽ vita ſuperiore commiſit. Itaque te hoc obſecrat, C. Aquilli, vt quam exiſtimationem, quam honeſtatẽ in iudicium tuum prope acta iam ætate, decurſaque attulit, eam liceat ei ſecum ex hoc loco afferre: ne is, de cuius officio nemo vmquam dubitauit, ſexageſimo denique anno dedecore, macula, turpiſ-

ſimaq; ignominia notetur:ne ornamentis eius omnibus Sex. Næui pro ſpolijs abutatur : ne per te ferat, quo minus quæ exiſtimatio P. Quinctium vſq; ad ſenectutem perduxit, eadem vſque ad rogum proſequatur.

PRO SEXTO ROSCIO AMERINO.

ORATIO II.

CREDO ego vos, iud. mirari quid ſit, quod cum tot ſummi oratores, hominesſque nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimum * ſurrexerim, qui neque ætate, neque ingenio, neq; auctoritate ſim cum ijs qui ſedeant comparandus. Omnes enim hi, quos videtis adeſſe in hac cauſſa, iniuriam nouo ſcelere conflatam putant oportere defendi : defendere ipſi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, vt adſint propterea quod officium ſequuntur : taceant autem idcirco, quia periculum metuunt. Quid ergo? audaciſſimus ego ex omnibus? minime. at tanto officioſior quam ceteri? ne iſtius quidem laudis ita ſum cupidus, vt alijs eam præreptam velim. Quæ me igitur res præter ceteros impulit, vt cauſſam Sext. Roſcij reciperem? quia, ſi quis iſtorũ dixiſſet, quos videtis adeſſe, in quibus ſumma auctoritas eſt, atq; amplitudo, ſi verbum de rep. feciſſet, id quod in hac cauſſa fieri neceſſe eſt, multo plura dixiſſe, quam dixiſſet, puta-

putaretur: ego,etiamsi omnia,quæ dicenda sunt,libere dixero, nequaquam tamē similiter oratio mea exire,atq; in vulgus emanare poterit.Deinde,quod ceterorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem,& amplitudinem,neq; temere dicto concedi propter ætatem,& prudentiam. Ego si quid liberius dixero, vel occultum esse propterea quod nondum ad rempublicam accessi, vel ignosci adolescentiæ meæ poterit: tametsi non modo ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo iam de ciuitate sublata est. Accedit illa quoq; caussa,quod a ceteris forsitan ita petitum sit, vt dicerent,vt vtrumuis saluo officio se facere posse arbitrarentur: a me autem ij contenderunt, qui apud me & amicitia,& beneficijs, & dignitate plurimum possunt: quorum ego neque beneuolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec voluntatem negligere debeam.His de caussis ego huic caussæ patronus exstiti, non * lectus vnus, qui maximo ingenio,sed relictus ex omnibus,qui minimo periculo possem dicere: neque vti satis firmo præsidio defensus Sext.Roscius, verum vti ne omnino desertus esset.Forsitan quæratis,qui iste terror sit,& quæ tanta formido,quæ tot, ac tales viros impediat, quo minus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueuerunt, caussam velint dicere.quod adhuc vos ignorare non mirum est,propterea quod consulto ab accusatoribus, eius rei, quæ conflauit hoc iudicium, mentio facta non est. Quæ res ea est? bona patris huiusce Sext. Roscij, quæ sunt sexagies, quæ de viro clarissimo & fortissimo L.Sylla,quem honoris caussa nomino,duobus millibus nummum sese dixit emisse adolescens vel potentissimus hoc tempore nostræ ciuitatis L.Cornelius Chrysogonus.Is a vobis,iudices, hoc postulat, vt quoniam in alienam pecuniam tam plenam, atque præclaram nullo iure inuaserit, quoniamque

ei pecuniæ vita Sext.Roſcij obſtare, atque officere videatur: deleatis ex animo ſuo ſuſpicionem omnem, metumq; tollatis: ſeſe hoc incolumi non arbitratur huius innocentis patrimonium tam amplū & copioſum poſſe obtinere:damnato & eiecto:ſperat ſe poſſe quod adeptus eſt per ſcelus, id per luxuriam effundere atque conſumere. Hunc ſibi ex animo ſcrupulum, qui ſe dies noctesque ſtimulat ac pungit,vt euellatis poſtulat: * vt ad hanc ſuam prædam tam nefariam adiutores vos profiteamini. Si vobis æqua & honeſta poſtulatio videtur, iudices: ego contra breuem poſtulationem affero, & (quomodo mihi perſuadeo) aliquanto æquiorem. Primum a Chryſogono peto, vt pecunia fortuniſq; noſtris contentus ſit: ſanguinem,& vitam ne petat. Deinde a vobis,iudices,vt audacium ſceleri reſiſtatis, innocentium calamitatem leuetis, & in cauſſa Sext.Roſcij,periculum, quod in omnes intenditur propulſetis. Quod ſi aut cauſſa criminis, aut facti ſuſpicio, aut quælibet deniq; vel minima res reperietur,quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine ſecuti: poſtremo ſi præter eam prædam,quam dixi,quidquam aliud cauſſæ inueneritis: non recuſamus, quin illorum libidini Sext. Roſcij vita dedatur. ſin aliud agitur nihil, niſi vt ijs ne quid deſit, quibus ſatis nihil eſt: ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur, vt ad illam opimam præclaramque prædam damnatio Sext. Roſcij velut cumulus accedat: nonne cum multa indigna, tum vel hoc indigniſſimum eſt, vos idoneos habitos, per quorum ſententias, iuſque iurandum id aſſequantur, quod antea ipſi ſcelere, & ferro aſſequi conſueuerunt? qui ex ciuitate in ſenatum propter dignitatem, ex ſenatu in hoc conſilium delecti eſtis propter ſeueritatem, ab his hoc poſtulare homines ſicarios, atque gladiatores, non modo vt ſupplicia vitent, quæ a vobis pro maleficijs ſuis metuere

metuere, atque horrere debent, verum etiam vt spolijs Sex. Roscij hoc iudicio ornati auctique discedant? His de rebus tantis, tamque atrocibus neq; satis me commode dicere, neque satis grauiter conqueri, neque satis libere vociferari posse intelligo. Nam commoditati ingenium, grauitati ætas, libertati tempora sunt impedimento. Huc accedit summus timor, quem mihi natura, pudorque meus attribuit, & vestra dignitas, & vis aduersariorum, & Sex. Roscij pericula. Quapropter vos oro, atque obsecro, iudices, vt attente, bonaque cum venia verba mea audiatis. Fide, sapientiaque vestra fretus plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo: hoc onus si vos aliqua ex parte alleuabitis, feram vt potero, studio, & industria iudices: sin a vobis (id quod non spero) deserar, tamen animo non deficiam, & id quod suscepi, quoad potero, perferã. quod si perferre nõ potero, opprimi me onere officij malo, quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abijcere, aut propter infirmitatem animi deponere. Te quoq; magnopere, M. Fanni, quæso, vt qualem te iam antea populo Rom. præbuisti, cũ huic idem quæstioni iudex præesses, talem te & nobis, & P. R. hoc tempore impertias. Quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium, vides: quæ sit omnium mortalium exspectatio, quæ cupiditas, vt acria ac seuera iudicia fiant, intelligis. Longo interuallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur, cum interea cædes indignissimæ, maximæque factæ sint. * Omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficijs, quotidianoque sanguine haud remissius sperant futuram. Qua vociferatione in ceteris iudicijs accusatores vti consueuerunt, ea nos hoc tempore vtimur, qui caussam dicimus. Petimus abs te M. Fanni, a vobisque iudices, vt quam acerrime maleficia vindicetis, vt quam fortissime

hominibus audaciſſimis reſiſtatis, vt hoc cogitetis, niſi in hac cauſſa, qui veſter animus ſit, oſtenderetis, eo prorumpere hominum cupiditatem, & ſcelus, & audaciam, vt non modo clam, verum etiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes veſtros, iudices, inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint. Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, niſi vt id fieri liceat? Accuſant ij, qui in fortunas huius inuaſerunt, cauſſam dicit is, cui præter calamitatem, nihil reliquerunt: accuſant ij, quibus occidi patrem Sex. Roſcij bono fuit, cauſſam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egeſtatem: accuſant ij, qui hunc ipſum iugulare ſumme cupierunt, cauſſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum iudicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur: denique accuſant ij, quos populus poſcit, cauſſam dicit is, qui vnus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat. Atque vt facilius intelligere poſſitis, iudices, ea quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quam hæc ſunt quæ dicimus, ab initio, res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus: quo facilius & huius hominis innocentiſſimi miſerias, & illorum audaciam cognoſcere poſſitis, & reipub. calamitatem. Sex. Roſcius pater huiuſce, municeps Amerinus fuit, cum genere, & nobilitate, & pecunia non modo ſui municipij, verum etiam huius vicinitatis facile primus, tum gratia, atq; hoſpitijs florens hominum nobiliſſimorum. Nam cum Metellis, Seruilijs, Scipionibus erat ei non modo hoſpitium, verum etiam domeſticus vſus & conſuetudo: quas, vt æquum eſt, familias honeſtatis, amplitudiniſq; gratia nomino. Itaque ex ſuis omnibus commodis hoc ſolum filio reliquit. nam patrimonium domeſtici prædones vi ereptum poſſident: fama, & vita innocentis ab hoſpitibus, amiciſque paternis defenditur. Hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuiſſet, tum hoc tumultu proximo, cum omnium no-

bilium dignitas & ſalus in diſcrimen veniret, præter
ceteros in ea vicinitate eam partem, cauſſamque o-
pera, ſtudio, auctoritate defendit. Etenim rectum
putabat, pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter
quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numerabatur.
Poſteaquam victoria conſtituta eſt, ab armiſque re-
ceſſimus, cum proſcriberentur homines, atque ex
omni regione caperentur ij, qui aduerſarij fuiſſe
putabantur, erat ille Romæ frequens, atque in foro,
& in ore omnium quotidie verſabatur: magis vt ex-
ſultare victoria nobilitatis videretur, quam timere,
ne quid ex ea calamitatis ſibi accideret. Erant ei ve-
teres inimicitiæ cum duobus Roſcijs Amerinis,
quorum alterum ſedere in accuſatorum ſubſellijs
video, alterum tria huiuſce præſidia poſſidere
audio: quas inimicitias ſi tam cauere potuiſſet,
quam metuere ſolebat, viueret. Neque enim iud.
iniuria metuebat, nam duo iſti ſunt T. Roſcij,
quorum alteri Capitoni cognomen eſt, iſte, qui ad-
eſt Magnus vocatur, homines eiuſmodi. alter plu-
rimarum palmarum vetus, ac nobilis gladiator ha-
betur: hic autem nuper ſe ad eum laniſtam contu-
lit, qui cum ante hanc pugnam tiro eſſet ſcientia,
facile ipſum magiſtrum ſcelere, audaciaque ſupe-
rauit. Nam cum hic Sext. Roſcius eſſet Ameriæ, T.
autem iſte Roſcius Romæ, cum hic filius aſſiduus in
prædijs eſſet, cumque ſe voluntate patris rei fami-
liari, vitæque ruſticæ dediſſet: iſte autem frequens
Romæ eſſet: occiditur ad balneas Palatinas redi-
ens a cena Sext. Roſcius. Spero ex hoc ipſo non eſ-
ſe obſcurum, ad quem ſuſpicio maleficij pertineat.
Verum, id quod adhuc eſt ſuſpicioſum, niſi perſpi-
cuum res ipſa fecerit, hunc affinem culpæ iudicato-
re. Occiſo Sext. Roſcio, primus Ameriam nuntiat
Manlius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus,
cliens, & familiaris iſtius T. Roſcij: & nuntiat do-
mum, non filij, ſed T. Capitonis inimici, &, cum poſt

horam primam noctis occisus esset, primo diluculo nuntius hic Ameriam venit. decem horis nocturnis sex, & quinquaginta millia passuum cisijs peruolauit, non modo vt exoptatum inimico nuntium primus afferret, sed etiam cruorem inimici quam recentissimum, telumque paullo ante e corpore extractum ostenderet. Quatriduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L. Syllæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ demonstratur: bonitas prædiorum, (nam fundos decem & tres reliquit, qui Tyberim fere omnes tangunt) huius inopia & solitudo commemoratur. demonstrant, cum pater huiusce Sext. Roscius, homo tam splendidus, & gratiosus, nullo negotio sit occisus, perfacile hunc hominem incautum, & rusticum, & Romæ ignotum de medio tolli posse. ad eam rem operam suam pollicentur. Ne diutius vos teneam, iud. societas coitur. Cum iam proscriptionis mentio nulla fieret, & cum etiam qui antea metuerant redirent, ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur: hominis studiosissimi nobilitatis manceps fit Chrysogonus: tria prædia vel nobilissima Capitoni propria traduntur, quæ hodie possidet: in reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. Hæc bona sexagies H-S. emuntur duobus millibus nummum. Hæc omnia, iud. imprudente L. Sylla facta esse certo scio. neque enim mirum, cum eodem tempore & ea, quæ præterita sunt, * & ea, quæ videntur instare, præparet, cum & pacis constituendæ rationem, & belli gerendi potestatem solus habeat, cum omnes in vnum spectent, vnus omnia gubernet, cum tot tantisque negotijs distentus sit, vt respirare libere non possit, si aliquid non animaduertat: cum præsertim tam multi occupationem eius obseruent, tempusque aucupentur, vt, simulatque ille despexerit, aliquid huiuscemodi

di moliantur. Huc accedit, quod quamuis ille fe-
lix ſit * ſicut eſt, tamen in tanta felicitate nemo
poteſt eſſe in magna familia, qui neminem ne-
que ſeruum, neque libertum improbum habeat.
Interea iſte T. Roſcius, vir optimus, procura-
tor Chryſogoni, Ameriam venit, in prædia hu-
ius inuadit, hunc miſerum, luctu perditum, qui
nondum etiam paterno funeri iuſta ſoluiſſet, nu-
dum eijcit domo, atque focis patrijs, dijſque pe-
natibus præcipitem iudices exturbat: ipſe ampliſ-
ſime pecuniæ fit dominus. Qui in ſua re fuiſſet e-
gentiſſimus, erat (vt fit) inſolens in aliena. Mul-
ta palam domum ſuam auferebat, plura clam de
medio remouebat, non pauca ſuis adiutotibus
large, effuſeque donabat, reliqua conſtituta au-
ctione vendebat. Quod Amerinis vſque eo vi-
ſum eſt indignum, vt vrbe tota fletus gemituſque
fieret. Etenim multa ſimul ante oculos verſaban-
tur: mors hominis florentiſſimi Sexti Roſcij cru-
deliſſima: filij autem eius egeſtas indigniſſima:
cui de tanto patrimonio prædo iſte nefarius ne i-
ter quidem ad ſepulchrum patrium reliquiſſet: bo-
norum emptio, flagitioſa poſſeſſio, furta, rapi-
næ, donationes. Nemo erat, qui non ardere om-
nia mallet, quam videre in Sext. Roſcij viri opti-
mi atque honeſtiſſimi bonis iactantem ſe, ac do-
minantem T. Roſcium. Itaque decurionum de-
cretum ſtatim fit, vt decem primi proficiſcantur
ad L. Syllam, doceantque eum, qui vir Sextus
Roſcius fuerit: conquerantur de iſtorum ſcelere,
& iniurijs: orent, vt & illius mortui famam & fi-
lij innocentis fortunas conſeruatas velit. At-
que ipſum decretum quæſo cognoſcite. DECRE-
TVM DVCVRIONVM. Legati in caſtra ve-
niunt. intelligitur, iudices, id quod iam ante
dixi, imprudente L. Sylla, ſcelera hæc, & flagi-
tia fieri. nam ſtatim Chryſogonus & ipſe ad eos

accedit, & homines nobiles allegat ijs, qui peterent, ne ad Syllam adirent, & omnia Chrysogonum quæ vellent, esse facturum pollicerentur. Vsque adeo autem ille pertimuerat, vt mori mallet, quam de his rebus Syllam doceri. Homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret sese nomen Sext. Roscij de tabulis exempturum, prædia vacua filio traditurum: cumq; id ita futurum T. Roscius Capito qui in x. legatis erat, adpromitteret, crediderunt: Ameriam re inorata reuerterunt. Ac primo rem differre quotidie, ac procrastinare isti cœperunt, deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere, postremo, id quod facile intellectū est, insidias vitæ huiusce Sex. Roscij parare, neque sese arbitrari posse diutius alienam pecuniam domino incolumi obtinere. Quod is simulatque sensit, de amicorum, cognatorumq; sententia Romam confugit, & sese ad Cæciliam Nepotis filiam, quam honoris caussa nomino, contulit, qua pater vsus erat plurimum: in qua muliere iud. etiam nunc, id quod omnes semper existimauerunt, quasi exempli caussa vestigia antiqui officij remanent. Ea Sext. Roscium inopem, eiectum domo, atq; expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela & minas, recepit domum, hospitiq; oppresso iam, desperatoque ab omnibus, opitulata est. Eius virtute, fide, diligentia factum est, vt hic potius viuus in reos, quam occisus in proscriptos referretur. Nam post quam illi intellexerunt summa diligētia vitam Sex. Roscij custodiri, neque sibi vllam cædis faciendæ potestatem dari: consilium ceperunt plenū sceleris, & audaciæ, vt nomen huius de paricidio deferrent, vt ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio: denique vt, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent. ita loqui homines, quod iudicia tamdiu fa-
cta

cta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset: huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos: de bonorum venditione, & de ista societate verbum esse facturum neminem: ipso nomine paricidij, & atrocitate criminis fore, vt hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo defensus esset. Hoc consilio, atque adeo hac amentia impulsi, quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. Quid primum quærar? aut vnde potissimum exordiar, iudices? aut quod, aut a quibus auxilium petam? deorumne immortalium? populine Romani? vestramne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? Pater occisus nefarie, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta. filij vita infesta, sæpe ferro, atq; insidijs appetita. quid ab his tot maleficijs sceleris abesse videtur? tamen hæc alijs nefarijs cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc, & accusatores huiusce pecunia comparant: hanc condicionem misero ferunt, vt optet vtrum malit, ceruices Roscio dare, an insutus in culeum * per summum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putauerunt: * desint: qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac caussa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto, iudices. Et forsitan in suscipienda caussa temere impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet, hercules, vndique omnes in me terrores, minæ, periculaq; impendeant omnia, succurram atque subibo. Certum est, deliberatumque quæ ad caussam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, verum etiam libenter, audacter, libereque dicere. Nulla res tanta exsistat, iudices, vt possit vim mihi maiorem adhibere metus, quam fides. Etenim quis tam dissoluto animo est, qui hæc cum videat, tacere ac negligere possit? pa-

trem meum, cum proſcriptus non eſſet, iugulaſtis: occiſum in proſcriptorum numerum retuliſtis: me domo mea per vim expuliſtis: patrimonium meum poſſidetis: quid vultis amplius? etiamne ad ſubſellia, cum ferro atque telis veniſtis, vt hic aut iuguletis, aut condemnetis Sext. Roſcium? Hominem longe audaciſſimum nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam, & quod inter omnes conſtat, niſi inter eos, qui ipſi quoque inſaniunt, inſaniſſimum. is cum curaſſet in funere C. Marij, vt Q. Scæuula vulneraretur, vir ſanctiſſimus, atque ornatiſſimus noſtræ ciuitatis, de cuius laude neque hic locus eſt vt multa dicantur, neque plura tamen dici poſſunt, quam populus Romanus memoria retinet, diem Scæuulæ dixit, poſteaquam comperit eum poſſe viuere. cum ab eo quæreretur, quid tandem accuſaturus eſſet eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quiſquam ſatis commode poſſet: aiunt hominem, vt erat furioſus, reſpōdiſſe, quod non totum telum corpore recepiſſet. quo populus Romanus nihil vidit indignius, niſi eiuſdem viri mortem: quæ tantum potuit, vt omnes ciues ſuos perdiderit, & afflixerit: quos quia ſeruare per compoſitionem volebat: ipſe ab ijs interemptus eſt. Eſtne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non ſimillimum? accuſatis Sex. Roſcium. quid ita? quia de manibus veſtris effugit: quia ſe occidi paſſus non eſt. Illud quia in Scæuula factum eſt, magis indignum videtur: hoc, quia fit a Chryſogono, num eſt ferendum? Nam per deos immortales, quid eſt in hac cauſſa, quod defenſionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit? aut oratoris eloquentiam magnopere deſiderat? Totam cauſſam, iudices, explicemus, atque ante oculos expoſitam conſideremus. ita facillime, quæ res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid vos ſequi conueniat, intelligetis. Tres ſunt res,
quantum

quantum ego existimare possum, quæ obstant hoc tempore Sex. Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accusator Erucius suscepit: audaciæ partes Roscij sibi poposcerunt: Chrysogonus autem is, qui plurimum potest, potentia pugnat. De hisce omnibus rebus, me dicere oportere intelligo. Quid igitur est? non eodem modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet: duas autē reliquas vobis populus Romanus imposuit. ego crimē oportet diluam: vos & audaciæ resistere, & hominū eiusmodi perniciosam atq; intollerandam potentiam primo quoq; tempore exstinguere, atque opprimere debetis. Occidisse patrē Sex. Roscius arguitur. Scelestum, dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo vno maleficio scelera omnia cōplexa esse videantur. Etenim si, id quod præclar e a sapientibus dicitur, vultu sæpe læditur pietas: quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina, atque humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro exstitit, vt siquando auditum sit, portenti ac prodigij simile numeretur, quibus tandem te, C, Eruci, argumentis accusatorem censes vti oportere? nonne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanemque naturam, & vitam vitijs flagitijsque omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidem caussa contulisti: Patrem occidit Sex. Roscius. Qui homo? Adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni

magnitudo,& indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidem vllo fere interfuisse. nil autem vnquam debuit. cupiditates porro quæ possunt esse in eo, qui, vt ipse accusator obiecit, ruri semper habitarit,& in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disiuncta a cupiditate est, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? quam ob caussam? Necesse est enim eam quoque iustam, & magnam,& perspicuam fuisse. nam, vt illud incredibile est, mortem oblatam esse patri a filio sine plurimis & maximis caussis, sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine caussis multis,& magnis,& necessarijs. Rursus igitur eodem reuertamur, & quæramus quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri displiceret. at perspicuum est nullum fuisse. Pater igitur amens qui odisset eum sine caussa, quem procrearat. at is quidem fuit omnium cōstantissimus. Ergo illud iam perspicuum profecto est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit: neque odij caussam patri, neque sceleris filio fuisse. Nescio, inquit, quæ caussa odij fuerit, fuisse odium intelligo: quia antea cum duos filios haberet, illum alterum qui mortuus est secum omni tempore volebat esse: hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala, nugatoriaque accusatione, idem mihi vsu venit in caussa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo relegationis, ac supplicij gratia, colenda ac tuenda tradiderat? quid hoc? patres familias, qui liberos habent, præsertim homines illius ordinis, ex municipijs rusticanis, nonne opta-

optatiſſimum ſibi putant eſſe, filios ſuos rei familiari maxime ſeruire, & in prædijs colendis operæ plurimum, ſtudijque conſumere? An amandarat hunc ſic, vt eſſet in agro, ac tantummodo aleretur ad villam? vt commodis omnibus careret? quid ſi conſtat, hunc non modo colendis prędijs pręfuiſſe, ſed certis fundis patre viuo frui ſolitum eſſe? tamenne hæc attenta vita, & ruſticana, relegatio, atque amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quantũ diſtet argumentatio tua ab re ipſa, atque a veritate. Quod conſuetudine patres faciunt, id quaſi nouum reprehendis: quod beneuolentia fit, id odio factum criminaris: quod honoris cauſſa pater filio ſuo cõceſſit, id eum ſupplicij cauſſa feciſſe dicis. Neq; hęc tu non intelligis: ſed vſque eo, quid arguas, non habes, vt non modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam contraque conſuetudinem hominum, contraque opiniones omnium. At enim cum duos filios haberet, alterum a ſe non dimittebat, alterũ ruri eſſe patiebatur. Quæſo, Eruci, vt hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi cauſſa, ſed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, vt patre certo naſcerere, ex quo intelligere poſſes, qui animus patrius in liberos eſſet: at natura certe dedit, vt humanitatis non parum haberes. Eo acceſſit ſtudium doctrinæ, vt ne a litteris quidem alienus eſſes. Ecquid tandem tibi videtur (vt ad fabulas veniamus) ſenex ille Cæcilianus minoris facere Eutychum filium ruſticum quam illum alterum Chæreſtratum? (nam, vt opinor, hoc nomine eſt) alterum in vrbe ſecum honoris cauſſa habere, alterum rus ſupplicij cauſſa relegaſſe? Quid ad iſtas ineptias abis, inquies? quaſi vero mihi difficile ſit quamuis multos, nominatim proferre (ne longius abeam) vel tribules, vel vicinos meos, qui ſuos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas aſſiduos eſſe cupi-

unt. Verum homines notos sumere odiosum est, cũ & illud incertum sit, velintne hi sese nominari: & nemo vobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutychus: & certe ad rem nihil intersit, vtrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. Etenim hæc conficta arbitror a poetis esse, vt effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem * nostræ vitæ quotidianæ videremus. Age nunc, refer animum, sis ad veritatem, & considera non modo in Vmbria, atque in ea vicinitate, sed in his veteribus municipijs, quæ studia a patribus familias maxime laudentur: iam profecto te intelliges inopia criminum summam laudem Sex. Roscio vitio, & culpæ dedisse. At non modo hoc patrum voluntate liberi faciunt: sed permultos & ego noui, & (nisi me fallit animus) vnusquisq; vestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet, vitamque hanc rusticam, quam tu probro & crimini putas esse oportere, & honestissimam & suauissimam esse arbitrantur. Quid censes hunc ipsum Sext. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? vt ex his propinquis eius hominibus honestissimis audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quam hic in suo. Verum, vt opinor, quoniam ita Chrysogono videtur, qui huic nullum prędium reliquit, & artificium obliuiscatur, & studium deponat, licebit. quod tametsi miserum, & indignum est, feret tamen æquo animo, iudices, si per vos vitam, & famam potest obtinere. hoc vero est, quod ferri non potest, si & in hanc calamitatem venit propter prædiorum bonitatem, & multitudinem: &, quod ea studiose coluit, id erit ei maxime fraudi: vt parum miseriæ sit, quod alijs coluit, non sibi, nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit. Næ tu, Eruci, accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur, ut

tur, qui consules fierent. Etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profecto illum Atilium, quem sua manu spargentem semen, qui missi erant conuenerunt, hominem turpissimum, atq; inhonestissimum iudicares. At, hercule, maiores nostri longe aliter & de illo, & de ceteris talibus viris existimabant. Itaq; ex minima, tenuissimaque rep. maximam, & florentissimam nobis reliquerunt. Suos enim agros studiose colebant, non alienos cupide appetebant: quibus rebus, & agris, & vrbibus, & nationibus, remp. atq; hoc imperium, & populi Ro. nomen auxerunt. Neq; ego hęc eo profero, quo cōferenda sint cum hisce, de quibus nunc quærimus: sed vt illud intelligatur, cum apud maiores nostros summi viri, clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reip. sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ, temporisq; consumpserint, ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper vixerit: cum præsertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi iucundius, aut re vera honestius facere posset. Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse patiebatur. num quid est aliud? Imo vero, inquit, est. nam istum exheredare in animo habebat. Audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat: nam illa, opinor, tu quoq; concedis leuia esse, atq; inepta, conuiuia cum patre non inibat: quippe qui ne in oppidum quidem, nisi perraro, veniret. domum suam istum non fere quisquam vocabat: * nec mirum, qui neque in vrbe viueret, neque rure * vocaturus esset. Verum hęc quoq; tu intelligis esse nugatoria. Illud quod cœpimus, videamus, quo certius argumentū odij reperiri nullo modo potest. Exheredare pater filium cogitabat Mitto quærere, qua de caussa: quæro, qui scias. tametsi te dicere, atque enumerare caussas omnes oportebat: & id erat cer-

te accuſatoris officium, qui tanti ſceleris argueret, explicare omnia vitia, atque peccata filij, quibus incenſus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipſam vinceret, vt amorem illum penitus inſitum eijceret ex animo, vt denique patrem eſſe ſeſe obliuiſceretur: quæ ſine magnis huiuſce peccatis accidere potuiſſe non arbitror. Verum concedo tibi, vt ea prætereas, quæ cum taces, nulla eſſe concedis. illum quidem voluiſſe exheredare, certe tu planum facere debes. quid ergo affers, quare id factum putemus? vere nihil potes dicere. finge aliquid ſaltem commode: vt ne plane videaris id facere, quod aperte facis, huius miſeri fortunis, & horum virorum talium dignitati illudere. Exheredare filium voluit. quam ob cauſſam? neſcio, exheredauitne? non. quis prohibuit? cogitabat. cogitabat? cui dixit? nemini. Quid eſt aliud, iudicio, ac legibus, ac maieſtate veſtra abuti ad quæſtum, atque ad libidinem, niſi hoc modo accuſare, atque id obijcere, quod planum facere non modo non poſſis, verum ne coneris quidem? Nemo noſtrum eſt Eruci, quin ſciat tibi inimicitias cum Sex. Roſcio nullas eſſe: vident omnes, qua de cauſſa huic inimicus venias: ſciunt huiuſce pecunia te adductum eſſe. Quid ergo eſt? ita tamen quæſtus te cupidum eſſe oportebat, vt horum exiſtimationem, & legem Memmiam putares aliquid valere oportere. Accuſatores multos eſſe in ciuitate vtile eſt, vt metu contineatur audacia: verumtamen hoc ita eſt vtile, vt ne plane illudamur ab accuſatoribus. Innocens eſt quiſpiam: verumtamen quamquam abeſt a culpa, ſuſpicione tamen non caret. tametſi miſerum eſt, tamen ei, qui hunc accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere. cum enim aliquid habeat, quod poſſit criminoſe, ac ſuſpicioſe dicere, aperte ludificari, & calumniari ſciens non videatur. Quare facile omnes patimur, eſſe quamplurimos accuſatores, quod inno-

innocens,si accusatus sit,absolui potest: nocens,nisi accusatus fuerit,condemnari non potest. Vtilius est autem absolui innocentem, quam nocentem caussam non dicere. Anseribus cibaria publice locantur,& canes aluntur in Capitolio, vt significent si fures venerint.at fures internoscere non possunt: significant tamen,si qui noctu in Capitolium venerint: & quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cautior. Quod si luce quoque canes latrent, cum deos salutatum aliqui venerint, opinor,ijs crura suffringãtur,quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit.Simillima est accusatorum ratio. Alij vestrum anseres sunt,qui tantummodo clamant,nocere non possunt: alij canes,qui & latrare, & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maxime debetis in eos impetum facere,qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde si voletis, etiam tum,cum verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, vt arguatis aliquẽ patrem occidisse,neque dicere possitis aut quare,aut quomodo,ac tantummodo sine suspicione latrabitis: crura quidem vobis nemo suffringet: sed, si ego hos bene noui,litteram illam, cui vos vsque eo inimici estis,vt etiam * alias omneis oderitis,ita vehementer ad caput affigent,vt postea neminem alium, nisi fortunas vestras,accusare possitis.Quid mihi ad defendendum dedisti,bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? Ne exheredaretur veritus est.audio. sed qua de caussa vereri debuerit, nemo dicit.Habebat pater in animo.planum fac. nihil est: non,quicum deliberarit, quem certiorem fecerit, vnde istud vobis suspicari in mentem venerit. Cum hoc modo accusas, Eruci, nonne hoc palam dicis? ego quid acceperim, scio: quid dicam, nescio: vnum illud spectaui, quod Chrysogonus aiebat, ne-

minem isti patronum futurum: de bonorum emptione, deque ea societate neminem esse, qui verbum facere hoc tempore auderet. hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit, non, mehercule, verbum fecisses, si tibi quemquam responsurum putasses. Operæpretium erat, si animaduertistis iudices, negligentiam eius in accusando considerare. Credo, cum vidisset, qui homines in hisce subsellijs sederent, quæsisse. num ille, aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem, quod antea caussam publicam nullam dixerim. posteaquam inuenit neminem eorum, qui possunt, & solent, ita negligens esse cœpit, vt cum in mentem veniret ei, resideret, deinde spatiaretur, nonnumquam etiam puerũ vocaret, credo cui cenam imperaret: prorsus vt vestro concessu, & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. Perorauit aliquando: assedit: surrexi ego, respirare visus est, quod non alius potius diceret. cœpi dicere. vsque eo animaduerti, iudices, eum iocari, atque alias res agere, antequam Chrysogonum nominaui: quem simul atque attigi, statim homo se erexit, mirari visus est. intellexi quid eum pupugisset, iterum, ac tertio nominaui: postea homines cursare vltro, & citro non destiterunt, credo qui Chrysogono nuntiarent, esse aliquem in ciuitate, qui contra voluntatem eius dicere auderet: aliter caussam agi, atque ille existimaret: aperiri bonorum emptionem: vexari pessime societatem: gratiam, potentiamque eius negligi: iudices diligenter attendere: populo rem indignam videri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse omnia: caussam pro Sex. Roscio, si non commode, at libere dici: quem dedi putabas, defẽdi intelligis: quos tradituros sperabas, vides iudicare: restitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem, atq; prudentiam aut* confitere te huc ea spe venisse, quod putares hic latrocinium, nõ iudicium

dicium futurum. De paricidio cauſſa dicitur: ratio ab accuſatore reddita nō eſt, quam ob cauſſam patrem filius occiderit. Quod in minimis noxis, & in his leuioribus peccatis, quæ magis crebra, & iam prope quotidiana ſunt, id maxime, & primum quæritur, quæ cauſſa maleficij fuerit: id Erucius in paricidio quæri non putat oportere: in quo ſcelere, iudices, etiam cum multæ cauſſæ cōueniſſe vnū in locum, atq; inter ſe congruere videntur: tamen nō temere creditur, neq; leui cōiectura res penditur, neq; teſtis incertus auditu, neque accuſatoris ingenio res iudicatur. cum multa antea commiſſa maleficia, tum vita hominis perditiſſima, tum ſingularis audacia oſtendatur neceſſe eſt: neq; audacia ſolum, ſed ſummus furor, atque amentia. Hæc cum ſint omnia, tamen exſtent oportet expreſſa ſceleris veſtigia, vbi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium ſit admiſſum: quæ niſi multa, & manifeſta ſunt, profecto res tam ſceleſta, tam atrox, tam nefaria credi non poteſt. Magna eſt enim vis humanitatis: multum valet communio ſanguinis: reclamitat iſtiuſmodi ſuſpicionibus ipſa natura: portentum, atque monſtrum certiſſimum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie, & figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, vt propter quos hanc ſuauiſſimam lucem aſpexerit, eos indigniſſime luce priuarit: cum etiam feras inter ſeſe partus, atque educatio, & natura ipſa conciliet. Non ita multis ante annis aiunt T. Clœlium quemdam Tarracinenſem hominem non obſcurum, cum cenatus cubitum in idem conclaue cum duobus adoleſcentibus filijs iſſet, inuentum eſſe mane iugulatum. cum neque ſeruus quiſquam reperiretur, neque liber, ad quem ea ſuſpicio pertineret: id ætatis autem duo filij propter cubantes ne ſenſiſſe quidem ſe dicerent: nomina filiorum de paricidio delata ſunt. * Quid magis poterat eſſe ſuſpicioſum? neutrum * ne ſenſiſſe. auſum autem eſſe

quemquam se in id conclaue committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filij, qui & sentire, & defendere facile possent? erat porro nemo in quem ea suspicio conueniret.tamen cum planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse, iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt.Nemo enim putabat quemquam esse, qui cum omnia diuina atq; humana iura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: propterea quod qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed * ne spirare quidem sine metu possunt.Videtisne, quos nobis poetæ tradiderunt patris vlciscendi caussa supplicium de matre sumpsisse, cum præsertim deorum immortaliũ iussis, atque oraculis id fecisse dicantur, tamen vt eos agitent furiæ, neque consistere vsquam patiantur? quod ne pij quidem sine scelere esse potuerunt. Sic se res habet iudices, magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem paternus maternusque sanguis: ex quo siqua macula concepta est, non modo elui non potest, verum vsque eo permanat ad animum, vt summus furor, atque amentia consequatur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis sæpenumero videtis, eos, qui aliquid impie, scelerateque commiserint, agitari, & perterreri furiarũ tedis ardentibus.sua quęq; fraus, & suus terror maxime vexat:suũ quęq; scelus agitat, amentiaq; afficit:suæ malę cogitationes, conscientiæq; animi terrẽt.Hæ sunt impijs assiduæ, domesticęq; furiæ, quæ dies noctesq; parentũ pœnas a consceleratissimis filijs repetãt. Hæc magnitudo maleficij facit, vt nisi pæne manifestum paricidium proferatur, credibile nõ sit:nisi turpis adolescẽtia, nisi omnibus flagitijs vita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro atq; dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, vt nõ procul abhorreat ab insania. Acce-

dat

dat huc oportet odiũ parentis, animaduersionis paternæ metus, amici improbi, serui cõscij, tẽpus idoneũ, locus opportune captus ad eam rem: pæne dicam respersas manus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum facinus tam immane, tam acerbum credituri sunt. Quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur, eo magis est, si conuincitur, vindicandum. Itaque cum multis ex rebus intelligi potest, maiores nostros non modo armis plus, quam ceteras nationes, verum etiam consilio, sapientiaque potuisse, tum ex hac re vel maxime, quod in impios singulare supplicium inuenerunt. Qua in re quantum prudentia præstiterint ijs, qui apud ceteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate. Prudentissima ciuitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur: eius porro ciuitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodie quoque vtuntur, scripserit. Is cum interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset: respondit, se id neminem facturum putasse. Sapienter fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur. Quanto maiores nostri sapientius! qui cum intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitauerunt: vt quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ij magnitudine pœnæ, maleficio summouerentur: insui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deijci. O singularem sapientiam, iudices nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse, & eripuisse, cui repente cælum, solem, aquam, terramque ademerunt? vt qui eum necasset, vnde ipse natus esset, careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur. Noluerunt feris corpus obijcere, ne bestiis quoque, quæ tantum scelus attigissent, immanio-

ribus vteremur: non ſic nudos in flumen deijcere, ne cum delati eſſent in mare, ipſum polluerent, quo cetera, quæ violata ſunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare eſt, cuius partem vllam reliquerint. Etenim quid tam eſt commune, quam ſpiritus viuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? Ita viuunt, dum poſſunt, vt ducere animam de cælo non queant: ita moriuntur, vt eorum oſſa * terra non tangat: ita iactantur fluctibus, vt numquam * abluantur: ita poſtremo eijciuntur, vt ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant. Tanti maleficij crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutum, probare te, Eruci, cenſes poſſe talibus viris, ſi ne cauſſam quidem maleficij protuleris? Si hunc apud bonorum emptores ipſos accuſares, eiq; iudicio Chryſogonus præeſſet, tamé diligentius, paratiuſq; veniſſes. Vtrum quid agatur, non vides, an, apud quos agatur? Agitur de paricidio: quod ſine multis cauſſis ſuſcipi non poteſt, apud homines autem prudentiſſimos agitur: qui intelligunt neminem, ne minimum quidem maleficii ſine cauſſa admittere. Eſto: cauſſam proferre non potes, tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo iure decedam: & tibi, quod in alia cauſſa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roſcius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te C. Eruci, quomodo? & ſic tecum agam, vt in eo loco vel reſpondendi, vel interpellandi tibi poteſtatem faciam, vel etiam, ſi quid voles, interrogandi. Quomodo occidit? ipſe percuſſit, an alijs occidendum dedit? Si ipſum arguis, Romæ non fuit: ſi per alios feciſſe dicis, quæro, ſeruoſne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria? an hoſce ex vrbe ſicarios? Si Ameria: qui ſunt hi? cur non nominantur? ſi Roma: vnde eos nouerat Roſcius, qui Romam multis annis non venit, neque vmquam plus tridui

fuit

fuit? vbi eos conuenit? qui cum locutus eſt? quomodo perſuaſit? pretium dedit. cui dedit? per quem dedit? vnde, aut quantum dedit? nonne his veſtigijs ad caput maleficij perueniri ſolet? Et ſimul tibi in mentem veniat facito, quemadmodum vitam huiuſce depinxeris: hunc hominem ferum, atq; agreſtem fuiſſe: numquam cum homine quoquam collocutum eſſe: numquam in oppido conſtitiſſe. Qua in re prætereo illud quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat eſſe, in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida incultaque vita iſtiuſmodi maleficia gigni non ſolere. Vt non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire poſſis: ſic non omne facinus in omni vita naſcitur. In vrbe luxuries creatur: ex luxuria exiſtat auaritia neceſſe eſt, ex auaritia erumpat audacia. inde omnia ſcelera, ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ, diligentiæ, iuſtitiæ magiſtra eſt. Verum hæc miſſa facio. Illud quæro: is homo, qui, vt tute dicis, numquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, abſens præſertim, conficere potuerit? Multa ſunt falſa, iudices, quæ tamen argui ſuſpicioſe poſſunt: in his rebus, ſi ſuſpicio reperta erit, culpam ineſſe cōcedam. Romæ Sex. Roſcius occiditur, cum in agro Amerino eſſet filius. litteras credo, miſit alicui ſicario, qui Romæ nouerat neminem. arceſſiuit aliquem. at quando? nuntium miſit. quem? aut ad quem? pretio, gratia, ſpe, promiſſis induxit aliquem? nihil horum ne confingi quidem poteſt: & tamen cauſſa de paricidio dicitur. Reliquum eſt, vt per ſeruos id admiſerit. O dij immortales. rem miſeram, & calamitoſam. quod in tali crimine, innocenti ſaluti ſolet eſſe, vt ſeruos in quæſtionem polliceatur, id Sex. Roſcio facere non licet. vos qui hunc accuſatis, omnes eius ſeruos habetis: vnus puer, victus quotidiani adminiſter ex

tanta familia Sex. Roſcio relictus non eſt. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: vobis aduocatis, vobis agentibus, aliquoties duos ſeruos paternos in quæſtionem ab aduerſarijs Sex. Roſcius poſtulauit. * Meministine te, T. Roſci, recuſare? quid? ij ſerui, vbi ſunt? Chryſogonum, iudices ſectantur: apud eum ſunt in honore, & in pretio. etiam nunc. vt ex his quæratur, ego poſtulo: hic orat atq; obſecrat. quid facitis? cur recuſatis? Dubitate etiam nunc, iudices, ſi poteſtis, a quo ſit Sex. Roſcius occiſus: ab eone, qui propter illius mortem in egeſtate, & inſidijs verſatur, cui ne quærendi quidem de morte patris poteſtas permittitur? an ab ijs, qui quæſtionem fugitant, bona poſſident, in cæde, atque ex cæde viuunt? Omnia, iudices, in hac cauſſa ſunt miſera, atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque iniquius proferri poteſt. mortis paternæ de ſeruis paternis quæſtionem habere filio non licet. ne tamdiu quidem dominus erit in ſuos, dum ex ijs de patris morte quæratur. Veniam, neq; ita multo poſt, ad hunc locum. nam hoc totum ad Roſcios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus ſum, cum Erucij crimina diluiſſem. Nunc, Eruci, ad te venio. conueniat mihi tecum neceſſe eſt, ſi ad hunc maleficium iſtud pertinet, aut ipſum ſua manu feciſſe, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut ſeruos. liberoſne? quos neque vt conuenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque vbi, neq; per quos, neque qua ſpe, aut quo pretio, potes oſtendere. Ego contra oſtendo, non modo nihil eorum feciſſe Sext. Roſcium, ſed ne potuiſſe quidem facere: quod neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædijs vmquam temere diſceſſerit. Reſtare tibi videbatur ſeruorum nomen, quo, quaſi in portum reiectus a ceteris ſuſpicionibus, cõfugere poſſes: vbi ſcopulum offendis eiuſmodi, vt non modo ab hoc crimen reſilire videas, verum omnem ſuſpicionem

cionem in voſmetipſos recidere intelligas.Quid eſt ergo,quo tandem accuſator inopia argumentorum confugerit? eiuſmodi tempus erat,inquit,vt homines vulgo impune occiderentur. quare tu hoc,propter multitudinem ſicariorum,nullo negotio facere potuiſti, interim mihi videris Eruci, vna mercede duas res aſſequi velle: nos iudicio perfundere: accuſare autem eos ipſos,a quibus mercedem accepiſti.Quid ais? vulgo occidebantur? per quos? & a quibus? nonne cogitas,te a ſectoribus huc adductũ eſſe? quid poſtea? neſcimus per iſta tempora eoſdem fere ſectores fuiſſe collorum, & bonorum? ij deniq;,qui tum armati dies noctesq; concurſabant, qui Romæ erant aſſidui, qui omni tempore in præda & ſanguine verſabantur,Sex.Roſcio temporis illius acerbitatem, iniquitatemq; obijcient? & illam ſicariorum multitudinem, in qua ipſi duces ac principes erant, huic crimini putabant fore: qui non modo Romæ non fuit,ſed omnino quid Romæ ageretur,neſciret,propterea quod ruri aſſiduus, quemadmodum tute confiteris,fuit? Vereor, ne aut moleſtus ſim vobis, iudices, aut ne ingenijs veſtris videar diffidere, ſi de tam perſpicuis rebus diutius differam.Erucij criminatio tota, vt arbitror, diſſoluta eſt,niſi forte exſpectatis, vt illa diluam, quæ de peculatu,ac de eiuſmodi rebus commentitijs,inaudita nobis ante hoc tempus,ac noua obiecit:quæ mihi iſte viſus eſt ex alia oratione declamare,quam in alium reum commentaretur.ita neque ad crimen paricidij,neq; ad eum qui cauſſam dicit,pertinebãt. de quibus quoniam verbo arguit,verbo ſatis eſt negare. Si quid eſt quod ad teſtes reſeruet: ibi nos quoq;,vt in ipſa cauſſa, paratiores reperiet, quam putabat.Venio nunc eo, quo me non cupiditas ducit,ſed fides. Nam ſi mihi liberet accuſare, accuſarem alios potius,ex quibus poſſem creſcere: quod certum eſt nõ facere, dum vtrumuis licebit.is enim

mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorē locū peruenit, non qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus vbi maleficium & est, & inueniri potest: iam intelliges, Eruci, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur. tametsi neque omnia dicam, & leuiter vnumquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset: & id erit signi, me inuitum facere, quod non prosequar longius, quam salus huius, & mea fides postulabit. Caussam tu nullam reperiebas in Sext. Roscio: at ego in T. Roscio reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam aduersarium esse profiteris. De Capitone post viderimus, si quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit. tum alias quoq; suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum & sapientissimum iudicem putabat, idētidem in caussis quærere solebat, CVI BONO fuisset. Sic vita hominum est, vt ad maleficiū nemo conetur sine spe, atque emolumento accedere. Hunc quæsitorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ij, quibus periculum creabatur: ideo quod tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam implicatus ad seueritatem videbatur. Ego, quamquam præest huic quæstioni vir & contra audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus, tamen facile me paterer vel illo ipso acerrimo iudice quærente, vel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ij, quibus caussa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sext. Roscio dicere. In hac enim caussa, cum viderent illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quærerent, Cui bono fuisset: sed eo perspicuum crimen, & suspicionem potius ad prædam adiungerent, quam ad egestatem.

tem. Quid si accedit eodem, vt tenuis antea fueris? quid si, vt auarus? quid si, vt audax? quid si, vt illius, qui occisus est, inimicissimus? num, quærenda caussa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? Quid ergo horum negari potest? tenuitas hominis eiusmodi est, vt dissimulari non queat, atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. Auaritiam præfers, qui societatem coieris de municipis, cognatique fortunis cum alienissimo. Quam sis audax (vt alia obliuiscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod ex tota societate, hoc est, ex tot sicarijs, solus tu inuentus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres. Inimicitias tibi fuisse cum Sext. Roscio, & magnas rei familiaris controuersias, concedas necesse est. Restat, iudices, vt hoc dubitemus, vter potius Sex. Roscium occiderit: is, ad quem morte eius diuitiæ venerint, an is, ad quem mendicitas: is, qui antea tenuis fuerit, an is, qui postea factus sit egentissimus: is, qui ardens auaritia, feratur infestus in suos, an is, qui semper ita vixerit, vt quæstum nosset nullum, fructum autem eum solum, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissimus sit, an is, qui propter fori iudiciorumque insolentiam, non modo subsellia, verum etiam vrbem ipsam reformidet. postremo, iudices, id quod ad rem mea sententia maxime pertinet, vtrum inimicus potius, an filius. Hæc tu, Eruci, tot & tanta si nactus esses in reo, quamdiu diceres? quo te modo iactares? tempus, hercule, te citius, quam oratio deficeret. Etenim in singulis rebus huiusmodi materies est, vt dies singulos possis consumere: neque ego non possum, non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, vt te copiosius quã me putẽ posse dicere: verum ego forsitan propter multitudinem patronorũ in grege annumerare: te pugna Cannensis accusa-

torem ſat bonum facit.Multos cæſos non ad Traſimenum lacum, ſed ad Seruilium vidimus. quis ibi non eſt vulneratus ferro Phrygio? non neceſſe eſt omneis commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos,quos iam ætas a prœlijs auocabat: poſtremo Priamum ipſum,ſenem Antiſtium,quem nõ modo ætas, ſed etiam leges pugnare prohibebant. Iam, quos nemo propter ignobilitatem nominas, ſexcenti ſunt,qui inter ſicarios, & de veneficijs accuſabant.qui omnes(quod ad me attinet)vellem viuerent. Nihil enim mali eſt, canes ibi quam plurimos eſſe,vbi permulti obſeruandi, multaq; ſeruanda ſunt.Verum,vt fit,multa ſæpe imprudẽtibus imperatoribus vis belli,ac turba molitur. dum is in alijs rebus erat occupatus, qui ſummam rerum adminiſtrabat,erant interea qui ſuis vulneribus mederentur: qui tamquam ſi offuſa reipublicæ ſempiterna nox eſſet,ita ruebant in tenebris,omniaque miſcebãt.a quibus miror,ne quod iudiciorum eſſet veſtigium,non ſubſellia quoque eſſe combuſta. nam & accuſatores,& iudices ſuſtulerunt. Hoc commodi eſt,quod ita vixerunt, vt teſtes omnes, ſi cuperent, interficere non poſſent: nam dum hominum genus erit,qui accuſet eos,non deerit: dum ciuitas erit,iudicia fient.Verum,vt cœpi dicere, & Erucius hæc ſi haberet in cauſſa,quæ commemoraui, poſſet ea,quamuis diu dicere, & ego iudices poſſum: ſed in animo eſt (quemadmodum ante dixi) leuiter tranſire,ac tantummodo perſtringere vnam quamque rem: vt omnes intelligant,me non ſtudio accuſare,ſed officio defendere.Video igitur cauſſas eſſe permultas, quæ iſtum impellerent: videamus nunc ecqua facultas ſuſcipiendi maleficij fuerit. Vbi occiſus eſt Sext. Roſcius? Romæ. Quid? tu Roſci, vbi tunc eras? Romæ. verum quid ad rem? & alij multi: quaſi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit, ac non hoc quæratur, cum, qui Ro-

mæ sit occisus, vtrum verisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit: an ab eo, qui multis annis Romam omnino non accesserit. Age nunc ceteras facultates quoque consideremus. erat tum multitudo sicariorum, id quod commemorauit Erucius: & homines impune occidebantur. quid ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorum, qui in bonis erant occupati, aut eorum, qui ab ijs conducebantur, vt aliquem occiderent. Si eos putas, qui alienum appetebant, tu es in eo numero, qui nostra pecunia diues es: sin eos, quos, qui leuiore nomine appellant, percussores vocant, quære in cuius fide sint, & clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies. & quidquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito. ita facillime caussa Sex. Roscij cum tua conferetur. Dices, Quid postea, si Romæ assiduus fui? respondebo, At ego omnino non fui. Fateor me sectorem esse: verum & alij multi. at ego (vt tute arguis) agricola, & rusticus. Non continuo, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius. at ego profecto, qui ne noui quidem quemquam sicarium, longe absum ab eiusmodi crimine. Permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur, summam tibi facultatem fuisse maleficij suscipiendi: quæ non modo idcirco prætereo, quod te ipsum non libenter accuso: verum eo magis etiam, quod si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor ne ad plures oratio mea pertinere videatur. Videamus nunc strictim sicut cetera, quæ post mortem Sext. Roscij abs te, T. Rosci, facta sunt: quæ ita aperta & manifesta sunt, vt mediusfidius, iudices inuitus ea dicam. vereor enim * cuicuimodi es Rosci, ne ita hunc videar voluisse seruare, vt tibi omnino non pepercerim. Cum hos vereor, & cupio tibi aliqua ex parte (quod salua fide possim)

parcere, rurfus immuto voluntatem meam. venit enim mihi in mentem oris tui. Tene, cum ceteri focij tui fugerent, ac fe occultarent, vt hoc iudicium non de illorum præda, fed de huius maleficio fieri videretur, potiffimum tibi partes iftas depopofciffe, vt in iudicio verfarere, & federes cum accufatore? qua in re nihil aliud affequeris, nifi vt ab omnibus mortalibus audacia tua cognofcatur, & impudentia. Occifo Sext. Rofcio, qui primus Ameriam nuntiat? Manlius Glaucia, quem iam antea nominaui, tuus cliens, & familiaris. quid attinuit eum potiffimum nuntiare, quod, fi nullum iam ante confilium de morte, ac de bonis eius inieras, nullamque focietatem neque fceleris, neque præmij, cum homine vllo coieras, ad te minime omnium pertinebat? Sua fponte Manlius nuntiat? quid quæfo eius intererat? an cum Ameriam non huiufce rei cauffa veniffet, cafu accidit, vt id, quod Romæ audierat, primus nuntiaret? cuius rei cauffa venerat Ameriam? non poffum, inquit, diuinare. eo rem iam adducam, vt nihil diuinatione opus fit. Qua ratione Rofcio Capitoni primum nuntiauit? cum Ameriæ Sex. Rofcij domus, vxor, liberique effent, tum tot propinqui cognatique optime conuenientes: qua ratione factum eft, vt ifte tuus cliens fceleris tui nuntius T. Rofcio Capitoni potiffimum nuntiaret? Occifus eft a cena rediens: nondum lucebat cum Ameriæ fcitum eft. quid hic incredibilis curfus? quid hæc tanta celeritas, feftinatioque fignificat? non quæro, quis percufferit. nihil eft, Glaucia, quod metuis, non excutio te: fi quid forte ferri habuifti non fcrutor: nihil ad me arbitror pertinere. quoniam cuius confilio occifus fit, inuenio, cuius manu fit percuffus, non laboro. Vnum hoc fumo, quod mihi apertum tuum fcelus, refque manifefta dat. vbi, aut vnde audiuit Glaucia? qui tam cito fciuit? fac audiffe ftatim. quæ res cum nocte

vna

vna tantum itineris contendere coegit? quæ necessitas eum tanta premebat, vt, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur, nullam partem noctis requiesceret? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio quærenda, aut coniectura capienda sit? nonne vobis hæc, quæ audistis, cernere oculis videmini, iudices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem a cena videtis? non positas insidias? non impetum repentinum? non versatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat Autumedontem illum sui sceleris acerbissimi, nefariæque victoriæ nuncium? num orat, vt eam noctem peruigilet? vt honoris sui caussa laboret? vt Capitoni quam primum nunciet? Quid erat, quod Capitonem primum scire voluerit? nescio: nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium: de tribus & decem fundis tres nobilissimos fundos eum video possidere. Audio præterea non hanc suspicionem nunc primum in Capitonem conferri, multas esse infameis palmas, hanc primam esse tamen lemniscatam, quæ Romæ deferatur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit, multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem contra morem maiorum minorem annis LX. de ponte in Tyberim deiecerit: quæ si prodierit, atque adeo cum prodierit (scio enim proditurum esse) audiet. veniat modo: explicet suum volumen illud: quod ei planum facere possum Erucium conscripsisse: quod aiunt illum Sext. Roscio intentasse, & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. O præclaram testem, iudices: o grauitatem dignam exspectatione: o vitam honestã, atque eiusmodi, vt libentibus animis ad eius testimonium, vestrum iusiurandum accommodetis. Profecto nõ tam perspicue istorum maleficia videremus, nisi

ipſos cæcos redderet cupiditas,& auaritia,& audacia. Alter ex ipſa cęde volucrem nuntium Ameriam ad ſocium,atq; ad magiſtrum ſuum miſit: vt ſi diſſimulare omnes cuperent, ſe ſcire ad quem maleficium pertineret,tamen ipſe apertum ſuum ſcelus ante omnium oculos poneret. Alter (ſi dijs immortalibus placet) teſtimonium etiam in Sext. Roſcium dicturus eſt. quaſi vero id nunc agatur, vtrum id quod dixerit,credendum,an quod fecerit, vindicãdum ſit.Itaq; more maiorum comparatum eſt,vt in minimis rebus homines ampliſſimi teſtimonium de ſua re non dicerent. Africanus, qui ſuo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum ſe ſubegiſſe,tamen ſi ſua res ageretur,teſtimonium non diceret.nam illud in talem virum non audeo dicere: ſi diceret,non crederetur. Videte nunc, quam verſa, & mutata in peiorem partem ſint omnia cum de bonis, & de cæde agatur, teſtimonium dicturus eſt is, qui & ſector eſt, & ſicarius: hoc eſt, qui & illorum ipſorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque poſſeſſor eſt: & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur. Quid tu, vir optime ecquid habes, quod dicas? mihi auſculta: vide ne tibi deſis: tua quoque res permagna agitur. multa ſcelerate, multa audacter, multa improbe feciſti. vnum ſtultiſſime, profecto tua ſponte non de Erucij ſententia nihil opus fuit te iſti credere.neque enim accuſatore muto, neq; teſte quiſquam vtitur eo, qui de accuſatoris ſubſellio ſurgit. Huc accedit,* quod paullo occultior atque tectior veſtra iſta cupiditas eſſet.nunc quid eſt, quod quiſquam ex vobis audire deſideret,cum quæ facitis,eiuſmodi ſint,vt ea,dedita opera,a vobis contra voſmetipſos facere videamini? Age nũc,illa videamus, iudices,quæ ſtatim conſecuta ſunt.ad Volaterras in caſtra L.Syllæ mors Sext.Roſcij quatriduo, quo is occiſus eſt, Chryſogono nuntiatur. quæritur etiam nunc,

nunc, quis eum nuntium miserit: nonne perspicuum est, eundem qui Ameriam. Curat Chrysogonus vt eius bona veneant statim. qui non norat hominem, aut rem? at qui ei venit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omnino numquam viderat? Soletis, cum aliquid huiusce-modi auditis, iudices, continuo dicere, Necesse est aliquem dixisse municipem, aut vicinum. ij plerumq; indicant per eos pleriq; produntur. Hic nihil est, quod suspicionem hanc putetis non enim ego ita disputabo: verisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse: erat enim eis cũ Chrysogono iam antea amicitia. Nam cum multos veteres a maioribus Roscij patronos hospitesque haberent, omnes eos colere atque obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem, & clientelam contulerunt. Hæc possum omnia vere dicere: sed in hac caussa coniectura nihil opus est: ipsos certo scio non negare, ad hæc bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eum qui indicij partem acceperit, oculis cernetis: poteritisne dubitare, iudices, qui indicarit? Qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscij. * num quisquam præterea? nemo est, iudices. num ergo dubium est, quin ij obtulerint hanc prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt? Age, nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio Rosciorum factum consideremus. Si nihil in ista pugna Roscij, quod operæpretium esset, fecerant; quam ob caussam a Chrysogono tãtis præmijs donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nonne satis fuit his gratias agi? denique, vt perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria prædia tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? nonne perspicuum est, iudices, has manubias Roscijs Chrysogonum re co-

gnita cōceſſiſſe? Venit in decēprimis legatus in caſtra Capito: totam vitā, naturā, moreſque hominis ex ipſa legatione cognoſcite. niſi intellexeritis, iudices, nullū eſſe officium, nullum ius tam ſanctum, atque integrum, quod non eiuſce vis, atque perfidia violarit, & imminuerit, virum optimum eſſe eum iudicatote. Impedimento eſt, quo minus de his rebus Sylla doceatur. Ceterorum, legatorum conſilia, & voluntatem Chryſogono enuntiat: monet, vt prouideat, ne palam res agatur: oſtendit, ſi ſublata ſit venditio bonorum, illum pecuniam grādem amiſſurum; ſeſe capitis periculum aditurum, illum acuere, hos qui ſimul erant miſſi, fallere, illum identidem monere, vt caueret, hiſce inſidioſe ſpem falſam oſtendere: cum illo contra hos inire conſilia, horum conſilia illi enunciare: cum illo partem ſuam depaciſci, hiſce aliqua fretus * hora ſemper omneis aditus ad Syllam intercludere. Poſtremo iſto hortatore, auctore, interceſſore ad Syllam legati non adierunt: iſtius fide, ac potius perfidia decepti, id quod ex ipſis cognoſcere poteritis, ſi accuſator voluerit teſtimonium eis denunciare, pro re certa ſpem falſam domum retulerunt. In priuatis rebus ſiquis rem mandatam non modo malicioſius geſſiſſet ſui quæſtus aut commodi cauſſa, verum etiam negligentius: eum maiores ſummum admiſiſſe dedecus exiſtimabant. Itaque mandati conſtitutum eſt iudicium, non minus turpe, quam furti: credo, propterea, quod quibus in rebus ipſi intereſſe non poſſumus, in his operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præſidium, &, quantum in ipſo eſt, diſturbat vitæ ſocietatem. non enim poſſumus omnia per nos agere: alius in alia eſt re magis vtilis. Idcirco amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officijs gubernetur. Quid recipis mandatum,

tum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conuersurus es? cur mihi te offers, ac meis cōmodis officio simulato officis, & obstas? recede de medio: per alium transigam. Suscipis onus officij, quod te putas sustinere posse: quod minime videtur graue ijs, qui minime ipsi leues sunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa est, * quod duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem. nam neque mandat quisquam fere, nisi amico: neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. Itane est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ viui commendatæ sunt, atque concreditæ, ignominia mortuum affecerit, is inter honestos homines, atque adeo inter viuos numerabitur? In minimis priuatisque rebus etiam negligentia * in crimen mandati, iudicijque infamiam reuocatur: propterea, quod si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publice gesta, atque commissa sit, qui non negligentia priuatum aliquod commodum læserit, sed perfidia legationis ipsius cæremoniam polluerit, maculaque affecerit: qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? Si hanc ei rem priuatim Sext. Roscius mandauisset, vt cum Chrysogono transigeret, atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: ille, qui sese facturum recepisset, nonne si ex eo negotio tantulum in rem suam conuertisset, damnatus per arbitrium, & rem restitueret, & honestatem omnem amitteret? Nunc non hanc ei rem Sext. Roscius mandauit: sed, id quod multo grauius est, ipse Sext. Roscius cum fama, vita, bonisque omnibus a decurionibu publice Roscio mandatus est: & ex eo T. Roscius non paul-

lum nescio quid in rem suam conuertit; sed hunc funditus euertit bonis; ipse tria prædia sibi depactus est; voluntatem decurionũ, ac municipum omnium tantidem, quanti fidem suam, fecit. Videte iam porro cetera, iudices, vt intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste sese non contaminarit. In rebus minoribus socium fallere turpissimum est, æqueq; turpe, atque illud de quo ante dixi neq; iniuria: propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicauit. Ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem læditur, cui se commiserit? Atqui ea sunt animaduertenda peccata maxime, quæ difficillime præcauentur. tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora videant necesse est: socium vero cauere qui possumus? quem etiam si metuimus, ius officij lædimus. Recte igitur maiores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarũt haberi oportere. At vero T. Roscius non vnum rei pecuniariæ socium fefellit (quod tametsi graue est, tamen aliquo modo posse ferri videtur) verum nouem homines honestissimos, eiusdem muneris, legationis, officij, mãdatorumq; socios induxit; decepit; destituit; aduersarijs tradidit; omni fraude, & perfidia fefellit. qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, sociũ officij metuere nõ debuerũt; eius malitiam non viderunt; orationi vanæ crediderunt. Itaq; nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putãtur cauti prouidiq; fuisse. Iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga: qui primo sociorum consilia aduersarijs enuntiauit, deinde societatem cum ipsis aduersarijs coijt: terret etiam nos, ac minatur, tribus prædijs, hoc est, præmijs sceleris ornatus. In eiusmodi vita, iudices, in his tot tãtisq; flagitijs hoc quoq; maleficium, de quo iudiciũ est, reperietis. Etenim quærere ita debetis: vbi multa auare, multa audacter, multa improbe, multa

persi-

perfidiose facta videtis; ibi scelus quoq; latere inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidē minime latet quod ita promptū, & propositum est, vt non ex illis maleficijs, quæ in illo constat esse, hoc intelligatur; verum ex hoc etiã, si quod illorum forte dubitatur, conuincatur. Quid tandem quæso, iudices? num aut ille lanista omnino iam a gladijs recessisse videtur, aut is discipulus magistro tantulum de arte concedere? Par est auaritia, similis improbitas, eadē impudētia, gemina audacia. Etenim quoniã fidem magistri cognostis; cognoscite nunc discipuli æquitatem. Dixi iam antea sæpenumero, postulatos esse ab istis duos seruos in quæstionem. tu semper, T. Rosci, recusasti: quæro abs te, iine, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent? an iste non commouebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? Postulabant homines nobilissimi, atque integerrimi nostræ ciuitatis, quos iam antea nominaui: qui ita vixerunt, talesque a pop. Romano putantur, vt quidquid dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret. Postulabant autem pro homine miserrimo, atque infelicissimo; qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. Res porro abs te eiusmodi postulabatur, vt nihil interesset, vtrum eam rem recusares; an de maleficio confiterere. Quæ cum ita sint, quæro abs te, quam ob caussam recusaris. Cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. Seruos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. quod a vobis hoc pugnari video, ne in quæstionem dentur, suspiciosum est: quod vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est sciant aliquid; quod si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. In dominos quæri de seruis iniquum est. Anne quæritur? Sext. enim Roscius reus est. Neque enim, cum de hoc quæritur, vos dominos esse dicitis. Cum Chrysogono sunt. Ita credo,

litteris eorum, & vrbanitate Chryſogonus ducitur, vt inter ſuos omnium deliciarum, atque omnium artium puerulos, ex tot elegantiſſimis familijs lectos, velit hos verſari, homines pæne operarios ex Amerina diſciplina patrisfamiliæ ruſticani. Non eſt ita profectò, iudices: non eſt veriſimile, vt Chryſogonus horum litteras adamarit, aut humanitatem: non vt rei familiaris negocio diligentiam cognorit eorum, & fidem. Eſt quiddam, quod occultatur: quod quo ſtudioſius ab ipſis opprimitur, & abſconditur, eo magis eminet, & apparet. Quid igitur? Chryſogonus ſui maleficij occultandi cauſſa quæſtionem de his haberi non vult? minime, iudices: non in omneis arbitror omnia conuenire. Ego in Chryſogono, quod ad me attinet, nihil eiuſmodi ſuſpicor: neque hoc mihi nunc primum in mentem venit dicere. Meminiſtis me ita diſtribuiſſe initio cauſſam: in crimen, cuius tota argumentatio permiſſa Erucio eſt: & in audaciam, cuius partes Roſcijs impoſitæ ſunt, quidquid maleficij, ſceleris, cædis erit, proprium id Roſciorum eſſe debebit: nimiam gratiam, potentiamque Chryſogoni dicimus & nobis obſtare, & perferri nullo modo poſſe: & a vobis, quoniam poteſtas data eſt, non modo infirmari, verum etiam vindicari oportere. Ego ſic exiſtimo qui quæri velit ex ijs, quos cōſtat, cum cædes facta ſit, affuiſſe, eum cupere verum inuenire: qui recuſet, eum profectò, tametſi verbo non audeat; tamen re ipſa de maleficio ſuo confiteri. Dixi initio, iudices, nolle me plura de iſtorum ſcelere dicere, quam cauſſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa cogeret. Nam & multæ res afferri poſſunt; & vnaquæque earum multis cū argumentis dici poteſt. Verum ego, quod inuitus ac neceſſario facio, neq; diu, neq; diligenter facere poſſum: quæ præteriri nullo modo poterant, ea leuiter iudices, attigi: quæ poſita ſunt in ſuſpicionibus,

bus, de quibus si cœpero dicere, pluribus verbis sit differendum, ea vestris ingenijs coniecturæq; committo. Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni sub quo nomine tota societas statuitur: de quo, iudices, neq; quomodo dicam, neque quomodo taceam reperire possum. Si enim taceo, vel maximam partem relinquo: sin autem dico; vereor ne non ille solus (id quod ad me nihil attinet) sed alij quoq; plures læsos se esse putent: tametsi ita se res habet, vt mihi in communem caussam sectorum dicendum nihil magnopere videatur. hæc enim caussa noua profecto & singularis est. bonorum Sext. Roscij emptor est Chrysogonus. Primũ hoc videamus, eius hominis bona qua ratione venierunt, aut quomodo venire potuerunt. Atq; hoc non ita quæram, iudices, vt id dicam esse indignum, hominis innocentis bona venisse. si enim hæc audientur, ac libere dicentur; non fuit tantus homo Sext. Roscius in ciuitate, vt de eo potissimum conqueramur. Verum hoc ego quæro, qui potuerunt ista ipsa lege, quæ de proscriptione est, siue Valeria est, siue Cornelia (non enim noui, nec scio) verum ista ipsa lege bona Sext. Roscij venire qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt esse, vt eorum bona veneant, qui proscripti sunt: quo in numero Sext. Roscius non est: aut eorum, qui in aduersariorum præsidijs occisi sunt. dum præsidia vlla fuerunt, in Syllæ præsidijs fuit: posteaquam ab armis recesserunt, in summo otio rediens a cena Romæ occisus est. Si lege, bona quoq; lege venisse fateor: sin autem constat contra omneis non modo veteres leges, verũ etiam nouas occisum esse; bona quo iure, aut quomodo, aut qua lege venierint, quæro. In quem hoc dicam, quæris, Eruci? non in eum, quem vis, & putas. Nam Syllam & oratio mea ab initio, & ipsius eximia virtus omni tempore purgauit. Ego hæc omnia Chrysogonum fecisse dico,

vt ementiretur, vt malum ciuem Roscium fuisse fingeret, vt eum apud aduersarios occisum esse diceret, vt hisce de rebus a legatis Amerinorum doceri L. Syllam passus non sit. denique etiam illud suspicor, omnino hæc bona non venisse : id quod postea, si per vos, iudices licitum erit, aperietur. opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones, venditionesq; fiant: nimirũ ad Kalend. Iunias. Aliquot post menses, & homo occisus est; & bona venisse dicuntur. Profecto aut hæc bona in tabulas publicas *nullas redierunt, nosq; ab isto nebulone facetius eludimur, quam putamus : aut si redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione sunt. Nam lege quidem bona venire non potuisse constat. Intelligo me ante tempus, iudices, hæc scrutari, & propemodum errare : qui cum capiti Sext. Roscij mederi debeam, *reduuiam curem. Non enim laborat de pecunia; non vllius rationem sui commodi ducit: facile egestatem suam se laturum putat, si hac indigna suspicione, & ficto crimine liberatus sit. Verum quæso a vobis, iudices, vt hæc pauca, quæ restant, ita audiatis, vt partim me dicere pro me ipso puteris, partim pro Sext. Roscio. quæ enim mihi ipsi indigna, & intolerabilia videntur, quæque ad omnes, nisi prouideamus, arbitror pertinere: ea pro me ipso, ex animi mei sensu, ac dolore pronuntio. Quæ ad huius vitæ casum, caussamque pertineant; & quid hic pro se dici velit; & qua conditione contentus sit, iam in extrema oratione nostra, iudices, audietis. Ego hæc a Chrysogono mea sponte, remoto Sext. Roscio, quæro. Primum quare ciuis optimi bona venierint : deinde quare hominis eius, qui neq; apud aduersarios occisus est, bona venierint; cum in eos solos lex scripta sit : deinde quare aliquanto post eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita est : deinde cur tantulo venierint. Quæ omnia si, quemadmodum solent liberti nequam,

&

& improbi facere, in patronum ſuum voluerit conferre, nihil egerit. nemo eſt enim qui neſciat, propter magnitudinem rerum, multa multos partim conniuente, partim imprudente L. Sylla commiſiſſe. Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? nõ placet, iudices: ſed neceſſe eſt. etenim ſi Iupiter optimus Maximus, cuius nutu & arbitrio cælum, terra, mariaque reguntur, ſæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit; vrbes deleuit; fruges perdidit; quorum nihil* perniciei cauſſa diuino conſilio, ſed vi ipſa, & magnitudine rerum factum putamus: at contra, commoda quibus vtimur, lucemque qua fruimur, ſpiritumq; quem ducimus, ab eo nobis dari atq; impertiri videmus: quid miramur L. Syllam, cum ſolus rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperijque maieſtatem, quam armis receperat, legibus confirmaret; aliqua animaduertere non potuiſſe? niſi hoc mirum eſt, quod vis diuina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana adepta non ſit. Verum, vt hæc miſſa faciam, quæ iam facta ſunt; ex ijs, quæ nunc maxime fiunt, nonne quiuis poteſt intelligere, omnium architectum, & machinatorem vnum eſſe Chryſogonum, qui Sex. Roſcij nomen deferendum curauit? hoc iudicium. cuius honoris cauſſa accuſare ſe dixit Erucius

Deſunt non pauca.

aptam, & ratione diſpoſitam ſe habere exiſtimant qui in Sallentinis, aut in Brutijs habent, vnde vix ter in anno audire nuntium poſſunt. Alter tibi deſcendit de palatio, & ædibus ſuis: habet animi relaxandi cauſſa rus amœnum & ſuburbanum; plura præterea prædia: neque tamen vllum, niſi præclarum & propinquum. domus referta vaſis Co-

rinthijs, & Deliacis: in quibus est authepsa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum e multis splendidisq; familijs in turba & rapinis coaceruari vna in domo potuit. Familiam vero quantam, & quam varijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? Mitto hasce arteis vulgareis, coquos, pistores, lecticarios: animi & aurium caussa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnisque conuiuijs tota vicinitas personet. In hac vita, iudices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones fieri putatis? quæ vero cõuiuia? honesta credo in eiusmodi domo: si domus hæc habẽda est potius, quam officina nequitiæ, & diuersorium flagitiorum omnium. Ipse vero quemadmodum composito, & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterua togatorum videtis, iudices: vt omnes despiciat, vt hominem præ se neminem putet: vt se solum beatum, solum potentem putet. Quæ vero efficiat, & quæ conetur, si velim commemorare, vereor, iudices, ne quis imperitior existimet me caussam nobilitatis, victoriamq; voluisse lædere. tametsi meo iure possum; si quid in hac parte mihi nõ placeat; vituperare. nõ enim vereor ne quis alienum me animũ habuisse a caussa nobilitatis existimet. Sciunt ij, qui me norunt, me pro illa tenui, infirmaq; parte, posteaquam id quod maxime volui, fieri non potuit, vt componeretur; id maxime defendisse, vt ij vincerent, qui vicerunt. quis enim erat, qui non videret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? Quo in certamine perditi ciuis erat, non se ad eos iungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, & fo-

soris auctoritas retineretur. Quæ perfecta esse, & suum cuiq; honorem & gradum redditum, gaudeo, iudices, vehemẽterq; lætor: eaq; omnia deorũ voluntate, studio populi Romani, consilio, & imperio, & felicitate L. Syllæ gesta esse intelligo. Quod animaduersum est in eos, qui contra omni ratione pugnarunt, non debeo reprehendere: quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis exstitit, honos habitus est, laudo. Quæ vt fierent, idcirco pugnatum esse arbitror: meque in eo studio partiũ fuisse confiteor. Sin autem id actum est, & idcirco arma sumpta sunt, vt homines postremi pecunijs alienis locupletarentur, & in fortunas vniuscuiusq; impetum facerent, & id non modo re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare: tum vero in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed sublatus oppressusq; populus Rom. est. Verum longe aliter est. nihil horum est, iudices: non modo non læditur caussa nobilitatis, si istis hominibus resistetis: verum etiam ornabitur. etenim qui hæc vituperare volunt, Chrysogonum tantum posse queruntur: qui laudare volunt, concessum ei non esse commemorant. Ac iam nihil est quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat, Vellem quidem liceret, hoc dixissem: dicas licet. hoc fecissem: facias licet. nemo prohibet. hoc decreuissem: decerne, modo recte: omnes approbabunt. hoc iudicassem: laudabũt omnes, si recte, & ordine iudicaris. Dum necesse erat, resq; ipsa cogebat, vnus omnia poterat: qui posteaquam magistratus creauit, legesq; constituit, sua cuiq; procuratio auctoritasq; est restituta. Quam si retinere volunt ij, qui recuperarunt, in perpetuum poterunt obtinere: sin has cædes, & rapinas, & hos tantos, tamque profusos sumptus aut facient, aut approbabunt: nolo in eos grauius quidquam, ne ominis quidem caussa dicere: vnum hoc dico, Nostri isti nobiles, nisi vigilan-

tes,& boni, & fortes, & miſericordes erunt,iis hominibus,in quibus hæc erunt, ornamenta ſua concedant neceſſe eſt. Quapropter deſinant aliquando dicere, male aliquem locutum eſſe, ſi quis vere ac libere locutus ſit:deſinant ſuam cauſſam cum Chryſogono communicare:deſinant, ſi ille læſus ſit,de ſe aliquid detractum arbitrari: videant ne turpe, miſerumq; ſit, eos qui equeſtrem ſplendorem pati non potuerunt,ſerui nequiſſimi dominationem ferre poſſe. Quæ quidem dominatio, iudices, in alijs rebus antea verſabatur: nunc vero quam viam muniteт, quod iter affectet, videtis.ad fidem, ad iuſiurandum, ad iudicia veſtra, ad id, quod ſolum prope in ciuitate ſincerum, ſanctumq; reſtat. Hicne etiam ſeſe putat aliquid poſſe Chryſogonus? hic etiam potens eſſe vult? O rem miſeram atque acerbam. Neq;, mehercules, hoc indigne fero, quod verear, ne quid poſſit: verum quod auſus eſt,quod ſperauit ſeſe apud tales viros aliquid ad perniciem poſſe innocentis, idipſum quæror. Idcircone experrecta nobilitas armis atq; ferro rempub. recuperauit, vt ad libidinem ſuam liberti ſeruulique nobilium bona, fortunas veſtras, noſtraſque vexare poſſent? Si id actum eſt, fateor me erraſſe,qui hoc maluerim: fateor inſaniſſe, qui cum illis ſenſerim:tametſi inermis,iudices,ſenſi. Sin autem victoria nobilium ornamento, atq; emolumento reipub. populoq; Romano debet eſſe; tum vero optimo, & nobiliſſimo cuiq; meam orationẽ gratiſſimã eſſe oportet.Quod ſi quis eſt, qui & ſe, & cauſſam lædi putet, cum Chryſogonus vituperetur: is cauſſam ignorat; ſe ipſum prope non nouit. Cauſſa enim ſplendidior fiet,ſi nequiſſimo cuique reſiſtetur. Ille improbiſſimus Chryſogoni fautor, qui ſibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc ſplendore cauſſæ ſeparatur. Verum hæc omnis oratio (vt iam ante dixi) mea eſt: qua me vti reſpub. & dolor

lor meus,& istorum iniuria coegit. Sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola & rusticus, ista omnia, quæ vos per Syllam gesta esse dicitis, more, lege, iure gentium facta. culpa liberatus, & crimine nefario solutus cupit a vobis discedere. si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus cõmodis dicit: rogat, oratq; te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem cõuertit; si nulla in re te fraudauit; si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumerauit, appendit; si vestitũ, quo ipse tectus erat, anulumq; dedit; os suum tibi tradidit; si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neq; præterea quidquam, excepit; vt sibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egestate degere. Prædia mea tu possides; ego aliena misericordia viuo. concedo & quod animus æquus est; &, quia necesse est. mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. familia mea maxima vteris, ego seruum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi a me putas? vbi tuis commodis officio? quid tibi obsto? si spoliorum caussa vis hominem occidere, spoliasti. quid quæris amplius? si inimicitiarum, quæ sunt tibi inimicitiæ cum eo, cuius antea prædia possedisti, quam ipsum cognosti? sin metuis: ab eone aliquid metuis, quem vides ipsum ab sese tam atrocem iniuriam propulsare non posse? sin quod bona, quæ Roscij fuerunt, tua facta sunt, idcirco hunc illius filium studes perdere, nonne ostendis id te vereri, quod præter ceteros tu metuere non debeas, nequando liberis proscriptorum bona patria reddantur? Facis iniuriam, Chrysogone, si maiorẽ spem emptionis tuæ in huius exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sylla gessit Quod si tibi caussa nulla est, cur hunc

miſerum tanta calamitate affici velis, ſi tibi omnia ſua præter animam tradidit, nec ſibi quidquam paternum, ne monumenti quidem cauſſa reſeruauit, per deos immortales quæ iſta tanta crudelitas eſt? quæ tam fera, immaniſque natura? quis vmquam prædo fuit tam nefarius? quis pirata tam barbarus? vt cum integram prædam ſine ſanguine habere poſſet, cruenta ſpolia detrahere mallet? Scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil poſſe, nihil vmquã contra rem tuam cogitaſſe: & tamen oppugnas eum, quem neque metuere potes, neque odiſſe debes, nec quidquam habere iam reliqui vides, quod ei detrahere poſſis. niſi hoc indignum putas, quod veſtitum ſedere in iudicio vides, quem tu e patrimonio tamquam e naufragio nudum expuliſti. quaſi vero neſcias hunc & ali, & veſtiri a Cæcilia Balearici filia, nepotis ſorore, ſpectatiſſima femina: quæ cum patrem clariſſimum, ampliſſimos patruos, ornatiſſimum fratrem haberet, tamen, cum eſſet mulier, virtute perfecit, vt quanto honore ipſa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex ſua laude redderet. An quod diligenter defenditur, id tibi indignum facinus videtur? Mihi crede, ſi pro patris eius hoſpitijs, & gratia vellent omnes huius hoſpites adeſſe, & auderent libere defendere, ſatis copioſe defenderetur: ſi autem pro magnitudine iniuriæ, proque eo, quod ſumma reipub. in huius periculo tentatur, hæc omnes vindicarent, conſiſtere, mehercule, vobis iſto in loco non liceret. Nunc ita defenditur, non ſane, vt moleſte ferre aduerſarij debeant, neque, vt ſe potẽtia ſuperari putent. Quæ domi gerenda ſunt, ea per Cæciliam tranſiguntur, fori, iudicijque rationem Meſſala, vt videtis, iudices, ſuſcepit. qui ſi iam ſatis ætatis, atq; roboris haberet, ipſe pro Sext. Roſcio diceret. quoniã ad dicendũ impedimento eſt ætas, & pudor, qui ornat ætatem, cauſſam mihi tradidit,

quem

quem sua caussa cupere, ac debere intelligebat. ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, vt Sext. Roscij vita erepta de manibus sectorum, sententijs iudicum permitteretur. Nimirum, iudices, pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit: hæc acta res est, vti nobiles restituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Messalam videtis: qui caput innocentis defenderent: qui iniuriæ resisterent: qui quantum possent, in salute alterius, quam in exitio mallent ostendere. Quod si omnes qui eodem loco nati sunt, facerent, & respub. ex illis, & ipsi ex inuidia minus laborarent. Verum si a Chrysogono, iudices, non impetramus, vt pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat: si ille adduci non potest, vt cum ademerit nobis omnia, quæ nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripere cupiat: si non satis habet auaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit: vnum perfugiũ, iudices, vna spes reliqua est Sex. Roscio, eadem quæ reipub. vestra pristina bonitas, & misericordia: quæ si manet, salui etiam nunc esse possumus: sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in repub. versata est, vestros quoque animos (id quod fieri profecto non potest) duriores acerbioresque reddidit, actum est, iudices: inter feras satius est ætatem degere, quam in hac tanta immanitate versari. Ad eamne rem vos reseruati estis? ad eamne rem delecti, vt eos condemnaretis, quos sectores, ac sicarij iugulare non potuissent? Solét hoc boni imperatores facere, cum prœlium committunt, vt in eo loco, quo fugam hostium fore arbitrentur, milites collocent: in quos, si qui ex acie fugerint, de improuiso incidant. Nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores, vos hic tales viros sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. Dij prohibeant, iudices, vt hoc, quod maiores consilium

publicum vocari voluerunt, præsidium sectorum ex stimetur. An vero, iudices, vos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi vt proscriptorum liberi quauis ratione tollantur? & eius rei initium in vestro iureiurando, atque in Sext. Roscij periculo quæri? dubium est ad quem maleficium pertineat, cum videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemque accusatorem hoc tempore: ex altera egentem, probatum suis filium, in quo non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? numquid hic aliud videris obstare Roscio, nisi quod patris bona venierunt? Quod si id vos suscipitis, & eadem in re operam vestram profitemini: si idcirco sedetis, vt ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt · cauete per deos immortales, iudices, ne noua, & multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more maiorum comparatum est, publico consilio factum videretur. Hanc vero, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio a nobis reijcitis, & aspernamini, videte per deos immortales, quem in locum rempub. peruenturam putetis. Homines sapientes, & ista auctoritate, & potestate præditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime respub. laborat, ijs maxime mederi conuenit. Vestrum nemo est, quin intelligat populum Romanũ qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. Hanc tollite ex ciuitate, iudices; hanc pati nolite diutius in hac repub. versari; quæ non modo id habet in se mali, quod tot ciues atrocissime sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus;

mus, etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

Desit fortasse quippiam.

PRO Q. ROSCIO COMOEDO.

ORATIO III.

Multa quæ desunt quærenda.

Alitiam naturæ, crederetur. is scilicet vir optimus, & singulari fide præditus, qui suo iudicio, suis tabulis testibus vti conatur. Solent fere dicere qui per tabulas homines honesti pecuniam expensam tulerunt. Egone talem virũ corrumpere potui, vt mea caussa falsum in codicẽ referret? Exspecto quã mox Chærea hac oratione vtatur: Egone hanc manũ plenã perfidiæ, & hos digitos meos impellere potui, vt falsum perscriberet nomen? Quod si ille suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius, erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius nõ erit. cur potius illius, quã huius credetur? scripsisset ille, si non iussu huius expensum tulisset? nõ scripsisset hic, quod sibi expensum ferri iussisset? Nam quẽadmodũ turpe est scribere, quod non debeatur: sic improbũ est nõ referre, quod debeas. æque enim tabulæ condemnantur eius, qui verũ non retulit: & eius, qui falsum perscripsit. Sed ego copia, & facultate caussæ confisus, vide

quo progrediar. Si tabulas C. Fannius accepti, & expensi profert suas in suam rem, suo arbitratu scriptas, quo minus secundum illum iudicetis, nō recuso. Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, vt quodcumque retulisset, id ratum haberet? ratum habebit Roscius. profer. quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatū, huic erit probatū.*Paullo ante M. Perperna C. Piso, argētarij tabulas poscebamus, nūc tuas, C. Fanni Chærea, solius flagitamus, & quo minus secundū eas lis detur, non recusamus. Quid ita non profers? non conficit tabulas? immo diligentissime. non refert parua nomina in codices? immo omneis summas. leue, & tenue hoc nomen H-S CCCIↃↃↃ. sunt? quomodo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quomodo H-S. CCCIↃↃↃ. in codice accepti & expensi non sunt? Pro dij immortales, essene quemquam tanta audacia præditum, qui quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat quod in codicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? quod sibi probare non possit, id persuadere alteri conetur? Nimium cito ait me *indagare de tabulis: non habere se hoc nomen in *codice accepti, & expensi relatum confitetur, sed in aduersarijs patere contendit. Vsque eone te diligis, & magnifice circumspicis, vt pecuniam non ex tuis tabulis, sed aduersarijs petas? suum codicem testis loco recitare arrogantiæ est: suarum perscriptionum, & liturarum aduersaria proferre, non amētia est? Quod si eandem vim, diligentiam, auctoritatemque habent aduersaria, quam tabulæ, quid attinet codicem instituere? conscribere ordinem conseruare? memoriæ tradere litterarum vetustatem? Sed si, quod aduersarijs nihil credimus, idcirco codicem scribere instituimus: quod etiam apud omneis leue, & infirmum est, id apud iudicem graue & sanctum esse ducetur? Quid est, quod negligenter

scriba-

ſcribamus aduerſaria? quid eſt, quod diligenter cõficiamus tabulas? ? qua de cauſſa? quia hæc ſunt menſtrua, illæ ſunt æternæ: hæc delentur ſtatim, illæ ſeruantur ſancte: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ exiſtimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc ſunt * diſiecta, illæ in ordinem coniectæ. itaque aduerſaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit, tabulas recitauit. Tu, C. Piſo, tali fide, virtute, grauitate, auctoritate ornatus, ex aduerſarijs pecuniam petere non auderes. Ego quæ clara ſunt conſuetudine, diutius dicere non debeo. illud vero, quod ad rem vehementer pertinet, quæro: quampridem hoc nomen, Fanni, in aduerſaria retuliſti? Erubeſcit: quid reſpondeat neſcit: quid fingat extemplo, non habet. Sunt duo menſes iam, dices. tamen in codicem * acceptum & expenſum referri debuit. Amplius ſunt ſex menſes. cur tamdiu iacet hoc nomen in aduerſarijs? Quid ſi tandem amplius triennium eſt? quomodo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menſtruas pene rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium amplius in aduerſarijs iacere pateris? Vtrum cetera nomina in codicem accepti, & expenſi digeſta habes, an non? Si non, quomodo tabulas conficis? ſi etiam, quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius, quod erat in primis magnum, in aduerſarijs relinquebas? Nolebas ſciri, debere tibi Roſcium: cur ſcribebas? Rogatus eras ne referres: cur in aduerſarijs ſcriptũ habebas? Sed hæc quamquam firma eſſe video, tamen ipſe mihi ſatiſfacere non poſſum, niſi a C. Fannio ipſo teſtimonium ſumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum eſt, quod conor: difficile eſt quod polliceor. niſi eundem & aduerſarium, & teſtem habuerit Roſcius, nolo vincat. Pecunia tibi debebatur certa, quæ nunc petitur per iudicem, in qua legi-

timæ partis ſponſio facta eſt. hic tu ſi amplius H-S. nummo petiſti, quam tibi debitum eſt, cauſſam perdidiſti: propterea quod aliud eſt iudicium, aliud eſt arbitrium: Iudicium eſt pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus, conſequamur Eius rei ipſa verba formulæ teſtimonio ſiint. Quid eſt in iudicio? directum, aſperum, ſimplex. Si* pateret H-S. IↃↃↃ DARI OP. hic, niſi planum facit H-S. IↃↃↃ. ad libellam ſibi deberi, cauſſam perdit. Quid eſt in arbitrio? mite, moderatum, QVANTVM æquius & melius ſit dari. Ille tamen confitetur, plus ſe petere, quam debeatur: ſed ſatis ſuperque habere dicit, quod ſibi ab arbitro tribuatur. Itaque alter cauſſæ confidit, alter diffidit. Quæ cum ita ſint quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipſis H-S. IↃↃↃ. de tuarum tabularum fide compromiſſum feceris, arbitrum ſumpſeris, quantum æquius & melius ſit dari, repromittique ſi peteres? Quis in hanc rem fuit arbiter? vtinam is quidem Romæ eſſet. Romæ eſt. Iam vtinam adeſſet in iudicio. adeſt. vtinam ſederet in conſilio C. Piſonis. ipſe C. Piſo eſt. eundemne tu arbitrum & iudicem ſumebas? eidem & infinitam largitionem remittebas: & eundem in anguſtiſſimam formulam ſponſionis concludebas? quis vnquam ad arbitrum quantum petit, tantum abſtulit? nemo. quantum enim æquius eſſet ſibi dari, petijt. de quo nomine ad arbitrum adiſti, de eo ad iudicem veniſti. ceteri cum ad iudicem cauſſam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire eſt auſus: qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum ſumpſit, iudicauit ſibi pecuniam non deberi. Iam duæ partes cauſſæ ſunt confectæ: adnumeraſſe ſeſe negat: expenſum tuliſſe non dicit, cum tabulas

bulas non recitat. Reliquum est vt stipulatum se esse dicat. præterea enim quemadmodum certam pecuniam petere possit, non reperio. Stipulatus es? vbi? quo die? quo tempore? quo præsente? quis spopondisse me dicit? nemo. Hic ego, si finem faciam dicendi, satis fidei, & diligentiæ meæ, satis caussæ & controuersiæ, satis formulæ & sponsioni, satis etiam iudici fecisse videar, cur secundum Roscium iudicari debeat. Pecunia petita est certa, cum tertia parte sponsio facta est. Hæc pecunia necesse est, aut data, aut expensa lata aut stipulata sit. Datam non esse, Fannius confitetur: expensam latam non esse, codices Fannij confirmant: stipulatam non esse, taciturnitas testium concedit. Quid ergo est? quod & *reus is est, cui & pecunia leuissima, & existimatio sanctissima fuit semper: & iudex est is quẽ nos non minus bene de nobis existimare, quam secundum nos iudicare velimus: & aduocatio ea est, quam propter eximium splendorem, vt iudicem vnum, vereri debeamus: perinde ac si in hanc formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domestica conclusa & comprehensa sint, perinde dicemus. Illa superior fuit oratio necessaria, hæc erit voluntaria: illa ad iudicem, hæc ad C. Pisonem: illa pro reo, hæc pro Roscio: illa victoriæ, hæc bonæ existimationis caussa comparata. Pecuniam petis, Fanni, a Roscio: quam? dic audacter, & aperte. vtrum quæ tibi ex societate debeatur, an quæ ex liberalitate huius *promissa sit. & ostentata? quorum alterum est grauius & odiosius: alterum leuius & facilius. Quæ ex societate debeatur? quid ais? hoc iam nec leuiter ferendum est, neq; negligenter defendendum. si qua enim sunt priuata iudicia summæ existimationis, & pæne dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis. æque enim perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ continet vitam, & pupillum frauda-

re,qui in tutelam peruenit, & socium fallere, qui se in negotio coniunxit. Quæ cum ita sint, qui sit qui socium fraudarit, & fefellerit, consideremus. dabit enim nobis iam tacite vita acta in alterutram partem firmum , & graue testimonium. Q. Roscius? quid ais?nonne, vt ignis in aquam coniectus continuo restinguitur & refrigeratur: sic referuens falsum crimen in purissimā & castissimā vitam collatum statim concidit, & exstinguitur? Roscius socium fraudauit?Potest hoc homini huic hærere peccatum?qui mediusfidius (audacter dico) plus fidei, quam artis:plus veritatis, quam disciplinæ possidet in se:quem populus Rom. meliorē virum, quam histrionem esse arbitratur · qui ita dignissimus est scena propter artificium, vt dignissimus sit curia, propter abstinentiam. Sed quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem dico? ignotum hominem scilicet pluribus verbis commendo. est ne quisquam omnium mortalium,de quo melius existimes tu: estne quisquam qui tibi purior, humanior, officiosior, liberaliorque videatur? Quid? tu, Saturi, qui contra hunc venis, existimas aliter?nonne quotiescumque in caussa in nomen huius incidisti, toties hunc & virū bonū esse dixisti, & honoris caussa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo,aut amicissimo facere consueuit.Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres:eundem tu & honoris caussa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas.Sed vt opinor, laudem veritati tribuebas, crimen gratiæ concedebas:de hoc, vt existimabas, prædicabas: Chæreæ arbitratu caussam agebas. Fraudauit Roscius.est hoc quidem auribus, animisque hominum absurdum.Quid si tandē aliquē timidum,dementē,diuitē,inertē nactus esset,qui experiri nō posset?tamē incredibile esset. Verumtamen,
quem

quem fraudarit, videamus. C. Fāniū Chæream Roscius fraudauit. Oro, atq; obsecro vos, qui * vtrumq; nostis, vitā inter se vtriusq; cōferte: qui nō nostis, faciem vtriusq; cōsiderate: nonne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa olere malitiā, & clamitare calliditatem videntur? nonne ab imis vnguibus vsq; ad verticē summū (si quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur? qui idcirco capite, & superciliis semper est rasis, ne vllum pilum viri boni habere dicatur. cuius personam præclare Roscius in scena tractare consueuit: neq; tamen pro beneficio ei par gratia refertur. Nam Balliōnē illum improbissimum, & periurissimū lenonem cū agit, agit Chæream. persona illa lutulenta, impura, inuisa, in huius moribus, natura, vitaque est expressa. Qui quamobrē Roscium similē sui in fraude & malitia existimarit, nihil videtur: nisi forte, quod præclare hunc imitari se in persona lenonis animaduertit. Quamobrem etiam atque etiam considera, C. Piso, quis quem fraudasse dicatur. Roscius Fannium. quid est hoc? probus, improbum, pudens impudentem, periurum castus, callidum imperitus, liberalis auidum. incredibile est. quemadmodum si Fannius Roscium fraudasse diceretur, vtrumque ex vtriusque persona verisimile videretur, & Fannium per malitiam fecisse, & Roscium per imprudentiam deceptum esse: sic, cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, vtrumq; incredibile est, & Roscium quidquam per auaritiam appetisse, & Fannium quidquam per se bonitate amisisse. Principia sunt huiusmodi: spectemus reliqua H-S. I Ɔ Ɔ Ɔ. Q. Roscius fraudauit Fannium. qua de caussa? subridet Saturius veterator, vt sibi videtur. ait propter ipsa H-S. I Ɔ Ɔ Ɔ. Video. sed tamen cur ipsa H-S. I Ɔ Ɔ Ɔ. tam vehementer concupierit, quæro. Nam tibi, M. Perperna, C. Piso, cer-

te tanti non fuisset, vt socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerit, caussam requiro. egebat? immo locuples erat. debebat? immo in suis nummis versabatur. auarus erat? immmo etiam, antequam locuples, semper liberalissimus, munificentissimusque fuit. Pro deum, hominumq; fidem, qui H-S. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. quæstus facere noluit (nam certe H-S. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. merere & potuit, & debuit, si potest Dionysia H-S. CCCIↃↃↃ. CCCIↃↃↃ. merere) is per summam fraudem, & malitiam, & perfidiam, H-S. IↃↃↃ. appetiit? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula: illa honesta, hæc sordida: illa iucunda, hæc acerba: illa propria, hæc in caussa, & in iudicio collocata. Decem his annis proximis H-S. sexagies honestissime consequi potuit: noluit: laborem quæstus recepit, quæstum laboris reiecit: populo Romano adhuc seruire non destitit, sibi seruire iam pridem destitit. Hoc tu vmquam Fanni faceres? & si hos quæstus recipere posses, non eodem tempore & gestum & animam ageres? Dic nunc te ab Roscio H-S. IↃↃↃ circumscriptum esse, qui tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, sed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego nunc illi dicam, quæ vobis in mentem venire certo scio? fraudabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ, nequis aut in genere iniuriæ, aut in ratione actionis errare possit. expressæ sunt enim ex vniuscuiusque damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria, publicæ a prætore formulæ, ad quas priuata lis * accommodatur. Quæ cum ita sint, cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium, quæro. formulam non noras? notissima erat. iudicio graui experiri nolebas? quid ita? propter familiaritatem veterem? cur ergo lædis? propter integritatem hominis? cur igitur insimulas? propter magni-

magnitudinem criminis? itane vero, quem per arbitrum circumuenire non posses, cuius de ea re proprium*erat iudicium? nunc per iudicem condemnabis, cuius de ea re nullum est arbitrium? quin tu hoc crimen aut obijce, vbi licet agere, aut iacere noli, vbi non oportet. tametsi iam hoc tuo testimonio crimen sublatum est. nam quo tu tempore illa formula vti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis fecisse ostendisti. fecit pactionem. num tabulas habet, an non? si non habet, quemadmodum pactio est? si habet, cur non nominas? Dic nunc Roscium abs te petisse, vt familiarem suum sumeres arbitrum. non petijt. Dic pactionem fecisse, vt absolueretur. non pepigit. Quære quare sit absolutus. quod erat summa innocentia, & integritate. quid enim factum est? venisti domum vltro Roscij: satisfecisti: quod temere commisisti, in iudicium vt denuntiares, rogasti vt ignosceret: te affuturum negasti: deberi tibi ex societate nihil, clamitasti. iudici hic denuntiauit: absolutus est. tamen fraudis ac furti mentionem facere audes? Perstat in impudentia. pactionem enim, inquit, mecum fecerat: idcirco videlicet ne condemnaretur. Quid erat caussæ, cur metueret, ne condemnaretur? res erat manifesta. furtum erat apertum. Cuius rei furtum factum erat? Exorditur magna cum exspectatione veteris histrionis exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit Fannij, is fuit ei cum Roscio communis. hic primum quæstus est non leuiter Saturius, communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannij. Largitus est scilicet homo liberalis, & dissolutus, & bonitate affluens Fannius Roscio. Sic puto. Quoniam ille hic constitit paullisper, mihi quoque necesse est paullum cõmorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannij dicis fuisse: at ego totum Roscij fuisse contẽdo quid erat enim Fannij? corpus. Quid Roscij? disciplina. Facies

non orat, ars erat pretiosa. Ex qua parte erat Fannij, non erat H-S. IↃↃↃ. ex qua parte erat Roscij, amplius erat H-S. CCCIↃↃↃ. Nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstimabat. Nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim æris: disciplina, quæ erat, ab hoc tradita, locabat se non minus H-S. CCCIↃↃↃ. O societatem captiosam, & indignam, vbi alter H-S. IↃↃↃ. alter CCCIↃↃↃ. quod sit, in societatem affert. nisi idcirco moleste pateris, quod H-S. IↃↃↃ tu ex arca proferebas, H-S. CCCIↃↃↃ. ex disciplina, & artificio Roscius promebat. Quam enim rem, & exspectationem, quod studium, & quem fauorem secum in scenam attulit Panurgus? quod Roscij fuit discipulus. qui diligebant hunc, illi fauebant. qui admirabantur hunc, illum probabant. qui denique huius nomen audierant, illum eruditum, & perfectum existimabant. Sic est vulgus: ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat. Quid sciret ille, perpauci animaduertebāt: vbi didicisset, omnes quærebant. nihil ab hoc prauum, & peruersum produci posse arbitrabantur. si veniret ab Statilio, tametsi artificio Roscium superaret, aspicere nemo posset. nemo enim sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comœdum fieri posse existimaret. quia veniebat a Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, videbatur. Quod item nuper in Erote comœdo vsu venit, qui postea quam e scena non modo sibilis, sed etiam conuitio explodebatur, sicut in aram, confugit in huius domum, disciplinam, patrocinium, nomen. Itaque perbreui tempore, qui ne in nouissimis quidem erat histrionibus, ad primos peruenit comœdos. Quæ res extulit eum? vna commendatio huius: qui tamen Panurgum illum, non solum vt Roscij discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam summo

cum laborē, ſtomacho, miſeriaque erudijt. Nam quo quiſque eſt ſollertior & ingenioſior, hoc docet iracundius, & laborioſius. quod enim ipſe celeriter arripuit, id cum tarde percipi videt, diſcruciatur. Paullo lōgius oratio mea prouecta eſt hac de cauſſa, vt conditionem ſocietatis diligenter cognoſceretis. quæ deinde ſunt conſecuta? Panurgum, inquit, hunc ſeruum communem Q. Flauius Tarquinienſis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dediſti: lite conteſtata, iudicio damni iniuria conſtituto, tu ſine me cum Flauio decidiſti. Vtrum pro dimidia parte? an pro tota ſocietate? planius dicam. vtrum pro me? an pro me, & pro te? Pro me? potui. exemplo multorum licitum eſt. iure fecerunt multi. nihil in ea re tibi iniuriæ feci. pete tu tuum. exige, & aufer quod debetur. ſuam quiſque partem iuris poſſideat, & perſequatur. at enim tu tuum negotium geſſiſti bene. gere & tu tuum bene. magno tuam dimidiam partem decidiſti. magno & tu tuam partem decide H-S. CCCIƆƆƆ tu abſtuliſti. ſi ſit hoc vero, H-S. CCCIƆƆƆ tu quoque aufer. ſed hanc deciſionem Roſcij oratione, & opinione augere licet:re, & veritate mediocrem, & tenuem eſſe inuenietis. Accepit enim agrum temporibus ijs, cum iacerent pretia prædiorum: qui ager neque villam habuit: neque ex vlla parte fuit cultus: qui nunc multo pluris eſt, quam tunc fuit: neque id eſt mirum. tum enim propter reip. calamitates omnium poſſeſſiones erant incertæ: nunc deum immortalium benignitate, omnium fortunæ ſunt certæ. tum erat ager incultus ſine tecto, nunc eſt cultiſſimus cum optima villa. verumtamen, quoniam natura tam maleuolus es, numquam te iſta moleſtia, & cura liberabo. Præclare ſuum negotium geſſit Roſcius, fundum fructuoſiſſimum abſtulit. quid ad te? tuam partem dimidiam quemadmodum vis, decide. Vertit hic ra-

tionem, & id quod probare non poteſt, fingere conatur. de tota re, inquit, decidiſti. ergo huc vniuerſa cauſſa deducitur, vtrum Roſcius cum Flauio de ſua parte, an de tota ſocietate fecerit pactionem. Nam ego Roſcium, ſi quid communi nomine pepigit, confiteor præſtare debere ſocietati. Societatis, non ſuas lites redemit, cum fundum e Flauio accepit. Quid ita? ſatis non dedit, amplius a ſe neminem petiturum. qui de ſua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem: qui pro ſocijs tranſigit, ſatiſdat, neminem eorũ poſtea petiturũ. Quid ita? Flauio ſibi cauere non venit in mentem? neſciebat videlicet Panurgum fuiſſe in ſocietate? ſciebat. Neſciebat Fannium Roſcio eſſe ſocium? præclare. nam iſte cum eo litem conteſtatam habebat. Cur igitur decidit, & non reſtipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, & iudicio non abſoluitur? cur tam imperite facit, vt nec Roſcium ſtipulatione alliget, neque a Fannio iudicio ſe abſoluat? Eſt hoc primum, & ex conditione iuris, & ex conſuetudine cautionis grauiſſimum, & firmiſſimum argumentum: quod ego pluribus verbis amplecterer, ſi non alia certiora & clariora teſtimonia in cauſſa haberem. Et ne forte me hoc fruſtra pollicitum eſſe prædices, te, te inquam Fanni ab tuis ſubſellijs contra te teſtem ſuſcitabo. Criminatio tua quæ eſt? Roſcium cum Flauio pro ſocietate decidiſſe. Quo tempore? ab hinc annis IV. Defenſio mea quæ eſt? Roſcium pro ſua parte cum Flauio tranſegiſſe. repromitttis tu ab hinc triennium Roſcio. quid? recita iſtam reſtipulationem clarius. Attende quæſo Piſo: Fannium inuitum, & huc atque illuc tergiuerſantem, teſtimonium contra ſe dicere cogo. Quid enim reſtipulatio clamat? QVOD A FLAVIO ABSTVLERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLVTVRVM SPONDEO. Tua vox eſt Fanni. quid

tu

tu auferre potes a Flauio, si Flauius nihil debet? quid hic porro nunc restipulatur, quod iampridem ipse exegit? quid vero Flauius tibi daturus est, qui Roscio omne quod debuit dissoluit? cur in re tam veteri, in negotio tam confecto, in societate dissoluta, noua hæc restipulatio interponitur? Quis est huius restipulationis scriptor? testis? arbiter? quis? tu, Piso. Tu enim Q. Roscium pro opera, labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, rogasti vt Fannio daret H-S. CCCIↃↃↃ. hac conditione, vt si quid ille exegisset a Flauio, partem eius dimidiam Roscio dissolueret. Satisne ista restipulatio dicere tibi videtur aperte, Roscium pro se decidisse? At enim forsitan hoc tibi veniat in mentem, repromisisse Fannium Roscio, si quid a Flauio exegisset, eius partem dimidiam: sed omnino exegisse nihil. quid? tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes: neq; si ille persequi noluit, non, quod in se fuit, iudicauit Roscium suas, non societatis lites redemisse. Quid si tandem planum facio, post decisionem veterem Roscij, post repromissionē recentē hāc Fannij, H-S. CCCIↃↃↃ. Fannium a Q. Flauio Panurgi nomine abstulisse? tamen diutius illudere viri optimi existimationi audebit? Paullo ante quærebam, id quod vehementer ad rem pertinebat, qua de caussa Flauius, cum de tota lite faceret pactionem, neque satis acciperet a Roscio, neque iudicio absolueretur a Fannio. nunc vero (id quod mirum, & incredibile est) requiro, quamobrem, cum de tota re decidisset cum Roscio, H-S. CCCIↃↃↃ. separatim Fannio dissoluerit? Hoc loco Saturi quid pares respondere, scire cupio. vtrum omnino Fannium a Flauio H-S. CCCIↃↃↃ. non abstulisse? an alio nomine, & alia de caussa abstulisse? Si alia de caussa: quæ ratio tibi cum eo intercesserat? nulla. addictus erat tibi? non. frustra tēpus contero. Omnino, inquit, H-S. CCCIↃↃↃ. a

Flauio non abstulit, neque Panurgi nomine, neque cuiusquam. Si planum facio post hanc recentem stipulationem Roscij H-S. CCCIↃↃↃ. a Flauio te abstulisse, nunquid caussæ est, quin ab iudicio abeas turpissime victus? Quo teste igitur hoc planum faciam? venerat, vt opinor, hæc res in iudicium? certe. quis erat petitor? Fannius. quis reus? Flauius. quis iudex? Cluuius. Ex his vnus mihi testis est producendus, qui pecuniam datam dicat. quis est ex his grauissimus? sine controuersia, qui omnium iudicio comprobatus est iudex. Quem igitur ex his tribus a me testem expectabis? petitorem? Fannius est: contra se numquam testimonium dicet. reum? Flauius est: is iampridem est mortuus: si viueret, verba eius audiretis. Iudicem? Cluuius est. quid is dicit? H-S. CCCIↃↃↃ. Panurgi nomine Flauium Fannio dissoluisse. quē tu si ex censu spectas, eques Rom. est: si ex vita, homo clarissimus est: si ex te, iudicem sumpsisti: si ex veritate, id quod scire potuit, & debuit, dixit. Nega, nega nūc, equiti Rom. homini honesto, iudici tuo, credi oportere. Circumspicit, æstuat, negat nos Cluuij testimonium recitaturos. recitabimus. erras: inani & tenui spe te consolaris. Recita testimonium T. Manilij & C. Luscij Ocreæ, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluuio audierunt. Vtrum dicis, Luscio & Manilio, an & Cluuio non esse credendum? Planius, atque apertius dicam: vtrum Luscius, & Manilius nihil de H-S. CCCIↃↃↃ. ex Cluuio audierunt? an Cluuius falsum Luscio, & Manilio dixit? Hoc ego loco, soluto & quieto sum animo, &, quorsum recidit responsum tuum, non magnopere laboro. Firmissimis enim, & sanctissimis testimonijs virorum optimorum caussa Roscij communita est. Si iam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem iurisiurādi, responde. Manilio, & Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuæ contumaciæ, arrogantiæ, vitæque

tæque vniuersæ vox. Quid exſpectas, quam mox ego Luſcium, & Manilium dicam ordine eſſe ſenatores, ætate grandes natu, natura ſanctos & religioſos, copijs rei familiaris locupletes, & pecunioſos? non faciam: nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis ſeueriſſime fructum, quem meruerunt, retribuam: magis mea adoleſcentia indiget illorum bona exiſtimatione, quam illorum ſeueriſſima ſenectus deſiderat meam laudem. Tibi vero, Piſo, diu deliberandum & concoquendum eſt, vtrum potius Chæreæ iniurato in ſua lite, an Manilio & Luſcio iuratis in alieno iudicio credas. Reliquum eſt, vt Cluuium falſum dixiſſe Luſcio, & Manilio cõtendat. quod ſi facit, qua impudentia eſt? cumne teſtem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipſe crediderit? eius teſtis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem, & religionem iudicis teſtes comparabat? quem ego ſi ferrem iudicem, refugere non deberet: cum teſtem producam, reprehẽdere audebit? Dixit enim, inquit, iniuratus Luſcio, & Manilio: ſi diceret iuratus, crederes? At quid intereſt inter periurum, & mendacem? qui mentiri ſolet, peierare conſueuit: quem ego vt mentiatur, inducere poſſum, vt peieret, exorare facile potero. Nam qui ſemel a veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quam ad mendacium perduci conſueuit. Quis enim deprecatione deorum, non conſcientiæ fide commouetur? Propterea, quæ pœna ab dijs immortalibus periuro, hæc eadem mendaci conſtituta eſt. Non enim ex pactione verborum, quibus iuſiurandum comprehenditur, ſed ex perfidia & malitia, per quam inſidiæ tenduntur alicui, dij immortales hominibus iraſci, & ſuccenſere conſueuerunt. At ego hoc ex contrario contendo. leuior eſſet auctoritas Cluuij, ſi diceret iuratus, quam nunc eſt, cum dicit iniuratus. tum enim forſitan improbis

nimis cupidus videretur; qui qua de re iudex fuisſet, teſtis eſſet: nunc omnibus inimicis neceſſe eſt caſtiſſimus, & conſtantiſſimus eſſe videatur, qui id, quod ſcit, familiaribus ſuis dicit. Dic nunc, ſi potes, ſi res, ſi cauſſa patitur, Cluuium eſſe mentitum. Mentitus eſt Cluuius? Ipſa mihi veritas manum iniecit, & paulliſper conſiſtere & commorari cogit. vnde hoc totum ductum, & conflatum mendacium eſt? Roſcius eſt videlicet homo callidus, & verſutus. hoc initio cogitare cœpit: quoniam Fannius a me petit H-S. I Ɔ Ɔ Ɔ petam a C. Cluuio equite Romano, ornatiſſimo homine, vt mea cauſſa mentiatur: dicat deciſionem factam eſſe, quæ facta non eſt, H-S. C C C I Ɔ Ɔ Ɔ. a Flauio data eſſe Fannio, quæ data non ſunt. Eſt hoc principium improbi animi, miſeri ingenij, nullius conſilij. Quid deinde? poſteaquam ſe præclare confirmauit, venit ad Cluuium. quem hominem? leuem? immo grauiſſimum. nobilem? immo conſtantiſſimum. familiarem? immo alieniſſimum. Hunc poſteaquam ſalutauit, rogare cœpit, blande & concinne ſcilicet: Mentire mea cauſſa, viris optimis tuis familiaribus præſentibus: dic Flauium cum Fannio de Panurgo deciſiſſe, qui nihil tranſegit: dic H-S. C C C I Ɔ Ɔ Ɔ. dediſſe, qui aſſem nullum dedit. Quid ille reſpondit? ego vero cupide, & libenter mentiar tua cauſſa, & ſi quando me vis peierare, vt paullulum tu compendij facias, paratum fore ſcito. non fuit cauſſa, cur tantum laborem caperes, & ad me venires: per nũtium hoc, quod erat tam leue, tranſigere potuiſti. Pro deum hominumq; fidem, hoc aut Roſcius vmquam a Cluuio petijſſet, ſi H-S. millies in iudicium haberet? aut Cluuius Roſcio petenti conceſſiſſet, ſi vniuerſæ prædæ particeps eſſet? vix medius fidius tu, Fanni, a Ballione, aut aliquo eius ſimili hoc poſtulare auderes, & impetrare poſſes: quod cum eſt veritate falſum, tum ratione quoque eſt

est incredibile. Obliuiscor enim Roscium, & Cluuitum viros esse primarios: improbos temporis caussa esse fingo. falsum subornauit testem Roscius Cluuium: cur tam sero? cur cum altera pensio soluenda esset, non tum, cum prima? nam iam antea H-S. ꟾↄↄↄ. dissoluerat. Deinde si iam persuasum erat Cluuio, vt mentiretur: cur potius H-S. CCCꟾↄↄↄ. quam CCCꟾↄↄↄ. CCCꟾↄↄↄ. CCCꟾↄↄↄ. data dixit Fannio a Flauio, cum ex restipulatione pars eius dimidia Roscij esset? Iam intelligis, C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscium petisse. Hoc cum sentit Saturius esse apertum, resistere, & repugnare contra veritatem non audet: aliud fraudis, & insidiarũ in eodem vestigio diuerticulum reperit. petisse, inquit, suam partem Roscium a Flauio confiteor vacuam, & integram reliquisse Fannij concedo: sed quod sibi exegit, id commune societatis factum esse contendo: quo nihil captiosius, neque indignius potest dici. Quæro enim, potueritne Roscius ex societate suam partem petere, necne? Si non potuit: quemadmodum abstulit? si potuit: quemadmodum non sibi exegit? Nam quod sibi petitur, certe alteri non exigitur. An ita est? si, quod vniuersæ societatis fuisset, petisset, quod cum exactum esset, æqualiter omnes partirentur: nunc cum petierit, quod suæ partis esset, non quod abstulit, soli sibi exegit? Quid interest inter eum, qui per se litigat, & qui cognitor est datus? qui per se litem contestatur, sibi soli petit: alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus. Itane vero? cognitor si fuisset tuus, quod vicisset iudicio, ferres tuum. suo nomine petijt: quod abstulit, sibi, non tibi exegit. Quod si quisquam petere potest alteri, qui cognitor non est factus: quæro, quid ita, cum Panurgus esset interfectus, & lis contestata cum Flauio damni iniuria esset, tu in eam litem cognitor Roscij sis factus? cum præsertim ex tua oratione, quodcumque tibi peteres huic pete-

res: quodcumq; tibi exigeres, id in societatem recideret. Quod si ad Roscium nihil perueniret, quod tu a Flauio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorem: ad te peruenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit, quoniam tuus cognitor non est factus. Quid enim huic rei respondere poteris Fanni? cum de sua parte Roscius transegit cum Flauio, actionem tibi tuam reliquit, an non? Si non reliquit, quemadmodum H-S. CCCIↃↃↃ. ab eo postea exegisti? si reliquit, quid ab hoc petis, quod per te persequi & petere debes? Simillima enim, & maxime gemina societas hereditatis est. quemadmodum socius in societate habet partem, sic heres in hereditate habet partem. vt heres sibi soli, non coheredibus petit: sic socius sibi soli, non socijs petit: & quemadmodum vterque pro sua parte petit, sic pro sua parte dissoluit: heres ex sua parte, qua hereditatem * adijt: socius ex ea, qua societatē coijt. Quemadmodum suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flauio, vt eam tu non peteres: sic cum exegit suam partē, & tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet: nisi forte tu peruerso more, quod huius est, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perstat in sententia Saturius, quodcumque sibi petat socius, id societatis fieri. quod si ita est, quæ (malum) stultitia fuit, vt Roscius ex iurisperitorum consilio, & auctoritate restipularetur a Fannio diligenter, vt quod is exegisset a Flauio, dimidiam partem sibi dissolueret: siquidem sine cautione, & repromissione nihilominus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat?

* * *

Desiderantur non pauca.

ACCV-

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER PRIMVS, QVI DIVINATIO DICITVR.

ORATIO QVARTA.

SI quis vestrum iudices, aut eorum, qui adsunt forte miratur, me, qui tot annos in caussis, iudicijsq; publicis ita sim versatus, vt defenderim multos, læserim neminem, subito nunc mutata volũtate ad accusandũ *descendere: is, si mei cõsilij caussam, rationẽq; cognouerit, vna & id quod facio probabit, & in hac caussa profecto neminẽ mihi esse præponendũ actorẽ putabit. Cũ quæstor in Sicilia fuissem, iudices, itaq; ex ea prouincia decessissem, vt Siculis omnibus iucundam, diuturnamq; memoriam quæsturæ, nominisq; mei relinquerem: factum est, vti cum summũ in veteribus patronis multis, tum nõnullum etiam in me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarẽtur: qui nunc populati, atque vexati, cuncti ad me publice sæpe venerunt, vt suarum fortunarum omnium caussam, defensionemq; susciperem: me sæpe esse pollicitum, sæpe ostẽdisse dicebant, si quod tẽpus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent, commodis eorum me non defuturum. venisse tempus aiebant, non iam vt commoda sua, sed vt vitam, salutemq; totius prouinciæ defenderem, sese iam ne deos quidem in suis vrbibus, ad quos confugerent, habere: quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset. quas res luxuries in flagitijs, crudelitas in suppli-

cijs,auaritia in rapinis,superbia in contumelijs effi-
cere potuisset,eas omnes sese hoc vno prætore per triennium pertulisse: rogare,& orare, ne illos supplices aspernarer, quos me incolumi, nemini supplices * esse oporteret. Tuli grauiter, & acerbe iudices,in eum me locum * adductum,vt aut eos homines spes falleret, qui opem a me atque auxilium * petissent: aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam habere eos actorem Q.Cæcilium, qui præsertim quæstor in eadem prouincia post me quęstorem fuisset.quo ego adiumēto sperabam hanc a me molestiam posse demoueri, id mihi erat aduersarium maxime.nam illi multo mihi hoc facilius remisissent,si istum non possent,aut si iste apud eos quæstor non fuisset. Adductus sum iudices, officio, fide, misericordia,multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine,institutoq; maiorum, vt onus hoc laboris atque officij,non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi susci piendum putarem. Quo in negotio tamen illa me res iudices consolatur,quod hæc quæ videtur esse accusatio mea, non potius accusatio,quam defensio est existimāda. Defendo enim multos mortales,multas ciuitates, prouinciam Siciliam totam. Quamobrem si mihi vnus est accusandus, propemodum manere in instituto meo videor,& non omnino a defendendis hominibus,subleuandisque discedere. Quod si hanc caussam tam idoneam, tam illustrem, tam grauem non haberem, si aut hoc a me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis caussa tantę necessitudinis non intercederet,& hoc quod facio,me reip.caussa facere profiterer: vt homo singulari cupiditate, audacia, scelere præditus, cuius furta atque flagitia non in Sicilia solum,sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima,
turpissi-

turpiſſimaq; noſſemus, me agente in iudicium vocaretur: quis tandem eſſet, qui meum factum aut conſilium poſſet reprehendere? Quid eſt, pro deum hominumq; fidem, in quo ego reip. plus hoc tẽpore prodeſſe poſſim? Quid eſt, quod aut populo Rom. gratius eſſe debeat? aut ſocijs, exteriſq; nationibus optatius eſſe poſſit? aut ſaluti, fortuniſq; omnium magis accommodatum ſit? Populatæ, vexatæ, funditus euerſæ prouinciæ: ſocij, ſtipendiariiq; populi Rom. afflicti, miſeri, iam non ſalutis ſpẽ, ſed exitij ſolatium quærunt. Qui iudicia manere apud ordinem ſenatorium volunt, queruntur accuſatores ſe idoneos non habere. qui accuſare poſſunt, iudiciorum ſeueritatem deſiderant. populus Rom. interea, tametſi multis incommodis, difficultatibuſque affectus eſt, tamen nihil æque in rep. atque illam veterem iudiciorum vim, grauitatemque requirit. Iudiciorum deſiderio tribunitia poteſtas efflagitata eſt: iudiciorum leuitate ordo quoq; alius ad res iudicandas poſtulatur. iudicum culpa atq; dedecore etiam cenſorium nomen, quod aſperius antea populo videri ſolebat, id nũc poſcitur: id iam populare, atque plauſibile factum eſt. In hac libidine hominum nocẽtiſſimorum, in populi Rom. quotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offenſione, cum hoc vnum his tot incommodis remedium eſſe arbitrarer, vt homines idonei, atque integri cauſſam reip. legumque ſuſciperent: fateor me ſalutis omnium cauſſa ad eam partem acceſſiſſe reipub. ſubleuandæ, quæ maxime laboraret. Nunc quoniam quibus rebus adductus ad cauſſam acceſſerim, demonſtraui: dicendum neceſſario eſt de contentione noſtra, vt in conſtituendo accuſatore, quod ſequi poſſitis, habeatis. Ego ſic intelligo iudices, cum de pecunijs repetundis nomen cuiuſpiam deferatur, ſi certamen inter aliquos ſit, cui potiſſimum delatio detur, hæc duo in primis ſpectari

oportere: quem maxime velint actorem esse ii, quibus factæ esse dicantur iniuriæ: & quem minime velit is, qui eas iniurias fecisse arguatur. In hac caussa, iudices, tametsi vtrumq; esse arbitror perspicuum: tamen de vtroque dicam, & de eo prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc est de voluntate eorum, quibus iniuriæ factæ sunt: quorum caussa iudicium de pecunijs repetundis est constitutum. Siciliam prouinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. Adsunt, queruntur Siculi vniuersi: ad meam fidem, quam habent spectatam iam & diu cognitam confugiunt: auxilium sibi per me a vobis, atq; a populi Rom. legibus petunt: me defensorem calamitatum suarum, me vltorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem caussæ totius esse voluerunt. Vtrum Q. Cæcili hoc dices, me non Siculorum rogatu ad caussam accedere? an optimorum fidelissimorumq; sociorum voluntatem apud hos grauem esse non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres cui inimicum esse simulas, maxime existimari vult, Siculos hoc a me non petisse: primum caussam inimici tui subleuabis, de quo non præiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur: quod ita percrebuit, Siculos omnes actorem suæ caussæ contra illius iniurias quæsisse. Hoc si tu inimicus eius factum negabis, quod ipse, cui maxime hæc res obstat, negare non audet: videto ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. Deinde sunt testes viri clarissimi nostræ ciuitatis, quos omnes a me nominari non est necesse: eos qui adsunt appellabo, quos si mentirer, testes esse impudentiæ meæ minime vellem. Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide, atque præsidio Siculi maxime nituntur, quod omnino Marcellorum nomini

tota illa prouincia adiuncta est. Hi sciunt hoc non
modo a me petitum esse, sed ita sæpe, & ita vehe-
menter esse petitum, vt aut caussa mihi suscipien-
da fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum.
Sed quid ego his testibus vtor? quasi res dubia,
aut obscura sit. Adsunt homines ex tota prouin-
cia nobilissimi, qui præsentes vos orant atque ob-
secrant iudices, vt in actore caussæ suæ deligendo,
vestrum iudicium a suo iudicio ne discrepet. Om-
nium ciuitatum totius Siciliæ legationes adsunt,
præter duas ciuitates, quarum duarum, si adess-
sent, duo crimina vel maxima minuerentur, quæ
cum his ciuitatibus C. Verri communicata sunt.
At enim cur a me potissimum hoc præsidium peti-
uerunt? Si esset dubium, petissent a me præsidi-
um, necne, dicerem cur petissent. Nunc vero, cum
id ita perspicuum sit, vt oculis iudicare possitis,
nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id
mihi obijciatur, me potissimum esse delectum. Ve-
rum id mihi non sumo, iudices, & hoc non modo
in oratione mea non pono, sed ne in opinione qui-
dem cuiusquam relinquo, me omnibus patronis es-
se præpositum. Non ita est, sed vniuscuiusque tem-
poris, valetudinis, facultatis ad agendum, ducta
ratio est. Mea fuit semper hæc in hac re voluntas,
& sententia, quemuis vt hoc * mallent de his qui
essent idonei, suscipere, quam me: me vt * mallent,
quam neminem. Reliquum est iam, vt illud quæra-
mus, cum hoc constet, Siculos a me petisse, ecquid
hanc rem apud vos, animosq; vestros valere opor-
teat: ecquid auctoritatis apud vos in suo iure re-
petundo socij populi Rom. supplices vestri habere
debeant. De quo quid ego plura commemorem?
quasi vero dubium sit, quin tota lex de pecunijs
repetundis sociorum caussa constituta sit. Nam ci-
uibus cum sunt ereptæ pecuniæ, ciuili fere actione,
& priuato iure repetuntur. Hæc lex socialis est:

hoc ius nationum exterarum eſt: hanc habent arcem minus aliquanto nunc quidem munitam, quam antea: verumtamen, ſi qua reliqua ſpes eſt, quæ ſociorum animos conſolari poſſit, ea tota in hac lege poſita eſt: cuius legis non modo a populo Rom. ſed etiam ab vltimis nationibus iampridem ſeueri cuſtodes requiruntur. Quis igitur eſt, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum cauſſa lex ſit conſtituta? Sicilia tota ſi vna voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis vrbibus, ſedibus, delubris fuit, quod in vnaquaque re beneficio ſenatus, populique Romani iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuiſti, atque abſtuliſti: quo nomine abs te ſeſtertium millies ex lege repeto. Si vniuerſa, vt dixi, prouincia loqui poſſet, hac voce vteretur: quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum eſſe arbitrata eſt, ipſa delegit. In huiuſmodi re quiſquã tam impudens reperietur, qui ad alienam cauſſam, inuitis ijs, quorum negotium eſt, accedere, aut aſpirare audeat? Si tibi, Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent: Te non nouimus: neſcimus qui ſis: numquam te antea vidimus: ſine nos per eum noſtras fortunas defendere, cuius fides eſt nobis cognita: nonne id dicerent, quod cuiuis probare deberent? nunc hoc dicunt: vtrumque ſe noſſe: alterum ſe cupere defenſorem eſſe fortunarum ſuarum: alterum plane nolle. Cur nolint, etiamſi tacerent, ſatis dicunt. verum non tacent. tamen his inuitiſſimis te offeres? tamen in aliena cauſſa loquere? tamen eos defendes, qui ſe ab omnibus deſertos potius, quam abs te defenſos eſſe malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle ſua cauſſa, nec ſi cupias, poſſe arbitrantur? Cur eorum ſpem exiguam reliquarum fortunarum, quam habent in legis, & iudicij ſeueritate poſitam, vi extorquere conaris? cur te interponis inuitiſſimis his, quibus maxime lex conſultum

consultum esse vult? cur de quibus in prouincia nō optime es meritus, eos nunc plane fortunis omnibus conaris euertere? cur his non modo persequēdi iuris sui, sed etiam deplorandæ calamitatis adimis potestatem? Nam, te actore quem eorum affuturum putas? quos intelligis non vt per te alium, sed vt per aliquem te ipsum vlciscantur, laborare? At enim solum, id est, vt me Siculi maxime velint: alterum illud credo obscurum est, a quo Verres minime se accusari velit. Ecquis vmquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit, quam ille, atque illius amici, vt ne hæc mihi delatio detur? Sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te, Q. Cæcili, non esse: quæ cuiusmodi in vtroque nostrum sunt, paullo post commemorabo. Nunc tantum id dicam quod tacitus tu mihi assentiare, nullam rem in me esse, quam ille contemnat, nullam in te, quam pertimescat. Itaque magnus ille defensor, & amicus eius tibi * Hortensius suffragatur, me oppugnat: aperte ab iudicibus petit, vt tu mihi anteponare: & ait hoc se honeste sine vlla inuidia, ac sine vlla offensione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum vehementius contendi impetrare, reus vt absoluatur: nō peto: sed vt ab hoc potius, quam ab illo accusetur, id peto. Da mihi hoc: concede quod facile est, quod honestum, quod non inuidiosum: quod cum dederis, sine vllo tuo periculo, sine infamia illud dederis. vt is absoluatur, cuius ego caussa laboro. Et ait idem, vt aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas velit: id esse perfacile. non enim singulos ferre sententias, sed vniuersos constituere: ceratam vnicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atque is non tam propter Verrem laborat, quā quod eum minime res tota delectat, videt enim si a pueris nobilibus quos adhuc elusit, si a quadrupla-

toribus,quos non ſine cauſſa contempſit ſemper,ac pro nihilo putauit,accuſandi voluntas ad viros fortes,ſpectatoſque homines tranſlata ſit,ſe in iudicijs * dominari nō poſſe.Huic ego homini iam ante denuntio,ſi a me cauſſā hanc vos agi volueritis,rationem illi defendendi, totam eſſe mutandam, & ita tamen mutandam, vt meliore & honeſtiore conditione ſit, quam qua ipſe eſſe vult: vt imitetur homines eos,quos ipſe vidit ampliſſimos, L.Craſſum, & M.Antonium, qui nihil ſe arbitrabantur ad iudicia,cauſſaſq; amicorum pręter fidem, & ingenium afferre oportere. nihil erit, quod, me agente, arbitretur iudicium ſine magno multorum periculo poſſe corrumpi.Ego in hoc iudicio mihi Siculorum cauſſam receptam, populi Romani ſuſceptam eſſe arbitror: vt mihi non vnus homo improbus opprimendus ſit, id quod Siculi petiuerunt: ſed omnino omnis improbitas,id quod populus Romanus iamdiu flagitat,exſtinguenda,atque delenda ſit. In quo ego quid eniti,aut quid efficere poſſim,malò in aliorum ſpe relinquere, quam in oratione mea ponere.Tu vero,Cæcili,quid potes? quo tempore, aut qua in re non modo ſpecimen ceteris aliquod dediſti, ſed tute tui periculum feciſti? In mentem tibi non venit, quid negotij ſit cauſſam publicam ſuſtinere? vitam alterius totam explicare? atque eam non modo in animis iudicum, ſed etiam in oculis, conſpectuque omnium exponere? ſociorum ſalutem,commoda prouinciarum, vim legum, grauitatem iudiciorum defendere? Cognoſce ex me,quoniam hoc primum tempus diſcendi nactus es,quam multa eſſe oporteat in eo, qui alterum accuſet: ex quibus ſi vnum aliquod in te cognoueris, ego iam tibi ipſe iſtuc, quod expetis mea voluntate concedam. Primum integritatem, atque innocentiam ſingularem. nihil eſt enim, quod minus ferendum ſit, quam rationem ab altero vitæ repoſcere eum, qui

qui non possit suæ reddere. Hic ego de te plura non dicam: vnum illud credo, omnes animaduertere, te adhuc ab nullis nisi a Siculis potuisse cognosci: Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis: sese tamen, te actore, ad iudicium non affuturos. Quare negent, ex me non audies: hos patere id suspicari, quod necesse est. Illi quidem (vt est hominum genus nimis acutum & suspiciosum) non te ex Sicilia litteras in Verrem deportare velle arbitrantur, sed cum ijsdem litteris illius prætura & tua quæstura consignata sit, asportare te velle ex Sicilia litteras suspicantur. Deinde accusatorem firmum, verumque esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facile intelligo esse non posse. Nec ea dico, quæ si dicam, tamen infirmare non possis, te antequam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre: Potamonem scribam, & familiarem tuum retentum esse a Verre in prouincia, cum tu decederes: M. Cæcilium fratrem tuum lectissimum, atque ornatissimum adolescentem non modo non adesse, neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre: cum illo familiarissime, atque amicissime viuere. Sunt hæc & alia in te falsi accusatoris signa permulta: quibus ego nunc non vtor. hoc dico, te, si maxime cupias, tamen verum accusatorem esse non posse. video enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eiusmodi est, vt ea in accusando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperauisset, & cum esset tritici modius * HS. II. pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda. ego hoc vno crimine illum condemnem necesse est. Tu. Cæcili, quid facies? Vtrum hoc tantum crimen prætermittes? an obijcies? Si obijcies, idne alteri crimi-

ni dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum, vt quo minus tute condemnere, recusare non possis? Si prætermittes, qualis erit ista tua accusatio, quæ domestici periculi metu certissimi, & maximi criminis non modo suspicionem, verum etiam mentionem ipsam pertimescat? Emptum est ex s.c. frumentum ab Siculis prætore Verre, pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. graue est hoc crimen in Verrem, graue me agente: te accusante nullum. eras enim tu quæstor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam si cuperet prætor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte, tua potestas erat. Huius quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. Silebitur toto iudicio de maximis, & notissimis illius furtis & iniurijs. Mihi crede, Cæcili, non potest in accusando, socios vere defendere is, qui cum reo criminum societate coniunctus est. Mancipes a ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid? hoc, Verre prætore factum est solum? non, sed etiam * quæstore Cæcilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuisti prohibere ne fieret, & debuisti? an totum id relinques? Ergo id omnino Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defensurus esset, non reperiebat. Atque ego hæc quæ in medio posita sunt, commemoro. Sunt alia magis occulta furta, quæ ille, vt istius credo animos, atque impetus retardaret, cum quæstore suo benignissime cōmunicauit. Hæc tu scis ad me esse delata: quæ si velim proferre, facile omnes intelligent, vobis inter vos non modo voluntatem fuisse coniunctam, sed ne prædam quidem adhuc esse diuisam. Quapropter si tibi iudicium postulas dari, quod tecum vna feceris, concedo, si id lege permittitur: sin autem de accusatione dicimus, concedas oportet ijs, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minus alterius pec-

peccata demonstrare possint. Ac vide, quantum interfuturum sit inter meam, atque tuam accusationẽ. Ego, etiam quæ tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem: tu contra, ne quæ ille quidem fecit, obijcies, ne qua ex parte cõiunctus cum eo reperiare. Quid illa, Cæcili? contemnendane tibi videntur esse, sine quibus caussa sustineri, præsertim tanta, nullo modo potest? aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudicijs, legibus, aut ratio, aut exercitatio? intelligo quam scopuloso, difficilique in loco verser. nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij, atque eloquentiæ multo molestissima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio, neque est quod possim dicere, neque si esset, dicerẽ. aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est, aut si id parum est, ego maius id commemorando facere non possum. De te, Cæcili, iam mehercule, hoc extra hanc contentionem, certamenq; nostrum familiariter tecum loquar. Tu ipse quemadmodum existimes vide etiam atq; etiam, & tu te collige: & qui sis, & quid facere possis, considera. Putasne te posse de maximis, acerbissimisq; rebus, cum caussam sociorum fortunasque prouinciæ, ius populi Romani, grauitatem iudicij legumque susceperis, tot res, tam graues, tam varias, voce, memoria, consilio, ingenio, sustinere? Putasne te posse, quæ C. Verres in quæstura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quę in Italia, quę in Achaia, Asia, Pamphyliaq; patrarit, ea, quemadmodum locis temporibusq; diuisa sint, sic criminibus, & oratione distinguere? Putasne te posse, id quod in eiusmodi reo maxime necessarium est, facere, vt quæ ille libidinose, quæ nefarie, quæ crudeliter fecerit, ea æque acerba, & indigna videãtur esse ijs, qui audient, atque illis visa sunt, qui senserunt? Magna

ſunt ea, quæ dico. * mihi, mihi crede: noli hæc contemnere. dicenda, demonſtranda, explicanda ſunt omnia: cauſſa non ſolum exponenda, ſed etiam grauiter, copioſeque agenda eſt: * perſpiciendum eſt, ſi quid agere aut perficere vis, vt homines te nõ ſolum audiant, verumetiam libenter ſtudioſeq; audiant. In quo ſi te multum natura adiuuaret, ſi optimis a pueritia diſciplinis, atq; artibus ſtuduiſſes, & in his elaboraſſes, ſi litteras Græcas Athenis, non Lilybæi, Latinas Romæ, non in Sicilia didiciſſes, tamen eſſet magnum tantam cauſſam, tam exſpectatam, & diligentia conſequi, & memoria complecti, & oratione exponere, & voce, & viribus ſuſtinere. Fortaſſe dices, quid? ergo hæc in te ſunt omnia? vtinam quidem eſſent: verumtamen vt eſſe poſſent, magno ſtudio mihi a pueritia eſt elaboratum. Quod ſi ego hæc propter magnitudinem rerum, ac difficultatem aſſequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi: quam longe tute ab his rebus abeſſe arbitrare, quas non modo antea numquam cogitaſti, ſed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ & quantæ ſint ſuſpicari potes? Ego, qui, ſicut omnes ſciunt, in foro iudicijſque ita verſer, vt eiuſdem ætatis aut nemo, aut pauci plures cauſſas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotijs datur, in his ſtudijs laboribuſq; cõſumam, quo paratior ad vſum forenſem, promptiorque eſſe poſſim: tamen, ita deos mihi velim propitios, vt cũ illius * diei mihi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum ſit, non ſolum commoueor animo, ſed etiam toto corpore perhorreſco. iam nunc mente & cogitatione proſpicio, quæ tum ſtudia hominum, qui concurſus futuri ſint, quantam exſpectationem magnitudo iudicij ſit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura, quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura ſit. Quæ cum cogito, iam nunc

nunc timeo, quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensique sunt, & exspectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui possim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: &, si quid ex vetere aliqua oratione, IOVEM ego optimum maximum: aut, VELLEM, si fieri potuisset, iudices: aut aliquid eiusmodi edi scere potueris, præclare te paratum in iudicium venturum arbitraris. Ac si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam caussam, vt ego arbitror, demonstrare non posses. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo, & ad dicendum paratissimo futurum esse certamen: quicum modo disserendum, modo omni oratione pugnandum, certãdumq; sit? Cuius ego ingenium ita laudo, vt nõ pertimescam ita probo, vt me ab eo delectari facilius, quam decipi putem posse. Nũquam ille me opprimet consilio: numquam vllo artificio peruertet: nũquã ingenio me suo labefactare, atq; infirmare conabitur: noui omnes hominis petitiones, rationesq; dicendi: sæpe in iisdem, sæpe in contrariis caussis versati sumus. Ita contra me ille dicet, quamuis sit ingeniosus, vt nonnullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. Te vero, Cæcili, quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, videre iam videor: quoties ille tibi potestatem, optionemq; facturus sit, vt eligas vtrum velis, factum esse, necne: verum esse, an falsum: vtrum dixeris, id contra te futurum. qui tibi æstus, qui error, quæ tenebræ dii immortales erunt, homini minime malo? Quid, cum accusationis tuæ membra diuidere cœperit, & in digitis suis singulas partes caussæ constituere? quid, cum vnumquodq; transigere expedire, absoluere? ipse profecto metuere incipies, ne innocenti periculum feceseris. Quid, cum commiserari, cõqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & in te traiicere cœperit: commemorare quæstoris

cum prætore necessitudinem constitutam? morem maiorum? sortis religionem? poterisne eius orationis subire * inuidiam? Vide modo, etiam atque etiam considera. mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso, ac motu corporis præstringat aciem ingenij tui, teque ab institutis tuis, cogitationibusque abducat. Atque huiusce rei iudicium iam continuo video futurum. si enim mihi hodie respondere ad hæc, quæ dico, potueris: si ab isto libro quem tibi magister ludi nescio quis ex alienis orationibus compositum dedit, verbo vno discesseris: posse te, & illi quoque iudicio non deesse, & caussæ, atque officio tuo satisfacere arbitrabor: sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo aduersario fore putemus? Esto: ipse nihil est, nihil potest: at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis. est tamen hoc aliquid: tametsi nō est satis. * omnibus enim rebus is qui princeps in agendo est, ornatissimus, & paratissimus esse debet. Verumtamen L. Apuleium esse video proximum subscriptorem, hominem non ætate, sed vsu forensi, atq; exercitatione tironem. Deinde, vt opinor, habet Allienum: hunc tamen a subsellijs. qui quid in dicendo posset, numquam satis attendi. in clamando quidem video eum esse bene robustum, atq; exercitatum. in hoc spes tuæ sunt omnes: hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. * Ac ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantū potest: sed consulet laudi & existimationi tuæ: & ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, vt tu * tandem aliquid esse videare. Vt in actoribus Græcis fieri videmus, sæpe illum qui est secundarum, aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multū summittere, vt ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Allienus: tibi seruiet, tibi lenocinabitur,

bitur, minus aliquanto contendet, quam poteſt. Iam hoc conſiderate, cuiuſmodi accuſatores in tanto iudicio ſimus habituri: cum & ipſe Allienus ex ea facultate, ſi quam habet, aliquantum detracturus ſit, & Cæcilius tum denique ſe aliquid futurum putet, ſi Allienus minus vehemens fuerit, & ſibi primas in dicendo partes conceſſerit. Quartum quem ſit habiturus non video, niſi quem forte ex illo grege oratorum, qui ſubſcriptionem, ſibi poſtularunt, cuicumque vos delationem dediſſetis. ex quibus alieniſſimis hominibus, ita paratus venis, vt tibi hoſpes aliquis ſit recipiendus. Quibus ego non ſum tantum honorem habiturus, vt ad ea quæ dixerint, certo loco, aut ſingulatim vnicuique reſpondeam. ſic breuiter, quoniam non conſulto, ſed caſu in eorum mentionem incidi, quaſi prçteriens ſatisfaciam vniuerſis. Tantane vobis inopia videor eſſe amicorum, vt mihi non ex his, quos mecum adduxerim, ſed de populo ſubſcriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum eſt, vt mihi cauſſam præripere conemini potius, quam aliquos a columna Menia veſtri ordinis reos reperiatis? Cuſtodem, inquit Tullio, me apponite. Quid? mihi quam multis cuſtodibus opus erit, ſi te ſemel ad meas capſas admiſero? qui non ſolum ne quid enunties, ſed etiam ne quid auferas, cuſtodiendus ſis. Sed de iſto cuſtode toto ſic vobis breuiſſime reſpondebo, non eſſe hos tales viros commiſſuros, vt ad cauſſam tantam a me ſuſceptam, mihi creditam, quiſquam ſubſcriptor, me inuito, aſpirare poſſit. Etenim fides mea cuſtodem repudiat, diligentia ſpeculatorem reformidat. Verum, vt ad te, Cæcili, redeam, quam multa te deficiant vides: quam multa ſint in te, quç reus nocens in accuſatore ſuo cupiat eſſe, profecto iam intelligis. Quid ad hæc dici poteſt? non enim quæro quid tu dicturus ſis. video mihi non te, ſed hunc librum eſſe reſponſurum, quem monitor tuus hic tenet: qui

ſi te recte monere volet, ſuadebit tibi, vt hinc diſcedas, neq; mihi verbum vllum reſpōdeas. quid enim dices? an id quod dictitas, iniuriam tibi feciſſe Verrem? arbitror. neq; enim eſſet veriſimile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi vnum eximium, cui conſuleret fuiſſe. Sed ceteri Siculi vltorem ſuarum iniuriarum inuenerunt: tu, dū tuas iniurias per te, id quod nō potes, perſequi conaris, id agis, vt ceterorum quoq; iniuriæ ſint impunitæ, atq; inultæ. & hoc te præterit, non id ſolum ſpectari ſolere, qui debeat, ſed etiam illud, qui poſſit vlciſci, in quo vtrumq; ſit, eum ſuperiorem eſſe: in quo alterum, in eo non quid is velit, ſed quid facere poſſit, quęri ſolere. Quod ſi ei potiſſimum cenſes permitti oportere accuſandi poteſtatem, cui maximam C. Verres iniuriam fecerit: vtrum tandem cenſes hos iudices grauius ferre oportere, te ab illo eſſe læſum, an prouinciam Siciliam eſſe vexatam, ac perditam? Opinor concedes, multo hoc & eſſe grauius, & ab omnibus ferri grauius oportere. Concede igitur, vt tibi anteponatur in accuſando prouincia. nam prouincia accuſat, cum is agit cauſſam, quem ſibi illa defenſorem ſui iuris, vltorem iniuriarum, actorem totius cauſſę adoptauit. At eam tibi C. Verres fecit iniuriam, quæ ceterorum quoque animos poſſet alieno incommodo commouere. minime. nam id quoq; ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, quę cauſſa inimicitiarum proferatur. Cognoſcite ex me. nam iſte eam profecto, niſi plane nihil ſapit, numquam proferet. Agonis eſt quædam Lilybætana, liberta Veneris Erycinæ, quæ mulier ante hunc quæſtorem copioſa plane & locuples fuit. Ab hac præfectus Antonij quidam ſymphoniacos ſeruos abducebat per iniuriam, quibus ſe in claſſe vti velle dicebat. Tum illa, vt mos in Sicilia eſt omnium Venereorum, & eorum qui a Venere ſe liberauerunt, vt præfecto illi religionem Veneris, nomenque obijceret,

ijceret, dixit & se, & omnia sua Veneris esse. * Vbi hoc quæstori Cæcilio viro optimo, & homini æquissimo nuntiatum est: vocari ad se Agonidem iubet: iudicium dat statim, si pateret eam se, & sua Veneris esse dixisse. iudicāt recuperatores id, quod necesse erat. neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. iste in possessionem bonorum mulieris mittit: ipsam Veneri in seruitutem adiudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. Ita dum pauca mancipia Veneris nomine Agonis, ac religione retinere vult, fortunas omnes, libertatemque suam istius iniuria perdidit. Lilybæum Verres venit postea: rem cognoscit: factum improbat: cogit quæstorem suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem adnumerare, & reddere. Est adhuc, id quod vos omnes admirari video, non Verres, sed Q. Mucius. quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem? æquius ad leuandam mulieris calamitatem? vehementius ad quæstoris libidinem coercendam? Summe hæc omnia mihi videntur esse laudanda. Sed repente e vestigio ex homine, tamquam aliquo Circæo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos. nam ex illa pecunia magnam partem ad se auertit: mulieri reddidit quantulum visum est. Hic tu, si læsum te a Verre esse dices, patiar, & concedam: si iniuriam tibi factam quereris: defendam, & negabo. Deinde de iniuria, quæ tibi facta sit neminem nostrum grauiorem vindicem esse oportet, quam te ipsum, cui facta dicitur. Si tu cum illo postea in gratiam redisti, si domi illius aliquoties fuisti, si ille apud te postea cenauit, vtrum te perfidiosum, an præuaricatorem existimari mauis? video esse necesse alterutrum. Sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus vtrum velis eligas. Quid si ne iniuriæ quidem, quæ tibi ab illo facta sit, caussa remanet? quid habes,

quod possis dicere, quamobrem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi forte illud, quod dicturum te esse audio, quæstorem illius fuisse. quæ caussa grauis esset, si certares mecum. vter nostrum illi amicior esse deberet. in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare caussam necessitudinis ad inferendum periculum iustam videri oportere. Etenim si plurimas a tuo prætore iniurias accepisses, tamen eas ferendo maiorem laudem, quam vlciscendo mercrere. Cum vero nullum illius in vita rectius factum sit, quam id quod tu iniuriam appellas: hi statuent hanc caussam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam, ad necessitudinem violandam videri? qui si summam iniuriam ab illo accepisti, tamen quoniam quæstor eius fuisti, non potes eum sine vlla vituperatione accusare. si vero nulla tibi facta est iniuria, sine scelere eum accusare non potes. Quare cum incertum sit de iniuria, quemquam esse horum putas, qui non malit te sine vituperatione, quam cum scelere discedere? At vide, quid differat inter meam opinionem ac tuam. tu, cum omnibus rebus inferior sis, hac vna in re te mihi anteferri putas oportere, quod quæstor illius fueris: ego, si superior ceteris rebus esses, te hanc vnam ob caussam accusatorem repudiari putarem oportere. sic enim a maioribus nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorem, neque grauiorem caussam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis, quam prouinciæ, quam officij, quam * publicam muneris societatem. Quãobrem, si iure eum possis accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id pie facere non posses, cum vero neque iniuriam acceperis, & prætori tuo periculum crees, fatearis necesse est, te illi iniustum, impiumq; bellum inferre conari. Etenim ista quæstura ad eam rem valet, vt elaborandum tibi

in

in ratione reddenda sit,quamobrem eum, cui quæstor fueris,accuses: non, vt ob eam ipsam caussam postulandum sit,vt tibi potissimum accusatio detur. neque fere vmquam venit in contentionem de accusando,qui quæstor fuisset, quin repudiaretur.Itaque neque L.Philoni in C.Seruilium nominis deferendi potestas est data,neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albucium: quorum nemo propter indignitatē repudiatus est: sed ne libido violandæ necessitudinis auctoritate iudicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompeius ita cum C.Iulio contendit,vt tu mecum. quæstor enim Albucij fuerat, vt tu Verris. Iulius hoc secum auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, vt hoc tempore nos ab Siculis, sic tum ille ab Sardis rogatus ad caussam accesserat. Semper hæc caussa plurimum valuit: semper hæc ratio accusandi fuit honestissima,pro socijs,pro salute prouinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere,ad periculum accedere,operam, studium, laborem interponere. Etenim si probabilis est eorum caussa,qui iniurias suas persequi volunt, qua in re dolori suo, non reip. commodis seruiunt: quanto illa caussa honestior, quæ non solum probabilis videri,sed etiam grata esse debet, nulla priuatim accepta iniuria, sociorum atque amicorum populi Romani dolore,atque iniurijs commoueri? Nuper, cum in P.Gabinium vir fortissimus, & innocentissimus L.Piso,delationem nominis postularet, & cōtra Q. Cæcilius peteret, isque se veteres inimicitias iamdiu susceptas persequi diceret: cum auctoritas, & dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat caussa iustissima, quod eum sibi Achæi patronum adoptarant.Etenim,cum lex ipsa de pecunijs repetundis sociorum, atque amicorum populi Romani caussa comparata sit, iniquum est, non eum legis, iudicijque actorem idoneum maxime putari, quem

auctorem caussæ suæ socij, defensoremq; fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. An quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multo videri debet æquius? Vtra igitur est splẽdidior? vtra illustrior commemoratio? accusaui eum, quicum quæstor fueram, quicum me sors consuetudoque maiorum, quicum me deorum hominumque iudicium coniunxerat, an accusaui rogatu sociorum, atq; amicorum, delectus sum ab vniuersa prouincia, qui eius iura, fortunasque defenderem. Dubitare quisquam potest, quin honestius sit, eorũ caussa, apud quos quæstor fueris, quam eum, cuius quæstor fueris, accusare? Clarissimi viri nostræ ciuitatis temporibus optimis, hoc sibi amplissimum, pulcherrimumque ducebant, ab hospitibus, clientibusque suis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam populi Romani ditionemque essent, iniurias propulsare, eorumq; fortunas defendere. M. Catonem illum sapientem, clarissimum virum, & prudentissimum, cum multis graues inimicitias gessisse accepimus propter Hispanorum, apud quos consul fuerat iniurias. Nuper Cn. Domitium scimus M.* Syllano diem dixisse propter vnius hominis Egritomari paterni amici, atque hospitis iniurias. neque enim magis animos hominum nocentium res vmquam vlla commouit, quam hæc maiorum consuetudo longo interuallo repetita, atque relata: sociorum querimoniæ delatæ ad hominem non inertissimum: susceptæ ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide, diligentiaque sua posse defendere. Hoc timent homines, hoc laborant, hoc institui, atque adeo institutum referri, ac renouari moleste ferunt. putant fore, vti si paullatim hæc consuetudo serpere, ac prodire cœperit, per homines honestissimos, virosq; fortissimos, non imperitos adolescentulos. aut illiusmodi quadruplatores, leges iudiciaque administrentur. Cuius Consuetudinis, atque instituti

patres,

patres maioresque nostros non pœnitebat tum, cum P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit, accusabat M' Aquillium, subscriptore C. Rutilio Ruso: aut cum P. Africanus homo virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, postea quam bis consul & censor fuerat, L. Cottam in iudicium vocabat. Iure tum florebat populi Rom. nomen: iure auctoritas huius imperij, ciuitatisq; maiestas grauis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc homine paruis opibus, ac facultatibus prædito simulant sese mirari, cum moleste ferant: Quid sibi iste vult? accusatoremne se existimari, qui antea defendere consueuerat? nunc præsertim, ea iam ætate, cum ædilitatem petat? Ego vero, & ætatis non modo meæ, sed multo etiam superioris, & honoris amplissimi puto esse, & accusare improbos, & miseros calamitososq; defendere. Et profecto aut hoc remedium est ægrotæ, ac prope desperatæ reip. iudicijsq; corruptis, ac contaminatis paucorum vitio, ac turpitudine, homines ad legum defensionem, iudiciorũq; auctoritatem quam honestissimos & integerrimos diligentissimosq; accedere, aut, si ne hoc quidẽ prodesse poterit, profecto nulla vmquam medicina his tot incommodis reperietur. Nulla salus reipub. maior est quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos, qui accusãtur, de capite ac fortunis suis pertimescere. Itaq; semper ij diligentissime, laboriosissimeq; accusarunt, qui se ipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt. Quamobrem hoc statuere, iudices debetis, Q. Cæcilium, de quo nulla vmquam opinio fuerit, nullaq; in hoc ipso iudicio exspectatio futura sit, qui neq; vt ante collectam famam conseruet, neque vti reliqui temporis spem confirmet, laborat, nõ nimis hanc caussam seuere, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum. habet enim nihil, quod in offensione deper-

dat: vt turpiſſime, flagitioſiſſimeque diſcedat, nihil de ſuis veteribus ornamētis requiret. A nobis multos obſides habet populus Romanus, quos vt incolumes conſeruare, tueri, confirmare, ac recuperare poſſimus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus: habet ſpem, quam propoſitam nobis habemus: habet exiſtimationem multo ſudore, labore, vigilijſque collectam: vt ſi in hac cauſſa noſtrum officium, ac diligentiam probauerimus, hæc quæ dixi, retinere per populum Rom. incolumia ac ſalua poſſimus: ſi tantulum offenſum, titubatumque ſit, vt ea quæ ſingulatim, ac diu collecta ſunt, vno tempore vniuerſa perdamus. Quapropter iudices veſtrum eſt deligere, quem exiſtimetis facillime poſſe magnitudinem cauſſæ, ac iudicij ſuſtinere fide, diligentia, conſilio, auctoritate. Vos ſi mihi Q. Cæcilium antepoſueritis, ego me dignitate ſuperatum non arbitrabor: populus Rom. ne tam honeſtam, tam ſeueram, diligentemque accuſationem neque vobis placuiſſe, neq; ordini veſtro placere arbitretur, prouidete.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER II.

ORATIO QVINTA.

QVOD erat optandum maxime, iudices, & quod vnum ad inuidiam veſtri ordinis, infamiamq; iudiciorum ſedandam, maxime pertinebat: id non humano cōſilio, ſed prope diuinitus datum,

datum,atq; oblatum vobis ſummo reipublicæ tempore videtur. inueterauit enim iam opinio perniciosa reip.vobiſq; periculoſa, quæ non modo Romæ, ſed & apud exteras nationes omniū ſermone percrebuit,his iudicijs,quæ nūc ſunt, pecunioſum hominem,quamuis ſit nocens,neminem poſſe damnari.Nūc in ipſo diſcrimine ordinis, iudiciorumq; veſtrorum,cum ſint parati,qui concionibus & legibus hanc inuidiam ſenatus inflammare conētur, reus in iudicium adductus eſt C.Verres,homo vita atq; factis,omnium iam opinione damnatus: pecuniæ magnitudine,ſua ſpe,ac prædicatione abſolutus. Huic ego cauſſæ iudices,cum ſumma voluntate, & expectatione populi Rom.actor acceſſi, non vt augerem inuidiam ordinis , ſed vt infamiæ communi ſuccurrerem.adduxi enim hominem , in quo reconciliare exiſtimationem iudiciorum amiſſam, redire in gratiam cum populo R. ſatisfacere exteris nationibus poſſetis,depeculatorem ærarij,vexatorem Aſiæ,atq; Pamphyliæ,prædonem iuris vrbani,labem atque perniciem prouinciæ Siciliæ. De quo ſi vos ſeuere, religioſeq; iudicaueritis, auctoritas ea,quæ in vobis remanere debet,hærebit: ſin iſtius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem , veritatemq; perfregerint, ego hoc tamē aſſequar, vt iudicium potius reipublicæ,quam aut reus iudicibus,aut accuſator reo defuiſſe videatur. Equidē,vt de me confitear iudices, cum multæ mihi a C.Verre inſidiæ terra, mariq; factæ ſint,quas partim mea diligentia deuitarim, partim amicorum ſtudio officioq; repulerim,numquā, tamen neq; tātum periculum mihi adire viſus ſum, neq; tātopere pertimui,vt nunc in ipſo iudicio.Neq; tantum me exſpectatio accuſationis meæ , concurſuſq; tantæ multitudinis , quibus ego rebus vehementiſſime perturbor,cōmouet : quantum iſtius inſidiæ nefariæ,* quas vno tempore mihi,vobis,M. Glabrioni prętori,ſocijs,exteris nationibus,ordini,

nomini denique senatorio facere conatur. qui ita dictitat, ijs esse metuendum, qui quod ipsis solis satis esset, surripuissent: se tantum rapuisse, vt id multis satis esse possit: nihil esse tam sanctum, quod nō violari, nihil tam munitum, quod nō expugnari pecunia possit. Quod si quam audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. verum hoc adhuc percōmode cadit: quod cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. Nam, vt apertus in corripiendis pecunijs fuit, sic in spe corrumpendi iudicij perspicua sua consilia, conatusque omnibus fecit. Semel ait se in vita pertimuisse, tum cum primum reus a me factus est: quod, cum e prouincia recens esset, inuidiaque & infamia non recenti, sed vetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alienum offenderet.. Itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulauissem: inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postularet, non * vt idem conficeret diligentia, & industria sua, quod ego meo labore, & vigilijs consecutus sum. Etenim ille Achaius inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obij, vt omnium populorum, priuatorumque litteras iniuriasque cognoscerem: vt perspicuum cuiuis esse possit, hominem ab isto quæsitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret. Nunc homo audacissimus, atque amentissimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum, atque instructum in iudicium venire, vt non modo in auribus vestris, sed in oculis omnium sua furta atque flagitia defixurus sim. Videt senatores multos esse testes audaciæ suæ; videt multos equites Romanos, frequentes præterea ciues, atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit: videt etiam tot graues ab amicissimis ciuitatibus

tibus legationes cum publicis auctoritatibus, ac testimonijs conuenisse. Quæ cum ita sint, vsque eo de omnibus bonis male existimat, vsque eo senatoria iudicia perdita, profligataque esse arbitratur, vt hoc palam dictitet, non sine caussa se cupidum pecuniæ fuisse, quoniam tantum in pecunia præsidium experiatur esse: sese (id quod difficillimũ fuerit) tempus ipsum emisse iudicij sui, quo cetera facilius emere posset: vt, quoniam criminum vim subterfugere nullo modo poterat, procellam temporis deuitaret. Quod si non modo in caussa, verum in aliquo honesto pręsidio, aut in alicuius eloquentia, aut gratia spem aliquam collocasset, profecto non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur, non vsque eo despiceret, contemneretq; ordinem senatorium, vt arbitratu eius deligeretur ex senatu, qui reus fieret, qui, dum hic quæ opus essent, compararet, caussam interea ante eum diceret. Quibus ego rebus quid iste speret, & quo animum intendat, facile perspicio: quamobrem vero se confidat aliquid perficere posse, hoc prætore, & hoc consilio, intelligere non possum. vnum illud intelligo, quod * populus Rom. in reiectione iudicum iudicauit, ea spe istum fuisse præditum, vt omnem rationem salutis in pecunia * poneret: hoc erepto præsidio, vt nullam sibi rem adiumento fore arbitraretur. Etenim quod est ingenium tantum? quæ tanta facultas dicendi, & copia: quæ istius vitam, tot vitijs flagitijsque conuictam, iampridem omnium voluntate iudicioque damnatam, aliqua ex parte possit defendere? Cuius vt adolescentiæ maculas ignominiasque prætercam, quæstura primus gradus honoris, quid aliud habet in se, nisi Cn. Carbonem spoliatum a quæstore suo pecunia publica? nudatum, & proditum consulem? desertum exercitum? relictam prouinciam? sortis necessitudinem, religionemque violatam? cuius legatio exitium fuit Asiæ

totius,& Pamphyliæ: quibus in prouincijs multas domos,plurimas vrbes,omnia fana depeculatus est: cum in Cn.Dolabellam scelus suum illud pristinum renouauit & instaurauit quæstorium: cum eum,cui legatus,& * pro quæstore fuisset, & in inuidiam suis maleficijs adduxit,& in ipsis periculis non solum deseruit,sed etiam oppugnauit, ac prodidit. cuius prætura vrbana ædium sacrarum fuit publicorumq; operum * depopulatio: simul in iure dicēdo bonorum possessionumq; contra omnium instituta addictio,& condonatio.Iam vero omnium vitiorum suorum plurima, & maxima constituit monumenta & indicia in prouincia Sicilia: quam iste per triennium * ita vexauit, ac perdidit, vt ea restitui in antiquum statum nullo modo possit: vix autem per multos annos, innocentesque prætores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur. Hoc prætore, Siculi neque suas leges,neque nostra senatusconsulta,neque communia iura tenuerunt: tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis auarissimi, & libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit. Nulla res per triennium, nisi ad nutum istius iudicata est: nulla res tam patria cuiusquam, atque auita fuit, quæ non ab eo,imperio istius abiudicaretur.Innumerabiles pecuniæ ex aratorum bonis nouo nefarioque instituto coactæ: socij fidelissimi in hostium numero existimati: ciues Romani seruilem in modum cruciati,& necati: homines nocentissimi propter pecuniam iudicio liberati, honestissimi atque integerrimi absentes rei facti, indicta caussa damnati & eiecti: portus munitissimi, maximæ tutissimæque vrbes piratis prædonibusque patefactæ: nautæ, militesque Siculorum, socij nostri atque amici fame necati: classes optimæ, atque opportunissimæ cum magna ignominia populi Rom.amissæ,& perditæ. Idem iste prætor monumenta antiquissima partim regum locu-

locupletissimorum, quę illi ornamento vrbibus esse voluerunt: partim etiam nostrorum imperatorum, quæ victores ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut tradiderunt, spoliauit, nudauitque omnia. Neque hoc solum in statuis publicis, ornamentisque fecit: sed etiam delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata depeculatus est: deum denique nullum Siculis, qui ei paullo magis affabre, atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In stupris vero & flagitijs nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor: simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos, coniugesque suas integras ab istius petulantia conseruare non licitum est. At enim hæc ita commissa sunt ab isto, vt non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit: vt mihi magis timendum sit, ne multa crimina prætermittere, quam nequa in istum fingere existimer. neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiēdum conuenit, cognoscere ex me caussam voluisse, sed ea quæ scit, mecum recognoscere. Quę cum ita sint, iste homo amens, ac perditus alia mecum ratione pugnat. non id agit, vt alicuius eloquētiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur: simulat his se rebus confidere. sed video quid agat (neque enim agit occultissime) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium nomina: qui non tam me impediunt quod nobiles sunt, quam adiuuant, quod noti sunt: simulat se eorum præsidio cōfidere, cum interea aliud quiddam iamdiu machinetur. Quam spem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, breuiter iam, * iudices, exponam. sed prius vt ab initio res ab eo constituta sit, quæso cognoscite. Vt primum e prouincia redijt, redemptio est huius iudicij facta grandi pecunia. mansit in cō-

dictione, atq; pacto vsq; ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. posteaquam reiectio iudicum facta est, quod & in sortitione istius spem fortuna populi * Romani, & in reijciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat, renunciata est tota * conditio. Praeclare se res habebat: libelli nominum vestrorum, consilijque huius in manibus erant omnium. nulla nota, nullus color, nullae sordes videbantur his sententijs allini posse: cum iste repẽte ex alacri atq; lęto, sic erat humilis, atq; demissus, vt non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. Ecce autem repente, his diebus paucis, comitijs consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur, eademque vestrae famae, fortunisque omnium insidiae per eosdem homines comparantur. Quae res primo iudices pertenui nobis argumento iudicioque patefacta est: post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine vllo errore peruenimus. Nam vt Hortensius cos. designatus domum reducebatur e campo cum maxima frequentia a multitudine: fit obuiam casu ei multitudini C. Curio: quem ego hominem honoris potius, quam cõtumeliae caussa nominatum volo. Etenim ea dicam, quae ille si commemorari noluisset, non tanto in conuentu, tam aperte, palamque dixisset, quae tamen a me pedetentim, cauteque dicentur: vt & amicitiae nostrae, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem, appellat hominem, & ei voce maxima victoriam gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessarijsque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. Renuntio, inquit, tibi, te hodiernis comitijs esse absolutum. Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo

vero,

vero, vt quiſque me viderat, narrabat. alijs illud indignum, alijs ridiculum videbatur: ridiculum ijs, qui iſtius cauſſam in teſtium fide, in criminum ratione, in iudicum poteſtate, non in comitijs conſularibus poſitam arbitrabantur. indignum ijs, qui altius perſpiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrumpendum ſpectare arbitrabantur. Etenim ſic ratiocinabantur, ſic honeſtiſſimi homines inter ſe, & mecum loquebantur, aperte iam, & perſpicue nulla eſſe iudicia. qui reus pridie iam ipſe ſe condemnatum putabat, is, poſteaquam defenſor eius conſul eſt factus, abſoluitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ, priuatæque litteræ Romæ ſunt, nihilne id valebit? nihil, inuito COS. deſignato? Quid iudices? non crimina, non teſtes, non æſtimationem populi Romani ſequentur? non. omnia in vnius poteſtate, ac moderatione vertentur. Vere loquar, iudices: vehementer me hæc res commouebat. optimus enim quiſque ita loquebatur. Iſte quidem tibi eripietur, ſed nos non tenebimus iudicia diutius. etenim quis poterit Verre abſoluto, de transferendis iudicijs recuſare? Erat omnibus moleſtum: neque eos tam iſtius * perditi ſubita lætitia, quam hominis ampliſſimi noua gratulatio commouebat. Cupiebam diſſimulare, me id moleſte ferre: cupiebam animi dolorem vultu tegere, & taciturnitate celare. ecce autem illis ipſis diebus, cum prætores deſignati ſortirentur, & M. Metello obtigiſſet, vt is de pecunijs repetūdis quæreret, nuntiatur mihi, tantam iſti gratulationem eſſe factam, vt is quoque domum * pueros mitteret, qui vxori ſuæ nuntiarent. Sane, ne hæc quidem res mihi placebat: neque tantopere quid in hac ſorte metuendum mihi eſſet, intelligebam. vnum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiſcos complures cum pecunia Siciliēſi a

quodam ſenatore ad equitem Romanum eſſe tranſlatos: ex his quaſi x. fiſcos ad ſenatorem illum relictos eſſe comitiorum meorum nomine: diuiſores omnium tribuum noctu ad iſtum vocatos. Ex quibus quidam qui ſe omnia mea cauſſa facere debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit: demonſtrat qua iſte oratione vſus eſſet: commemoraſſe iſtum quam liberaliter eos tractaſſet * etiam antea, cum ipſe præturam petiſſet, & proximis conſularibus, prætorijſq; comitijs: * deinde eſſe pollicitum, quantum * vellent pecuniæ, ſi me ædilitate deieciſſent. hoc alios negaſſe audere, alios reſpondiſſe, nō putare id perfici * poſſe: inuentum tamen eſſe fortem amicum ex eadem familia Q. Verrem Romilia, ex optima diuiſorum diſciplina, patris iſtius diſcipulum atque amicum: qui H-S. quingentis millibus depoſitis, id ſe perfecturum polliceretur: & fuiſſe * tamen nonnullos, qui ſe vna facturos eſſe dicerent. quæ cum ita eſſent, ſane beneuolo animo me, vt magnopere cauerem, præmonebat. Sollicitabar rebus maximis vno, atque eo perexiguo tempore: vrgebant comitia: & his ipſis oppugnabar grandi pecunia. inſtabat iudicium, ei quoque negotio fiſci Sicilienſes minabantur. agere quæ ad iudicium pertinebant libere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo ſeruire propter iudicium non licebat: minari denique diuiſoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere videbam, me hoc iudicio diſtrictum, atque obligatum futurum. Atque hoc ipſo tempore Siculis denuntiatum eſſe audio, primum ab Hortenſio, domum ad illum vt venirent: Siculos ſane in eo liberos fuiſſe, qui, quamobrem * accerſerentur, cum intelligerent, non * veniſſent. Interea comitia noſtra, quorum iſte ſe, vt ceterorum hoc anno comitiorū, dominum eſſe arbitrabatur, haberi cœpta ſunt. curſare iſte homo potens, cum filio blando, & gratioſo

circum

circum tribus: paternos amicos, hoc eſt, diuiſores, appellare omnes,& conuenire. Quod cum eſſet intellectum, & animaduerſum, fecit animo libentiſſimo populus Romanus vt cuius diuitiæ me de fide deducere non potuiſſent, ne eiuſdem pecunijs de honore deiicerer. Poſtea quam illa petitionis magna cura liberatus ſum, animo cœpi multo magis vacuo, ac ſoluto, nihil aliud, niſi de iudicio, agere, & cogitare. Reperio, iudices, hæc ab iſtis conſilia inita, & conſtituta, vt quacumque opus eſſet ratione, res ita duceretur, vt apud M. Metellum prætorem cauſſa diceretur: in eo eſſe hæc commoda primum M. Metellum amiciſſimum, deinde Hortenſium cos. non ſolum, ſed etiam Q. Metellum: qui quam iſti ſit amicus attendite. dedit enim prærogatiuam ſuæ voluntatis eiuſmodi, vt iſti pro prærogatiuis * iam reddidiſſe videatur. An me taciturum tantis de rebus exiſtimauiſtis? & in tanto reipublicæ exiſtimationiſque meæ periculo cuiquam conſulturum potius, quam officio , & dignitati meæ? * Accerſit alter cos. deſignatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus eſſet prætor in Sicilia: cum ijs ita loquitur, ſe conſulem eſſe; fratrem ſuum alterum Siciliam prouinciam obtinere, alterum eſſe quæſiturum de pecunijs repetundis: Verri ne noceri poſſit multis rationibus eſſe prouiſum. Quid eſt quæſo, Metelle, iudicium corrumpere, ſi hoc non eſt? teſtes, præſertim Siculos, timidos homines, & afflictos, non ſolum auctoritate deterrere, ſed etiam conſulari metu, & duorum prætorum poteſtate? Quid faceres pro homine innocente , & propinquo, cum propter hominem perditiſſimum, atque alieniſſimum de officio, ac dignitate decedis, & committis, vt quod ille dictitat, alicui qui te ignorat, verum eſſe videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, vt ceteros ex veſtra familia, ſed opera ſua conſulem factum. Duo

igitur consules, & quæsitor erunt ex illius voluntate. Non solum effugiemus, inquit, hominem in quærendo nimium diligentem, nimium seruientem populi existimationi, M. Glabrionem: sed accedet nobis etiam illud: iudex est M. Cæsonius collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus, & cognitus: quem minime expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano cõsilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum grauiter tulit, sed etiam in medium protulit. hunc iudicem ex Kalend. Ian. non habebimus. Q. Manlium, & Q. Cornificium duos seuerissimos, atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius iudex tristis, & integer magistratum ineat necesse est Nonis Decembr. M. Crepereius ex acerrima illa equestri familia & disciplina: L. Cassius ex familia tum ad ceteras res, tum ad iudicandum seuerissima: Cn. Tremellius, homo summa religione, & diligentia: tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati: ex Kal. Ian. non iudicabunt. Subsortiemur etiam in M. Metelli locum: quoniam is huic ipsi quæstioni præfuturus est. Ita secundum Kalend. Ian. & prætore, & prope toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamque iudicij exspectationem ad nostrum arbitrium, libidinemque eludemus. Nonæ sunt hodie Sextiles: hora nona conuenire cœpistis · hunc diem iam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus est. hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL. diebus interpositis, tum denique se ad ea, quæ a nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos & dicendo* & accusando facile ad ludos Victoriæ. cum his plebeios esse coniunctos: secundum quos aut nulli, aut pauci dies ad

ad agendum futuri sunt. ita defessa, ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum prætorem esse venturam. quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem. Nunc tamen eo animo sum, vt eo iudice, quam prætore, hanc rem transigi malim, & iurato suam, quam iniurato aliorum tabellas committere. Nunc ego, iudices, iam vos consulo, quid mihi faciendum putetis. id enim consilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. Si vtar ad dicendum meo legitimo tempore, mei laboris, industriæ, diligentiæque capiam fructum: & ex accusatione perficiam, vt nemo vmquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videatur, sed in hac laude industriæ meæ, reus ne elabatur summum periculum est. Quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reseruemus. nunc hominem tabulis, testibus, priuatis publicisque litteris, auctoritatibusque accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. dicam aperte. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac caussa contendere putarem, ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus operam consumerem. nunc quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura, quam ex istius tempore & caussa malitiose: necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. Tua ratio est, vt secundum binos ludos mihi respondere incipias: mea, vt ante primos ludos comperendinem. ita fiet vt tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium. Verum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est. Ego cum hanc caussam Siculorum rogatu recepissem, idque mihi amplum, & præclarum existi-

massem, eos velle meæ fidei, diligentiæque periculum facere, qui innocentiæ, abstinentiæque fecissent: tum, suscepto negotio, maius mihi quiddam proposui, in quo meam in rempub. voluntatem populus Romanus perspicere posset. Nam illud mihi nequaquam dignum industria, conatuque meo videbatur, istum a me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hosce annos, in quibusdam iudicijs vsus es, etiam in istius hominis desperati caussa interponeretur. Nunc vero quoniam hæc te omnis dominatio regnumque iudiciorum tantopere delectat, & sunt homines, quos libidinis, infamiæque suæ neque pudeat, neque tædeat, qui quasi de industria in odium, offensionemque populi Romani irruere videantur, hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, & mihi periculosum, verumtamen dignum in quo omnes neruos ætatis, industriæq; meæ contenderem. Quoniam totus ordo paucorum improbitate, & audacia premitur, & vrgetur infamia iudiciorum, profiteor huic generi hominum me* inimicum, accusatorem, odiosum, assiduum, acerbum aduersarium. hoc mihi sumo: hoc mihi deposco: quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Ro. ex Kal. Ian. secum agere de republica, ac de hominibus improbis voluit. hoc munus ædilitatis meæ populo Rom. amplissimum, pulcherrimumque polliceor. moneo, prædico, ante denuntio: qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpēdi iudicij solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus, animosq; ab hoc scelere nefario. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio, & potestate: ego autem ædilis, hoc est, paullo amplius, quam priuatus. Tamen hæc huiusmodi

modi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Rom. grata, atque iucunda, vt ipse consul in hac caussa præ me minus etiam, si fieri possit, quam priuatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agẽtur, quæ intra decem annos, posteaquam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefarie, flagitioseque facta sunt. Cognoscet ex me populus Rom. quid sit, quamobrem, cum equester ordo iudicaret annos prope quinquaginta continuos, *nulla, iudice equite Rom. iudicante, ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem iudicandam constituta sit: quid sit, quod iudicijs ad senatorium ordinem translatis, sublataq; populi Rom. in vnumquemque * nostrum potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H-S. *tricies, prætorium hominẽ honeste non posse damnari: quid sit, quod P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio prætore, de pecunijs repetundis, lis æstimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset: quod in C. Herennio, quod in C. Popillio senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt: quod in M. Attilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse: quod inuenti sunt senatores, qui C. Verre prætore vrbano sortiente, exirent in eum reum, quem incognita caussa condemnarent: quod inuentus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accusatore, vt reum damnaret. Iam vero quomodo illam labem, ignominiam, calamitatemque totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac ciuitate, cum senatorius ordo iudicaret, vt discoloribus signis iuratorum hominum sententiæ notarentur? hæc omnia me diligenter, seuereque acturum esse polliceor Quo me tandem animo fore putetis, siquid in hoc ipso iudicio intellexero simili

aliqua ratione esse violatum atq; commissum? cum præsertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia multis audientibus sæpe dixisse, se habere hominem potentem, cuius fiducia prouinciam spoliaret: neq; sibi soli pecuniam quærere, sed ita triennium illud præturæ Siciliensis distributum habere, vt secum præclare agi diceret, si vnius anni quæstum in rem suam conuerteret, alterum patronis & defensoribus suis traderet: tertium illum vberrimum, quæstuosissimumq; annum totum judicibus reseruaret. Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M. Glabrionem nuper, cum in reijciendis iudicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Ro. commoueri: me arbitrari fore, vti nationes exteræ legatos ad populum Rom. mitterent, vt lex de pecunijs repetundis, iudiciumq; tolleretur. si enim iudicia nulla sint, tantũ vnumquemq; ablaturum putant, quantum sibi, ac liberis suis satis esse arbitretur. nunc quod eiusmodi iudicia sint, tantum vnumquemque auferre, quãtum sibi, patronis, aduocatis, prætoribus, iudicibus satis futurum sit, hoc profecto infinitum esse: se auarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimæ victoriæ non posse. O commemoranda judicia, præclaramque existimationem nostri ordinis: cum socij populi Rom. iudicia de pecunijs repetundis fieri nolunt, quæ a maioribus nostris sociorum caussa comparata sunt. An iste vmquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in aauritia, scelere, periurio vos sui similes esse arbitretur. Cui loco per deos immortales iudices, consulite, ac prouidete. moneo prædicoq; id, quod intelligo, tempus opportunissimum vobis hoc diuinitus datum esse, vt odio, inuidia, infamia, turpitudine totum ordinem libere-

tis. nulla in iudicijs seueritas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. itaque a populo Rom. contemnimur, despicimur, graui diuturnaque iam flagramus infamia. neq; enim vllam aliam ob caussam populus Rom. tribunitiam potestatem tanto studio requisiuit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat. Neque hoc Q. Catulum hominem sapientissimum, atque amplissimum fugit, qui Cn. Pompeio viro fortissimo, & clarissimo de tribunitia potestate referente, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate vsus: patres conscriptos iudicia male, & flagitiose tueri: quod si in rebus iudicandis populi Ro. existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribunitiam potestatem desideraturos. Ipse deniq; Cn. Pompeius, cum primum concionem ad vrbem consul designatus habuit, vbi (id quod maxime exspectari videbatur) ostendit se tribunitiam potestatem restituturum: factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio. Idem in eadem concione cum dixisset, populatas vexatasque esse prouincias, iudicia autem turpia, & flagitiosa fieri, ei rei se prouidere ac consulere velle: tum vero non strepitu, sed maximo clamore suam populus Rom. significauit voluntatem. Nunc autem homines in speculis sunt: obseruant quemadmodum se vnusquisque * vestrũ gerat in retinenda religione, conseruandisq; legibus: vident adhuc post legem tribunitiam vnum senatorem vel tenuissimum esse damnatum. quod tametsi non reprehendunt, tamẽ magnopere quod laudent non habent. Nulla est enim laus, ibi esse integrum, vbi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Rom. de vobis iudicauit: in hoc homine statuetur, possitne senatoribus iudicantibus homo nocẽtissimus, pecuniosissimusq; dãnari. Deinde est

huiusmodi reus, in quo homine nihil ſit, præter ſumma peccata, maximamque pecuniam: vt ſi liberatus ſit, nulla alia ſuſpicio, niſi ea quæ turpiſſima eſt, reſidere poſſit, non gratia, non cognatione, non alijs recte factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaq; eius vitia ſubleuata eſſe existimabuntur. Poſtremo ego cauſſam ſic agam, iudices: eiuſmodi res, ita notas, ita teſtatas, ita magnas, ita manifeſtas proferam, vt nemo a vobis, vt iſtum abſoluatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam, atque rationem, qua omnes illorum conatus inueſtigare, & conſequi poſſim. Ita res a me agetur, vt in eorum conſilijs omnibus non modo aures hominũ, ſed etiam oculi populi Rom. intereſſe videantur. Vos aliquot iam per annos cõceptam huic ordini turpitudinem, atque infamiam delere, ac tollere poteſtis. Conſtat inter omnes, poſthæc cõſtituta iudicia, quibus nunc vtimur, nullum hoc ſplendore, atque hac dignitate conſilium fuiſſe. Hic ſi quid erit offenſum, omnes homines nõ iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non poteſt, ſed alium omnino ordinem ad res iudicandas quærendum arbitrabuntur. Quapropter primum ab dijs immortalibus, quod ſperare mihi videor, hoc idem, iudices, peto, vt in hoc iudicio nemo improbus, præter eum, qui iampridem inuentus eſt, reperiatur: deinde, ſi plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Rom. iudices, confirmo, vitam mehercule, mihi prius, quam vim perſeuerantiamq; ad illorum improbitatem perſequendam defuturam. Verum quod ego laboribus, periculis, inimicitijſque meis tum, cum admiſſum erit, dedecus ſeuere me perſecuturum eſſe polliceor: id ne accidat, tu tua ſapientia, auctoritate, diligentia M. Glabrio potes prouidere. ſuſcipe cauſſam iudiciorum: ſuſcipe cauſſam ſeueritatis, integritatis, fidei, religionis: ſuſcipe cauſſam ſenatus, vt is hoc iudicio probatus,

batus, cum populo Romano & in laude & in gratia esse possit. Cogita * quo loco sis: quid dare populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas. fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecunijs repetundis, optimis iudicijs, seuerissimisque iudicibus vsus est. Circumstãt te summæ auctoritates, quæ te obliuisci laudis domesticæ non sinant: quæ te dies noctesque commoueant, fortissimum tibi patrem, sapientissimum auum, grauissimum socerum fuisse. Quare si Glabrionis patris vim & acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis, si aui Scæuulæ prudentiam ad prospiciendas insidias, quæ tuæ, atque horum famæ comparantur, si soceri Scauri cõstantiam, vt ne quis te de vera & certa possit sententia demouere, intelliget populus Romanus integerrimo atque honestissimo prætore, delectoque consilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuisse momenti ad suspicionem criminis, quam ad rationem salutis. Mihi certum est non committere, vt in hac caussa prætor nobis, consiliumq; mutetur: non patiar rem in id tempus adduci, vt Siculi, quos adhuc serui designatorum consulum non mouerunt, cum eos nouo exemplo vniuersos arcesserent, eos tum lictores consulum vocent: vt homines miseri, antea socij atque amici populi Romani, nunc serui ac supplices, non modo ius suum fortunasque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi iuris sui potestatem non habeant. Non sinam profecto caussa a me perorata, XL. diebus interpositis, tum nobis denique * respondeant, cum accusatio nostra in obliuionem diuturnitate adducta sit: non committam vt tum res iudicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Roma discesserit, quæ conuenit vno tempore vndique comitiorum, ludorum, censendique caussa. huius iudicij, & laudis fructum, & offensionis periculum,

vestrum : laborem , solicitudinemque nostram: scientiam quid agatur, memoriamque quid a quoque dictum sit omnium puto esse oportere. Faciam hoc non nouum , sed ab iis qui nunc principes nostræ ciuitatis sunt, ante factum, vt testibus vtar statim: illud a me nouum, iudices , cognoscetis, quod ita testes constituam, vt crimen totum explicem: vbi id interrogando, argumentis, atque oratione firmauero , tum testes ad crimen accommodem : vt nihil inter illam vsitatam accusationem, atque hanc nouam intersit: nisi quod in illa tunc , cum omnia dicta sunt, testes dantur: hic in singulas res dabuntur : vt illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendique sit. Si quis erit, qui perpetuam orationem, accusationemque desideret, altera actione audiet: *nunc id, quod facimus, ea ratione, vt maliciæ illorum consilio nostro occurramus, necessario fieri intelligat. Hæc primæ actionis erit accusatio. Decimus C. Verrem, cum multa libidinose, multa crudeliter in ciues Rom. atque in socios, multa in deos, hominesque nefarie fecerit, tum præterea quadringenties sestertium ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus, hoc tabulis, priuatis, publicisque auctoritatibus ita vobis planum faciemus, vt hoc statuatis, etiamsi spatium ad dicendum nostro commodo, vacuosque dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse.

Dixi.

ACCV-

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER III.

ORATIO VI.

EMINEM vestrum ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atq; hanc opinionem populi Rom. fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non *fuisse, neq; ad iudicium affuturũ. Quæ fama non idcirco solum emanarat, quod iste certe statuerat, ac deliberauerat non adesse: verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus conuictus, ora iudicum aspicere, aut os suum populo Ro. ostẽdere auderet. Est idem Verres, qui fuit semper, vt ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum. præsto est: respondet: defenditur. ne hoc quidem sibi reliqui fecit, vt tu rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitum quæsisse videatur. Patior, iudices, & nõ moleste fero, me laboris mei, vos virtutis vestræ fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset, quod primo statuerat, vt non adesset: minus aliquãto, quam mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione cõparanda, cõstituendaque elaborassem: vestra vero laus tenuis plane, atque obscura, iudices esset. Neq; enim hoc a vobis populus R. exspectat, neq; eo potest esse cõtẽtus, si

condemnatus ſit is, qui adeſſe noluerit, & ſi fortes fueritis in eo, quem nemo ſit auſus defendere. immo vero adſit, reſpondeat, ſummis opibus, ſummo ſtudio potentiſſimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate: veſtra integritas cum iſtius pecunia: teſtium conſtantia cum illius patronorum minis, atque potentia. tum demum illa victa videbuntur, cum in contentionem, certamenque venerint. Abſens ſi iſte eſſet damnatus, non tam ipſe ſibi conſuluiſſe, quem inuidiſſe veſtræ laudi videretur. Neque enim ſalus vlla maior reip. hoc tempore reperiri poteſt quam populum Ro. intelligere, diligenter reiectis ab accuſatore iudicibus, ſocios, leges, remp. ſenatorio conſilio maxime poſſe defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies poteſt accidere, quam opinione populi Ro. rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. Itaque mihi videor magnã & maxime ægram, & prope depoſitam reip. partem ſuſcepiſſe: neque in eo magis meæ, quam veſtræ laudi, exiſtimationique ſeruiſſe. Acceſſi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam, vituperationemque tollendam: &, vt cum hæc res pro voluntate populi Ro. eſſet judicata, * finis aliquando iudiciariæ controuerſiæ conſtitueretur: poſtremo, vt, cum hoc iudicatum eſſet, aliqua ex parte mea diligentia conſtituta auctoritas iudiciorum videretur. etenim ſine dubio, iudices, in hac cauſſa ea res in diſcrimen adducitur. Reus eſt * enim nocentiſſimus: qui ſi condemnatur, deſinent homines dicere, his iudicijs pecuniam plurimum poſſe: ſin abſoluitur, deſinemus nos de iudicijs transferendis recuſare. tametſi de abſolutione iſtius neque ipſe iam ſperat, nec populus Rom. metuit. De impudentia ſingulari, quod adeſt, quod reſpondet, ſunt qui mirentur. mihi pro cetera eius audacia,

atque

atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. multa enim & in deos, & in homines impie, nefarieque commisit: quorum scelerum pœnis agitatur, & a mente, consilioque deducitur. Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dij patrij: quod iste vnus *inuentus est, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro sepultura liberum posceret. Religiones vero, cæremoniæque omnium sacrorum, fanorumque violatæ, simulacraque deorum, quæ non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa atque abdita, consistere eius animum sine furore, atque amentia non sinunt. Neque iste mihi videtur se ad damnationem offerre solum, neque hoc auaritiæ supplicio communi, qui tot sceleribus se obstrinxerit, contentus esse. singularem quandam pœnam istius immanis, atque importuna natura desiderat. non id solum quæritur, vt isto damnato, bona restituantur ijs, quibus erepta sunt, sed & religiones deorum immortalium expiandæ, & ciuium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium sanguis, istius supplicio luendus est. Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque: nō sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumq; in vestrum iudicium adduximus: vt ego hunc vnum eiusmodi reum, post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret. Nam quis hoc non intelligit, istum absolutum dijs, hominibusque inuitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? quis hoc non perspicit, præclare nobiscum actum iri, si populus Ro. istius vnius supplicio contentus erit? ac non sic statuerit, non istum

maius in ſeſe ſcelus concepiſſe, cum ſana ſpoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cũ ciues Ro. morte, cruciatu, cruce affecerit, cum prædonum duces, accepta pecunia dimiſerit: quam eos, ſi* qui iſtũ tot, tantis, tam nefarijs ſceleribus coopertum iurati, ſententia ſua liberarent? Non eſt, non eſt in hoc homine cuiquam peccandi locus, iudices: non is eſt reus, non id tempus, non id conſilium (metuo nequid arrogantius apud tales viros videar dicere) ne actor quidem eſt is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte ſurripi, aut impune eripi poſſit. His ego iudicibus non probabo C. Verrem contra leges pecunias cepiſſe? ſuſtinebunt tales viri ſe tot ſenatoribus, tot equitibus Rom. tot ciuitatibus, tot hominibus honeſtiſſimis ex tam illuſtri prouincia, tot populorum, priuatorumque litteris non crediſſe? tantæ populi Rom. voluntati reſtitiſſe? ſuſtineant. reperiemus, ſi iſtum vnum ad aliud iudicium perducere * potuerimus, quibus probemus iſtum in quæſtura pecuniam publicam Cn. Carboni conſuli datam auertiſſe: quibus perſuadeamus iſtum alieno nomine a quæſtoribus vrbanis (quod priore actione didiciſtis) pecuniam, abſtuliſſe. erunt qui in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. erunt etiam fortaſſe, iudices, qui illum eius peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iſte M. Marcelli, & P. Africani monumenta, quæ nomine illorum, re vera populi Ro. & erant, & habebantur, ex fanis religioſiſſimis, ex vrbibus ſociorum atque amicorum non dubitauerit auferre. Emerſerit ex peculatus etiam iudicio. meditetur de ducibus hoſtiũ, quos accepta pecunia liberauit. videat quid de illis reſpondeat, quos in eorum locum ſubditos domi ſuæ reſeruauit. quærat non ſolum quemadmodum noſtro crimini, verum etiam quo pacto ſuæ
con-

confeſſioni poſſit mederi. meminerit ſe priore actione clamore populi Rom. infeſto, atque inimico excitatum, confeſſum eſſe, duces a ſe prædonum ſecuri non eſſe percuſſos: ſe iam tum eſſe veritum, ne ſibi crimini daretur, eos ab ſe pecunia liberatos. fateatur id, quod negari non poteſt, ſe priuatum hominem prædonum duces viuos, atque incolumes domi ſuæ, poſteaquã Romam redierit, vſque dum per me licuerit, tenuiſſe. hoc in illo maieſtatis iudicio ſi licuiſſe ſibi oſtenderit, ego oportuiſſe cõcedam. Ex hoc quoque euaſerit. proficiſcar eo, quo me iampridem vocat populus Ro. De iure enim libertatis, & ciuitatis ſuum putat eſſe iudicium, & recte putat. Confringat iſte ſane vi ſua conſilia ſenatoria, quæſtiones omnium perrumpat, euolet ex veſtra ſeueritate: mihi credite, arctioribus apud populũ Ro. laqueis tenebitur. credet ijs equitibus Rom. populus Rom. qui ad vos antea producti teſtes, ipſis inſpectantibus ab iſto ciuem Romanum, qui cognitores homines honeſtos daret, ſublatum eſſe in crucem dixerunt. credent omnes V. & X X X. tribus homini grauiſſimo, atque ornatiſſimo M. Annio, qui ſe præſente ciuem Rom. ſecuri percuſſum eſſe dixit. audietur a populo Romano vir primarius eques Rom. L. Flauius, qui ſuum familiarem, Herennium negotiatorem ex Africa, cum eum Syracuſis amplius centum ciues Rom. cognoſcerent, lacrymanteſque defenderent, pro teſtimonio dixit ſecuri eſſe percuſſum. probabit fidem, & auctoritatem, & religionem ſuam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus, qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Romanos in latomijs iſtius imperio crudeliſſime per vim morte eſſe multatos. Hanc ego cauſſam cum agam beneficio populi Romani de loco ſuperiore, non vereor ne aut iſtum vis vlla ex populi Romani ſuffragijs eripere, aut a me vllum munus ædilitatis amplius aut gratius populo Ro-

mano esse possit. Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est iam, quod in hac caussa peccare, iudices, quisquã, nisi vestro periculo, possit. Mea quidem ratio cum in præteritis est rebus cognita, tum in reliquis explorata atque prouisa est. Ego meum studium in rempublicam iam illo tempore ostendi, cum longo interuallo veterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum, atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri, atque ornatissimi (quo in numero e vobis complures fuere) ita probarunt, vt ei, qui istius quæstor fuisset, & ab isto læsus inimicitias iustas persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi caussa profectus: quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo litterarum & testium declarauit: pudorem vero ac religionem, quod cum venissem senator ad socios populi Rom. qui in ea prouincia quæstor fuissem, ad hospites meos ac necessarios caussæ communis defensor diuerti potius, quã ad eos, qui a me auxilium petiuissent. Nemini meus aduentus labori, aut sumptui neque publice neque priuatim fuit. Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio, quos iste vexarat. Romam vt ex Sicilia redij, cum iste, atque istius amici homines lauti, & vrbani sermones huiuscemodi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum: tametsi probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ij, qui quæstorem me in prouincia cognouerant. & hinc homines maxime illustres, qui vt ipsi noti sunt, sic nostrum vnumquemque optime norant: tamen vsque eo timui, ne quis de mea fide, atque integritate dubitaret, donec ad reijci-

reijciendos iudices venimus. Sciebam in reijciendis iudicibus nonnullos memoria nostra, pactionis suspicionem non vitasse, cum in ipsa accusatione eorum industria, ac diligentia probaretur. Ita reieci, iudices, vt hoc constet, post hunc statum reip. quo nunc vtimur, simili splendore & dignitate consilium nullum fuisse quam iste laudem communem ait sibi esse mecum: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit: & cum eius patronus ex eo quæreret, cur suos familiarissimos Sex. Peduceum, Q. Considium, Q. Iunium reijci passus esset, respondit, quod eos in iudicando nimium sui iuris, sententiæque cognosceret. Itaque iudicibus reiectis, sperabam iam onus meum vobiscum esse commune: putabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse & diligentiam. quod me non fefellit. Nam comitijs meis, cum iste infinita largitione contra me vteretur, populus Ro. iudicauit istius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die primum, iudices, citati in hunc reum consedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam nouarum rerum, iudiciorum iudicumq; cupidus, qui non conspectu, consessuq; vestro commoueretur? Cum in eo vestra mihi dignitas fructum diligentiæ referret; id sum assecutus, vt vna hora, qua cœpi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito, spem iudicij corrumpendi præciderem: vt primo die testium tanto numero citato populus Ro. iudicaret, ipso absoluto remp. stare non posse: vt alter dies amicis istius & defensoribus non modo spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis auferret: vt tertius dies sic hominem prosterneret, vt morbo simulato, non quid responderet, sed quemadmodum non responderet, deliberaret: deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, & vrbanis & prouincialibus sic obrutus, atq;

oppressus est, vt his ludorum diebus interpositis, nemo istum cōperendinatū, sed condemnatum iudicaret. Quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, vici. Non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi Romani concupiui. Meum fuit cum caussa accedere ad accusandum. quæ caussa fuit iustior, quam a tam illustri prouincia defensorem cōstitui, & deligi ? Reipublicæ consulere ? quid iam reipub. honestius, quam in tanta inuidia iudiciorum adducere hominem, cuius damnatione totus ordo cum populo Romano & in laude & in gratia possit esse? ostendere ac persuadere hominem nocentem adductum esse: quis est in populo Rom. qui hoc nō ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorū scelera, furta, flagitia, si in vnum locum conferantur, vix cum huius parua parte æquari, conferrique posse ? Vos, quod ad vestram famam, existimationem, salutemque communem pertinet, iudices, prospicite, atq; consulite. splendor vester facit, vt peccare sine summo reipub. detrimento, ac periculo nō possitis. Nō enim potest sperare populus Ro. esse alios in senatu, qui recte possint iudicare, vos si nō potueritis. necesse est, cū de toto ordine desperarit, aliud genus hominum, atq; aliam rationem iudiciorum requirat. Hoc si vobis ideo leuius videtur, quod putatis onus esse graue, & incommodum, iudicare : intelligere debetis primum interesse, vtrum id onus vosmetipsi reieceritis: an quod probare populo Ro. fidem vestram & religionem non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit, deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi simus ad eos iudices, quos propter odium vestri populus Ro. de vobis voluerit iudicare. Verum vobis dicam id quod intellexi, iudices, homines scitote esse quosdam, quos tantū odiū vestri*ordinis teneat, vt hoc palam iam dictitent, se istum quem sciant hominē esse improbissimum, hoc vno nomine absolui velle,

velle, vt ab ſenatu iudicia per ignominiam, turpitudinemq; auferantur. Hæc me, iudices, pluribus verbis vobiſcum agere coegit non timor meus de veſtra fide, ſed ſpes illorum noua: quæ cum Verrem a porta ſubito ad iudicium retraxiſſet, nonnulli ſuſpicati ſunt non ſine cauſſa illius conſilium tam repente eſſe mutatum. Nunc ne nouo querimoniæ genere vti poſſit Hortenſius, & ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accuſator: nihil eſſe tam periculoſum fortunis innocentium, quã tacere aduerſarios: & ne aliter, quam ego velim, meum laudet ingeniũ, cum dicat, me ſi multa dixiſſem ſubleuaturum fuiſſe eum, quem cõtra dicerem, quia non dixerim, perdidiſſe: morem illi geram: vtar oratione perpetua non quoniam hoc ſit neceſſe, verum vt experiar, vtrum ille ferat moleſtius me tunc tacuiſſe, an nunc dicere. Hic tu fortaſſe eris diligens, ne quam ego horam de meis ligitimis horis remittam. niſi omni tempore, quod mihi lege conceſſum eſt, abuſus ero querere: deum atq; hominum fidem implorabis, circumueniri C. Verrem, quod accuſator nolit tandiu, quandiu liceat, dicere. Quod mihi lex mea cauſſa det, eo mihi non vti non licebit? Nam accuſandi mihi tempus mea cauſſa datum eſt, vt poſſem oratione mea, crimina, cauſſamq; explicare: hoc ſi non vtor, nõ tibi iniuriã facio, ſed de meo iure aliquid, & commodo detraho. Cauſſam enim, inquit, cognoſci oportet: ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quãuis ſit nocens, nõ poteſt. id igitur tu moleſte tuliſti, a me aliquid factum eſſe, quo minus iſte cõdemnari poſſet? Nam cauſſa cognita poſſunt multi abſolui, incognita quidẽ condemnari nemo poteſt. adimo enim cõperendinatum, quod habet lex in ſe moleſtiſſimum, bis vt cauſſa dicatur. quod aut mea cauſſa potius eſt cõſtitutũ, quam tua, aut nihilo tua potius, quã mea. Nam ſi bis dicere eſt commodum: certe vtriuſq; commune eſt. ſi eum qui

posterius dixit, opus est redargui, accusatoris caussa, vt bis ageretur, constitutum est. Verum, vt opinor, Glaucia primus tulit, vt comperendinaretur reus: antea vel iudicari primo poterat, vel amplius pronuntiari. Vtram igitur putas legem molliorem? opinor, illam veterem, qua vel cito absolui, vel tarde condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem restituo: qua lege multi semel accusati, semel dicta caussa, semel auditis testibus condemnati sunt, nequaquam tam manifestis neq; tantis criminibus, quantis tu conuinceris. puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima caussam dicere. accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, vt etiam si lex, ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment non primo iudicare. Verum si caussam cognosci opus est, parumne cognita est? dissimulamus, Hortensi, quod sæpe experti in dicendo sumus. quis nos magnopere attendit vmquam, in hoc quidem genere caussarum, vbi aliquid ereptum aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in testibus omnis exspectatio iudicum est? Dixi prima actione me planum esse facturum C. Verrem H-S. quadrigenties contra legem abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narrassem: Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum eius filio, prætore * Sacerdote hereditas a propinquo permagna venisset, nihil * habuit neque negotij neque controuersiæ. Verres simulac tetigit prouinciam, statim * Messana litteras dedit: Dionem euocauit: calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinæ commissam esse dicerent: hac de re ostendit se ipsum cogniturum. Possum deinceps totam rem explicare: deinde ad extremum id, quod accidit, dicere, Dionem H-S. decies centena millia numerasse, vt caussam certissimam obtineret: præterea greges equarum eius istum abigendos curasse: argenti, vestisque stragulæ

quod

quod fuerit, curaſſe auferendum. Hæc, neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momẽti noſtra eſſet oratio. Quo tempore igitur aures iudex erigeret, animumque attenderet? cum Dio ipſe prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotijs Dionis interfuiſſent: cum per eos ipſos dies, per quos cauſſam Dio diceret, reperiretur pecunias ſumpſiſſe mutuas, nomina ſua exegiſſe, prædia vendidiſſe: cum tabulæ virorum bonorum proferrentur: cum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent ſe iam tum audiſſe eo numos * ſumi, vt Verri darentur: cum amici, hoſpites, patroni Dionis, homines honeſtiſſimi hæc eadem ſe audiſſe dicerent. Opinor, cum hæc fierent, tum vos audiretis, ſicut audiſtis: tum cauſſa agi videretur. ſic a me ſunt acta omnia priore actione, vt * in criminibus omnibus nullum eſſet, in quo quiſquam veſtrum perpetuam accuſationem requireret. Nego ego eſſe quidquam a teſtibus dictum, quod aut veſtrum cuipiam eſſet obſcurum, aut cuiuſquam oratoris eloquentiam quæreret. Etenim ſic meipſum egiſſe memoria tenetis, vt in teſtibus interrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem: vt, cum rem totam in medio propoſuiſſem, tum deniq; teſtem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus eſt iudicandum, noſtra crimina tenetis: ſed etiam populus Rom. totam accuſationem, cauſſamq; cognouit. tametſi ita de meo facto loquor, quaſi ego illud mea voluntate potius, quam veſtra iniuria adductus fecerim. Interpoſuiſtis accuſatorem, qui, cum ego mihi C. & X. dies ſolos in Siciliam poſtulaſſem, C & VIII. ſibi in Achaiam poſtularet, menſes mihi tres cum eripuiſſetis ad agendum maxime appoſitos, reliquum omne tempus huius anni me vobis remiſſurum putaſtis: vt, cum horis noſtris nos eſſemus vſi, tu binis ludis interpoſitis, quadrageſimo poſt die reſponderes: deinde ita tempus duceretur, vt a M'

Glabrione prætore, & a magna parte horum iudicum, ad prætorem alium, iudicesque alios veniremus. * Hæc si ego non vidissem, si me non omnes noti, ignotiq; monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, vt res in illud tempus reijceretur, credo si meis horis in accusando vti voluissem, vererer, ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox viresq; deficerent, ne quē nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Ego meum consiliū tum iudicibus, tum populo Rom. probaui. Nemo est, qui alia ratione istorum iniuriæ, atque impudentiæ potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, si quam diem qui istum eripiendū redemerunt, in cautione viderunt, cum ita cauerent, Si post Kal. Ianua. in consilium iretur: in eam diem ego, cum potuissem vitare, incidissem? Nūc mihi tēporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniā in animo est caussam omnem exponere, habenda ratio est diligenter. Itaq; primū illum actum istius vitæ turpissimum, & flagitiosissimum prætermittam. nihil a me de pueritiæ suæ flagitijs, peccatisq; audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua, quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo, quem sui simillimum produxit, cognoscere potestis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur, neq; solum, quid istum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, considerabo. Vos quæso date hoc, & concedite pudori meo, vt aliquam partem de istius impudentia reticere possim. Omne illud tempus, quod fuit antequam iste ad magistratus, remq; publicā accessit, habeat per me solutum, ac liberū. sileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac vigilijs, lenonum, aleatorum, * perductorum nulla mentio fiat, damna, dedecora, quæ res patris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur, lucretur indicia veteris infamiæ, patiatur eius vita reliqua, me hanc tantam iacturam criminum facere.

re. Quæſtor Cn. Papirio conſuli fuiſti ab hinc annos quattuordecim: ex ea die ad hanc diem quæ feciſti, in iudicium voco. Hora nulla vacua a furto, ſcelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi ſunt anni cõſumpti in quæſtura, & legatione Aſiatica, & prætura vrbana, & prætura Sicilienſi. Quare hæc eadem erit quadripartita diſtributio totius accuſationis meæ. Quæſtor ex s.c. prouinciam ſortitus es: obtigit tibi conſularis, vt cum conſule Cn. Carbone eſſes, eamque prouinciam obtineres. Erat tum diſſenſio ciuiũ, de qua nihil ſum dicturus quid ſentire debueris: vnum hoc dico, in eiuſmodi tempore, ac ſorte ſtatuere te debuiſſe, vtrum malles ſentire, atq; defendere. Carbo grauiter ferebat ſibi quæſtorem obtigiſſe hominem ſingulari luxuria, atque inertia: verumtamẽ ornabat eum* beneficijs omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa, numerata eſt: profectus eſt quæſtor in prouinciam. venit in Galliã exſpectatus ad exercitũ conſularem cum pecunia. ſimulac primũ ei occaſio viſa eſt (cognoſcite hominis principium magiſtratuum gerendorum, & reip. adminiſtrandæ) auerſa pecunia publica, quæſtor conſulem, exercitum, prouinciamq; deſeruit. Video quid egerim: erigit ſe: ſperat ſibi auram poſſe aliquam afflari in hoc crimine voluntatis, aſſenſioniſque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio ſit: quibus illam relictionẽ proditionemq; cõſulis ſui gratam ſperat fore. quaſi vero id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut ſtudio partium fecerit, ac non apertiſſime conſulem, exercitum, prouinciamq; cõpilarit, & propter impudentiſſimum furtum aufugerit. Eſt enim obſcurum & eiuſmodi factum eius, vt poſſit aliquis ſuſpicari, C. Verrem, quod ferre nouos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc eſt, ad ſuos tranſiſſe: nihil feciſſe propter pecuniã. Videamus rationes quemadmodũ retulerit: iam ipſe oſtendet, quamobrem Cn. Carbo-

nem reliquerit: iam se ipse iudicabit. Primum breuitatem cognoscite. ACCEPI, inquit VICIES DVCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA, QVADRINGENTOS XVII. NVMMOS: DEDI STIPENDIO, FRVMENTO, LEGATIS, PROQVAESTORIBVS, COHORTI PRAETORIAE, H-S. *MILLE SEXCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA QVADRINGENTOS XVII. NVMMOS. RELIQVI ARIMINI H-S. SEXCENTA MILLIA. Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu Hortensi, aut quisquam hominum retulit? quid hoc est? quæ impudentia? quæ audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiusmodi est? illa tamen H-S. sexcenta millia, quæ ne falso quidem potuit, quibus data essent, describere, quæ se Arimini scribit reliquisse, quæ ipsa H-S. sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neq; Sylla vidit, neque in ærarium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum, direptumque erat. non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuo. P. LENTVLO L. TRIARIO QVAESTORIBVS VRBANIS, *VERRIS RATIONVM RELATARVM. Recita. EX S. C. vt hoc pacto rationem referre liceret, eo Syllanus repente factus est, non vt honos & dignitas nobilitati restitueretur. Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui scelerata iudicaretur. Malus ciuis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. fuerit alijs: tibi quando esse cœpit? posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas, exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset, idem fecisses, quod anno post M. Piso Quæstor cum L. Scipioni consuli obtigisset, non atti-

attigit pecuniam : non ad exercitum profectus est: quod de rep. sensit, ita sensit, vt nec fidem suam, nec morem maiorum, nec necessitudinem sortis læderet. Etenim si hæc perturbare omnia, & permiscere volumus: totam vitam periculosam, inuidiosam, infestamque reddemus, si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundæ dubiæque fortunæ, nullam auctoritatem, mores atque instituta maiorum. Omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. Nemo vmquam sapiens proditori credendum putauit. Ipse Sylla, cui aduentus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo remouit: Beneuenti esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat, vbi iste summæ rei, caussæque nocere nihil posset: ei postea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proscriptorum in agro Beneuentano diripienda concessit. habuit honorem, vt proditori, non, vt amico, fidem. Nunc quamuis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam eæ, quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palam est aduersarius, facile cauendo vitare possis: hoc vero occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modo non existit, verum etiam opprimit, antequam *perspicere, atque explorare potueris. Itane vero? tu, cum quæstor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniæ, sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumque fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat, repente relinquas, deseras, ad aduersarios transeas? O scelus, o portentum in vltimas terras exportandum. Non enim potest ea natura, quæ tan-

tum facinus commiserit, hoc vno scelere esse contenta. necesse est semper aliquid eiusmodi moliatur: necesse est in simili audacia perfidiaque versetur. Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea C. Malleolo occiso, pro quæstore habuit (haud scio, an maior etiam hæc necessitudo fuerit, quam illa Carbonis: ac plus iudicium voluntatis valere, quam sortis debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quæ in ipsum valebant crimina, contulit in illum, caussamque illius omnem ad inimicos, accusatoresque detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quæstore fuerat, inimicissimum, atque improbissimum testimonium dixit. ille miser cum esset: tum proditione istius nefaria, tum improbo, & falso eiusdem testimonio, tum multo ex maxima parte istius furtorum, ac flagitiorum inuidia conflagrauit. quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella voluntatem neglexerit, ac violarit, eosque ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Nolite quæso, iudices, breuitate orationis meæ potius, quam rerum ipsarum magnitudine crimina ponderare: mihi enim properandum necessario est, vt omnia vobis, quæ mihi constituta sunt, possim exponere. Quamobrem quæstura istius demonstrata, primique magistratus & furto, & scelere perspecto, reliqua attendite. in quibus illud tempus Syllanarum proscriptionum, ac rapinarum prætermittam. neque ego istum sibi vllam ex communi calamitate defensionem sinam sumere: suis eum certis, proprijsq; criminibus accusabo. Quamobrem hoc omni tempore Syllano ex accusatione circumscripto, legationem eius præclaram cognoscite. Posteaquam Cn. Dolabellæ prouincia Cilicia constituta est, o dij immortales, quanta iste cupidi-

piditate, quibus allegationibus illam ſibi legationem expugnauit! id quod Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. Nam vt iſte profectus eſt,quacumq; iter fecit, eiuſmodi fuit,nõ vt legatus populi Rom. ſed vt quædam calamitas peruadere videretur.In Achaia (prætermittam minora omnia, quorum ſimile forſitan alius quoq; aliquid aliquando fecerit:nihil dicam, niſi ſingulare, niſi quod, ſi in alium reum diceretur, incredibile videretur) magiſtratum Sicyonium nummos popoſcit. ne ſit hoc crimen in Verrem: fecerunt alij. cum ille non daret:animaduertit.improbum,ſed non inauditum, genus animaduerſionis videte:quæretis,ex quo genere hominem iſtum iudicetis. ignem ex lignis viridibus, atque humidis in loco anguſto fieri iuſſit, ibi hominem ingenuum, domi nobilẽ,populi Rom. ſocium, atque amicum fumo excruciatum ſemiuiuum reliquit. Iam quæ iſte ſigna, quas tabulas pictas,ex Achaia ſuſtulerit, non dicam hoc loco. eſt alius mihi locus ad hanc cupiditatem demonſtrandam ſeruatus. Athenis audiſtis ex æde Mineruæ grande auri pondus ablatum. dictum hoc eſt in Cn. Dolabellæ iudicio. dictum? etiam æſtimatum. Huius conſilij non modo participem C. Verrem, ſed principem fuiſſe reperietis. Delum venit. ibi ex fano Apollinis religioſiſſimo noctu clam ſuſtulit ſigna pulcherrima,atque antiquiſſima,eaque in onerariam nauem ſuam conijcienda curauit. Poſtridie cum ſpoliatum fanum viderent ij qui Delum incolebant, grauiter ferebant. eſt enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas, vt in eo loco ipſum Apollinem natum eſſe arbitrentur. verbum tamen facere non audebant, ne forte ea res ad Dolabellã ipſum pertineret. Tum ſubito tempeſtates coortæ ſunt maximæ,iudices, vt non modo proficiſci,cum cuperet,Dolabella non poſſet,ſed vix in oppido conſiſteret: ita magni fluctus eijciebantur.

Hic nauis illa prædonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu, frangitur: in littore signa illa Apollinis reperiuntur: iussu Dolabellæ reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur. Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio vmquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculoque tuo tuorum tibi scelerum veniat in mentem. Potestne tibi vlla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illine tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias, ac sacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus, & disciplinis institutus eras, vt ea quæ litteris mandata sunt, disceres atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id quod est proditum memoriæ, ac litteris, Latonam ex longo errore, & fuga grauidam, & iam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse. Qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur: tantaq; eius auctoritas religionis & est, & semper fuit, vt ne Persæ quidem, cum bellum toti Græciæ, dijs, hominibusque indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari homo improbissime, atq; amentissime audebas? fuit vlla cupiditas tanta, quæ tantam exstingueret religionem? & si tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iamdiu debeatur? In Asiam vero postquam venit, quid ego aduentus istius prandia, cenas, equos, muneraque commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse,
item

item Erythris, & Halicarnasso. Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui vrbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipsum, inquam, Tenem pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit magno cum gemitu ciuitatis. Illa vero expugnatio fani antiquissimi, & nobilissimi Iunonis Samiæ, quam luctuosa Samijs fuit? quam acerba toti Asiæ? quam clara apud omnes? quam nemini vestrum inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent, responsum tulerunt, eiusmodi querimonias, quæ ad legatum populi Romani pertinerent, non ad prætorem, sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quæ signa sustulit? quæ cognoui egomet apud istum in ædibus, nuper cum obsignandi gratia venissem. quæ signa nunc Verres vbi sunt? illa quæro, quæ apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumnijs, in silua denique disposita sub dio vidimus. Cur ea, quamdiu alium prætorem cum ijs iudicibus quos in horum locum * subsortitus es, de te in consilium iturum putasti, tamdiu domi fuerunt? posteaquam nostris testibus nos, quam horis tuis, vti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti, præter duo, quæ in medijs ædibus sunt, quæ ipsa Samo sublata sunt? non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuæ domi sæpe fuissent: ex quibus quærerem scirentne fuisse, quæ non essent? Quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es, cum viderent te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quæstorem, sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellæ fuisse vna cum isto Sami, seseque tum

ſcire ſpoliatum eſſe fanum Iunonis, & oppidum Samum: poſteaque ſe cauſſam apud Chios ciues ſuos, Samijs accuſantibus, publice dixiſſe: eoque ſe eſſe abſolutum, quod planum feciſſet, ea quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad ſe pertinere. Aſpendum vetus oppidum, & nobile in Pamphylia ſcitis eſſe, pleniſſimum ſignorum optimorum. non dicam illinc hoc ſignum ablatum eſſe, & illud: hoc dico, nullum te Aſpendi ſignum, Verres, reliquiſſe: omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, ſpectantibus omnibus, ploſtris euecta, aſportataq; eſſe. Atque etiam illum Aſpendium citharistam, de quo ſæpe audiſtis id, quod eſt Græcis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant, ſuſtulit, & in intimis ſuis ædibus poſuit: vt etiam illum ipſum artificio ſuo ſuperaſſe videatur. Pergæ fanum antiquiſſimum, & ſanctiſſimum Dianæ ſcimus eſſe: id quoque a te nudatum & ſpoliatum eſſe, ex ipſa Diana, quod habebat auri detractum, atque ablatum eſſe dico. Quæ malum, eſt iſta tanta audacia atque amentia? quas enim ſociorum, atque amicorum vrbes adiſti legationis iure, & nomine, ſi in eas vi cum exercitu imperioque inuaſiſſes, tamen opinor quæ ſigna atque ornamenta ex his vrbibus ſuſtuliſſes, hæc non in tuam domum, neque in ſuburbana amicorum, ſed Romam in publicum deportaſſes. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracuſas vrbem ornatiſſimam cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque regem potentiſſimum vicit? quid de Flaminino, qui regem Philippum, & Macedoniam ſubegit? quid de L. Paullo, qui regem Perſen vi ac virtute ſuperauit? quid de L. Mummio, qui vrbem pulcherrimã, atque ornatiſſimam Corinthum, pleniſſimam rerum omnium ſuſtulit, vrbeſque Achaiæ, Bœotiæque, multas ſub imperium populi Romani ditionemque ſubiunxit? quorum domus cum honore, & virtute flore-

florerent, ſignis & tabulis pictis erant vacuæ. at vero vrbem totam, templa deorum, omneſque Italiæ partes illorum donis, ac monumentis exornatas videmus. Vereor ne hæc forte* cuiquam nimis antiqua, & iam obſoleta videantur. ita enim tum æquabiliter omnes erant huiuſmodi, vt hæc laus eximiæ virtutis, & innocentiæ non ſolum hominum, verum etiam temporum illorum eſſe videatur. P. Seruilius vir clariſſimus, maximis rebus geſtis adeſt, de te ſententiam laturus eſt: Olympum vi, copijs, conſilio, virtute cepit, vrbem antiquam, & omnibus rebus auctam & exornatam. recens exemplum fortiſſimi viri profero. nam poſtea Seruilius imperator populi Romani Olympum vrbem hoſtium cepit, quam tu in ijſdem illis locis legatus quæſtorius oppida pacata ſociorum, atque amicorum diripienda, ac vexanda curaſti. Tu quæ ex fanis religioſiſſimis per ſcelus, & per latrocinium abſtuliſti, ea nos videre, niſi in tuis, amicorumque tuorum tectis, non poſſumus. P. Seruilius quæ ſigna atque ornamenta ex vrbe hoſtium, & virtute capta, belli lege, atque imperatorio iure ſuſtulit, ea populo Rom. apportauit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad ærarium perſcribenda curauit. Cognoſcite ex litteris publicis hominis ampliſſimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. Non ſolum numerum ſignorum, ſed etiam vniuſcuiuſque magnitudinem, figuram, ſtatum litteris definiri vides. Certe maior eſt virtutis, victoriæque iucunditas, quam iſta voluptas, quæ percipitur ex libidine, & cupiditate. multo diligentius habere dico Seruilium prædam populi Rom. quam te tua furta notata, atque deſcripta. Dices tua quoq; ſigna, & tabulas pictas ornamento vrbi foroq; populi Rom. fuiſſe. memini: vidi ſimul cum populo Rom. forum, comitiumq; adornatum ad ſpeciem magnifico ornatu, ad ſenſum, cogita-

tionemq; acerbo, & lugubri. vidi collucere omnia furtis tuis, præda prouinciarum, ſpolijs ſociorum, atq; amicorum. Quo quidem tempore, iudices, iſte ſpem maximam reliquorum quoq; peccatorum nactus eſt. vidit enim eos, qui iudiciorum dominos ſe dici volebant, harum cupiditatum eſſe ſeruos. Socij vero, nationeſq; exteræ ſpem omnium tum primū abiecere rerum, ac fortunarum ſuarum: propterea, quod caſu legati ex Aſia, atque Achaia plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorum ſimulacra ex ſuis fanis ſublata in foro venerabantur: itemque cetera ſigna, & ornamenta cum cognoſcerent, alia alio in loco lacrymantes intuebantur. quorum omnium hunc ſermonem tum eſſe audiebamus: Nihil eſſe, quod quiſquam dubitaret de exitio ſociorum atque amicorum, cum quidem viderent in foro populi Rom. quo in loco antea, qui ſocijs iniurias fecerant, accuſari, & condemnari ſolebant, ibi eſſe palam poſita ea, quæ ab ſocijs per ſcelus ablata, ereptaq; eſſent. Hic ego non arbitror illum negaturum, ſigna ſeſe plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: ſed, vt opinor, ſolet, hæc, quæ rapuit & furatus eſt, nonnumquam dicere ſe emiſſe: quoniam quidem in Achaiam, Aſiam, Pamphyliam ſumptu publico, & legationis nomine mercator ſignorum, tabularumq; pictarum miſſus eſt. Habeo & iſtius, & patris eius accepti tabulas omnes; quas diligentiſſime legi, atq; digeſſi: patris, quoad vixit, tuas, quoad ais te confeciſſe. nam in iſto, iudices, hoc nouum reperietis. Audiuimus aliquem tabulas numquam confeciſſe: quæ eſt opinio hominum de Antonio falſa: nam fecit diligentiſſime. verum ſit hoc genus aliquod minime probandum. Audimus alium non ab initio feciſſe, ſed ex tempore aliquo confeciſſe: eſt aliqua etiam huiuſce rei ratio. Hoc vero nouum, & ridiculum eſt, quod hic nobis reſpondit, cum ab eo tabulas poſtularemus: vſque ad

M. Te-

M.Terentium, & C. Cassium consules confecisse: postea destitisse. Alio loco, hoc cuiusmodi sit considerabimus: nunc nihil ad me attinet. horum enim temporum, in quibus nunc versor, habeo tabulas & tuas, & patris. Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas deportasse te negare non potes: atque vtinam neges: vnum ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui emptum esse: vicisti. ne hæc quidem duo signa pulcherrima, quæ nunc ad impluuium tuum stant, quæ multos annos ad valuas Iunonis Samiæ steterunt, habes quomodo emeris: hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis sola iam sunt, quæ sectorem exspectant, relicta, ac destituta a ceteris signis. At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas habebat: ceteræ libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. Quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familias, in illa terra, atque impura legatione vim attulisse existimatis? ecquo in oppido pedem posuit, vbi nō plura stuprorum, flagitiorumque suorum, quam aduentus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia, quæ negari potuerunt, prætermittam: etiam hæc quæ certissima sunt & clarissima relinquam: vnum aliquod de nefarijs istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quę mihi hoc oneris, negotijque imposuit, peruenire. Oppidum est in Hellesponto Lampsacum iudices, in primis Asiæ prouinciæ clarum, & nobile: homines autem ipsi Lampsaceni tum summe in omnes ciues Rom. officiosi, tum præterea maxime sedati, & quieti, prope præter ceteros ad summum Græcorum otium potius, quam ad vllam vim, aut tumultum accommodati. Accidit cum iste a Cn. Dolabella efflagitasset, vt se ad regem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc sibi magis ad quæstum suum, quam ad reip. tempus accommodatum depoposcisset; vt illo itinere veniret Lampsacum, cum

magna calamitate, & prope pernicie ciuitatis. deducitur iste ad Ianitorē quendam hospitem: comitesq; eius item apud ceteros hospites collocantur. vt mos erat istius, atq; vt eum suę libidines flagitiosæ facere admonuerāt, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis, turpissimisq; hominibus, vt videant, & inuestigent, ecqua virgo sit, aut mulier, digna, quamobrem iste Lampsaci diutius commoraretur. Erat comes eius Rubrius quidam homo factus ad istius libidines: qui miro artificio, quocūq; venerat, hæc inuestigare omnia solebat. is ad eū rem istam defert: Philodamum esse quendam genere, honore, copijs, existimatione facile principē Lampsacenorum: eius esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quod virum non haberet: mulierem eximia pulchritudine, sed *etiam summa integritate, pudicitiaq; existimari. homo, vt hæc audiuit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse numquā viderat, sed ne audierat quidem ab eo qui ipse vidisset, vt statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, veritus ne quid ipse in se offenderit, hominem summa vi retinere cœpit. iste qui hospitis relinquendi caussam reperire non posset: alia sibi ratione viam munire ad stuprum cœpit: Rubrium delicias suas, in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum & conscium, parum laute diuersari dicit: ad Philodamum deduci iubet. Quod vbi est Philodamo nuntiatum: tametsi non erat ignarus, quantum sibi, ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit: ostendit munus illud suum non esse: se, cum suæ partes essent hospitum recipiendorum, *tamen ipsos tantum prætores, & consules, non legatorum asseclas recipere solere. Iste qui vna cupiditate raperetur, totum illius postulatum, caussamq; neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. Hic Philodamus, postea-

quam

quam ius ſuum obtinere non potuit, vt humanitatẽ
conſuetudinemq; ſuam retineret, laborabat. homo
qui ſemper hoſpitaliſſimus amiciſſimuſq; noſtrorũ
hominum exiſtimatus eſſet, noluit videri ipſum illũ
Rubrium inuitus in domum ſuam recepiſſe: magni-
fice, & ornate, vt erat in primis inter ſuos copioſus,
conuiuium comparat: rogat Rubrium, vt, quos ei
commodum ſit, inuitet: locum ſibi ſoli ſi videatur,
relinquat: vt etiam filium ſuum lectiſſimum adole-
ſcentem foras ad propinquum ſuum quendam mit-
tat ad cenam. Tum Rubrius iſtius comites inuitat: e-
os omnes Verres certiores facit, quid opus eſſet.
mature veniunt: diſcumbitur. fit ſermo inter eos, &
inuitatio, vt Græco more biberetur: hoſpes horta-
tur: poſcunt maioribus poculis: celebratur omniũ
ſermone, lætitiaque conuiuium. Poſteaquam ſatis
calere res Rubrio viſa eſt, Quæſo, inquit, Philoda-
me, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iu-
bes? Homo, qui & ſumma grauitate, & iã id ętatis, &
parẽs eſſet, obſtupuit hominis improbi dicto. inſta-
re Rubrius. tum ille, vt aliquid reſponderet, negauit
moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accũ-
berent mulieres. Hic tum alius ex alia parte. Enim-
uero ferẽdum hoc non eſt: vocetur mulier. & ſimul
ſeruis ſuis Rubrius, vt ianuam clauderent, & ipſi ad
fores aſſiſterent, imperat. Quod vbi ille intellexit, id
agi, atque id parari, vt filiæ ſuæ vis afferretur: ſeruos
ſuos ad ſe vocat: his imperat, vt ſe ipſum negligãt,
filiam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum
domeſtici mali filio ſuo nuntiet. Clamor interea fit
tota domo: pugna inter ſeruos Rubrij atque hoſpi-
tis: iactatur domi ſuæ vir * optimus, & homo ho-
neſtiſſimus. pro ſe quiſque manus affert. aqua deni-
que feruenti a Rubrio ipſo Philodamus perfundi-
tur. Hæc vbi filio nuntiata ſunt: ſtatim exanimatus
ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ
ſororis ſuccurreret. Omnes eodem animo Lampſa-

ceni, simul vt hoc audiuerunt, quod eos tum Philodami dignitas, tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. Hic lictor istius Cornelius, qui cum eius seruis erat a Rubrio quasi in præsidio ad auferendam mulierem collocatus, occiditur: serui nonnulli vulnerantur: ipse Rubrius in turba sauciatur. Iste, qui sua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua euolare, si posset. Postridie mane homines in concionem veniunt: quærunt, quid optimum factu sit · pro se quisque, vt in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur: inuentus est nemo, cuius non hæc & sententia esset, & oratio: non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lampsaceni vlti vi manuque essent, ne senatus populusq; Rom. in eam ciuitatem animaduertendum putaret. Quod si hoc iure legati populi Rom. in socios, nationesque exteras vterentur, vt pudicitiam liberorum seruare ab eorum libidine tutam non liceret: quiduis esse perpeti satius, quam in tanta vi atque acerbitate versari. Hæc cum omnes sentirent, & cum in eam rationem pro suo quisque sensu, ac dolore loqueretur, omnes ad eam domum, in qua iste diuersabatur, profecti sunt: cædere ianuam saxis, instare ferro, ligna, & sarmenta circumdare,* ignem subijcere cœperunt. Tum ciues Rom. qui Lampsaci negotiabantur, concurrunt: orant Lampsacenos, vt grauius apud eos nomen legationis, quam iniuria legati putaretur: sese intelligere hominem illum esse impurum, ac nefarium: sed quoniam nec perfecisset, quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, leuius eorum peccatū fore, si homini scelerato pepercissent, quā si legato nō pepercisset. Sic iste multo sceleratior & nequior, quā ille Adrianus, aliquāto etiā felicior fuit. Ille, quod eius auaritiā ciues Ro. ferre non potuerant, Vticæ domi suæ viuus exustus est: idq; ita illi merito accidisse existimatū est, vt lætarētur omnes,
neq;

neq; vlla animaduersio cōstitueretur. hic sociorum ambustus incendio, tamē ex illa flamma, periculoq; euolauit: neq; adhuc caussam vllam excogitare potuit, quamobrem commiserit, aut quid euenerit, vt in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere, Cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid deniq; reip. caussa gererem, quod acrius imperaui, quod animaduerti, quod minatus sum. quæ si diceret, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando socijs, in tantum adductus periculum videretur. nunc cum ipse caussam illius tumultus neque veram dicere, neque falsam confingere audeat, homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius hæc eadem se Lampsaci cognosse dixerit, vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, hæc eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat: potestis dubitare, quin istum fortuna nō tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad vestrum iudiciū reseruare? nisi vero illud dicet, quod & in testimonio Tettij priore actione interpellauit Hortensius: quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset quod posset dicere, se tacere nō posse: vt, quamdiu in ceteris rebus tacuerit, scire omnes possemus, nihil habuisse quod diceret. * Hoc cum dixit, Philodamum, & eius filium a C. Nerone esse damnatos. de quo ne multa differam, tantum dico, secutum id esse Neronem & eius consilium, quod Cornelium lictorem occisum esse constaret: putasse non oportere esse ne in vlciscenda quidem iniuria, cuiquam hominis occidendi potestatem. In quo video, Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse cædis. Verum ista damnatio tamen cuiusmodi fuit? Audite quæso, iudices, & aliquando misereмini sociorum, & ostēdite aliquid his in vestra fide præsidij esse oportere.

Quod toti Asiæ iure occisus videbatur istius ille verbo lictor, re vera minister improbissimæ cupiditatis, pertimuit iste, ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur. rogat & orat Dolabellam vt de sua prouincia decedat, ad Neronem proficiscatur: se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo viuere atque aliquando Romam venire licuisset. Commotus est Dolabella: fecit id, quod multi reprehēderunt, vt exercitum, prouinciam, bellum relinqueret, & in Asiam hominis nequissimi caussa, in alienam prouinciam proficisceretur. Postea quam ad Neronem venit: contendit ab eo, vt Philodami caussam cognosceret. Venerat ipse, qui esset in consilio, & primus sententiam diceret. adduxerat etiam præfectos, & tribunos militares suos, quos Nero omnes in consilium vocauit. erat in consilio etiam æquissimus iudex ipse Verres: erant nonnulli togati creditores Græcorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusq; legati plurimum prodest gratia. Ille miser defensorem reperire neminem poterat. quis enim esset aut togatus, qui Dolabellæ gratiæ, aut Græcus, qui eiusdem vi, & imperio non moueretur? Accusator autem apponitur ciuis Romanus, & * ex creditoribus Lampsacenorum: qui si dixisset quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores a populo pecuniā posset exigere. Cū hæc omnia tanta contentione, tantis copijs agerentur: cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet, cum Dolabella cum suis præfectis pugnaret in consilio, Verres fortunas agi suas diceret, idē testimonium diceret, idem esset in consilio, idem accusatorem parasset: hæc cum omnia fierent, & cum hominem constaret occisum, tamen tanta vis istius iniuriæ, tanta in isto improbitas putabatur, vt de Philodamo amplius pronuntiaretur. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellæ spiritus? quid huius lacrymas & * concursationes proferam? quid

C.

C.Neronis viri optimi, atque innocentissimi nonnullis in rebus animum nimis timidum, atque demissum? qui, in illa re quid facere potuerit, non habebat: nisi forte id, quod omnes tum desiderabant, vt ageret eam rem sine Verre, & Dolabella: quidquid esset sine his actum, omnes probarent. Tum vero quod pronuntiatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. Condemnatur enim perpaucis sententijs Philodamus, & eius filius. Adest, instat, vrget Dolabella, vt quam primum securi feriantur, quo quam minime multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. Constituitur in foro Laodiceę spectaculum acerbum, & miserum, & graue toti Asiæ prouinciæ. grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius: ille quod pudicitiam liberorum, hic quod vitam patris famamq; sororis defenderat. Flebat vterque, non de suo supplicio, sed pater de filij morte, de patris filius. Quid lacrymarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiæ fuisse? quem luctum, & gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi R. atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam, atq; improbissimam cupiditatem. * Nemo iam Dolabella neq; tui, neque tuorum liberum, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit, vt eius libidinem hominum innocentũ sanguine lui velles? Idcircone exercitum, atq; hostem relinquebas, vt tua vi & crudelitate istius hominis improbissimi pericula subleuares? quod enim eũ tibi quæstoris in locum constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuũ fore putasti? Nesciebas ab eo Cn. Carbonem COS. cuius re vera quæstor fuit, non modo relictũ, sed etiam spoliatũ auxilijs, pecunia, nefarie oppugnatũ, & proditũ? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se ad ini-

micos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad ærarium, nisi damnato te, referre noluit. Tantæne tuæ, Verres, libidines erunt, vt eas capere, ac sustinere non prouinciæ populi Ro. non nationes exteræ possint? Tune quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? ciuitates non modo pacatæ, verum etiam sociorum, atque amicorum ad vim, atque ad arma confugient, vt ab se atque ab liberis suis legati populi Romani scelus, atque libidinem propulsare possint? Nam quæro abs te, circumsessus ne sis Lampsaci, cœperitne domum, in qua diuersabare, illa multitudo incendere, voluerintne legatum populi Romani cōburere viuum Lampsaceni. negare non potes. habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti: habeo quas ad eundem litteras misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIVM C. VERRIS IN ARTEMIDORVM. * Recita ex Verris litteris ad Neronem. EX LITTERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. NON MVLTO POST IN DOMVM. Bellumne populo Romano * Lampsaceni ciues facere conabantur? deficere ab imperio, ac nomine nostro volebant? Video enim, & ex his quæ legi & audiui, intelligo, in qua ciuitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copiis oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publice satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici atque inferri solere. Quæ fuit igitur caussa, cur cuncta ciuitas Lampsacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurreret? tu enim neque in litteris, quas Neroni mittis, neque in testimonio, caussam tanti tumultus ostendis vllam. obsessum te dicis, ignem allatum,

sarmenta

ſarmenta circundata, lictorem tuum occiſum eſſe dicis: prodeundi tibi in publicum poteſtatem factam negas, cauſſam huius tanti terroris occultas. Nam ſi quam Rubrius iniuriam ſuo nomine, ac non impulſu tuo, & tua cupiditate feciſſet: de tui comitis iniuria queſtum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quæ cauſſa illius tumultus fuerit, teſtes a nobis producti dixerint, ipſe celarit: nonne cauſſam hanc, quam nos propoſuimus, tum illorum teſtimonia, tum iſtius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, iudices? cuius tanta peccata ſunt, vt hi, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad vlciſcendum, neq; vim tantam doloris in poſterum differre potuerint. Circumſeſſus es. a quibus? a Lampſacenis. barbaris hominibus, credo, aut ijs, qui populi Romani nomen contemnerent. immo vero ab hominibus & natura & conſuetudine, & diſciplina leniſſimis, porro autem populi Ro. condicione ſocijs, fortuna ſeruis, voluntate ſupplicibus: vt perſpicuum ſit omnibus, niſi tanta acerbitas iniuriæ, tanta vis ſceleris fuiſſet, vt Lampſaceni moriendum ſibi potius quam perpetiendum putarent, numquam illos in eum locum progreſſuros fuiſſe, vt vehementius odio libidinis tuæ, quam metu legationis mouerentur. Nolite per deos immortales, cogere ſocios, atque exteras nationes hoc vti perfugio: quo niſi vos vindicatis, vtentur neceſſario. Lampſacenos in iſtum numquam vlla res mitigaſſet, niſi eum pœnas Romę daturum credidiſſent, etſi talem acceperant iniuriam, quam nulla lege ſatis digne perſequi poterant, tamen incommoda ſua veſtris committere legibus & iudicijs, quam dolori ſuo permittere maluerunt. Tu mihi, cum circumſeſſus a tam illuſtri ciuitate ſis propter tuum ſcelus atque flagitium, cum coegeris homines miſeros & calamitoſos, quaſi deſperatis noſtris legibus & iu-

dicijs, ad vim, ad manus, ad arma confugere, cum te in oppidis & ciuitatibus amicorum non legatum populi Ro. sed tyrannum libidinosum, crudelemq; præbueris, cum apud exteras nationes imperij, nominisque nostri famam tuis probris flagitijsque violaris, cum te ex ferro amicorum populi Ro. eripueris, atq; e flamma sociorum euolaris, hic tibi perfugium speras futurum? erras: vt huc incideres, nō vt hic conquiesceres, illi te viuum exire passi sunt. Et ais, iudicium esse factum, te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condēnatus sit. Quid, si doceo, si planum facio, teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo, te ipso, inquam, teste docebo, te huius circumsessionis tuæ caussam & culpam in alios * transtulisse? neque in eos, quos tu * insimularas, esse animaduersum? iam nihil te iudicium Neronis adiuuat. Recita quas ad Neronem litteras misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS, ET THESSALVS. Themistagoram, & Thessalum * scribis populum concitasse. quem populum? qui te circumsedit, qui te viuum comburere conatus est. vbi hos persequeris? vbi accusas? vbi defendis ius nomenque legati? in Philodami iudicio dices id actum. Cedo mihi ipsum Verris testimonium. videamus quid idem iste iuratus dixerit. * Recita. AB ACCVSATORE ROGATVS RESPONDIT, IN HOC IVDICIO NON PERSEQVI: SIBI IN ANIMO ESSE ALIO TEMPORE PERSEQVI. Quid igitur te iuuat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumsessus, cumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Ro. communique caussæ legatorum facta esset iniuria insignis, non es persecutus: dicis tibi in animo esse, alio tempore persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur

caussam populi Ro. deseruisti, ac prodidisti? cur iniurias tuas coniunctas cum publicis reliquisti? Non te ad senatum caussam deferre? non de tam atrocibus iniurijs conqueri? non eos homines, qui populum concitarant, consulũ litteris euocandos curare oportuit? Nuper M. Aurelio Scauro postulãte, quod is Ephesi se quæstorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus e fano Dianæ seruum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus Romam euocatus est, quod auctor iniuriæ illius fuisse argueretur. Tu si te legatũ ita Lampsaci tractatum esse senatũ docuisses, vt tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus pene incenderere, eius autem rei duces, & auctores, & principes fuisse, quos scribis, Themistagoram, & Thessalum, quis non commoueretur? quis non ex iniuria, quæ tibi esset facta, sibi prouideret? quis non in ea re caussam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati eiusmodi esse debet, quod non modo inter sociorũ iura, sed etiam inter hostiũ tela incolume versetur. Magnum hoc Lampsacenũ crimen est libidinis atq; improbissimæ cupiditatis: accipite * nunc auaritiæ propemodũ in suo genere non leuius. Milesios nauem poposcit, quæ cum præsidij caussa Myndum prosequeretur. illi statim myoparonem egregiũ de sua classe, ornatũ atq; armatum dederunt. Hoc præsidio Myndum profectus est. nam quid Milesijs lanę publicæ abstulerit, item de sumptu in aduentum, de contumelijs, & iniurijs in magistratum. Milesium, tametsi dici tum vere, tum grauiter & vehementer potest, tamen dicere prætermittam, eaq; omnia testibus integra reseruabo. Illud quod neq; taceri vllo modo potest, neq; dici pro dignitate, cognoscite. Milites, remigesq; Miletũ Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonẽ pulcherrimũ de decem Milesiorum nauibus electum, L. Magio, & L.* Fannio,

qui Myndi habitabāt, vēdidit. hi ſunt homines, quos nuper ſenatus in hoſtium numero cenſuit habendos. hoc illi nauigio ad omnes populi Ro. hoſtes vſque ab Dianio, quod in Hiſpania eſt ad Sinopen, quæ in Ponto eſt, nauigauerunt. O dij immortales, incredibilem auaritiam, ſingularemque audaciam! nauem tu de claſſe populi Ro. quam tibi Mileſia ciuitas, vt te proſequeretur, dediſſet, auſus es vendere? Si te magnitudo maleficij, ſi te hominum exiſtimatio non mouebat: ne illud quidem cogitabas, huius improbiſſimi furti, ſiue adeo nefariæ prædæ, tam illuſtrem ac tam nobilem ciuitatem teſtem futuram? an, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Mileſijs rem geſtam renuntiarat, animaduertere tuo rogatu conatus eſt, renuntiationemque eius, quæ erat in publicas litteras relata illorum legibus, tolli iuſſerat: idcirco te ex hoc crimine elapſum eſſe arbitrabare? Multum te iſta fefellit opinio, & quidem, multis in locis. ſemper enim exiſtimaſti, & maxime in Sicilia, ſatis cautum tibi ad defenſionem fore, ſi aut referri aliquid in litteras publicas vetuiſſes, aut quod relatum eſſet, tolli coegiſſes. Hoc quam nihil ſit, tametſi ex multis Siciliæ ciuitatibus priore actione didiciſti, tamen etiam in hac ipſa ciuitate cognoſce. Sunt illi quidem dicto audientes, quandiu adſunt ii, qui imperant: ſimul ac diſceſſerunt, non ſolum illud perſcribūt, quod tum prohibiti ſunt, ſed etiam cauſſam adſcribunt, cur non tum in litteras relatum ſit. Manent iſtæ litteræ Mileti, manent, &, dum erit illa ciuitas, manebunt. Decem enim naues iuſſu L. Murenæ populus Mileſius ex pecunia vectigali populi Ro. fecerat, ſicut pro ſua quæque parte Aſiæ ceteræ ciuitates. Quamobrem vnam ex decem non prædonum repentino aduentu, ſed legati latrocinio, non vi tempeſtatis, ſed hac horribili tempeſtate ſociorum amiſſam in litteras publicas retulerunt. Sunt

Romæ

Romæ legati Milesij homines nobilissimi, ac principes ciuitatis: * qui, tametsi mensem Februarium exspectant, & coss. designatorum nomen extimescunt, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt: dicent, inquam, & religione adducti, & legum domesticarum metu, quid illo myoparone factum sit. ostendent C. Verrem in ea classe, quæ contra piratas ædificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse. C. Malleolo quæstore Cn. Dolabellæ occiso, duas sibi hereditates venisse arbitratus est: vnam quæstoriæ procurationis: (nam a Dolabella statim pro quæstore iussus est esse) alteram tutelæ. Nam cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in prouinciam sic copiose profectus erat, vt domi prorsus nihil relinqueret. Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat. argenti optimi cælati grande pondus secum tulerat (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. Iste quod argenti placuit, inuasit: quæ mancipia voluit, adduxit: vina, ceteraque quæ in Asia facillime comparantur, quæ ille reliquerat, asportauit: reliqua vendidit, pecuniam exegit. Cum ad H-S. vicies quinquies redegisse constaret, vt Romam redijt, nullam litteram pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit: seruos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos & litteratos, suos esse dicebat, se emisse. cum sæpius mater, & auia pueri postularent, vti, si non redderet pecuniam, nec rationem daret, diceret saltem quantum pecuniæ Malleoli deportasset · * multis efflagitatus aliquando dixit, H-S. decies: deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit: H-S.* quadringenta millia expensa Chrysogono seruo: H-S.

ſexcenta millia accepta pupillo Malleolo retulit. Quomodo ex decies H-S. ſexcenta millia reliqua ſint facta, vt illa, de Cn. Carbonis pecunia, reliqua H-S. ſexcenta ſunt facta: quo modo hæc D.C. eodem modo quadrarint: quo modo H-S. quadringēta millia Chryſogono expenſa lata ſint, cur id nomen infimum, in lituraq; ſit, vos exiſtimabitis. Tamen H-S. ſexcenta millia cum accepta retuliſſet, H-S. quingenta millia ſoluta non ſunt. homines, poſteaquam reus factus eſt, alij redditi, alij etiam nunc retinentur: peculia omnium, vicarijque retinentur. Hæc eſt iſtius præclara tutela. En cui tuos liberos committas· en memoria mortui ſodalis: en metus viuorum exiſtimationis. Cum tibi ſe tota Aſia ſpoliandam, ac vexandam * tradidiſſet, cum tibi expoſita eſſet omnis ad prædandum Pamphylia: contentus his tā opimis rebus non fuiſti? manus a tutela, manus a pupillo, manus a ſodalis filio abſtinere non potuiſti? Iam te non Siculi, non aratores (vt dictitas) circumueniunt, non hi qui decretis, edictiſq; tuis in te concitati, infeſtique ſunt. * Malleolus a me productus eſt, & mater eius, atque auia: quæ miſeræ, flentes, euerſum a te puerum patrijs bonis eſſe dixerunt. Quid exſpectas? an dum ab inferis ille * Malleolus exſiſtat? atque abs te officia tutelæ, ſodalitatis, familiaritatiſque flagitet? ipſum putato adeſſe. Homo auariſſime & ſpurciſſime, redde bona ſodalis filio: ſi non quæ abſtuliſti, at quæ confeſſus es. Cur cogis ſodalis filium hanc primam in foro vocē cum dolore, & querimonia emittere? cur ſodalis vxorem, ſocrum, domum deniq; totam ſodalis mortui contra te teſtimoniū dicere? cur pudentiſſimas, lectiſſimaſque feminas in tantum virorum conuentum inſolitas, inuitaſque prodire cogis? Recita omnium teſtimonia. TESTIMONIVM MATRIS, ET AVIAE. Pro quæſtore vero quomodo iſte cōmune Miliadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam,

phyliam, Pisidiam, Phrygiamque totam frumento imperando, æstimando, hæc sua, quam tum primum excogitauit, Siciliensi ęstimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote, his nominibus, quæ res per eum gestæ sunt, cum iste ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret, neq; ea sumeret, pro his rebus pecuniam exigeret, his nominibus solis Cn. Dolabellæ, H-S. ad tricies litem esse æstimatam. Quæ omnia, etiamsi voluntate Dolabellæ fiebant, per istum omnia tamen gerebãtur. Consistam in vno nomine: multa enim sunt ex eodem genere. Recita. DE LITIBVS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PRAET. POPVLO ROM. * PECVNIAE REDACTAE. QVOD A COMMVNI MILIADVM. Te hæc coegisse, te ęstimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademque vi, & iniuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te, tãquam aliquam calamitosam tempestatem, pestemque persuasisse demonstro. Itaque M. Scaurus, qui Cn. Dolabellam accusauit, istum in sua potestate, ac ditione tenuit, homo adolescẽs cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosceret, fecit perite & callide: volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine quæ voluit, in Dolabellam abstulit: istum testem produxit: dixit iste, quę velle accusatorem putauit. Quo ex genere mihi testium, qui cum isto furati sunt, si vti voluissem, magna copia fuisset: qui, vt se periculo litium, coniunctione criminum liberarent, quo ego vellem descẽsuros pollicebantur. Eorum ego voluntatem omnium repudiaui: non modo proditori, sed ne perfugæ quidem locus in meis castris cuiquam fuit. Forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui hæc omnia * fecerunt: sed ego defensorem in mea persona, nõ accusatorem, maxime laudari volo. Rationes ad ærarium, antequam Dolabella condemnatus est,

non audet referre. impetrat a senatu, vt dies sibi * prorogetur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellę obsignatas diceret, perinde, quasi exscribendi potestatem non haberet. solus est hic, qui nũquam rationes ad ærarium referat. Audistis quæstoriam rationem tribus versiculis relatam: legationis, non nisi condemnato & eiecto eo, qui posset reprehendere: nunc denique præturæ: quam ex s.c. statim referre debuit, vsque ad hoc tempus non retulit. Quæstores se in senatu exspectare dixit: perinde quasi non, vt quæstor sine prætore possit rationem referre, vt tu Hortensi, vt omnes: eodem modo, sine quæstore prætor. Dixit idem Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscriptis, quam caussa placuit· probauerunt. Verum quæstores quoque iampridem venerunt. cur non retulisti? illarum rationum ex ea fæce legationis, quæstoriæq; tuæ procurationis illa sunt nomina, quæ Dolabellæ necessario sunt æstimata. EX LITIBVS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PROPR. Quod minus Dolabella Verri acceptũ retulit, quam Verres illi expensum tulerit, H-S. quingenta trigintaquinque millia: quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit, H-S. ducenta trigintaduo millia: * quod plus frumenti te fecit accepisse, quam tu homo castissimus in tabulis habebas, H-S. decies & octingenta millia: hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nullo duce, tamẽ aliqua ex particula inuestigamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. & Cn. Postumijs, Curtijs, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum: hinc H-S. quater decies P. Tadio numerata Athenis, testibus planum faciam. hinc empta apertissime prætura. nisi forte id etiam dubiũ est, quomodo iste prætor factus sit. Homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione præclara, aut denique, id quod leuissimum est, assiduitate, qui ante

te quæſturam cum meretricibus lenonibuſque vixiſſet, quæſturam ita geſſiſſet, quemadmodum cognouiſtis, Romę poſt quęſturam illam nefariam vix triduum conſtituiſſet, abſens non in obliuione iacuiſſet, ſed in aſſidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuiſſet, is repente, vt Romam venit, gratis prætor factus eſt. Alia porro pecunia, ne accuſaretur, data. cui ſit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem eſſe tum inter omnes recenti negotio facile conſtabat. Homo ſtultiſſime, & amentiſſime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinariæ pecuniæ crimen ſubterfugere velles, ſatis te elapſurum omni ſuſpicione arbitrabare, ſi quibus pecuniam credebas, ijs expenſum non ferres, neque in tuas tabulas vllum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtij referrent? Quid proderat tibi, te expenſum illis non tuliſſe? an tuis ſolis tabulis te cauſſam dicturum exiſtimaſti? Verum ad illam iam veniamus præclaram præturam criminaque ea, quæ notiora ſunt his, qui adſunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratique venimus. in quibus non dubito, quin offenſionem negligentiæ vitare, atque effugere non poſſim. Multi enim ita dicent. De illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam nõ attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta eſt, quibus ego in rebus interfui. His omnibus, qui iſtius iniurias norunt, hoc eſt populo Rom. vniuerſo, me vehementer, excuſatum volo, non negligẽtia mea fore, vt multa prætercam, ſed quod alia teſtibus integra reſeruari velim: multa autem propter rationem breuitatis, ac temporis prætermittenda exiſtimem. Fatebor etiam illud inuitus, me prorſus, cum iſte punctum temporis nullum vacuũ peccato præterire paſſus ſit, omnia quæ ab iſto cõmiſſa ſunt, non potuiſſe cognoſcere. Quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, vt ex vtroque genere, & iuris dicendi, & ſartorum te-

ctorum exigendorum, ea postuletis, quæ maxime digna sint eo reo, cui paruum, ac mediocre obijci nihil oporteat. Nam, vt prætor factus est, qui auspicato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est vrbanæ prouinciæ, magis ex sua & Chelidonis, quam ex populi Rom. voluntate. qui principio, qualis in edicto constituendo fuerit, cognoscite. P. Annius Asellus mortuus est C. Sacerdote prætore. is cum haberet vnicam filiam, neque census esset: quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, vt filiam bonis suis heredem institueret. heres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, voluntas patris, edicta prætorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. iste prætor designatus (vtrum admonitus, an tentatus, an, qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce vllo, sine indice peruenerit ad hanc improbitatem, nescio: vos tantum hominis audaciam, amentiamque cognoscite) appellat heredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam (non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum) dicit se posse ei condonare edicto hereditatem. docet hominem, quid possit fieri. illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillæ matrem summittebat: malebat pecuniam accipere, ne quid noui ediceret, quam vt hoc edictum tam improbum, & inhumanum interponeret. Tutores, pecuniam prætori si pupillæ nomine dedissent, grandem præsertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant: simul & istum fore tam improbum non arbitrabantur. sæpe appellati, pernegauerunt. Iste ad arbitrium eius, cui condonarat hereditatem ereptam liberis, quam æquum edictum scripserit, quæso cognoscite. CVM INTELLIGAM LEGEM VOCONIAM. Quis vmquam crederet Verrem mulierum aduersarium futu-

futurum ? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obuiam ire. * Quis potius, non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic quæso cetera. delectat enim me hominis grauitas, scientia iuris, auctoritas. QVI AB A. POSTVMIO, Q. FVLVIO CENSORIBVS POSTVE * EA, FECIT. FECERIT. Fecit, fecerit? Quis vmquam edixit isto modo? quis vmquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, * quæ neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? Iure, legibus, auctoritate omnium qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat non improbũ, non inofficiosum, non inhumanum quod si ita fecisset: tamen post illius mortem nihil de testamento illius noui iuris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat. imitatus esses ipsum illum * C. Voconium, qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri: sanxit in posterum, qui post eos censores census esset: ne quis heredem virginem, neue mulierem faceret. In lege Voconia non est, Fecit, fecerit: neque in vlla præteritum tempus reprehenditur, nisi eius rei, quæ sua sponte scelerata ac nefaria est, vt, etiam si lex non esset, magnopere vitanda fuerit. Atqui in his rebus multa videmus ita sancita esse legibus, vt ante facta in iudicium non * vocentur. Cornelia, testamentaria, numaria, ceteræ complures: in quibus non ius aliquod nouum * populo cõstituitur, sed sancitur, vt quod semper per se malum facinus fuerit, eius quæstio ad populum pertineat ex certo tempore. De iure vero ciuili si quis noui quid instituit, omnia, quæ ante acta sunt, rata esse * patitur. Cedo mihi leges Atinias, Furias, * Fusias, ipsam, vt dixi, Voconiam, omnes preterea

de iure ciuili: hoc reperies in omnibus statui ius, quo post eam legem populus vtatur. Qui plurimum tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam dicunt esse, tu edicto plus complecteris, quam lege. Si finem edicto prætoris afferunt Kalend. Ianuariæ, cur non initium quoque edicti nascitur a Kalend. Ianuarij? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus est: in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? Ac si hoc iuris non vnius caussa hominis edixisses, cautius composuisses. Scribis, si quis heredē fecit, fecerit. quid si plus legarit, quam ad heredem, heredesue perueniat, quod per legem Voconiam ei, qui census non sit, licet? cur hoc, cum in eodem genere sit, non caues? quia non generis, sed hominis caussam verbis amplecteris: vt facile appareat, te pretio esse commotum. Atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium, tamen esset improbum: sed * tantum vituperari posset, in dubium venire non posset: nemo enim committeret. Nunc est eiusmodi edictum, vt quiuis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annij secundis heredibus. Itaque cum a te caput illud tam multis verbis * mercenario proœmio esset ornatum, ecquis est inuentus postea prætor, qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. Nam post te prætorem, multi testamenta eodem modo fecerunt. in his nuper Annia. Ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamento fecit heredem filiam.* Itaque hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminēmetuisse, ne quis reperiretur, qui istius institutū sequi vellet. Solus enī tu inuētus es, cui nō satis fuerit corrigere voluntates viuorū, nisi etiā rescinderes mortuorum. Tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti. voluisti, ex improuiso si quæ res natæ

essent,

essent, ex vrbano edicto decernere. quam post ea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto prouinciali repudiabas. Atq; ego non dubito, quin, vt mihi, cui filia maxime cordi est, res hæc acerba videatur, atque indigna, sic vnicuique vestrum, qui simili sensu, atque indulgentia filiarum commouemini. Quid enim natura nobis iucundius, quid carius esse voluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia, indulgentiaque consumatur? Homo importunissime, cur tantam iniuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri eius, atq; ossibus inussisti, vt liberis eius bona patria, voluntate patris, iure, legibus tradita eriperes, &, cui tibi esset commodum, condonares? Quibus cum viui bona nostra patimur, ijs prætor adimere nobis mortuis bona, fortunasque poterit? nec petitionem, inquit, nec possessionem dabo. Eripies igitur pupillæ togā prætextam? detrahes ornamenta non solum fortunæ, sed etiam ingenuitatis? Miramur ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse? miramur istum de prouincia decedentem clam Syracusis profugisse? nos si alienam vicem pro nostra iniuria doleremus, vestigium istius in foro esset relictum? Pater dat filiæ: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, vt ab iure non abeat. quid habes quod reprehendas? nihil opinor. At ego concedo. prohibe, si potes, si habes qui te audiat, si potest tibi dicto audiens esse quisquam. eripias tu voluntatem mortuis, bona viuis, ius omnibus? hoc populus Rom. non manu vindicasset, nisi te huic tempori, atque huic iudicio reseruasset? Posteaquam ius prætorium constitutum est, semper hoc iure vsi sumus: si tabulæ testamenti non proferrentur, tum vti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret, * ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit æquissimum, facile est doce-

re: ſed in re tam vſitata, ſatis eſt oſtendere, omnes antea ius ita dixiſſe, & hoc vetus edictum tranſlatitiumq; eſſe. Cognoſcite aliud hominis in re vetere edictũ nouum: & ſimul, dum eſt, vnde ius ciuile diſcatur, adoleſcentes ei in diſciplinam tradite. mirum eſt hominis ingeniũ, mira prudentia. Minucius quidam mortuus eſt ante iſtum prætorem: eius teſtamentum erat nullum: lege hereditas ad gẽtem Minuciam veniebat. Si habuiſſet iſte edictũ, quod ante iſtum, & poſtea omnes habuerunt, poſſeſſio Minuciæ genti eſſet data. Si quis teſtamento ſe heredem eſſe arbitraretur, quod tum non exſtaret, lege ageret in hereditatem: aut pro præde litis vindiciarum cum ſatis accepiſſet, ſponſionem faceret. ita de hereditate certaret. hoc opinor iure, & maiores noſtri, & nos ſemper vſi ſumus. videte, vt hoc iſte correxerit. componit edictum ijs verbis: vt quiuis intelligere poſſit, vnius hominis cauſſa conſcriptum eſſe: tantum quod hominem non nominat: cauſſam quidem totam perſcribit: ius, conſuetudinem, æquitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO VRBANO. SI DE HEREDITATE AMBIGETVR, POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Iam quid id ad prætorem, vter poſſeſſor ſit? nonne id quæri oportet, vtrum poſſeſſorem eſſe oporteat? ergo quia poſſeſſor eſt, non moues poſſeſſione: ſi poſſeſſor non eſſet, non dares. nuſquam enim ſcribis, neque tu aliud quidquam edicto amplecteris, niſi eam cauſſam pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum eſt: SI DE HEREDITATE AMBIGITVR, ET TABVLAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MVLTIS SIGNIS QVAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR: SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM HEREDITATEM DABO. Hoc tranſlatitium eſt; ſequi illud oportet,

Si

Si tabulæ teſtamenti non proferentur. quid ait? ſe ei daturum, qui ſe dicat heredem eſſe. Quid ergo intereſt, proferantur, necne? ſi protulerit vno ſigno vt ſit minus, quam ex lege oportet, non des poſſeſſionem: ſi omnino tabulas non proferet, dabis. Quid nunc dicam? neminem vmquam poſtea alium edixiſſe? valde ſit mirum, neminem fuiſſe, qui iſtius ſe ſimilem dici vellet. ipſe in Sicilienſi edicto hoc non habet: exegerat enim iam mercedem. Item vt illo edicto, de quo ante dixi, in Sicilia de hereditatum poſſeſſionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ præter iſtum. EX EDICTO SICILIENSI. SI DE HEREDITATE AMBIGITVR. At per deos immortales quid eſt, quod de hoc dici poſſit? Iterum enim iam quæro abs te, ſicut modo in illo capite Anniano de mulierum hereditatibus, nunc in hoc de hereditatum poſſeſſionibus: cur ea capita in edictum prouinciale transferre nolueris. vtrum digniores homines exiſtimaſti eos qui habitabant in prouincia, quam nos, qui æquo iure vteremur? an aliud Romæ æquum eſt? aliud in Sicilia? Non enim hoc poteſt hoc loco dici, multa eſſe in prouincijs aliter edicenda: non de hereditatum quidem poſſeſſionibus: non de mulierum hereditatibus. Nam vtroque genere video non modo ceteros, ſed te ipſum totidem verbis edixiſſe, quot verbis edici Romæ ſolet. Quæ Romæ magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea ſola te, ne gratis in prouincia male audires, ex edicto Sicilienſi ſuſtuliſſe video. Et cum edictum totum eorum arbitratu, quamdiu fuit deſignatus, componeret, qui ab iſto ius ad vtilitatem ſuam nundinarentur, tum vero in magiſtratu contra illud edictum ſuum ſine vlla religione decernebat. Itaque L. Piſo multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita interceſſit, quod iſte aliter atque vt edixerat, decreuiſſet, quod vos oblitos eſſe non arbitror,

quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellã, isto prætore, solitus sit conuenire. quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro: sed eo leuiores istius iniuriæ videbantur, quod erat in equitate, prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium: quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines vterentur. Nam quęso, redite in memoriam, iudices, quæ libido istius in iure dicendo fuerit, quæ varietas decretorum, quæ nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure ciuili consuli solent, quam plena atque referta Chelidonis: a qua muliere, cum erat ad eum ventum, & in aurem eius insusurratum, alias reuocabat eos, inter quos iam decreuerat, decretumque mutabat: alias inter alios contrarium sine vlla religione decernebat, ac proximis paullo ante decreuerat. Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inueniebantur ex dolore: quorum alij, vt audistis, negabant mirandum esse, ius tam nequam esse Verrinum: alij etiam frigidiores erant: sed quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem exsecrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. quæ ego non commemorarem (neque enim perfacete dicta, neque porro hac seueritate digna sunt) nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam & iniquitatem tum in ore vulgi, atque in communibus prouerbijs esse versatam. In plebem vero Romanam vtrum superbiam prius memorem? an crudelitatem? sine dubio crudelitas grauior est, atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus pleb. in concione egit, cum eum, quem virgis iste ceciderat, in prospectum populi Rom. produxit. cuius rei cognoscendæ faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia vero qua fuerit, quis ignorat? quẽadmodum is tenuissimum quemque contempserit, despexe-

despexerit, liberum esse numquam duxerit? P. Trebonius viros bonos & honestos complures fecit heredes: in his fecit suum libertum. is A. Treboniu fratrem habuerat proscriptum: ei cum cautum vellet, scripsit, vt heredes iuuarent, se curaturos, vt ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptum perueniret. Libertus iurat: ceteri heredes adeunt ad Verrem: docent non oportere se iurare facturos esse, quod contra legem Corneliam esset, quæ proscriptum iuuari vetat: impetrant vt ne iurent. dat his possessionem. Id ego non reprehendo. etenim erat iniquum homini proscripto egēti de fraternis bonis quidquam dari. At ille libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur. itaq; ei Verres possessionem hereditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuuare: simul vt esset pœna, quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei, qui non iurauit. concedo. prætorium est, adimis, tu ei qui iurauit? quo exemplo? proscriptum iuuat. lex est, pœna est. quid ad eum, qui ius dicit? Vtrum reprehendis, quod patronum iuuabat eum, qui tū in miserijs erat, an quod alterius patroni mortui voluntatem conseruabat, a quo summum beneficium acceperat? vtrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit: equiti Rom. tam locupleti libertinus sit homo heres? O modestum ordinem, quod illinc viuus surrexit. Possum sexcenta decreta proferre: in quibus, vt ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum nouitas, iniquitasque declarat. Verum vt ex vno de ceteris coniecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis audite. C. Sulpicius Olympius fuit. is mortuus est C. Sacerdote prætore, nescio an ante, quam Verres præturam petere cœperit. fecit heredem M. Octauium Ligurem. Ligur hereditatem adijt: pos-

ſedit Sacerdote prętore ſine vlla cõtrouerſia. Poſteaquam Verres magiſtratum inijt, ex edicto iſtius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicij patroni filia ſextam partem hereditatis ab Ligure petere cœpit. Ligur non aderat. L. frater eius cauſſam agebat: aderant amici, propinqui. dicebat iſte, niſi cum muliere decideretur, in poſſeſſionem ſe iri iuſſurum. L. Gellius cauſſam Liguris defendebat: docebat edictum eius non oportere ad eas hereditates valere, quæ ante eum prætorem veniſſent: ſi hoc tum fuiſſet edictum, fortaſſe Ligurem hereditatem aditurum non fuiſſe. Aequa poſtulatio, ſumma hominum auctoritas pretio ſuperabatur. Venit Romam Ligur: non dubitabat, quin ſi ipſe Verrem conueniſſet, æquitate cauſſæ, & auctoritate ſua commouere hominem poſſet. domum ad eum venit: rem demonſtrat: quam pridem ſibi hereditas veniſſet, docet: quod facile in cauſſa æquiſſima homini ingenioſo fuit: multa, quæ quemuis mouere poſſent, dixit. ad extremum petere cœpit, ne vſque eo ſuam auctoritatem deſpiceret, gratiamque contemneret, vt ſe tanta iniuria afficeret. Homo Ligurem accuſare cœpit, qui in re aduentitia, atque hereditaria tam diligens, tam attentus eſſet: debere eum aiebat ſuam quoque rationem ducere: multa ſibi opus eſſe, multa canibus ſuis, quos circa ſe haberet. Non poſſum illa planius commemorare, quam ipſum Ligurem pro teſtimonio dicere audiſtis. Quid enim Verres? vtrum, ne his quidem teſtibus credetur? an hæc ad rem non pertinent? non M. Octauio? non L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid eſt Verres, quod planum fieri teſtibus poſſit, ſi hoc non fit? an id quod dicunt, leue eſt? nihil leuius, quam prætorem vrbis hoc iuris in ſuo magiſtratu conſtituere, omnibus his, quibus hereditas venerit, coheredem prætorem eſſe oportere. An vero dubitamus, quo ore iſte ceteros homines

inferiore

inferiore loco, auctoritate, ordine, quo ore homines rusticanos ex municipijs,quo deniq; ore, quos numquam liberos putauit, libertinos homines solitus sit appellare: qui ob ius dicendum M.Octauium Ligurem,hominem ornatissimum loco,ordine,nomine,virtute,ingenio,copijs,poscere pecuniam nō dubitarit? In sartis tectis vero quemadmodum sese gesserit, quid ego dicam? dixerunt qui senserunt. sunt alij,qui dicant.notæ res, ac manifeste prolatæ sunt,& proferuntur. Dixit C.Fannius eques Rom. frater germanus Q. Titinij iudicis huius tui, tibi se pecuniam dedisse. Recita testimonium C. Fannij. Nolite C. Fannio dicenti credere: noli,inquam tu, Q. Titini, C.Fannio fratri tuo credere. dicit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat auaritiæ, & audaciæ: quæ vitia videntur in quemuis potius, quam in istum conuenire. Dixit Q. Tadius,homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere, & nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. Recita nomina Q. Tadij. NOMINA Q. TADII. Recita testimonium Q. Tadij. TESTIMONIVM Q. TADII. Ne tabulis quidem Q. Tadij, nec testimonio credetur? Quid igitur in iudicijs sequemur? quid est aliud, omnibus omnia peccata, & maleficia concedere,nisi hoc,hominum honestissimorum testimonijs, & virorum bonorum tabulis non credere? Nam quid ego de quotidiano sermone,querimoniaque populi Romani loquar? de istius impudētissimo furto,seu potius nouo, ac singulari latrocinio? ausum esse in ęde Castoris,celeberrimo,clarissimoque monumento, quod templum in oculis quotidianoq; aspectu populi Rom.est positum,quo sæpenumero senatus conuocatur, quo maximarum rerum frequentissimæ quotidie aduocationes fiunt, in eo loco,in sermone hominum, audaciæ suæ monumentum æternum relinquere. Aedem Castoris,

iudices, P. Iunius habuit tuendam, L. Sylla Q. Metello * consulibus. Is mortuus est. reliquit pupillum paruum filium. cum L. Octauius, C. Aurelius coss. ædes sacras locauissent, neq; potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ij prætores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos & M. Cæcius, factum est s. c. quibus de sartis tectis cognitum, & iudicatum non esset, vti C. Verres, P. Cœlius prætores cognoscerent, & iudicarent. Qua potestate iste permissa (vt ex C. Fannio, & ex Q. Tadio cognouistis) cum esset omnibus in rebus apertissime, impudentissimeque prædatus, hoc voluit clarissimum relinquere iudicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed videre quotidie possemus. quæsiuit, quis ædem Castoris sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat: scire volebat, ad quem illa res pertineret. audit pupillum esse filium. Homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos, & pupillas certissimam prædam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamuis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inuenturum, in quo moliri, prędariq; posset, arbitrabatur. L. Rabonio ædem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Iunij tutor erat testamento patris. cum eo sine vllo intertrimento conuenerat iam, quemadmodum traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quærit, ecquid sit, quod a pupillo traditũ non sit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse: signa, & dona comparere omnia· ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti videri cœpit, ex tanta æde, tantoque opere se non opimum præda, præsertim a pupillo, discedere. Venit ipse in ædem Castoris: considerat templum: videt vndique tectũ pulcherrime laqueatum, præterea cetera noua atque integra: versat se: quærit quid agat: dicit

ei

ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos: Tu Verres hic quod moliare, nihil habes: nisi forte vis ad perpendiculum columnas exigere. Homo omnium rerum imperitus, quærit, quid sit ad perpendiculum. Dicunt ei, fere nullã esse columnam, quæ ad perpendiculum esse possit. * Nam mehercule, inquit, sic agamus: columnæ ad perpendiculũ exigantur. Rabonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tãtum columnarum traditur, perpẽdiculi mentio fit nulla: & qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddẽdum esset, negat id sibi deberi, negat oportere exigi. Iste Rabonium quiescere iubet, & simul ei nonnullam spem societatis ostendit. hominem modestũ & minime pertinacem facile coercet: columnas ita se exacturum esse confirmat. Noua res, atq; improuisa pupilli calamitas nuntiatur statim C. Mustio vitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium summo officio, ac virtute præditum M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide, ac diligentia pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patrijs conetur euertere. Iste, qui iam spe, & opinione prædam illam deuorasset, neque vlla æquitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est. Itaq; quemadmodum ostendisset, se id exacturum esse respondit. Cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos ac potius interclusos viderent: apud quem non ius, non æquitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas * pro pretio, non gratia valeret: statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuiuis venisset in mentem, petere auxilium a Chelidone: quæ isto prætore non modo in iure ciuili, priuatorumque omnium con-

trouersijs populo Romano præfuit, verum etiam in his sartis tectis dominata est. Venit ad Chelidonem C. Mustius eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus: venit M. Iunius patruus pueri, frugalissimus homo, & castissimus: venit homo summo honore, & pudore, & summo officio, spectatissimus ordinis sui P. Potitius tutor. O multis acerbam, o miseram atque indignam præturam tuam. Vt mittam cetera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore meretricis domum venisse arbitramini? qui nulla condicione istam turpitudinem subissent, nisi officij necessitudinisque ratio coegisset. Veniunt, vt dico, ad Chelidonem, domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur, Mihi det possessionem, mihi ne adimat, in me iudicium ne det, mihi bona addicat. alij numos numerabant: alij tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conuentu, sed prætoria turba referta. Simul ac potestas primum data est, adeunt hi, quos dixi: loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam pollicetur. Respondit illa, vt meretrix, non inhumane: libenter ait se esse facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam: reuerti iubet. tum discedunt. postridie reuertuntur. negat illa posse hominem exorari: permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse. Vereor ne quis forte de populo, qui priori actione non affuit, hæc, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. ea vos antea, iudices, cognouistis. dixit iuratus P. Potitius tutor pupilli Iunij: dixit M. Iunius tutor, & patruus: Mustius dixisset, si viueret: sed pro Mustio, recenti re de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui, cum sciret me ex Mustio viuo audisse, quod eo sum vsus plurimum (etenim iudicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me vno defendente, vicit) cum hoc, vt dico, sciret L. Domiti-

us me ſcire, ad eum res omnes Muſtium ſolitum eſſe deferre: tamen, de Chelidone reticuit, quoad potuit, alio reſponſionem ſuam deriuauit. tantus in adoleſcente clariſſimo, ac principe iuuentutis pudor fuit, vt aliquamdiu cum a me premeretur, omnia potius reſponderet, quam Chelidonem nominaret. primo neceſſarios iſtius, ad eum allegatos eſſe dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominauit. Non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu geſſiſſe præturam, quam L. Domitius ab ſe nominari vix ſibi honeſtum eſſe arbitrabatur? Reiecti a Chelidone capiunt conſilium neceſſarium, vt ſuſcipiant ipſi negotiũ. cum Rabonio tutore, quod erat vix H-S. quadraginta millium, tranſigunt H-S. ducentis millibus. Refert ad iſtum rem Rabonius, vt ſibi videbatur, ſatis grandem pecuniam, & ſatis impudentem eſſe. iſte qui aliquanto plus cogitaſſet, male accipit verbis Rabonium: negat eum ſibi illa deciſione ſatisfacere poſſe. ne multa, locaturum ſe eſſe confirmat. Tutores hæc neſciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id eſſe certiſſimum: nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iſte vero non procraſtinat: locare incipit non proſcripta, neque edicta die, alieniſſimo tempore, ludis ipſis Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Rabonius illam deciſionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Iunius patruus. iſti color immutatus eſt: vultus, oratio, mens denique excidit, quid ageret cœpit cogitare: ſi opus pupillo redimeretur, ſi res abiret ab eo mancipe, quem ipſe appoſuiſſet, ſibi nullam prædam eſſe. Itaque excogitat. quid? nihil ingenioſe, nihil quod quiſquam poſſit dicere, improbe, verum callide: nihil ab iſto tectum, nihil veteratorium exſpectaueritis: omnia aperta, omnia perſpicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. ſi pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod eſt

igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Vbi illa consuetudo in bonis, prædibus, prædijsque vendendis omnium consulum, censorum, prætorum, quæstorum denique, vt optima condicione sit is, cuia res sit, cuium periculum? Excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. quid enim quisquam ad meam pecuniā me inuito aspiret? quid accedat? Locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur, ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua, qui locas: prædibus, & prædijs populo cautum est. & si non putas cautum, scilicet tu præt. in mea bona quos voles immittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non sines? Operæpretium est, ipsam legem cognoscere. diceris eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate.* EX OPERE FACIVNDO QVAE PVPILLI IVNII. Dic, dic, quæso clarius. C. VERRES PR. VRBIS ADDIDIT. Corriguntur leges * censoriæ. Quod enim video in multis veteribus legibus, Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Cn. Seruilius censores addiderunt: vult aliquid eiusmodi C. Verres. dic quid addidit. QVI DE L. MARCIO M. PERPERNA CENSORIBVS REDEMERIT, SOCIVM NE ADMITTITO: NEVE PARTEM DATO, NEVE REDIMITO. Quid ita? ne vitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parū locuples esset? at erat, & esset amplius, si velles, populo cautū prædibus & prædijs. Hic te si res ipsa, si indignitas iniuriæ tuæ non commouebat, si pupilli calamitas, propinquorum lacrymæ, D. Bruti cuius prædia subierāt periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animaduertebas, eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses (in tabulas enim retulisti) neque cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus H-S. D L X. millibus; cum tutores H-S L X X X. millibus

millibus id opus ad illius hominis iniquissimi arbitrium se effecturos esse clamarent. Etenim quid erat operis? id quod vos vidistis. omnes illæ columnæ, quas dealbatas videtis, machina apposita, nulla impensa deiectæ, eisdemq; lapidibus repositæ sunt. hoc tu H-S. DLX. millibus locauisti? Atqui in illis columnis dico esse, quæ a tuo redemptore commotæ non sint: dico esse, ex qua tantum tectorium vetus delitum sit, & nouum inductum. Quod si tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe numquam ædilitatem petiuissem. At, vt videatur tamen res agi, & non eripi pupillo: SI QVID OPERIS CAVSSA *RECIDERIS. REFICITO. Quid erat, quod rescinderet, cum suo quemque loquo lapidem reponeret? QVI REDEMERIT, SATISDET DAMNI INFECTI, EI, QVI A VETERE REDEMPTORE ACCEPERIT. deridet, cum sibi ipsum iubet satisdare Rabonium. PECVNIA PRAESENS SOLVATVR. Quibus de bonis? eius, qui quod tu H-S. DLX millibus locasti, H-S. LXXX. millibus effecturum se esse clamauit. Quibus de bonis? pupilli. cuius ætatem & solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere prætor debuit: tutoribus defendentibus, non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti. *HOC OPVS BONO SVO QVOQVE FACITO. Lapis aliquis cædendus, & apportandus fuit machina sua: nam illo non saxum, non materies aduecta est. tãtum operis in ista locatione fuit, quantum paucæ operæ fabrorum mercedis tulerunt, & * manupretij machinæ. Vtrum existimatis minus operis esse, vnam columnam efficere ab integro nouam nullo lapide rediuiuo, an quattuor illas reponere? nemo dubitat, quin multo maius sit nouam facere. Ostendam in ædibus priuatis, longa difficilique vectura, columnas singulas ad impluuium H-S. XL. millibus non minus magnas locatas.

Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus verbis disputare, præsertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum conscripserit: REDIVIVA SIBI HABETO. quasi quidquam rediuiui ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex rediuiuis constitueretur. At enim si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum peruenire: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere. omnes exclusi sunt non minus aperte, quam pupillus. diem præstituit operi faciendo Calendas Decembris: locat circiter Idus Septembris: angustijs temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius istam diem quomodo assequitur? Nemo Rabonio molestus est, neque Kalendis Decembris, neque Nonis, neq; Idibus: denique aliquando in prouinciam iste proficiscitur prius, quam opus effectum est. Posteaquam reus factus est, primo negabat opus in acceptum referre posse: cum instaret Rabonius, in me caussam conferebat, quod tum codicem obsignassem. Petit a me Rabonius, & amicos allegat: facile impetrat. iste quid ageret, nesciebat. si in acceptum nō retulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum. Rabonium porro intelligebat rem totam esse patefacturū. tametsi quid poterat esse apertius, quam nunc est, vt vno minus teste haberet Rabonio? Opus in acceptum retulit quadriennio post, quam diem operi dixerat. Hac*cōditione quiuis de populo redemptor accessisset: sed cum die ceteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium, ac potestatem venire nemo volebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. Non enim argumentamur quo ista pecunia peruenerit. fecit ipse indicium. Primum cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia H-S. DLX. millia numerauit, quod iam iste referre non poterat opere addicto, prædibus

acce-

acceptis de H-S. DLX. millibus, remiſit D. Bruto H-S. CX. millia. hoc, ſi aliena res eſſet, certe facere non potuiſſet. Deinde nummi numerati ſunt Cornificio: quem ſcribam ſuum fuiſſe negare non poteſt. Poſtremo ipſius Rabonij tabulæ prædam illam iſtius fuiſſe clamant. Recita nomina Rabonij. Hic etiam priore actione Q. Hortenſius pupillum Iunium veniſſe prætextatum in veſtrum conſpectum* & teſtes ſecum, patruo teſtimonium dicenti, quæſtus eſt: & me populariter agere, atque inuidiam commouere, quod puerum producerem, clamitauit. Quid erat, Hortenſi, tandem in illo puero populare? quid inuidioſum? Gracchi credo, aut Saturnini, aut alicuius hominis eiuſmodi produxeram filium, vt nomine ipſo, & memoria patris animos imperitæ multitudinis concitarem. P. Iunij erat hominis de plebe Romana filius, quem pater moriens tum tutoribus & propinquis, tum legibus, tum æquitati magiſtratuum, tum iudicijs veſtris commendandum putauit. Hic iſtius ſcelerata locatione, nefarioque latrocinio bonis patrijs fortuniſque omnibus ſpoliatus venit in iudicium: ſi nihil aliud, ſaltem vt eum, cuius opera ipſe multos annos eſt in ſordibus, paullo tamen obſoletius veſtitu videret. Itaque tibi Hortenſi, non illius ætas, ſed cauſſa: non veſtitus, ſed fortuna popularis videbatur. neque te tam cõmouebat, quod ille cum toga prætexta, quam quod ſine bulla venerat. veſtitus enim neminem commouebat, is, quem illi mos, & ius ingenuitatis dabat. quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium, atque inſigne fortunæ, hoc ab iſto prædone ereptum eſſe grauiter & acerbe homines ferebant. Neque erant hæ lacrymæ populares magis, quam noſtræ, quam tuæ Q. Hortenſi, quam horum qui ſententiam laturi ſunt: ideo quod communis eſt cauſſa, commune periculum: cõmuni præſidio talis improbitas, tamquam aliquod

incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos paruos: incertum est, quam longa nostrum cuiusque vita futura sit. consulere viui, ac prospicere debemus, vt illorum solitudo & pueritia quam firmissimo præsidio munita sit. Quis est enim, qui tueri possit liberum nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuũ? Mater credo. scilicet magno præsidio fuit Anniæ pupillæ mater femina primaria: minus illa deos hominesque implorãte, iste infanti pupillæ fortunas patrias ademit? Tutoresne defendent? perfacile vero apud istiusmodi prætorem, a quo M. Marcelli tutoris, in caussa pupilli Iunij & oratio, & voluntas, & auctoritas repudiata est. Quæremus etiam, quid iste in vltima Phrygia, quid in extremis Pamphiliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur? dubitamus quid iste in hostium præda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubijs fecerit? qui maiore pecunia quattuor columnas dealbãdas, quam ille omnes ædificandas locauerit? Expectemus, quid dicant ex Sicilia testes? quis vmquam templum illud aspexit, quin auaritiæ tuæ, quin iniuriæ, quin audaciæ testis esset? Quis a signo Vertumni in Circum maximum venit, quin his in vnoquoque gradu de auaritia tua commoneretur? quam tu viam thensarum, atque pompæ eiusmodi exegisti, vt ipse illa ire non audeas. Te putet quisquam, cum ab Italia freto disiunctus esses, socijs temperasse? qui ædem Castoris testem furtorum tuorum esse volueris: quam populus Romanus quotidie, iudices etiam tum, cum de te sententiam ferrent, viderent? Atque etiam iudicium in prætura publicum exercuit. non enim prætereundum est ne id quidem. petita multa est apud istum prætorem a Q. Opimio, qui adductus est in iudicium verbo, quod cum esset tribunus pleb. intercessisset contra legem Corneli-

am: re,

am:re, quod in tribunatu dixiſſet contra alicuius hominis nobilis voluntatem. De quo iudicio, ſi velim dicere omnia, multi appellandi, lædendique ſunt, quod mihi non eſt neceſſe tantum dicam. paucos homines arrogantes, hoc adiutore, Q. Opimium per ludum, & iocum fortunis omnibus euertiſſe. Is mihi etiam queritur, quod a nobis IX. ſolis diebus prima actio ſui iudicij tranſacta ſit: cum apud ipſum tribus horis Q. Opimius ſenator populi Romani bona, fortunas, ornamenta omnia amiſerit? cuius propter indignitatem iudicij, ſæpiſſime eſt actum in ſenatu, vt genus hoc totum multarum, ac iudiciorum eiuſmodi tolleretur. Iam vero in bonis Q. Opimij vendendis quas iſte prædas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum eſt dicere. hoc dico, niſi vobis id hominum honeſtiſſimorum tabulis planum fecero, fingi a me hoc totum temporis cauſſa putatote. Iam qui ex calamitate ſenatoris populi Romani cum prætor iudicio eius præfuiſſet, ſpolia domum ſuam referre, & manubias detrahere conatus ſit: is vllam ab ſeſe calamitatem poterit deprecari? Nam de ſubſortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu protuliſti, audeam dicere? difficile eſt. Non enim me tua ſolum & iudicum auctoritas, ſed etiam annulus aureus ſcribæ tui deterret. Non dicam id quod probare difficile eſt: hoc dicam, quod oſtendam: multos ex te viros primarios audiſſe, cum diceres, ignoſci tibi oportere, quod falſum codicem protuleris. nam qua inuidia C. Iunius conflagrarat, ea niſi prouidiſſes, tibi ipſi tum pereundum fuiſſe. Hoc modo iſte ſibi & ſaluti ſuæ proſpicere didicit, referendo in tabulas & priuatas, & publicas, quod geſtum non eſſet, tollendo quod eſſet, & ſemper aliquid demendo, mutando, curando ne litura appareat, interpolando. Eo enim vſque progreditur, vt ne defenſionem quidem maleficiorum ſuorum ſine

alijs maleficijs reperire possit. Eiusdem modi subsortitionem homo amētissimus suorum quoque iudicum fore putauit per sodalem suum Q. Curium iudicem quæstionis: cui nisi ego vi populi, & hominum clamore atque conuitio restitissem, ex hac decuria nostra, cuius mihi copiam quam * largissime factam oportebat, erepta esset facultas bonorum *cum ijs quos iste annuerat, in suum consilium sine caussa subsortiebatur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER IIII. ORATIO VII.

VLTA mihi necessario, iudices, prætermittenda sunt, vt possim aliquando de ijs rebus, quæ meæ fidei commissæ sunt, dicere. recepi enim caussam Siciliæ: ea me ad hoc negotium prouincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto, & recepta caussa Siciliensi, amplexus animo sum aliquanto amplius. suscepi enim caussam totius ordinis: suscepi caussam populi Ro. quod putabam tum denique recte iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligēs, & firmus accusator ad iudiciū veniret. Quo mihi maturius ad Siciliæ caussam veniendū est, relictis ceteris eius furtis, ac flagitijs, vt & viribus quā integerrimis agere, & ad dicendum temporis satis habere possim. Atq; adeo, ante quā de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur esse de prouinciæ digni-

dignitate, vetustate, vtilitate dicenda. Nā cum omnium sociorū, prouinciarūq; rationē diligenter habere debetis, tū præcipue Siciliæ, iudices, plurimis iustissimisq; de caussis. primū quod omniū nationū exterarū princeps Sicilia se ad amicitiam, fidemq; populi Romani applicuit: prima omnium (id quod ornamentum imperij est) prouincia est appellata: prima docuit maiores nostros, quam præclarum esset exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide, beneuolentiaq; erga populum Romanum, vt ciuitates eius insulæ, quæ semel in amicitiam nostram venissent, numquam postea deficerent: pleræq; autem, & maxime illustres in amicitia perpetuo manerent. Itaque maioribus nostris in Africam ex hac prouincia gradus imperij factus est. neq; enim tam facile opes Carthaginis tantæ concidissent, nisi illud & rei frumentariæ subsidium, & receptaculum classibus nostris pateret. Quare P. Africanus Carthagine deleta, Siculorum vrbes signis, monumentisque pulcherrimis exornauit: vt quos victoria populi Ro. maxime lætari arbitrabatur, apud eos monimenta victoriæ plurima collocaret. Deniq; ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia virtutē hostes, misericordiā victi, fidem ceteri Siculi perspexerūt: non solum socijs in eo bello consuluit, verū etiam, superatis hostibus, temperauit: vrbem pulcherrimam Syracusas, quæ cum manu munitissima esset, tum loci natura terra, ac mari claudebatur, cum vi, consilioq; cepisset, non solū incolumē passus est esse, sed ita reliquit ornatam, vt esset idem monumentū victoriæ, mansuetudinis, continentiæ: cum homines viderent, & quid expugnasset, & quibus pepercisset, & quæ reliquisset. tantum ille honorē Siciliæ habendū putauit, vt ne hostium quidē vrbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. Itaque ad omnes res Sicilia prouincia semper vsi sumus, vt quidquid ex sese posset efferre, id non a-

pud eam nasci, sed domi nostræ conditum putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putares, non vltro pollicita est? quando id quod imperaretur, recusauit? itaque ille M. Cato sapiens cellam penariam reipublicæ nostræ nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. Nos vero experti sumus, Italico maximo, difficillimoq; bello, Siciliam nobis nō pro penaria cella, sed pro ærario illo maiorum vetere, ac referto fuisse. nam sine vllo sumptu nostro, corijs, tunicis, frumentoque suppeditato maximos exercitus nostros vestiuit, aluit, armauit. Quid? illa, quæ forsitan ne sentimus quidem, iudices, quanta sunt? quod *multis locupletioribus ciuibus vtimur? quod habent propinquam, fidelem, fructuosamque prouinciam, quo facile excurrant, vbi libenter negotium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis cum quæstu compendioque dimittit: partim retinet, vt arare, vt pascere, vt negotiari libeat, vt denique sedes, ac domicilium collocare? quod cōmodum non mediocre populi Romani est, tantum ciuium Romanorum numerum, tam prope ab domo, tam bonis fructuosisque rebus detineri. Et quoniam quasi quædam prædia populi Rom. sunt vectigalia nostra, atq; prouinciæ: quemadmodum propinquis vos vestris prædijs maxime delectamini, sic populo Rom. iucunda suburbanitas est huiusce prouinciæ. Iam vero hominum ipsorum, iudices, ea patientia, virtus, frugalitasque est, vt proxime ad nostram disciplinam illam veterem, non hanc, quæ nunc increbruit, videantur accedere. nihil ceterorum simile Græcorum: nulla desidia, nulla luxuria: contra summus labor in publicis, priuatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, vt his solis neque publicanus, neque negotiator odio sit. Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum

tule-

tulerunt, vt numquam ante hoc tempus ad aram legum, præsidiumque vestrum publico consilio confugerent: tametsi & illum annum pertulerant, qui sic eos afflixerat, vt salui esse non possent nisi C. Marcellus quasi aliquo fato venisset, vt bis ex eadem familia salus Siciliæ constitueretur & * postea M. Antonij infinitum illud imperium senserant. Sic a maioribus suis acceperant, tanta populi Rom. in Siculos esse beneficia, vt etiam iniurias nostrorum hominum perferendas putarent. In neminem ciuitates ante hunc testimonium publice dixerunt. Hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si vsitato more, si denique vno aliquo in genere peccasset. Sed cum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, auaritiam, superbiam: cum omnia sua commoda, iura, beneficia S.P.Q.R. vnius scelere ac libidine perdidissent, hoc statuerunt, aut istius iniurias per vos vlcisci & persequi, aut si vobis indigni essent visi, quibus opem, auxiliumque ferretis, vrbes ac sedes suas relinquere: quandoquidem agros iam ante istius iniurijs exagitati, reliquissent. Hoc consilio a L. Metello legationes vniuersæ petiuerunt, vt quam primum isti succederet: hoc animo toties apud patronos, de suis miserijs deplorarunt: hoc commoti dolore, postulata consulibus, quæ non postulata, sed in istum crimina viderentur esse, ediderunt. Fecerunt etiam, vt me cuius fidem, continentiamque cognouerant, prope de vitæ meæ statu, dolore, ac lacrymis suis deducerent, vt ego istum accusarem a quo mea longissime ratio voluntasque abhorrebat. quamquam in hac caussa multo plureis partes mihi defensionis, quam accusationis suscepisse videor. Postremo homines ex tota prouincia nobilissimi, primique publice priuatimq; venerunt: grauissima atque honestissima quæque ciuitas vehementissime suas iniurias persecuta est. At quemadmodum, iudices, venerunt? videor enim mihi li-

berius apud vos iam pro Siculis loqui debere, quam forsitan ipsi velint. saluti enim eorum potius consulam, quam voluntati. Ecquem existimatis vmquam vlla in prouincia reum absentem contra inquisitionem accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate esse defensum? Quæstores vtriusq; prouinciæ qui isto prætore fuerant, cum facibus mihi præsto fuerunt. hi porro, qui successerunt, vehementer istius cupidi, liberaliter ex istius cibarijs, tractati, non minus acres contra me fuerunt. Videte, quid potuerit qui quattuor in prouincia quæstores studiosissimos defensores, propugnatoresq; habuerit: prætorem vero cohortemq; totam sic studiosam, vt facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inanem offenderât, quã Verrem ipsum, qui plenus decesserat, prouinciam fuisse. minari Siculis, si decressent legationẽ, quæ contra istũ diceret: minari, si qui essent profecti alijs, si laudarent, benignissime promittere grauissimos priuatarum rerum testes, quibus nos præsentibus denuntiauimus, eos vi, custodijsque retinere. Quæ cum omnia facta sint, tamen vnã solam scitote esse ciuitatem Mamertinam, quæ publice legatos, qui istum laudarent, miserit. Eius autem legationis principem, ciuitatis nobilissimum, C. Heium iuratum dicere audistis, isti nauem onerariam maximam Messanæ esse publice coactis operis ædificatam. idemque Mamertinorum legatus, istius laudator, non solum istum bona sua, verum etiam sacra, deosq; penates a maioribus traditos, ex ædibus suis eripuisse dixit. Præclara laudatio, cum duabus in rebus legatorum vna opera consumitur, in laudando, atq; repetendo. Atq; ea ipsa ciuitas qua ratione illi amica sit, dicetur certo loco. reperietis enim, quæ caussæ beneuolentiæ sint Mamertinis erga istum, eas ipsas caussas satis iustas esse damnationis. Alia ciuitas nulla, iudices, publico consilio laudat. vis illa summi imperij tantum potuit apud

per-

perpaucos homines, non ciuitates, vt aut leuissimi quidam ex miserrimis, desertissimisque oppidis inuenirentur, qui iniussu populi ac senatus proficiscerentur, aut hi, qui contra istum legatos decreuerāt, & testimonium publicum, mandataque acceperāt, vi, ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen vsu venisse non moleste fero, quo reliquæ tot, & tantæ, & tam graues ciuitates, tota denique Sicilia plus auctoritatis apud vos haberet, cum videretis nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi posse, quo minus experirentur, ecquid apud vos quærimoniæ valerent antiquissimorum, fidelissimorumque sociorum. Nam quod fortasse non nemo vestrum audierit, istum a Syracusanis publice laudari, id tametsi priore actione ex Heraclij Syracusani testimonio cuiusmodi esset cognouistis, tamen vobis alio loco, vt se tota res habeat, quod ad eam ciuitatem attinet demonstrabitur. Intelligetis enim nullis hominibus quemquam tanto odio quanto istum Syracusanis esse, & fuisse. At enim istum soli Siculi persequuntur: ciues Rom. qui in Sicilia negotiantur, defendunt, diligunt, saluum esse cupiunt. Primum, si ita esset, tamen vos in quæstione de pecunijs repetundis, quæ sociorum caussa constituta est, lege iudicioq; sociali, sociorum quærimonias audire oporteret. sed intelligere potuistis priore actione ciues Rom. ex Sicilia plurimos, honestissimos, maximis de rebus, & quas ipsi accepissent iniurias, & quas scirent alijs esse factas, pro testimonio dicere. Ego hoc, quod intelligo, iudices, sic cōfirmo. Videor mihi gratū fecisse Siculis, quod eorū iniurias meo labore, inimicitias periculo sim persecutus. non minus hoc gratum me nostris ciuibus intelligo fecisse: qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum, fortunarumque suarum salutem, in istius damnatione consistere. Quapropter de istius prætura Siciliensi non recuso quin ita me audiatis, vt,

si cuiquam generi hominum, siue Siculorum siue nostrorum ciuium: si cuiquam ordini, siue aratorum, siue pecuariorum, siue mercatorum probatus sit: si non horum omnium communis hostis prædoque fuerit: si cuiquam denique vlla in re vnquam temperauerit, ei vos quoque temperetis. Qui simulatque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romæ, & ad vrbem, antequam proficisceretur, quærere ipse secum, & cogitare cum suis cœpit, quibusnam rebus in ea prouincia maximam vno anno pecuniam facere posset. Nolebat in agendo discere (tametsi non prouinciæ rudis erat, & tiro) sed in Siciliam paratus ad prædam, meditatusque venire cupiebat. O præclare coniectum a vulgo in illam prouinciam omen communis famæ atque sermonis: cum ex nomine istius, quid in prouincia facturus esset, perridiculi homines augurabantur. Etenim quis dubitare posset, cum istius in quæstura fugam, & furtum recognosceret: cum in legatione, oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret: cum videret in foro latrocinia præturæ: qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset? Atque, vt intelligatis eum Romæ quæsisse non modo genera furandi, sed etiam nomina: certissimum accipite argumentum, quo facilius de singulari eius impudētia existimare possitis. Quo die Siciliam tetigit (videte satisne paratus ex illo omine vrbano ad * euerrendam prouinciam venerit) statim Messana litteras Halesam mittit: quas ego istum in Italia scripsisse arbitror. nam simulatque e naui egressus est, dedit operam vt Halesinus ad se Dio continuo veniret: se de hereditate velle cognoscere, quæ eius filio a propinquo homine Apollodoro Laphirone venisset. Ea erat, iudices, pergrandis pecunia. Hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli ciuis Ro. factus: de quo multis viris primarijs testibus, multorumque tabulis vobis priore actione satisfa-

ctum est, H-S. vndecies numeratum esse, vt eam caussam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente, obtineret · præterea greges nobilissimarum equarum abactos: argenti, vestisque stragulæ domi quod fuerit, esse direptum: ita H-S. vndecies Q. Dionem, quod hereditas ei obuenisset, nullam aliam ob caussam perdidisse. Quid? hæc hereditas quo prætore Dionis filio venerat? eodem, quo P. Annij senatoris filiæ: eodem, quo M. Liguri senatori, C. Sacerdote prætore. Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? non plus quam Liguri, Sacerdote prætore. Quid? ad Verrem quis detulit? nemo: nisi forte existimatis ei quadruplatores ad fretum præsto fuisse. ad vrbem cum esset, audiuit Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hereditatem: heredem statuas iussum esse in foro ponere: nisi posuisset, Veneri Erycinæ esse multatum. Tametsi positæ essent ex testamento, putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, caussam pecuniæ se reperturum. Itaque apponit qui petat Veneri Erycinæ illam hereditatem. non enim quæstor petit (vt est consuetudo) is, qui Erycum montem obtinebat: petit Næuius Turpio, quidam istius excursor & emissarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote prætore condemnatus iniuriarum. etenim erat eiusmodi caussa, vt ipse prætor, cum quæreret calumniatorem, paullo tamen consideratiorem reperire nō posset. *Hic hominem Veneri absoluit, sibi condemnat. maluit videlicet homines peccare, quam deos: se potius a Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod non debebatur, auferre. Quid ego nunc his Sext. Pompeij Chlori testimonium recitem? qui caussam egit Dionis, qui omnibus rebus interfuit, hominis honestissimi: tametsi ciuis Romanus virtutis caussa iamdiu est, tamen omnium Siculorum primi, ac nobilissimi. Quid ipsius Q. Cæcilij Dionis hominis

probatiſſimi ac pudentiſſimi? Quid L. Vetecilij Liguris, T.Manlij, L.Caleni? quorum omnium teſtimonijs de hac Dionis pecunia confirmatum eſt. Dixit hoc idem M. Lucullus, ſe de his Dionis incommodis pro hoſpitio, quod ſibi cum eo eſſet, iam ante cognoſce. Quid? Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quam tu, Hortenſi, qui Romæ fuiſti? ad quem Dio cõfugit? qui de Dionis iniurijs grauiſſime per litteras cũ Verre queſtus es? noua tibi hæc ſunt, & inopinata? nunc primum hoc aures tuæ crimen accipiũt? nihil de Dione, nihil de ſocru tua, femina primaria Seruilia vtere Dionis hoſpita audiſti? nonne multa mei teſtes quæ tu ſcis, neſciunt? nonne te mihi teſtem in hoc crimine eripuit non iſtius innocentia, ſed legis exceptio? Recita. TESTIMONIA M. LVCVLLI, CHLORI, DIONIS. Satiſne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui e Chelidonis ſinu in prouinciam profectus eſſet, Veneris nomine quæliſſe videtur? Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Soſippus & Epicrates fratres ſunt Agyrinenſes: horum pater ab hinc duos & XX. annos eſt mortuus. in cuius teſtamento quodam loco, ſi commiſſum quid eſſet, multa erat Veneri. Ipſos XX. annos, cum tot interea prætores, tot quæſtores, tot calumniatores in prouincia fuiſſent, hereditas ab his Veneris nomine petita non eſt. cauſſam Verres cognoſcit: per Volcatium pecuniam accipit, fere ad H-S. CCCC. millia ab duobus fratribus. Multorum teſtimonium audiſtis antea: vicerunt Agyrinenſes fratres ita, vt egentes, inaneſque diſcederent. At enim ad Verrem pecunia iſta non peruenit. Quæ eſt iſta defenſio? vtrum aſſeueratur in hoc, an tentatur? mihi enim res noua eſt. Verres calumniatores apponebat: Verres adeſſe iubebat: Verres cognoſcebat: Verres iudicabat, pecuniæ maximæ dabantur: qui dabant, cauſſas obtinebant:

nebant. tu mihi ita defendas? non est ista Verri numerata pecunia. Adiuuo te: mei quoq; testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. Quæ vis erat Volcatio tanta, vt H-S. CCCC. millia a duobus hominibus auferret? ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, vnam libellam dedisset? veniat nunc, experiatur: tecto recipiet nemo. At ego amplius dico. H-S. quadringenties accepisse te arguo contra leges: nego tibi ipsi vllum nummum esse numeratum: sed cũ ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata, pecuniæ debãtur, nõ erat quærendũ, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. Comites illi tui delecti, manus erãt tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, haruspices, præcones, manus erant tuæ: vt quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur: cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quã si centũ cohortes fugitiuorũ fuissent, tua manus sine controuersia fuit. quidquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. Nam si hanc defensionẽ probabitis, Non accepit ipse, licet omnia de pecunijs repetundis iudicia tollatis: nemo vnquã reus tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit vti. etenim cum Verres vtatur, quis erit vnquam posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucij innocentiam referatur, si cum isto conferatur? Neque nunc tam mihi isti Verrem defendere videntur, quam in Verre defensionis tentare rationem. Qua de re, iudices, vobis magnopere prouidendum est. pertinet hoc ad summam reip. & ad existimationem ordinis, salutemq; sociorum, si enim innocentes existimari volumus, non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites præstare debemus. Primũ omnium opera dãda est, vt eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ, capitiq; consulant: deinde, si in hominibus eligendis, nos spes

amicitiæ fefellerit, vt vindicemus, miſſos faciamus, ſemper ita viuamus, vt rationem reddendam nobis arbitremur. Africani eſt hoc, hominis liberaliſſimi: verumtamen ea liberalitas eſt probanda, quæ ſine periculo exiſtimationis eſt, vt in illo fuit. Cum ab eo quidam vetus aſſectator ex numero amicorum non impetraret, vt ſe præfectum in Africam duceret, & id ferret moleſte: Noli, inquit, mirari, ſi tu a me hoc non impetras. ego iampridem ab eo cui meam exiſtimationem caram fore arbitror, peto, vt mecum præfectus proficiſcatur, & adhuc impetrare non poſſum. Etenim re vera multo magis eſt petendum ab hominibus, ſi ſalui eſſe volumus, vt eant nobiſcum in prouinciam, quam hoc illis in beneficij loco deferendum. Sed tu, cum & tuos amicos in prouinciam, quaſi in prædam, inuitabas, ac cum illis, ac per eos prædabare, & eos in concione annulis aureis donabas, non ſtatuebas, tibi non ſolum de te, ſed etiam de illorum factis rationem eſſe reddendam? Cum hos ſibi quæſtus conſtituiſſet magnos atque vberes ex his cauſſis, quas ipſe inſtituerat in conſilio, hoc eſt, cum ſua cohorte cognoſcere: tum infinitum genus inuenerit ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini eſt, quin omnes omnium pecuniæ poſitæ ſint in eorum poteſtate, qui iudicia dant, & eorum qui iudicant. quin nemo noſtrum poſſit ædes ſuas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, ſi cum hæc a quopiam veſtrum petita ſunt, prætor improbus, cui nemo intercedere poſſit, det quem velit iudicem, iudex nequam & leuis, quod prætor iuſſerit, iudicet. Si* vero illud quoque accedet, vt prætor in ea verba iudicium det, vt vel Octauius Balbus iudex, homo & iuris & officij peritiſſimus non poſſit aliter iudicare: in eiuſmodi: L. OCTAVIVS IVDEX ESTO. SI APPARET FVNDVM CAPENATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRE

QVI-

QVIRITIVM P. SERVILII ESSE, NEQVE IS FVNDVS Q. CATVLO RESTITVETVR: non necesse erit L. Octauio iudici cogere P. Seruilium Q. Catulo fundum restituere, & condemnare eum, quem non oporteat? Eiusdemmodi totum ius prætorium, eiusdemmodi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre prætore: decreta eiusmodi: SI NON ACCIPIT QVOD TE DEBERE DICIS, ACCVSES: SI PETIT, DVCAS. C. Fusicium duci iussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. iudicia huiusmodi: *QVI CIVES ROM. ERANT: SI SICVLI ESSENT: CVM SICVLOS EORVM LEGIBVS DARI OPORTERET. QVI SICVLI: SI CIVES ROM. ESSENT: CVM CIVES ROM. DARI IVDICES OPORTERET. Verum vt totum genus amplectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite. Siculi hoc iure sunt, vt quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus: quod Siculus cum Siculo non eiusdem ciuitatis, vt de eo prætor iudices ex P. Rupilij decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam legem Siculi Rupiliam vocant, sortiatur. Quod priuatus a populo petit, aut populus a priuato, senatus ex aliqua ciuitate, qui iudicet, datur, cum alternæ ciuitates reiectæ sunt. Quod ciuis Romanus a Siculo petit, Siculus iudex datur: quod Siculus a ciue Romano, ciuis Rom. datur: ceterarum rerum selecti iudices ex ciuium Romanorum conuentu proponi solent. Inter aratores, & decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiunt. Hæc omnia, isto prætore, non modo perturbata, sed plane & Siculis, & ciuibus Rom. erepta sunt. primum suæ leges, quod ciuis cum ciue ageret. aut enim iudicem, quem commodum erat, præconem, haruspicem, medicum suum dabat, aut, si legibus erat iudicium

constitutum,& ad ciuem suum iudicem venerant, libere ciui iudicare non licebat. Edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: Si quis perperam iudicasset, se cogniturum: cum cognosset, animaduersurum. Idque cum faciebat, nemo dubitat, quin, cum iudex alium de suo iudicio putet iudicaturum, seque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem spectet eius, quem statim de capite suo putet iudicaturum. Selecti e conuentu, aut propositi ex negotiatoribus iudices nulli. hæc copia quam dico iudicum, cohors non Q. Scæuulæ, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. Cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? sicuti videtis edictum: SI QVID PERPERAM IVDICARIT SENATVS. Eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius, quod non senserit, iudicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil intereat istius lege Hieronica iudicia plurimarum controuersiarum sublata vno nomine omnia. de conuentu, ac negotiatoribus nulli iudices. Quantam potestatem habuerit, videtis: quas res gesserit, cognoscite. Heraclius est Hieronis filius Syracusanus, homo in primis domi suæ nobilis, & ante hunc prætorem vel pecuniosissimus Syracusanorũ: nunc nulla alia calamitate, nisi istius auaritia, atque iniuria pauperrimus. huic hereditas facile ad H-S. tricies venit testamento propinqui sui Heraclij: plena domus cælati argenti optimi, multæque stragulæ vestis, prætiosissimorumque mancipiorum: quibus in rebus istius cupiditates, & insaniam quis ignorat? Erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam venisse: non solum Heraclium diuitem, sed etiam ornatum supellectili, argento, veste, mancipijs futurum. audit hæc etiam Verres: & primo, illo suo leuiore artificio Heracliũ aggredi conatur, vt cum roget inspicienda, quæ nõ reddat: deinde a quibusdam

dam Syracuſanis admonetur. hi autem quidã erant affines iſtius, quorum vxores iſte numquam alienas exiſtimauit, Cleomenes, & Aeſcrio qui quantum apud iſtum, & quam turpi de cauſſa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. Hi, vt dico, hominem admonent, rem eſſe præclaram, domum refertam omnibus rebus ipſum autem Heraclium hominem eſſe maiorem natu, non promptiſſimum: & cum præter Marcellos, patronum, quem iure ſuo adire, aut appellare poſſet, habere neminem: eſſe in eo teſtamento, quo ille heres eſſet, ſcriptum, vt ſtatuas in palæſtra deberet ponere. faciemus, vt palæſtritæ negent ex teſtamento eſſe poſitas: petant hereditatem, quod eam palæſtræ commiſiſſe dicant. Placuit ratio Verri. nam hoc, animo prouidebat, cum tanta hereditas in controuerſiam veniſſet, iudicioq; peteretur, fieri non poſſe, vt ſine præda ipſe diſcederet. approbat conſilium: auctor eſt vt quamprimum agere incipiant, hominemq; id ætatis, minime litigioſum, quam tumultuoſiſſime adoriãtur. Scribitur Heraclio dica. Primo mirantur omnes improbitatem calumniæ: deinde, qui iſtum noſſent, partim ſuſpicabantur, partim plane videbant adiectum eſſe oculum hereditati. Interea dies aduenit, quo die ſeſe ex inſtituto, ac lege Rupilia dicas ſorticturum Syracuſis iſte edixerat. paratus ad hanc dicam ſortiendam venerat. tum eum docet Heraclius non poſſe eo die ſortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus XXX. ſortiri dicam, quibus ſcripta eſſet. dies XXX. nondum fuerant. ſperabat Heraclius, ſi illam diem effugiſſet, ante alteram ſortitionem Q. Arrium, quem prouincia tum maxime exſpectabat, ſucceſſurum. Iſte omnibus iudicijs diem diſtulit: & eam diem conſtituit, vt hanc Heraclij dicam ſortiri poſt dies XXX. ex lege poſſet. Poſteaquam ea dies venit, iſte incipit ſimulare ſe velle ſortiri. Heraclius cum aduocatis adit, & poſtulat

vt sibi cum palæstritis, hoc est cum populo Syracusano æquo iure disceptare liceat. aduersarij postulant, vt in eam rem iudices dentur ex his ciuitatibus, quæ in id forum conuenirent, electi qui Verri viderentur. Heraclius contra, vt iudices e lege Rupilia dentur: vt ab institutis superiorum, ab auctoritate senatus, ab iure omnium Siculorum ne recedatur. Quid ego istius in iure dicendo libidinem demonstrem? quis vestrum non ex vrbana iurisdictione cognouit? quis vmquam isto prætore, Chelidone inuita, lege agere potuit? non istum, vt non neminem, prouincia corrupit: idem fuit qui Romæ. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius esse certum Siculis, inter se quo iure certarent, legem esse Rupiliam, quam prætor Rupilius ex s.c. de decem legatorum sententia dedisset, hoc omnes semper in Sicilia consules, prætoresque seruasse, negauit se iudices, e lege Rupilia sortiturum: quinq; iudices quos commodum ipsi fuit, dedit.*Quid huic homini facias? quod supplicium dignum libidini eius inuenias? præscriptum tibi cum esset, homo deterrime, & impudentissime, quemadmodum inter Siculos iudices, dares: cum imperatoris P.R. auctoritas, legatorum decem summorum hominum dignitas, s.c. intercederet, cuius consulto P. Rupilius prætor ex legatorum sententia leges in Sicilia constituerat: cum omnes ante te prætores Rupilias leges in ceteris rebus, & in iudicijs maxime obseruassent: tu ausus es pro nihilo, præ tua præda tot res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existimationis pudor? nullus iudicij metus? nullius apud te grauis auctoritas? nullum exemplum, quod sequi velles? Verum, vt institui dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla religione, nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui caussam cognoscerent, sed qui, quod imperatum esset, iudicarent: eo die

nihil

nihil actum est: adesse iubentur postridie. Heraclius interea, cum omnes insidias a prætore fortunis suis fieri videret, capit consilium de amicorum, & propinquorum sentẽtia, non adesse ad iudicium. itaque Syracusis illa nocte profugit. Iste postero die mane, cum multo maturius, quam vmquam antea, surrexisset, iudices citari iubet. vbi comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos, vt absentem Heraclium condemnarent. Illi eum commonefaciunt, vt si ei videatur, vtatur instituto suo, nec cogat ante horam decimam de absente secundum præsentem iudicare. impetrant. interea sane perturbatus & ipse, & eius amici, & consiliarij moleste ferre cœperunt, Heraclium profugisse: putabant absentis damnationem, præsertim tantæ pecuniæ, multo inuidiosiorem fore, quam si præsens damnatus esset. Eo accedebat, quod quoniam iudices e lege Rupilia dati non erant: multo etiam rem turpiorem, & iniquiorem visum iri intelligebant. Itaque hoc dum corrigere vult, apertior eius cupiditas, improbitasque facta est. Nam illis quinque iudicibus vti sese negat: iubet, id quod initio e lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui dicam scripserant: aitque se iudices e lege Rupilia velle sortiri. quod ab eo pridie, cum multis lacrymis eum oraret, atque obsecraret Heraclius, impetrare non potuerat, id ei postera die venit in mentem, e lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex vrna tres. ijs vt absentem Heraclium condemnent, imperat. itaque condemnant. Quæ, malum, ista fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorũ redditurum putasti? ecquando his de rebus tales viros audituros existimasti? petatur hereditas ea, quæ nulla debetur, in prædam prætoris? interponatur nomen ciuitatis? imponatur honestæ ciuitati turpissima persona calumniæ? neque hoc solum, sed ita res agatur, vt ne simulatio quidem æquitatis vlla

adhibeatur? Nam per deos immortales, quid interest, vtrum prætor imperet, vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere, an huiusmodi iudicium det, quo iudicio indicta caussa fortunis omnibus euerti necesse sit? Profecto enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudicium debuisse, cum præsertim Heraclius id postularet. Sin illud dices, te Heraclij voluntate ab lege recessisse, ipse te impedies: ipse tu tua defensione implicabere. quare enim primum ille ipse adesse noluit, cũ ex eo numero iudices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos qui erant antea dati, vtriusque dederas volũtate? Deinde ceteras dicas omnes illo foro M. Postumius quæstor sortitus est: hanc solam tu in illo conuentu reperiere sortitus. Ergo inquiet aliquis, donauit populo Syracusano illam hereditatem. primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis necesse est. Neque enim permissum est, vt impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex ista reperietis hereditate ita istũ prædatum, vt perpauca occulte fecerit: populum quidem Syracusanum in maximam inuidiam sua infamia, alieno præmio peruenisse: paucos Syracusanos, eos qui se nunc publice laudationis caussa venisse dicunt, & tunc participes prædæ fuisse, & nũc non ad istius laudationem, sed ad communem litium æstimationem venisse. Posteaquam damnatus est absens, non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quæ erat H-S. tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclij, quæ non minor erat pecunia palæstræ Syracusanorum, hoc est, Siracusanis, possessio traditur. Quæ est ista prætura? eripis hereditatem, quæ venerat a propinquo, venerat testamento, venerat legibus: quæ bona is, qui testamentum fecit, huic Heraclio, antequam est mortuus, omnia vtenda ac possidenda tradiderat:

cuius hereditatis, cum ille aliquanto ante te præto-rem esset mortuus, controuersia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. Verum esto: eripe hereditatem propinquis, da palæstritis: prædare in bonis alienis nomine ciuitatis: euerte leges, testamenta, voluntates mortuorum, iura viuorum: num etiam patrijs Heraclium bonis exturbare oportuit? qui simulac profugit, quam impudenter, quam palam, quam acerbe, dij immortales, illa bona direpta sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quæstuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! Nam illud quidem statim curatur, vt quidquid cælati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur: quidquid Corinthiorum vasorum, stragulæ vestis: hæc nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta & oppressa, verum ex tota prouincia ad istum comportari necesse esset. Mancipia quæ voluit abduxit: alia diuisit: auctio facta est: in qua cohors istius inuicta dominata est. Verum illud est præclarum. Syracusani, qui præfuerant his Heraclij bonis verbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant Scyphorum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam vestem stragulam, multa mancipia pretiosa Verri data esse. dicebant quantum cuique eius iussu numorum esset datum. gemebant Syracusani: sed tamen patiebantur. repente recitatur, vno nomine H-S. CCL. millia iussu prætoris data fit maximus clamor omnium, non modo optimi cuiusque, neque eorum, quibus indignum semper visum erat, bona priuati, populi nomine per summam iniuriam erepta: verum etiam ipsi illi auctores iniuriæ, & ex aliqua particula socij prædæ, ac rapinarum, clamare cœperunt, sibi vt haberet hereditatem. tantus in curia clamor factus est, vt populus concurreret. Res ab omni conuentu cognita celeriter domum nuntiatur. homo inimicus ijs, qui

recitassent: hostis omnibus, qui acclamassent, exarsit iracundia, ac stomacho, verumtamen fuit tum sui dissimilis. nostis os hominis, nostis audaciam: tamen tum rumore populi, & clamore, & furto manifesto grandis pecuniæ perturbatus est. vbi se collegit, vocat ad se Syracusanos: quia non posset negare ab illis pecuniam datam: non quæsiuit procul alicunde (neq; enim probaret) sed proximum, pæne alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse, ostẽdit se reddere coacturum, qui posteaquam id audiuit, habuit dignitatis, & ætatis, & nobilitatis suæ rationem: verba apud senatum fecit: docuit ad se nihil pertinere: de isto, id quod omnes videbant, *neque ille quidem obscure locutus est. Itaque illi Syracusani statuam postea statuerunt: & is vbi primum potuit, istum reliquit, de prouinciaq; *decessit. Et tamen aiunt eum queri solere nonnumquam, se miserum, quod non suis, sed suorum comitum peccatis, & criminibus prematur. Triennium prouinciã obtinuisti: genere electus adolescẽs vnum annum tecum fuit: sodales viri fortes legati tui primo anno te reliquerunt: vnus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit. qui si semper vna fuisset, tamen summa cura tum tuæ, tum multo etiam magis suæ famæ pepercisset. Quid est, quod tu alios accuses? quid est, quamobrem putes, te tuam culpam non modo deriuare in aliquem, sed communicare cum aliquo posse? Numerantur illa H-S. ducenta quinquaginta millia Syracusanis. ea quemadmodum ad istum postea per pseudothyron reuertantur, tabulis vobis, & testibus iudices planum faciam. Ex hac iniquitate istius, & improbitate, iudices, quod præda ex illis bonis ad multos Syracusanos inuito populo senatuque Syracusano venerat: etiam illa scelera sunt, quæ per Theomnastum, & Aeschrionem, & Dionysodorum, & Cleomenem inuitissima ciuitate

facta

facta sunt: primum vt vrbs tota spoliaretur: qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus: vt omnia signa iste per eos homines, quos nominaui, omne ebur ex ædibus sacris, omnes vndiq; tabulas pictas, deorum deniq; simulacra, quæ vellet, auferret: deinde vt in curia Syracusis, quem locum illi Buleuterium vocant, honestissimo loco, & apud illos clarissimo, sub illius ipsius M. Marcelli, qui cum Syracusanis locum eum eripere belli ac victoriæ lege posset, conseruauit, & reddidit, statua ex ære facta, ibi inauratam isti, & alteram filio statuam posuerint: vt dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus sine lacrymis, & gemitu in curia esse non posset. Per eosdem istius iniuriarum, furtorum, vxorumq; socios, istius imperio Syracusis Marcellea tolluntur maximo gemitu, luctuq; ciuitatis: quem illi diem festum cum recentibus beneficijs M. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiæ Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam prouinciam totam occupasset, Mucia non sustulit: hostis, & hostis in ceteris rebus nimis ferus & immanis, tamen honorem hominis deorum religione consecratum violare noluit. tu * Syracusanis vnum diem festum Marcellis impertiri vetuisti, per quos illi adepti sunt, vt ceteros dies festos agere possent. At vero præclarum diem reposuisti, Verrea vt agerent, & vt ad eum diem, quæ sacris, epulisq; opus essent, in complures annos locarentur. * Sed iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum, indignumq; sit, istius nomine apud eos diem festum esse, qui sese istius opera funditus exstinctos esse arbitrentur. O Verrea præclara, quoquam si accessisti, quo non attuleris tecum istum diem. etenim quam

tu domum, quam vrbem adijſti, quod fanum denique, quod non euerſum, atque exterſum reliqueris? Quare appellentur ſane iſta Verrea, quæ non ex nomine, ſed ex manibus, naturaque tua conſtituta eſſe videantur. Quam facile ſerpat iniuria, & peccãdi conſuetudo: quàm non facile reprimatur, videte, iudices. Bidis oppidum eſt tenue ſane, non longe a Syracuſis. huius longe primus ciuitatis eſt Epicrates quidam. huic hereditas H-S. quingentorum millium venerat a muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, vt ea, *etiam ſi inteſtata eſſet mortua, Epicratem Bidinorum legibus heredem eſſe oporteret. recens Syracuſana erat illa res, quam ante demonſtraui, de Heraclio Syracuſanos qui bona non perdidiſſet, niſi ei veniſſet hereditas. Huic quoque Epicrati venerat, vt dixi, hereditas. Cogitare cœperũt eius inimici nihilominus eodem prætore hunc euerti bonis poſſe, quo Heraclius eſſet euerſus. rem occulte inſtituunt: ad Verrem per eius interpretes deferunt: ita cauſſa componitur, vt item palæſtritæ Bidenſes peterent ab Epicrate hereditatem, quemadmodum palæſtritæ Syracuſani ab Heraclio petiſſent. Numquam vos prætorem tam palæſtricum vidiſtis: verum ita palæſtritas defendebat, vt ab illis ipſe vnctior diſcederet. qui ſtatim cum præſenſiſſet, iubet cuidam ſuorum amicorum numerari H-S. L X X X. * res occultari ſatis non poteſt. per quendam eorum, qui interfuerant, fit Epicrates certior. primo negligere, & contemnere cœpit, quod cauſſa prorſus, quod dubitari poſſet, nihil habebat. Deinde cum de Heraclio cogitaret, & iſtius libidinem noſſet, commodiſſimum putauit eſſe, de prouincia clam abire: itaq; fecit. profectus eſt Rhegyum. Quod vbi auditum eſt, æſtuare illi, qui dederant pecuniam: putare nihil agi poſſe abſente Epicrate. nam Heraclius tum abfuerat, cum primum dati ſunt iudices: de hoc, qui ante

quam

quam in ius aditum esset, ante quam denique mentio controuersiæ facta esset, discessisset, putabant nihil agi posse. homines Rhegyum proficiscuntur, Epicratem conueniunt, demonstrant id, quod ille sciebat, se H-S. LXXX. dedisse: rogant eum vt id, quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet: ab sese caueat quemadmodum velit, de illa hereditatem cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis verbis male a se acceptos dimisit: redeunt illi Rhegyo Syracusas: queri cum multis, ita vt fit, incipiunt: sese H-S. LXXX. nummum frustra dedisse. res percrebruit: in ore, atque sermone omnium cœpit esse. * Verres refert se ad illam suam ratioñe Siracusanam: ait sese velle de illis H-S. LXXX. cognoscere: aduocat multos. dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu istius. Volcatium vocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquissimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inspectantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis, Quid ergo in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse? attendite. iam intelligetis, hanc pecuniam, qua via modo visa est exire ab isto, eadem semita reuertisse. Quid enim? debuit prætor, cum consilio re cognita, cum comperisset suum comitem, iuris, decreti, iudicij corrumpendi caussa, qua in re ipsius prætoris caput, existimatioque ageretur, pecuniam accepisse. Bidinos autem contra prætoris famam, ac fortunas dedisse, non & in eum, qui accepisset, animaduertisse, & in eos, qui dedissent? Tu qui institueras in eos animaduertere, qui perperam iudicassent, quod sæpe per imprudentiam fit: hos pateris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium, pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarent? Volcatius idem apud te postea fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia. nam quid est turpius ingenuo,

quid minus libero dignum, quam in conuentu maximo cogi a magistratu furtum reddere? qui si eo animo esset, quo non modo eques Romanus, sed quiuis liber debet esse, aspicere te postea non potuisset: inimicus, hostis esset tanta contumelia accepta, nisi tecum collusisset, & tuæ potius existimationi seruisset, quam suæ. qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quandiu tecum in prouincia fuit, verum etiam nunc sit, cum iam a ceteris amicis sis relictus, & tu intelligis, & nos existimare possumus. An hoc solum argumentum est, nihil isto imprudente factum, quod Volcatius ei nō succensuit, quod iste nec in Volcatiū, nec in Bidinos animaduertit? Est magnum argumētum: verum illud maximum, quod illis ipsis Bidinis, quibus iratus esse debuit, vt a quibus comperit, quod iure agere cum Epicrate nihil possent, etiam si adesset, idcirco suum decretum pecunia esse tentatum: his inquam ipsis non modo illam hereditatem, qui Epicrati venerat, sed, vt in Heraclio Syracusano, item in hoc paullo etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omnino non erat, bona patria, fortunasque eius Bidinis tradidit. ostendit enim nouo modo, si quis quid ab absente peteret, se auditurum. Adeunt Bidini: petunt hereditatem: procuratores postulant, vt se ad leges suas reijciat, aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat. aduersarij non audebant contradicere. exitus nullus reperiebatur. insimulant hominem fraudandi caussa discessisse. postulant, vt bona possidere liceat. debebat Epicrates nullum nummum nemini. amici, si quis quid peteret, iudicio secum agi passuros, iudicatum solui satisdaturos esse dicebant. Cum omnia consilia frigerent, admonitu istius insimulare cœperunt, Epicratem litteras publicas corrupisse: a qua suspicione ille aberat plurimum. actionem eius rei postulant: amici recusare, ne quod nouum iudicium, ne qua ipsius cogni-

tio illo absente de existimatione eius constitueretur: & simul idem illud postulare non desistebant, vt se ad leges suas reijceret. iste amplam occasionem calumniæ nactus, vbi videt esse aliquid, quod amici absentem Epicratem nollent defendere, asseuerat, se eius rei in primis actionem esse daturum. Cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, reuertisse, sed multo etiam plures eum postea nummos abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt: iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere, & sibi habere iussit. ad illa H-S.D. millia hereditaria accessit ipsius antiqua H-S. quindecies pecunia. Vtrum res ab initio ita ducta est? an ad extremum ita perducta est? an ita parua est pecunia? an is homo Verres, vt hæc, quæ dixi, gratis facta esse videantur? Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. & Heraclius ille Syracusanus, & hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus, Romam venerunt sordidati maxima barba, & capillo, Romæ biennium prope fuerunt. Cum L. Metellus in prouinciam profectus est, tum isti bene commendati cum Metello vna proficiscuntur. Metellus simulac venit Syracusas, vtrumque rescindit, & de Epicrate, & de Heraclio. In vtriusque bonis nihil erat, quod restitui posset, nisi quod moueri loco non poterat. Fecerat hæc egregie primo aduentu Metellus, vt omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet, & irritas faceret. Heraclium restitui iusserat: non restituebatur: quisquis erat * ductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat. itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. Alia iudicia Lilybæi, alia Agrigenti, alia Panormi restituta sunt. census qui, isto prætore, sunt habiti, non seruaturum se Metellus ostenderat: decumas, quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, se-

ſe venditurum Hieronica lege dixerat. Omnia erant Metelli eiuſmodi, vt non tam ſuam præturam gerere, quam iſtius retexere videretur, ſimulatque ego in Siciliam veni, mutatus eſt. venerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus a litteris.itaque eo iſto tabellario ſemper vſus eſt. Is epiſtolas complures attulerat: in his vnam domo, quæ totum immutarat hominem.repente cœpit dicere, ſe omnia Verris cauſſa velle. ſibi cum eo amicitiam, cognationemque eſſe. mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem veniſſe, poſteaquam multis eum factis, decretiſque iugulaſſet. erant qui putarent Letilium legatum a Verre veniſſe, qui gratiam, amicitiam, cognationemque commemoraret. Ex illo tempore a ciuitatibus laudationem petere: teſtes non ſolum deterrere verbis, ſed etiam vi retinere cœpit. Quod ego niſi meo aduentu illius conatus aliquantulum repreſſiſſem, & apud Siculos non Metelli, ſed Glabrionis litteris ac lege pugnaſſem, tam multos huc euocare non potuiſſem. Verum, quod inſtitui dicere, miſerias cognoſcite Siculorum. Heraclius ille, & Epicrates longe mihi obuiam cum ſuis omnibus proceſſerunt: venienti Syracuſas egerunt gratias flentes, Romam decedere mecum cupierunt. Quod erant mihi oppida complura etiam reliqua, quæ adire vellem, conſtitui cum hominibus, quo die mihi Meſſanæ præſto eſſent, eo mihi nuntium miſerunt, ſe a prætore retineri. quibus ego teſtimonium denuntiaui, quorum nomina edidi Metello, cupidiſſimi veniendi,maximis iniurijs affecti,adhuc non venerunt.hoc iure ſunt ſocij, vt his ne deplorare quidem de ſuis incõmodis liceat.Iam Heraclij Cẽturipini optimi nobiliſſimiq; adoleſcentis teſtimonium audiſtis:a quo H-S. C. millia per calumniã, malitiãque petita ſunt. Iſte pœnis, compromiſſiſq; interpoſitis,H-S.C C C.extorquenda curauit:quodq; iudicium

cium secundum Heraclium de compromissis factũ erat, quod ciuis Centuripinus inter duos ciues iudicasset, id irritum iussit esse, eumq; iudicē falsum iudicasse iudicauit: in senatu ne esset, locis, cōmodisq; publicis vti vetuit: si quis eum pulsasset, edixit sese iudiciũ iniuriarum nō daturũ, quidquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturũ, ipsi autē nullius actionem rei sese daturum. Quæ istius auctoritas tantum valuit, vt neque illum pulsaret quisquam, cum prætor in prouincia sua verbo permitteret, re hortaretur, neq; quisquam ab eo quidquam peteret, cum iste calumniæ licentiam sua auctoritate * præbuisset. ignominia autem illa grauis tamdiu in illo homine fuit, quamdiu iste in prouincia mansit. Hoc iniecto metu iudicibus nouo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia, nisi ad nutum istius iudicatam? Vtrum id solum videtur esse actum, quod est tamen actum, vt Heraclio pecunia eriperetur? an etiam illud, in quo præda erat maxima, vt nomine iudiciorum, omniũ bona, atque fortunæ in istius vnius essent potestate? Iam vero in rerum capitalium quæstionibus quid ego vnamquamque rem colligam, & caussam? ex multis * similibus ea sumam, quæ maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Haliciensis, homo domi suæ cum primis locuples atque honestus: is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis cum accusatus esset, facile eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro ijdem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomē detulerunt. res Sopatro facilis videbatur, & quod erat innocens, & quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. citatur reus: caussa agitur Syracusis: crimina tractantur ab accusatore ea, quæ erant antea non solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta. caussam Sopatri defendebat Q. Minucius

eques Ro. in primis ſplendidus, atq; honeſtus, vobiſq; iudices, non ignotus: nihil erat in cauſſa, quod metuendum, aut omnino quod dubitandum videretur. Interea iſtius libertus, & accenſus idem Timarchides, qui eſt, id, quod ex plurimis teſtibus priore actione didiciſtis, rerum huiuſmodi omnium tranſactor, & adminiſter, ad Sopatrum venit: monet hominem ne nimis iudicio Sacerdotis, & cauſſæ confidat: accuſatores, inimicoſq; eius habere in animo pecuniam prætori dare: prætorem tamen ob ſalutem malle accipere, & ſimul malle, ſi fieri poſſet, rem iudicatam non reſcindere. Sopater, cum hoc illi improuiſum atq; inopinatum accidiſſet, cõmotus eſt ſane, neq; in præſentia Timarchidi quid reſponderet, habuit, niſi ſe conſideraturum, quid ſibi de ea re eſſet faciendũ: & ſimul oſtẽdit, ſe in ſumma difficultate eſſe numaria. poſt ad amicos retulit, qui cum ei fuiſſent auctores redimẽdæ ſalutis, ad Timarchidẽ venit: expoſitis ſuis difficultatibus, hominem ad H-S. L X X X. perducit, eamque ei pecuniam numerat. Poſteaquam ad cauſſam dicendam ventum eſt, tum vero ſine metu, ſine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant: crimen nullum erat, res iudicata: Verres nummos acceperat. Quis poſſet dubitare, quidnam eſſet futurum? res illo die non peroratur dimittitur iudicium. item ad Sopatrum Timarchides venit: ait, accuſatores eius multo maiorem pecuniam prætori polliceri, quam quantam hic dediſſet: proinde, ſi ſaperet, videret quid ſibi eſſet faciendum. Homo, quamquam erat & Siculus, & reus, hoc eſt, & iure iniquo, & tempore aduerſo, ferre tamen, atque audire diutius Timarchidem non potuit. Facite, inquit, quod vobis libet, daturus non ſum amplius. idemq; hoc amicis eius, & defenſoribus videbatur: atque eo etiam magis, quod iſte, quoquo modo ſe in ea quæſtione præbebat, tamẽ in cõſilio habebat homines honeſtos

ſtos ę conuentu Syracuſano,qui Sacerdotis quoque in conſilio fuerant,tum, cum eſſet idem hic ſopater abſolutus.Hoc rationis habebant, facere eos nullo modo poſſe,vt eodem crimine, iiſdem teſtibus Sopatrum condemnarent ijdem homines, qui antea abſoluiſſent. Itaque hac vna ſpe ad iudicium venitur.quo poſteaquam ventum eſt cum in conſilium frequentes conueniſſent ijdem qui ſolebant, & hac vna ſpe tota defenſio Sopatri inniteretur, conſilij frequentia,& dignitate,& quod erant,vt dixi,ijdem qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarant: cognoſcite hominis apertam, ac non modo non ratione,ſed ne diſſimulatione quidem tectam improbitatem,& audaciam,M.Petilium equitem Ro. quẽ habet in conſilio,iubet operam dare, quod rei priuatæ iudex eſſet.Petilius recuſabat, quod ſuos amicos,quos ſibi in conſilio eſſe vellet, ipſe Verres retineret.Iſte homo liberalis,negat ſe quemquam retinere eorum,qui Petilio vellent adeſſe. itaque diſcedunt omnes.nam ceteri quoque impetrant,ne retineantur,qui ſe velle dicebant alterutri eorum,qui tum illud iudicium habebant,adeſſe : itaque iſte ſolus,cum ſua cohorte nequiſſima relinquitur. Non dubitabat Minucius, qui Sopatrũ defendebat, quin iſte, quoniam conſilium dimiſiſſet, illo die rem illam quæſiturus non eſſet: cum repente iubetur dicere.reſpondit, ad quos? ad me, inquit, ſi tibi idoneus videor, qui de homine Siculo ac Græculo iudicem. Idoneus es, inquit: ſed peruellem adeſſent hi,qui affuerant antea,cauſſamque cognorant. Dic inquit,illi adeſſe non poſſunt. Nam hercule,inquit Q. Minucius,me quoque Petilius, vt ſibi in conſilio adeſſem,rogauit: & ſimul a ſubſellijs abire cœpit. Iſte iratus hominem verbis vehementioribus proſequitur,atque ei grauius etiam minari cœpit,quod in ſe tantum crimen,inuidiamque conflarit. Minucius,qui Syracuſis ſic negotiaretur, vt ſui iuris,dig-

nitatisq; meminisset,& qui sciret ita se in prouincia rem augere oportere, vt ne quid de libertate deperderet: homini quæ visa sunt,& quæ tempus illud tulit,& caussa,respondit,caussam sese dimisso, atq; ablegato consilio defensurum negauit. itaq; a subsellijs discessit: idemque hoc præter Siculos ceteri Sopatri amici,aduocatiq; fecerunt. Iste quamquam est incredibili importunitate,& audacia: tamen subito solus destitutus pertimuit, & conturbatus est. quid ageret, quo se verteret, nesciebat. si dimisisset ex tempore quæstionem, post illis adhibitis, quos ablegarat,absolutum iri Sopatrum videbat: sin autem hominem miserum atq; innocentem condemnasset,cum ipse prætor sine consilio, reus autem sine patrono,atque aduocatis fuisset, iudiciumq; C. Sacerdotis rescidisset, inuidiam se sustinere non posse tantam arbitrabatur. Itaq; æstuabat dubitatione: versabat se in vtramq; partem non solum mẽte,verum etiam corpore: vt omnes,qui aderant,intelligere possent,in animo eius metum, * cupiditatemq; pugnare. erat hominum cõuentus maximus, summum silentium, summa exspectatio, quonam esset eius cupiditas eruptura. crebro demittebat se accensus ad aurem Timarchides. Tum iste aliquando,Age,dic,inquit. Sopatrus implorare hominum, atque deum fidem,vt cum consilio cognosceret. tũ repente iste testes citari iubet. dicit vnus & alter breuiter: nihil interrogatur.præco,dixisse pronuntiat.Iste,quasi metueret,ne Petilius priuato illo iudicio transacto aut dilato, cum ceteris in consilium reuerteretur,ita properans de sella exsiluit, hominem innocentem, a Sacerdote absolutum, indicta caussa,de sententia scribæ, medici, haruspicisque * condemnauit. Retinete, retinete hominem in ciuitate iudices: parcite,& conseruate, vt sit qui vobiscum res iudicet,qui in senatu sine vlla cupiditate de bello & pace sententiam ferat. tametsi minus id

quidem

quidem nobis,minus populo Ro. laborandum eſt, qualis iſtius in ſenatu ſententia futura ſit. quæ enim auctoritas erit? quando iſte ſententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tanta luxuria,atq; deſidia,niſi Februario menſe aſpirabit in curiam? Verum veniat ſane, decernat bellum Cretenſibus,liberet Bizantios, regem appellet Ptolemæum,quæ vult Hortenſius omnia dicat, & ſentiat minus hæc ad nos,minus ad vitæ noſtræ diſcrimen, minus ad fortunarum noſtrarum periculum pertinent.illud,illud eſt capitale,illud eſt formidoloſum, illud optimo cuiq; metuendum, quod iſte, ex hoc iudicio ſi aliqua vi ſe eripuerit, in iudicibus ſit neceſſe eſt:ſententiam de capite ciuis Rom.ferat:ſit in eius exercitu ſignifer, qui imperium iudiciorum tenere vult.hoc populus Rom.recuſat, hoc ferre non poteſt: clamat permittitq; vobis, vt ſi iſtis hominibus delectemini,ſi ex hoc genere ſplendorē ordini, atq; ornamentū curiæ conſtituere velitis, habeatis ſane vobis iſtū ſenatorem: * iſtum vobis iudicem ſi vultis,habeatis: de ſe homines, qui extra iſtum ordinē ſunt,quibus ne reijciūdi quidē amplius, quam trium iudicum præclare leges Corneliæ faciunt poteſtatē,hunc hominem tam crudelem, tam ſceleratū,tam nefarium nolunt iudicare.Etenim ſi illud eſt * tam flagitioſum (quod mihi omnium rerū turpiſſimum,maximeq; nefarium videtur)ob rem iudicādam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem & religionē,quanto illud flagitioſius, improbius,indignius,cum, a quo pecuniam ob abſoluendum acceperis,condemnare: vt ne prædonum quidem prætor in fide retinenda conſuetudinem conſeruaret? Scelus eſt accipere ab reo: quanto magis ab accuſatore? quanto etiam ſceleratius ab vtroq;? Fidem cum propoſuiſſes venalē in prouincia,valuit apud te plus is,qui pecuniam maiorem dedit.cōcedo: forſitan aliquis aliquando eiuſmodi quippiā fe-

cerit. cum vero fidem, ac religionē tuam alteri addictam pecunia accepta habueris, post eandem aduersarijs tradideris maiore pecunia: vtrumque falles? & trades, cui voles? & ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes? quem mihi tu Balbum? quem Stalenum? quod vmquam huiusmodi monstrum aut prodigium audiuimus, aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat: honestos homines, qui caussam norint, ableget, consilioque dimittat: ipse solus reum absolutum a quo pecuniam acceperit, condemnet, pecuniamque non reddat? hunc hominem in iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella committetur? quam iste non modo cera, verum etiam sanguine si visum erit, notabit. Quid enim horum se negat fecisse? illud videlicet vnum, quod necesse est, pecuniam accepisse quidni iste neget? at eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius consilijs rebusque interfuit, Q. Minucius, iuratus dicit, pecuniam datam, iuratus dicit Timarchidem dixisse maiorem ab accusatoribus pecuniam dari. dicent hoc Siculi omnes, dicent omnes Halicienses, dicet etiam prætextatus Sopatri filius, qui ab isto homine crudelissimo, patre innocentissimo, pecuniaque patria priuatus est. Verum si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses, aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso, viris primarijs, qui in consilio C. Sacerdotis fuerant, tibique esse solebant, remotis, de re iudicata iudicasse? teque eum, quem C. Sacerdos adhibito consilio, caussa cognita, absoluisset, eundem remoto consilio, caussa incognita, condemnasset? cum hæc confessus eris, quæ in foro palam Syracusis, in ore atque oculis prouinciæ gesta sunt, negato sane, si voles, te pecuniam accepisse: reperies, credo, aliquem, qui cum hæc, quæ palam gesta

sunt,

sunt, videat, quærat quid tu occulte egeris: aut qui dubitet, vtrum malit meis testibus, an tuis defensoribus credere. Dixi iam antea, me non omnia istius, quæ in hoc genere essent, enumeraturum, sed electurum ea, quæ maxime excellerent. Accipite nunc aliud eius facinus nobile, & multis locis sæpe commemoratum, & eiusmodi, vt in vno omnia maleficia inesse videantur. * attendite enim diligenter: inuenietis id facinus natum a cupiditate, auctũ per stuprum, crudelitate perfectum, atq; conclusum. Sthenius est, is qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis propter summam virtutem, summamq; nobilitatem, nunc propter summam calamitatem atq; istius insignem iniuriam omnibus notus. huius hospitio Verres cum esset vsus, &, cum apud eum non modo Thermis sæpenumero fuisset, sed etiam habitasset, domo eius omnia abstulit, quæ paullo magis animum cuiuspiam, aut oculos possent commouere. Etenim Sthenius ab adolescentia paullo studiosius hæc comparabat: supellectilem ex ære elegantiorem, & Deliacam, & Corinthiam, tabulas pictas, etiam argenti * benefacti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. quæ, cum esset in Asia adolescens, studiose, vt dixi, comparabat, non tam suæ delectationis caussa, quam ad inuitationes, aduentusque nostrorum hominum, suorum amicorum, atque hospitum. Quæ posteaquam iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo, ferebat Sthenius, vt poterat: * tangebatur tamen animi dolore necessario, quod domum eius exornatam, atque instructam fere iam iste reddiderat nudam, atq; inanem. verumtamen dolorem suum nemini impertiebat: prætoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitrabatur. Interea cupiditate iste illa sua nota, atque apud omnes * peruulgata, cum signa quædam pulcherrima atque antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adamauit: a

Sthenio petere cœpit,vt ad ea tollenda operam suã profiteretur,seq; adiuuaret. Sthenius vero non solum negauit: sed etiam ostendit, id fieri nullo modo posse,vt signa antiquissima,monumenta,P.Africani,ex oppido Thermitanorum incolumi illa ciuitate,imperioq; populi Rom.tollerentur. Etenim,vt simul P.Africani quoq; * humanitatem cognoscatis, oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperãt,quod fuerat in primis Siciliæ clarum & ornatum: Scipio,qui hoc dignum populo Rom. arbitraretur,bello confecto, socios sua per nostram victoriã recuperare,Siculis omnibus, Carthagine capta,quæ potuit,restituenda curauit.Himera deleta, quos ciues belli calamitas reliquos fecerat, ij sese Thermis collocarant in eiusdem agri finibus,neque longe ab oppido antiquo.hi se patrum fortunam ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa maiorum ornamenta in eorum oppido collocabantur. erant signa ex ære complura. in his mira pulchritudine ipsa Himera,in muliebrem figuram, habitumque formata ex oppidi nomine,& fluminis.erat etiam Stesichori poetæ statua senilis, incurua, cum libro,summo,vt putant,artificio facta ab eo, qui fuit Himeræ,sed est,& fuit tota in Græcia summo propter ingenium honore & nomine. Hæc iste ad insaniam concupierat.Etiam,quod pæne præterij, Capella quędam,ea quidem mire,vt etiam nos,qui rudes harum rerum sumus,intelligere possumus,scite facta,& venuste.Hæc & alia Scipio non negligenter abiecerat,vt homo intelligens Verres auferre posset: sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortos,aut suburbanum,aut locum omnino, vbi ea poneret,nullum haberet: sed si domum abstulisset,nõ diu Scipionis appellarentur, sed eorum ad quoscũque ipsius morte venissent: nunc his locis posita sunt,vt mihi semper Scipionis fore videantur, itaq; dicantur.Hæc cum iste posceret,ageretturque ea res

in senatu, Sthenius vehementissime restitit: multaq;, vt in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemorauit: vrbem relinquere Thermitanos esse honestius, quam pati tolli ex vrbe mouumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, indicia societatis populi Romani, atque amicitiæ. Commoti animi sunt omnium. repertus est nemo, quin mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidum Verres inuenit prope solum in orbe terrarum, vnde nihil eiusmodi rerũ de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio posset auferre. Verumtamen hasce huius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium reuertar. Itaque iste vehementer Sthenio infensus, hospitium ei renuntiat: domo eius emigrat, atque adeo exit: nam iam ante migrarat. eum autem inimicissimi Sthenij domum suam statim inuitant, vt animũ eius in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid, & criminando. Hi autem erant, inimici, Agathinus homo nobilis, & Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam Agathini eius filiam, de qua iste audierat. itaque ad generum Agathini migrare maluit. Vna vox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, vt diceres omnia inter eos esse communia. Agathinum ita obseruabat, vt aliquem affinem, ac propinquum. contemnere etiam signum illud Himeræ iam videbatur, quod eum multo magis figura & lineamenta hospitæ delectabant. Itaque hortari homines cœpit, vt aliquid Sthenio periculi crearent, criminisque confingerent. dicebant se illi nihil habere, quod dicerent, tum iste his aperte ostendit, & confirmauit, eos, in Sthenium quidquid vellent, dicerent, simulatque ad se detulissent, probaturos. Ita illi non procrastinant: Sthenium statim educunt: aiunt ab eo litteras esse corruptas. Sthenius postulat, vt secum sui ciues agant de litteris publicis corruptis, eiusque

rei legibus Thermitanorum actio sit: cum senatus populusque Romanus Thermitanis, quod semper in amicitia, fideque mansissent, vrbes, agros, legesq; suas reddidisset: Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex s.c. de decem legatorum sententia dedisset, vt ciues inter se legibus suis agerent: idemq; hoc habuerit Verres ipse in edicto, vt de his omnibus caussis se ad leges reijceret. Iste homo omnium æquissimus, atque a cupiditate *omnium remotissimus, se cogniturum esse confirmat: paratum ad caussam dicendam venire hora octaua iubet. non erat obscurum, quid homo improbus, ac nefarius cogitaret: neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere poterat. intellectu est id istum agere, vt cum Sthenium sine vllo argumento, ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, suoque hospite, virgis supplicium crudelissime sumeret: quod cum esset perspicuum, de amicorum, hospitumq; suorum sententia, Thermis Sthenius Romam profugit. hiemi, fluctibusque sese committere maluit, quam non istam communem Siculorum tempestatem, calamitatemque vitare. Iste homo certus & diligens ad horam octauam præsto est. Sthenium citari iubet. quem postea quam videt non adesse, dolore ardere, atq; iracundia furere cœpit: Venerios in domum Sthenij mittere, equites circum agros eius villasque dimittere. itaque dum exspectat quidnam sibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discessit. Postridie mane descendit: Agatinum ad sese vocat: iubet eum de litteris publicis in absentem Sthenium dicere. erat eiusmodi caussa, vt ille, ne sine aduersario quidem apud inimicum iudicem reperire posset quid diceret. itaq; tantum verbo posuit, Sacerdote prætore, Sthenium litteras publicas corrupisse Vix ille hoc dixerat, cum iste pronũtiat, Sthenium litteras publicas corrupisse videri: & hæc

præterea

præterea addidit homo Venerius nouo modo,nullo exemplo, ob eam rem H-S. quingenta Veneri Erycinæ de Sthenij bonis exacturum: bonaque eius statim cœpit vendere: & vendidisset, si tantulum moræ fuisset, quo minus ei pecunia illa numeraretur.Ea posteaquam numerata est,contentus hac iniquitate non fuit, palam de sella, ac tribunali pronuntiat,si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet,sese eius nomen recepturum,& simul,vt ad caussam accederet, nomenque deferret, Agathinum nouum affinem, atque hospitem cœpit hortari. tum ille clare,omnibus audientibus,sese id non esse facturum, neque se vsque eo Sthenio esse inimicum, vt eum rei capitalis affinem esse diceret. Hic tum repente Pacilius quidam, homo egens, & leuis accedit: ait,si liceret, nomen absentis deferre se velle. Iste vero,& licere,& fieri solere,& se recepturum.itaque defertur, edicit statim, vt Kal. Decemb.adsit Sthenius Syracusis.Hic,qui Romam venisset, satisque feliciter anni iam aduerso tempore nauigasset,omniaque habuisset æquiora & placabiliora,quam animum prætoris atq; hospitis, rem ad amicos suos detulit: quæ vt erat acerba, atq; indigna,sic videbatur omnibus. Itaq; in senatu continuo Cn.Lentulus,& L.Gellius COS.faciunt mentioné, placere statui,si patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in prouincijs rei fierent rerum capitalium: caussam Sthenij totam, & istius crudelitatem, & iniquitatem senatum docent. aderat in senatu Verres, pater istius, & flens vnumquemque senatorem rogabat,vt filio suo parceret: neque tamen multum proficiebat. erat enim summa voluntas senatus.Itaque sententiæ dicebantur, cum Sthenius absens reus factus esset, de absente iudicium nullum fieri placere: &,si quod esset factum, id ratum esse non placere. eo die transigi nihil potuit, quod & id temporis erat, & ille pater istius inuene-

rat homines,qui dicendo tempus conſumerent.Poſtea ſenex Verres defenſores, atq; hoſpites omnes Sthenij conuenit: rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium ſuum: de Sthenio ne laborent: confirmat his,curaturum ſe eſſe, ne quid ei per filium ſuum noceretur: ſe homines certos eius rei cauſſa in Siciliam & terra,& mari miſſurum. & erat ſpatium dierum fere triginta ante Kal.Decembr. quo iſte,vt Syracuſis Sthenius adeſſet, edixerat. Commouentur amici Sthenij: ſperant fore, vt patris litteris, nuntijſq; filius ab incœpto furore reuocetur. in ſenatu poſtea cauſſa non agitur.Veniunt ad iſtum domeſtici nuntij,litteraſque a patre afferunt ante Kal. Decembr. cum iſti etiam tum de Sthenio integra tota res eſſet: eodemq; ei tempore de eadem re litteræ complures a multis eius amicis, ac neceſſarijs afferuntur.Hic iſte,qui præ cupiditate neque officij ſui,neque periculi, neque pietatis, neq; humanitatis rationem habuiſſet vnquam: neque in eo,quod monebatur,auctoritatem patris,nec in eo,quod rogabatur,voluntatem anteponendam putauit libidini ſuæ. mane Kal. Decemb. vt edixerat, Sthenium citari iubet.Si abs te iſtam rem parens tuus alicuius amici rogatu, benignitate, aut ambitione inductus petiſſet, grauiſſima tamen apud te voluntas patris eſſe debuiſſet: cum vero abs te tui capitis cauſſa peteret,homineſque certos domo miſiſſet, hiq; eo tempore ad te veniſſent, cum tibi in * integro tota res eſſet, ne tum quidem te potuit ſi non pietatis,at ſalutis tuæ ratio ad officium, ſanitatemque reducere? Citat reum: non reſpondit. citat accuſatorem (attendite quæſo,videte quantopere iſtius amentiæ fortuna ipſa aduerſata ſit,& ſimul videte quis Sthenij cauſſam caſus adiuuerit) citatus accuſator M. Pacilius neſcio quo caſu non reſpondit, non affuit. ſi præſens Sthenius reus eſſet factus, ſi manifeſto in maleficio teneretur, tamen, cum accuſator non adeſſet.

desset, Sthenium condemnari non oporteret. etenim si posset reus absente accusatore damnari, non ego a Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum, ac prędonum, ac tua tela venissem quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eam caussam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuissem ad diem. Quod igitur erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse, cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cũ eius accusator non affuisset? Itaq; fecit, vt exitus principio simillimus reperiretur, quem absentẽ reũ fecerat. cum absente accusatore condemnat. nuntiabatur illi primis illis tẽporibus id, quod pater quoq; ad eũ pluribus verbis scripserat, agitatã rem esse in senatu: etiam in concione tribunũ plebis de caussa Sthenij M. Palicanum esse questum: postremo me ipsum apud collegium hoc tribunorum plebis, cum eorum omniũ edicto non liceret quemquam Romę esse, qui rei capitalis cõdemnatus esset, egisse caussam Sthenij: cum rem ita exposuissem, quemadmodum nunc apud vos, docuissemq;, hanc damnationẽ duci non oportere: tribunos pleb. hoc statuisse, idq; omnium sententia pronuntiatum esse non videri Sthenium impediri edicto, quo minus ei liceret Romæ esse Cum hæc ad istum afferrentur: timuit aliquando, & commotus est. vertit stilum in tabulis suis: quo facto caussam omnem euertit suam. nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. Nam si ita defenderet: recipi nomen absentis licet: hoc fieri in prouincia nulla lex vetat: mala & improba defensione, verum aliqua tamen vti videretur. Postremo illo desperatissimo perfugio vti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere. Quamquam hæc perditissima defensio est, tamẽ aliquid dici videretur. tollit ex tabulis id quod erat, & facit, coram delatum esse. Hic videte in quot laqueos se induerit, quorum ex nullo se vnquã ex-

pediret. primum ipſe in Sicilia ſæpe & palam de lo-
co ſuperiore dixerat, & in ſermone multis demon-
ſtrarat, licere nomen recipere abſentis: ſe exemplo
feciſſe id, quod feciſſet. Hæc cum dictitaſſe priore
actione, & Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius
virtute antea cõmemoraui, & Cn. Pompeius Theo-
dorus, homo Cn. Pompeij clariſſimi viri iudicio
plurimis maximiſque in rebus probatiſſimus, & o-
mnium exiſtimatione ornatiſſimus, & Poſſides Ma-
tro Solentinus, homo ſumma nobilitate, exiſtima-
tione, virtute, & hac actione quam voletis multi di-
cent, & qui ex iſto ipſo audierint, viri primarij no-
ſtri ordinis, & alij qui interfuerint, cum abſentis no-
men reciperetur. deinde Romæ, cum res eſſet acta
in ſenatu, omnes iſtius amici, in his etiam pater e-
ius, hoc defendebant licere fieri: ſæpe eſſe factum:
iſtum quod feciſſet, aliorum exemplo, inſtitutoque
feciſſe. dicit præterea teſtimonium tota Sicilia: quæ
in communibus poſtulatis ciuitatum omnium con-
ſulibus edidit, rogare atque orare patres conſcri-
ptos, vt ſtatuerent, ne abſentium nomina reciperē-
tur. qua de re Cn. Lentulum patronum Siciliæ, cla-
riſſimum adoleſcentem dicere audiſtis: Siculos, cũ
ſe cauſſam, quæ pro his ſibi in ſenatu agenda eſſet,
docerent, de Sthenij calamitate quæſtos eſſe, pro-
pterque hanc iniuriam quæ Sthenio facta eſſet, eos
ſtatuiſſe, vt quod dico poſtularetur. Quæ cum ita eſ-
ſent, tantane amentia præditus, atque audacia fui-
ſti, vt in re tam clara, tam teſtata, tam abs te ipſo
peruulgata, tabulas publicas corrumpere auderes?
At quemadmodum corrupiſti? nonne ita, vt omni-
bus nobis tacentibus ipſæ te tuæ tabulæ condemna-
re poſſent? * quæſo codicem circumfer: oſtende.
videtiſne totum hoc nomen, coram vbi facit dela-
tum, eſſe in litura? Quid fuit iſtic antea ſcriptum?
quod mendum iſta litura correxit? quid a nobis, iu-
dices expectatis argumenta huius criminis? nihil
dicimus:

dicimus: tabulæ ſunt in medio,quæ ſe corruptas,atque interlitas eſſe clamant . ex iſtis etiam tu rebus effugere te poſſe confidis ? cum te nos non opinione dubia,ſed tuis veſtigijs perſequamur, quæ tu in tabulis publicis expreſſa , ac recentia reliquiſti . is mihi etiam Sthenium litteras publicas corrupiſſe cauſſa incognita iudicabit,qui defendere non potuerit, ſe ex ipſius Sthenij nomine litteras publicas non corrupiſſe ? Videte porro aliam dementiam: videte,vt dum expedire ſeſe vult,induat. Cognitorem adſcribit Sthenio. Quem ? cognatum aliquem, aut propinquum ? non: Thermitanum aliquem honeſtum hominem,ac nobilem ? ne id quidem. at Siculum, in quo aliquis ſplendor , dignitaſque eſſet? minime . Quid igitur ? Ciuem Romanum. cui hoc probari poteſt ? Cum eſſet Sthenius ciuitatis ſuæ nobiliſſimus,ampliſſima cognatione,plurimis amicitijs,cum præterea tota Sicilia multum auctoritate & gratia poſſet,inuenire neminem Siculum potuit, qui pro ſe cognitor fieret ? hoc * probabis his ? an ipſe ciuem Romanũ maluit? cedo, cui Siculo,cum is reus fieret , ciuis Romanus cognitor factus vmquam ſit.omnium prætorum litteras, qui * ante fuerunt profer : explica : ſi vnum inueneris , ego hoc tibi quemadmodum in tabulis ſcriptum habes , ita geſtum eſſe concedam.At, credo, Sthenius hoc ſibi amplum eſſe putauit,eligere e ciuium Rom. numero , ex amicorum atque hoſpitum ſuorum copia, quem cognitorem daret. Quem delegit ? quis in tabulis ſcriptus eſt? C.Claudius C.filius Palatina.Nõ quæro,quis hic ſit Claudius, quam ſplendidus, quã honeſtus,quam idoneus,propter cuius auctoritatẽ, & dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum cõſuetudine diſcederet, & ciuem Romanum cognitorem daret : nihil horum quæro. fortaſſe enim Sthenius non ſplendorem hominis , ſed familiaritatem ſecutus eſt. quid ſi omnium mortalium Sthenio ne-

mo inimicior, quam hic C. Claudius tum semper, tũ in his ipsis rebus, & temporibus fuit? si de litteris corruptis contra venit? si contra omni ratione pugnauit? vtrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, an te in Sthenij * periculum inimici eius nomine abusum esse credemus? Ac ne quis forte dubitet, cuiusmodi totum sit negotium, tametsi iamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paullulum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum? qui eo vultu nos intuetur, vt sibi ipse peracutus esse videatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui monet? qui proximus est? is est C. Clodius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, cõfector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur, nunc *obtinet eum locum, vt vix Apronio illi de familiaritate cõcedere *videatur, vt qui se non Timarchidis, sed ipsius Verris collegam, & socium esse dicebat. dubitare etiamnum potestis, quin eum iste potissimum ex omni numero delegerit, cui improbam personã imponeret, quem & huic inimicissimum, & sibi amicum esse arbitraretur? Hic vos * dubitatis, iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantã iniuriam vindicare? dubitatis exemplum iudicũ illorum sequi, qui damnato Cn. Dolabella damnationem Philodami Opuntij resciderunt, quod is non absens reus factus esset: quæ res iniquissima, & acerbissima est: sed cũ ei legatio Romam a suis ciuibus esset data? Quod illi iudices multo in leuiore caussa statuerunt, equitatem secuti, vos id statuere in grauissima caussa, præsertim aliorum auctoritate iam confirmatum dubitabitis? At quem hominem, C. Verres, tanta, tam insigni iniuria affecisti? cuius absentis nomen recepisti? quem absentem non modo sine crimine, & sine teste, verum etiam sine accusatore damnasti? quem hominem dij immortales? non dicam amicum tuum, quod apud homines carissi-

carissimum est: non hospitem, quod sanctissimum est.nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo,quod reprehendi possit,inuenio,nisi quod homo frugalissimus,atque integerrimus te hominem plenum stupri, flagitij, sceleris, domum suam inuitauit,nisi quod qui C. Marij, Cn. Pompeij,C.Marcelli,L.Sisennæ, tui defensoris,ceterorumque virorum fortissimorum hospes fuisset, atque esset,ad eum numerum clarissimorum hominum tuum quoq; nomen adscripserit.Quare de hospitio violato , & de isto tuo nefario scelere nihil queror.hoc dico,non his qui Sthenium norunt, hoc est,nemimi eorũ qui in Sicilia fuerunt (nemo enim ignorat,quo hic in ciuitate sua splendore,qua apud omnes Siculos dignitate,atq; existimatione sit) sed vt illi quoq;,qui in ea prouincia non fuerunt, intelligere possint, in quo homine tu statueris exemplũ eiusmodi, quod tum propter iniquitatem rei , tum etiam propter hominis dignitatẽ acerbũ omnibus, atque intolerandum videretur . Estne Sthenius is, qui omnes honores domi suæ facillime cum adeptus esset amplissime , ac magnificentissime gessit? qui oppidum non maximũ maximis ex pecunia sua locis communibus,monumentisq;decorauit ? cuius de meritis in remp.Thermitanorum, Siculosq; vniuersos fuit ænea tabula fixa Thermis in curia ? in qua publice erat de huius beneficijs scriptum,& incisum ? quæ tabula tum imperio tuo reuulsa , nunc a me tamen reportata est, vt omnes huius honores inter suos , & amplitudinem possent cognoscere. Estne hic qui apud Cn Pompeium clarissimum virum cum accusatus esset,quod propter C.Marij familiaritatem,& hospitium,contra rempub. sensisse eum,inimici & accusatores eius dicerent, cum magis inuidioso crimine,quam vero * accerseretur,ita a Cn. Pompeio absolutus est, vt in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statuerit?

ita porro laudatus, defensusque ab omnibus Siculis, vt idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam a prouincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? postremo est ne hic, qui & animum in rempub. habuit eiusmodi, & tantum auctoritate apud suos ciues potuit, vt perficeret in Sicilia solus, te prætore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset: vt ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres? cum præsertim essent multa præclara, & tu omnia concupisses. Denique nunc vide, quid inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur, & præclara illa Verrea celebrantur, cui statuæ Romæ stant inauratæ, a cōmuni *Sicilia, quemadmodum inscriptum videmus, datæ: vide, inquam, quid inter te, & hunc Siculum, qui abs te est patrono Siciliæ condemnatus, intersit. Hunc ciuitates ex Sicilia permultæ testimonio suo, legationibusq; ad eam rem missis publice laudant: te omnium Siculorum patronum vna Mamertina ciuitas socia furtorum, ac flagitiorum tuorum publice laudat: ita tamen nouo more, vt legati lædant, legatio laudet: ceteræ quidem ciuitates publice litteris, legationibus, testimonijs accusant, queruntur, arguunt: si tu absolutus sis, funditus euersas se esse arbitrantur. Hoc de homine, ac de huius bonis etiam in * Eryce monte monumentum tuorum flagitiorum crudelitatisque posuisti: in quo Sthenij Thermitani nomen adscriptum est. Vidi argenteum Cupidinem cum lampade. Quid tandem habuit argumenti aut rationis res, quamobrem in eo potissimum Sthenianum præmium poneretur? vtrum hoc signum cupiditatis tuæ, an tropheum necessitudinis atque hospitij, an amoris indicium esse voluisti? Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia nō solum libido & voluptas, verum etiam ipsius nequitiæ fama delectat, vt multis in locis notas, ac vestigia scele-

ſcelerum ſuorũ relinqui velint.ardebat amore illius hoſpitæ, propter quam hoſpitij iura violarat. hoc non ſolum ſciri tum, verum etiam commemorari ſemper volebat.itaq; ex illa ipſa re,quam, accuſante Agathino, geſſerat, Veneri potiſſimum deberi præmium ſtatuit, quæ illam totam accuſationem, iudiciumq; conflarat. Putarem te gratum in deos,ſi hoc donum Veneri non de Sthenij bonis dediſſes, ſed de tuis: quod facere debuiſti,præſertim cum tibi illo ipſo anno a Chelidone veniſſet hereditas. Hic ego,ſi hanc cauſſam non omniũ Siculorum rogatu recepiſſem, ſi hoc a me muneris non vniuerſa prouincia popoſciſſet,ſi me animus, atque amor in remp.exiſtimatioq; offenſa noſtri ordinis, ac iudiciorum non hoc facere coegiſſet,atq; hæc vna cauſſa fuiſſet,quod amicum,atq; hoſpitem meum Sthenium, quem ego in quæſtura mea ſingulariter dilexiſſem,de quo optime exiſtimaſſem, quem in prouincia exiſtimationis meæ ſtudioſiſſimum, cupidiſſimumq; cognoſſem,tam crudeliter,ſcelerate,nefarieq; tractaſſes: tamen digna cauſſa eſſet,cur inimicitias hominis improbiſſimi ſuſciperem,vt hoſpitis ſalutem,fortunaſq; defenderem.Fecerunt hoc multi apud maiores noſtros: fecit etiam nuper homo clariſſimus Cn.Domitius,qui M.Silanum conſularẽ virum accuſauit propter Egritomari tranſalpini hoſpitis iniurias.putarem me idoneum,qui exemplum ſequerer humanitatis atq; officij, proponeremque ſpem meis hoſpitibus ac neceſſarijs, quo tutiorem vitam ſeſe meo præſidio victuros eſſe arbitrarẽtur. cum vero in communibus iniurijs totius prouinciæ Sthenij quoq; cauſſa contineatur,multiq; vno tempore a me hoſpites atq; amici publice,priuatimque defendantur: profecto vereri non debeo, ne quis hoc,quod facio,non exiſtimet me ſummi officij ratione impulſum coactumq; ſuſcepiſſe.Atque vt aliquando de rebus ab iſto cognitis,iudicatiſq;, & de

iudicijs datis dicere desistamus; & quoniam facta istius in his generibus infiuita sunt:nos modum aliquem, & finem orationi nostræ criminibusq; faciamus:pauca ex alijs generibus sumemus.Audistis ob ius dicuudum Q.Varium dicere, procuratores suos isti centum & traginta millia nummum dedisse:meministis Q. Varij testimonium, remq; hanc totam C.Satordotis hominis ornatissimi testimonio comprobari·scitis Cn.Sertium,M.Modium,equites Romanos, sexcentos præterea ciues Rom. multosq; Siculos dixisse pecuniam ob ius dicundum dedisse. de quo crimine quid ego disputem,cum totum positnm sit in testibus?quid porro argumenter,qua de re dubitare nemo possit? an hoc dubitabit quisquã omnium, quin is venalem in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romæ totum edictum, atque omnia decreta vendiderit? & quin ab Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octauium Ligurem ob ius dicundum poposcerit? Quod enim præterea genus pecuniæ cogendæ præterijt? quod non ab omnibus alijs præteritum, excogitauit? ecqua res apud ciuitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas, aut procuratio, quin eam rem ad tuum quæstum, nundinationemq; hominum traduxeris? Dicta sunt priore actione, & priuatim, & publice testimonia: legati Centuripini Halesini Catinenses, Panormitaniq; dixerunt, multarum præterea ciuitatum: iam vero priuatim plurimi: quorum ex testimonijs cognoscere potuistis,tota Sicilia per triennium neminem vlla in ciuitate senatorem factum esse gratis: neminem,vt leges eorum sunt,suffragijs; neminem,nisi istius imperio, aut litteris: atq; in his omnibus senatoribus cooptandis, non modo suffragia nulla fuisse,sed ne genera quidem spectata esse ex quibus in eum ordinem cooptari liceret neq; census, neq; ætatis, neque cetera Siculorum iura valuisse, quicunq;

cunq; ſenator voluerit fieri, quamuis puer, quamuis indignus quamuis ex eo loco, ex quo non liceret: ſi is pretio apud iſtum fieret idoneus, vt vinceret, factum eſſe ſemper: non modo Siculorum nihil in hac re valuiſſe leges, ſed ne ab ſenatu quidem populoq; Rom. datas. Quas enim leges ſocijs, amiciſque dat is, qui habet imperium a populo Romano, auctoritatem legum dandarum a ſenatu: hæ debent & populi Romani, & ſenatus exiſtimari. Haleſini pro multis & magnis ſuis, maiorumque ſuorum in remp. noſtram meritis, atque beneficijs ſuo iure nuper L. Licinio, Q. Mucio coss. cum haberent inter ſe controuerſias de ſenatu cooptando, leges ab ſenatu noſtro petiuerũt. decreuit ſenatus honorifico s. c. vt his C. Claudius Appij filius Pulcher prætor de ſenatu cooptãdo leges conſcriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis qui tum erant, de eorum ſententia leges Haleſinis dedit: in quibus multa ſanxit de ætate hominum ne quis minor triginta annis natu: de quæſtu, quem qui feciſſet, ne legeretur: de cenſu, de ceteris rebus que omnia ante iſtum pretorem, & noſtrorum magiſtratuum auctoritate, & Haleſinorum ſumma voluntate valuerunt. ab iſto & præco qui voluit, iſtum ordinem precio mercatus eſt: & pueri annorum ſenum, ſeptenumque denum ſenatorium nomen nundinati ſunt & quod Haleſini antiquiſſimi & fideliſſimi ſocij atque amici Romæ impetrarant, vt apud ſe ne ſuffragijs quidem fieri liceret: id pretio vt fieri poſſet effecit. Agrigentini de ſenatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus & eadem illa* ſancita ſunt, & hoc amplius cum Agrigentinorum duo genera ſint, vnum veterum alterum colonorum: quos T Manlius prætor ex s.c. de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum: cautum eſt in Scipionis legibus, ne plures* eſſent ex colonorum numero, quam ex* vetere Agri-

gentinorum iſte, qui omnia iura pretio exæquaſſet, omniumq; rerum delectum atq; diſcrimen pecunia ſuſtuliſſet · non modo illa, quæ erant ætatis, ordinis, quæſtuſq; permiſcuit: ſed etiam in his duobus generibus, ciuium nouorum, veterumq; delectum, ordinemq; turbauit. Nam cum eſſet ex veterũ numero * quidam ſenator demortuus, & cum ex vtroque genere par numerus reliquus eſſet, veterem cooptari neceſſe erat legibus, vt his * amplius numerus eſſet. Quæ cum ita ſe res haberet: tamen ad iſtum venerunt emptum locum illum ſenatorium non ſolum veteres, ſed etiam noui. fit, vt pretio nouus vincat, litteraſq; a prætore auferat. Agrigentini ad iſtũ legatos mittunt, qui cum leges doceant, conſuetudinemq; omnium annorum demonſtrent: vt iſte intelligeret, ei ſe illum locum vendidiſſe, cui ne commercium quidem eſſe oporteret. quorum oratione iſte, cum pretium iam accepiſſet, ne tantulum quidem commotus eſt. Idem fecit Heracleæ. nam eo quoq; colonos P. Rupilius deduxit, legeſq; ſimiles de cooptando ſenatu, ac de numero veterum ac nouorum dedit. Ibi nõ ſolum iſte, vt apud ceteros, pecuniam accepit, ſed etiam genera veterũ, ac nouorum, numerumq; permiſcuit. Nolite expectare, dum omnes obeam oratione mea ciuitates: hoc vno cõplector crimine omnia: neminem iſto prætore ſenatorẽ fieri potuiſſe, niſi qui iſti pecuniam dediſſet. Hoc idẽ transfero in magiſtratus, curationes, ſacerdotia: quibus in rebus non ſolum hominum iura, ſed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiauit. Syracuſis lex eſt de religione, quæ in annos ſingulos Iouis ſacerdotem ſortito capi iubeat: quod apud illos ampliſſimum ſacerdotium putatur. cum ſuffragijs tres ex tribus generibus creati ſunt, res reuocatur ad ſortem. Perfecerat iſte imperio, vt pro ſuffragio Theomnaſtus familiaris ſuus in tribus illis renuntiaretur. in ſorte, cui imperare non poterat,

rat, expectabant homines, quid nam acturus esset. homo, id quod erat facillimum, primo vetat sortiri: iubet extra sortē Theomnastum renunciari. negant id Syracusani per religiones sacrorū vllo modo fieri posse: fas deniq; negant esse. Iubet ille sibi legē legi: recitatur: in qua scriptum erat, vt quot essent renūtiati, tot in hydriam sortes conijcerentur: cuius nomē exisset, vt is haberet sacerdotium. homo ingeniosus, & peracutus, Optime, inquit: nempe scriptū ita est, quot renuntiati erunt. quot ergo sunt renūtiati? responsum, tres. Numquid igitur oportet, nisi tres sortes conijci? vnam educi? nihil conijci iubet tres, in quibus omnibus scriptū esset nomen Theomnasti. fit clamor maximus, cum id vniuersis indignum, atq; nefarium videretur. Ita Iouis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur.* Cephaledi mensis est certus, quo mēse sacerdotem maximum creari oporteat. Erat eius honoris cupidus Arthenio quidam, Climachias cognomine, homo sane locuples, & domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset. ei locus ille, atq; honos in illū annū ita deberi putabatur, vt ne Climachias quidem cōtradiceret. res ad istum defertur, & istius more deciditur. toreumata sane nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romæ erat, satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridie venisset. Iste ne aut alio mēse ac fas erat comitia haberētur, aut Herodoto præsenti honos adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minime volebat, excogitat (dixi iamdudum: non est homo acutior quisquam, nec fuit) excogitat, inquam, quemadmodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset. Est consuetudo Siculorum, ceterorūq; Grecorum, quod suos dies mensesq; congruere volunt cum Solis Lunæq; ratione, vt nonnunquam, si quid discrepet, eximant vnum aliquem diem, aut sum-

mum biduum ex mense: quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant: item nonnumquam vno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Quæ iste cum cognouisset, nouus astrologus, qui non tam cæli rationem, quam cælati argenti duceret: eximi iubet non diem ex mẽse, sed ex anno vnum, dimidiatumq; mensem hoc modo: vt quo die, verbi caussa esse oporteret Idus Ianuarias, eo die Kal. Martias proscriberet: itaq; fit omnibus recusantibus, & implorantibus. dies is erat legitimus comitiis habendis: eo modo sacerdos Climachias renuntiatus est. Herodotus cũ Roma reuertitur, dies, vt ipse putabat, quindecim ante comitia, offendit eum mẽsem comitialem, comitijs iam abhinc triginta diebus habitis. tunc Cephaleditani decreuerunt intercalarium XLV. dies longum, vt reliqui menses in suam rationem reuerterentur. Hoc si Romæ fieri posset; certe aliqua ratione expugnasset iste, vt dies XLV. inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudiciũ fieri posset. Iam verò cẽsores quemadmodũ in Sicilia isto prætore creati sunt, operæpretium est cognoscere. Ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissime mãdatur a populo propter hanc caussam; quod omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferũt: in censu habendo potestas omnis æstimationis habendæ, summæque faciendæ censori permittitur. itaq; cum populus, cui maximam fidem suarum rerum habeat, maxima cura deligit: & propter magnitudinẽ potestatis hic magistratus a populo summa ambicione contenditur. In ea re nihil obscure facere voluit, non in sortitione fallere, neq; dies de fastis eximere: nihil sane vafre nec malitiose facere conatus est: sed, vt studia, cupiditatesq; honorũ; atque ambitiones ex omnibus ciuitatibus tolleret, quæ res euertendæ reip. caussa solent esse; ostendit sese in omnibus ciuitatibus censores esse facturum. Tanto mercatu prætoris indicto, concurritur vndiq;
ad

ad istum Siracusas: flagrabat domus tota prætoria studio hominum & cupiditate:nec mirum,omnibus comitijs tot ciuitatum vnam in domum reuocatis, tantaque ambicione prouinciæ totius in vno cubiculo iuclusa.Exquisitis palam pretijs,& licitationibus factis, describebat censores binos in singulas ciuitates Timarchides.is suo labore,suisq; accessionibus, huius negotij, atq; operis molestiam consequebatur, vt ad istum sine vlla sollicitudine summa pecunia referretur. Iam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit,plane adhuc cognoscere non potuistis:verumtamen priore actione,quam varie quā improbe prædatus esset, multorum ex testimonijs cognouistis.Sed ne miremini,qua ratione is tantum apud istum libertus potuerit: exponam vobis breuiter,quid hominis sit:vt & istius nequitiā, qui illū secum habuerit, eo præsertim numero ac loco, & calamitatem prouinciæ cognoscatis. In mulierum corruptelis, & in omni eiusmodi luxuria, atq; nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines, singularemq; nequitiam natū,atq; aptū fuisse:inuestigare, adire, appellare, corrumpere, quiduis facere in eiusmodi rebus,quamuis callide, quamuis audacter, quamuis impudenter:eundem mira quædam excogitare genera furandi: nam ipsum Verrem, tantum semper auaricia hianti atq; immineti fuisse ingenio & cogitatione nulla:vt quicquid sua spōte faciebat, id quod vos Romæ cognouistis,eripere potius,quā fallere videretur* Huius vero erat ars & malitia miranda, quod acutissime tota prouincia quid cuique esset necesse, indagare & odorari solebat:omnium inimicos diligenter cognoscere,colloqui, attentare:ex vtraque parte causas,volūtates perspicere,facultates & copias, quibus opus esset metū afferre: qbus expediret,spē ostēdere accusatorū & quadruplatorū quicquid erat, habebat in potestate: quod

cuique negotij conflari volebat, nullo labore faciebat: istius omnia decreta, imperia, litteras peritissime & callidissime vēditabat. Ac non solum erat administer istius cupiditatum: verum etiam ipse sui meminerat æque: non solum nummos, si qui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam voluptatum flagitiorumque istius, ipse reliquias colligebat. Itaq; in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidū cepit, sed Timarchidem fugitiuum omnibus oppidis per triennium scitote regnasse: in Timarchidis potestate sociorum populi Rom. antiquissimorum, atque amicissimorum liberos, matresfamilias, bona, fortunasque omnes fuisse. Is igitur, vt dico, Timarchides in omnes ciuitates accepto pretio censores dimisit: comitia, isto prætore, censorum ne simulandi quidem caussa fuerunt. Iam hoc impudentissime: palam (licebat enim videlicet legibus) singulis censoribus denarij trecenti ad statuam prætoris imperati sunt. Censores c x x x. facti sunt: pecuniam illam ob censuram contra leges, clam dederunt. hæc denarium xxxix. millia palam saluis legibus contulerunt in statuam. Primum, quo tantam pecuniam? deinde quamobrē censores ad statuam tibi conferebant? ordo aliquis censorum est collegium? genus aliquod hominum? nam aut publicę ciuitates istos honores habent, aut generatim homines, vt aratores, vt mercatores, vt nauicularij. Censores quidem qui magis, quam ædiles? ob beneficium? ergo hoc fatebere, abs te hæc petita esse: nam erepta non audebis dicere. Te eos magistratus hominibus beneficij, non reip. caussa permisisse? hoc autem cum tute fatebere, quisquam dubitabit, quin tu istam apud populos prouinciæ istius inuidiam, atq; offensionem nō ambitionis, neq; beneficiorum collocandorum, sed pecuniæ conciliandæ caussa susceperis? Itaq; censores fecerunt idem, quod in nostra repub. solent ij, qui per largitionem

tionem magiſtratus adepti ſunt: dederunt operam, vt ita poteſtatem gererent, vt illam lacunam rei familiaris explerent. Sic cēſus habitus eſt, te prætore, vt eo cenſu nullius ciuitatis reſpub. poſſet adminiſtrari. nam locupletiſſimi cuiuſq; cenſum extenuarant, tenuiſſimi auxerant. Itaq; in tributis imperandis tātum oneris plebi imponebatur, vt, etiam ſi homines tacerent, res ipſa illū cenſum repudiaret. id quod intelligi facillime re ipſa poteſt. nā L. Metellus, qui, poſteaquam ego inquirendi cauſſa in Siciliam veni, repente Letilij aduentu iſtius non modo amicus, verum etiam cognatus factus eſt, is, quod videbat iſtius cenſum ſtare nullo modo poſſe, eū cenſum obſeruari iuſſit, qui viro fortiſſimo, atque innocentiſſimo Sext. Peduceo prætore habitus eſſet. erant enim tum cenſores legibus facta, delecti a ſuis ciuitatibus: quibus, ſi quid commiſiſſent, pœnæ legibus erant conſtitutæ. Te autē prætore, qui cenſor aut legem metueret, qua non retinebatur, quoniam creatus lege non erat aut animaduerſionē tuam, cū id, quod abs te emerat, vendidiſſet? Teneat iam, ſane meos teſtes Metellus: cogat alios laudare, ſicut in multis conatus eſt: modo hæc faciat, quæ fecit. Quis enim vmquam tanta a quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus eſt? Quinto quoque anno Sicilia tota cenſetur. erat cenſa prętore Peduceo. quintus annus cum * te prætore incidiſſet, cēſa denuo eſt. Poſtero anno L. Metellus mentionem tui cenſus fieri vetat: cenſores dicit deintegro ſibi creari placere: interea Peduceanū cēſum obſeruari iubet. hoc ſi tuus inimicus tibi feciſſet, tamen ſi animo æquo prouincia tuliſſet, inimici iudicium graue videretur. fecit amicus recens, & cognatus voluntarius. aliter enim ſi prouinciam retinere, ſi ſaluus ipſe in prouincia vellet eſſe, facere nō potuit. Expectas etiam quid hi iudicēt? ſi tibi magiſtratū abrogaſſet, minore ignominia te affeciſſet, quam cum ea, quæ

in magiſtratu geſſiſti, ſuſtulit, atq; irrita iuſſit eſſe. Neq; in hac re ſola fuit eiuſmodi: ſed antequã ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis. nam & Heraclio Siracuſano tuos illos palæſtritas bona reſtituere iuſſit: & Epicrati Bidinos: & pupillo Drepanitano A. Claudium: & niſi mature Letilius in Siciliam veniſſet cum literis, minus xxx. diebus Metellus totam triennij præturam reſcidiſſet. Et quoniam de ea pecunia, quam tibi ad ſtatuam cenſores contulerunt, dixi: non mihi prætermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quã tu a ciuitatibus ſtatuarum nomine coegiſti, video enim eius pecuniæ ſummam eſſe pergrandem ad H-S. cxx. millia. tantum cõficitur ex teſtimonijs, ac literis ciuitatum: & iſte hoc concedit, nec poteſt aliter dicere. quare cuiuſmodi putamus eſſe illa, quæ negat, cũ hæc tam improba ſunt, quæ fatetur? Quid *enim iudices conſtituent? conſumptam eſſe omnẽ iſtam pecuniam in ſtatuis? fac ita eſſe: tamen hoc ferendum nullo modo eſt, tantam ab ſocijs pecuniã auferri, vt omnibus in angiportis, prædonis improbiſſimi ſtatuæ ponantur, qua vix tuto tranſire poſſe videamur. Verum vbi tandem, aut in quibus ſtatuis iſta tanta pecunia conſumpta eſt? conſumetur, inquies. ſcilicet expectemus legitimum illud quinquennium: ſi hoc interuallo non conſumpſerit, tum deniq; nomen eius de repetundis pecunijs ſtatuarum nomine deferemus. reus eſt maximis plurimiſque criminibus in iudicium vocatus: H-S cxx. millia ex hoc vno genere capta videmus. ſi condemnatus eris, non opinor id ages, vt iſta pecunia quinquennio conſumatur in ſtatuis: ſin abſolutus eris, quis erit tam amens, qui te ex tot tantiſque criminibus elapſum poſt quinquennium ſtatuarum nomine *accerſat? Ita ſi neq; adhuc conſumpta iſta pecunia eſt & eſt perſpicuum non conſumptum iri: licet iam intelligamus, inuentã eſſe rationem, quæ
&

& iſte H-S. CXXX. millia vno genere conciliarit, & ceperit: & ceteri, ſi a vobis hoc erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere poſſint: vt iam videamur non a pecunijs capiendis homines abſterrere, ſed cum genera quædam pecuniarum capiendarum comprobauerimus: honeſta nomina turpiſſimis rebus imponere. Etenim ſi C. Verres H-S. CXX. millia populum, verbi gratia, Centuripinum popoſciſſet, eamque ab his pecuniam abſtuliſſet: nō opinor, eſſet dubium, quin eum ſi tum id planum fieret, condemnari neceſſe eſſet. Quid, ſi eundem populum H-S. CCC. millia popoſcit, eaque coegit, atque abſtulit? num idcirco abſoluetur, quod adſcriptum eſt, eam pecuniam datam ſtatuarum nomine? non opinor: niſi forte id agimus, non vt magiſtratibus noſtris morem accipiendi, ſed vt ſocijs cauſam dandi auferre videamur. Quod ſi quem ſtatuæ magnopere delectant, & ſi quis earum honore & gloria ducitur: is hæc tamen conſtituat neceſſe eſt: primum auerti pecuniam domum non placere: deinde, ipſarum ſtatuarum modum quendam eſſe oportere: deinde illud certe, ab inuitis exigi non oportere. Ac de auertenda pecunia, quæro abs te, vtrum ipſæ ciuitates ſolitæ ſint ſtatuas tibi faciundas locare, ei cui poſſent optima condicione locare: an aliquem curatorem præficere, qui ſtatuis faciundis præeſſet, an tibi, an cui tu imperaſſes, ad numerare pecuniam? Nam ſi per eos ſtatuæ fiebant, a quibus tibi iſte honos habebatur, audio: ſin Timarchidi pecunia numerabatur: deſine quæſo ſimulare, te, cum in manifeſto furto teneare, gloriæ ſtudioſum, ac monumentorum fuiſſe. Quid vero? modum ſtatuarum haberi nullū placet? atqui habeatur neceſſe eſt, etenim ſic conſiderate. Siracuſana ciuitas (vt eam potiſſimum nominem) dedit iſti ſtatuam: eſt honos. & patri: bella hæc pietatis, & quæſtuoſa ſimulacio. &

in magiſtratu geſſiſti, ſuſtulit, atq; irrita iuſſit eſſe. Neq; in hac re ſola fuit eiuſmodi: ſed antequã ego in Siciliam veni, in maximis rebus ac plurimis. nam & Heraclio Siracuſano tuos illos palæſtritas bona reſtituere iuſſit: & Epicrati Bidinos: & pupillo Drepanitano A. Claudium: & niſi mature Letilius in Siciliam veniſſet cum literis, ſiminus xxx. diebus Metellus totam triennij præturam reſcidiſſet. Et quoniam de ea pecunia, quam tibi ad ſtatuam cenſores contulerunt, dixi: non mihi prætermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quã tu a ciuitatibus ſtatuarum nomine coegiſti, video enim eius pecuniæ ſummam eſſe pergrandem ad H-S. cxx. millia. tantum cõficitur ex teſtimonijs, ac literis ciuitatum: & iſte hoc concedit, nec poteſt aliter dicere. quare cuiuſmodi putamus eſſe illa, quæ negat, cũ hæc tam improba ſunt, quæ fatetur? Quid *enim iudices conſtituent? conſumptam eſſe omnẽ iſtam pecuniam in ſtatuis? fac ita eſſe: tamen hoc ferendum nullo modo eſt, tantam ab ſocijs pecuniã aufetri, vt omnibus in angiportis, prædonis improbiſſimi ſtatuæ ponantur, qua vix tuto tranſire poſſe videamur. Verum vbi tandem, aut in quibus ſtatuis iſta tanta pecunia conſumpta eſt? conſumetur, inquies. ſcilicet expectemus legitimum illud quinquennium: ſi hoc interuallo non conſumpſerit, tum deniq; nomen eius de repetundis pecunijs ſtatuarum nomine deferemus. reus eſt maximis plurimiſque criminibus in iudicium vocatus: H-S cxx. millia ex hoc vno genere capta videmus. ſi condemnatus eris, non opinor id ages, vt iſta pecunia quinquennio conſumatur in ſtatuis: ſin abſolutus eris, quis erit tam amens, qui te ex tot tantiſque criminibus elapſum poſt quinquennium ſtatuarum nomine *accerſat? Ita ſi neq; adhuc conſumpta iſta pecunia eſt & eſt perſpicuum non conſumptum iri: licet iam intelligamus, inuentã eſſe rationem, quæ

&

& iste H-S. C X X X. millia vno genere conciliarit, & ceperit: & ceteri, si a vobis hoc erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint: vt iam videamur non a pecunijs capiendis homines absterrere, sed cum genera quædam pecuniarum capiendarum comprobauerimus: honesta nomina turpissimis rebus imponere. Etenim si C. Verres H-S. C X X. millia populum, verbi gratia, Centuripinum poposcisset, eamque ab his pecuniam abstulisset: nõ opinor, esset dubium, quin cum si tum id planum fieret, condemnari necesse esset. Quid, si eundem populum H-S. C C C. millia poposcit, eaque coegit, atque abstulit? num idcirco absoluetur, quod adscriptum est, eam pecuniam datam statuarum nomine? non opinor: nisi forte id agimus, non vt magistratibus nostris morem accipiendi, sed vt socijs causam dandi auferre videamur. Quod si quem statuæ magnopere delectant, & si quis earum honore & gloria ducitur: is hæc tamen constituat necesse est: primum auerti pecuniam domum non placere: deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere: deinde illud certe, ab inuitis exigi non oportere. Ac de auertenda pecunia, quæro abs te, vtrum ipsæ ciuitates solitæ sint statuas tibi faciundas locare, ei cui possent optima condicione locare: an aliquem curatorem præficere, qui statuis faciundis præesset, an tibi, an cui tu imperasses, ad numerare pecuniam? Nam si per eos statuæ fiebant, a quibus tibi iste honos habebatur, audio: sin Timarchidi pecunia numerabatur: desine quæso simulare, te, cum in manifesto furto teneare, gloriæ studiosum, ac monumentorum fuisse. Quid vero? modum statuarum haberi nullũ placet? atqui habeatur necesse est, etenim sic considerate. Siracusana ciuitas (vt eam potissimum nominem) dedit isti statuam: est honos. & patri: bella hæc pietatis, & quæstuosa simulacio. &

filio. ferri hoc poteſt. hunc enim puerum non oderant. verum quoties, & quot nominibus a Syracuſanis ſtatuas auferes? vt in foro ſtatuerent, abſtuliſti: vt in curia, coegiſti: vt pecuniam conferrent in eas ſtatuas, quæ Romæ ponerentur, imperaſti: vt iidem darent homines aratorum nomine, dederunt: vt iidẽ pro parte in commune Siciliæ conferrent, etiam id contulerunt. Vna ciuitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemq; hoc ciuitates ceteræ fecerint, non res ipſa vos admonet, vt putetis modum aliquem huic cupiditati conſtitui oportere? Quod ſi hoc, voluntate ſua nulla ciuitas fecit: ſi omnes imperio, metu, vi, malo adductæ tibi pecuniam ſtatuarum nomine contulerunt: per deos immortales nũ cui dubium eſſe poterit, quin, etiam ſi quis ſtatuerit accipere ad ſtatuas licere, idem tamen ſtatuat, eripere certe non licere? Primum igitur in hanc rem teſtem totam Siciliam citabo: quæ mihi vna voce ſtatuarum nomine magnam pecuniam per vim coactam eſſe demõſtrat. nam legationes omnium ciuitatum in poſtulatis communibus, quæ fere omnia ex tuis iniurijs nata ſunt, etiam hoc ediderunt, vt ſtatuas ne cui, niſi cum is de prouincia deceſſiſſet, pollicerentur. Tot prætores in Sicilia fuerunt: toties apud maiores noſtros Siculi ſenatum adierunt, toties hac memoria: tamẽ huiuſce noui poſtulati genus, atque principium tua prætura attulit. Quid enim tam nouum, non ſolum re, ſed genere ipſo poſtulandi? nam cetera, quæ ſunt in ijſdem poſtulatis de iniurijs tuis, ſunt noua: ſed tamen non nouo modo poſtulantur. Rogant, & orant Siculi patres conſcriptos, vt noſtri magiſtratus poſthac decumas lege Hieronica vendant. tu primus contra vẽdideras: audio. ne in cellam quod imperatur, æſtiment. hoc quoq; propter tuos ternos denarios nunc primum poſtulatur. ſed genus iſtud poſtulandi non eſt nouũ. ne abſentis nomen recipiatur: ex Sthenij calamitate,

te, & tua natum est iniuria. Cetera non colligam. sunt omnia Siculorum postulata eiusmodi, vt crimina collecta in vnum te reum esse videantur. quæ tamen omnia nouas iniurias habent, sed postulationũ formulas vsitatas. Hoc postulatum de statuis ridiculum esse videatur ei, qui rem, sententiamque non perspiciat, postulant enim, non, vt ne cogantur statuere. quid igitur? vt ipsis ne liceat. quid est hoc? petis a me, quod in tua potestate est, vt id tibi facere ne liceat? pete potius, ne quis te inuitum polliceri, aut facere cogat. nihil ergo, inquit. negabunt enim omnes se coegisse. si me saluum esse vis, mihi impone istam vim, vt omnino mihi non liceat polliceri. Ex tua prætura primum nata est hæc postulatio: qua cum vtuntur, hoc significant, atq; adeo aperte ostendunt, sese ad statuas pecuniam metu ac malo coactos inuitissimos contulisse. Quid si hoc non dicant? tibi non necesse sit ipsi id confiteri? vide, & perspice, qua defensione sis vsurus: iam intelliges hoc tibi de statuis confitendũ esse. mihi enim renuntiatur, ita constitui a tuis patronis hominibus ingeniosis caussam tuam, & ita ec⁻ abs te institui, & doceri: vt quisq; ex prouincia Sicilia grauior homo atque honestior testimonium vehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarij viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: inimicus est propterea, quod arator est. itaq; vno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum: quod eos infenso animo, atq; inimico venisse dicatis, quia fuerit in decumis iste vehementior. Ergo aratores inimici, omnes aduersarij: nemo eorum est quin perisse te cupiat.* omnino pręclare te habes, cum is ordo, atq; id genus hominũ, quod optimum, atq; honestissimum est, a quo vno & summa reipublicæ, & illa prouincia maxime cõtinetur, tibi est inimicissimum. Verum esto. alio loco de aratorum animo, & iniuriis videro: nunc quod mihi

abs te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos. nempe ita dicis, propter decumas. cõcedo. nõ quæro iure, an iniuria sint inimici. Quid ergo illæ sibi statuæ equestres inauratæ volunt, quæ populi Rom. oculos, animosq; maxime offendunt, propter ędem Vulcani? Nam scriptum esse video, quandam ex his statuam aratores dedisse. si honoris caussa statuam dederunt, inimici non sunt. credamus testibus. tum enim honori tuo, nunc iam religioni suæ consulent. sin autem metu coacti dederunt; confiteare necesse est, te in prouincia pecuniam statuarũ nomine per vim, ac metum coegisse. vtrum tibi commodum est, elige. Equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquam, vt mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimũ est, aratores tibi ad statuam honoris tui caussa voluntate sua cõtulisse. da mihi hoc: iam tibi maximam partem defensionis præcideris. non enim poteris aratores tibi iratos esse, atque inimicos dicere. O caussam singularem, o defensionẽ miseram, ac perditã: nolle hoc accipere reum ab accusatore, & eum reum, qui prætor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua volũtate statuisse; aratores de eo bene existimare, amicos esse, saluum esse cupere. metuit, ne hoc vos existimetis: obruitur enim aratorum testimoniis. vtar eo quod datur. certe ita vobis hoc iudicandum est eos, qui isti inimicissimi sunt, vt ipse existimari vult, ad istius honores, atque monumenta pecuniam non voluntate sua contulisse. atque vt hoc * tamen facillime intelligi possit, quem voles eorum testium, quos produxero, qui in Sicilia testes sint, siue ciuem Rom. velis, siue Siculum, rogato, & eum, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatũ a te dicet. ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit. neminem reperies, qui neget: etenim omnes dederunt. Quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abs te grauissimas iniurias acceperit;

pecu-

pecuniam statuæ nomine dederit, vi, atque imperio adductus, non officio ac voluntate? * & huius ego pecuniæ, iudices, quæ permagna est, impudentissimeq; coacta ab inuitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum ab negotiatoribus qui Syracusis, qui Agrigēti, qui Panormi, qui Lilybęi negotiantur, esset coactum: quoniam intelligitis ipsius quoq; cōfessione ab inuitissimis coactam esse. Venio nunc ad ciuitates Siciliæ: de quibus facillime iudicium fieri volūtatis potest. An etiam Siculi inuiti contulerūt? nō est probabile. Etenim sic C. Verrem præturam in Sicilia gessisse constat, vt cum vtrisq; satisfacere non posset, & Siculis & togatis; officij potius in socios, quam ambitionis in ciues rationem duxerit. itaq; eum non solū patronum istius insulæ: sed etiam sotera inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, vt latino vno verbo exprimi non possit. Is est nimirum soter, qui salutem dedit. huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verrea, non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis, quæ illi istius iussu sustulerunt. huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat: ipse autem ex equo nudatam ab se prouinciam prospicit. huius statuæ omnibus locis erectæ sunt: quæ hoc demonstrare videntur, propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis, quam abstulisse. hinc etiam Romæ videmus in basi statuarum maximis literis incisum, a communi * Siciliæ datas. quamobrem, qui hoc probari potest cuiquam, tātos honores habitos esse ab inuitis? Hic tibi etiam multo magis, quam ante de aratoribus videndum & considerandum est, quid velis. magna res est. vtrum tibi Siculos publice, priuatimq; amicos, an inimicos existimari vis? si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? vbi nitere? modo aratorum honestissimorum hominum, & locupletissimorum maximum numerum abs te

abalienasti: nunc de Siculis ciuitatibus quid ages? dices tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine antea fecerunt, vt in eum publice testimonium dicerent (cum præsertim ex ea prouincia condemnati sint cõplures, qui ibi prætores fuerunt, duo soli absoluti) * huc contra te veniunt cum litteris, veniunt cũ mandatis, veniunt cũ testimonijs publicis. Qui, si te publice laudarent, tamẽ id more potius suo, quam merito tuo facere viderẽtur: hi cum de tuis factis publice conqueruntur: nonne hoc indicant, tantas esse iniurias, vt multo maluerint de suo more decedere, quam de tuis moribus non dicere? Confitendum est igitur tibi necessario Siculos inimicos esse: qui quidem & in te grauissima postulata consulibus ediderunt, & me, vt hanc caussam salutisq; suæ defensionem susciperẽ, obsecrarunt: qui cum a prætore prohiberentur, a quatuor quæstoribus impedirentur, omniũ minas, atq; omnia pericula præ salute sua leuia duxerunt: qui priore actione ita testimonia grauiter, vehemẽterq; dixerunt, vt Artemonem Centuripinum legatum, & publice testem, Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. Etenim cum propter virtutem & fidem cum Androne homine honestissimo & certissimo, tum etiam propter eloquentiam legatus a suis ciuibus electus est, vt posset multas istius, & varias iniurias quam apertissime vobis planissimeq; explicare. Dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Ennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Necinenses, Segestani: numerare omnes non est necesse. scitis quam multi, & quam multa priore actione dixerint: nunc & illi & reliqui dicent. Omnes denique hoc in hac caussa intelligent, hoc animo esse Siculos, vt si in istum animaduersum non sit, sibi relinquendas domos, ac sedes suas, & ex Sicilia decedendum, atque alio fugiendum esse arbitrarentur. Hos homines tu persuadebis ad honorem atq;

mapli-

amplitudinem tuam, pecunias maximas voluntate sua contulisse? credo, qui te in tua ciuitate incolumem esse nolent, ij monumenta tuæ formæ, ac nominis in suis ciuitatibus esse cupiebant. Res declarauit, vt cupierint: iamdudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, vtrum statuas voluerint tibi statuere, an coacti sint. de quo homine auditum est vnquam, quod tibi accidit? vt eius in prouincia statuæ in locis publicis positæ, partim etiam in ædibus sacris, per vim, per vniuersam multitudinem deijcerentur? tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc vmquam audiuimus? Nouum est, iudices: in Siculis quidem, & in omnibus Græcis, monstri simile. non crederem hoc de statuis, nisi iacentes, reuulsasque vidissem: propterea, quod apud omnes Græcos hic mos est, vt honorem hominibus habitum in monumentis huiusmodi, nonnulla religione deorum consecrari arbitrentur. itaque cum Rhodij bellum illud prope omnium sæuissimum cum Mithridate rege gesserint, omnesque eius copias, acerrimumque eius impetum, mœnibus, litoribus, classibusque suis exceperint, cum & regis inimici præter ceteros essent, statuam eius, quæ erat apud ipsos in celeberrimo vrbis loco, ne tum quidem in ipsis vrbis periculis attigerunt. forsitan vix conuenire videretur, quem ipsum hominem cuperent euertere, eius effigiem simulacrumque seruare. sed tamen videbam, apud eos cum essem, & religionem esse quandam in his rebus a maioribus traditam, & hoc disputare, cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset: cum homine vero, quo gereret bellum, atque hostis esset. Videtis igitur, consuetudinem, religionemque Græcorum, quæ monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace

prętoris populi Romani statuis præsidio non fuisse. Taurominitani, quorum est ciuitas fœderata, homines quietissimi, qui maxime ab iniuriis nostrorum magistratuum remotissimi consueuerant esse præsidio fœderis; hi tamen istius euertere statuam non dubitarunt: qua oblata, basin tamen in foro manere voluerunt: quod grauius in istum fore putabant, si scirent homines statuam eius a Taurominitanis esse deiectam, quam si nullam vnquam positam arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro; & eadem de caussa equum inanem reliquerunt. Leontinis misera in ciuitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar; quod non est proprium Syracusanorum: sed & illorum * commune, & conuentus illius, ac prope totius prouinciæ? quanta illuc multitudo, quanta vis hominum convenisse dicebatur tum, cum statuæ sunt illius deiectæ, atque euersæ? at quo loco? celeberrimo, ac religiosissimo ante ipsum Iouem, in primo aditu vestibuloque templi. quod nisi Metellus hoc tam grauiter egisset atque * illam imperio, edictoque prohibuisset· vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum. Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo impulsu, verum omnino aduentu meo factum esse videatur, omnia ista ante facta sunt, nō modo quam ego Siciliam, verum etiam, quam iste Italiam attigit. dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est, posteaquam illinc discessi, quæ sunt gesta, cognoscite. Centuripinorum senatus decreuit, populusque iussit, vt quæ statuæ C. Verris ipsius, & patris, & filij essent, eas quæstores demoliendas locarent: dumque ea demolitio fieret, senatores xxx. non minus adessent. Videte grauitatem ciuitatis, & dignitatem. neque eas in vrbe sua statuas esse voluerunt, quas inuiti per vim, atque imperium dedissent: neque

eius

eius hominis in quem ipsi cum grauissimo * testimonio, quod numquam antea Romam mandata, legatosque misissent: & id grauius esse putauerunt, si publico consilio, quam si per vim multitudinis factum videretur. Cum hoc consilio statuas Centuripini publice sustulissent, audit Metellus: grauiter fert: euocat ad se Centuripinum magistratum, & decem primos. nisi restituissent statuas, vehementer iis minatur. illi ad senatum renuntiant: statuæ, quæ istius caussæ nihil prodessent * reponuntur. Hic ego aliud alij concedo: Metello homini sapienti prorsus non possum ignoscere, si quid stulte facit. Quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si eius statuæ essent deiectæ? quod sæpe vento, aut aliquo casu fieri solet. non erat in hoc neque crimen vllum, neq; reprehensio. ex quo igitur crimen atque accusatio nascitur? ex hominum iudicio, & voluntate. Ego, si Metellus statuas reponere Centuripinos non coegisset, hæc dicerem: Videte, iudices, quantum & quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis inusserint istius iniuriæ: cum Centuripinorum amicissima, & fidelissima ciuitas, quæ tantis officiis cum populo Romano coniuncta est, vt non solum rempub. nostram, sed etiam in quouis homine priuato nomen ipsum Romanorum semper dilexerit, ea publico consilio, atque auctoritate iudicarit, C. Verris statuas esse in vrbe sua non oportere. recitarem decreta Centuripinorum: laudarem illam ciuitatem: id quod verissime possem: commemorarem decē millia ciuium Cēturipinorum, fortissimorum, fidelissimorumq; sociorum· eos omnes statuisse, monumētum istius in sua ciuitate nullum esse oportere. Hæc tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. velim quærere nunc ex ipso Metello, quidnā sua vi, & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. eadem opinor, omnia cōuenire. neq; enim si maxime

ſtatuæ deiectæ eſſent, eas ego vobis poſſem iacentes oſtendere: hoc vno vterer, ciuitatem tam grauem ſtatuas iudicaſſe C. Verris demoliendas. hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, vt quererer ſi mihi videretur, tam iniquo iure ſocijs, atque amicis imperari, vt ijs ne in ſuis quidem beneficijs libero iudicio vti liceret, vt vos rogarem, vt coniecturam faceretis, qualem in ijs rebus in me L. Metellum fuiſſe putaretis, in quibus rebus obeſſe mihi poſſet, cum in hac re, tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non iraſcor, neque ei ſuam purgationem eripio, qua ille apud omnes vtitur, vt nihil malitioſe neq; conſulto feciſſe videatur. Iam igitur eſt ita perſpicuũ, vt negare non poſſis, nullam tibi ſtatuam voluntate cuiuſquam datam: nullam pecuniam ſtatuarum nomine, niſi vi expreſſam & coactam. quo quidem in crimine non illud ſolum intelligi volo te ad ſtatuas H-S. CXX. millia coegiſſe: ſed multo etiam illud magis, quod ſimul * demonſtrandum eſt, quantum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum ſit, & fuerit. in quo quæ veſtra defenſio futura ſit, coniectura aſſequi non queo. Oderunt Siculi: togatorum enim cauſſa multa feci. at hi quidem acerrimi, inimiciſſimique ſunt. Inimicos habeo ciues Rom. quod ſociorum commoda ac iura defendi. at ſocij in hoſtium numero ſe abs te habitos queruntur. Aratores inimici ſunt propter decumas. quid? qui agros immunes liberoſque arant, cur oderunt? cur Haleſini? cur Centuripini? cur Segeſtani? cur Halicienſes? quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre poſſis, qui te non oderit, ſiue ciuium Ro. ſiue Siculorum? vt etiam ſi cauſſam, cur te oderint, non poſſim dicere, tamen illud dicendum putem: quem omnes mortales oderint, eum quoque vobis odio eſſe oportere. An hoc dicere audebis: vtrum de te aratores, vtrum deniq;

Sicu-

Siculi vniuersi*bene existiment,ad rem id non pertinere, neque tu hoc dicere audebis: neque, si cupies,licebit. eripiunt tibi istam orationem contemnendorum Siculorum, atque aratorum statuæ illæ equestres,quas tu paullo ante, quam ad vrbem venires,poni, inscribique iussisti, vt omnium inimicorum animos, accusatorumque tardares. Quis enim tibi molestus esset, aut quis appellare auderet, cum videret statuas ab negotiatoribus, ab aratoribus a communi Siciliæ? Quod est aliud in illa prouincia genus*hominum? nullum. Ergo ab vniuersa prouincia, generatimque a singulis eius partibus non solum diligitur,sed etiam ornatur. Quis hunc attingere audeat?Potes igitur dicere,nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum , Siculorumque omnium testimonia, cum eorum nominibus in statuarum inscriptione positis, omnem te speraris inuidiam,atque infamiam tuam extinguere posse? an quorum auctoritate tu statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accusationem meam comprobare non potero?nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti,in ea re spes te aliqua consolatur.quæ gratia ne quid tibi prodesse posset,ego mea diligentia perfeci: vt etiam obesse deberet, tu tua sapientia curasti. Etenim rem totam, iudices, breuiter cognoscite. In scriptura Siciliæ pro magistro est quidam L. Carpinatius, qui & sui quæstus caussa, & fortasse quod sociorum interesse arbitrabatur,bene penitus in istius familiaritatem sese dedit.is cum prætorem circum omnia fora sectaretur, neque ab eo vnquam discederet, in eam iam venerat familiaritatem, consuetudinemque in vendendis istius decretis,& iudicijs,transigendisque negotijs,vt prope alter Timarchides numeraretur. hoc erat etiam capitalior, quod idem pecuniam ijs,qui ab isto aliquid mercabantur, fœnori dabat. ea autem fœneratio erat huiusmodi, iudices,vt etiam hic

quęstus huic cederet. nam quas pecunias iis ferebat expensas, quibuscum contrahebat: aut scribæ istius, aut Timarchidi, aut etiam ipsi isti referebat acceptas. idem præterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fœnerabatur. Hic primo Carpinatius antequam in istius tantam familiaritatem peruenisset, aliquoties ad socios literas de istius iniuriis miserat. Canuleius vero, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoq; istius permulta nominatim ad socios perscripserat ea quæ sine portorio Syracusis erant exportata: portum autem, & scripturas eadem societas habebat. Ita factum est, vt essent permulta, quæ ex societatis literis dicere in istum, ac proferre possemus. Verum accidit vt Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, præterea ratione coniunctus esset; crebras postea literas ad socios de istius summis officiis in rem communem, beneficiisque mitteret. Etenim cum iste omnia, quæcumq; Carpinatius postulabat, facere ac decernere solebat; tũ ille etiam plura scribebat ad socios: vt, si posset, quæ antea scripserat, ea plane extingueret. Ad extremum vero, cum iste iam decedebat, eiusmodi literas ad eos misit, vt huic frequentes obuiam prodirent, gratiasque agerent; facturos esse, si quid imperasset, studiose pollicerentur: itaq; socij fecerunt: vetere instituto publicanorum; non quod istum vllo honore dignum arbitrarentur: sed quod sua interesse putabant, se memores, gratosq; existimari, gratias isti egerunt: Carpinatium sæpe ad se de eius officiis literas misisse dixerunt. Iste cum respondisset; ea se libenter fecisse, operasque Carpinatij magnopere laudasset: dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat eius societatis, vt diligenter caueret, atque prospiceret, ne quid esset in literis sociorum, quod contra suum caput, atque existimationem valere posset. Itaque ille multitudine sociorum remota, de-

decumanos conuocat: rem defert: ſtatuunt illi, atq; decernunt, vt eæ literæ, quibus exiſtimatio C. Verris læderetur, remouerentur: operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi eſſe poſſet. Si oſtendo hoc decreuiſſe decumanos: ſi planum facio hoc decreto remotas eſſe literas: quid expectatis amplius? poſſumne rem magis iudicatam afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos hi, qui ſeueriora iudicia deſiderant, arbitrantur res iudicare oportere publicanorum iudicio: quos videlicet nunc populus iudices poſcit: de quibus, vt eos iudices habeamus, legem ab homine non noſtri generis, nõ ex equeſtri loco profecto, ſed nobiliſſimo promulgatã videmus. Decumani, hoc eſt, principes, & quaſi ſenatores publicanorum, remouendas de medio literas cenſuerunt. habeo ex iis, qui affuerunt, quos producam homines honeſtiſſimos, ac locupletiſſimos, iſtos principes equeſtris ordinis; quorum ſplendore vel maxime iſtius, qui legem promulgauit, oratio & cauſſa nititur. venient in medium: dicent, quid ſtatuerint: profecto, ſi recte homines noui, non mentientur. literas enim communes de medio remouere potuerunt: fidem ſuam, & religionem remouere non poſſunt. Ergo equites Romani te ſuo iudicio condemnari voluerunt. Vos nunc vtrum illorum iudicium, an voluntatem ſequi malitis, conſiderate. At vide, quid te amicorum tuorum ſtudium, quid tuum conſilium, quid ſociorum voluntas adiuuet. dicam paullo amplius (neq; enim iam vereor, ne quis hoc me magis accuſatorie, quam libere dixiſſe arbitretur) ſi iſtas literas non decreto decumanorum magiſtri remouiſſent, tantum poſſem in te dicere, quantum in literis inueniſſem: nunc decreto iſto facto, literiſque remotis, tantum mihi licet dicere, quantum poſſum: tantum iudici ſuſpicari, quantum velit. Dico te

maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ, plurimam veſtem Meliteniſem, plurimam ſtragulam, multam Deliacam ſupellectilem, plurima vaſa Corinthia, magnum numerum frumenti, vim mellis maximam Syracuſis exportaſſe. his pro rebus, quod portorium non eſſet datum, litteras ad ſocios miſiſſe L. Camuleium, qui in portu operas daret. Satiſne magnum hoc crimen videtur? nullum opinor maius. quid defendet Hortenſius? Poſtulabit, vt literas Canuleij proferam? crimen huiuſmodi, niſi literis confirmetur, inane eſſe dicet? clamabo literas remotas eſſe de medio, decreto ſociorum erepta mihi eſſe iſtius indicia ac monumenta furtorum. Aut hoc contendat numquam eſſe factum, aut omnia tela excipiat neceſſe eſt. negas eſſe factum? placet mihi iſta defenſio: deſcendo: æqua enim cõdicio, æquumque certamen proponitur: producam teſtes, & producam plures eodem tempore. quoniam tum, cum actum eſt, vna fuerunt, nunc quoque vna ſunt, cum interrogabuntur, obligentur non ſolum iuriſiurandi atque exiſtimationis periculo, ſed etiam communi inter ſe conſcientia. ſi planum fit, hoc ita, quemadmodum dico, eſſe factum, non poteris dicere, Horrenſi, nihil in iſtis fuiſſe literis, quod Verrem læderet. non modo id non dices, ſed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuiſſe. Ergo hoc veſtro conſilio, & gratia perfeciſtis, vt quemadmodum paullo ante dixi, & mihi ſumma facultas ad accuſandum daretur, & iudicibus libera poteſtas ad credendum. Quod cum ita ſit, nihil fingam tamen: meminero me non ſumpſiſſe quem accuſarem, ſed recepiſſe quos defenderem: vos ex me cauſſam non a me prolatam, ſed ad me delatam audire oportere: me Siculis ſatis eſſe facturum, ſi quæ cognoui in Sicilia, quæ accepi ab ipſis, diligenter expoſuero populo Ro. ſi nullius vim, nullius potentiam pertimuero; vobis, ſi facul-

facultatem vere atque honeste iudicandi, fide & diligentia mea fecero: mihi in eo, si ne minimum quidem de eo curriculo vitæ, quod mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter nihil est quod metuas, ne quid* mecum fingam: etiam quod lætere, habes. multa enim quæ scio abs te esse commissa, quod aut nimium turpia, aut parum credibilia sunt, prætermittam: tantum agam de hoc toto nomine societatis, &* vt verum scire possitis, quæram, decretumne sit: cum id inuenero, quæram remotæne sint literæ. cum id quoque constabit, vos iam me* tacito intelligetis, si illi, qui hoc istius caussa decreuerunt, equites Rom. nunc iidem in eum iudices essent,* istum sine dubio condemnarent, de quo literas eas, quæ istius furta indicarent, & ad se missas, & suo decreto remotas scirent esse. Quem igitur ab ijs equitibus Rom. qui istius caussa cupiunt omnia, qui ab eo benignissime tractati sunt, cōdemnari necesse esset: is a vobis, iudices, * vlla vi aut ratione absolui potest? Ac, ne forte ea quæ remota de medio, atque erepta vobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse videantur, vt hac diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil horum inuestigari, nihil assequi potuerit: quæ consilio aliquo, aut ratione inueniri potuerunt, inuenta sunt, iudices: manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum caussis vel plurimum ætatis meæ versor, vehementerque illum ordinem obseruo, satis commode mihi videor eorum consuetudinem vsu tractandoque cognouisse. Itaque vt hoc comperi remotas esse literas societatis: habui rationem annorum, per quos iste in Sicilia fuisset: deinde quæsiui, quod erat inuentu facillimum, qui per eosdem annos magistri istius societatis fuissent. * sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse vt cum tabulas nouo magistro tra-

derent, exempla literarum ipsi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium equitem Rom. virum primarium, quem reperiebam magistrũ fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quęrendus erat, primum veni: sane homini præter opinionem improuiso incidi: scrutatus sum quæ potui, & quæsiui omnia: inueni duos solos libellos ab L. Canulcio missos sociis ex portu Syracusis: in quibus erat ratio scripta mẽsium compluiium, rerum exportatarum istius nomine sine portorio. itaq; obsignaui statim. Non * erant ex eo genere, quod ego maxime genus ex sociorum literis reperire cupiebam. verum tantum inueni, iudices, quod apud vos quasi exempli caussa proferre possem. sed tamen quidquid erit in his libellis, quãtulumcumq; videtur esse, hoc quidem certe manifestum erit: de ceteris ex hoc coniecturã facere debebitis. Recita mihi quæso hunc primum libellum, deinde illum alterum.* LLBELLI CANVLEIANI. Iam non quæro, vnde CCCC. amphoras mellis habueris, vnde tantam Melitensem vestem, vnde quinquaginta tricliniorum lectos, vnde tot candelabra: non inquam, iam quæro, vnde hæc habueris: sed quo tibi tantum opus fuerit, id quæro. mitto de melle: sed tantumne Melitensium? quasi etiam amicorum vxores: tantum lectorum? quasi etiam omnium istorum villas ornaturus esses. Cum hæc paucorum mensiũ ratio in his libellis sit; facite vt vobis triennij totius veniat in mentẽ. Sic contendo, ex his paruis libellis apud vnum magistrum societatis repertis, vos iam coniectura assequi posse, cuiusmodi prædo iste in illa prouincia fuerit; quã multas cupiditates, quam varias, quã infinitas habuerit; quantã pecuniã non solum numeratã, verum etiã in huiuscemodi rebus positã cõfecerit: quæ nobis alio loco planius explicabuntur. Nunc hoc attendite: his exportationibus, quę recitatę sunt, scribit H-S. LX. millia socios perdidisse ex vicesima portorij Syracusis.

pau-

pauculis igitur mẽsibus, vt hi pusilli, & cõtempti libelli indicant, furta prætoris, quę essent H-S. duodecies, ex vno oppido solo exportata sunt. cogitate nunc, cum illa sit hæc insula, quæ vndiq; exitus maritimos habeat; quid ex ceteris locis exportatũ putetis, quid Agrigẽto, quid Lilybæo, quid Panormo, quid Thermis, quid Halesa, quid Catina, quid ex ceteris oppidis; quid vero Messana, quem iste sibi locum maxime tutũ arbitrabatur, vbi animo semper soluto liberoq; erat: quod sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quæ aut diligentius seruanda, aut occultius exportanda erant, deportaret. His inuentis libellis, ceteri remoti, & diligẽtius sunt reconditi: nos tamẽ vt omnes intelligant hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis cõtẽti sumus. Nũc ad sociorũ tabulas accepti & expẽsi, quas remouere honeste nullo modo potuerũt, & ad amicũ tuum Carpinatiũ reuertemur. Inspiciebamus Syracusis a Carpinatio cõfectas tabulas societatis, quæ significabant multis nominibus eos homines versuram a Carpinatio fecisse; qui pecuniã Verri dedissent. Erit vobis luce clarius, iudices cum eos ipsos produxero, qui dederunt. intelligetis enim illa tempora, per quæ, cum essent in periculo, pretio sese redemerũt, cum societatis tabulis non solum cõsulibus, verum etiam mẽsibus cõuenire. Cum hæc maxime cognosceremus, & iam in manibus tabulas haberemus; repente aspicimus lituras eiusmodi, quasi quædam vulnera tabularum recẽtia, statim suspicione offensi, ad ea ipsa nomina oculos, animumq; trãstulimus. erant acceptæ pecuniæ a C. Verrutio, sic tamen, vt vsque alterum, r, literæ constarent integræ, reliquæ omnes essent in litura. alterum, tertium, quartum, permulta erant eiusmodi nomina. Cum manifesta res, cum flagitiosa tabularum, atq; insignis turpitudo teneretur; quærere incœpimus de Carpinatio, quisnam esset is Verrutius qui tum tantæ pecuniæ

rationem haberet. hærere homo, auersari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulæ publicanorum, quo minus Romam deportentur; vt res quam maxime clara, ac testata esse posset, in ius ad Metellũ Carpinatium voco, tabulasque societatis in forum defero. fit maximus concursus hominum & quod erat Carpinatij nota cum isto prætore societas, ac fœneratio, summe expectabant omnes, quid in tabulis contineretur. rem ad Metellum defero, me tabulas perspexisse sociorum, in his tabulis magnam rationem C. Verrutij permultis nominibus esse; meque hoc perspicere ex consulum, mensiumque ratione: hunc Verrutium neque ante aduentum C. Verris, neq; post decessionem quidquam cum Carpinatio rationis habuisse. postulo mihi respondeat, qui sit iste Verrutius, mercator, an arator, an pecuarius: in Sicilia sit, an decesserit. clamare omnes ex conuentu, neminem vnquam ex Sicilia fuisse Verrutium. ego instare, vt mihi respõderet. vbi esset, quis esset, vnde esset: cur seruus societatis, qui tabulas confecerit, semper in Verrutij nomine, certo ex loco mẽdosus esset. atque hæc postulabam, non quo illum cogi putarem oportere, vt ea mihi responderet inuitus: sed vt omnibus istius furta, illius flagitium, vtriusque audacia perspicua esse posset. Itaque illũ iniuriæ metu, conscientiaque peccati mutum, atque exanimatum, ac vix viuum relinquo: tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo: adhibentur in exscribendo de conuentu viri primarij literæ, lituræ queomnes assimilatæ, expressæ, de tabulis in libros transferuntur. Hæc omnia summa cura, & diligentia recognita, & collata, & ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius tum mihi respondere noluit: responde mihi nunc tu, Verres, quem esse hunc tuum pene gẽtilem Verrutium putes? fieri non potest, vt quem video, te prætore, in Sicilia fuisse, & quem ex ipsa ratione intelligo lo-

cupletem

cupletem fuisse, eum tu in tua prouincia nō cognoris. Atque adeo hoc ne longius, aut obscurius esse possit: procedite in medium, explicate descriptionem, imaginemque tabularum, vt omnes mortales istius auaritiæ non iam vestigia, sed ipsa cubilia videre possint. videtis Verrutium? videtis primas litteras integras? videtis exrtemam partem nominis, caudam illam Verris tamquam in luto demersam esse in litura? Sic habent se tabulæ, iudices, vt videtis. Quid expectatis? quid quæritis amplius? tu ipse, Verres, quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium necesse est; aut te esse Verrutium fateare. Laudantur oratores veteres Crassi illi, & Antonij; quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum caussas defendere solebant. Nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiā præstiterunt. nemo enim tunc ita peccabat, vt defensioni locum non relinqueret: nemo ita viuebat, vt nulla eius vitæ pars summæ turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccato tenebatur, vt cum impudens fuisset in facto, tum impudentior videretur, si negaret. Nunc vero quid faciat Hortensius? auaritiæ ne crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumq; defendit. An ab hac eius infamia nequitiæ vestros animos in aliam partē, fortitudinis commemoratione traducat? at homo inertior, ignauior, magis vir inter mulieres nequam, impura inter viros muliercula proferri non potest. At mores commodi. quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At hoc sine cuiusquam malo. quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior vnquā fuit? in hoc homine atque in eiusmodi caussa quid facerent omnes Crassi, & Antonij? tantum, opinor, Hortensi, ad hanc caussam non accederent: ne in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent. liberi enim ad caussas, solutique venie-

bant: neque committebant, vt si impudentes in defendendo esse voluissent; ingrati in deserendo existimarentur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER V.

ORATIO OCTAVA.

MNES qui alterum, iudices, nullis impulsi inimicitijs, nulla priuatim læsi iniuria, nullo præmio adducti, in iudicium reip. caussa vocãt, prouidere debẽt, non solum quid oneris in præsentia tollant, sed etiam quantum in omnem vitam negotij suscipere conẽtur. legem enim sibi ipsi indicunt innocentiæ, continentiæ, virtutumq; omnium, qui ab altero rationẽ vitæ reposcunt: atq; eo magis, si id, vt ante dixi, faciunt nulla re commoti alia, nisi vtilitate communi. Nam qui sibi hoc sumpsit, vt corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat: quis huic ignoscat, si qua in re ipse ab religione officij declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus eiusmodi ciuis laudandus ac diligẽdus est; qui non solum reip. ciuem improbum remouet; verum etiam se ipsum eiusmodi fore profitetur, ac prȩstat, vt sibi non modo communi voluntate virtutis atq; officij, sed etiã vt quadam magis necessaria ratione recte sit, honesteq; viuendum. Ita hoc iudices, ex homine clarissimo, atq; eloquẽtissimo L. Crasso sæpe auditum est, cum se nullius rei tam pœnitere diceret, quã quod C. Carbonẽ vmquam in iudicium vocauisset. minus enim

enim liberas omnium voluntates rerum habebat:& vitam ſuam pluribus, quam vellet, obſeruari oculis arbitrabatur. Atque ille his præſidijs ingenij fortunæq; munitus, tamen hac cura continebatur: quam ſibi nondum confirmato conſilio, ſed ineunte ætate ſuſceperat quo minus etiam perſpicitur eorum virtus & integritas. qui ad hanc rem adoleſcentuli, quã qui iam firmata ætate deſcendunt. illi enim, antequam potuerunt exiſtimare, quanto liberior vita ſit eorum, qui neminem accuſarint, gloriæ cauſſa, atq; oſtentationis accuſant: nos, qui iam & quid facere, & quantulum iudicare poſſemus, oſtendimus: niſi facile cupiditates noſtras teneremus, nũquam ipſimet nobis præcideremus iſtam licentiam, libertatemq; viuẽdi. Atq; hoc ego plus oneris habeo, quã qui ceteros accuſarunt(ſi onus eſt id appellandum, quod cum lætitia feras ac voluptate) verumtamen hoc ego amplius ſuſcepi, quam ceteri. quod ita poſtulatur ab omnibus, vt ab ijs ſe abſtineant maxime vitiis, in quibus alterum reprehenderint. furem aliquem, aut rapacem accuſaris: vitanda tibi ſemper erit omnis auaritiæ ſuſpicio. maleficum quempiam* adduxeris; aut crudelem: cauendum erit ſemper, ne qua in re aſperior aut inhumanior fuiſſe videare. corruptorem, adulterum: prouidendum diligenter, ne quod in vita veſtigium libidinis appareat. omnia poſtremo, quæ vindicaris in altero, tibi ipſi vehementer fugienda ſunt. Etenim non modo accuſator, ſed ne obiurgator quidem ferendus eſt is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipſe deprehẽditur. Ego in vno homine omnia vitia, quæ poſſunt in homine perdito, nefarioque eſſe, reprehendo: nullum eſſe indicium libidinis, ſceleris, audaciæ, quod non in vnius iſtius vita perſpicere poſſitis. Ego in iſto reo legem hanc, iudices; mihi ſtatuo, viuendum ita eſſe, vt iſti non modo factis dictiſque omnibus; ſed etiam oris oculorumque illa

contumacia, ac superbia quam videtis, dissimillimus esse, ac semper fuisse videar. Patior non moleste, iudices eam vitam, quæ mihi sua sponte antea iucunda fuerit. nunc iam mea lege & conditione necessariam quoq; futuram. Et in hoc homine sepe a me queris, Hortensi quibus inimicitiis, aut qua iniuria adductus, ad accusandum descenderim? mitto iam rationem officij mei, necessitudinisque Siculorum: de ipsis tibi inimicitiis respondeo, an tu maiores vllas inimicitias putas esse, quam contrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum & voluntatum? Fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui questor consulem suum, consilijs commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppuguare ausus sit? pudorem & pudicitiam qui colit, potest animo æquo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei qui fana spoliarit omnia qui ex Thensarum orbitis prædari sit ausus, inimicus non esse qui potest? qui iure æquo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet varietatem, libidinemq; decretorum tuorum? qui sociorum iniurijs, prouinciarumq; incommodis doleat, is in te non expilatione Asiæ, vexatione Pamphiliæ squalore & lacrimis Siciliæ concitetur? qui ciuium Romanormm iura, ac libertatem sanctam apud omnes haberi vult, is non tibi plus etiam quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum secures, cum cruces ad ciuium Romanorum supplicia fixas recordetur? An si qua in re contra rem meam decresset aliquid iniuria, iure me ei inimicum esse * arbitrarere: cum omnia contra omnium bonorum rem, caussam, rationem, vtilitatem, voluntatemque fecerit, quæris cur ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus sit? qui præsertim plus

etiam, quam pars virilis postulat, pro voluntate populi Rom. oneris ac muneris suscipere debeam. Quid illa, quæ leuiora videntur esse, non cuiusuis animum possunt mouere? quod ad tuam ipsius amicitiam, ceterorumq; omnium * maiorum, atque nobilium, faciliorem aditum istius habet nequitia & audacia, quàm cuiusquam nostrorum virtus & integritas? odistis hominum nouorum industrias: despicitis eorum frugalitatem, pudorem contemnitis: ingenium verò & virtutem depressam extin ctamq; cupitis: Verrem amatis, itã credo: si non virtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at literis, at humanitate eius delectamini. Nihil horum est: contraq; sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine, tum singulari stultitia, atq; inhumanitate oblita. huic homini si cujus domus patet, vtrum ea patere, an hiare ac poscere aliquid videtur? hunc vestri ianitores, hunc cubicularij diligunt: hunc liberti vestri, hunc serui, ancillæque amant: hic cum venit, extra ordinem vocatur: hic solus introducitur; ceteri sępe frugalissimi homines excludũtur. ex quo intelligi potest, eos vobis esse carissimos, qui ita vixerunt, vt sine vestro pręsidio salui esse non possint. Quid? hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita viuere in pecunia tenui, vt prorsus nihil acquirere velimus; vt dignitatem nostram, populique Rom. beneficia nõ copijs, sed virtute tueamur: istum rebus omnibus vndique ereptis, impune eludentem circumfluere, atq; abundare? huius argento domos vestras; huius signis & tabulis forum comitiumq; ornari? præsertim cum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis. Verrem esse, qui vestras villas suis manubijs ornet? Verrem esse, qui cum L. Mummio certet? vt plures hic sociorum vrbes, quam ille hostium spoliasse videatur: plures hic solus villas ornamentis fanorum, quam ille fana spolijs hostium ornasse? &

is erit ob eam rem vobis carior, vt ceteri libentius ſuo periculo veſtris cupiditatibus ſeruiant? verum hæc,& dicentur alio loco,& dicta ſunt; nunc proficiſcemur ad reliqua, ſi pauca ante erimus a vobis, iudices,deprecati. Superiore omni oratione perattentos veſtros animos habuimus, id fuit nobis gratum admodum; ſed multo erit gratius, ſi reliqua voletis attendere: propterea quod in his omnibus, quæ antea dicta ſunt, erat quædam ex ipſa varietate, ac nouitate rerum, ac criminum delectatio. nunc tractare cauſſam inſtituimus frumentariam: quæ magnitudine iniuriæ fere criminibus ceteris antecellit; iucunditatis in agendo, & varietatis minus habebit. veſtra autem auctoritate & prudentia digniſſimum eſt, iudices, in audiendo diligentiam non minus religioni tribuere, quam voluptati. In hac cauſſa frumentaria cognoſcenda hæc vobis proponite, iudices,vos de rebus,fortuniſque Siculorum omnium, de ciuium Ro. qui arant in Sicilia,bonis,de vectigalibus a maioribus traditis, de vita victuque populi Rom.cognituros. quæ ſi magna,atq; adeo maxima vobis videntur;quam varie, & quam copioſe dicantur,expectare nolite. Neminem veſtrum præterit, iudices, omnem vtilitatem, opportunitatemq; prouinciæ Siciliæ, quæ ad commoda populi Rom.adiuncta ſit,conſiſtere in re frumentaria maxime. in ceteris rebus adiuuamur ex illa prouincia; hac vero alimur ac ſuſtinemur. Ea cauſſa tripertita, iudices, erit in accuſatione. primũ enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento,poſtremo de ęſtimato.Inter Siciliam,ceteraſq; prouincias, iudices,in agrorum vectigalium rationibus hoc intereſt; quod ceteris aut impoſitũ vectigal eſt certum,quod ſtipendiarium dicitur, vt Hiſpanis,& pleriſq; Pœnorum, quaſi victoriæ præmium,ac pœna belli: aut cenſoria locatio conſtituta eſt,vt Aſiæ lege Sempronia. Siciliæ ciuitates ſic

in amicitiam, fidemq; recepimus, vt eodem iure essent, quo fuissent: eadem conditione populo Rom. parerent, qua suis antea paruissent. perpaucæ Siciliæ ciuitates sunt bello a maioribus nostris subactę: quarum ager cum esset publicus populi Ro. factus, tamen illis est redditus: is ager a censoribus locari solet. Fœderatæ ciuitates duæ sunt, quarum decumæ venire non soleant, Mamertina & Taurominitana: quinque præterea sine fœdere immunes ciuitates, ac liberæ, Centuripina, Halesina, Segestana, Haliciensis, Panormitana. præterea omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus est, itemque ante imperium populi Rom. ipsorum Siculorum voluntate & institutis fuit. Videte nunc maiorum sapientiam: qui cum Siciliam tam opportunum subsidium belli atque pacis ad rempub. adiunxissent, tanta cura Siculos tueri, & retinere voluerunt, * vt non modo eorum agris vectigal nouum nullum imponerent, sed ne legem quidem vēditionis decumarum, neue vendundis aut tempus, aut locum commutarent, vt certo tempore anni, vt ibidem in Sicilia denique vt lege Hieronica venderent. voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorum animos, non modo lege noua, sed ne nomine quidem legis nouo commoueri. ita decumas lege Hieronica semper vendendas censuerunt, vt ijs iucundior esset muneris illius fūctio, si eius regis qui Siculis carissimus fuit, non solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. hoc iure ante Verrem prætorem Siculi semper vsi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem a maioribus traditam, conditionem amicitiæ, ius societatis conuellere & commutare ausus est. Qua in re primum illud reprehendo, & accuso, cur in re tam veteri, tam vsitata, quidquam noui feceris? ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos, qui illam prouinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vi-

cisti? Est tuum, est ingenij, prudentiæque tuæ. do hoc tibi, & concedo: scio te Romæ, cum prætor esses, edicto tuo possessiones hereditatum * a liberis ad alienos, a primis heredibus ad secundos, a legibus ad libidinem tuam transtulisse. scio te edicta superiorum omnium correxisse, & possessiones hereditatum non secundum eos qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum dedisse: easque res nouas abs te prolatas, & inuentas magno tibi quæstui fuisse scio: eundemq; te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere, & commutare, ne is redimeret, cuia res esset: ne pupillo tutores, propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus euerteretur: exiguam diem præfiniri operi, qua ceteros ab negotio excluderes, cum ipse in tuo redemptore nullam certam diem obseruares: quamobrem nouam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis prætorijs, in censorijs legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed quod tua sponte, iniussu populi, sine senatus auctoritate iura prouinciæ Siciliæ mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octauio & C. Cottæ * consulibus senatus permisit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante te quæstores in Sicilia vendere consuessent, Romæ venderent, legemque his rebus quæ ipsis videretur, edicerent. Cum locatio fieret; publicani postularunt, quasdam res vt ad legem adderent, neque tamen a censorijs ceteris legibus recederent. contradixit is, qui casu tum Romæ fuit tuus hospes, Verres, hospes inquã, & familiaris tuus Sthenius hic Thermitanus.* Consules caussam cognouerunt. cum viros primarios, atque amplissimos ciuitatis multos in consilium aduocassent: de consilij sententia pronuntiarunt, se lege Hieronica vendituros. Itane verò? prudentissimi viri, summa auctoritate prædici, quibus senatus

ſenatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem poteſtatem permiſerat, populuſq; Romanus idem iuſſerat, Siculo vno recuſante, cum amplificatione vectigalium, nomen Hieronicæ legis mutare noluerũt; tu homo minimi conſilij, nullius auctoritatis, iniuſſu populi, ac ſenatus, tota Sicilia recuſante, cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium, totam Hieronicam legem ſuſtuliſti. at quam legem corrigit, iudices, atque adeo totam tollit? acutiſſime, ac diligẽtiſſime ſcriptam; quæ omnibus cuſtodijs ſubiectum aratorem decumano tradit; vt neque in ſegetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amouendo, neque in aſportando frumento, grano vno poſſet arator ſine maxima pœna fraudare decumanum. ſcripta lex ita diligenter eſt, vt eum ſcripſiſſe appareat, qui alia vectigalia non haberet: ita acute, vt Siculum: ita ſeuere, vt tyrannum: qua lege Siculis tamen arare expediret. nam ita diligenter conſtituta ſunt iura decumani, vt tamen ab inuito aratore plus decuma non poſſit auferri. Cum hæc eſſent ita conſtituta; Verres tot annis atque adeo ſæculis inuentus eſt, qui hæc non commutarit, ſed euerterit: eaque quæ iamdiu ad ſalutem ſociorum, vtilitatemque reipublicæ compoſita, comparataq; eſſent, ad ſuos improbiſſimos quæſtus * conuerterit: qui primum certos inſtituerit nomine decumanos, re vera miniſtros ac ſatellites cupiditatum ſuarum: per quos oſtendam ſic prouinciam per triennium vexatam atque vaſtatam, iudices, vt eam multis annis, * multorum * prætorum innocentia, ſapientiaque recreare nequeamus. Eorum omnium, qui decumani vocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis: de cuius improbitate ſingulari grauiſſimarum legationũ querimonias audiſtis. Aſpicite, iudices, vultum hominis, & aſpectum, & ex ea contumacia, quam hic

in perditis rebus retinet, illos eius ſpiritus Sicilienſes quos fuiſſe putetis, cogitate, ac recordamini. hic eſt Apronius, quem in prouincia tota Verres, cum vndique nequiſſimos homines conquiſiſſet, & cum ipſe ſecum ſui ſimiles duxiſſet non parum multos, nequitia, luxuria, audacia, ſui ſimillimum iudicauit. itaque iſtos inter ſe perbreui tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, ſed ſtudiorum turpitudo, ſimilitudoque coniunxit. Verris mores improbos, impuroſq; noſtis: fingite vobis ſi poteſtis, aliquem, qui in omnibus rebus iſti par ad omnium flagitiorum nefarias libidines eſſe poſſit: is erat Apronius ille: qui, vt ipſe non ſolum vita, ſed etiam corpore atque ore ſignificat, immenſa aliqua vorago eſt, aut gurges vitiorum turpitudinumque omnium. hunc in omnibus ſtupris, in fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuijs principem adhibebat: tantamque habebat morum ſimilitudo coniunctionem, atque concordiam, vt Apronius, qui alijs inhumanus, ac barbarus, iſti vni commodus, ac diſertus videretur: vt quem omnes odiſſent, neque videre vellent, ſine eo iſte eſſe non poſſet: vt, cum alij ne conuiuijs quidem ijſdem, quibus Apronius, hic ijſdem etiam poculis vteretur: poſtremo, vt odor Apronij teterrimus oris & corporis, quem (vt aiunt) ne beſtiæ quidem ferre poſſent, vni iſti ſuauis, & iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo ſocius, in conuiuio dominus: ac tum maxime, cum accubante prætextato prætoris filio, in conuiuio ſaltare nudus cœperat. Hunc, vti dicere inſtitui, principem Verres ad euertendas fortunas aratorum, vexandas, diripiendaſque eſſe voluit: huius audaciæ, nequitiæ, crudelitati, fideliſſimos ſocios optimoſque ciues ſcitote hoc prætore traditos, iudices, atque addictos fuiſſe, nouis inſtitutis & edictis, tota Hiero-

nica

nica lege (quemadmodum antea dixi) reiecta, & repudiata. Primum edictum, iudices, audite præclarum. Quantum decumanus edidiſſet aratorem ſibi decumæ dare oportere, vt tantum arator decumano dare cogeretur. Quomodo? quantum popoſcerit Apronius, dato, quid eſt hoc? vtrum prætoris inſtitutum in ſocios, an in hoſtes victos inſani edictum atque imperium tyranni? ego tantum dem, quantum ille popoſcerit? poſcet omne, quantum exarauero, quid omne? imo plus etiam, inquit ſi, volet. Quid tū? quid cenſes? aut dabis, aut contra edictū feciſſe damnabere. Per deos immortales, * quid eſt hoc? veriſimile enim nō eſt. ſic mihi perſuadeo, iudices: tametſi omnia in iſtum hominem conuenire putetis, tamen hoc vobis falſum videri. ego enim cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, ſi hæc edicta non ex ipſius tabulis totidem verbis recitare poſſem: ſicuti faciam. da quæſo Scribæ: recitet ex codice. Recita edictū de profeſſione. Negat me recitare totum: nam id nutu ſignificare videtur. Quid prætereo? an illud, vbi caues tamen Siculis, & miſeros reſpicis aratores? edicis enim te in decumanum, ſi plura ſuſtulerit, quam debitum ſit, in octuplum iudicium daturum eſſe. nihil mihi placet prætermitti: recita hoc quoque, quod poſtulat, totum. Recita edictum de iudicio in octuplum. Iudicio vt arator decumanum perſequatur? miſerum, atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad ſubſellia, ab vſu rerum ruſticarum ad inſolitam litem, atque iudicium. cum omnibus in alijs vectigalibus, Aſiæ, Macedoniæ, Hiſpaniæ, Galliæ, Africæ, Sardiniæ, ipſius Italiæ quæ * vectigalia ſunt, cum in his inquam rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator, nō ereptor neq; poſſeſſor ſoleat eſſe, tu de optimo, de iuſtiſſimo, de honeſtiſſimo genere hominū, hoc eſt, de aratoribus, ea iura cōſtituebas, quę omnibus alijs eſ-

ſent contraria. Vtrum eſt æquius, decumanum petere, an aratorem repetere? iudicium integra re, an perdita fieri? eum, qui manu quæſierit, an eum qui digito licitus ſit, poſſidere? Quid, qui in ſingulis * iugis arant, qui ab opere ipſi non recedunt, quo in numero magnus ante te prætorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit: quid facient? cum dederint Apronio quod popoſcerit, relinquent arationes? relinquent larem familiarem ſuum? venient Syracuſas: vt, te prætore videlicet, æquo iure Apronium delicias, ac vitam tuam iudicio recuperatorio perſequantur? Verum eſto, reperietur aliquis fortis, experiens arator, qui cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, & pœnam octupli perſequatur: expecto vim edicti, ſeueritatem prætoris: faueo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem poſtulat arator? nihil niſi ex edicto iudicium in octuplum. quid Apronius? non recuſat. quid prætor? iubet recuperatorem reijcere decurias ſcribamus. quas decurias? de cohorte mea reijcies, inquit. Qaid? iſta cohors quorum hominum eſt? Voluſij haruſpicis, Cornelij medici: & horum canum, quos tribunal meum vides lambere. Nam de conuentu nullum vmquam iudicem, nec recuperatorem dedit: iniquos decumanis omnes dicebat eſſe, qui vnā agri glebam poſſiderent. veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam Aproniani conuiuij crapulam exhalaſſent. O præclarum, & commemorandum iudicium: o ſeuerum edictum: o tutum perfugium aratorum. Atque, vt intelligatis, cuiuſmodi iſta iudicia in octuplum, cuiuſmodi iſtius de cohorte recuperatores exiſtimati ſint: ſic attendite. Ecquem putatis decumanum hac licentia permiſſa, vt tantum ab aratore, quantum popoſciſſet, auferret, plus quā deberetur popoſciſſet? conſiderate cum veſtris animis voſmetipſi, ecquem

pu:etis?

putetis? præsertim cum id non solum sine auaritia, sed etiam impudentia accipere potuerit. multos. necesse est At ego omnes dico plus, quam decumas abstulisse. cedo mihi vnum ex triennio præturæ tuæ, qui octupli, damnatus sit. damnatus; immo vero in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum, qui grano amplius, sibi quam deberetur, deberi professus esset. immo vero contra rapiebat, & asportabat quantum a quoq; volebat, Apronius; omnibus autem locis aratores spoliati, ac vexati querebantur: neq; tamen vllum iudicium reperietur. Quid est hoc? viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani ab homine nequissimo ac turpissimo læsi, pœnam octupli sine vlla dubitatione commissam non persequebantur? quæ causa? quæ ratio est? vna illa, iudices, quam videtis; quod vltro etiam illusos se, & irrisos ab iudicio discessuros videbant, etenim quod esset iudicium, cum e Verris turpissimo, flagitiosissimoq; comitatu tres, recuperatorum nomine assedissent asseclæ istius, non a patre ei traditi, sed a meretricula commendati? ageret videlicet caussam arator: nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatũ, verberatumq; diceret. conferrent viri boni capita: de comissatione loquerentur inter se, ac de mulierculis, si quas a prætore abeuntes possent deprehendere: res agi videretur. surrexisset Apronius, noua dignitas publicani; non vt decumanus squaloris plenus ac pulueris, sed vnguentis oblitus, vino vigiliisq; languidus: omnia primo motu ac spiritu suo, vini, vnguenti, corporis odore cõplesset: dixisset hæc. quæ vulgo dicere solebat, non se decumas emisse; sed bona fortunasq; aratorum: non se decumanum esse Aproninm; sed Verrem alterum: dominum illorum ac tyrannum. quæ cum dixisset, illi viri optimi de cohorte

iſtius recuperatores, non de abſoluendo Apronio deliberarent,ſed quærerent,quomodo petitorē ipſum Apronio permiſiſſent,vt quātum vellet poſceret,quantum popoſciſſet,auferret. Hoc tibi defenſionis ad iudiciū tuum comparabas, habuiſſe te edictū,recuperatores daturum in octuplum, ſi, mehercule,ex omni copia conuentus Syracuſani ſplēdidiſſimorum hominum, honeſtiſſimorūq; faceres poteſtatem aratori non modo reiiciendi,ſed etiam ſumendi recuperatores,tamen hoc nouū genus iniuriæ ferre nemo poſſet,te cum tuos omnes fructus publicano tradidiſſes,& rem de manibus amiſiſſes, tū bona tua repetere, ac perſequi lite atq; iudicio. cum vero verbo iudicium ſit in edicto, re quidē vera tuorum comitum hominum nequiſſimorū colluſio cum decumanis ſocijs tuis,atque adeo procuratoribus,tamē audes illius iudicij mentionē facere? præſertim cum id non modo oratione mea,ſed etiam re ipſa refellatur: cum in tantis incōmodis aratorum,iniurijſq; decumanorum,nullū,ex iſto præclaro edicto non modo factum, ſed ne poſtulatum quidem iudicium inueniatur. Erit tamē in aratores lenior,quam videtur.Nam qui in decumanos octupli iudicium ſe daturum edixit, idem habuit in edicto,ſe in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infeſtum, aut inimicum fuiſſe? quanto lenior,quam in publicanum? edixit, vt, quod decumanus edidiſſet ſibi dari oportere, id ab aratore magiſtratus Siculus exigeret, quid dereliquit iudicij, quod in aratorem dari poſſet? Non malum eſt,inquit, eſſe iſtam formidinem: vt cum exactum ſit ab aratore, tamen, ne ſe commoueat,reliquus metus iudicij ſit. ſi iudicio a me vis exigere,remoue Siculum magiſtratum. ſi hanc vim adhibes,quid opus eſt iudicio?quis porro erit, qui non malit decumanis tuis dare, quod * poſcerent,quam ab aſſeclis tuis quadrupli condemnari?

Illa vero præclara est clausula edicti, quod omniũ controuersiarum, quæ essent inter aratorem,& decumanum,si vter uolet, edicit se recuperatores daturum. Primum quæ potest esse controuersia, cum is,qui petere debet,aufert, & cum is,non quantum debetur, sed quantum commodum est,aufert? Ille autem vnde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc,homo * luteus etiam callidus ac veterator esse vult, quod ita scribit, Si vter volet,recuperatores dabo.quam lepide se furari putat? vtriq; facit potestatem.sed vtrum ita scripserit, Si vter volet, an, si decumanus volet, nihil interest. arator enim tuos istos recuperatores numquid volet? Quid? illa cuiusmodi sunt,quæ ex tempore ab Apronio admonitus,edixit? Q. Septitio honestissimo homine,equiteq; R. resistente Apronio,& affirmante se plus decuma non daturum,exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret ante, quam cum decumano pactus esset. Ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius,& imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum repente vberrimum, & quæstuosissimum nascitur, vt ante Kal. Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent. Hoc edicto non Siculi (nam eos quidem iam superioribus edictis satis perdiderat, atq; afflixerat)sed isti ipsi equites Rom. qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines,& alijs prætoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt.attendite enim, cuiusmodi edicta sunt. Ne tollat,inquit,ex area, nisi erit pactus. Satis hæc magna vis est ad inique paciscendum. malo enim plus dare,quam non mature ex area tollere. At ista vis * Septitium, & nonnullos Septitij similes non coercet, qui ita dicunt, non tollam potius, quam paciscar. his hoc * apponitur, Deportatum habeas ante Kalend.Sextiles.deportabo igitur.Nisi pactus

eris, non commouebis. sic deportandi dies præstituta tollere cogebat ex area: * cohibitio tollendi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, nō voluntatem. Iam vero illud non solum cōtra legem Hieronicam, nec solum contra cōsuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia iura Siculorum; quæ habent a senatu, populoq; Ro. ne extra suum forum vadimonium promittere cogantur. Statuit iste, vt arator decumano, quo vellet decumanus, vadimonium promitteret: vt hic quoque Apronio, cum ex Leontino vsque Lilybæum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandis quæstus accederet. Quamquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio; quod ediderat, vt aratores iugera sationum suarum profiterentur. Quæ res cum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostēdemus, nec ad vllam vtilitatem reip. pertinuit; tum vero ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos vellet Apronius. vt enim quisque contra voluntatem eius dixerat; ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur · cuius iudicij metu magnus a multis frumenti numerus ablatus, magnæque pecuniȩ coactæ sunt. non quo iugerum numerum vere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri (quid enim in eo periculi esse posset?) sed caussa erat iudicij postulandi; quod ex edicto professus nō esset. iudicium autem quod fuerit, isto prætore, si quæ cohors, & qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate nouorum edictorum intelligi velim, iudices? iniuriamne factam sociis? at videtis. auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit negare. tātum Apronium, isto prætore, potuisse? cōfiteatur necesse est. Sed vos fortasse quod vos lex commonet, id in hoc loco quæritis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit. docebo cepisse maximas, omnesq; eas iniquitates, de quibus

antea dixi, sui quęstus caussa * reperisse conuincam; si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus vsurum se putat, ex defensione eius deiecero. Magno, inquit, decumas vēdidi. quid ais? an tu decumas homo audacissime, atq; amētissime, vendidisti: tu partes eas, quas te S. P. Q. R. voluit, an fructus integros, atque adeo bona, fortunasq; aratorum omnes vendidisti? Si palam præco iussu tuo prædicasset, non decumas frumenti, sed dimidias venire partes; & ita emptores accessissent, vt ad dimidias, partes emendas; si pluris vendidisses tu dimidias. quam ceteri decumas, cuinam mirum videretur? Quid vero? si præco decumas pronuntiauit, re vera, hoc est, lege, edicto, condictione plus etiam, quam dimidiæ venierūt tamen hoc tibi præclarum putabis, te pluris quod non licebat, quam ceteros quod oportebat vendidisse? pluris vendidi decumas, quam ceteri. Quibus rebus id assecutus es? innocentia? aspice ædem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiæ. diligentia? codicis lituras tui contemplare in Sthenij Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligētem. ingenio? qui testes interrogari priore actione nolueris, & iis tacitum os tuū præbere malueris: quantumuis & te, & patronos tuos ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id quod ais, assecutus es? magna est enim laus, si superiores consilio vicisti; posterioribus exemplum atq; auctoritatem reliquisti. Tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem imitarere. at te videlicet inuentorem rerum optimarum, ac principem imitabūtur omnes. Quis aratorum, te prætore, decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectū beneficio putauit; cum tribus decumis pro vna defungeretur? præter paucos, qui propter societatē furtorum tuorum nihil omnino dederunt. Vide inter importunitatem tuam senatusq; bonitatē quid intersit. Senatus, cum temporibus reip. cogitur vt de-

cernat,vt alteræ decumæ exigantur,ita decernit,vt pecunia pro his decumis soluatur aratoribus: vt quod plus sumitur,quam debetur,idem non auferri putetur.tu cum tot decumas non s-c.sed nouis edictis tuis,nefarijsq; institutis exigeres, & eriperes, magnum te fecisse arbitrabere, si pluris vendideris. quam L.Hortensius pater istius Q.Hortensij,quam Cn.Pompeius,quam M.Marcellus,qui ab æquitate, ab lege,ab institutis non recesserunt? An tibi vnius anni,aut biennij ratio habēda fuit: salus prouinciæ, commoda rei frumentariæ, ratio reip. in posterum fuit negligenda?cum ita rē constitutam accepisses, vt & populo Ro. satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, & aratoribus tamen arare atq; agros colere expediret. Quid effecisti, quid assecutus es? vt prætore te, nescio quid ad decumas accederet,deserendas arationes,relinquēdasq; curasti. Successit tibi L.Metellus.tu innocentior, quam Metellus? tu laudis, & honoris cupidior? tibi enim consulatus quærebatur: Metello paternus honor, & auitus negligebatur.multo minoris vendidit,nō modo quam tu,sed etiam quam qui ante te vendiderunt. Quæro si ipse excogitare non poterat,quemadmodum quā plurimo venderet:ne tua quidem recentia proximi prætoris vestigia persequi poterat,vt tuis præclaris, abs te principe inuentis,& excogitatis edictis,atq; institutis vteretur? Ille vero tum se Metellum minime fore putasset,si te vlla in re imitatus esset.qui ab vrbe Roma, quod nemo vmquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in prouinciam proficiscendum putaret, literas ad Siciliæ ciuitates misit, per quas hortatur, & rogat, vt arent, vt * serant in beneficio populi Rom. Hoc petit aliquanto ante aduentum suum: & simul ostendit se lege Hieronica venditurum:hoc est,in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. atque hæc non cupiditate aliqua scribit adductus, vt in alienam

prouinciam

prouinciam mittat literas ante tempus, sed consilio; ne si tempus sationis præterijsset, granum in prouincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli literas. Recita epistolam L. Metelli. Hæ literæ, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc quantum est ex Sicilia frumenti hornotini exarauerunt. glebam commosset in agro decumano Siciliæ nemo; si Metellus hanc epistolam non misisset. Quid? Metello diuinitus hoc venit in mentem? an ab Siculis, qui Romam frequentissimi conuenerant, negotiatoribusq; Siciliæ doctus est? quorum quanti conuẽtus ad Marcellos antiquissimos Siciliæ patronos, quanti ad Cn. Pompeium cos. designatum, ceterosque illius prouinciæ necessarios fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidem iudicium nullo vmquã de homine factum est, vt absens accusaretur ab ijs palam, quorum in bona, liberosq; summum imperium potestatemq; haberet. tanta vis erat iniuriarũ, vt homines quoduis perpeti, quam non de istius prauitate, & iniurijs deplorare & conqueri mallẽt. Quas literas cum ad omnes ciuitates prope suppliciter misisset Metellus; tamen antiquum modum sationis nulla ex parte * exequi potuit. diffugerant enim permulti, id quod ostendam: non solum arationis, sed etiã sedes suas patrias istius iniurijs exagitati reliquerant. Non, mehercule, criminis augendi caussa dicam, iudices, sed quem accepi ipse oculis, animoq; sensum, hunc vere apud vos, &, vt potero, planissime exponam. Nam cum quadriẽnio post in Siciliam venissem; sic mihi affecta visa est, vt hæ terræ solent, in quibus bellum acerbum diuturnumq; versatũ est. quos ego campos antea, collesq; nitidissimos, viridissimosque vidissem, hos ita vastatos * tunc, ac desertos videbam, vt ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum videretur. Herbitensis ager, & Ennensis, Murgentinus, Assorinus, Macharensis, Agyrinensis, ita relictus erat

ex maxima parte, vt non solum iugerum, sed etiam dominorum multitudinem quæreremus. Aetnensis vero ager, qui solebat esse cultissimus; &, quod caput est rei frumentariæ, campus Leontinus, cuius antea species hæc erat, vt cum obsitum vidisses, annonæ caritatem non vererere; sic erat deformis, atque horridus, vt in vberrima Siciliæ parte Siciliam quæreremus. labefactarat enim vehementer aratores iam superior annus, proximus vero funditus euerterat. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? tu in tanta acerbitate, in tot, & tantis iniuriis cum in arationibus, & in earum rerum iure prouincia Sicilia consistat; euersis funditus aratoribus, relictis agris; cum in prouincia tam locuplete, ac referta, nō modo rem, sed ne spem quidem vllam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices te pluris, quam ceteros, decumas vendidisse? quasi vero aut populus Ro. hoc voluerit; aut senatus hoc tibi mandauerit; vt cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes; in posterum fructu illo commodoq; rei frumentariæ populum Rom. priuares: deinde si quam partem tuæ prædæ ad summam decumarum addidisses, bene de populo Rom. meritus viderere. Atq; perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius reprehendenda; quod propter gloriæ cupiditatem, vt aliquos summa decumarum vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta, interposuerit; omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas vendidisti? Quid si doceo, te non minus domum tuam auertisse, quam Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex prouincia populi Ro. æquam partem tu tibi sumpseris, atque populo Rom. miseris? quid si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse, quam populo Ro. misisse? tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum;

&

& populo se ad coronam daturum? Hæc vos antea, iudices, audistis: verum fortasse ita audistis, vt auctorem rumorem haberetis, sermonemq; omnium. Cognoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam: vt simul illam quoque eius vocem improbam agnoscatis: qui se vno quæstu decumarum omnia sua pericula, redempturum esse dicebat. Audiuimus hoc iamdiu, iudices: nego quemquam esse vestrum, quin sæpe audierit, socios istius fuisse decumanos. nihil aliud arbitror in istũ falso esse dictum ab iis, qui male de isto existimarint, nisi hoc. nam socij putandi sunt, quos inter res communicata est. ego rem totam fortunasque aratorum omnes, istius fuisse dico. Apronium, Veneriosque seruos, quod isto prætore fuit nouum genuus publicanorum, ceterosq; decumanos, procuratores istius quæstus, & ministros rapinarum dico fuisse. Quomodo hoc doces? quomodo ex locatione illa columnarum docui istum esse prædatum? opinor ex eo maxime, quod iniquam legem nouamque dixisset. Quis enim vnquam conatus est iura omnia, & cõsuetudinem omnium commutare cum vituperatione, sine quæstu? Pergam, atque insequar longius. iniqua lege vendebas, quo pluris venderes cur addictis, & venditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quæstum multum posset accedere, subito, atque ex tempore noua nascebantur edicta? nam vt vadimonium decumano, quocunque is vellet promitteretur, vt ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret: Kalendis Sextilibus decumas deportatas haberent: hæc omnia, venditis decumis, anno tertio te edixisse dico: quæ si reip. caussa faceres, in vendundo essent pronunciata: quia tua caussa faciebas. quod erat imprudentia prætermissum, id quæstu ac tempore admonitus reprehẽdisti. Illud vero cui probari potest, te sine tuo quæstu, ac maximo quæ-

ſtu tantam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumq; periculum neglexiſſe? vt cum totius Siciliæ quotidie gemitus, querimoniaſq; audires; cũ, vt ipſe dixiſti, reum te fore putares, cum huiuſce iudicij diſcrimen ab opinione tua non abhorreret; paterere tamen aratores indigniſſimis iniuriis vexari ac diripi? profecto, quãquam es ſingulari crudelitate, & audacia; tamen abs te totam alienari prouinciã, tot honeſtiſſimos tibi inimiciſſimos fieri nolles; niſi hanc rationem, & cogitationem ſalutis tuæ, pecuniæ cupiditas, ac preſens illa præda ſuperaret. Etenim quoniam ſummam, & numerũ iniuriarum, iudices, vobis, non poſſum exponere; ſigillatim autem de vniuſcuiuſq; incommodo dicere infinitum eſt: genera ipſa iniuriarum quæſo cognoſcite. Nympho eſt Centuripinus homo nauus & induſtrius, experientiſſimus, ac diligentiſſimus arator. is cum arationes magnas conductas haberet (quod homines etiam locupletes, ſicut ille eſt, in Sicilia facere conſueuerunt) eaſq; magna impenſa, magno inſtrumento tueretur: tanta ab iſto iniquitate oppreſſus eſt, vt nõ modo arationes relinqueret, ſed etiam ex Sicilia profugeret, Romamq; cum multis vna ab iſto eiectis veniret. Fecit vt decumanus Nymphonem vocaret ex edicto illo præclaro; quod nullam ad aliam rem, niſi ad huiuſmodi quæſtus pertinebat; numerum iugerum profeſſum non eſſe. Nympho cum ſe vellet æquo iudicio defendere; iſte viros optimos recuperatores dat, eũdem illum medicum Cornelium (is eſt Artemidorus Pergamenus, qui in ſua patria dux iſti quondam, & magiſter ad deſpoliandum Dianæ templm fuit) & haruſpicem Voluſianum, & Valerium præconem. Nympho antequam plane conſtitit, condemnatur. quanti, fortaſſe quæritis. Nulla erat edicti pœna certa. frumenti eius omnis, quod in areis eſſet. Sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumen-

frumentum remotum, atque celatum, sed tritici septem millia medimnum ex Nymphonis arationibus* edicta pœna, nõ redemptionis aliquo iure tollit. Xenonis Meneni nobilissimi hominis vxoris fundus erat colono locatus: colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de iugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat: fundum elocatum esse dicebat. dabat iste iudicium; si pateret iugera eiusmodi fundi esse plura, quam colonus esset professus, tum Xeno damnaretur. dicebat ille, non modo non arasse se id, quod in satis erat: sed nec dominum eius esse fundi, nec locatorem: * vxorem esse: eam ipsam suum negotium gerere; ipsam locauisse. defendebat Xenonẽ homo summo splendore, & summa auctoritate præditus M. * Cossotius. iste nihilo minus iudicium H-S. LXXX. millium dabat. Ille, tametsi recuperatores de cohorte latronũ sibi parari videbat, tamen iudicium accepturum se esse dicebat: tum iste magna voce Veneriis imperat, vt * Xenonem adirent: dum res iudicaretur, hominem vt asseruarent: cum iudicatum sit, ad se adducant. & illud simul dixit, se non putare, illum si propter diuitias pœnas damnationis contemneret, etiã virgas contemnere. Hac ille vi, & hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iste imperauit, exoluit. Polemarchus est Murgentinus vir bonus, atque honestus: is, cum pro iugeribus quinquaginta, medimna D. CC. decumæ imperarentur; quod recusabat, domum ad istum in ius deductus est: &, cum iste etiam cubaret; in cubiculum introductus est: quod, nisi mulieri, & decumano, patebat alii nemini. Ibi cum pugnis, & calcibus concisus esset, qui D CC. medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Grosphus Centuripinus, homo cum virtute & nobilitate domi suæ,

tum etiam pecunia princeps. huic homini iudices, honestissimæ cinitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed vitæ, & sa guinis tãtum relictum esse, quantum Apronii libido tulit. nam vi, malo, plagis adductus est vt frumenti daret, non quantum haberet, sed quantum cogeretur. Sostratus & Numenius & Nymphodorus eiusdem ciuitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod iis plus frumenti imperabatur, quam quantum exararant? hominibus coactis, in eorum arationes Apronius venit; omne instrumentum diripuit; familiam abduxit, pecus abegit. postea cum ad eum Nymphodorus venisset Aetnã, & oraret vt sibi sua restituerentur: hominem corripi, ac suspẽdi iussit in oleastro quodam; quæ est arbor iudices in foro. tandiu pependit in arbore sociu, amicusque populi Rom. in sociorum vrbe ac foro, colonus, aratorq; vester, quamdiu voluntas Apronij tulit. Genera iamdudum innumerabilium iniuriarum iudices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem iniuriarum prætermitto. vos ante oculos, animosq; vestros tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, huius importunitatem, Apronij regnum proponite. contempsit Siculos: non duxit homines: nec ipsos ad persequendum vehementes fore; & vos eorum iniurias leuiter laturos existimauit. Esto: falsam de illis habuit opinionem; malam de vobis: verumtamen cum de Siculis male mereretur, ciues Romanos coluit, his indulsit; eorum voluntati, & gratiæ deditus fuit. Iste ciues Romanos? at nullis inimicitior, aut infestior fuit. mitto vincla, mitto carcerẽ, mitto verbera, mitto secures crucẽ deniq; illam prætermitto, quam ciuibus Romanis testem humanitatis in eos, ac beneuolentiæ suæ voluit esse mitto inquam, hæc omnia atq; in aliud dicendi tempus reijcio: de decumis, de ciuium Romanorum condicione in arationibus disputo qui quemadmodum

dum essent accepti, iudices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta esse dixere. verum hæc, quoniam huiusmodi casus affuit, ferenda sunt; nihil valuisse æquitatem, nihil consuetudinem: damna denique iudices nulla tanta sunt; quæ non viri fortes magno, & libero animo affecti ferenda arbitrentur, Quid si equitibus Romanis non obscuris, neque ignotis sed honestis, & illustribus manus ab Apronio, isto prætore sine vlla dubitatione afferebantur? quid expectatis? quid a me amplius dicendum putatis? an id agendum, vt eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id, quo ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, venire? qui C. Matrinium, iudices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. atque ab Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesq; accommodato, equitem Roma. scitote biduum cibo tectoque prohibitum; biduum Leontinis in foro custodiis Apronij retentum atq; seruatum; neque ante dimissum, quam ad condiciones eius depactus est. Nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam equite Rom. spectato atq; honesto? clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima: qui cum araret in Aetnensi cum is ager Apronio cum ceteris agris esset traditus; equestri vetere illa & auctoritate, & gratia fretus, affirmauit se decumanis plus, quam deberet non daturum. refertur eius sermo Apronio. enimuero iste ridere, ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de ceteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios (hoc quoque attendite, apparitores a prætore assignatos habuisse decumanum; si mediocre argumentum videri potest, istum decumanorum nomine ad suos quæstus esse abusum) adducitur a Venerijs, atq; adeo attrahitur Lollius commode, cnm Apronius e palæstra redisset, & in tricli-

nio, quod in foro Aetnæ ſtrauerat, decubuiſſet, ſtatuitur Lollius in illo tempeſtiuo gladiatorum conuiuio. Non, mehercule, quæ loquor crederem, iudices, tametſi vulgo audieram, niſi mecum ipſe ſenex, cum mihi, atque huic voluntati accuſationis meæ lacrimans gratias ageret, ſumma cum auctoritate eſſet locutus. Statuitur vt dico, eques Romanus prope annos x c. natus in Apronij conuiuio; cum interea Apronius caput, atque os ſuum vnguento perfricaret. quid eſt Lolli? inquit. tu niſi malo coactus recte facere neſcis? Homo quid ageret, taceret, reſponderet, quid faceret denique illa auctoritate, & ætate præditus, neſciebat. Apronius interea cenam ac pocula poſcebat. ſerui autem eius, qui & moribus iiſdem eſſent, quibus dominus, & eodem genere ac loco nati, præter oculos Lollij hæc omnia ferebãt. ridere conuiuæ: cachinnari ipſe Apronius: niſi forte exiſtimatis, eum in vino, ac luxu non riſiſſe; qui nunc in periculo, atque exitio ſuo riſum tenere non poſſit. Ne multa, iudices: his contumeliis ſcitote Q. Lollium coactum ad Apronij leges, condictioneſque veniſſe. Lollius ætate & morbo impeditus ad teſtimonium dicendum venire non potuit. Quid opus eſt Lollio? nemo hoc neſcit: nemo tuorum amicorum * nemo abs te productus, nemo abs te interrogatus, nunc ſe primum hoc dicet audire. M. Lollius filius eius adoleſcens lectiſſimus præſto eſt: huius verba auditis. Nam Q. Lollius eius filius, qui Calidium accuſauit, adoleſcens & bonus, & fortis, & in primis diſertus, cum his iniuriis contumeliiſq; commotus in Siciliam eſſet profectus; in itinere occiſus eſt. Cuius mortis cauſſam fugitiui ſuſtinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo ſit occiſus, quod habere clauſa non potuerit ſua conſilia de Verre. iſte porro non dubitabat, quin is, qui antea alium ſtudio adductus accuſaſſet: ſibi aduenienti

uenienti præsto esset futurus; cum esset parentis iniuriis, & domestico dolore commotus. Iamne intelligitis, iudices, quæ pestis, quæ immanitas in vestra antiquissima fidelissima proximaq; prouincia versata sit? Iamne videtis, quam ob caussam Sicilia tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, hoc non potuerit nouum, ac singulare, atque incredibile genus iniuriarum, contumeliarumq; ferre? Iam omnes intelligunt, cur vniuersa prouincia defensorē suæ salutis eum quæsiuit, cuius iste fidei, diligentiæ, perseuerantiæ, nulla ratione eripi possit. tot iudiciis interfuistis: tot homines innocentes, & improbos accusatos, & vestra & superiorum memoria scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat; ducebat eos circum ciuitates; publice sibi conuiuia parari, sterni triclinia etiam in foro iubebat; eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos: vt quicum inire cōuiuium nemo vnquam, nisi turpis, impurusq; voluisset, ad eius conuiuium spectatissimi, atque honestissimi viri tenerentur. Hæc tu omnium mortalium profligatissime, ac perditissime cum scires, cum audires quotidie, cum videres; si sine tuo maximo quæstu fierent; cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæstus Apronij, tantum eius sermo inquinatissimus, & blanditiæ flagitiosæ valuerunt; vt numquam animum tuum cura tuarum fortunarum, cogitatioque tangeret? Cernitis, iudices, quod & quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros; sed etiam per reliquas fortunas aratorum; non solum per bona; sed etiam per iura libertatis, & ciuitatis isto prætore peruaserit. videtis pendere alios ex arbore; pulsari autem alios

& verberari, porro alios in publico custodiri, destitui alios in conuiuio, condemnari alios a medico, & præcone prætoris: bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri, ac diripi. Quid? est hoc populi Rom. imperium? populi Ro. leges? iudicia? socij fideles? prouincia suburbana? nonne omnia potius eiusmodi sunt, quæ, si Athenio vicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, iudices, esset vllam partem istius nequitiæ fugitiuorum insolentia consecuta. Priuatim hoc modo. quid publice? ciuitates quemadmodum tractatæ sunt? audistis permulta iudicia, & testimonia ciuitatum, & reliquarum audietis, ac primum de Agyrinensi populo fideli & illustri breuiter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta ciuitas Siciliæ, hominum ante hunc prætorem locupletium, summorumque aratorum. eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit. qui cum eo cum apparitoribus, id est, cum minis, ac vi venisset, poscere pecuniam grandem cœpit, vt accepto lucro discederet: nolle se negotij quicquam habere dicebat, sed accepta pecunia quamprimum ad aliam ciuitatem accurrere. Sunt homines Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines & satis fortes, & satis plane frugi, ac sobrij, & in primis hæc ciuitas, de qua loquor, iudices. Itaque homini in primis improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lucrum, cum ille magno præsertim emisset, non addituros. Apronius certiorem facit istum, cuia res erat, quid res esset: statim tamquam coniuratio aliqua Agyrij contra rempub. facta, aut legatus prætoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, & quinque primi accitu istius euocâtur. veniunt Syracusas: præsto est Apronius: ait eos ipsos, qui venissent contra edictum prætoris fuisse. quærebant quid: respondebat, se ad recuperatores esse

dictuum.

dicturum. Iste æquissimus homo formidinem illam suam miseris Agyrinensibus inijciebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses viri fortissimi, iudiciū se passuros esse dicebant. ingerebat iste Artemidorum medicum Cornelium, pictorem Tlepolemum, & eiusmodi recuperatores, quorum ciuis Ro. nemo erat, sed Græci sacrilegi, iampridem improbi, repente Cornelij. videbant Agyrinenses quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturū: condemnari cum istius inuidia infamiaque malebant, quam ad eius condiciones, pactionesq; accedere. quærebant, quæ in verba recuperatores daret: respondebat, si pateret aduersus edictū fecisse, quæ in iudicio dicturum esse dicebat. iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus conflictari malebant, quam quidquam cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, vt transigerent. pernegabant. quid ergo? in singulos H-S quinquagenis millibus damnari mauultis? malle dicebant. tum iste clare, omnibus audientibus. Qui damnatus erit, inquit, virgis ad necem cæderetur: hic illi flentes rogare, atq; orare cœperunt, vt sibi suas segetes, fructusque omnes, arationesq; vacuas Apronio tradere liceret: vt ipsi sine ignominia, molestiaq; discederent. Hac lege, iudices, decumas vendidit Verres. dicat licet Hortensius, si audet, magno Verrem vendidisse. hęc condicio fuit, isto prætore, aratorum, vt secum præclare agi arbitrarētur, si vacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum erat. etiamne, si plus edidisset, quam quātum natum esset? etiam. quomodo? magistratus ex ipsius edicto exigere debebant. at arator repetere poterat. verum, Artemidoro recuperatore. quid, si minus arator dedisset, quam

poposcisset Apronius? iudicium in aratorē in quadruplū. ex quo iudicum numero? ex cohorte prætoris * præclara, honestissimorum. Quid amplius? minus te iugerum professum esse dico. Recuperatores reiice, quod aduersum edictū feceris. ex quo numero? ex eadem cohorte. Quid erit extremum? si damnatus eris (nam dubitatio damnationis illis recuperatoribus quæ poterat esse?) virgis te ad necem cædi necesse erit. His legibus, his conditionibus, erit quisquam tam stultus qui decumas venisse arbitretur? qui aratori nouem partes reliquas factas esse existimet? qui non intelligat istum sibi quęstui, prędęq; habuisse bona, possessiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenses, quod imperatum esset, facturos se esse dixerunt. Accipite nunc quid imperarit: & dissimulate vos, si potestis, vos intelligere, ipsum prætorem, quod tota Sicilia perspexerit, redemptorem decumarum, atq; adeo aratorum dominum, ac regem fuisse. Imperat Agyrinēsibus, vt decumas ipsi publice accipiant; Apronio lucrum dent. si magno emerat, quoniam tu es, qui diligentissime pretium exquisisti, qui vt ais, magno vendidisti, quare putabas emptori lucrum addi opportere? esto: putabas. quamobrem imperabas vt adderent? quid est aliud capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc nō est, vi atq; imperio cogere inuitos lucrum dare alteri, hoc est pecuniam dare? Age, quid tum, si Apronio deliciis prętoris, lucelli aliquid iussi sunt dare? putate Apronio datum; si Apronianum lucellum, ac non prætoria præda vobis videbitur. Imperas vt decumas accipiant; Apronio dent lucri, tritici * medimnum XXXIII. millia. Quid est hoc? vna ciuitas ex vno agro plebis Romanæ prope menstrua cibaria prætoris imperio donare Apronio cogitur. tu magno decumas vendidisti? cum tantum lucri decumano sit datum profecto, si pretium exquisisses diligēter

tum

tum cum vendebas, medimnum millia potius addidissent, quam H-S. * DC. postea. Magna præda videtur: audite reliqua, & diligenter attendite, quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium a patronis, a consulibus, ab senatu, ab legibus, a iudiciis petisse. Vt * probaret Apronius hoc triticum; imperat Agyrinensibus Verres, vti in medimna singula dentur Apronio H-S. III. Quid est hoc? tanto numero frumenti in * lucri nomen imperato, expresso, nummi præterea exigetur, vt probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quiuis, exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si vellet, admetiri licebat? frumenti tantus numerus imperio tuo datur, & cogitur. non est satis. nummi præterea imperantur: dantur, parum est. pro decumis hordei alia pecunia cogitur. iubet H-S. XXX. millia lucri dari. Ita ab vna ciuitate, vi, minis, imperio, iniuriaque prætoris eripiuntur tritici medimnū XXXIII millia, & præterea H-S. CXXIX millia. An hæc obscura sunt? aut, si omnes homines velint, obscura esse possunt, quæ tu palam egisti, in conuentu imperasti, omnibus inspectantibus coegisti? qua de re Agyrinenses magistratus & quinque primi, quos tui questus caussa euocasti, acta & imperia tua domum ad senatum suum renuntiauerunt: quorum renuntiatio legibus illorum, literis publicis mandata est: quorū legati homines nobilissimi Romæ sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas literas, deinde testimonium publicum ciuitatis. Recita literas publicas. LITERAE PVBLICAE. Recita testimonium publicum. TESTIMONIVM PVBLICVM. Animaduertistis in hoc testimonio iudices, Apollodorum, cui * Pyragro cognomen est, principem suę ciuitatis lacrymantem testari, ac dicere, numquam post populi Romani nomen ab Siculis auditum, & cognitum,

Agyrinenſes contra quemquam infimum ciuem Rom. dixiſſe, aut feciſſe quippiam: qui nunc contra prætorem populi Romani magnis iniuriis, & magno dolore publice teſtimoniũ dicere cogerentur? vni, mehercule, huic ciuitati Verres, obſiſtere tua defenſione non potes. tanta auctoritas eſt in eorum hominum fidelitate, tantus dolor * iniuriæ, tanta religio in teſtimonio. verum non vna * te, ſed vniuerſæ ſimilibus afflictæ incommodis, legationibus, ac teſtimoniis publicis perſequentur. Etenim deinceps videamus, Herbitenſis ciuitas honeſta, & antea copioſa, quemadmodum ſpoliata ab iſto, ac vexata ſit. at quorum hominum? ſummorum aratorum, remotiſſimorum a foro, iudiciis, cõtrouerſiis: quibus parcere, & conſulere homo impuriſſime, & quod genus hominum ſtudioſiſſime conſeruare debuiſti. Primo anno venierunt eius agri decumæ tritici medimnũ XVIII. millibus. Accenſus iſtius, item miniſter in decumis cum emiſſet, & præfecti nomine cum veniſſet Herbitam cum Veneriis, locuſque ei publice, quo diuerteretur, datus eſſet; coguntur Herbitenſes ei lucri dare tritici * modium * XXXVII. millia: cum decumæ veniſſent tritici modium XVIII. atq; hoc triticum lucri coguntur dare publice, cum iam priuatim aratores ex agris ſpoliati, atque exagitati decumanorum iniuriis profugiſſent. Anno ſecundo cum emiſſet Apronius decumas tritici modium * XXV. millibus, & ipſe Herbitam cum illa prædonum copia, manuq; veniſſet; populus publice coactus eſt ei conferre lucri tritici modium * XXVI. & acceſſionem H-S. M M. De acceſſione dubito, an Apronio ipſi data ſit merces operæ, prætiumque impudentiæ. de tritici quidem numero tanto, quis poteſt dubitare, quin ad iſtum prædonem frumentarium, ſicut Agyrinenſe frumentum, peruenerit? Anno vero tertio in hoc agro conſuetudine vſus eſt regia. Solere

lere aiunt barbaros reges Persarum, ac Syrorum plures vxores habere:his autem vxoribus ciuitates attribuere,hoc modo: Hæc ciuitas mulieri redimiculum prębeat,hæc in collum,hęc in crines.ita populos habent vniuersos non solum conscios libidinis suæ; verum etiam administros. Eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam, libidinemq; fuisse cognoscite.Aeschrionis Syracusani vxor est Pippa; cuius nomen istius nequitia tota Sicilia peruulgatum est. de qua muliere versus plurimi supra tribunal, & supra prætoris caput scribebantur. Hic Aeschrio Pippæ vir adumbratus, in Herbitensibus decumis nouus instituitur publicanus: Herbitenses,cum viderent,si ad Aeschrionem pretium rediisset, se ad arbitrium libidinosissimæ mulieris spoliatum iri: liciti sunt vsq; eo, quoad se efficere posse arbitrabātur. supra adiecit Aeschrio neque enim metuebat,ne prętore Verre decumana mulier damno affici posset. * adiicitur medimnum M M. dimidio fere pluris, quam superiore anno. aratores funditus euertebantur, & eo magis, quod iam superioribus annis exhausti erāt,ac plene perditi. intellexit iste ita magno venisse,vt amplius ab Herbitensibus exprimi non posset. demit de capite medimnum CIↃ.CIↃ.CIↃ.CIↃ. iubet in tabulas pro medimnum CCIↃↃ. CCIↃↃ. CCIↃↃ. IↃↃ. referri CCIↃↃ. CCIↃↃ. CCIↃↃ. CCCC. & hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat.hic est Docimus, qui ad istum deduxerat Tertiam Isidori mimi filiam, vi abductam ab Rhodio tibicine. huius Tertiæ plus etiam,quam Pippæ, plus quam ceterarum, ac prope dicam, tantum apud istum in Siciliensi prætura auctoritas valuit,quantum in vrbana Chelidonis.Veniunt Herbitam duo prætoris æmuli. non molesti, muliercularum deterrimarum improbissimi cognitores. incipiunt postulare, poscere, minari: non poterant tamen,cum cuperent,

Apronium imitari Siculi Siculos non tam pertimescebant. cum omni ratione tamen illi calumniarentur; promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. eò posteaquam ventum est, coguntur Aeschrioni, id est, Pippæ dare tantum, quantum erat de capite demptū, tritici medimnū CIƆ.CIƆ.CIƆ.CIƆ. Mulierculæ publicanæ noluit ex decumis minimū lucri dare; ne forte ab nocturno suo quæstu, animū ad vectigalia redimēda transferret. transactum putabant Herbitenses: cum iste, Quid de hordeo inquit, & Docimo amiculo meo? quid cogitatis? at hoc agebat in cubiculo, iudices, atq; in lectulo suo. negabant illi sibi quidquam esse mandatum. non audio. numerate H-S. XV. millia. Quid facerent miseri? aut quid recusarent? præsertim, cum in lectulo decumana mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseuerandum intelligebant. Ita ciuitas vna sociorum, atque amicorum, duabus deterrimis mulierculis, Verre prætore vectigalis fuit. Atq; ego nunc, eum frumenti numerum, & eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico quo illi frumento, & quibus pecuniis tamen a decumanorum iniuriis ciues suos non redemerunt. perditis enim, & direptis aratorum bonis, hæc decumanis merces dabatur, vt aliquando ex eorum agris, atque ex vrbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitensis homo disertus, & prudens, & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publice diceret: animaduertistis, iudices, gemitum populi Romani: cuius frequentia huic caussæ numquam defuit: qua de paucitate aratorum alio loco dicam. nunc illud quod pæne præterij, non omnino relinquendum videtur. Nam per deos immortales, quod de capite ipse dempsit, quo tandem modo, nō modo ferendum, verum etiam animaduertendum videtur? vnus adhuc fuit post Romam conditam

(dij immortales faxint ne sit alter) cui respub. totam se tradidit, temporibus coacta, & malis domesticis, L.Sulla. hic tantum potuit, vt nemo illo inuito nec bona, nec patriam, nec vitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, vt dicere in concione non dubitaret, bona ciuium Romanorum cum venderet, se prędam suam vendere. eius omnes res gestas nō solum obtinemus, verum etiam propter malorum, incommodorum, & calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. vnum hoc illius senatus consulto reprehensum, decretumq; est, vt, quibus ille de capite dempsisset, hi pecunias in ærarium referrent. statuit senatus, hoc ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, ab * ipso factarum, quæsitarumque rerum summas imminuere. illum viris fortissimis iudicarunt patres cōscripti, dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimæ recte remisisse senatores iudicabūt? ille, de quo, lege populus Romanus iusserat, vt ipsius voluntas * populo Rom. esset pro lege, tamen in hoc vno genere, veterū religione legum reprehenditur: tu qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse voluisti? in illo reprehenditur, quod ex ea pecunia remiserit, quam ipse quæsierat tibi concedetur; qui de capite vectigalium populi Romani remisisti? Atq; in hoc genere audaciæ multo etiam impudentius in decumis * Segestēsium versatus est. quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est, tritici * modium quinq; millibus; & accessionem adscripsisset H-S. * M. D. coegit Segestenses a Docimo tantidem publice accipere id quod ex Segestēsium publico testimonio cognoscite. Recita testimonium publicū. Audistis, quanti decumas acceperit a Docimo ciuitas, * tritici modium quinque millibus, & accession:, cognoscite nunc, quanti se vendidisse retulerit. LEX DECVMIS VENDVNDIS C. VERRE PR.

Hoc nomine vidiſtis tritici modium M M M. de capite eſſe dempta. quæ cum de populi Rom. victu, de vectigalium neruis, de ſanguine detraxiſſet ærarij, Tertiæ Mimæ condonauit. vtrum impudentius a ſocijs abſtulit, an turpius meretrici dedit? an improbius populo Rom. ademit? an audacius tabulas publicas commutauit? ex horum ſeueritate te vlla vis, aut vlla largitio eripiet? ſed ſi eripuerit, non intelligis hæc, quæ iamdudũ loquor ad aliã quæſtionem, atque ad peculatus iudicium pertinere? itaque hoc mihi reſeruabo genus integrum totum: ad illam, quam inſtitui, cauſam frumenti, ac decumarum reuertar. Qui cum agros maximos, ac feraciſſimos per ſe ipſum, hoc eſt, per Apronium, Verrem alterum depopularetur, ad minores ciuitates habebat, alios, quos tamquam canes immitteret, nequã homines & improbos, quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dari. A. Valentius eſt in Sicilia interpres, quo iſte interprete, non ad linguã Græcam, ſed ad furta & flagitia vti ſolebat. Fit interpres hic homo leuis atque egens, repente decumanus: emit agri Liparenſis miſeri, atque ieiuni decumas tritici medimnis D C. Liparenſes vocantur: ipſi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri H-S. X X X.* millia. Per deos immortales, vtrum tibi ſumes ad defenſionem? tantone minoris te decumas * vendidiſſe, vt ad medimna D.C. H-S * X X X. millia lucri ſtatim ſua voluntate ciuitas adderet, hoc eſt tritici medimnum I I. millia? an, cum magno decumas vendidiſſes, te expreſſiſſe ab inuitis Liparenſibus hanc pecuniam? ſed quid ego ex te quæro quid defenſurus ſis potius quam cognoſcam ex ipſa ciuitate, quid geſtum ſit? Recita teſtimonium publicum Liparenſium: deinde, quemadmodum Valentio nummi ſint dati. TESTIMONIVM PVBLICVM. QVOMODO SOLVTVM SIT EX LITERIS PVBLICIS. Etiamne

amne hæc tam parua ciuitas, tam procul a manibus tuis, atq; a conspectu remota, seiuncta a Sicilia, in insula inculta, tenuiq; posita cumulata alijs tuis maioribus iniurijs, in hoc quoq; frumentario genere prædæ tibi, & quæstui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculũ condonaras; ab hac etiam hæc frumentaria lucra, tamquam a mediterraneis, exigebantur? Itaq; qui tot annis agellos suos ante te prætorem redimere a piratis solebant; ijdem se ipsos a te ipso pretio imposito redemerunt. Quid ergo? a * Tissensibus perparua, & tenui ciuitate, * & aratoribus laboriosissimis frugalissimisq; hominibus, nonne plus lucri nomine eripitur, quam quantum frumenti omnino exararant? ad quos tu decumanum Diognotum Venerium misisti, nouum genus publicani. Cur hoc auctore, non Romæ serui publici ad vectigalia accedant? Anno secundo * Tissenses H-S. * XXI. lucri dare cogũtur inuiti. tertio anno * CIↃ. CIↃ. medimnũ tritici, lucri Diognoto Venerio dare coacti sunt. Hic Diognotus, qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit, vicarium nullũ habet, nihil omnino peculij. vos etiam nunc dubitare si potestis, vtrum tãtum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit; an huic exegerit, atque hæc ex publico * Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIVM PVBLICVM * TISSENSIVM. Obscure, iudices, prætor ipse decumanus est? cum eius apparitores frumentum a ciuitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi auferant, quam quantum populo Rom. decumarum nomine daturi sunt. Hæc æquitas tuo imperio fuit; hæc prætoris dignitas; vt seruos Venerios Siculorũ dominos esse velles. hic delectus, hoc discrimen, te prætore, fuit; vt aratores in seruorum numero essent; serui in publicanorum. Quid? Amestratini miseri, impositis ita magnis decumis, vt ipsis reliqui nihil fieret; nonne

tamen numerare pecunias coacti sunt? addicuntur decumæ M.Cęsio, cum adessent legati Amestratini. statim cogitur Heraclius legatus numerare H-S.XXII. Quid hoc est? quæ est ista præda? quæ vis? quæ direptio sociorum? si erat Heraclio ab senatu mandatum, vt emeret, emisset. si non erat; qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Cæsio renuntiat, se dedisse. cognoscite renuntiationem ex literis. Recita ex literis publicis. Quo S.C. erat hoc legato permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit? tota ciuitas. Recita testimoniũ publicum. Ab hac eadem ciuitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam, & Sex. Vennonio datam, ex eodem testimonio cognouistis. At Amestratinos homines tenues, cum eorum decumas med. DCCC. vendidisses, Banobali Venerio (cognoscite nomina publicanorum) cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno venissent. dant Banobali med. * DCCC. H-S. MD. Profecto numquam iste tam amens fuisset, vt ex agro populi Rom. plus frumenti seruo Venerio, quam populo Rom. tribui pateretur: nisi omnis ea præda serui nomine ad istum ipsum perueniret Petrini, cum eorum decumæ magno addictæ essent; tamen inuitissimi P. Næuio Turpioni, improbissimo homini, qui iniuriarum Sacerdote prætore damnatus est, H-S.XXXVII. dare coacti sunt. itane dissolute decumas vendidisti, vt cum modium XV. millibus venissent; medimnum MMM. hoc est H-S. XLV. lucri decumano darentur? At permagno decumas eius agri vendidi. videlicet gloriatur nõ Turpioni lucrum datum; sed Petrinis pecuniam ereptam. Quid Halicienses, quorum incolæ decumas dant; ipsi agros immunes habent: nonne huic eidem Turpioni, cum decumæ * C. med. venissent, H-S. * XV. dare coacti sunt? si id, quod maxime vis, posses probare, hæc ad decumanos lucra venisse; nihil te attigisse; tamen hæ pecu-

niæ

niæ per vim, atque iniuriam tuam captæ, & conciliatæ tibi fraudi, & damnationi esse deberent. cum vero hoc nemini persuadere possis, te tam amẽtem fuisse, vt Aproniũ ac Turpionem seruos homines, tuo liberorumq; tuorũ periculo diuites fieri velles: dubitaturum quemquam exrstimas, quin illis emissarijs hæc tibi omnis pecunia quæsita sit? Segestam item ad immunem ciuitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. is ab isto literas affert, vt sibi contra iura omnia, contraq; legem Rupiliam extra forum vadimonium promittant aratores. Audite literas, quas ad Segestanos miserit. LITERAE C. VERRIS. Hic Venerius quemadmodum aratores eluserit, ex vna pactione hominis honesti gratiosiq; cognoscite. in eodem enim genere sunt cetera. Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris ac nobilis arator. is agrum in Segestano (nam commercium in eo agro * Panormitanis est) conductum habebat H-S. sex millibus. pro decuma cum pulsatus a Venerio esset, dedit H-S. * XVI. millia, & DCLIIII. id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. Huic eidem Symmacho, Anneius Brochus senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos præter frumentum coactus est dare. Venerione seruo, te prætore, talis vir, senator populi Ro. quæstui fuit? hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas; ne hoc quidem sciebas, iudicare? Antea, cum equester ordo iudicaret; improbi & rapaces magistratus in prouincijs inseruiebant publicanis: ornabant eos, quicumque in operis erant: quemcumque equitem Romanum in prouincia viderant, beneficijs ac liberalitate prosequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra vtilitatem eius ordinis volũtatemq; fecissent. retinebatur hoc tum nescio quo modo,

quasi communi consilio ab illis diligenter, vt, qui vnum equitem Rom. contumelia dignum putasset, ab vniuerso ordine malo dignus iudicaretur. tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad iniurias libidinesq; tuas omnia coæquasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnes qui habitarent in Sicilia, aut qui Siciliam, te prætore, attigissent, iudices reijcere, vt illud non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse venturum? in quibus si ex ipsorum domestico incōmodo nullus dolor insideret; tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatemq; ordinis contemptam, & abiectam. quod, mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum videtur. habet enim quendam aculeū contumelia, quem pati *pudentes ac viri boni difficillime possunt. Spoliasti Siculos. solent enim inulti esse in iniurijs suis prouinciales. vexasti negotiatores: inuiti enim Romā, raroq; decedunt. Equitē Ro. ad Apronij iniurias dedisti, quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? Quid, cum senatores summis iniurijs afficis? quid aliud dicis, nisi hoc? cedo mihi etiam istum senatorem: vt hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad inuidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam improborum natum esse videatur. Neq; hoc in vno fecit Anneio; sed in omnibus senatoribus: vt ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam valeret. In C. Cassio viro clarissimo & fortissimo, cum is eo ipso tempore, primo istius anno COS. esset, tanta improbitate vsus est, vt cū eius vxor femina primaria paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferre iusserit. Hunc tu in hac caussa testem Verres habebis; quoniam, iudicem ne haberes prouidisti. Vos autē, iudices, putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune atq; coniunctum. multa sunt imposita huic ordini munera,

ra, multi labores, multa pericula, non solum legũ ac iudiciorum, sed etiam rumorũ, ac temporũ. Sic est hic ordo quasi propositus, atq; editus in altum: vt ab omnibus ventis inuidiæ circumflari posse videatur. in hac tam misera & indigna condicione vitæ, ne hoc quidem retinebimus, iudices, vt magistratibus nostris in obtinendo iure nostro ne cõtemptissimi, ac despectissimi esse videamur? Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. Magni sua putabant interesse, publice potius quamuis magno emi, quam in aliquem istius emissariũ incidere. Appositus erat Venuleius quidam, qui emeret. is liceri non destitit. illi, quoad videbatur ferre aliquo modo posse, contenderunt: postremo liceri destiterũt. * addicitur Venuleio tritici mod. VII. millibus. Legatus Possidorus renuntiat. cum omnibus hoc intolerandũ videretur; tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. * VI. præterea H-S. MM. ex quo facile apparet, quæ merces decumani, quæ prætoris præda esse videatur. Cedo Thermitanorum mihi literas & testimonium. TABVLAE THERMITANORVM ET TESTIMONIVM. * Imacharenses iam omni frumẽto ablato, iam omnibus iniurijs tuis exinanitos, tributum ferre miseros ac perditos coegisti; vt Apronio darent H-S. XX. millia. Recita decretum de tributis & publicum testimonium. S. C. DE TRIBVTO CONFERENDO. TESTIMONIVM IMACHARENSIVM. Ennenses, cum decumæ venissent agri Ennensis medimnum MMMCC. Apronio coacti sunt dare tritici mod. * LXXIII. mil. & H-S. III. millia. Quæso attendite quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes ciuitates, quæ decumas debent, percurrit oratio mea. & in hoc genere nunc, iudices, versor, in quo non sigillatim aratores euersi bonis omnibus sunt, sed publice decumanis lucra data sunt, vt aliquando ex eorum agris, atque

vrbibus expleti atq; ſaturati cum hoc cumulo quę- ſtus decederent. Calatinis quamobrem imperaſti anno tertio, vt decumas agri ſui, quas Calatæ dare conſueuerant, Ameſtrati M. Cæſio decumano darent? quod neq; ante te prætorem illi fecerant, neq; tu ipſe hoc ita ſtatueras antea per bienniũ. Theomnaſtus Syracuſanus in agrum Mutyēſem cur abs te immiſſus eſt? qui aratores ita vexauit, vt illi in alteras decumas, id quod in alijs quoq; ciuitatibus oſtendam, triticum emere neceſſario propter inopiam cogerentur. Iam vero ex Hyblenſium pactionibus intelligetis, quæ pacta ſunt cum decumano Cn. Sergio: ſexies tantum, quam quantum ſatum ſit, ablatum eſſe ab aratoribus. Recita ſationes & pactiones ex literis publicis. Recita. EX LITERIS PVBLICIS. PACTIONES HYBLENSIVM CVM CN. SERGIO. Cognoſcite item profeſſiones ſationum, & pactiones Menenorum. Recita ex literis publicis. PACTIONES MENENORVM CVM VENERIO * SERVO. Recita ex literis publicis. Patiemini, iudices, a ſocijs, ab aratoribus populi Rom. ab Ijs, qui vobis laborant, vobis ſeruiunt, qui ita plebem Romanam ab ſeſe ali volunt, vt ſibi, ac liberis ſuis tantum ſuperſit, quo ipſi ali poſſent: ab his per ſummam iniuriam, per * ſummas contumelias, plus aliquanto ablatum eſſe, quam natum ſit? Sentio, iudices, moderandum mihi eſſe iam orationi meæ, fugiendamque veſtram ſatietatem: non verſabor in vno genere diutius: & ita cetera de oratione mea tollam, vt in cauſſa relinquam. Audietis Agrigentinorum fortiſſimorum virorum, diligentiſſimorumque * querimonias cognoſcetis, iudices, Entellinorum ſummi laboris, ſummæque induſtriæ, dolorem, & iniurias; Heraclienſium, Icilienſium, Aetnenſium, Solentinorum incommoda proferentur: Catinenſium locupletiſſimorũ hominum, amiciſſimorumque * agros vexa-

tos

tos ab Apronio cognoſcetis· Tyndaritanā nobiliſſimam, ciuitatem, Cephaleditanam, Halentinam, Apollonienſem, Eggynam, Capitinam perditas eſſe hac iniquitate * decumanorū intelligetis: Murgentinis, Aſſerinis, Elorinis, Ennenſibus, Letinis nihil omnino relictum: Ciratarinos, Acherinos, paruarū ciuitatum homines, omnino abiectos eſſe, ac perditos: omnes deniq; agros decumanos per triennium populo Ro. ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuiſſe, & pleriſque aratoribus nihil omnino ſuperfuiſſe: * ac ſi cui quid tum aut remiſſū, aut relictum ſit, id fuiſſe tantum, quanrū ex eo, quo iſtius auaritia contenta fuit, redundarit. Duarū mihi ciuitatum reliquos feci agros, iudices, fere optimos ac nobiliſſimos * Aetnenſium, & Leontinorum. Horum agrorum ego miſſos faciam quæſtus triennij: vnum annum eligam, quo facilius id, quod inſtitui, explicare poſſim. Sumam annum tertium, quod & recentiſſimus eſt, & ab iſto ita adminiſtratus, vt cum ſe certe deceſſurum videret, non laboraret, ſi aratorem nullum in Sicilia omnino eſſet relicturus. Agri Aetnenſis, & Leontini decumas agemus. Attendite, iudices, diligenter. agri ſunt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. de Aetnenſibus perpauca dicam. dixerunt enim ipſi priore actione publice. memoria tenetis Artemidorum Aetnenſem, legationis eius principem publice dicere Apronium veniſſe Aetnam cum Venerijs: vocaſſe ad ſe magiſtratum: imperaſſe vt in foro ſibi medio lecti ſternerentur: quotidie ſolitum eſſe non modo in publico, ſed etiam de publico conuiuari· cnm in eis cōuiuijs ſymphonica caneret, maximiſq; poculis miniſtraretur, retinere ſolitum eſſe aratores, atque ab ijs nō modo per iniuriam, ſed etiam per contumeliam tantū exprimi frumenti, quantū Apronius imperaſſet. Audiſtis hæc, iudices, qu ę nunc ego omnia

prætereo, ac relinquo: nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia, ac turpitudine: tantum de quæstu, ac lucro dicam vnius agri,& vnius anni;quo facilius vos cōiecturam de triennio, & de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Aetnensium breuis est oratio. ipsi enim venerunt;ipsi publicas literas deportarunt;docuerunt vos quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris prætoris Apronius. id quæso ex ipsorum testimonio cognoscite. Recita testimonium Aetnensium. Quid ais? dic, dic quæso clarius, vt populus R.de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis socijs,atque amicis audiat, L. MEDIMNVM, H-S. L. MILLIA. Per deos immortales vnus ager vno anno CCC. millia mod. tritici, & præterea L. H-S. millia lucri dat Apronio? tantone minoris decumæ venierunt, quam fuerunt? an, cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti,pecuniæque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? vtrum enim horum dixeris, in eo culpa & crimen hærebit.Nam illud quidem non dices,quod vtinam dicas, ad Apronium non peruenisse tantum. ita te non modo publicis tenebo, sed etiam priuatis aratorum pactionibus ac literis; vt intelligas non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi,si aliter de te statuere voluerint sustinebunt? vno aduentu,ex vno agro,Q.Apronium, præter eam,quam dixi,pecuniam numeratam, CCC. millia mod. tritici lucri nomine sustulisse? Quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini; qui agri Aetnensis multo maximam partem possident: quorum legatis hominibus nobilissimis Androni, & Arthemoni senatus ea mandata dedit, quæ publice ad ciuitatem ipsorum pertinebant: de his iniurijs, quas ciues Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus

tus & populus Centnripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus, hominum honestissimorum & locupletissimorum, tres legatos ciues suos delegerunt, vt eorum test monio non vnius agri, sed prope totius Siciliæ calamitates cognosceretis. arant enim tota Sicilia fere Centuripini: & hoc in te grauiores certioresque testes sunt, quod ceteræ ciuitates suis solum incommodis commouentur: Centuripini, quod in omnibus fere finibus habent possessiones, etiam ceterarum ciuitatum damna, ac detrimenta senserunt. Verum, vt dixi, ratio certa est Aetnensium, & publicis, & priuatis literis consignata. * meæ diligentiæ pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc caussam; quod ipsi Leontini publice non sane me multum adiuuerunt. neque enim eos, isto prætore, hæ decumanorum iniuriæ læserunt: potius etiam adiuuerunt. Mirum fortasse hoc vobis, aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis, Leontinos, qui principes rei frumentariæ fuerunt, expertes incommodorum atque iniuriarum fuisse. hoc causæ est iudices, quod in agro Leontino, præter vnam Mnasistrati familiam, glebam Leontinorum possidet nemo. itaque Mnasistrata hominis honestissimi, atque optimi viri testimonium, iudices audietis: ceteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem vlla nocere potuit, expectare nolite. etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis, in quæstu sunt, compendioq; versati. Quapropter, quoniam me Leontina ciuitas, atq; legatio, propter eam, quam dixi, caussam defecit; mihimet ineunda ratio, & via reperiēda est, qua ad Apronij quæstum, siue adeo, qua ad istius ingētem, immanemq; prædam possim peruenire. Agri Leontini decumæ anno tertio venierunt tritici medimnum

dimnum x x x v i. millibus, hoc est, tritici mod. c c-x v i. mil. magno iudices, magno. neque enim hoc possum negare. itaque necesse est aut damnum, aut certe non magnum lucrum fecisse decumanum. hoc enim solet vsu venire ijs, qui magno redemerunt. Quid si ostendo in hac vna emptione, lucri fieri tritici modium c. millia? quid si c c? quid, si c c-c c? dubitabitis etiam, cui ista tanta præda quæsita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam faciam furti, atque prædæ. Quid si doceo, iudices, eos qui c c c c. millia mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si, vt tua iniquitas fuit, ex cohorte recuperatores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro, tantaq; iniquitate dubitare, quin propter improbitatem tam magnos quęstus feceris; propter magnitudinem quæstus improbus esse volueris? Quomodo igitur hoc assequar, iudices, vt sciam, lucri quantum factum sit? non ex Apronij tabulis, quas ego cum conquirerem non inueni: & cum in ius ipsum eduxi, expressi, vt conficere tabulas se negaret. si mentiebatur, quamobrem remouebat, si hæ tabulæ nihil tibi erant obfuturæ? si omnino nullas confecerat literas: ne id quidem satis significabat, illum * non suum negotium gessisse? ea est enim ratio decumarum, vt sine plurimis literis confici non possit. singula enim nomina aratorum, & cum singulis pactiones decumarum, literis persequi, & conficere necesse est. Iugera professi sunt aratores omnes imperio, atq; instituto tuo: non opinor quēquam minus esse professum, quam quantum arasset, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores proponerentur. in iugere Leontini agri medimnum fere tritici seritur, perpetua atq; æquabili satione: ager efficit, cum octauo bene vt agatur: verum, vt omnes, dij adiuuent, cum decimo. quod si quando accidit, tum fit, vt iātum decumæ sit, quantum

tum seueris: hoc est, vt quod iugera sunt sata, totidē medimna decumæ debeantur. Hoc cum ita esset, primum illud, dico, pluribus millibus medimnū venisse decumas agri Leontini, quā quot millia iugerum sata erant in agro Leontino. Quod si fieri non poterat, vt plus, quam decem medimna ex iugere ararēt: medimnum autem ex iugere decumano dari poterat, cū ager (id quod perraro euenit) cum decumo extulisset: quę erat ratio decumani, si quidem decumæ, ac non bona veniebant aratorum, vt pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quam iugera erāt sata. In Leontino iugerum subscriptio, ac professio non est plus x x x. millium, decumæ x x x v i. medimnum venierunt. Errauit, an potius insaniuit Apronius? imo tum insanisset; si aratoribus quod deberent, licitum esset; & non quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. si ostēdo minus tribus medimnis in iugerum meminem dedisse decumæ: cōcedes, opinor, vt cum a decumano fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. * atqui hoc in beneficij loco petitū est ab Apronio, vt iugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum a multis quaterna, etiam quina exigerentur; multis autem non solum granum vllum, sed ne paleæ quidem ex omni fructu, atq; ex omni labore relinquerentur, tū aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, vnum in locum conuenerunt: hominem suæ ciuitatis in primis honestum, ac nobilem Andronem Centuripinum legarunt ad Apronium eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum, & testem Centuripina ciuitas misit; vt is apud eum caussam aratorū ageret, ab eoq; peteret, vt ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula, quam terna medimna exigeret. hoc vix ab Apronio in summo beneficio, pro iis, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetra-

batur, hoc videlicet impetrabatur, vt pro ſingulis
decumis ternas decumas dare liceret, quod ſi tua
res non ageretur, a te potius poſtularent, ne am-
plius, quam ſingulas, quam ab Apronio, vt ne plus
quam ternas decumas darent. Nunc, vt hoc tempo-
re, ea, quæ regie, ſeu potius tyrannice ſtatuit in ara-
tores Apronius, prætermittam; neq; eos appellem,
quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil nõ
modo de fructu, ſed ne de bonis quidem ſuis reli-
qui fecit; ex his ternis medimnis (quod beneficij,
gratiæque cauſſa conceſſit) quid lucri fiat, cogno-
ſcite. Profeſſio eſt agri Leontini ad iugerum x x x.
mil. Hæc ſunt ad tritici medimnum x c. mil. id eſt,
tritici mod. D X L. millia. deductis tritici mod.
C C X V I. millib. quanti decumæ venierunt, reliqua
* tritici C C C X X I I I I. mil. adde totius ſummæ
D X L. millium mod. tres quinquageſimas, id eſt,
tritici mod. X X X I I. mil. C C C C. (ab omnibus enim
ternæ præterea quinquageſimæ exigebantur.) Sunt
hæc iam ad H-S. C C C L V I. mil. mod. tritici. At ego
C C C C. mil. lucrifacta eſſe dixeram. non enim du-
co in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non
eſt licitũ decidere. Verum vt hac ipſa ratione ſum-
mam mei promiſſi compleam; ad ſingula medim-
na multi H-S. duo, multi H S. quinque acceſſionis
cogebantur dare; qui minimum, ſingulos * num-
mos. hoc minimum vt ſequamur, quoniam X C. me-
dimnum millia duximus, accedant ea nouo peſſi-
moque exemplo ad H-S. X C. mil. Hic mihi etiam
dicere audebit magno ſe decumas vendidiſſe, cum
ex eodem agro dimidio plus abſtulerit, quam po-
pulus Rom. miſerit? C C X V I. modium millib. de-
cumas agri Leontini vendidiſti; ſi ex lege, magno:
ſi, vt lex eſſet libido tua, paruo: ſi, vt quæ dimidiæ
eſſent, decumæ vocarentur, paruo vendidiſti. multo
enim pluris fructus annui Siciliæ venire potuerunt;
ſi id te Senatus, aut populus Rom. facere voluiſſet.

etenim ſæpe decumæ tanti venierũt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verrea venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECVMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. Atque tum neque iudicium de modo iugerũ dabatur. neq; enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magiſtratus Siculus tãtum exigebat, quantum decumanus ediderat, nec beneficium petebatur a decumano, vt in iugera ſingula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum acceſſionem cogebatur arator dare: nec ternas quinquageſimas frumenti addere: & tamen populo Ro. magnus frumenti numerus mittebatur. Quid vero iſtæ ſibi quinquageſimæ? quid porro nummorum acceſſiones volunt? quo id iure, atque adeo, quo id potius ore feciſti? nummos dabat arator. quomodo? aut vnde? qui ſi largiſſimus eſſe vellet, cumulatiore menſura vteretur, vt antea ſolebant facere in decumis, cum æqua lege, & condicione venibant, is nummum dabat. vnde? de frumento? quaſi habuiſſet, te prætore, quod venderet, de viuo igitur erat aliquid reſecandum, vt eſſet, vnde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nnmmorum adderetur. Iam id porro vtrum libentes, an inuiti dabant? libentes? amabant credo Apronium. iuuiti? qua re? niſi vi, & malo, cogebantur? Iam iſte homo amentiſſimus in vendendis decumis nummorum faciebat acceſſiones ad ſingulas decumas: neque multum bina aut terna millia addebat. fiunt per triennium HS. fortaſſe D. millia. hoc neque exemplo cuiuſquam, neque vllo iure fecit. neq; eam pecuniam retulit: neque hoc paruum crimen quemadmodum defenſurus ſit, homo quiſquã vmquam excogitauit. quod cum ita ſit; audes dicere te magno decumas vendidiſſe; cum ſit perſpicuũ te bona, fortunaſque aratorum non populi Romani, ſed tui quæſtus cauſſa vendidiſſe? Vt ſi quis vil-

licus ex eo fundo,* qui H-S.dena meritaſſet,exciſis arboribus,ac venditis, demptis tegulis,inſtrumento, pecore abalienato, domino XX. millia nummũ pro X. miſerit: ſibi alia præterea centum confecerit: primo dominus ignarus incõmodi ſui gaudeat, villicoq; delectetur, quod tanto ſibi plus mercedis ex fundo refectum ſit:deinde cum audierit, eas res, quibus fundi fructus & cultura continentur, amotas,& venditas, ſummo ſupplicio villicum afficiat, & ſecum male actũ putet. item populus Romanus cum audit pluris decumas vendidiſſe C. Verrem, quam innocentiſſimum hominem, cui iſte ſucceſſit,C.Sacerdotẽ,putat ſe bonum in arationibus fructibuſque ſuis habuiſſe cuſtodem,ac villicum: cum ſenſerit iſtum omne inſtrumẽtum aratorum, omnia ſubſidia vactigalium vendidiſſe, omnem ſpem poſteritatis auaritia ſua ſuſtuliſſe, arationes & agros vectigales vaſtaſſe,atq; exinaniſſe,ipſum maximos quæſtus prædaſque feciſſe: intelliget ſecum actum eſſe peſſime:iſtum autem ſummo ſupplicio dignum exiſtimabit. Vnde ergo hoc intelligi poteſt?ex hoc maxime, quod ager decumanus prouinciæ Siciliæ propter iſtius auaritiam deſertus eſt: neq; id ſolum actum eſt, vti hi minus multis iugis arẽt, ſi qui in agris remanſerunt:ſed etiam,vt permulti locupletes homines, magni, & naui aratores, agros latos, ac fertiles deſererent,totaſque arationes derelinquerent. Id adeo ſciri facillime poteſt ex literis publicis ciuitatum: propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magiſtratus publice ſubſcribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. OCTOGINTA TRES. quot anno tertio profiteantur. TRIGINTA DVO. vnum & quinquaginta aratores ita video deiectos, vt his ne vicarii quidem ſucceſſerint. Quot aratores aduenienti te fuerint agri Mutyenſis videamus ex literis publicis. CENTVM OCTOGINTA

TA OCTO. Quid? anno tertio? CENTVM ET VNVS. octoginta ſeptem aratores vnus ager iſtius iniuria deſiderat; atque adeo noſtra repub. quoniã illa populi Romani vectigalia ſunt, hunc tot patrũfamilias numerum deſiderat, & repoſcit. Ager Herbitenſis primo anno habuit aratores ducẽtos quinquaginta ſeptem: tertio centum viginti. hinc centũ triginta ſeptem patresfamilias extorres profugerunt. Agyrinẽſis ager quorum hominum! quam honeſtorum! quam locupletum! ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno præturæ tuæ. Quid tertio anno? octoginta: quemadmodum legatos Agyrinenſes recitare ex publicis literis audiſtis. Pro dii immortales, ſi ex prouincia tota centum ſeptuaginta eieciſſes, poſſeſne ſeueris iudicibus ſaluus eſſe? vnus ager Agyrinẽſis centũ ſeptuaginta aratoribus inanior cum ſit, vos coniecturam totius prouinciæ non facietis? Atq; hoc peræq; in omni agro decumano reperietis, quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore inſtrumẽto minus multis iugis,* timore remanſiſſe quod metuebãt, ſi receſſiſſent, ne reliquas fortunas omnes amitterent: quibus autẽ iſte nihil reliqui, quod perderent, fecerat; eos plane nõ ſolum ex agris, verum ex ciuitatibus ſuis profugiſſe. Illi ipſi, qui remanſerant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, niſi ad eos Metellus Roma literas miſiſſet, decumas ſe lege Hieronica venditurum & niſi ab iis hoc petiuiſſet vt ſererent quam plurimum: quod illi ſemper ſua cauſſa fecerat, cum eos nemo rogaret, quamdiu intelligebant ſeſe ſibi, & populo Romano, non Verri & Apronio ſerere, impendere, laborare. Iam vero ſi Siculorum fortunas negligetis ſi, quemadmodũ ſocij populi Rom. a magiſtratibus noſtris tractẽtur, nõ laboratis: at vos cõmunẽ populi Rom. cauſſam ſuſcipite, atq; defẽdite. Electos aratores eſſe dico; agros

vectigales vexatos atq; exinanitos a Verre; populatam, vexatamque prouinciam: hæc omnia doceo ciuitatum, & priuatis primariorum virorum testimoniis. Quid vultis amplius? non expectatis, dum L. Metellus is, qui multos in istum testes imperio & potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? non, opinor. At is optime, qui successit isti, potuit cognoscere. ita est: verum amicitia impeditur. At debet nos certiores facere, quo pacto se habeat prouincia. debet: verumtamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postulat? non opinor. Quid si testimonio L. Metelli, ac literis hæc omnia vera esse docebo? quid dicetis? vtrum Metellum falsum scribere? an amicum lædēdi esse cupidum? an pretorem, quemadmodum prouincia affecta sit, nescire? Recita literas L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium & M. Crassum COSS. quas ad M. Mummium prætorem, quas ad quæstores vrbis misit. EPISTOLA L. METELLI. DECVMAS FRVMENTI LEGE HIERONICA VENDIDI. Cum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? ita se vēdidisse, vt omnes præter Verrem. cum scribit lege Hieronica vēdidisse, quid scribit? se per istum erepta Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, condicionem societatis, amicitia, fœderum reddidisse. dicit * deinde quanti cuiusque agri decumas vendiderit. quid scribit? Recita de epistola reliqua. SVMMA DATA EST OPERA A ME, VT QVAM PLVRIMO DECVMAS VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidisti? quia desertas arationes, inanes agros, prouinciam miseram perditamq; offendi. quid? id ipsum. quod satum est, qua ratione quisquam, qui sereret, inuentus est? Recita literas. ait se misisse, & * præsentem confirmasse, suam interposuisse auctoritatem. tantum * non

arato-

aratoribus Metellus obsides dedit, se in nulla re Verri similem futurum. At quid est tandem, in quo se laborasse dicat? Recita. VT ARATORES QVI RELIQVI ERANT, QVAMPLVRIMVM SERERENT. Qui reliqui? quid hoc est? reliqui? quo ex bello? qua ex vastitate? quænam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum, te prætore, versatum est; vt is, qui tibi successerit reliquos aratores collegisse, & recreasse videatur? Cum bellis Cartaginiensibus Sicilia vexata est, * & nostra patrumq; memoria, cum bis in ea prouincia magnæ fugitiuorum copiæ versatæ sint, tamen aratorũ * internitio facta nulla est. tum semẽte prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat: tamen incolumis numerus manebat dominorum, atque aratorum. tum, qui M.'Læuino, aut P. Rupilio, aut M. Aquillio prætoribus in eam prouinciam successerunt, aratores reliquos non colligebant. tantone plus Verres cum apronio 'prouinciæ Siciliæ calamitatis importauit', quam aut Hasdrubal cum Pœnorum exercitu, aut Athenio cum fugitiuorum maximis copiis: vt temporibus illis, simulatq; hostis superatus esset, ager araretut omnis, neque aratori prætor per literas supplicaret, neque eum præsens oraret, vt quam plurimum sereret, nunc autem, ne post abitum quidem huius importunissimæ pestis, quisquam reperiretur, qui sua voluntate araret? pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad suum larem familiarem redirent? His te literis homo audacissime, atque amentissime iugulatum * non sentis? non vides, cũ is, qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eũ diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello, neque ex aliqua huiusmodi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, auaritia, crudelitate? Recita cetera. TAMEN PRO EO, VT ET TEMPORIS DIFFICVLTAS, ARATO-

RVMQVE PENVRIA TVLIT. Aratorum, inquit, penuria, si ego accusator toties de re eadem dicerem, vererer ne animos vestros offenderē, iudices. Clamat Metellus: nisi literas misissem. non est satis. Nisi præsens confirmassem, ne id quidem satis est. Reliquos, inquit, aratores. reliquos? prope lugubri verbo calamitatem prouinciæ Siciliæ significat. addit, Aratorum penuria. Expectare etiam, iudices, si potestis, auctoritatem accusationis meæ. dico aratores istius auaritia eiectos: scribit Metellus, reliquos ab se esse confirmatos. Dico agros relictos, arationesq; desertas esse: scribit Metellus aratorum esse penuriam. hoc cum scribit, illud ostendit, deiectos, eiectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atq; amicos. quibus siqua calamitas propter istum saluis vectigalibus, nostris accidisset, animaduertere in eum vos oportebat, præsertim, cum ea lege iudicaretis, quæ sociorū caussa esset constituta. cum vero perditis, profligatisq; sociis, vectigalia populi Romani sint deminuta. res frumentaria, commeatus, copiæ, salus vrbis atq; exercituum nostrorum in posteritatem istius auaritia interierit: saltem populi Romani commoda respicite, si sociis fidelissimis prospicere non laboratis. Atque vt intelligatis, ab isto præ lucro, prædaque præsenti nec vectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem: cognoscite quid ad extremum scribat Metellus. In reliquum tempus ait se vectigalibus prospexisse. non scriberet, se vectigalibus prospexisse, nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. Quid enim erat, quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis, & in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Rom. suo quæstu peruertisset? Atque ipse Metellus, qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur? nisi hoc vt arent, si qui possunt; quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reliquum

quum fecit: qui tamen in agris ſpe, atque expectatione Metelli remãſerunt. Quid ceteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum? qui non modo ex agris eiecti ſunt; ſed etiam ex ciuitatibus ſuis, ex prouincia denique bonis fortuniſque omnibus ereptis profugerunt: qua ratione ij reuocabuntur? quot prætorum innocentia, ſapientiaque opus eſt, vt illa aratorum multitudo aliquando in ſuis agris, ac ſedibus collocetur? Ac ne miremini, tãtam multitudinem profugiſſe, quantam ex literis publicis, aratorumque profeſſionibus cognouiſtis: ſcitote tantam acerbitatem iſtius, tantum ſcelus in aratores fuiſſe (incredibile dictu eſt, iudices, ſed & factum, & tota Sicilia peuulgatum) vt homines propter iniurias, licentiamque decumanorum mortem ſibi ipſi conſciuetint. Centuripinum Dioclem hominem locupletem ſuſpendiſſe ſe conſtat: quo die ſit ei nuntiatum Apronium decumas redemiſſe. Dyrrachinum primum ciuitatis eadem ratione mortem oppetiſſe dixit apud vos homo nobiliſſimus Archonidas Elorinus, cum audiſſet tantum decumanum profeſſum eſſe ex edicto iſtius ſibi deberi, quantum ille bonis ſuis omnibus efficere non poſſet. Hæc tu, tametſi omnium hominum diſſolutiſſimus, crudeliſſimuſque ſemper fuiſti; tamen numquam perpeterere; quod illi gemitus, luctuſq; prouinciæ ad tui capitis periculum pertinebant;: non inquam perpeterere, vt homines iniuriæ tuæ remedium morte, ac ſuſpendio quærerent; niſi ea res ad quæſtum, & ad prædam tuam pertineret. Quid? illud perpeterere? attẽdite, iudices. omnibus enim neruis mihi contendendum eſt, atque in hoc laborandum, vt omnes intelligant, quam improbam, quam manifeſtam, quam confeſſam rem pecunia redimere conentur. Graue crimen eſt hoc, & vehemens, & poſt hominum memoriam, iudiciaq; de pecuniis repetundis conſtituta, grauiſſimũ præ-

torẽ populi Rom.ſocios habuiſſe decumanos. Non hoc nunc primum audit priuatus de inimico, reus ab accuſatore: iam antea in ſella ſedẽs prætor, cum prouinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus nõ ſolum, id, quod commune eſt, propter imperiũ, ſed etiã id, quod iſtius præcipuum eſt, propter crudelitatem metueretur, millies audiuit; cum eius animum ad perſequendum non negligentia tardaret, ſed conſcientia ſceleris, auaritiæque ſuæ, frenaret. loquebantur enim decumani palam, & præter ceteros is, qui apud iſtum plurimum poterat, maximoſq; agros populabatur, Apronius: perparuum ex illis magnis lucris ad ſe peruenire; prætorẽ eſſe ſocium. hoc cum palam decumani tota prouincia loquerentur, tuumque nomen in re tam turpi, nefariaque interponerent: nihilne tibi venit in mentem exiſtimationi tuæ conſulere? nihil denique capiti, ac fortunis tuis prouidere? cum tui nominis terror in auribus animiſque aratorum verſaretur, cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non ſuam vim, ſed tuum ſcelus, ac nomen opponerent: ecquod iudicium Romæ tam diſſolutum, tam perditum, tam nummarium fore putaſti, quo ex iudicio te vlla ſalus ſeruare poſſet? cum planum fieret, decumis contra inſtituta legis, conſuetudinemque omnium vẽditis, in aratorum bonis, fortuniſq; diripiendis decumanos dictitaſſe, tuas eſſe partes, tuam rem, tuam prædam, idque te tacuiſſe, & cum diſſimulare non poſſes, potuiſſe tamen perpeti, & perferre, quod magnitudo lucri obſcuraret periculi magnitudinem, pluſque aliquanto apud te pecuniæ cupiditas, quam iudicij metus poſſet. Eſto: cetera negare non potes. ne illud quidem tibi reliquum feciſti, vt hoc poſſes dicere, nihil eorũ te audiſſe, nihil ad tuas aures de infamia tua perueniſſe. querebantur cum luctu, & gemitu aratores: tu id neſciebas? fremebat tota prouincia: nemo id tibi renuntia

nuntiabat? Romæ qnærimoniæ de tuis iniurijs, conuentusque habebantur: ignorabas hæc? ignorabas hæc omnia? quid? cum palam Syracusis te audiente, maximo conuentu P. Rubrius Q. Apronium spõsione lacessiuit, ni Apronius dictitaret, te sibi in decumis esse socium: hæc te vox non perculit? non perturbauit? non, vt capiti & fortunis tuis prospiceres, excitauit? tacuisti, sedasti etiam lites illorum, &, sponsio illa ne fieret, laborasti. Pro dij, immortales, hoc aut innocens homo perpeti potuisset; aut quamuis nocens, qui modo iudicia Romæ fore putaret, non aliqua se simulatione populi* Romani existimationi vindicasset? quid est hoc? sponsio fit de capite, ac fortunis tuis: tu sedes, & quiescis? non persequeris? non perseueras? non perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? vnde hoc natum? quemadmodum prolatum sit? si quis tibi ad aurem accessisset, & dixisset, Apronium dictitare, te sibi esse socium: commoueri te oportuit, vocare Apronium, nec illum ante tibi satisfacere, quam tu omnium existimationi satisfecisses. cum vero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc verbo, & simulatione Apronio, re vera, tibi obiectum esset: tu vmquam tantam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quidquid dixisses, te deterius esse facturum? quæstores, legatos, præfectos suos, tribunos multi missos fecerunt, & de prouincia decedere iusserunt; quod eorum culpa se minus commode audire arbitrarentur; aut quod peccare illos aliqua in re iudicarent: tu Apronium hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum; qui non modo animũ integrum, sed ne animam quidem puram conseruare potuisset, cum in tanto tuo dedecore non * profecto ne verbo quidem grauiore appellasses: * neq; apud te tam sancta religio societatis fuisset, vt tui capitis periculum negligeres; nisi rem tam

notam esse omnibus & tam manifestam * videres. Cum eodem Apronio postea P. Scandilius eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio H-S. V. millia cœpit Scandilius recuperatores, aut iudicem postulare. satisne vobis prætori improbo circundati cancelli videntur in sua prouincia, immo vero in sella, ac tribunali; vt aut de suo capite iudicium fieri patiatur præsens, ac sedens; aut confiteatur se omnibus iudiciis conuinci necesse esse? sponsio est, ni te Apronius in decumis socium esse dicat, prouincia tua est: ades: abs te iudicium postulatur. quid facis? quid decernis? recuperatores dicis te daturum. bene agis: tametsi qui erunt tantis ceruicibus recuperatores, qui audeant in prouincia, cum prætor adsit, non solum contra voluntatem eius; sed etiam contra fortunas iudicare? Verum esto: manifesta res * est. cum nemo esset, quin hoc se audisse liquido diceret; locupletissimus quisq; certissimus testis esset: nemo erat Sicilia tota, qui nesciret decumas esse prætoris; nemo, qui non audisset ita Apronium dictitasse. præterea conuentus honestus Syracusis, multi equites Rom. viri primarij: ex qua copia recuperatores reiici oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores. tum iste homo innocens, qui illam suspicionem leuare, atque ab se remouere cuperet; recuperatores dicit se de cohorte sua daturum. Pro deum hominumq; fidem! quem ego accuso? in quo meam industriam, ac diligentiam spectari volo? quid est, quod ego dicendo, aut cogitando efficere, aut assequi debeam? teneo in mediis vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus prouinciæ Siciliæ furem, manifesto auertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam: teneo inquam ita, vt negare non possit. nam quid

hic

hic dicet? ſponſio facta eſt cũ cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus; ni ſocium te ſibi in decumis eſſe dictitaret. Expectant omnes, quantæ tibi ea res curæ, ſit; quemadmodum hominum exiſtimationi te, atq; innocentiam tuam probari velis. hic tu medicum & haruſpicem, & præconem tuum recuperatores dabis? aut etiam illum ipſum, quem tu in cohorte tua Caſſianum iudicem habebas, ſi qua res maior eſſet, Papirium Potamonem, hominem ſeuerũ, ex vetere illa equeſtri diſciplina? Scandilius poſtulare de conuentu recnperatores. Tum iſte negat, ſe de exiſtimatione ſua cuiquam, niſi ſuis, commiſſurum. Negotiatores putant eſſe turpe, id forum ſibi iniquum eiurare, vbi negotientur. Prætor prouinciam ſuam totam ſibi iniquam eiurat. O impudentiam ſingularem. hic poſtulat ſe Romæ abſolui, qui in ſua prouincia iudicauit, ſe abſolui nullo modo poſſe: qui plus exiſtimet apud lectiſſimos ſenatores pecuniam, quam apud tres negotiatores metum valere. Scandilius vero negat, ſeſe apud Artemidorum recuperatorem verbum eſſe facturum: & tamen vrget, atque onerat te bonis condicionibus, ſi tu vti velis: ſi * ex prouincia Sicilia tota ſtatuas idoneum iudicem, aut recuperatorem nullum poſſe reperiri, poſtulat a te, vt Romã reiicias. hic enimuero tu exclamas, hominem improbum, qui poſtulet ibi de tua exiſtimatione iudicium fieri, vbi te inuidioſum eſſe intelligebat. negas te Romam reiecturum· negas de conuentu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem ſe totam relicturum dicit, & ſuo tempore eſſe rediturum. Quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis. quid? ſponſionẽ *acceptam facere? impudenter tollis expectatum exiſtimationis tuæ iudicium? non facis. quid ergo? Apronio permittis, vt quos velit, de cohorte ſumat recuperatores? indignum, vni potius ex iniquis ſumendi, quam vtriſque ex æquis

reiiciendi fieri poteſtatem. neutrum facis eorum. Quid ergo? eſt aliquid, quod improbius fieri poteſt. cogit enim Scandilium quinque illa millia numum dare atque adnumerare Apronio. Quid potuit elegantius facere prætor cupidus exiſtimationis bonæ, qui ab ſeſe omnem ſuſpicionem propulſare, qui ſe eripere ex infamia cuperet? Adductus erat in ſermonem, inuidiam, vituperationem: dictitaret homo improbus, atq; impurus Apronius, ſocium eſſe prætorem: venerat res in iudicium, atque diſcrimen: poteſtas erat iſti homini integro, atq; innocenti data, vt in Apronium, cum animaduertiſſet, ſeſe grauiſſima leuaret infamia. Quid excogitat pœnæ? quid animaduerſionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio ob ſingularem improbitatem, atque audaciam, prædicationẽq; nefariæ ſocietatis, H-S. v. millia mercedis nomine, ac præmij dare. Quid interfuit, homo audaciſſime, vtrum hoc decerneres? an id, quod Apronius dictitabat, tu de te * proferres, ac dictitares? quem hominem, ſi quis pudor in te, atq; adeo, ſi quis metus fuiſſet, ſine ſupplicio dimittere non debuiſti; hunc abs te ſine præmio diſcedere noluiſti. Omnia ſimul intelligere potuiſtis, iudices, ex hoc vno crimine Scandaliano: primum hoc non eſſe Romæ natum de ſocietate decumarum; nõ ab accuſatore fictum, non (vt ſolemus interdum in defenſionibus dicere) crimen domeſticum; ac vernaculum; non ex tempore periculi tui conſtitutum; ſed vetus, excogitatum iam, &, te prætore, iactatum, & non ab inimicis Romæ cõpoſitum, ſed Romam de prouincia exportatum. ſimul intelligi poteſt illud iſtius in Apronium ſtudium: Apronij de iſto non modo confeſſio, verum etiam commemoratio. eodem accedit, quod * hoc quoque intelligere poteſtis iſtum ſtatuiſſe in prouincia ſua, exiſtimationis ſuæ iudicium extra cohortem ſuam committendum fuiſſe nemini. Ecquis eſt iudex, cui non ab

initio

initio decumani criminis persuasum sit, istum in aratorum bona, fortunasq; impetum fecisse? quis hoc non ex eo statim iudicauit, quod ostendi, istum decumas noua lege, atque adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem, atque instituta vendidisse? Verum vt istos ego iudices tam seueros, tam diligentes, tam religiosos non haberem: ecquis est, ex iniuriarum magnitudine, improbitate decretorum, iudiciorum iniquitate, qui hoc non iamdudum statuerit, & iudicarit? Etiam sane, sit aliquis dissolutior in iudicando: legum, officij, reip. sociorum atque amicorum negligentior: quid? is possitne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam in quas pactiones vi, & metu expressas cognouerit? cum tanta præmia, ciuitates vi, atque imperio, virgarum ac mortis metu, non modo Apronio, atq; eius similibus, verumetiã Venerijs seruis dare coactas? Quod si quis sociorum incommodis minus mouetur: si quem aratorum fugæ, calamitates, exilia, suspendia denique non permouent? non possum dubitare, quin is tamen cum vastatam Siciliam, relictos agros, ex ciuitatũ litteris, & epistola L. Metelli cognouerit, statuat fieri non posse, vt de isto non seuerissime iudicetur. Erit etiam aliquis, qui hæc omnia dissimulare, ac negligere possit. Attuli sponsiones ipso præsente factas de decumarum societate; ab ipso prohibitas iudicari. Quid est, quod posset quisquam manifestius hoc desiderare? non dubito, quin vobis satisfecerim iudices verumtamen progrediar longius: non, mehercule, quo magis hoc vobis persuadeatur, quam iam persuasum esse confido; sed vt ille aliquando impudentiæ suæ finem faciat: aliquando desinat, ea se putare emere, quę ipse semper habuit venalia, fidem iusiurandum, veritatem, officium, religionem: desinant amici eius ea dictitare, quæ detrimento, maculæ, inuidiæ, infamiæ nobis omnibus esse possint, at qui amici?

O miserum, atq; inuidiosum, offensumq; paucorum culpa, atque indignitate ordinem senatorium. Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam, vicisse Verrem, emptos habere iudices: alium H-S. CCCC. millibus, alium H-S. D. quem minimo, CCC? atque ei cum responsum esset, fieri non posse, multos testes esse dicturos, me præterea causæ non defuturum: Licet, hercules, inquit, omnes omnia dicant, in illum nisi ita res manifesta erit allata, vt responderi nihil possit, vicimus. Bene agis Alba: ad tuam veniam condicionem. nihil putas valere in iudiciis coniecturam, nihil suspicionem, nihil anteactæ vitæ existimationem, nihil bonorum virorum testimonia, nihil ciuitatum auctoritates, ac testimonia, literas. res * manifestas quæris. non quæro iudices Cassianos, veterem iudiciorum seueritatem non requiro: vestram in hoc fidem dignitatem, religionem in iudicando non imploro: Albam habebo iudicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbissimum existimari vult: qui a scurris potius semper gladiator, quam scurra appellatus sit. afferam rē eiusmodi in decumis, vt Alba fateatur, istum in re frumentaria, & in bonis aratorum aperte, palamq; esse prædatum. Decumas agri Leontini magno dicit se vendidisse. ostendi iam illud initio, non existimādum magno vendidisse eum, qui verbo decumas vendiderit; re, & conditione, & lege, & edicto, & licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini, ceterorumque agrorum, & lege Hieronica vendidisse, & pluris etiam, quam te vendidisse; nec aratorem quemquam esse questum. nec enim fuit, quod quisquam queri posset, cum lege æquissima scripta venirent. neq; illud vmquam aratoris interfuit, quanti decumæ venirent. non enim ita est, vt si magno venierint, plus arator debeat; si paruo minus. vt fru-

menta

menta nata sunt, ita decumæ veneunt. aratoris autem interest, ita se frumenta habere; vt decumæ quam plurimo venire possint. dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quam*maximi. Verum hoc, vt opinor, esse vis caput defensionis tuæ, magno te decumas vendidisse: agri vero Leontini, qui plurimum efficit, tritici mod. CCXVI. millibus. Si doceo, pluris aliquanto potuisse te vendere, neq; hic voluisse addicere, qui contra Apronium licerentur, & Apronio multo minoris, quam aliis potueris, tradidisse: si hoc doceo, poteritne te Alba tuus antiquissimus non solum amicus, verum etiam amator, absoluere? Dico equitem Rom. hominem in primis honestum Q. Minucium cum sui similibus, ad decumas agri Leontini tritici mod. non M, non MM, non MMM, sed ad vnas vnius agri decumas tritici mod. XXX. voluisse addere, & ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. negare hoc, nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes palam res gesta est, maximo conuentu Syracusis: testis est tota prouincia: propterea quod vndiq; ad emẽdas decumas solent eo cõuenire. quod siue fateris, siue cõuinceris; quot & quam maximis in rebus teneare, non vides? primum tuam rem illam, & prædam fuisse. nam, nisi ita esset, cur tu Apronium malebas, quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebantur, quam Minucium decumas agri Leontini sumere? deinde immensum, atque infinitum lucrum esse factum. nam si XXX. mod. tritici tu commotus non esses (certe hoc idem lucri minucius Apronio libẽter dedisset, si ille accipere voluisset) quantam igitur illi spem prædæ propositam arbitramur fuisse; qui tantum præsens lucrum, nulla opera insumpta contempserit, atque despexerit? deinde ipse Minucium numquam tanti habere voluisset, si decumas tu lege Hieronica venderes: sed quod tuis nouis edictis, &

iniquissimus institutis plus aliquanto se, quam decumas ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. At Apronio semper, plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras. quantum igitur quæstum putamus factum esse per eum, cui quiduis licitum sit: cum tantum lucri voluerit addere is cui, si decumas emisset, idem non liceret? Postremo illa quidē certe tibi præcisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta, atq; flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas vendidisse; plebi Romanæ consuluisse; annonæ prospexisse. non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se vnius agri decumas xxx. mod minoris quā potuerit vēdidisse: vt etiam si tibi hoc cōcedam, Minucio ideo te non tradidisse, quod iam addixisses Apronio (aiunt enim te ita dictitare: quod ego expecto, cupioq; te* illud defendere) verum vt ita sit, tamen non potes hoc quasi præclarum aliquid prædicare, magno te decumas vendidisse, cum fuisse fateare qui multo pluris voluerint emere. Tenetur igitur iam, iudices, & manifesto tenetur auaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid si hæc, quæ dico, ipsius amici, defensoresque iudicarunt? quid vultis amplius. Aduentu L. Metelli prætoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos redemisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gallius senator: a L. Metello, vt ex edicto suo iudicium daret in Apronium, quod per vim aut metum abstulisset, quam formulam Octauianam & Romæ Metellus habuerat, & habuerat in prouincia, nō impetrat: cum hoc diceret Metellus, præiudiciū se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio: C. Gallius homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare non reprehendo Metellum: pepercit homini

mini amico, & quemadmodum ipſum dicere audiui,neceſſario.non reprehendo,inquam, Metellum: ſed hoc miror, quomodo de quo homine præiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipſo non modo præiudicarit,verum grauiſſime,ac vehementiſſime iudicauerit. Primum enim ſi Apronium abſolutum iri putaret;nihil erat,quod vllum præiudicium vereretur: deinde,ſi,condemnato Apronio, coniunctã cum eo Verris cauſſam omnes erant exiſtimaturi; Metellus quidem certe iam hoc iudicabat,eorum rem,cauſſamq; eſſe coniunctam;qui ſtatuerit,Apronio cõdemnato,de iſto præiudicium futurum.& ſimul vna res vtriq; rei eſt argumento; & aratores vi & metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint,dediſſe; & Aproniũ iſtius rem ſuo nomine egiſſe; cum L. Metellus ſtatuerit non poſſe Apronium condemnari, quin ſimul de iſtius ſcelere, atq; improbitate iudicaretur. Venio nunc ad epiſtolam Timarchidis,liberti iſtius,& accẽſi:de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorabo. Hæc epiſtola eſt, iudices,quam nos Syracuſis in ædibus Apronii, cum literas conquireremus,inuenimus. miſſa eſt,vt ipſa ſignificat,ex itinere,cum Verres iam de prouincia deceſſiſſet, Timarchidis manuſcripta. Recita epiſtolam Timarchidis. TIMARCHIDES VERRIS ACCENSVS APRONIO SALVTEM DICIT. Iam hoc quidem non reprehendo, quod adſcripſit accenſus:cur enim ſibi hoc ſcribæ ſoli ſumant? C.Papirius ſcriba.Volo ego hoc eſſecommune accenſorum,lictorum,viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QVOD AD EXISTIMATIONEM PRAETORIS ATTINET.Commẽdat Apronio Verrem,& hortatur, vt inimicis eius reſiſtat bono præſidio munitur exiſtimatio tua,ſi quidem in Apronii conſtituitur diligentia, atque auctoritate. HABES VIRTVTEM, ATQVE ELOQVENTIAM. Quam copioſe lau-

iniquissimus institutis plus aliquanto se, quam decumas ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. At Apronio semper, plus etiam multo abs te permissum est, quam quod edixeras. quantum igitur quæstum putamus factum esse per eum, cui quiduis licitum sit: cum tantum lucri voluerit addere is cui, si decumas emisset, idem non liceret? Postremo illa quidē certe tibi præcisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta, atq; flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas vendidisse; plebi Romanæ consuluisse; annonæ prospexisse. non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se vnius agri decumas xxx. mod minoris quā potuerit vēdidisse: vt etiam si tibi hoc cōcedam, Minucio ideo te non tradidisse, quod iam addixisses Apronio (aiunt enim te ita dictitare: quod ego expecto, cupioq; te*illud defendere) verum vt ita sit, tamen non potes hoc quasi præclarum aliquid prædicare, magno te decumas vendidisse, cum fuisse fateare qui multo pluris voluerint emere. Tenetur igitur iam, iudices, & manifesto tenetur auaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid si hæc, quæ dico, ipsius amici, defensoresque iudicarunt? quid vultis amplius. Aduentu L. Metelli prætoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos redemisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gallius senator: a L. Metello, vt ex edicto suo iudicium daret in Apronium, quod per vim aut metum abstulisset, quam formulam Octauianam & Romæ Metellus habuerat, & habuerat in prouincia, nō impetrat: cum hoc diceret Metellus, præiudiciū se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri. tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio: C. Gallius homo nostri ordinis, a suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare non reprehendo Metellum: pepercit homini

mini amico, & quemadmodum ipſum dicere audiui, neceſſario. non reprehendo, inquam, Metellum: ſed hoc miror, quomodo de quo homine præiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipſo non modo præiudicarit, verum grauiſſime, ac vehementiſſime iudicauerit. Primum enim ſi Apronium abſolutum iri putaret; nihil erat, quod vllum præiudicium vereretur: deinde, ſi, condemnato Apronio, coniunctã cum eo Verris cauſſam omnes erant exiſtimaturi; Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem, cauſſamq; eſſe coniunctam; qui ſtatuerit, Apronio cõdemnato, de iſto præiudicium futurum. & ſimul vna res vtriq; rei eſt argumento; & aratores vi & metu coactos Apronio multo plus, quam debuerint, dediſſe; & Aproniũ iſtius rem ſuo nomine egiſſe; cum L. Metellus ſtatuerit non poſſe Apronium condemnari, quin ſimul de iſtius ſcelere, atq; improbitate iudicaretur. Venio nunc ad epiſtolam Timarchidis, liberti iſtius, & accẽſi: de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorabo. Hæc epiſtola eſt, iudices, quam nos Syracuſis in ædibus Apronii, cum literas conquireremus, inuenimus. miſſa eſt, vt ipſa ſignificat, ex itinere, cum Verres iam de prouincia deceſſiſſet, Timarchidis manuſcripta. Recita epiſtolam Timarchidis. TIMARCHIDES VERRIS ACCENSVS APRONIO SALVTEM DICIT. Iam hoc quidem non reprehendo, quod adſcripſit accenſus: cur enim ſibi hoc ſcribæ ſoli ſumant? C. Papirius ſcriba. Volo ego hoc eſſe commune accenſorum, lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QVOD AD EXISTIMATIONEM PRAETORIS ATTINET. Commẽdat Apronio Verrem, & hortatur, vt inimicis eius reſiſtat bono præſidio munitur exiſtimatio tua, ſi quidem in Apronii conſtituitur diligentia, atque auctoritate. HABES VIRTVTEM, ATQVE ELOQVENTIAM. Quam copioſe lau-

datur Apronius a Timarchide! quam magnifice! cui ego non putem illum placere oportere; qui tantopore Timarchidi probatus sit? HABES, SVMPTVM VNDE FACIAS. Necesse est, quod redundarit de vestro frumentario quæstu, ad illum potissimum, per quem agebatis, deflux isse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTES ARRIPE: CVM L. VVLTEIO, QVI PLVRIMVM POTEST, CAEDE, CONCIDE. Videte quam valde malitiæ suæ confidat Timarchides; qui etiam Apronio improbitatis præcepta det. Iam hoc, Cæde, concide, nonne verba domo patroni depromere videtur ad omne genus nequitiæ accommodata? VOLO MIHI FRATERCVLO TVO CREDAS. Consorti quidem in lucris atque furtis: gemino, & simillimo nequitia, improbitate, audacia. IN COHORTE CARVS HABEARE. Quid est hoc, In cohorte? quo pertinet? Apronium doces? quid? in vestram cohortem te monitore, an sua sponte peruenerat? QVOD CVIQVE OPVS SIT, *OPPONE. Qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait omnia pecunia effici posse. DA, PROFVNDE, SI VELIS VINCERE. non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidem, quam quod hoc idem patrono suo præcipit. TE POSTVLANTE OMNES VINCERE SOLENT. Verre quidem prætore, non Sacerdote, non Peduceo, non hoc ipso Metello. SCIS METEELLVM SAPIENTEM ESSE. Hoc vero ferri iam non potest, irrideri viri optimi L. Metelli ingenium, & contemni ac despici a fugitiuo Timarchide. SI VVLTEIVM HABEBIS, OMNIA LVDIBVNDVS *PERFICIES. Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet posse; aut Metellum vnius arbitratu gerere præturam. sed errauit coniectura domestica: quia multos per se, & per alios

alios multa ludibundos libidinoſe apud Verrem effeciſſe vidit: ad omnes eoſdem patere aditus arbitrabatur. facilius vos efficiebatis lubibundi, quæ volebatis a Verre, quod multa eius ludorum genera noratis. INCVLCATVM EST METELLO, ET VVLTEIO, TE ARATORES EVERTISSE. Quis iſtuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem euerterat; aut Timarchidi, cum, ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Seſtio lictori, cum aliquem innocentem ſecuri percuſſerat? nemo. omnes ei Verri tunc attribuebant quem nunc condemnari volunt. OBTVDERVNT EIVS AVRES, TE SOCIVM PRAETORIS FVISSE. Videſne, hoc quam clarum ſit, ac fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat; concedes, non hoc crimen nos in te confingere, ſed iam pridem ad crimen aliquam defenſionem libertum quærere? libertus, & accenſus tuus & tibi ac liberis tuis, omnibus in rebus coniunctus ac proximus, ad Apronium ſcribit, vulgo eſſe ab omnibus ita demonſtratum Metello, tibi Apronium in decumis ſocium fuiſſe. FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORVM. IPSI SVDABVNT, SI DII VOLENT. Quid iſtuc per deos immortales, aut qua de cauſſa excitatum eſſe dicamus in aratores, tam infeſtum odium, atque tantum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, vt eos etiam libertus & accenſus eius tam irato animo, his literis inſequatur? Neq; ego huius fugitiui iudices epiſtolam vobis recitaſſem; niſi vt ex ea, totius familiæ præcepta, & inſtituta, & diſciplinam cognoſceretis. Videtis, vt moneat Apronium? quibus ſe rebus ac muneribus inſinuet in familiaritatem Metelli? Vulteium corrumpat? ſcribas, accenſoſque pretio deliniat? ea præcipit, quæ vidit: ea monet alienum hominem,

quæ domi didicit ipſe. verum in hoc errat vno, quod eaſdem exiſtimat vias ad omnium familiaritates eſſe munitas. Quamquam merito ſum iratus Metello: tamen hæc, quæ vera ſunt dicam. Apronius ipſum Metellum non pretio, vt Verrem, non cõuiuio, non muliere, non ſermone * incauto atque improbo poſſet corrumpere. quibus rebus non ſenſim, atque moderate ad iſtius amicitiam arrepſerat: ſed breui tempore totum hominem, totamque eius præturam poſſederat. Cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat quod corrumperet, ex * qua recuperatores nulli dabantur? Nam quod ſcribit Metelli filium puerum eſſe, vehementer errat: non enim ad omnes prætorum filios iidem aditus* ſunt o Timarchide. Metelli eſt filius in prouincia, non puer, ſed adoleſcens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine. veſter ille puer prętextatus in prouincia quemadmodum fuiſſet, non dicerem, ſi pueri eſſe illam culpam ac non patris exiſtimarem. tune, cum te, ac tuam vitam noſſes, in Siciliam tecum grandem prætextatum filium ducebas? vt etiam ſi natura puerum a paternis vitiis, atque a generis ſimilitudine abduceret, conſuetudo tamen eum, & diſciplina degenerare non ſineret. fac enim fuiſſe in iſto C. Lælij, M. Catonis materiem, atque indolem: quid ex eo boni ſperari, atque effici poteſt, qui in patris luxurie ſic vixerit: vt nullum vnquam pudicum, neque ſobrium conuiuium viderit? qui in epulis quotidianis, adulta ætate, per triennium inter impudicas mulieres & intemperantes viros verſatus ſit? nihil vnquam a patre audiuit, quo pudentior, aut melior eſſet? nihil vnquam patrem agere vidit, quod cum imitatus eſſet, non, id, quod turpiſſimum eſt, ſimilis patri putaretur? Quibus in rebus non ſolum filio, verumetiam reip. feciſti iniuriam. ſuſceperas enim liberos non ſolum tibi, ſed etiam patriæ qui nõ modo tibi voluptati, ſed etiam

qui

qui aliquando vſui reipublicæ eſſe poſſent. eos inſtituere, atque erudire ad maiorum inſtituta, atque ciuitatis diſciplinam, non ad tuas turpitudines debuiſti. eſſet * inerti, atque impuro & improbo parenti nauus, & pudens, & probus filius: haberet aliquid abs te reſp. muneris. nũc pro te Verrem ſubſtituiſti alterum ciuitati: niſi hoc forte deterior eſt, ſi fieri poteſt, quod tu eiuſmodi euaſiſti, non in hominis luxurioſi, ſed tantum in furis, ac diuiſoris diſciplina educatus. Quid iſto feſtiuius fore arbitramur, qui eſt tuus natura filius, conſuetudine diſcipulus, voluntate ſimilis? Quem ego, iudices, *quãtumuis bonum fortemque facile paterer euadere: non enim me inimicitiæ commouent, ſi quæ mihi cum iſto futuræ ſint. nam ſi in omnibus rebus innocens fuero, meique ſimilis. quid mihi iſtius inimicitiæ nocebunt? ſin aliqua in re Verri ſimilis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Etenim, iudices, eiuſmodi reſpub. debet eſſe, & erit, ſeueritate iudiciorum conſtituta; vt inimicus neque deeſſe nocenti poſſit; neque obeſſe innocenti, quapropter nulla res eſt, quamobrem ego iſtũ nolim ex paternis probris, ac vitijs emergere: id quod tametſi iſti difficile eſt, tamẽ haud ſcio an fieri poſſit: præſertim ſi (vt nunc fit) cuſtodes amicorum eum ſectabuntur: quoniam pater tam negligens, ac diſſolutus eſt. Verum huc longius, quam voluntas fuit, ab epiſtola Timarchidis digreſſa eſt oratio mea: qua recitata, concluſurum me eſſe crimen decumarum dixeram: ex quo intellexiſtis innumerabilem frumenti numerum per triennium auerſum a republica eſſe, abreptumque aratoribus. Sequitur, vt de frumento empto vos iudices, doceam, maximo atq; impudentiſſimo furto: de quo dum certa, & pauca, & magna dicam breuiter, attendite. Frumẽtum emere in Sicilia debuit Verres ex ſenatuſconſulto, & ex lege Terentia, & Caſſia frumentaria. E-

mundi duo genera fuerunt: vnum alterarum decumarum · alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributum. Illius decumani tantum, quantum, ex primis decumis fuisset: huius tritici mod. DCCC. millia: pretium autem constitutum decumano in mod. singulos H-S. * terni: imperato H-S. IIII. ita in frumentum imperatum H-S.* bis & tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret: in alteras decumas ferme ad nonagies sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centies & vicies erogatum est. Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex ærario inopi, atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est, ad necessitatem salutis & vitæ, datam vt Siculis aratoribus, quibus tanta onera respublica imponeret, solueretur, abs te sic laceratam esse dico, vt possim illud probare, si velim, omnem te hãc pecuniam domum tuam auertisse. etenim si hanc rem totam administrasti, vt hoc quod dico, probari æquissimo iudici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meæ: meminero, quo animo, quo consilio ad caussam publicam accesserim: non agam tecum accusatorie: nihil fingam: nihil * probari velim me dicente, quod non ante mihimetipsi probatum sit. In hac pecunia publica, iudices, hæc insunt tria genera furtorum. Primum eam, cum posita esset apud eas societates. vnde erat attributa, binis centesimis feneratus est: deinde permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit omnino: postremo, si cui ciuitati soluit, tantum detraxit, quãtum commodum fuit: nulli, quod debitum est, reddidit. Ac primum hoc ex te quæro: tu, cui publicani ex Carpinati; literis gratias egerunt, pecunia publica ex ærario erogata ex vectigalibus populi Rom. ad emendum frumentum attributa, fueritne tibi quæstui? pensitaritne tibi binas centesimas? credo te negaturum. turpis enim est, & periculosa confessio.
mihi

mihi autem hoc perarduum eſt demonſtrare. quibus enim teſtibus? publicani tractati honorifice ſunt: tacebunt. literæ eorum, decreto decumanorum remotæ ſunt. Quo me igitur vertam? rem tam improbam, crimen tantæ audaciæ, tantæque impudentiæ, propter inopiam teſtium, ac literarum prætermittam? non faciam, iudices: vtar teſte. quo? P. Vectio Chilone homine equeſtris, ordinis honeſtiſſimo, atque ornatiſſimo: qui iſte ita amicus, & neceſſarius eſt, vt etiam ſi vir bonus non eſſet, tamen quod contra iſtum diceret, graue videretur: ita vir bonus eſt, vt etiam ſi inimiciſſimus iſti eſſet, tamen eius teſtimonio credi oporteret. admiratur & expectat, quidnam Vectius dicturus ſit. nihil dicet ex tempore. nihil ex ſua voluntate: nihil, vt ei vtrumuis licuiſſe videatur. miſit in Siciliam literas ad Carpinatium, cum eſſet magiſter ſcripturæ * eius ſocietatis publicanorum: quas * ego Siracuſis apud Carpinatium in literarum allatarum libris, Romæ in literarum miſſarum apud magiſtrum Tullium familiarem tuum inueni: quibus ex literis impudentiam fenerationis quæſo cognoſcite. LITERAE MISSAE L. VECTII, L. SERVILII, C. ANTISTITIS MAGISTRORVM. Præſto ſe tibi ait futurum Vectius, & obſeruaturum quemadmodum rationes ad ærarium referas: vt ſi hanc ex fœnore populo pecuniam non retuleris, reddas ſocietati. Poſſumus hoc teſte, poſſumus P. Seruilij, & C. Antiſtitis magiſtrorum, primorum hominum, atq; honeſtiſſimorũ, poſſumus auctoritate ſocietatis, cuius literis vtimur, quod dicimus obtinere? an aliqua firmiora, aut grauiora quęrenda ſunt? Vectius tuus familiariſſimus. Vectius tuus affinis, cuius ſororẽ habes in matrimonio, tuę frater vxoris Vectius, frater tui quęſtoris impudẽtiſſimum tuum furtũ, certiſſimumque peculatum (nam quo alio nomine pecuniæ publicæ feneratio eſt appellanda? * Recita reli-

qua. Scribam tuum dicit, Verres, huius perſcriptorem fenerationis fuiſſe. ei quoque magiſtri minantur in literis: etenim caſu ſcribæ tum duo magiſtri affuerunt, cum Vectio. binas centeſimas ab ſe ablatas ferundum non putant: & recte non putant. Quis enim hoc fecit vmquam? quis denique conatus eſt facere? aut poſſe fieri cogitauit, vt, cum ſenatus publicanos vſura ſæpe iuuiſſet; magiſtratus a publicanis pecuniam pro vſuris auderet auferre? Certe huic homini ſpes nulla ſalutis eſſet, ſi publicani, hoc eſt, ſi equites Romani iudicarent. Minor eſſe cura nunc, iudices, vobis diſceptantibus debet, & tanto minor, quanto eſt honeſtius alienis iniuriis, quam re ſua commoueri. Quid ad hæc reſpondere cogitas? vtrum factum negabis? an tibi hoc licitum eſſe defendes? negare qui potes? an vt tanta auctoritate literarum, tot teſtibus publicanis conuincare? licuiſſe vero qui? ſi, mehercule, te tuam pecuniam, non populi Romani in prouincia feneratum docerem; tamen effugere non poſſes: ſed publicam, ſed ob frumentum decretam, ſed a publicanis fenore accepto, hoc licuiſſe cuiquam probabis? quo non modo ceteri, ſed ipſe nihil audacius, improbiuſq; feciſti. non mehercule, hoc, quod omnibus ſingulare videtur, de quo mihi deinceps dicẽdum eſt, poſſum, iudices, dicere, audacius eſſe, aut impudentius; quod permultis ciuitatibus pro frumento nihil ſoluit. omnino maior hæc præda fortaſſe eſt; ſed illa impudentia certe non minor. Et quoniam de illa feneratione ſatis dictum eſt, nunc de hac tota pecunia auerſa, quæſo cognoſcite. Siciliæ ciuitates multæ ſunt, iudices, ornatæ, atq; honeſtæ: ex quibus in primis numeranda eſt ciuitas Haleſina. nullam enim reperietis aut officiis fideliorem, aut copiis locupletiorem, aut auctoritate grauiorem. Huic iſte in annos ſingulos cum * ſexaginta tritici millia modium imperauiſſet; pro tritico

eo nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. Obstupui, iudices, cum hoc mihi primum Halesę demonstrauit in senatu Halesinorũ homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate præditus Halesinus Aenias: cui senatus dederat publice caussam, vt mihi, fratriq; meo gratias ageret: & simul, qui nos ea, quæ ad iudicium pertinerent, doceret. Demonstrat hanc istius consuetudinem, ac rationem fuisse: cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta; solitum esse, istum pecuniam cogere a ciuitatibus, frumentum improbare: quantum frumenti Romam esset mittendum, tantum de suo quæstu, ac de sua copia frumenti mittere. posco rationes: inspicio literas: video frumenti granum Halesinos, quibus * LX. millia modium imperata erant, nullum dedisse: pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribæ dedisse. reperio genus huiuscemodi, iudices, prædæ, vt prætor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed vendat: pecunias, quas ciuitatibus distribuere debebat, eas omnes auertat, atque auferat. non mihi iam furtum, sed monstrum, ac prodigium videbatur: ciuitatum * frumentum improbare, pretium ei frumento constituere: quod constituisset, id ciuitatibus auferre: quod a populo Romano accepisset, tenere. Quot vultis esse in vno furto peccatorum gradus? * vt si singulis insistere velim, progredi ipse non possim. Improbas frumentum Siculum. Quid? ipse, quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? Cum senatus decernit, vt ematur in Sicilia frumentum, aut populus iubet: hoc, vt opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. tu, cum ciuitatum Siciliæ vulgo omne frumentum improbas, num ex Egypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? impro-

bas Halesinum, Cephaleditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tyndaritanum Herbitense, multarum præterea ciuitatum. Quid accidit tandem, vt horum populorum agri frumentum eiusmodi, te prætore * ferrent, quod numquam antea, vt neque mihi, neque tibi, neq; populo Romano posset probari? præsertim cum ex ijsdem agris, eiusdemque anni frumentum ex decumis Romam mancipes aduexissent; quid acciderat, * vt ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? dubiumne est, quin ista omnis improbatio, cogendæ pecuniæ caussa nata sit? Esto: improbas Halesinum: habes ab alio populo quod probes: eme illud, quod placet: missos fac eos, quorum frumentũ improbasti. Sed ab ijs quos repudias, exigis tantum pecuniæ, quantum ad eum numerum frumenti satis sit quem ciuitati imperas. Dubium est quid egeris? in 'medimna singula video ex literis publicis tibi Halesinos H-S. quinos denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendidisse. Quæ ergo ista ratio, aut quæ potius amentia? frumentum improbare id quod ex eo loco sit, ex quo senatus & populus Rom. emi voluerit? ex eo aceruo, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris? deinde a ciuitatibus pecunias ad emendum frumentum cogere, cum ex ærario acceperis? * vtrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere a Siculis, an populi Rom. pecunia frumentum ab Siculis emere iussit? Iam vero ab isto omnem illam ex ærario pecuniam, quam his oportuit ciuitatibus pro frumento dari, lucri factam videtis. accipis enim H-S. X V. pro medimno. tanti enim est illo tempore medimnum. retines H-S. X I I. tanti enim est frumentum Siciliense ex lege æstimatum. Quid interest, vtrum hoc feceris, an frumẽtum nõ improbaris, sed frumento probato, & accepto,

pto,pecuniam publicam tenueris omnẽ,neq; quidquam vlli diſſolueris ciuitati? cũ æſtimatio legis eiuſmodi ſit,vt ceteris temporibus tolerabilis Siculis,te prætore etiam grata eſſe debuerit? Eſt enim modius lege H-S.III.æſtimatus: fuit autem,te prætore,vt tu multis epiſtolis ad amicos tuos gloriaris, H-S.II.Sed fuerit H-S.III. quoniam tu tantum a ciuitatibus in modios ſingulos exegiſti; cum ſi ſolueret Siculis tantum,quãtum te populus Ro. iuſſerat, aratoribus fieri gratiſſimum poſſet: tu non modo eos accipere quod oportebat noluiſti,ſed etiã dare quod nõ debebant coegiſti. Atq; hæc ita geſta eſſe, iudices, cognoſcite ex literis publicis ciuitatum & ex teſtimonijs publicis: in quibus nihil fictum,nihil ad tempus accommodatum intelligetis. Omnia quę dicimus, rationibus populorum non * interpoſitis, neq; perturbatis,neq; repentinis,ſed certis inſtitutis,ordine relata atq; confecta ſunt. Recita rationes Haleſinorum. Cui pecuniam datam dicit? dic, dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI, MEVIO. Quid eſt Verres? ne illam quidem tibi defenſionem reliquam feciſti, mancipes in iſtis rebus eſſe verſatos,mancipes frumentũ improbaſſe,mancipes pretio cum ciuitatibus decidiſſe, & eoſdem abs te illarum ciuitatũ nomine pecunias abſtuliſſe, deinde ipſos ſibi frumentum coemiſſe,nihil hæc ad te pertinere? Mala,mehercule,ac miſera defenſio, prætorem hoc dicere. Ego frumentum neque attigi,neque aſpexi: mancipibus poteſtatem probandi,improbandique permiſi: mancipes a ciuitatibus pecunias extorſerunt. ego autem quam pecuniam populis dare debui,mancipibus dedi. mala eſt hæc quidem,vt dixi, defenſio criminis: ſed tamen hæc ipſa tibi, ſi vti cupias, non licet. vetat te Volcatius, tuæ, tuorumque deliciæ, mentionem mancipis facere. Timarchides autem columen familiæ veſtræ premit fauces defenſionis tuæ: cui ſimul, &

Volcatio pecunia a ciuitate numerata eſt. iam vero Scriba tuus annulo aureo ſuo quē ex his rebus inuenit, iſta te ratione vti non ſinet. Quid igitur eſt reliquum? niſi vti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia miſiſſe: publicam pecuniam domum tuam * conuertiſſe? O conſuetudo peccandi, quantam habes iucunditatem in improbis,& audacibus, cum pœna abfuit,& licentia conſecuta eſt! Iſte in hoc genere peculatus non nunc primum inuenitur: ſed nunc demum tenetur. vidimus huic ab ærario pecuniam numerari quæſtori ad ſumptum exercitus conſularis: vidimus paucis poſt menſibus & exercitum, & cōſulem ſpoliatum. illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris quæ totam rempublicam tum occupauerant. Iterū geſſit hereditariam quæſturam cum * Dolabella: magnam pecuniam auertit: ſed eius rationem cum damnatione Dolabellæ permiſcuit. Commiſſa eſt pecunia tanta prætori: non reperietis hominem timide,nec leuiter hæc improbiſſima lucra ligurientem: deuorare omnē pecuniam publicam non dubitauit.Ita ſerpit illud inſitū in natura malum conſuetudine peccandi libera, finem vt audaciȩ ſtatuere ipſe ſibi non poſſit.tenetur igitur aliquando,& in rebus tum maximis,tum manifeſtis tenetur. Atque in eam fraudem mihi videtur diuinitus incidiſſe; non ſolū vt eas pœnas, quas proxime meruiſſet, ſolueret;ſed vt illa etiam ſcelera eius in Carbonem, & in Dolabellam vindicarentur.Etenim noua quoq; alia res extitit, iudices, in hoc crimine, quæ tollat omnem dubitationē ſuperioris illius decumani criminis.Nam illud miſſum faciā, per multos aratores in alteras decumas,& in hæc DCCC. millia modium, quod emptum populo Rom. darent, non habuiſſe, ſed a tuo procuratore,hoc eſt,ab Apronio, emiſſe; ex quo intelligi poteſt, nihil te aratoribus reliqui feciſſe:vt hoc prȩteream,quod* in multis eſt teſtimonijs

monijs expoſitũ: poteſt illo quidquam eſſe certius, in tua poteſtate, atq; in tuis horreis omne frumẽtũ Siciliȩ per triẽniũ, atq; omnes fructus agri decumani fuiſſe? cũ enim a ciuitatibus pro frumento pecuniam exigebas, vnde erat frumentum quod Romam mitteres, ſi tu id omne clauſum, & cõpreſſum poſſidebas? itaq; in eo frumento, primus tibi ille quæſtus fuit ipſius frumenti, quod erat ereptum ab aratoribus: alter, quod id frumentum improbiſſime partũ, non ſemel, ſed bis, neq; vno, ſed duobus pretijs, vnum & idem frumentum vendidiſti, ſemel ciuitatibus H S. X V. in medimnum, iterum populo Romano a quo H S. X V I I I. in * medimna, pro eodem illo frumento abſtuliſti. At enim frumentum Centuripinorum, & Agrigentinorum, & nonnullorum fortaſſe præterea probaſti, & his populis pecuniam diſſoluiſti. ſint aliquæ ciuitates in eo numero, quarum frumẽtum improbare nolueris. Quid tandem? his ciuitatibus omniſne pecunia, quæ pro frumento debita eſt, diſſoluta eſt? vnum mihi reperi, non populum, ſed aratorem: vide, quære, circumſpice, ſi quis forte eſt ex ea prouincia, in qua tu triennium præfuiſti, qui te nolit periſſe: vnum inquam da mihi ex illis aratoribus, qui* vel ad ſtatuam pecuniam contulerunt, qui ſibi dicat pro frumẽto omne eſſe, quod oportuerit, ſolutum, confirmo, iudices, neminem eſſe dicturum. Ex omni pecunia, quam aratoribus ſoluere debuiſti, certis nominibus deductiones fieri ſolebant: primum pro ſpectatione, & collybo, deinde pro neſcio quo cȩrario. Hȩc omnia, iudices, non rerum certarum, ſed furtorum improbiſſimorum ſunt vocabula. nam collybus eſſe qui poteſt, cum vtantur omnes vno genere nummorum? cærarium vero quid vocas? quomodo hoc nomen ad rationes magiſtratus, quomodo ad pecuniam publicam allatum eſt? nam illud genus tertium deductionis erat eiuſmodi, quaſi non modo liceret,

ſed etiam oporteret, nec ſolum oporteret, ſed plane neceſſe eſſet. Scribæ nomine de tota pecunia binæ quinquageſimæ detrahebantur. Quis tibi hoc conceſſit? quæ lex? quæ ſenatus auctoritas? quæ porro æquitas? vt tantam pecuniam ſcriba tuus* auferret, ſiue de aratorum bonis, ſiue de populi Romani vectigalibus? Nam ſi poteſt iſta pecunia ſine aratorum iniuria detrahi, populus Romanus habeat; præſertim in tantis ærarij anguſtijs. ſin autem & populus id voluit, & æquum ita eſt, ſolui aratoribus; tuus apparitor parua mercede populi conductus, de aratorum bonis prædabitur? & in hac cauſſa ſcribarum ordinem in me concitabit Hortenſius? & eorum commoda a me labefactari, atque oppugnari iniuria dicet? quaſi vero hoc ſcribis vllo exemplo ſit, aut vllo iure conceſſum, Quid ego vetera repetam? aut quid eorum ſcribarum mentionem faciam, quos cõſtat ſanctiſſimos homines, atq; innocentiſſimos fuiſſe? non me fugit, iudices, vetera exempla pro fictis fabulis iam audiri atque haberi. in his temporibus verſabor miſeris, ac perditis. Nuper, Hortenſi, quęſtor fuiſti. quid tui ſcribę fecerint, tu potes dicere. ego de meis hoc dico: cum in ea lẽ iſta Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam ſoluerem, & mecum duos frugaliſſimos homines ſcribas haberem, L. Mamilium, & L. Sergium; non modo iſtas duas quinquageſimas, ſed omnino nummũ nullum cuiquam eſſe deductum. Dicerem hoc mihi totum eſſe attribuendum, iudices, ſi illi vnquam a me hoc poſtulaſſent, ſi vnquam omnino cogitaſſet. Quamobrem enim ſcriba deducat ac non potius mulio, qui * adduxerit? tabellarius, cuius aduentu certiores facti, petiuerunt? præco, qui * adire iuſſit? viator, ac Venerius, qui fiſcum ſuſtulit? quæ pars operæ, aut opportunitatis in ſcriba eſt; cur ei nõ modo merces tanta detur; ſed cur cũ eo tantæ pecuniæ partitio fiat? ordo eſt honeſtus. quis negat? aut, quid

res ad hanc rem pertinet? est vero honestus; quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaq; magistratuum committuntur. itaque ex his scribis qui digni sunt illo ordine, patribus familias, viris bonis, atque honestis, percunctamini, quid sibi istæ quinquagesimæ velint iam omnes intelligetis, nouam rem totam, atque indignam videri. ad eos me scribas reuoca, si placet: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis, ac de scenicorum corollariis, cum decuriam emerũt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem ciuitatis se venisse dicunt. eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse moleste ferunt. tametsi, cum in eo ordine videamus esse multos non idoneos, qui ordo industriæ propositus est, & dignitati, mirabimur, turpes aliquot in eo esse, quo cuiuis licet prætio peruenire? Tu ex pecunia publica H-S.*tredecies scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare; reliquam tibi vllam defensionem putas esse? hoc ferre quemquam posse? hoc quemquam deniq; nũc tuorum aduocatorũ animo æquo audire arbitrare? qua in ciuitate C. Catoni clarissimo viro, consulari homini, H-S. XVIII. millibus lis æstimata sit; in eadem ciuitate apparitori tuo esse concessum, vt H-S. vno nomine tredecies auferret? hinc ille est anulus aureus, quo tu istum in concione donasti. quæ tua donatio singulari impudentia prædita, noua Siculis omnibus, mihi vero incredibilis videbatur. Sæpe enim nostri imperatores superatis hostibus, optime re-publica gesta, scribas suos anulis aureis in concione donarunt: tu vero quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem donandi caussa aduocare ausus es? neque enim solum scribam tuum anulo, sed etiam virum fortissimum, ac tui dissimillimũ Q. Rubrium, excellenti virtute, auctoritate, copiis, corona & phaleris, & torque donasti, M. Cossutium

ſanctiſſimum virum atque honeſtiſſimum*, M. Caſtritium ſummo ſplendore, ingenio, gratia præditum. Quid hæc ſibi horum trium ciuium Romanorum dona voluerunt? Siculos præterea potentiſſimos, nobiliſſimoſque donaſti. qui non, quemadmodum ſperaſti tardiores fuerunt, ſed ornatiores tuo iudicio ad teſtimonia dicunda venerunt. quibus ex hoſtium ſpoliis? de qua victoria? qua ex preda, aut manubiis hæc abs te donatio conſtituta eſt? an quod, te prætore, paucorum aduētu myoparonum, claſſis pulcherrima, Siciliæ propugnaculum, præſidiumque prouinciæ, piratarum manibus incenſa eſt? an quod ager Syracuſanus prædonū incendiis, te prætore, vaſtatus eſt? an quod forum Syracuſanum nauarchorum ſanguine redundauit? an quod in portu Syracuſano piraticus myoparo nauigauit? nihil poſſum reperire, quamobrem te in iſtā amentiam incidiſſe arbitrer. niſi, forte id egiſti, vt hominibus ne obliuiſci quidem rerum tuarum male geſtarum liceret. Annulo eſt aureo ſcriba donatus, & ad eam donationem cōcio eſt aduocata. quod erat os tuum, cum videbas in concione eos homines, quorū ex bonis iſte annulus aureus donabatur, qui, ipſi anulos aureos poſuerant, liberiſq; detraxerant, vt eſſet vnde ſcriba tuus hoc tuum munus, ac beneficium tueretur? quæ porro præfatio tuæ donationis fuit? illa ſcilicet vetus, atque imperatoria? Quando tu quidem in prœlio, in bello, in re militari: cuius ne mentio quidē, te prætore, vlla facta eſt. an illa? Quandoquidem tu nulla vnquam mihi in cupiditate, ac turpitudine defuiſti, omnibuſque in iiſdem flagitiis mecum & in legatione, & prætura, & hic in Sicilia verſatus es; ob haſce res, quoniam te locupletaui, hoc anulo aureo dono. vera hæc fuiſſet oratio. non enim iſte anulus aureus abs te * datus, iſtum virum fortem, ſed hominem locupletem eſſe declarat. ita eundem anulum ab alio datum

datum testem virtutis duceremus? abs te donatum comitem pecuniæ iudicamus. Dictum, iudices, est de decumano frumento, dictũ de empto: extremum & reliquum est, de æstimato. quod tum magnitudine pecuniæ, tum iniuriæ genere quemuis debet cõmouere; * & vero eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. Nam cum ex s. c. & ex legibus frumentum ei in cellam sumere liceret; idq; frumentum senatus ita æstimasset, quaternis H-S. tritici modium binis hordei; iste numero ad summam tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus denariis ternis æstimauit. Non est in hoc crimen, Hortensi; ne forte ad hoc meditere: multos sæpe viros bonos, & fortes & innocentes, cum aratoribus & cum ciuitatibus frumentum in cellam quod sumi oporteret, æstimasse, & pecuniam pro frumẽto abstulisse. Scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat: nihil quod antea fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur. hoc reprehendo, quod cum in Sicilia H-S. II. tritici modius esset, vt istius epistola ad te missa declarat, summum H-S. ternis, id quod & testimoniis omnibus & tabulis aratorum planum factum antea est: tum iste pro tritici modiis singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. Hoc crimen est vt intelligas, non ex æstimatione, neque ex ternis denariis pendere crimen, sed ex coauctione annonæ, atque æstimationis. Etenim hæc æstimatio nata est, iudices, initio non ex prætorum, aut consulum, sed ex aratorum, atque ciuitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumẽtum deberetur, pecuniam posceret. certe hoc ab aratore primum est profectum, aut ab ea ciuitate, cui imperabatur. cum aut frumentum vendidisset, aut seruare vellet, aut in eum locum, quo imperabatur, frumentum portare nollet petiuit in benefi-

cij loco,& gratiæ, vt sibi pro frumento,quanti frumentum esset, dare liceret. Ex huiusmodi principio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magistratuum,consuetudo æstimationis introducta est. Secuti sunt auariores magistratus: qui tamen in auaritia sua non solum viam quæstus inuenerūt: verum etiam exitum,ac rationem * defensionis instituerunt. semper ad vltima, ac difficillima loca apportandum frumētum imperare; vt vecturæ difficultate ad quam vellent æstimationem peruenirent. In hoc genere facilior est. existimatio. quam reprehensio, ideo quod eum, qui hoc facit, auarum possumus existimare: crimen in eo constituere non tam facile possumus· quod videtur concedendum magistratibus nostris esse, vt iis, quo loco velint, frumentum accipere liceat. Itaque hoc est quod multi fortasse fecerunt,& ita multi vt ij,quos innocentissimos meminimus, aut audiuimus, non fecerint. Quæro nunc a te,Hortensi,cum vtris tandem istius factum collaturus es? cum iis, credo,qui benignitate adducti per beneficium, & gratiam ciuitatibus concesserunt, vt nummos pro frumento darent. Ita,credo, petiisse ab isto aratores, vt cum H-S.ternis tritici modium vendere non possent;pro singulis modiis, ternos denarios dare liceret. An quoniam hoc non audes dicere; illuc confugies, vecturæ difficultate adductos ternos denarios dare maluisse: cuius vecture? quo ex loco? in quem locum ne portarent? Philomelone Ephesum?video, quid inter annonā interesse soleat: video quot dierum via sit:video Philomelensibus expedire,quanti Ephesi sit frumētum,tantū dare, potius in Phrygia, quam Ephesum portare: aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam, & legatos mittere. In Sicilia vero quid eiusmodi? Enna mediterranea est maxime.cogite vt ad aquam tibi,id quod summi iuris est, frumentum Ennenses metiantur,'vel Plutiam,

tiam, vel Halesam, vel Catinam, loca inter se maxime diuersa: eodem die quo iusseris, deportabunt. tametsi ne vectura quidē opus est. Nam totus quæstus hic, iudices, æstimationis ex annonæ natus est varietate. hoc enim magistratus in prouincia assequi potest, vt ibi accipiat, vbi est carissimum. ideo valet ista ratio æstimationis in Asia; valet in Hispania; valet in his prouinciis, in quibus vnum pretium frumento esse non solet. in Sicilia vero quid cuiusquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: & quo quisq; vehere iussus esset, tibi tantidem frumentum emeret, quanti domi vēdidisset. Quamobrem si quid Hortensi, docere vis, aliquid ab isto simile in æstimatione atque a ceteris esse factum; doceas oportet, aliquo in loco Siciliæ, prætore Verre, ternis denariis tritici modium fuisse. vide quam tibi defensionē patefecerim, quam iniquam in socios, quam remotā ab vtilitate reip. quam seiunctam a voluntate, atque sententia legis. tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea ciuitate denique cum in iis locis, in quibus es, versaris, rem geris, prouinciam administras paratus sim dare; angulum mihi aliquem eligas prouinciæ, reconditum ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quo portare non expediat? vbi emere non possim? improbum facinus, iudices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortasse adhuc in nullo etiam vendicatum. tamen ego hoc, quod ferri nego posse Verri, iudices, cōcedo, & largior. si vllo in loco eius prouinciæ frumentum tanti fuit quanti iste æstimauit, hoc crimen in istum reum valere oportere non arbitror. Verum enimuero cum *esset II-S. binis, aut etiam ternis quibusuis in locis prouinciæ, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona, neq; de æstimatione tua potest esse controuersia, quid sedes? quid expectas? quid defendes? vtrum tibi pecuniæ conciliatæ videntur ad-

uersum leges, aduersum rempub. cum maxima sociorum iniuria; an vero id recte, ordine, e rep. sine cuiusquam iniuria factum esse defendes? cum tibi senatus ex ærario pecuniam prompsisset, & singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modiis aratoribus solueres: quid facere debuisti? si quod L. Piso ille frugi, qui legem de pecuniis repetundis primus tulit: cum emisses quanti esset, quod superaret pecuniæ, retulisses: si, vt ambitiosi homines, aut benigni: cum pluris senatus æstimasset quam quanti esset annona, ex senatus æstimatione, non ex annonæ ratione soluisses: sin, vt plerique faciunt (in quo etiam erat aliquis quæstus, sed is honestus, atque cõcessus) frumentum, quoniã vilius erat, ne emisses: sumpsisses id nummorum, quod tibi senatus cellæ nomine concesserat. Hoc vero quid est? quam habet rationem, non quæro æquitatis, sed ipsius improbitatis, atq; impudentiæ? neque enim est fere quidquam, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamuis improbi; quin eius facti, si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. hoc quid est? venit prætor: frumentum inquit, me abs te emere oportet. optime. modium denario. benigne. ac liberaliter: nam ego tribus H-S. non possum vendere. mihi frumento non opus est: nummos volo. *nam speraueram, inquit arator, me ad denarios peruenturum: sed si ita necesse est; quanti frumentum sit considera. Video esse binis H-S. Quid ergo a me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos nummos dederit? Quid poscit. attendite: & vos quæso simul, iudices, æquitatem prætoris attendite, Quaternos H-S. quos mihi senatus decreuit, & ex ærario dedit ego habebo, & in cistam transferam ex fisco. Quid postea? quid? pro singulis modijs, quos tibi impero, tu mihi octonos H-S. dato. qua ratione? quid quæris rationem? non tantam rationem res habet, quantam vtilitatem. at-
que

que prædam. * dic, inquit ille, planius.' Senatus te voluit mihi nummos dare, me tibi frumentum metiri: tu eos nummos quos mihi senatus dare voluit, ipse habebis? a me, cui singulos denarios dari oportuit, binos auferes? & huic prædæ, ac direptioni cellæ nomen imponis? * hæc deerat iniuria, & hæc calamitas aratoribus te prætore, qua reliquis fortunis omnibus euerterentur. Nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo frumentum omne amittere, sed etiam omne instrumētum vendere cogeretur? quo enim se verteret, non habebat. ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inueniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronij: pro alteris decumis emptoq; frumento, aut nihil datū; aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat; aut vltro etiam (id quod didicistis) ablatum. Cogantur etiam nummi ab aratore. quomodo? quo iure? quo exemplo? Nam cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur iniuria; videbatur id perdere arator, quod aratro ipse quæsisset, *quod elaborasset, quod agri, segetesque extulissent. Quibus iniuriis grauissimis, tamen illud erat miserum solatium; quod id perdere videbatur, quod alio prætore, eodē ex agro reparare posset. nummos vero vt* daret arator, quos non aratro ac manu quærit; boues & aratrum ipsum, & omne instrumentum vendat necesse est. Non enim debetis hoc cogitare: habet idē in nummis; habet idem in vrbanis prædiis. nam cum aratori onus aliquod imponitur, non omnes, si quæ sunt præterea, facultates, sed arationis ipsius vis, ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit, ac debeat. Quamquam illi quoq; sunt homines ab isto omni ratione exinaniti, ac perditi, tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in rempub. fungi, ac sustinere

velitis. Imponitis decumas:patiuntur.alteras: temporibus vestris seruiendum putant. dent emptum præterea:dabunt, si voletis. Hæc quam sint grauia, & quid his rebus detractis, possit ad dominos puri ac reliqui peruenire, credo vos ex vestris rebus rusticis coniectura assequi posse. addite nunc eodem istius edicta,instituta,iniurias: addite Apronij,Veneriorumq; seruorum in agro decumano regna ac rapinas. quamquam hæc omitto: de cella loquor. Placetne vobis in cellam magistratibus nostris frumentum Siculos gratis dare? Quid hoc indignius? quid iniquius?atq; hoc scito aratoribus,hoc prętore,optandum,ac petendum fuisse.Sositenus est Entellinus,homo cum primis ciuitatis prudens,& domi nobilis; cuius verba audistis: qui ad hoc iudiciũ legatus publice cum Artemone,& Menisco primariis viris missus est.Is cum in senatu Entellino multa mecum de istius iniuriis ageret, hoc dixit,si hoc de cella,atque hac æstimatione concederetur,velle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis,ne posthac tãtas pecunias magistratibus nostris decerneremus. Perspicere vos certo scio Siculis quantopere hoc expediat, non ad æquitatis condicionem,sed ad minima malorum eligẽda.Nam qui mille modium Verri * suæ partis in cellam gratis dedisset, duo millia numum, aut summum tria dedisset,idem nunc pro eodem numero frumenti H-S. VIII. millia dare coactus est: hoc arator assequi per triennium certo fructu suo non potuit: vendiderit instrumẽtum necesse est. quod si hoc munus, & vectigal aratio tolerare, hoc est Sicilia ferre ac pati potest:populo Rom.ferat potius,quam nostris magistratibus.magna est pecunia;magnum pręclarumq; vectigal. si modo id, salua prouincia, si sine iniuria sociorum percipere possitis: nihil detraho. Magistratibus tantumdem detur in cellam; quantum semper datum est:quod preterea Verres imperat,

rat,id si facere non possunt,recusent: si possunt,populi Rom.potius hoc sit vectigal,quam præda prætoris. Deinde cur in vno genere solo frumenti ista æstimatio constituitur? si est æqua & ferenda; populo Rom.Sicilia decumas det, pro singulis tritici modijs ternos denarios: sibi habeat frumentum. Data tibi pecunia est, Verres; vna qua frumentum tibi emeres in cellam; altera,qua frumentum emeres a ciuitatibus, quod Romam mitteres. tibi datam pecuniam domi retines: & præterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. fac idem in eo frumēto,quod ad populum Ro.pertinet: exige eadem æstimatione pecuniam a ciuitatibus, & refer quam accepisti:tum refertius erit ærarium populi Romani,quam vnquam fuit. At enim istam rem in publico frumento Silicia non ferret: hanc rem in meo frumento tulit: perinde quasi aut æquior sit ista æstimatio in tuo, quam in populi Romani commodo; aut ea res,quam ego dico,& ea,quam tu fecisti, inter se genere iniuriæ, non magnitudine pecuniæ differat. Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt.vt omnia remittantur, vt omnibus iniurijs, & calamitatibus, quas, te prætore tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam, atque istam æstimationem negant vllo modo ferre posse. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn.Pompeium cos. nuper homo disertissimus, & omni doctrina & virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miserijs grauiter ac copiose dixisse, ac deplorasse dicitur. ex quibus hoc, ijs qui aderant (nam magno conuentu acta res est) indignissimum videbatur: qua in re senatus optime ac benignissime cum aratoribus egisset,large liberaliterque ęstimasset;in ea re prædari prætorem, bonis euerti aratores; & id non modo fieri,sed ita fieri,quasi liceat, cōcessumq; sit.Quid ad hæc Hortensius? falsum esse crimen? hoc numquam dicet. non magnam hac ratione pe-

cuniam captam ? ne id quidem dicet. non iniuriam factam Siculis, atque aratoribus ? qui poterit dicere? quid igitur dicet ? fecisse alios ? quid est hoc? vtrum crimini defensio; an comitatus exilio quæritur? tu in hac repub. atque in hac hominum libidine, & vt adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia, non ex iure, non ex æquitate, non ex lege, nō ex eo quod* licuerit, sed ex eo quod aliquis fecerit, id quod reprehenditur, recte factū esse defendes ? * fecerunt aliqui alia quam multa · cur in hoc vno crimine, isto genere defensionis vteris? Sunt quædam omnino in te singularia, quæ in nullum alium hominem dici, neq; conuenire possint; quædam tibi cum multis communia. ergo, vt omittam tuos peculatus, vt ob ius dicundum pecunias acceptas, vt eiusmodi cetera, quæ forsitan alij quoque etiam fecerint: illud in quo te grauissime accusaui, quod ob iudicandum rem, pecuniam accepisses, eadē ista ratione defendes, fecisse alios ? vt ego assentiar orationi; defensionem tamen non probabo. potius enim te damnato, ceteris angustior locus improbitatis defendendæ relinquetur, quam te absoluto, alij, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. Lugent omnes prouinciæ; querūtur omnes liberi populi; regna deniq; iam omnia de nostris cupiditatibus, & iniuriis expostulant: locus intra Oceanum iam nullus est, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quo non per hæc tempora nostrorum hominum libido, iniquitasque peruaserit: sustinere iam populus Rom. omnium nationum non vim, non arma, non bellum, sed luctum, lacrymas, querimonias nō potest. in eiusmodi re, ac moribus, si is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in flagitiis tenebitur, alios eadem fecisse dicet: illi exempla non deerunt: reipublicæ salus deerit, si improborum exemplis, improbi iudicio ac periculo liberabuntur. Placent vobis

bis hominum mores? placet ita geri magistratus, vt geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, vt per hæc tempora tractatos videtis? cur hæc a me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis, atq; disceditis? Vultis autem istorum audacias, ac libidines aliqua ex parte resecare? desinite dubitare, vtrum sit vtilius, propter multos improbos vni parcere, an vnius improbi supplicio multorum improbitatem coercere. Tametsi, quæ ista sunt exempla multorum? nam cum in caussa tanta, cum in crimine maximo dici a defensore cœptum est, factitatum esse aliquid, expectant ij qui audiunt, exempla ex vetere memoria, & monumentis, ac literis, plena dignitatis, plena antiquitatis. hæc plurimum solent & auctoritatis habere ad probandum; & iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, & Catones, & Lælios commemorabis? & eos fecisse idem dices? quamuis res non placeat: tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. an cũ eos non poteris proferre, hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scæuolam, M. Scaurum, Q. Metellum; qui omnes prouincias habuerunt, & frumentum cellæ nomine imperauerunt? magna est hominum auctoritas, & tanta, vt etiam delicti suspicionem tegere possit. Non habes ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, vllum auctorem istius æstimationis. Quo me igitur, aut ad quæ exempla reuocas? ab illis hominibus, qui tum versati sunt in repub. cum & optimi mores erãt, & hominum existimatio grauis habebatur, & iudicia seuera fiebant, ad hanc hominum licentiam, & libidinem me abducis? & in quos aliquid exempli populus Rom. statui putat oportere, ab ijs tu defensionis exempla quæris? Non fugio ne hos quidem mores? dummodo ex his ea, quæ probat populus Rom. exempla, non ea quæ condemnat, sequamur. non circumspiciam, non

quæram foris, cum habeas iudices principes ciuitatis, P. Seruilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, vt in illo antiquorum & clarissimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponatur. exempla quærimus, & ea non antiqua. modo vterq; horum exercitum habuit. Quære, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. Itane vero? Q. Catulus frumento est vsus; pecuniam non coegit: P. Seruilius quinquennium exercitui cum præesset, & ista ratione innumerabilem pecuniam facere posset; non statuit sibi quicquam licere, quod non patrem suum, non auum Q. Metellum facere vidisset: C. Verres reperietur, qui quod expediat, id licere dicat? quod nemo, nisi improbus, fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? At in Sicilia factitatum est. Quæ est ista condicio Siciliæ? cur, quæ optimo iure propter vetustatem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic *præcipue lex iniuriæ definitur? Sed in ista ipsa Sicilia, non quæram exemplum foris: hoc ipso ex cōsilio vtar exemplis. C. Marcelle, te appello: Siciliæ prouinciæ, cum esses pro consule, præfuisti: num quæ in tuo imperio pecuniæ cellæ nomine coactæ sunt? neque ego hoc in tua laude pono: alia sunt tua facta, atque consilia summa laude digna: quibus illam tu prouinciam afflictam & perditam erexisti, atque recreasti. nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quæ sunt tibi igitur exempla in Sicilia, cellæ, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? an me ad M. Antonij æstimationem frumenti, exactionemque pecuniæ reuocaturus es? Ita, inquit, ad M. Antonij. hoc enim mihi significasse, & annuisse visus est. Ex omnibusne igitur populi Rom. prætoribus, * consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti, & eius vnum improbissimum factum, quod imitarere? & hic vtrum mihi difficile

difficile est, dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonium gessisse, vt multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima voluisse Antonium imitari, quam si * posset defendere, nihil in vita se M. Antonio simile fecisse? Homines in iudiciis ad crimen defendēdum non quid fecerit quispiam proferre solent; sed quid probarint. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra voluntatem prouinciarum & faceret, & cogitaret; in mediis eius iniuriis, & cupiditatibus mors oppressit. tu mihi, quasi eius omnia facta atq; consilia S. P. Q. R. iudices conprobarint, ita Antonij exemplo istius audaciam defendis. At idem fecit Sacerdos. hominem innocentem, & summa prudentia præditum nominas: sed tum idem fecisse erit existimandus; si eodem consilio fecerit. Nam genus æstimationis ipsum a me numquam est reprehensum: sed eius æquitas aratorum commodo, & voluntate perpenditur. non potest reprehendi vlla æstimatio, quæ aratori non modo incommoda non est, sed etiam grata est. Sacerdos, vt in prouinciam venit, frumentum in cellam imperauit. cum esset ante nouum, tritici mod. H-S. X V. petiuerunt ab eo ciuitates vt æstimaret: remissior aliquanto eius fuit æstimatio, quam annona. nam æstimauit denariis III. Vides eandem æstimationem propter temporis dissimilitudinem, in illo laudis caussam habere, in te criminis? in illo beneficij, in te iniuriæ? Eodem tempore Antonius III. denariis æstimauit post messem, summa in vilitate, cum aratores frumentum dare gratis malebant: & aiebat, se tandidem æstimasse, quanti Sacerdotem: neq; mentiebatur. sed eadem ista æstimatione alter subleuarat aratores; alter euerterat. quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset & annona; non ex numero, neque ex summa consideranda; numquam tam grati hi sesquimodij, Q. Hortensi, fuissent,

quos tu, cum ad mensuræ tam exiguam rationem populi Romani in capita descripsisses. gratissimum omnibus fecisti. caritas enim annonæ faciebat, vt istuc, quod re paruum * videbatur, tēpore magnum videretur. Idem istuc si in vtilitate populo Romano largiri voluisses; derisum tuum beneficiū esset, atque contemptum. Noli igitur dicere istum idem fecisse, quod Sacerdotem; quoniam non eo tempore, neq; simili fecit anno. dicito potius, quoniam habet auctorem idoneum, quod Antonius vno aduentu, & vix menstruis cibarijs fecerit, id istum per triennium fecisse: & istius innocentiam M. Antonij facto, atq; auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peduceo fortissimo atque innocentissimo viro quid * dicis? de quo quis vmquam arator questus est? aut, quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium, diligentissimamque præturam illius hominis existimauit? Biennio prouinciam obtinuit, cum alter annus in vilitate; alter in summa caritate fuerit. num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit? aut in caritate de æstimatione frumenti quæstus est? At vberiora cibaria facta sunt caritate, credo neque id est nouum, neq; reprehendendum. modo C. Sentium vidimus hominem vetere illa ac singulari innocentia præditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnā ex cibariis pecuniam deportare. Quamobrem non ego inuideo tuis commodis, si qua ad te lege venerunt: iniuriam queror, improbitatem arguo, auaritiam in crimen, & in iudicium voco. Quod si suspiciones iniicere voletis, ad plures homines, & ad plures prouincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionem vestram pertimescam. sed me omnium prouinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc dico, & magna voce dico: Vbicumque hoc factum est, improbe factum est: quicumq; hoc fecit, supplicio dignus est. Nam per deos immortales

les videte, iudices, & prospicite animis, quid futurum sit. multi magnas pecunias ab inuitis ciuitatibus, atq; ab inuitis aratoribus ista ratione cellæ nomine coegerũt: (omnino ego neminem video, præter istum: sed do hoc vobis & concedo, esse multos) in hoc homine rem adductam in iudicium videtis. Quid facere potestis? vtrum, cum iudices sitis de pecunia capta, conciliata, tantam pecuniam captam negligere, an, cum lex sociorum caussa rogata sit, sociorum quærimonias non audire? Verum hoc quoque vobis remitto: negligite præterita, si vultis: sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes prouincias euertatis, id prouidete: ne auaritiæ, quæ antehac occultis itineribus, atq; * angustiis vti solebat, auctoritate vestra viam patefaciatis illustrem, atque latam. Nam si hoc probatis, & si hoc licere, pecunias isto nomine capi, iudicatis; certe hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, post hac nemo, nisi stultissimus, nõ faciet. improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt: stulti, qui quod licere iudicatum est, prætermittunt. Deinde, iudices, videte, quam infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiẽdarum daturi. Si ternos denarios qui coegit, erit absolutus: quaternos denos denique aut vicenos coget alius: quæ erit reprehensio? in quo primum iniuriæ gradu resistere incipiet seueritas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus, & in quo primum æstimationis iniquitas, atque improbitas reprehendatur? non enim a vobis summa, sed genus æstimationis est *comprobatum; neque hoc potestis iudicare, ternis * denariis æstimare licere. vbi enim semel ab annonæ ratione, & ab aratorum voluntate res ad prætoris libidinem translata est? non est iam in lege, atque in officio, sed in voluntate hominum, atque audacia positus modus æstimandi. Quapropter si vos semel in iudicando finem æquitatis, & legis transieritis:

ſcitote vos nullum ceteris in æſtimando finem improbitatis, auaritiæ reliquiſſe. Videte igitur, quam multa ſimul a vobis poſtulentur. abſoluite eum, qui ſe fateatur maximas pecunias cum ſumma ſociorum iniuria cepiſſe. non * ſatis. ſunt alij quoque complures, qui idem fecerint. abſoluite etiam illos, ſi qui ſunt: vt vno iudicio quam plurimos improbos liberetis. ne id quidem ſatis eſt. facite vt ceteris poſthac idem liceat. licebit. at hoc parum eſt. permittite vt liceat, quanti quiſque velit, tanti æſtimet. æſtimabit. Videtis iam profecto, iudices, hac æſtimatione a vobis comprobata, neque modum poſthac auaritiæ cuiuſquam, neque pœnam improbitatis futuram. Quas ob res quid agis, Hortenſi? conſul es deſignatus, prouinciam ſortitus es: de æſtimatione cum dices frumenti, ſic te audiemus, quaſi id, quod ab iſto recte factum eſſe defendes, te facturum profiteare: & quaſi quod iſti licitum eſſe dices, vehementer cupias tibi licere. atqui ſi id licebit, nihil eſt quod putetis quemquam poſthac commiſſurum, vt de pecuniis repetundis condemnari poſſit. quantam enim quiſq; concupierit pecuniam, tantam licebit per cellæ nomen, æſtimationis magnitudine conſequatur. At enim eſt quiddam, quod etiam ſi palam in defendendo non dixit Hortenſius, tamen ita dicit, vt vos id ſuſpicari & cogitare poſſitis, pertinere hoc ad commodum ſenatorium, pertinere ad vtilitatem eorum, qui iudicent, qui in prouinciis cum poteſtate, aut cum legatione ſe futuros aliquando arbitrentur. Præclaros * vero exiſtimas iudices nos habere; quos alienis peccatis cõceſſuros putes, quo facilius ipſos peccare liceat. Ergo id volumus populum Rom. id prouincias, id ſocios, nationeſq; exteras exiſtimare, ſi ſenatores iudicent, hoc certe vnum genus infinitæ pecuniæ per ſummam iniuriam cogendæ nullo modo poſſe reprehẽdi? quod ſi ita eſt, quid poſſumus contra illum

prætorem

prætorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui rempublicam sistere negat posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? Quid si ille hoc vnum agitare cœperit, esse aliquod genus cogendæ pecuniæ senatorum commune, & iam prope concessum ordini, quo genere ab sociis maxima pecunia per summam iniuriam * auferatur: neque vllo * modo senatoriis iudiciis reprehendi posse, idq; dum eque-ster, ordo iudicaret, numquam esse cõmissum: quis obstet? quis erit tam cupidus vestri, tam fautor ordinis, qui de tranferendis iudiciis possit recusare? Atque vtinam posset aliqua ratione hoc crimen, quamuis falsa, modo humana, atque vsitata defendere. minore periculo vestro, minore periculo prouinciarum omnium iudicaretis.* Negaret hic æstimatione se vsum · vos id credidisse homini, non factum comprobasse videremini. nullo modo negare potest: vrgetur tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, a quo pecunia cellę nomine non sit exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere: per quæstores rem frumentariam esse administratam. ne id quidem ei licet dicere: propterea quod ipsius literæ recitantur ad ciuitates de ternis denariis missæ. Quæ est igitur defensio? feci quod arguis, coegi pecuniasmaximas cellæ nomine. sed hoc mihi licuit: vobis, si prospicitis, licebit. Periculosum prouinciis, genus iniuriæ confirmari iudicio: perniciosum nostro ordini, populum Romanum existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicandoreligiose defendere. Atque, isto prætore, iudices, non solum æstimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. neque enim id quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperauit. Summam faciam vobis ex literis publicis & testimoniis ciuitatum frumenti in cellam imperati. reperietis quinquies tanto, iudices, amplius istum,

quam qnantum ei in cellam sumere licitum sit, ciuitatibus imperasse. Quid ad hanc impudentiam addi potest, si & æstimauit tanti, vt homines ferre non possent; & tanto plus quam erat ei concessnm legibus, imperauit? Quapropter cognita tota re frumētaria, iudices, iam facillime perspicere potestis, amissam esse populo Romano Siciliam fructuosissimam, atque oportunissimam prouinciam, nisi eam vos istius dānatione recuperatis. Quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, & si aratorum numerum ac nomen extinxeris? quid enim potest esse in calamitate residui, quod non ad miseros aratores, isto prætore per summam iniuriam, ignominiamq; peruenerit? quibus, cum decumas dare deberent; vix*ipsis decumæ relictæ sunt? cum pecunia deberetur; soluta non est: cum optima æstimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset; etiam instrumēta agrorum vendere coacti sunt. Dixi iam antea, iudices, vt has omnes iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis, & iucunditate quadam, quam fructu atque emolumento teneri. etenim ad incertum casum, & euentum, certus quotannis labor, & certus sumptus impenditur, annona porro pretium, nisi in calamitate fructuū non habet. si autem vbertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis: vt aut male vendendum intelligas, si processit: aut male perceptos fructus, si recte licet vendere. Totæ autem res rusticę eiusmodi sunt, vt eas non ratio, neque labor, sed res incertissimæ, venti, tempestatesque moderentur. Hinc cum vnæ decumæ lege &*condicione trahantur, alterę nouis institutis propter annonæ rationem imperentur: ematur præterea frumentum quotannis publice: postremo etiam in cellam magistratibus & legatis imperetur: quid, aut quantum præterea est, quod aut liberum possit habere ille arator, ac dominus in potestate suorum fructuum aut

in

in ipsis fructibus solutum? Quod si hæc feruntur omnia: si vobis potius ac populo Romano, quam sibi, & suis commodis, opera, sumptu, labore deseruiunt: etiamne hæc noua debent edicta, & imperia prætorum, & Apronij dominationem, & Veneriorum seruorum furta, rapinasque perferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare vltro, pecuniam grandem dare? etiamne hæc tot detrimenta, atq; damna cum maximis iniuriis contumeliisque perferre? Itaque hæc, iudices, quæ pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. arationes tota Sicilia desertas, atque a dominis relictas esse cognoscitis. neque quidquam aliud agitur hoc iudicio, nisi vt antiquissimi socij fidelissimiq; Siculi, coloni populi Romani, atq; aratores, vestra seueritate, & diligentia, me duce, atque auctore, in agros atq; in sedes suas reuertantur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER VI.

ORATIO NONA.

ENIO nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; vt amici eius, morbum, & insaniam; vt Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, nescio. rem vobis proponam: vos eam suo*nominis pondere penditote. genus ipsum prius cognoscite, iudices: deinde fortasse non magnopere quæretis,

quo id nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere prouincia, tot oppidis, tot familiis, tam copiosis, vllum argenteum vas, vllum Corinthium, aut Deliacum fuisse: nego vllam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quidquam ex auro, aut ebore factum, signum vllum æneum, marmoreum, eburneum: nego vllum picturam, neque in tabulis, neque textilem fuisse, quin *quæsierit, inspexerit; quod placitum sit, abstulerit. magnum videor dicere. attendite etiam, quemadmodum dicam. non enim verbi, neque criminis augendi caussa complector omnia. cum dico, nihil istum eiusmodi rerum in tota prouincia reliquisse, Latine me scitote, non accusatorie loqui. etiam planius: nihil in ædibus cuiusquam, ne in oppidis quidem: nihil in locis communibus, ne in fanis quidem: nihil apud Siculum, nihil apud ciuem Romanum: deniq; nihil istum, quod *oculos animumque accenderit, neq; priuati, neq; publici, neq; profani, neq; sacri, tota in Sicilia reliquisse. Vnde igitur potius incipiam, quam ab ea ciuitate, quæ tibi vna in amore, atque in deliciis fuit? aut ex quo potius numero, quam ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur: cum apud tuos Mamertinos inueniare improbissima ratione esse prædatus. C. Heius est Mamertinus (omnes hoc mihi, qui Messanam accesserunt, facile concedent) omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. huius domus est vel optima Messanæ, notissima quidem certe, & nostris hominibus apertissima, maximeque *perhospitalis. Ea domus ante aduentum istius sic ornata fuit, vt vrbi quoque esset ornamento. nam ipsa Messana, quæ situ, mœnibus, portuq; ornata sit ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua, atque nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in ædibus a maioribus traditum, perantiquum:

antiquum: in quo signa pulcherrima quattuor summo artificio, summa nobilitate: quæ non modo istum hominem ingeniosum, atque intelligentem, verum etiam quemuis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: vnum Cupidinis marmoreum Praxitelis: (nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina) idem opinor artifex eiusdem modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis: propter quem Thespiæ visuntur, nam alia visendi caussa nulla est. Itaq; ille L. Mummius, cum Thespiis ea, quæ ad ædem Felicitatis sunt, ceteraq; profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit. Verum, vt ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules egregie factus ex ære. is dicebatur esse Myronis, vt opinor: & certe ita est. * ante hosce deos erant tabulæ, quæ cuiuis sacrarij religionem significare possent; erant ænea præterea duo signa non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu, atque vestitu, quæ, manibus sublatis, sacra quædam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Canephoræ ipsæ vocabantur. sed earum artificem quem; quemnam? recte admones. Polycletum esse dicebant. Messanam, vt quisque nostrum venerat, hæc visere solebat: omnibus hæc ad visendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quam ciuitati. C. Claudius, cuius ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse, vsus est hoc Cupidine tamdiu, dum forum diis immortalibus, populoque Romano habuit ornatum: & cum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus; vt illis benignis vsus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportãdum. Nuper homines nobiles eiusmodi, iudices? & quid dico nuper? immo vero modo, ac plane paullo ante vidimus; qui forum, ac basilicas non

ſpolijs prouinciarum, ſed ornamentis amicorum: commodis hoſpitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen ſigna, atq; ornamenta ſua cuiq; reddebant, non ablata ex vrbibus ſociorum quatridui cauſſa per ſimulationem ædilitatis, domum deinde, atq; ad ſuas villas auferebant. Hæc omnia, quæ dixi, ſigna, iudices, ab Heio de ſacrario Verres abſtulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud vllum tamen, præter vnum peruetus ligneum, Bonam Fortunam, vt opinor. eam iſte domi ſuæ habere noluit. Pro deum hominumq; fidem; quid hoc eſt? quæ hæc cauſſa? quæ hæc impudentia eſt? quæ dico ſigna, antequam, abs te ſublata ſunt, Meſſanam cum imperio nemo venit, quin viderit. tot prętores, tot conſules in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt, tot homines cuiuſquemodi: non loquor de integris, innocentibus, religioſis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorum nemo ſibi tam vehemēs, tam potens, tam nobilis viſus eſt qui ex illo ſacrario quidquam poſcere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres quod vbiq; erit pulcherrimum auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletiſſimas domus iſtius vna capiet? idcirco nemo ſuperiorum attigit, vt iſte tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, vt C. Verres poſſet auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam diſciplinam: facile illo ſacrario patrio continebatur: Heio ſe a maioribus relictum eſſe ſciebat: ad hæreditatem ſacrorum non quærebat meretricis heredem. Sed quid ego tam vehementer inuehor? verbo iam vno repellar, emi, inquit. O dij immortales præclaram defenſionem. mercatorem cum imperio, ac ſecuribus in prouinciam miſimus: qui omnia ſigna, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coemeret: nihil cuiquam relinqueret. hæc enim mihi ad omnia defenſio patefieri videtur, emiſſe. Primũ, ſi

ſi id, quod vis, tibi ego concedam, vt emeris; quoniam in toto hoc genere hac vna defenſione vſurus es: quæro cuiuſmodi tu iudicia Romæ putaris eſſe, ſi tibi hoc quemquam conceſſurum putaſti, te in prætura, atque imperio, tot res, tam prætioſas, omnes denique res, quæ alicuius pretij fuerint, tota ex prouincia coemiſſe? Videte maiorum diligentiam, qui nihildum etiam iſtiuſmodi ſuſpicabantur, verum tamen ea, quæ paruis in rebus accidere poterant, prouidebant. Neminem, qui cum poteſtate, aut legatione in prouinciam eſſet profectus, tam amentem fore putarunt, vt emeret argentum: dabatur enim de publico. vt veſtem: præbebatur enim legibus: mancipium putauerunt, quo & omnes vtimur, & non præbetur a populo. ſanxerunt, ne quis emeret mancipium, niſi in demortui locum. ſi quis Romæ eſſet demortuus? immo, ſi quis ibidem. non enim te inſtruere domum tuam voluerunt in prouincia; ſed illum vſum prouinciæ ſupplere. quæ fuit cauſſa, cur tam diligenter nos in prouincijs ab emptionibus remouerent? hæc, iudices, quod putabant ereptionem eſſe, non emptionem, cum venditori ſuo arbitratu vendere non liceret. in prouincijs intelligebant, ſi is, qui eſſet cum imperio ac poteſtate, quod apud quemque eſſet, emere vellet, idq; ei liceret: fore, vti quod quiſque vellet, ſiue eſſet venale, ſiue non eſſet, quanti vellet, auferret. Dicet aliquis, Noli iſto modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquæ religionis rationem exquirere: cōcede, vt impune emerit, modo vt bona ratione emerit, nihil pro poteſtate, nihil ab inuito, nihil per iniuriam, ſic agam. ſi quid venale habuit Heius, ſi id quanti æſtimabat, tanti vendidit· deſino quærere, cur emeris. Quid igitur nobis faciundum eſt? num argumentis vtendum in re eiuſmodi? quærendum credo eſt, Heius iſte num æs alienum habuerit, num auctionem fecerit: ſi fecit, num tanta difficultas e-

um rei nummariæ tenuerit, tanta egestas, tanta vis oppresserit, vt sacrarium suum spoliaret, vt deos patrios vēderet. At hominem video auctionem fecisse nullam; vendidisse, præter fructus suos, nihil vmquam; non modo in ære alieno nullo, sed in suis nummis* multos esse, ac semper fuisse. si hęc cōtra, ac dico, essent omnia; tamen illum hæc, quæ tot annos in familia, sacrarioq; maiorum fuissent, venditurum nō fuisse. Quid si magnitudine pecuniæ persuasum est ei? verisimile non est, vt ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suæ, monumētisq; maiorum pecuniam anteponeret. Sunt ista: verumtamen abducuntur homines nōnumquam etiam ab institutis suis, magnitudine pecuniæ. Videamus quāta ista pecunia fuit, quæ potuerit Heium hominem maxime locupletem, minime auarum ab humanitate, & pietate, ab religione deducere. Ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas, referre: hæc omnia signa Praxitelis, Myronis, Polycleti H-S. * VI. mil. & D. Verri vendita sunt. Recita ex tabulis. Iuuat me, hæc pręclara nomina artificum, quæ isti ad cælum ferūt, Verris æstimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis H-S. M D C. profecto hinc natum est, Malo emere, quam rogare. Dicet aliquis, Quid? tu ista permagno æstimas? ego vero ad meam rationem, vsumq; non æstimo. verum tamen a vobis ita arbitror spectari oportere, quanti hæc eorum iudicio, qui studiosi sint harum rerum, æstimentur: quanti venire soleant: quanti hæc ipsa, si palam, libereque venirent, venire possent: deniq; ipse Verres, quanti æstimet. numquam enim, si denarijs quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, vt propter eum in sermonem hominum, atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrū igitur nescit, quanti hæc æstimentur? in auctione signum æneum non magnum H-S. C X X. millibus venire non vidimus? quid si velim nominare homines, qui aut non minoris,

ris,aut etiam pluris emerent? nonne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis,idem est æstimationis.difficile est enim finem facere prætio; nisi libidini feceris.Video igitur Heium, neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniæ adductum esse, vt hæc signa venderet,teque ista simulatione emptionis, vi, metu,imperio,fascibus, ab homine eo quem vna cum ceteris socijs non solum potestati tuæ,sed etiam fidei populus Rom.commiserat, eripuisse,atque abstulisse. Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine,quam vt hæc eadem dicat ipse Heius?nihil profecto.sed ne difficilia optemus.Heius est Mamertinus. Mamertina ciuitas istum publice communi consilio sola laudat· omnibus ipse ceteris Siculis odio est.ab his solis amatur.eius autem legationis, quæ ad istum laudandum missa est, princeps est Heius.Etenim est primus ciuitatis: ne forte,dum publicis mandatis seruiat;de priuatis iniurijs reticeat.hæc cum scirem & cogitarem, commisi tamen me iudices Heio.produxi eum prima actione:neq; id tamen vllo periculo feci. Quid enim poterat Heius respondere,si esset improbus? si sui dissimilis?signa illa domi suæ esse,non apud Verrē? qui poterat quidquam eiusmodi dicere? vt homo turpissimus esset,impudentissimeq; mētiretur, hoc diceret,illa se habuisse venalia,eaq; sese quanti voluerit,vendidisse.Homo domi suæ nobilissimus,qui vos de religione sua, ac dignitate vere existimare maxime vellet,primo dixit se istū publice laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde, neque se illa habuisse venalia,neq; vlla condicione,si vtrum vellet,liceret, adduci vmquā potuisse,vt venderet illa, quæ in sacrario fuissent a maioribus suis relicta, & tradita.Quid sedes Verres? quid expectas? quid te a Centuripina ciuitate, a Catinensi, ab Halesina, Tyndaritana,Ennensi, Agyrinensi, ceterisque Sici-

liæ ciuitatibus circumueniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quẽadmodum dicere solebas, Messana circumuenit. tua inquam, Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, prædarum ac furtorum receptrix. adest enim vir amplissimus eius ciuitatis, legatus huiusce iudicij caussa domo missus, princeps laudationis tuæ, qui te publice laudat. ita enim mandatum, atque imperatum est. tametsi rogatus de Cybea, tenetis memoria quid responderit: ædificatam publicis operis publice coactis, eique ædificandæ publice Mamertinum senatorem præfuisse. Idem ad vos priuatim, iudices, cõfugit: vtitur hac lege, qua iudicium est communis, & priuatæ rei sociorum. tametsi lex est de pecunijs repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere desiderat: sacra se maiorũ suorum repetere abs te dicit; deos penates a te patrios reposcit. Ecqui pudor est? ecqua religio, Verres? ecqui metus? habitasti apud Heium Messanæ: res *illum diuinas apud eos deos in suo sacrario prope quotidie facere vidisti, nõ mouetur pecunia: deniq; quæ ornamenti caussa fuerunt non * requirit: habe Canephoras: deorum simulacra restitue. quæ quia dixit, quia, tempore dato, modeste apud vos socius, amicusque populi Romani questus est, quia religioni suæ non modo in dijs patriis repetundis, sed etiam in ipso iureiurando, ac testimonio proximus fuit; hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis vnum, illum ipsum, qui naui istius ædificandæ publice præfuit, qui a senatu peteret, vt Heius ignominia afficeretur. Homo amentissime, quid putasti? te impetraturum? quanti is a ciuibus suis fierit, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? verum fac te impetrauisse: fac aliquid grauius in Heium statuisse Mamertinos: * quantam putas auctoritatem laudationis eorum futurum, si in eum quem cõstet verum pro testimonio dixisse,

pœnam

pœnam * constituerent? tametsi quæ est ista laudatio, cnm laudator interrogatus lædat necesse est? Quid? isti laudatores tui, nonne testes mei sunt? Heius est laudator; læsit grauissime. producam ceteros: reticebunt, quę poterunt, libenter: dicent quę necesse erit * ingratis. Negent isti onerariam nauē maximam ædificatam esse Messanæ? negent, si possint. negent ei naui faciundæ senatorem Mamertinum publice præfuisse? vtinam negent. Sunt etiam cetera,* quæ malo integra reseruare; vt quam minimis sit illis temporis ad meditandum confirmandumque periurium. hæc tibi laudatio procedat in numerum. hi te homines auctoritate sua subleuent, qui te neque debent adiuuare, si possint: neq; possunt, si velint: quibus tu priuatim iniurias plurimas contumeliasque imposuisti: quo in oppido multas * familias in perpetuum infames tuis stupris, flagitijsq; fecisti. At publice commodasti. non sine magno quidem reipub. prouinciæq; Siciliæ detrimento. Tritici modium LX. millia empta populo Romano dare debebant, & solebant. abs te solo remissum est. Resp. detrimentum fecit, quod per te imperij ius vna in ciuitate imminutum est: Siculi, quod hoc non de summa frumenti detractum est; sed translatum in Centuripinos, & Halesinos immunes populos: & hoc plus impositum, quam ferre possent. Nauem imperare ex fœdere debuisti: remisisti in triennium. militē nullum vmquam poposcisti per tot annos. fecisti item vti prædones solent: qui cū cōmunes hostes sint omnium; tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam præda quos augeant: & eos maxime, qui habent oppidum oportuno loco: quo sæpe adeundum sit nauibus; nonnunquam etiam necessario. Phaselis illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs ante Cilicum, atq; prædonum: Lycij illam Græci homines incolebant. sed quod erat eiusmodi loco, at-

que ita proiecta in altum, vt & exeuntes e Sicilia prædones sæpe ad eam necessario deuenirent; & cũ ex hisce se locis reciperent, eodem deferrentur: asciuerũt illud sibi oppidum piratæ, primo, commercio; deinde etiam societate. Mamertina ciuitas improba antea non erat; etiam erat inimica improborũ: quæ C. Catonis illius, qui consul fuit impedimẽta retinuit. at cuius hominis? clarissimi, potentissimiq;, qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est.* Ita? C. Cato duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani sororis filius: quo damnato, tum cum seuera iudicia fiebãt, H-S. X V I I I. millibus lis æstimata est, huic Mamertini irati non fuerunt: qui maiorem sumptum, quam quanti Catonis lis ęstimata est, in Timarchidis prãdium sæpe fecerunt. Verum hæc ciuitas isti prædoni, ac piratæ Siciliensi Phaselis fuit. huc omnia vndique deportabantur: apud istos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant sepositum, ac reconditum: per istos, quæ volebat, in nauem clam imponenda, occulte exportanda curabat: nauem denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam, ædificandamq; curauit. pro hisce rebus vacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiæ, rerum denique omnium, per triennium soli non modo in Sicilia, verum, vt opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti, ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. hinc illa Verrea nata sunt: hinc in conuiuium Sext. Cominium protrahi iussit; in quem scyphum de manu iacere conatus est: quem obtorta gula de conuiuio in vincula, atque in tenebras abripi iussit. hinc illa crux, in quam ciuem Rom. iste multis inspectantibus sustulit: quam non ausus est vsquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua, ac latrocinia * communicasset. Laudatum etiam vos quem-

quemquam venire audetis? qua auctoritate? vtrum quam apud senatorium ordinē; an quam apud populum Romanum habere debetis? Ecqua ciuitas est, non modo in prouincijs nostris, verum in vltimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis, ac barbara? rex denique ecquis est, qui senatorem populi Romani tecto ac domo non inuitet? qui honos non homini solum habetur; sed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus; deinde ordinis auctoritati. quæ nisi grauis erit apud socios, & exteras nationes, vbi erit imperij nomen & dignitas? Mamertini me publice non inuitarunt. me cum dico, leue est. Senatorem populi Romani si non inuitarunt, honorem debitum detraxerunt, non homini, sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima, & amplissima Cn. Pompeij Basilici: quo etiam si esset inuitatus a vobis, tamen diuertisset. erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeij sunt, domus honestissima: quo L. frater meus summa illorum voluntate diuertit. Senator populi Romani quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit, & pernoctauit in publico. nulla hoc ciuitas vmquam alia commisit. Amicum enim nostrum in iudicium vocabas. tu, quid ego priuatim negotij geram, interpretabere in * minuendo honore senatorio? verum hæc cum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo a vobis adhuc solis contemptus est, in populi Rom. quidem conspectum, quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc ciuis Rom. sanguine redundat, quæ fixa est ad portum, vrbemque vestram, reuellistis; neque in profundum abiecistis, locumque illum omnem expiastis; quam Romam, atque in horum conuentum adiretis? In Mamertinorum solo fœderato, atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. vestrane vrbs electa est, ad

quam qui adirent ex Italia, crucem ciuis Romani prius, quam quemquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis, item incolis vestris, ciuibus Rom. ostendere soletis; quo minus sibi arrogent, minusque vos despiciant, cum videant ius ciuitatis, illo supplicio esse mactatum. Verum hæc emisse te dicis. Quid illa Attalica, tota Sicilia nominata, ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? licuit eodem modo, vt signa. quid enim actum est? an literis pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit. minus clarum putauit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum. At quomodo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit Heius. cum quæsissem nunquid aliud de bonis eius peruenisset ad Verrem; respondit, istum ad se misisse, vt sibi mitteret Agrigētum peripetasmata, quæsiui an misisset: respondit id, quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse prætori: misisse. rogaui peruenissentne Agrigētum: dixit peruenisse. * quæsiui an domum reuertissent: negauit adhuc reuertisse. risus populi atque admurmuratio omnium facta est. Hic tibi in mentem non venit, iubere, vt hæc quoque referret H S. VI. mill. se tibi vendidisse? metuisti ne æs alienum tibi cresceret, si H-S. VI. millib. tibi constarent ea, quæ tu facile posses vendere H-S. CC. millib. fuit tanti, mihi crede. haberes quod defenderes: nemo quæreret, quanti illa res esset: si modo te posses docere emisse, facile cui velles tuam caussam, & factum probares. nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, nō habes, Quid? a Philarcho Centuripino homine locuplete, ac nobili phaleras pulcherrime factas, quæ regis Hieronis fuisse dicuntur, vtrum tandē abstulisti, an emisti? in Sicilia quidem cum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam (non enim parum res erat clara) tam te has phaleras a Philarcho

Centu-

Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobiles, ab Aristo Panormitano, quā tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim si Philarchus vendidisset, non ei postea quam reus factus es, redditurum te promisisses. quod quia vidisti plures scire, cogitasti, si ei reddidisses, te minus *inuidiæ habiturum, rem nihilominus testatam futuram: non reddidisti. dixit Philarchus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum, vt amici tui appellant, studiose cupisse te celare de phaleris: cum abs te appellatus esset, negasse habere sese: apud aliū *quoque eas habuisse depositas, nequa inuenirentur: * tuam tantam fuisse sagacitatem, vt eas per illum ipsum inspiceres, vbi erant depositæ: tum se deprehēsum negare non potuisse ita ab se inuito ablatas phaleras gratis. Iam vt hæc omnia reperire ac perscrutari solitus sit, iudices, est operæpretiū cognoscere. Cybiratæ sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse; alterum esse pictorem. hosce, opinor, Cybiræ, cum in suspicionem venissent suis ciuibus, fanum expilasse Apollinis; veritos pœnam iudicij ac legis, domo profugisse. quod Verrem artificij sui cupidum cognouerant tum, cum iste, id, quod ex testibus didicistis, Cybiram cum inanibus syngraphis venerat: domo * profugientes ad eum se exules, cum iste esset in Asia, contulerunt. habuit secum eos ab illo tempore, & in legationis prædis atq; furtis, multum illorum opera, consilioque vsus est. hi sunt illi, quibus, in * tabulis retulit sese Q. Tadius dedisse iussu istius, Græcis pictoribus. eos iam bene cognitos & reprobatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam venerunt; mirandum in modum canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia, & peruestigabant, vt vbi quidquid esset, aliqua ratione inuenirent. aliud minitando, aliud pollicēdo; aliud per seruos, aliud per liberos; per amicū aliud,

aliud per inimicum inueniebant. quidquid illis placuerat, perdendum erat. nihil aliud optabant, quorum poscebatur argentum, nisi vt Hieroni, & Tlepolemo displiceret. Vere, mehercules, hoc, iudices, dicam. memini Pamphilum Lilybætanum hospitem meum, & amicum, nobilem hominem, mihi narrare: cum iste ab sese hydriam Boeti manu factam, præclaro opere, & grandi pondere, per potestatem abstulisset; se sane tristem, & conturbatum domum reuertisse; quod vas eiusmodi, quod sibi a patre, & a maioribus esset relictum, quo solitus esset vti ad festos dies, ad hospitum aduentum a se esset ablatum. Cum sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius; iubet me scyphos sigillatos ad prætorem statim afferre. permotus sum, inquit: binos habebam: iubeo promi vtrosque; ne quid plus mali nasceretur: & mecum ad prætoris domum ferri. eo cum venio, prætor quiescebat: fratres illi Cybiratæ inambulabant. qui, simul vt me viderunt, Vbi sunt Pamphile, inquiunt, scyphi? ostendo tristis: laudant: incipio queri, me nihil habiturum quod alicuius esset pretij, si etiam scyphi essent ablati. tum illi, vbi me conturbatum vident: quid vis nobis dare, isti abs te ne auferantur? ne multa, H-S.C*C. me, inquit, poposcerunt: dixi me daturum C. vocat interea prętor: scyphos poscit. tum illos cœpisse prætori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius prætij scyphos esse Pamphili: luteum negotium esse, non dignum, quod in suo argento Verres haberet. at ille, idem sibi videri. ita Pamphilus scyphos optimos aufert. Et, mehercules, ego antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebam esse, ista intelligere; tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirē nulla in re quidquam simile hominis habere. tum primū intellexi ad eam rem istos fratres Cybiratas fuisse, vt iste in furādo manibus suis; oculis illorū vteretur.

retur. At ita studiosus est huius præclaræ existimationis, vt putetur in hisce rebus intelligens esse: vt nuper (videte hominis amentiam) posteaquam est comperendinatus, cum iam pro damnato, mortuoque esset, ludis Circensibus mane apud L. Sisennam virum primarium, cum essent triclinia strata, argentumque expositum in ædibus, cum pro dignitate L. Sisennæ domus esset plena hominum honestorum, accesserit ad argentum, contemplari vnumquodque otiose, & considerare cœperit. mirari stultitiam alij, quod in ipso iudicio, eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem augeret: alij amentiam; cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quidquam illorum * veniret in mentem. pueri autem Sisennæ, credo qui audiuissent, quæ in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deiicere, neq; ab argento digitum discedere. Est boni iudicis paruis ex rebus coniecturam facere vniuscuiusque & cupiditatis, & incontinentiæ, qui reus lege, & reus comperendinatus, re & opinione hominum pæne damnatus, temperare non potuerit maximo conuentu, quin L. Sisennæ argentum tractaret, & consideraret: hunc in prouincia prætorem quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse? Verum vti Lilybæum, vnde digressa est, oratio reuertatur, Diocles est Pamphili gener illius, a quo hydria ablata est, Popillius cognomine. ab hoc abaci vasa omnia, vt exposita fuerant, abstulit. dicat se *emisse. etenim hic propter magnitudinem furti sunt, vt opinor, literæ factæ. iussit Timarchidem æstimare argentum. quo modo? quo qui vmquam tenuissime in donatione histrionum æstimauit. Tametsi iamdudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, & quæram, vtrum emeris, & quomodo, & quanti emeris: quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptum, quid

argenti in prouincia Sicilia pararis, vnde quidq; aut quanti emeris. quid fit? quamquam non debebam ego abs te has literas poscere. me enim tabulas tuas habere, & proferre oportebat. verum negas te horum annorum aliquot confecisse. compone hoc, quod postulo, de argento: de reliquo videro. nec scriptum habeo, nec possum edere. Quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum tam etiam ante praeturam; multa ad villas tuas posita; apud amicos multa deposita; multa aliis data atque donata: tabulae nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici vellet, relictum, fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coemisse tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. si quas tabulas profers, in his, quae habeas, quomodo habeas, scriptum non est, horum autem temporum, cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas: nonne te & prolatis, & non prolatis tabulis condemnari necesse est? Tu a M. Coelio equite Ro. lectissimo adolescente, quae voluisti vasa argentea Lilybaei abstulisti: tu C. Cacurij promptissimi hominis, & experientis, & in primis gratiosi, suppellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam & pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sulla ciuis Romauus factus est omnibus scientibus Lilybaei abstulisti. Non tibi obiicio quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium Niconis filium Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti, ac depeculatus es. taceo. non enim putat ille sibi iniuriam factam: propterea quod homini iam perdito, & collum in laqueum inserenti, subuenisti, cum pupillis. Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es. gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti: & abs te

nihil

nihil rectius factum esse dico. a Lisone vero Lilybætano primo homine, apud quem diuersatus es, Apollinis signum ablatum certe esse non oportuit. At dices te emisse. scio H-S. M. ita opinor. scio inquam: proferam literas: & tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui Marcellus tutor est, a quo pecuniam grādem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybæi vtrum empta esse dicis, an confiteris erepta? Sed quid ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo: quæ tantūmodo in furtis istius, & damnis eorum, a quibus auferebat, versatæ esse videantur? accipite si vultis, iudices, rem eiusmodi, vt amentiam singularem, vt furorem iam, non cupiditatem eius perspicere possitis. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. is Lilybæi multos iam annos habitat, homo & domi nobilis, & apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus, & gratiosus. de hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata: in his pocula duo quædam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu summo artificio facta quod iste vbi audiuit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciundi, verum etiam auferendi, vt Diodorum ad se vocaret, ac posceret. ille, qui illa non inuitus haberet, respondit se Lilybæi non habere: Melitæ apud quenquam propinquum suum reliquisse. tum iste continuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses, vt ea vasa perquirant: rogat Diodorum, vt ad illum suum propinquum det literas. nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus homo frugi, ac diligens, qui sua seruare vellet, propinquo suo scribit, vt iis, qui a Verre venissent, responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybæum. ipse interea recedit. abesse ab domo paulisper maluit, quam præsens illud optime factum argentum amittere. Quod vbi audiuit iste, vsque eo est com-

motus, vt ſine vlla dubitatione inſanire omnibus, ac furere videretur. quia non potuerat argentum eripere, ipſe a Diodoro erepta ſibi vaſa optime facta dicebat. minitari abſenti Diodoro: vociferari palam: lachrymas interdum vix tenere. Eriphalam accepimus in fabulis ea cupiditate, vt cũ vidiſſet monile, vt opinor, ex auro & gemmis; pulchritudine eius incenſa ſalutem viri proderet, ſimilis iſtius cupiditas: hoc etiam acrior atq; inſanior; quod illa cupiebat id, quod viderat: huius libidines non ſolum oculis, ſed etiam auribus excitabantur. conquiri Diodorum tota prouincia iubet. ille ex Sicilia caſtra iam mouerat, & vaſa collegerat. Homo, vt aliquo modo illum in prouinciam reuocaret, hanc excogitauit rationem, ſi hæc ratio potius, quam amẽtia nominanda eſt: apponit de ſuis canibus quendam, qui dicat ſe Diodorum Melitenſem rei capitalis reum velle facere. primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietiſſimum, ab omni non modo facinore, verumetiam minimi errati ſuſpicione remotiſſimum: deinde eſſe perſpicuũ, fieri omnia illa propter argentum. Iſte non dubitat iubere nomen deferri. & tum primum, opinor, iſtum abſentis nomen recepiſſe. Res * clara Sicilia tota, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium: neq; ſolũ præſentes reos fieri, ſed etiam abſentes. Diodorus Romæ ſordidatus circum patronos atq; hoſpites curſare: rem omnibus narrare. literæ mittuntur iſti a patre vehementes? ab amicis item, videret quid ageret de Diodoro, quo progrederetur: rem claram eſſe, & inuidioſam: inſanire hominem, periturum hoc vno crimine, niſi cauiſſet. iſte etiam tum patrem, ſi non in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum ſe ſatis inſtruxerat: primus annus erat prouinciæ: non, vt in Sthenio, iam refertus pecunia. itaque furor eius paullulum non pudore, ſed metu, ac

ac timore repressus est. cōdemnare Diodorum non audet: absentem de reis eximit. Diodorus interea, prætore isto, prope triennium prouincia, domoque caruit. ceteri non solum Siculi, sed etiam ciues Romani hoc statuerant: quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse quod quisquam putaret se, quod isti paullo magis placeret, conseruare, aut domi retinere posse. postea vero quam intellexerunt, isti virum fortem, quem summe prouincia expectabat, Q. Arrium non succedere: statuerunt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum, promptissimumque esset. Tum iste ab equite Rom. splendido, & gratioso Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi Romani & iudicem esse, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert. Imprudens huc incidi, iudices. emit enim, non abstulit. nollem dixisse iactabit se, & in his equitabit equuleis. emi: pecuniam solui. credo. etiam tabulæ proferentur. est tanti. cedo tabulas. dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. Verumtamen quid erat, quod Calidius Romæ quereretur, se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, vt etiam cum ceteris Siculis despoliaretur: si emeras quid erat, quod confirmabat, se abs te argentum esse repetiturum, si tibi sua volūtate vendiderat? tu porro posses facere, vt Cn. Calidio non redderes? præsertim cum is L. Sisenna defensore tuo, tam familiariter vteretur, &, cum ceteris familiaribus Sisennæ reddidisses? deinde non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosori quam Cn. Calidus est, L. Cordio te argentum per Potamonem amicum tuum reddidisse. qui quidem ceterorum caussam apud te difficiliorem fecit. Nam cum te compluribus confirmasses redditurum; posteaquam Cordius pro testi-

monio dixit, te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti: quod intellexisti te, præda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio equiti Romano per omnes prætores licuit argentum habere benefactum: licuit posse domesticis copiis, cum magistratum aut aliquem superiorem inuitasset; ornare, & apparare conuiuium. multi domi Cn. Calidij cum imperio, ac potestate fuerunt: nemo inuentus est tam amens, qui illud argentum tam præclarum, ac tam nobile eriperet: nemo tam audax, qui posceret: nemo tam impudens, qui postularet, vt venderet. Superbum est enim, iudices, & non ferendum, dicere prætorem in prouincia homini honesto, locupleti, splendido, Vende mihi vasa cælata. hoc est enim dicere, Non es dignus tu, qui habeas, quæ tam bene facta sint: meæ dignitatis ista sunt. Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, vt non conferam vitam, atque existimationem tuam cum illius (neque enim est conferenda, hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis: quod H-S. LXXX. millia diuisoribus, vt prætor renuntiarere, dedisti: trecenta accusatori, ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi visum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere, quam te? Iactat se iamdudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. Num etiam de L. Papyrio viro primario, locuplete, honestoq; equite Romano turibulum emisti? qui pro testimonio dixit te, cum inspiciendum poposcisses, auulso emblemate remisisse: vt intelligatis, in homine intelligentiam esse, non auaritiam, artificij cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papyrio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in turibulis omnibus, quæcumque in Sicilia fuerunt. incredibile est autem, quam multa & quam præclara fuerint. credo tum, cum Sicilia florebat opibus, & copiis, magna artificia fuisse in ea insula.

Nam domus erat ante iſtum prætorem nulla paullo locupletior, qua in domo hæc non eſſent, etiam ſi præterea nihil eſſet argenti: patella grandis, cum ſigillis, ac ſimulacris deorum, patera, qua mulieres ad res diuinas vterentur, turibulum: hæc autem omnia antiquo opere, & ſummo artificio facta: vt hoc liceret ſuſpicari, fuiſſe aliquando apud Siculos peræqua proportione cetera: ſed quibus multa fortuna ademiſſet, tamen apud eos remanſiſſe ea, quæ religio retinuiſſet. Dixi, iudices, multa fuiſſe fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne vnum quidem eſſe. Quid hoc eſt? quod monſtrum, quod prodigium in prouinciam miſimus? nonne vobis id egiſſe videtur, vt non vnius libidinem, non ſuos oculos, ſed omnium *auariſſimorum inſanias, cum Romam reuertiſſet, expleret? qui ſimul atq; in oppidum quodpiam venerat; immittebantur illi continuo Cybiratici canes; qui inueſtigabant, & perſcrutabantur omnia. ſi quod erat grande vas, & maius opus inuentum, læti auferebant. ſi minus eiuſmodi quippiam venari poterant; illa quidem certe pro lepuſculis capiebantur, patellæ, pateræ, turibula. Hic quos putatis fletus mulierum? quas lamentationes fieri ſolitas eſſe in hiſce rebus? quæ forſitan vobis paruæ eſſe videantur: ſed magnum & acerbum dolorem commouent, mulierculis præſertim, cum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res diuinas vti conſueuerunt; quæ a ſuis acceperunt; quæ in familia ſemper fuerunt. Hic nolite expectare dum ego hoc crimen agam oſtiatim, ab Aeſchylo Tyndaritano iſtum pateram abſtuliſſe, a Thraſone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino turibulum. cum teſtes ex Scilia dabo, quem volet eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, turibulis: non modo oppidum nullum, ſed ne domus quidem paullo locupletior expers huius iniuriæ reperietur. * quin cum in conuiuium

venisset, si quidquam cælati aspexerat, manum ab-stinere iudices, non poterat. Cn. Pompeius est, Philo, qui fuit Tyndaritanus. is cenam isti dabat apud villam in Tyndaritano. Fecit quod Siculi non audebant. ille, ciuis Rom. quod erat, impunius id se facturum putauit. apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. iste continuo vt vidit, non dubitauit illud insigne penatium, hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere. sed tamen, quod antea de istius abstinentia dixeram, sigillis auulsis reliquum argentum sine vlla auaritia reddidit. Quid? Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hospiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? cenabat apud eum. argentum * illi ceterum purum apposuerat, ne purus ipse relinqueretur: duo pocula non magna, verumtamen cum emblematis, * hic quasi festiuum acroama, ne sine corollario de conuiuio discederet ibidem, conuiuis inspectantibus, emblemata auellenda curauit. Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor: neque opus est, nec fieri vllo modo potest. tantummodo vniuscuiusq; de vario improbitate generis indicia apud vos & exempla profero. neque enim ita se gessit in his rebus, tamquam rationem aliquando esset redditurus; sed prorsus ita, quasi aut reus numquam esset futurus; aut quo plura abstulisset; eo minore periculo in iudicium esset venturus: qui hæc, quæ dico iam non occulte, non per amicos, atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio & potestate. Catinam cum venisset, oppidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se Proagorum, hoc est, summum magistratum vocari iubet: ei palam imperat, vt omne argentum, quod apud quemque esset Catinæ, conquirendum curaret, & ad se * afferendum. Philarchum Centuripinum primarium hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem

iuratum

iuratum dicere audistis? sibi istum, negotium dedisse, atque imperauisse, vt Centuripis in ciuitate totius Siciliæ multo maxima, & locupletissima, omne argentum conquireret, & ad se comportari iuberet. Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. Illa vero optima, quod cum Haluntium venisset prætor laboriosus, & diligens, ipse in oppidum * accedere noluit, quod erat difficili ascensu, atque arduo: Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi suæ, sed tota Sicilia in primis nobilem vocari iussit. ei negotium dedit, vt quidquid Haluntij esset argenti celati, aut si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare ex oppido deportaretur. ascendit in oppidum Archagathus homo nobilis, qui a suis & amari, & diligi vellet, ferebat grauiter, illam sibi ab isto prouinciam datam: nec quid faceret, habebat. pronuntiat quid sibi imperatum esset: iubet omnes proferre, quæ haberent: metus erat summus: ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum & argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum exspectabat. quem concursum factum in oppido putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderent, equum Troianum introductnm, vrbem captam esse dicerent. efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, reuelli claustra. Quid enim putatis? scuta siquando conquiruntur a priuatis in bello, ac tumultu; tamen homines inuiti dant, etsi ad salutem commuuem dari sentiunt: ne quem putetis sine maximo dolore argentum cælatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia deferuntur. Cybiratæ fratres vocantur, pauca improbant: quæ probarant, iis crustæ, aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini excussis deliciis, cum argento puro domum reuerterunt. Quod vmqnam,

iudices, huiuſcemodi euerriculum vlla in prouincia fuit? auertere aliquid de publico quam obſcuriſſime per magiſtratum ſolebant: etiam aliquid de priuato nonnunquam occulte auferebant: & illi tamen condemnabantur. & ſi quæritis, vt * ipſe de me detraham: illos ego accuſatores puto fuiſſe, qui huiuſmodi hominum furta odore, aut aliquo leuiter preſſo veſtigio perſequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verre, quem in luto volutatum totius corporis veſtigiis inuenimus? permagnum eſt in eum dicere aliquid, qui præteriens lectica paullisper depoſita, nõ per præſtigias, ſed palam per poteſtatẽ, vno imperio, oſtiatim totum oppidũ compilarit? At tamen, vt poſſit ſe dicere emiſſe, Archagatho imperat, vt aliquid illis, quorum argentum fuerat * nummorum dicis cauſſa daret. inuenit Archagathus paucos qui vellẽt accipere: his dedit. eos nummos tamen iſte Archagatho non reddidit. voluit Romæ petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus diſſuaſit, ſicut ipſum dicere audiſtis. atque hac tota de re audiſtis Archagathi & Lentuli teſtimonium. Et ne forte hominem exiſtimetis hanc tãtam vim emblematum ſine cauſſa coarceruare voluiſſe; videte quanti vos, quanti exiſtimationem populi Ro. quanti leges & iudicia, quanti teſtes Siculos, negotiatoreſque fecerit. poſteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, vt ne vnum quidem cuiquam reliquiſſet: inſtituit officinam Syracuſis. in regiam maximã, palam artifices omnes, cælatores, ac vaſcularios conuocari iubet: & ipſe ſuos complures habebat. eo conducit magnam hominum multitudinem. menſes octo continuos opus his non defuit, cum vas nullum fieret, niſi aureum. tum illa, ex patellis, & turibulis, quæ vellerat, ita ſcite in aureis poculis illigabat, ita apte in ſcyphis aureis includebat, vt ea ad illã rem nata eſſe diceres. ipſe tamen prætor, qui ſua vigilantia pacem in Sicilia

lia dicit fuiſſe, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla ſedere ſolebat, & pallio. Hæc ego iudices, non auderem proferre, ni vererer ne forte plura de iſto ab aliis in ſermone, quam a me in iudicio audiſſe vos diceretis. Quis enim eſt, qui de hac officina, qui de vaſis aureis, qui de iſtius pallio, tunica pulla non audierit? quem voles de conuentu Syracuſanorum virum bonū nominato. producam. nemo erit, quin hoc ſe aut vidiſſe, aut audiſſe dicat. O tempora, o mores! nihil nimium vetus proferam. Sunt veſtrum iudices, quam * multi qui L. Piſonem cognouerunt, huius L. Piſonis, qui prætor fuit, patrem. is cum eſſet in Hiſpania prętor, qua in prouincia occiſus eſt; neſcio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus eſt, & cōminutus. cum vellet ſibi anulū facere; aurificem iuſſit vocari in foro, ad ſellā, Cordubæ, & ei palam appendit aurum. hominem in foro ſellam iubet ponere, & facere anulū omnibus præſentibus. Nimiū fortaſſe dicet aliquis hunc diligentem hactenus reprehendat, ſi quis volet: nihil amplius. verum fuit ei concedendū. filius enim L. Piſonis erat eius, qui primus de pecuniis repetundis legem tulit. Ridiculum eſt nunc de Verre me dicere, cum de Piſone frugi dixerim. verumtamen quantum interſit, videte. iſte cum aliquot abacorū faceret vaſa aurea; non laborauit, * quin non modo in Sicilia, verum etiam Romæ in iudicio * audiret: ille in auri ſemuncia totam Hiſpaniam ſcire voluit, vnde prætori anulus fieret. nimirum vt hic nomen ſuum comprobauit, ſic ille cognomen. Nullo modo poſſum omnia iſtius facta aut memoria conſequi, aut oratione complecti: genera ipſa cupio breuiter attingere: vt hic modo me commonuit Piſonis anulus, quod totū effluxerat. Quam multis iſtum putatis hominibus honeſtis, de digitis anulos aureos abſtuliſſe? numquam dubitauit, quotieſcumq; alicuius aut gemma, aut anulo delectatus

est. Incredibilem rem dicam, sed tam claram, vt ipsum negaturum non arbitrer. Cum Valentio eius interpreti epistola Agrigento allata esset; casu signum iste animaduertit in cretula: placuit ei: exquisiuit, vnde esset epistola: respõdit Agrigento. iste literas ad quos solebat, misit, vt is anulus ad se primo quoq; tempore afferretur. ita literis istius patris familias L. Titio cuidam ciui Rom. anulus de digito detractus est. Illa vero eius cupiditas incredibilis est. nam vt in singula conclauia, quæ iste non modo Romæ, sed omnibus in villis habet tricenos lectos optime stratos cũ ceteris ornamẽtis conuiuij quæreret: nimium multa comparare videretur. nulla domus in Sicilia locuples fuit, vbi iste non textrinam instituerit. Mulier est Segestana perdiues, & nobilis, Lamia nomine per triennium isti plena domo telarum, stragulam vestem confecit, nihil nisi conchylio tinctum. Attalus homo pecuniosus, * nec de vulgo Lilybæi, Critolaus Ennæ, Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus. Pelori Archonides, Megistus. vox me citius defecerit, quam nomina. Ipse dabat purpuram tãtum: amici operas. credo. iam enim non libet omnia criminari. quasi vero hoc mihi non satis sit ad crimẽ, habuisse tam multum quod daret: voluisse deportare tam multa: hoc deniq; quod cõcedit amicorum operis esse in huiuscemodi rebus vsum. Iam vero lectos æratos, & candelabra ænea num cui præter istum Syracusis per triennium facta esse existimatis? emebat: credo. sed tantum vos certiores, iudices, facio, quid iste in prouincia prætor egerit; ne cui forte nimiũ negligens fuisse videatur, neq; se satis, cum potestatem habuerit, instruxisse & ornasse. Venio nunc non iam ad furtum, non ad auaritiam, non ad cupiditatem, sed ad eiusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videatur: in quo dij immortales violati, existimatio atq; auctoritas nominis populi Rom. immitnuta

nuta, hospitium spoliatum, ac proditum, abalienati scelere istius a nobis omnes reges amicissimi, nationesq;, quæ in eorum regno, ac ditione sunt. Nam reges Syriæ, regis Antiochi filios pueros scitis Romæ nuper fuisse: qui venerant non propter Syriæ regnum (nam id sine controuersia obtinebāt, vt a patre, & a maioribus acceperant) sed regnum Aegypti ad se, & ad Selenen matrem suam pertinere arbitrabantur. hi postquam temporibus populi Ro. exclusi, per senatum agere, quæ voluerant, non potuerunt, in Syriam in regnum patrium profecti sunt. eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit. itaq;, isto prætore venti Syracusas. hic Verres hereditatem sibi venisse arbitratus est, quod in eius regnum, ac manus venerat is, quē iste & audierat multa secum præclara habere, & suspicabatur. mittit homini munera satis large, hæc ad vsum domesticum, vini, olei, quod visum erat: etiam tritici, quod satis esset, de his decumis. deinde ipsum regem ad cenam vocauit. exornat ample, magnificeque triclinium· exponit ea, quibus abundabat, plurima ac pulcherrima vasa argentea. namq; hæc aurea nondum fecerat. omnibus curat rebus instructum, & & paratum vt sit conuiuium. Quid multa? Rex ita discessit, vt & istum copiose ornatum, & se honorifice acceptum arbitraretur. vocat ad cenam deinde ipse prætorem: exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro; quæ vt mos est regius, & maxime in Syria, gēmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex vna gemma pergrandi, trulla excauata * cum manubrio aureo: de qua, credo, satis idoneū, satis grauē testem Q. Minuciū dicere audistis. iste vnumquodq; vas in manus sumere, mirari. Rex gaudere prætori populi Ro. satis iucundum, & gratum illud esse conuiuium. posteaquā inde discessūest, cogitare iste, nihil aliud, quam id, quod res ipsa declarauit, quemadmodū re

gem ex prouincia ſpoliatum, expilatumq; dimitteret. mittit rogatum vaſa ea, quæ pulcherrima apud illum viderat: ait ſe ſuis cælatoribus velle oſtendere. Rex qui iſtum non noſſet, ſine vlla ſuſpicione libētiſſime dedit. mittit etiam trullam gemmeam rogatum: velle eam ſe diligentius cōſiderare. ea quoq; ei mittitur. Nunc reliquum, iudices, attēdite, de quo & vos audiſtis, & populus Ro. non nūc primum audiet, & in exteris nationibus vſque ad vltimas terras peruagatum eſt. Cādelabrum e gemmis clariſſimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attuliſſent, vt in Capitolio ponerēt. quod nondum etiam perfectum templum offenderāt, neque ponere, neq; vulgo oſtendere, ac proferre voluerunt; vt & magnificētius videretur, cum ſuo tempore in cella Iouis opt. max. poneretur; & clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atque integra perueniret. ſtatuerunt id ſecum in Syriam reportare: vt cum audiſſent ſimulacrum Iouis opt. max. dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoq; eximiū, atq; pulcherrimum donum in capitolium afferrēt. peruenit res ad iſtius aures neſcio quomodo. nam rex id celatum voluerat: non quo quidquam metueret, aut ſuſpicaretur; ſed ne vt multi illud ante perciperent oculis, quam populus Ro. Iſte petit a Rege, & eum pluribus verbis rogat, vti ad ſe mittat: cupere ſe dicit inſpicere, neque ſe aliis videndi poteſtatem eſſe facturum. Antiochus, qui animo & puerili eſſet, & regio, nihil de iſtius improbitate ſuſpicatus eſt: imperat ſuis, vt id in prætorium inuolutum quam occultiſſime deferrent, quo poſteaquam attulerunt, inuolucriſque reiectis conſtituerunt: iſte clamare cœpit, dignam rem eſſe regno Syriæ, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo ſplendore, qui ex clariſſimis, & plurimis gemmis eſſe debebat: ea varietate operum, vt ars certare videretur

cum

cum copia: ea magnitudine, vt intelligi posset, non ad homi um apparatum, sed ad amplissimi templi * ornamentum esse factum. quod cum satis iam perspexisse videretur; tollere incipiunt, vt referrent. iste ait, se velle illud etiam, atque etiam considerare; nequaquam se esse satiatum. iubet illos discedere, & candelabrum relinquere. sic illi tum inanes ad Antiochum reuertuntur. Rex primo nihil metuere, nihil suspicari. dies vnus, alter plures: non referri. cum mittit rex ad istum, si sibi videatur, vt reddat, iubet iste posterius ad se reuerti. mirum illi videri. mittit iterum: non redditur. ipse hominem appellat: rogat, vt reddat. Os hominis, insignemque impudentiam cognoscite. quod sciret, quodq; ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Ioui optimo maximo, quod populo Romano seruari videret, id sibi vt donaret, rogare, & vehementer petere cœpit. Cum ille se & religione Iouis Capitolini, & hominum existimatione impediri diceret; quod multæ nationes testes essent illius operis, ac muneris: iste homini minari acerrime cœpit. Vbi videt eum nihilo magis minis, quã precibus permoueri; repente hominem de prouincia iubet ante noctem * discedere ait se comperisse, ex eius regno piratas in Siciliam esse venturos. Rex maximo conuentu Syracusis, in foro (ne quis forte me in crimine obscuro versari atque affingere aliquid suspicione hominum arbitretur) in foro inquam Syracusis flens, deos, hominesq; contestans, clamare cœpit, candelabrum factũ e gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo, populo Ro. monumentum suæ societatis, amicitiæq; esse voluisset, id sibi C. Verrem abstulisse. de ceteris operibus ex auro, & gemmis, quæ sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi miserum esse, & indignum. id etsi antea iam mente & cogitatione sua, fratrisque sui consecratum esset; tamen

tum se in illo conuentu ciuium Romanorum dare, donare, dicare, consecrare Ioui optimo maximo, testemque ipsum Iouem suæ voluntatis ac religionis adhibere. Quæ uox? quæ latera? quæ vires huius vnius criminis querimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omniũ nostrum bienniũ fere comitatu regio, atq; ornatu fuisset, is, cum amicus,& socius populi Romani esset, amicissimo patre,auo,maioribus,antiquissimis,& clarissimis,regibus, opulẽtissimo & maximo regno,præceps e prouincia populi Romani exturbatus est. quemadmodum hoc accepturas nationes exteras? quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atq; in vltimas terras peruenturam putasti, cum audierint a prætore populi Romani in prouincia violatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Ro. atq; amicum? Nomen vestrum, populiq; Romani odio atque acerbitati scitote nationibus exteris,iudices, futurum, si istius hæc tanta iniuria impunita discesserit. sic omnes arbitrabũtur, præsertim cum hæc omnino fama de nostrorum hominum auaritia & cupiditate percrebuerit; non istius solius hoc esse facinus; sed eorum etiam, qui approbarint.Multi reges,multę liberę ciuitates multi priuati opulenti,ac potentes,habentprofecto in animo Capitolium sic ornare,vt templi dignitas, imperiique nostri nomen desiderat. qui si intellexerint, interuerso regali hoc dono,grauiter vos tulisse; grata fore vobis populoque Ro. sua studia,ac dona arbitrabuntur. sin hoc vos in rege tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba neglexisse audierint; non erunt tam amẽtesvt operam,curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco, Q. Catule, te appello: loquor enim de tuo clarissimo,pulcherrimoque monumento: non iudiciis solum seueritatem in hoc crimine,sed prope inimici atq; accusatoris vim

suscipere

ſuſcipere debes. tuus eſt enim honos in illo templo ſenatus populique Romani beneficio: tui nominis æterna memoria ſimul cum templo illo conſecratur: tibi hæc cura ſuſcipienda, tibi hęc opera ſumēda eſt, vt Capitolium, quomodo magnificentius eſt reſtitutum, ſic copioſius ornatum ſit, quam fuit: vt illa flamma diuinitus extitiſſe videatur, non quæ deleret Iouis optimi maximi templum, ſed quæ præclarius magnificentiuſque depoſceret. Audiſti Q. Minucium Rufum dicere, domi ſuæ diuerſatum eſſe Antiochum regem Syracuſis: ſe illud ſcire ad iſtum eſſe delatum, ſe ſcire non redditum. audiſti, & audies omnes e conuentu Syracuſano, qui ita dicant, ſeſe audientibus, illud Ioui optimo max. dicatum eſſe ab rege Antiocho, & conſecratum. Si iudex non eſſes, & hæc ad te delata res eſſet, te potiſſimum hoc perſequi, te petere, & agere oporteret. Quare non dubito, quo animo iudex huius criminis eſſe debeas; qui apud alium iudicem multo acrior, quam ego ſum, actor, accuſatorq; eſſe deberes. Vobis autem, iudices, quid hoc indignius, aut quid minus ferēdum videri poteſt? Verreine habebit domi ſuæ candelabrum Iouis optimi maximi e gemmis auroq; perfectum? cuius fulgore collucere, atq; illuſtrari Iouis optimi maximi templum oportebat, id apud iuſtum in eiuſmodi conuiuijs cōſtituetur, quæ domeſticis ſtupris flagitijſq; flagrabunt? in iſtius lenonis turpiſſimi domo ſimul cum ceteris Chelidonis hereditarijs ornamentis Capitolij ornamenta ponētur? Quid huic ſacri vmquam fore, aut quid fuiſſe religioſi putatis, qui nunc tanto ſcelere ſe obſtrictum eſſe non ſentiat? qui in iudicium veniat? vbi ne precari quidem Iouem optimum maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium poſſit? a quo etiam dij immortales ſua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad ſuas res repetundas eſt conſtitutum. Miramur Athenis Mi-

neruam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab isto deos tota Asia, Græciaque violatos, qui a Capitolio manus abstinere non potuerit? quod priuati homines de suis pecunijs ornant, ornaturique sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus. itaq; hoc nefario scelere concepto, nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit. ita sese in ea prouincia per triennium gessit, vt ab isto non solum hominibus, verum etiam dijs immortalibus bellũ indictum putaretur. Segesta est oppidum peruetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente a Troia, atque in hæc loca veniente, conditum esse demonstrant. itaque Segestam non solum perpetua societate, atque amicitia, verum etiam cognatione se cũ populo Ro. coniunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cum illa ciuitas cum Pœnis suo nomine ac sua sponte bellaret; a Carthaginiensibus vi captum, atque deletum est: omniaq; quæ ornamento vrbi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. fuit apud Segestanos ex ære simulacrum Dianæ, cum summa atque antiquissima præditum religione: tum singulari opere, artificioque perfectum. Hoc translatum Carthaginem locum tantum, hominesque mutarat: religionem quidem pristinam conseruabat. nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna, quam sanctissime coleret, videbatur. aliquot sæculis post, P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. qua victoria (videte hominis virtutem & diligentiam, vt & domesticis præclarissimę virtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis) cõuocatis Siculis omnibus, quod diutissime sæpissimeq; Siciliam vexatam a Carthaginiensibus cognouerat, iubet omnia conquiri. pollicetur sibi magnæ curæ fore, vt omnia ciuitatibus, quæ cuiusque fuissent, restituerentur. tum illa, quæ

quondam

quondam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita; tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis; in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium Tyrannorum Phalaris habuisse dicitur; quo viuos supplicij caussa demittere homines, & subijcere flammam solebat, quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur, æquum esse illos cogitare, vtrum esset Siculis vtilius, suisne seruire, an populo Romano obtemperare: cum idem monumentum & domesticæ crudelitatis, & nostræ mansuetudinis haberent. Illo tempore Segestanis maxima cum cura hæc ipsa Diana, de qua diximus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione ciuium, & lætitia reponitur. hæc erat posita Segestæ, sane excelsa in basi: in qua grandibus literis P. Africani nomen erat incisum, eumque Carthagine capta, restituisse perscriptum. colebatur a ciuibus: ab omnibus aduenis visebatur. cum quæstor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum, & excelsum signum cum stola: veruntamen inerat, in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis. sagittæ pendebant ab humero. sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat. Hanc cum iste sacrorum omnium hostis, religionumque prædo vidisset: quasi ipsa illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate, atque amentia cœpit. Imperat mægistratibus iste, vt eam demoliantur, & sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. illi vero dicere, id sibi nefas esse; seque cum summa religione, tum summo metu legum, & iudiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. opponebant illi interdum nomen Africani: donum populi Rom. illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere, quod imperator clarissimus, vrbe hostium capta, monumentum victoriæ populi Ro-

mani esse voluisset. cum iste nihilo remissius, atque etiam multo vehementius instaret quotidie; res agitur in senatu: vehementer ab omnibus reclamatur. Itaq; illo tempore ac primo istius aduentu pernegatur. postea quidquid erat oneris in nautis, remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis præter ceteros imponebat, aliquanto amplius, quam ferre possent. præterea magistratus eorum euocabat: optimum & nobilissimum quemque ad se accersebat: circum omnia prouinciæ fora rapiebat: sigillatim vnicuique calamitati fore se denuntiabat * vniuersam se funditus illam euersurum esse ciuitatem minabatur. itaque aliquando multis malis, magnoque metu victi Segestani, prætoris imperio parendum esse decreuerunt. Magno cum luctu, & gemitu totius ciuitatis, multis cum lacrymis & lamentatione virorum, mulierumque omnium, simulacrum Dianæ tollendum locatur. Videte quãta religione fuerit, apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote neminem, neque liberum, neq; seruum, neque ciuem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere. Barbaros quosdam Lilybęo scitote aduocatos esse operarios. hi denique illud, ignari totius negotij, ac religionis, mercede accepta, sustulerunt. quod cum ex oppido * exportaretur, quem conuentum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum maiorum natu? quorum nõnulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam Carthagine reuecta, victoriam populi Ro. reditu suo nuntiasset. quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur! tum imperator populi Rom. vir clarissimus deos patrios reportabat Segestanis, ex vrbe hostium recuperatos: nunc ex vrbe sociorum prætor eiusdem populi turpissimus, atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius, quam omnes Segestanas matronas, & virgines cõ-

uenisse, cum Diana exportaretur ex oppido, vnxisse vnguentis, complesse coronis, & floribus, ture, odoribusq; incensis vsq; ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem, si tum in imperio propter cupiditatem, atq; audaciam non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo liberorũq; tuorum periculo perhorrescis? Quem tibi aut hominẽ, inuitis dijs immortalibus, aut vero deum tantis eorum religionibus violatis, auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace, atq; in otio religionem nullam attulit? quæ cum duas vrbes, in quibus locata fuerat, captas, incensasq; vidisset, bis ex duorũ bellorum flamma ferroq; seruata est: quæ Carthaginiensium victoria loco mutato, religionem tamen nõ amisit: P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperauit. Quo quidem scelere suscepto, cũ inanis esset basis, & in ea P. Africani nomen incisum, res indigna atq; intoleranda videbatur omnibus non solum religiones esse violatas; verum etiam P. Africani viri fortissimi rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriæ C. Verrem sustulisse. Quod cum isti renuntiaretur de basi ac literis; existimauit homines in obliuionem totius negotij esse venturos, si etiam basim, tamquam indicem sui sceleris, sustulisset. itaque tollendam istius imperio locauerunt. quæ vobis locatio ex publicis Segestanorum literis priore actione recitata est. Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimũ, ornatissimumq; adolescentem appello: abs te officium tuum debitum generi, & nomini requiro, & flagito. Cur pro isto, qui laudem, honoremq; familiæ vestræ depeculatus est, pugnas? cur eũ defensum esse vis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum *onus sustineo? M. Tullius P. Africani monumenta requirit? P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit. cum mos a maioribus traditus sit, vt monumenta maiorum suorum ita quisq; defendat, vt ea ne ornari qui-

dem nomine alieno ſinat; tu iſti aderis, qui non* obtruſit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, ſed funditus ſuſtulit ac deleuit? Quiſnam igitur per deos immortales tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta, atque indicia virtutis, ſi tu ea * relinquis, ac deſeris? neque ſolum ſpoliata illa patiere, ſed etiam eorum ſpoliatorem, vexatoremque defendes? adſunt Segeſtani clientes tui, ſocij populi Romani atque amici: certiorem te faciunt P. Africanum, Carthagine deleta, ſimulacrum Dianæ maioribus ſuis reſtituiſſe: idque apud Segeſtanos eius imperatoris nomine poſitum ac dedicatum fuiſſe; hoc Verrem demoliendum, & aſportandum, nomenque omnino P. Scipionis delēdum, tollendumque curaſſe: orant te, atque obſecrant, vt ſibi religionem, generi tuo laudem, gloriamque reſtituas: vt, quod ex vrbe hoſtium per P. Africanum recuperarint, id per te ex prædonis domo conſeruare poſſint. Quid aut his reſpondere honeſte potes, aut illi facere, niſi, vt te, ac fidem tuam implorent? adſunt, & implorant, potes domeſticæ laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes. omnia in te ſunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. non præcerpo fructum officij tui: non alienam mihi laudem appeto: non eſt pudoris mei, P. Scipione florentiſſimo adoleſcēte viuo & incolumi, me propugnatorem monumentorum P. Scipionis, defenſoremque profiteri. quam ob rem ſi ſuſcipis domeſticæ laudis patrocinium, me nō ſolum ſilere de veſtris monumentis oportebit, ſed etiam lætari, P. Africani eiuſmodi eſſe fortunas mortui, vt eius honos ab ijs, qui ex eadem familia ſint, defendatur, neque vllum aduentitium requiratur auxilium. ſin iſtius amicitia te impediet: ſi hoc, quod abs te poſtulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: ſuccedam ego vicarius tuo muneri, & ſuſcipiam partes, quas alienas eſſe arbitrabar: * vt iſta præclara nobilitas

nobilitas desinat queri, populum Romanum hominibus nouis atq; industriis libenter honores mādare semperq; mandasse. non est querendum in ea ciuitate, quæ propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alij mortui virtute, ac nomine. talis ille vir fuit, ita de populo Rom. meritus est, vt non vni familiæ, sed vniuersæ ciuitati, cōmendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis, quod eius ciuitatis sum, quā ille amplam, illustrem, claramque reddidit; præcipuæ quod in his artibus pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit, æquitate, industria, temperantia, defensione miserorum, odio improborum. quæ cognatio studiorum, & artium propemodum non minus est coniuncta, quam ista, qua vos delectamini, generis, & nominis. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani: caussam Siculorum, quam suscepi relinquo: iudicium de pecuniis repetundis, ne sit hoc tempore: Segestanorum iniuriæ negligantur: basis P. Africani restituatur: nomen inuictissimi imperatoris incidatur: signū pulcherrimum* Carthagine captum reponatur. hæc abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant, sed is, qui laudem, gloriamque P. Africani tuendam, conseruandamque suscepit. Nam vereor, ne hoc officium meum P. Seruilio iudici non probem: qui cum res maximas gesserit, monumentaque suarum rerum maxime constituat, atque in his elaboret: profecto volet hæc non solum suis posteris, verum etiam omnibus viris fortibus, & bonis ciuibus defendenda, non spolianda improbis tradere. Non vereor ne tibi Q. Catule, displiceat, cuius amplissimum in orbe terrarum, clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorum, & putare omnes bonos alienæ gloriæ defensionē ad officium suum pertinere. Equidem ceteris istius furtis, atque

flagitiis ita moueor, vt ea reprehendenda tantum putem: hic vero tanto dolore afficior, vt nihil mihi indignius ferendum videatur. Verres Africani monumentis domum suam plenam stupri, plenam flagitij, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatissimi, sanctissimique viri monumentum, Dianæ simulacrum virginis in ea domo collocabit, in qua semper meretricum, lenonumq; flagitia versantur? At hoc solum Africani monumentum violasti. quid? a Tyndaritanis nō eiusdem Scipionis beneficio positum simulacrum Mercurij pulcherrime factum sustulisti? at quemadmodum dij immortales! quam audacter quam libidinose, quam impudenter? audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos, ac principes ciuitatis: Mercurium, qui sacris anniuersariis apud eos, ac summa religione coleretur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tyndaritanis non solum suæ victoriæ sed etiam illorum fidei, * societatis monumentum, atque indicium dedisset, huius vi, scelere, imperioque esse sublatum. qui vt primum in illud oppidum venit, statim, tamquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse esset; tamquam hoc senatus mandasset, populusque Romanus iussisset; ita continuo signum vt demolirentur, & Messanam deportarent, imperauit. Quod cum illis, qui aderant, indignum, qui audiebant, incredibile videretur: non est ab isto primo illo aduentu perseueratum. discedens mandat Proagoro Sopatro, cuius verba audistis, vt demoliatur. cum recusaret, vehementer minatur. ita tum ex illo oppido proficiscitur. Proagorus refert rem ad senatum: vehementer vndique reclamatur. ne multa: iterum iste aliquanto post ad illos venit: quærit continuo de signo. respondetur ei, senatum non permittere; pœnam capitis constitutam, si iniussu senatus quisquam attigisset. simul religio commemoratur. tum iste, Quam mihi religionem

ftem narras? quam pœnam? quem ſenatum? viuum te non relinquam: moriere virgis, niſi ſignum traditur. Sopater iterum flens ad ſenatum defert iſtius cupiditatem; minaſque demonſtrat. Senatus Sopatro reſponſum nullum dat; ſed commotus, perturbatuſque diſcedit. ille prætoris accerſitus nuntio, rem demonſtrat: negat vllo modo fieri poſſe. Atque hæc (nihil enim prætermittendum de iſtius impudentia videtur) agebantur in conuentu palam, de ſella, ac de loco ſuperiore. erat hiems ſumma, tempeſtas, vt ipſum Sopatrum dicere audiſtis, perfrigida, imber maximus: cum iſte imperat lictoribus, vt Sopatrum de porticu, in qua ipſe ſedebat, præcipitem in forum deiiciant, nudumque conſtituant. vixerat hoc plane etiam imperatum, cum illum ſpoliatum, ſtipatumque lictoribus videres. omnes ideo putabant, vt miſer, atque innocens virgis cæderetur. fefellit hæc omnes opinio, virgis iſte cæderet ſine cauſa ſocium populi Romani atque amicum? non vſque eo eſt improbus: non omnia ſunt in eo vno vitia: numquam fuit crudelis. leniter hominem, clemẽterq; accepit. Equeſtres ſunt medio in foro Marcellorum ſtatuæ, ſicuti fere ceteris in oppidis Siciliæ: ex quibus iſte C. Marcelli ſtatuam delegit: cuius officia in illa ciuitate, totaque prouincia recentiſſima erant, & maxima: in ea Sopatrum hominem tum domi nobilem; tum ſummo magiſtratu præditum, diuaricari, ac deligari iubet. quo cruciatu ſit affectus venire in mentem neceſſe eſt omnibus; cum eſſet vinctus, nudus, in * aëre, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic iniuriæ crudelitatique fiebat, donec populus, atque vniuerſa multitudo atrocitate rei, miſericordiaque commota, ſenatum clamore coëgit, vt ei ſimulacrum illud Mercurij polliceretur. clamabant fore, vt ipſi ſeſe dij immortales vlciſcerentur: hominem interea perire innocentem non oportere.

tum frequens ſenatus ad iſtum venit· pollicetur ſignum. Ita Sopater de ſtatua C. Marcelli, cum iam pæne obriguiſſet, vix viuus aufertur. Non poſſum diſpoſite iſtum accuſare, ſi cupiam. opus eſt non ſolum ingenio, verum etiam artificio quodam ſingulari. Vnum hoc crimen videtur eſſe, & a me pro vno ponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura ſunt: ſed ea quo pacto diſtinguere, ac ſeparare poſſim neſcio. eſt pecuniarum captarum, quod ſignum a ſociis pecuniæ magnæ ſuſtulit: eſt peculatus, quod publice populi Romani ſignum de præda hoſtium captum, poſitum imperatoris noſtri nomine, non dubitauit auferre: eſt maieſtatis, quod imperij noſtri gloria, rerumque geſtarum monumenta euertere, atque aſportare auſus eſt: eſt ſceleris, quod religiones maximas violauit: eſt crudelitatis, quod in hominem innocentem, in ſocium noſtrum, atque amicum, nouum ac ſingulare ſupplicij genus excogitauit. Illud vero quid ſit iam non queo dicere: quo nomine appellem, neſcio, quod in C. Marcelli ſtatua. Quid eſt hoc? patronuſne quod erat? quid tum? quo id ſpectat? vtrum ea res ad opem, an ad calamitatẽ clientium atque hoſpitem valere debebat? an vt hoc oſtenderes contra vim tuam in patronis præſidij nihil eſſe? quis hoc non intelligeret, in improbi præſentis imperio maiorem eſſe vim, quam in bonorum abſentium patrocinio? an vero ex hoc illa tua ſingularis ſignificatur inſolentia, ſuperbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putaſti? itaque nunc Siculorum Marcelli non ſunt patroni: Verres in eorum locum ſubſtitutus eſt. quam in te tantam virtutem eſſe, aut dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tam illuſtrem, tam ſplendidæ prouinciæ, traducere ad te, auferre a certiſſimis, antiquiſſimiſque patronis? tu iſta ſtultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, ſed vnius tenuiſſimi Siculi clientelam

tueri

tueri potes? tibi Marcelli ſtatua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipſos,qui honorē illi habuerant, ſupplicia quærebas? Quid poſtea? quid tandem tuis ſtatuis fore arbitrabare? an vero id quod accidit? Nam Tyndaritani ſtatuam iſtius quam ſibi propter Marcellos altiore etiam baſi poni iuſſerat, deturbauerunt ſimulac ſucceſſum iſti audierũt. Dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, vt cuius ad ſtatuam Siculi te prætore alligabantur, eius religioni te eundem victum, aſtrictumque dedamus. Ac primo, iudices, hoc ſignũ Mercurij dicebat iſte Tyndaritanos C. Marcello huic Aeſernino vendidiſſe: atq; hoc ſua cauſſa etiam Marcellum ipſum ſperabat eſſe dicturum. quod mihi numquam veriſimile viſum eſt adoleſcentem illo loco natum, patronum Siciliæ, nomen ſuum iſti ad tranſlationem criminis cōmodaturum. verumtamen ita res mihi tota* prouiſa, atq; prçcauta eſt, vti ſi maxime eſſet inuentus, qui in ſe ſuſcipere iſtius culpam, crimenque cuperet; tamen is proficere nihil poſſet. eos enim teſtes deduxi & eas literas deportaui, vt de iſtius facto dubium nemini eſſe poſſet. publicæ literæ ſunt, deportatum eſſe Mercurium Meſſanam ſumptu publico. dicunt, quanti: præfuiſſe huic negotio publice legatum Poleam. Quid is? vbi eſt? præſto eſt: teſtis eſt. Proagori Sopatri iuſſu. quis eſt hic? qui ad ſtatuam aſtrictus eſt. quid is? vbi eſt? teſtis eſt. vidiſtis hominem, & verba eius audiſtis. demoliendum curauit Democritus Gymnaſiarchus, quod is ei loco præerat. quid? hoc nos dicimus? immo vero ipſe præſens: Romæ nuper ipſum eſſe pollicitum, ſeſe id ſignum legatis eſſe redditurum, ſi eius rei teſtificatio tolleretur, cautumque eſſet, eos teſtimonium non eſſe dicturos. dixit hoc apud vos Zoſippus, & Hiſmenias homines nobiliſſimi, & principes Tyndaritanę ciuitatis. Quid Agrigento? nonne eiuſ-

tum frequens ſenatus ad iſtum venit· pollicetur ſignum. Ita Sopater de ſtatua C. Marcelli, cum iam pæne obriguiſſet, vix viuus aufertur. Non poſſum diſpoſite iſtum accuſare, ſi cupiam. opus eſt non ſolum ingenio, verum etiam artificio quodam ſingulari. Vnum hoc crimen videtur eſſe, & a me pro vno ponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura ſunt: ſed ea quo pacto diſtinguere, ac ſeparare poſſim neſcio. eſt pecuniarum captarum, quod ſignum a ſociis pecuniæ magnæ ſuſtulit: eſt peculatus, quod publice populi Romani ſignum de præda hoſtium captum, poſitum imperatoris noſtri nomine, non dubitauit auferre: eſt maieſtatis, quod imperij noſtri gloria, rerumque geſtarum monumenta euertere, atque aſportare auſus eſt: eſt ſceleris, quod religiones maximas violauit: eſt crudelitatis, quod in hominem innocentem, in ſocium noſtrum, atque amicum, nouum ac ſingulare ſupplicij genus excogitauit. Illud vero quid ſit iam non queo dicere: quo nomine appellem, neſcio, quod in C. Marcelli ſtatua. Quid eſt hoc? patronuſne quod erat? quid tum? quo id ſpectat? vtrum ea res ad opem, an ad calamitatē clientium atque hoſpitem valere debebat? an vt hoc oſtenderes contra vim tuam in patronis præſidij nihil eſſe? quis hoc non intelligeret, in improbi præſentis imperio maiorem eſſe vim, quam in bonorum abſentium patrocinio? an vero ex hoc illa tua ſingularis ſignificatur inſolentia, ſuperbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putaſti? itaque nunc Siculorum Marcelli non ſunt patroni: Verres in eorum locum ſubſtitutus eſt. quam in te tantam virtutem eſſe, aut dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tam illuſtrem, tam ſplendidæ prouinciæ, traducere ad te, auferre a certiſſimis, antiquiſſimiſque patronis? tu iſta ſtultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, ſed vnius tenuiſſimi Siculi clientelam

tueri

tueri potes? tibi Marcelli ſtatua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipſos,qui honorē illi habuerant, ſupplicia quærebas? Quid poſtea? quid tandem tuis ſtatuis fore arbitrabare? an vero id quod accidit? Nam Tyndaritani ſtatuam iſtius quam ſibi propter Marcellos altiore etiam baſi poni iuſſerat, deturbauerunt ſimulac ſucceſſum iſti audierūt. Dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, vt cuius ad ſtatuam Siculi te prætore alligabantur, eius religioni te eundem victum, aſtrictumque dedamus. Ac primo, iudices, hoc ſignū Mercurij dicebat iſte Tyndaritanos C. Marcello huic Aeſernino vendidiſſe: atq; hoc ſua cauſſa etiam Marcellum ipſum ſperabat eſſe dicturum. quod mihi numquam veriſimile viſum eſt adoleſcentem illo loco natum, patronum Siciliæ, nomen ſuum iſti ad tranſlationem criminis cōmodaturum. verumtamen ita res mihi tota* prouiſa, atq; precauta eſt, vti ſi maxime eſſet inuentus, qui in ſe ſuſcipere iſtius culpam, crimenque cuperet; tamen is proficere nihil poſſet. eos enim teſtes deduxi & eas literas deportaui, vt de iſtius facto dubium nemini eſſe poſſet. publicæ literæ ſunt, deportatum eſſe Mercurium Meſſanam ſumptu publico. dicunt, quanti: præfuiſſe huic negotio publice legatum Poleam. Quid is? vbi eſt? præſto eſt: teſtis eſt. Proagori Sopatri iuſſu. quis eſt hic? qui ad ſtatuam aſtrictus eſt. quid is? vbi eſt? teſtis eſt. vidiſtis hominem, & verba eius audiſtis. demoliendum curauit Democritus Gymnaſiarchus, quod is ei loco præerat. quid? hoc nos dicimus? immo vero ipſe præſens: Romæ nuper ipſum eſſe pollicitum, ſeſe id ſignum legatis eſſe redditurum, ſi eius rei teſtificatio tolleretur, cautumque eſſet, eos teſtimonium non eſſe dicturos. dixit hoc apud vos Zoſippus, & Hiſmenias homines nobiliſſimi, & principes Tyndaritanę ciuitatis. Quid Agrigento? nonne eiuſ-

dem P. Scipionis monumentum, ſignum Apollinis pulcherrimum, cuius in femine literulis minutis argenteis nomen Myronis erat inſcriptum, ex Aeſculapij religioſiſſimo fano ſuſtuliſti? quod iſte, iudices, cum clam feciſſet; cum ad ſuũ ſcelus illud, furtumque nefarios quoſdam homines, improbos duces, atque adiutores adhibuiſſet: vehementer commota ciuitas eſt. vno eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domeſticam, ornamentum vrbis, indicium victoriæ, teſtimoniũ ſocietatis requirebant. itaque ab illis, qui principes in ea ciuitate erãt, præcipitur, & negotium datur quæſtoribus, & ædilibus, vt noctu vigilias agerent ad ædes ſacras. etenim iſte Agrigẽti (credo propter multitudinem illorum hominum, atq; virtutem, & quod ciues Romani viri fortes ac ſtrenui, & honeſti permulti in illo oppido, cõiunctiſſimo animo cum ipſis Agrigentinis viuunt, ac negotiantur) non audebat palam tollere, aut poſcere, quæ placebant, Herculis templum eſt apud Agrigentinos, non longe a foro, ſane ſanctum apud illos, & religioſum. ibi eſt ex ære ſimulacrum ipſius Herculis; quo non facile quidquam dixerim me vidiſſe pulchrius (tametſi nõ tam multum in iſtis rebus intelligo, quam multa vidi) vſque eo, iudices vt * rictum eius, ac mentum paullo ſit attritius, quod in præcibus, & gratulationibus non ſolum id venerari, verum etiam oſculari ſolent. Ad hoc templum, cum eſſet iſte Argenti, duce Timarchide, repente nocte intempeſta ſeruorum armatorum fit concurſus, atque impetus. clamor a vigilibus, fanique cuſtodibus tollitur. qui primo cum obſiſtere ac defendere conarẽtur, male mulctati clauis, ac fuſtibus repelluntur. poſtea conuulſis repagulis, effractiſque valuis, demoliri ſignum, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota vrbe percrebuit, expugnari deos patrios, non hoſtium* aduentu neque repentino prædonum impetu,

petu, ſed ex domo atque cohorte prætoria manum fugitiuorum inſtructam armatamque veniſſe. nemo Agrigenti neque ætate tam affecta, neque viribus tam infirmus fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus ſurrexerit, telumque quod cuique * ſors offerebat, arripuerit. itaque breui tempore ad fanum ex vrbe tota concurritur. Hora * amplius iam in demoliendo ſigno permulti homines moliebantur. illud interea nulla lababat ex parte; cum alij vectibus ſubiectis conarentur commouere, alij deligatum omnibus membris rapere ad ſe funibus. repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant ſeſe in fugam iſtius præclari imperatoris nocturni milites. duo tamen ſigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad iſtum prædonem religionum reuerterentur. Numquam tam male eſt Siculis, quin aliquid facete, & commode dicant: velut in hac re: aiebant in labores Herculis non minus hunc immaniſſimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati ſunt Aſſorini poſtea viri fortes & fideles; ſed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili ciuitate. Chryſas eſt amnis, qui per Aſſorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur fanum eius eſt in agro propter ipſam viam, quæ Aſſoro itur Ennam. in eo Chryſæ eſt ſimulacrum præclare factum e marmore. id iſte poſcere Aſſorinos propter ſingularē eius fani religionem non auſus eſt. Tlepolemo dat, Hieronique negotium. Illi noctu facta manu, armatique veniunt: fores ædis effringunt: æditimi, * cuſtodeſq; mature ſentiunt: ſignum, quod erat notum vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt: eiicitur fugaturque Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chryſæ, præter vnum perparuulum ſignum ex ære, deſideratum eſt. Matris magnæ fanum apud Enguinos eſt (iam enim mihi non modo breuiter

de vnoquoque dicendum eſt, ſed etiam prætereũda videntur eſſe permulta, vt ad maiora iſtius, & illuſtriora in hoc genere furta, & ſcelera veniamus) in hoc fano loricas, galeaſque æneas, cælatas opere Corinthio, hydriaſque grandes ſimili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio vir omnibus rebus præcellentiſſimus poſuerat, & ſuum nomen inſcripſerat. Quid iam de iſto plura dicam, aut querar? omnia, illa, iudices, abſtulit: nihil in religioſiſſimo fano, præter veſtigia violatæ religionis, nomenq; P. Scipionis reliquit: hoſtium ſpolia, monumenta imperatorum, decora, atq; ornamenta fanorum poſthac his præclaris nominibus amiſſis, in inſtrumento, ac ſupellectili C. Verris numerabuntur. Tu videlicet ſolus vaſis Corinthiis delectaris? tu illius æris temperationem, tu operum lineamenta ſollertiſſime perſpicis? hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctiſſimus, atque humaniſſimus? tu ſine vlla bona arte, ſine humanitate, ſine ingenio, ſine literis, intelligis, & iudicas? vide ne ille non ſolum temperantia, ſed etiam intelligentia, te atque iſtos, qui ſe elegantes dici volunt, vicerit. nam quia, quam pulchra eſſent, intelligebat, idcirco exiſtimabat ea, non ad hominum luxuriem, ſed ad ornatum fanorum, atque oppidorum eſſe facta: vt poſteris noſtris monumenta religioſa eſſe videantur. Audite etiam ſingularē eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in his præſertim ſacris polluendis, quæ non modo manibus attingi, ſed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris eſt apud Catinenſes eadem religione, qua Romæ, quia in ceteris locis, quia prope in toto orbe terrarum in eo ſacrario intimo fuit ſignum Cereris perantiquum: quod viri, non modo cuiuſmodi eſſet, ſed ne eſſe quidem ſciebant. aditus enim in id ſacrarium non eſt viris: ſacra per mulieres, ac virgines confici ſolent. hoc ſignum noctu clam iſtius ſerui,

ui, ex illo religiosissimo, atque antiquissimo fano sustulerunt. postridie sacerdotes Cereris atque illius fani * anustitæ, maiores natu, probatæ ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. tum iste permotus illa atrocitate negotij, vt ab se sceleris istius suspicio remoueretur, dat hospiti suo cuidam negotium, vt aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet; daretque operam, vt is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine. res non procrastinatur. nam cum iste Catinam profectus esset, serui cuiusdam nomen defertur: is accusatur: ficti testes in eum dantur: rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicat. Sacerdotes vocantur: ex his queritur secreto in curia, quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatum respondent illæ, prætoris in illo loco seruos esse visos. res quæ esset antea non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse cœpit. itur in consilium: seruus ille innocens omnibus sententiis absoluitur: quo facilius vos hunc omnibus sententiis condemnare possetis. Quid enim postulas Verres? quid speras? quid * spectas? quem tibi aut deorum, aut hominum auxilio putas futurum? eone tu seruos ad spoliandum fanũ immittere ausus es, quo liberos adire ne orãdi quidem caussa fas erat? hisne rebus manus afferre non dubitasti, a quibus etiam oculos cohibere te religionũ iura cogebãt? tametsi ne oculis quidẽ captus in hanc fraudem eam sceleratam, ac tam nefariã * decidisti. nam id concupisti, quod numquam videras: id, inquam, adamasti, quod antea nõ aspexeras. auribus tu tantam cupiditatem concepisti, vt eam non metus, non religio, nõ deorum vis, non hominum existimatio cõtineret. At ex viro bono, credo, audieras, & bono auctore. qui id potest; qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere, quoniam id viri neq; vidisse

neq; nosse poterant. qualem porro illam feminam fuisse putatis, iudices? quam pudicã, quæ cum Verre loqueretur? quam religiosam, quæ sacrarum spoliandi ostenderet rationem? at minime mirum, quæ sacra per summam castimoniam virorum, ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata. Quid ergo? hoc solum auditione expetere cœpit, cum id ipse non vidisset? immo vero alia complura, ex quibus eligam spoliationem nobilissimi, atq; antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis. nunc eadem illa quæso audite, & diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, iudices, satis lato ab Sicilia mari, periculosoq; disiuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste numquam accessit. quod tamen isti texstrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe in promontorio fanum est Iunonis antiquum: quod tanta religione semper fuit, vt non modo illis Punicis bellis, quæ in his fere locis nauali *copia gesta, atq; versata sunt; sed etiam in hac prædonum multitudine semper inuiolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriæ proditum est, classe quondam * Massanissæ regis ad eum locũ appulsa, præfectum regium dentes eburneos incredibili magnitudine e fano sustulisse, & eos in Africam portasse, Massanissæq; donasse. Regem quidem primo delectatum esse munere: post, vbi audisset vnde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse, qui eos dentes reportarent. Itaque in his inscriptum literis Punicis fuit, regem Masanissam imprudentem accepisse: recognita, reponendos restituendosque curasse. Erat præterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneæ victoriæ antiquo opere, ac summa arte perfectæ. Hæc iste omnia, ne multis morer, vno impetu, atq; vno nuntio per seruos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atq; asportanda curauit.

rauit. Pro dij immortales, quem ego hominem accuso? quem legibus ac iudiciali iure persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitẽses publice, spoliatum templum esse Iunonis: nihil istum in religiosissimo fano reliquisse: quem in locum classes hostium sępe accesserint, vbi piratæ fere quotannis hiemare soleant: quod neq; prædo violarit antea, neq; hostis attigerit id ab vno isto sic spoliatum esse, vt nihil omnino sit relictum. hic nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut suspicionibus in iudicium vocatur? dij ablati, fana vexata, nudatæ vrbes reperiuntur. earum autem rerum nullam sibi iste neq; inficiãdi rationem, neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur a me, conuincitur a testibus, vrgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur: & manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit. Nimiũ mihi diu videor in vno genere versari criminum. sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium, animorumque vestrorum. quam ob rem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus sum, reficite vos quæso, iudices, per deos immortales, per eos ipsos, de quorum religione iam diu dicimus; dum id eius facinus commemoro, & profero, quo prouincia tota commota est. de quo si paullo altius ordiri, ac repetere memoriam religionis videbar, ignoscite. rei magnitudo me breuiter perstringere atrocitatem criminis non sinit. Vetus est hæc opinio, iudices, quæ constat ex antiquissimis Græcorum literis, atque monimentis, insulam Siciliam totam esse Cereri, & Liberæ consecratam. hoc cum ceteræ gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, vt animis eorum insitum, atque innatum esse videatur. Nam & natas esse has in his locis deas; & fruges in ea terra primum repertas arbitrantur: & raptam esse Liberam,

quam eandem Proſerpinam vocant , Ennenſium nemore : qui locus , quod in media eſt inſula ſitus, vmbilicus Siciliæ nominatur. quam cum inueſtigare,& conquirere Ceres vellet; dicitur inflammaſſe tedas ijs ignibus , qui ex Aetne vertice erumpunt: quas ſibi cum ipſa præferret; orbem omnium peragraſſe terrarum.Enna autem,vbi ea,quæ dico,geſta eſſe memorantur.eſt loco * præcelſo , atque edito: quo in ſummo eſt æquatæ agri planities , & aquæ perennes, tota vero * omni aditu circumciſa,atque dirempta eſt . quam circa lacus luciq; ſunt plurimi, & lectiſſimi flores omni tempore anni : locus vt ipſe raptum illum virginis,quem iam a pueris accepimus , declarare videatur.Etenim * propter eſt ſpelunca quædam,conuerſa ad Aquilonem, infinita altitudine , * qua Ditem patrem ferunt repente cum curru exſtitiſſe , abreptamque ex eo loco virginem ſecum aſportaſſe,& ſubito non longe Siracuſis penetraſſe ſub terras,lacumque in eo loco repente exſtitiſſe : vbi vſque ad hoc tempus Syracuſani feſtos dies anniuerſarios agunt,celeberrimo virorum,mulierumque conuentu . Propter huius opinionis vetuſtatem,quod eorum in his,locis veſtigia,ac prope incunabula reperiuntur deorum; mira quædam tota Sicilia priuatim ac publice religio eſt Cereris Ennenſis . Etenim multa ſæpe prodigia vim eius numenque declarant:multis ſæpe in difficillimis rebus preſens auxilium eius oblatum eſt, vt hæc inſula ab ea non ſolum diligi , ſed etiam incoli, cuſtodirique videatur.Nec ſolum ſiculi,verum etiam ceteræ gentes, nationeſque Ennenſem Cererem maxime colunt.etenim ſi Athenienſium ſacra ſumma cupiditate expetuntur , ad quos Ceres in illo errore veniſſe dicitur,frugeſque attuliſſe:quantam eſſe religionem conuenit eorum apud quos eam natam eſſe, & fruges inueniſſe conſtat? Itaque apud patres noſtros atroci, ac difficili reipub. tempore, cum Tib.Grac-

co occiso, magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio, L Calpurnio coss. aditum est ad libros Sibyllinos: in quibus iuuentum est, Cererem antiquissimam placari oportere. tum ex amplissimo collegio decemuirali sacerdotes populi Romani, cum esset in vrbe nostra Cereris pulcherrimum, & magnificentissimum templum, tamen vsque Ennam profecti sunt. tanta enim erat auctoritas & vetustas illius religionis, vt cum illuc irent, non ad ædem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci viderentur. Non obtundam diutius aures vestras: * iamdudum vereor, ne oratio mea aliena ab judiciorum ratione, & quotidiana dicēdi consuetudine esse videatur. hoc dico, hanc ipsam Cererem, antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quæ apud omnes gentes, nacionesq; fiunt a C. Verre ex suis templis, ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Ennam, vidistis simulachrum Cereris e marmore, & in altero templo Liberæ. sunt ea perampla, atque præclara, sed nō ita antiqua. Ex ære fuit quoddam modica amplitudine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquum; omnium illorum quæ sunt in eo fano, multo antiquissimum. id sustulit. *ac tamen eo contentus non fuit. ante ædem Cereris in aperto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris vnum alterum Triptolemi, & pulcherima, & perampla. his pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit: quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. insistebat * in manu Cereris dextra simulacrum pulcherime factum Victoriæ. hoc iste e signo Cereris auellendum, asportandumque curauit. Qui tandem istius animus est nunc in recognicione scelerum suorum, cum eo ipse in commemoratione eorum nou solum animo commouear; verum etiam corpore perhorrescam? venit venit mihi fani, loci, religionis illius in mentem: versantur ante oculos omnia; dies ille, quo ego En-

nam cum venissem præsto mihi sacerdotes Cereris cum insulis, ac verbenis fuerunt, concio, conuentusque ciuium in quo ego cum loquerer tanti fletus, gemitusque fiebant, vt acerbissimus tota vrbe luctus versari videretur. non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non importunissimas istius libidines non vim, non contumelias, quibus operti, oppressique erant, conquerebantur: Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant: omnia se cetera pati, ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, vt Verres alter Orcus venisse Ennam, & non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim vrbs illa non vrbs videtur, sed fanum Cereris esse: habitare * apud sese Cererem Ennenses arbitrantur: vt mihi non ciues illius ciuitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolæ, atq; antistites Cereris esse videantur. Ennæ tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriam diripere, & deam deæ detrahere conatus es quorum nihil violare. nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quæ sceleri propiora sunt, quam religioni. tenuerunt enim P. Popillio, P. Rupilio coss. Illum locum serui fugitiui, barbari, hostes. sed neque tam serui illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fugitiui illi a dominis, quam tu a iure, & a legibus: neque tam barbari lingua, & natione illi, quam tu natura & moribus: neque illi tam hostes hominibus, quam tu diis immortalibus. Quæ deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate seruos, temeritate fugitiuos, scelere barbaros crudelitate hostes vicerit? Audistis Theodorum, & Numinium, & Nicasionem legatos Ennenses publice dicere, sese a suis ciuibus hæc habere mandata, vt ad Verem adirent, & eum simulacrum Cereris, & Victoriæ reposcerent: id si impetrassent

petrassent, tum vt morem veterem Ennensium conseruarent, publice in eum, tametsi vexasset Siciliam, tamen quoniam hæc a maioribus constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset; tnm vt iudicio adessent. tum vti de eius iniuriis iudices docerent, sed multo maxime de religione quererentur. quas illorum quærimonias nolite per deos immortales aspernari? nolite contemnere, ac negligere, iudices, Aguntur iniuriæ sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio, veritasque iudiciorum. quæ sunt omnia permagna: verum illud maximum: tanta religione obstricta tota prouincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupauit. vt quæcumque accidunt publice vel priuatim incommoda, propter eam caussam * scelere istius euenire videantur. Audistis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, complures alios publice dicere, quæ solitudo esset in agris quæ vastitas, quæ fuga aratorum; quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. ea tametsi istius multis & varijs iniurijs acciderunt; tamen hæc vna caussa in opinione Siculorum plurimum valet, quod Cerere violata, omnes cultus, fructusque Cereris in his locis interijsse arbitrantur. Mementi religioni sociorum, iudices: conseruate * vestram auctoritatem. Neque enim hæc externa nobis est religio, neque aliena, quod si esset, si suscipere eam noletis; tamen in eo, qui violasset. sancire vos velle oporteret. Nunc vero, in communi omnium gentium religione, inque his sacris, quæ maiores nostri ab exteris nationibus adscita atque accepta coluerunt, quæ sacra vt erant re vera, sic appellari Græci voluerunt, negligentes ac dissoluti si cupiamus, esse qui possumus? Vnius etiam vrbis omnium pulcherrimæ, atque ornatissimæ Siracusarum direptionem commemorabo, &

nam cum venissem præsto mihi sacerdotes Cereris cum infulis, ac verbenis fuerunt, concio, conuentusque ciuium in quo ego cum loquerer tanti fletus, gemitusque fiebant, vt acerbissimus tota vrbe luctus versari videretur. non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones, non iniqua iudicia, non importunissimas istius libidines non vim, non contumelias, quibus operti, oppressique erant, conquerebantur: Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant: omnia se cetera pati, ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, vt Verres alter Orcus venisse Ennam, & non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim vrbs illa non vrbs videtur, sed fanum Cereris esse: habitare * apud sese Cererem Ennenses arbitrantur: vt mihi non ciues illius ciuitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolæ, atq; antistites Cereris esse videantur. Ennæ tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriam diripere, & deam deæ detrahere conatus es quorum nihil violare. nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quæ sceleri propiora sunt, quam religioni. tenuerunt enim P. Popillio, P. Rupilio coss. illum locum serui fugitiui, barbari, hostes. sed neque tam serui illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fugitiui illi a dominis, quam tu a iure, & a legibus: neque tam barbari lingua, & natione illi, quam tu natura & moribus: neque illi tam hostes hominibus, quam tu diis immortalibus. Quæ deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate seruos, temeritate fugitiuos, scelere barbaros crudelitate hostes vicerit? Audistis Theodorum, & Numinium, & Nicasionem legatos Ennenses publice dicere, sese a suis ciuibus hæc habere mandata, vt ad Verem adirent, & eum simulacrum Cereris, & Victoriæ reposcerent: id si impetrassent

petrassent, tum vt morem veterem Ennensium conseruarent, publice in eum, tametsi vexasset Siciliam, tamen quoniam hæc a maioribus constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset; tnm vt iudicio adessent. tum vti de eius iniuriis iudices docerent, sed multo maxime de religione quererentur. quas illorum quærimonias nolite per deos immortales aspernari? nolite contemnere, ac negligere, iudices, A. guntur iniuriæ sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio, veritasque iudiciorum. quæ sunt omnia permagna: verum illud maximum: tanta religione obstricta tota prouincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupauit. vt quæcumque accidunt publice vel priuatim incommoda, propter eam caussam * scelere istius euenire videantur. Audistis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, complures alios publice dicere, quæ solitudo esset in agris quæ vastitas, quæ fuga aratorum; quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. ea tametsi istius multis & varijs iniurijs acciderunt; tamen hæc vna caussa in opinione Siculorum plurimum valet, quod Cerere violata, omnes cultus, fructusque Cereris in his locis interijsse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices: conseruate * vestram auctoritatem. Neque enim hæc externa nobis est religio, neque aliena, quod si esset, si suscipere eam noletis; tamen in eo, qui violasset. sancire vos velle oporteret. Nunc vero, in communi omnium gentium religione, inque his sacris, quæ maiores nostri ab exteris nationibus adscita atque accepta coluerunt, quæ sacra vt erant re vera, sic appellari Græci voluerunt, negligentes ac dissoluti si cupiamus, esse qui possumus? Vnius etiam vrbis omnium pulcherrimæ, atque ornatissimæ Siracusarum direptionem commemorabo, &

in medium proferam, iudices: vt aliquando totam huius generis orationem concludam, ac definiam. Nemo fere vestrum est, qnin quemadmodum captæ sint a M. Marcello Syracusæ, sæpe audierit; nõnumquam etiam in annalibus legerit conferte haud pacem cum illo bello: huius prætoris aduentum, cum illius imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius excercitu inuicto: huius libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cepit, conditas: ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac iam illa omitto, quæ d sperse a me multis locis dicentur, ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli a * plurima cæde seruatum est, id aduentu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse: portum Syracusanorum, qui tum & nostris classibus, & Carthaginiensium clausus fuisset, cum, isto prætore, Cilicum myoparoni, prædonibusque patuisse: mitto adhibitam vim ingenuis, matres familias violatas: quæ tum vrbe capta, commissa non sunt neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure victoriæ: mitto, inquam, hæc omnia, quæ ab isto per triennium perfecta sunt. ea, quæ coniuncta cum illis rebus sũt, de quibus ante dixi, cognoscite. Vrbem Syracusas maximam esse Græcarum vrbium, pulcherrimamq; omnium sæpe audistis. est, iudices, ita, vt dicitur nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu vel terra, vel mari præclaro ad aspectum: & portus habet prope in ædificatione aspectuq; vrbis inclusos: qui cum diuersos inter se aditus habeant. in exitu coniunguntur, & confluunt, eorum coniunctione pars oppidi. quæ appellatur Insula, mari disiuncta angusto, ponte rursum * adiungitur, & continetur. Ea tanta est vrbs, vt ex quatuor vrbibus maximis constare dicatur. quare vna est ea, quam dixi, insula: quæ duobus portubus cincta, in vtriusque portus ostium aditumque proiecta est: in qua domus

est quæ regis Hieronis fuit: qua prætores vti solent. in ea sunt ædes sacræ complures; sed duæ, quæ longe ceteris ante cellunt, Dianæ vna, & altera, quæ fuit ante istius aduentum ornatissima, Mineruæ. In hac insula extrema est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium, qui fluctu totus operiretur, nisi * munimine, ac mole lapidum a mari disiunctus esset. Altera autem est vrbs Syracusis, cui nomē Acradina est: in qua forum maximum, pulcherrimæ porticus, ornatissimum prytaneum, amplissima est curia, templūque egregium Iouis Olympij: ceterę; vrbis partes vna lata via perpetua, multisque transuersis diuisæ, priuatis ædificiis continentur. Tertia est vrbs, quæ, quod in ea parte Fortunæ fanum antiquum fuit, Tyche nominata est: in qua & gymnasium amplissimum est, & complures ædes sacræ: coliturque ea pars, & habitatur frequentissime. Quarta antem est vrbs, quæ, quia postrema ædificata est, Neapolis nominatur: quam ad summam theatrum est maximum: præterea duo templa sunt egregia, Cereris vnum, alterum Liberæ: signumque Apollinis qui Tēnites vocatur, pulcherrimum & maximum: quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. Nūc ad Marcellum reuertar, ne hæc a me sine caussa commemorata esse videantur. qui cum tam præclaram vrbem vi, copiisque cepisset; non putauit ad laudem populi Ro. hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua præsertim nihil periculi ostenderetur, delere, & extinguere. itaque ædificiis omnibus, publicis, & priuatis, sacris, & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset. in ornatu vrbis habuit victoriæ rationem; habuit humanitatis. victoriæ putabat esse, multa Romam deportare, quæ ornamento vrbi esse possent: humanitatis, non plane spoliare vrbem; præsertim quam conseruare voluisset. in hac parti-

titione ornatus, non plus victoria Marcelli populo Rom. appetiuit, quam humanitas Syracusano reseruauit. Romam quæ asportata sunt, ad ædem Honoris atque Virtutis, itemq; aliis in locis videmus. nihil in ædibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano. putauit, si vrbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam vrbi ornamento futuram. Syracusis autem permulta, atque egregia reliquit: deum vero nullum violauit; nullum attigit, Conferte Verrem, non vt hominem cum homine comparetis; nequa tali viro mortuo fiat iniuria; sed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum & iurisdictionem cum ferro, & armis, aduentum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis, Aedes Mineruæ est in insula, de qua ante dixi; quam Marcellus non attigit, quam plenam atq; ornatam reliquit. quæ ab isto sic spoliata, atque direpta est, non vt ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum, & cõsuetudinis iura retineret; sed vt a barbaris prædonibus vexata esse videatur. Pugna erat equestris Agathoclis regis in tabulis picta præclare. his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur. nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa, victoria sua profana fecisset; tamen religione impetitus non attigit. iste, cum illa tam propter diuturnam pacem, fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaque accepisset; omnes eas tabulas abstulit: parietes, quorum ornatus tot sæcula manserat, tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo templa se Romæ dedicaturum vouerat; id quod erat ædificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, vt ille, sed Veneri & Cupidini vota deberet; is Mineruæ templum spoliare conatus est. ille deos, deorum spoliis ornare noluit: hic ornamenta Mi-

neruæ virginis in meretriciam domum transtulit. Viginti & septem præterea tabulas pulcherime pictas ex eadem æde sustulit: in quibus erant imagines Siciliæ regum ac tyrannorum: quæ non solum pictorum artificio delectabant; sed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum. Ac videte, quãto tetrior hic tyrannus Syracusanis fuerit, quam quisquam superiorum: cum illi tamen ornarint tẽpla deorum immortalium; hic etiam deorum monumenta, atque ornamenta sustulerit. Iam vero quid ego de valuis illius templi commemorem? vereor, ne hæc qui non viderunt, omnia me nimis augere, atq; ornare arbitrentur. quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, vt tot viros primarios velim, præsertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui hæc viderint, esse temeritati & mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquido, iudices, possum, valuas magnificentiores ex auro atq; ebore: perfectiores nullas vmquam vllo tempore fuisse. incredibile dictu est, quam multi Græci de valuarum harum pulchritudine scriptum reliquerint. nimium forsitan hæc illi mirentur atque efferant. esto. verumtamen honestius est reipub. nostræ, iudices, ea, siue illis pulchra esse videantur, imperatorem nostro in bello reliquisse, quam prætorem in pace abstulisse. Ex ebore diligẽtissime perfecta argumenta erant in valuis: ea detrahenda curauit omnia. Gorgonis os pulcherimum, crinitum anguibus, reuellit, atque abstulit: & tamen iudicauit, se non solum artificio, sed etiam pretio, quæstuq; duci. nam bullas omnes aureas ex his valuis, quæ erant & multæ, & graues, non dubitauit auferre: quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. Itaque eiusmodi valuas reliquit, vt quæ olim ad ornandum templum erant maxime, nunc tantum ad claudendum factæ esse videantur. Etiamne gramineas hastas? vidi enim vos in hoc

non minime,cum teſtes dicerent, eommoueri:quod erant huiuſmodi, vt ſemel vidiſſe ſatis eſſet: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat vlla; ſed tantum magnitudo incredibilis: de qua vel audire ſatis eſſet: nimium, videre plus, quam ſemel etiamne id concupiſti? Nam Sappho, quæ ſublata de prytaneo eſt, dat tibi iuſtam excuſationem, prope vt concedendum atq; ignoſcendum eſſe videatur.* M.Syllanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quiſquam non modo priuatus, ſed populus potius haberet, quam homo elegantiſſimus atque eruditiſſimus Verres? nimirum contra dici non poteſt. noſtrum enim vnuſquiſque, qui tam beati, quam iſte eſt, non ſumus, tam delicati eſſe non poſſumus. ſiquando aliquid iſtiuſmodi videre volet; eat ad ædem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli: det operam vt admittatur in alicuius iſtorum Tuſculanum: ſpectet eorum ornatum, ſi quid iſte ſuorum ædilibus accommodauit. Verres hæc habeat domi: Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas. Etiamne huius operarij ſtudia, ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus eſt, ita educatus, ita factus & animo, & corpore, vt multo appoſitior ad * deferenda, quam ad, auferenda ſigna eſſe videatur. Atque hæc Sapphoſublata quantum deſiderium ſui reliquerit, dici vix poteſt. nam cum ipſa fuit egregie facta, tum epigramma Græcum pernobile inciſum habuit in baſi; quod iſte eruditus homo, & Græculus, qui hæc ſubtiliter iudicat, qui ſolus intelligit, ſi vnam literam Græcam ſciſſet, certe non ſuſtuliſſet. nunc enim quod inſcriptum eſt inani in baſi, declarat quid fuerit, & id ablatum indicat. Quid? ſignum * Pæanis ex æde AEſculapii præclare factum ſacrum, & religioſum non ſuſtuliſti? quod omnes propter pulchritudinem viſere, propter religionem

gionem colere ſolebant. Quid? ex æde Liberi ſimulacrum Ariſtæi non tuo imperio palam ablatum eſt? Quid?ex æde Iouis,religioſiſſimum ſimulacrum Iouis imperatoris, quem Græci Vrion nominant,pulcherime factum, nonne abſtuliſti? Quid? ex æde Liberi paruum illud capud pulcherimum quod viſere ſolebamus, num dubitaſti tollere? Atque ille Pæan ſacrificijs anniuerſarijs ſimul cum Aeſculapio apud illos colebatur.Ariſtæus qui vt Cræci ferunt,Liberi filius inuentor olei eſſe dicitur,vna cum Libero patre apud illos eodem erat in templo conſecratus Iouem autem imperatorem quanto honore ſuo templo fuiſſe arbitramini?hinc * colligere poteſtis. ſi recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem ſpecie atque forma ſignum illud quod ex Macedonia captum in capitolio poſuerat Flamininus. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum ſigna Iouis imperatoris vno in genere pulcherrime facta: unum, illud Macedonicum, quod in capitolio videmus: alterum, in ponti ore & anguſtijs tertium, quod Syracuſis ante Verrem prætorem fuit. illud Flamininus ita ex æde ſua ſuſtulit, vt iu capitolio, hoc eſt,in terreſtri domicilio Iouis poneret. Quod autem eſt ad introitum Ponti, id cum tam multa ex illo mari bella emerſerint,tam multa porro in Pontum inuecta ſint, vſque ad hanc diem integrum, inuiolatumque ſeruatum eſt. hoc tertium, quod erat Syracuſis, quod M. Marcellus armatus & victor viderat, quod religioni conceſſerat, quod ciues atque incolæ Syracuſani colere, aduenæ non ſolum viſere, verum etiam venerari ſolebant: id Verres ex templo Iouis ſuſtulit. Vt ſepius ad M. Marcellum reuertar iudices. ſic habetote: plures eſſe a Syracuſanis iſtius aduentu deos, quam victoria Marcelli homines deſideratos. Etenim ille requiſiſſe dicitur etiam Archimedem illum ſummo ingenio hominem ac diſciplina: cumq; cum audiſſet interfectum,

permoleste tulisse. Iste omnia, quæ requisiuit, non vt seruaret, verum vt asportaret, requisiuit. Iam illa, quia leuiora videbuntur, si hoc loco * dicerentur, ideo præteribo, quod iste mensas Delphicas e marmore crateras ex ære pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus ædibus sacris Syracusis abstulit. Itaq;, iudices, hi qui hospites ad ea quæ visenda sunt, ducere solent, & vnumquidque ostendere, quos illi Mystagogos vocant, conuersam iam habent demõstrationem suam. nam vt ante demonstrabant, quid vbiq; esset,* ita nunc, quid vndique ablatum sit, ostendunt. Quid tum ? mediocrine tãdem dolore eos affectos esse arbitramini? non ita est, iudices: primum, quod omnes religione mouentur; & deos patrios quos a maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinẽdos esse arbitrantur: deinde hic ornatus, hæc opera, atque artificia, signa, tabulæ pictæ, Græcos homines nimio opere delectant. Itaq; ex illorum querimoniis intelligere possumus, hæc illis acerbissima videri, quæ forsitan nobis leuia, & contemnenda esse videantur. mihi credite, iudices (tametsi vosmetipsos hæc eadẽ audire certo scio) cum multas acceperint per hosce annos socij, atque exteræ nationes calamitates, & iniurias; nullas Græci homines grauius tulerũt, nec ferunt, quam huiuscemodi spoliationes fanorum, atque oppidorum. Licet iste dicat emisse se, sicuti solet dicere: credite hoc mihi, iudices, nulla vmquam ciuitas tota Asia, & Græcia signum vllum, tabulam pictam, nullum denique ornamentum vrbis, sua voluntate cuiquam vendidit. nisi forte existimatis, posteaquam iudicia seuera Romæ fieri desierint, Græcos homines hæc * vendere cœpisse; quæ tum non modo non vendebant, cum iudicia fiebant, verum etiam coemebant. * nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scæuolæ, C. Claudio potentissimis hominibus, quorum ædilitates ornatissimas vidimus, commercium

cium istarum rerum cum Græcis hominibus non fuisse: his qui post iudiciorum dissolutiones ædiles facti sunt, fuisse. Acerbiorem etiam scitote esse ciuitatibus falsam istam & simulatam emptionem, quam si quis clam surripiat; aut eripiat palam, atque auferat. nam turpitudinem summam esse arbitrantur, referri in literas publicas, pretio adductam ciuitatem,& pretio paruo, ea, que accepisset a maioribus, vendidisse, atq; * alienasse. etenim mirandū in modū Græci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. itaq; maiores nostri facile patiebantur, hæc esse quam plurima apud socios, vt imperio nostro quam ornatissimi florētissimiq; essent. apud eos autem, quos vectigales, aut stipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebant, vt illi, quibus ea iucunda sunt, quæ nobis leuia videbantur, haberēt hæc oblectamēta,& solatia seruitutis. Quid arbitramini Rheginos, qui iam ciues Romani sunt, merere velle, vt ab iis marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos, vt ne Europam in Tauro sedentem amittant? vt Satyrum qui apud illos in æde Vestæ est? vt cetera? quid Thespienses, vt Cupidinis signum, propter quod vnum visuntur Thespiæ? quid Gnidios, vt Venerem marmoream? quid vt pictam, Coos? quid Ephesios, vt Alexandrum? quid Cyzicenos, vt Aiacem, aut Medeam? quid Rhodios, vt Ialysium? quid Athenienses, vt ex marmore Iacchum, aut Parhalum pictū, aut ex ære Myronis buculam? Longum est, & non necessarium commemorare, quæ apud quosque visenda sunt tota Asia & Græcia. verum illud est, quamobrem hæc commemorarim; quod existimare vos hoc volo, mirum quemdam dolorem accidere iis, ex quorum vrbibus hæc auferantur. Atque vt ceteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite. ad quos ego cum venissem, sic primo existimabam, vt Romæ ex istius amicis acceperam, ciuitatem Syracusanam propter

Heraclij hereditatem, non minus esse isti amicam, quam Mamertinam propter prædarum, ac furtorum omnium societatem: simul & verebar, ne mulierum nobilium, & formosarum gratia, quarum iste arbitrio præturam per triennium gesserat, virorumque quibus cum illæ nuptæ erãt, nimia in istum non * lenitudine, sed etiam liberalitate oppugnarer, si quid ex literis Syracusanorum conquirerem. itaque Syracusis cum ciuibus Romanis eram, eorum tabulas * exquirebam, iniurias cognoscebam. cum diutius in eo negotio, curaque fueram, vt requiescerem, curamque animi remitterem, ad Carpinatij præclaras tabulas reuertebar: vbi cum equitibus Rom. ex illo conuentu honestissimi, illos Verrutios, de quibus ante dixi, explicabam: a Syracusanis prorsus nihil adiumenti neq; publice, neque priuatim exspectabam: neque erat in animo postulare. Cum hæc agerem repente ad me venit Heraclius is, qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui Sacerdos Iouis fuisset: qui honos apud Syracusanos est amplissimus. agit mecum & cum fratre meo vt si nobis videretur, adiremus ad eorum senatum: frequentes esse in curia: se iussu senatus a nobis petere, vt veniremus. Primo nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde cito venit in mentem, non esse vitandum nobis illum conuentum & locum. itaque in curiam venimus. honorifice sane consurgitur. nos rogatu magistratus assedimus. incipit is loqui, qui & auctoritate, & ætate, & vt mihi visum est, vsu rerum antecedebat, Diodorus Timarchides: cuius omni oratio hanc habui primo sentẽtiam, Senatum, populumque Syracusanum moleste, grauiterq; ferre, quod ego cum in ceteris Siciliæ ciuitatibus senatum, populumque docuissem, quid eis vtilitatis, quid salutis afferrem; &, cum ab omnibus mandata, legatos, literas, testimoniaque sumpsissem, in illa ciuitate nihil eiusmodi facerem. respondi, Neq;

Romæ in conuentu Siculorum cum a me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, caussaque totius ad me Siciliæ deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse:neq; me postulare, vt quidquam contra C.Verrem decerneretur in ea curia,in qua inauratam C. Verris statuam viderem. Quod posteaquam dixi, tantus est gemitus factus aspectu statuæ, & commemoratione, vt illud in curia positum monumentum scelerum, non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque quantum dicendo assequi poterat, docere me cœpit ea, quæ paullo ante commemoraui, spoliatam vrbem, fana direpta, ex Heraclij hereditate, quam palæstritis concessisset, multo maximam partem ipsum abstulisse: neq; postulandum fuisse vt ille palestritas diligeret. qui etiam inuentorem olei deum sustulisset:neque illam statuam esse ex pecunia publica, neque publice datam: sed eos qui hereditatis diripiendæ participes fuissent,faciendam statuendamque curasse: eosdem Romæ fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum: eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum voluntati, & saluti Siciliæ defuissent. Vbi eorum dolorem ex illiusiniuriis non modo non minorem,sed prope maiorem quam ceterorũ Siculorum esse cognoui: tum meum animum in illos, tum mei consilij, negotiique totius suscepti caussam rationemq; proposui, tum eos hortatus sum,vt caussæ communi, salutique ne deessent, vt ei illam laudationem, quam se vi, ac metu coactos paucis illis diebus decresse dicebant,tollerent. Itaq;, iudices, Syracusani hæc faciunt istius clientes atque amici: primum mihi literas publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant,proferunt:in quibus ostendunt omnia,quæ dixi ablata,esse perscripta; & plura etiam, quam ego potui dicere. perscripta autẽ hoc modo, Quod ex æde Mineruæ hoc & illud abesset, quod

ex æde Iouis, quod ex æde Liberi, vt quisque eis rebus tuendis, conseruandisque præfuerat, ita perscriptum erat, cum rationem ex lege redderet, & quæ acceperat, deberet tradere: petisse, vt sibi, quod hæ res abessent, ignosceretur. itaque omnes liberatos discessisse; & esse ignotum omnibus, quas ego literas obsignandas publico signo, deportandasque curaui. De laudatione autem ratio sic reddita est. primum cum a Verre literæ aliquanto ante aduentum meum de laudatione venissent; nihil esse decretum: deinde, cum quidam ex illius amicis commonerent, oportere decerni, maximo esse clamore & conuitio repudiatos: &, posteaquam meus aduẽtus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, vt decernerent: decretum ita esse, vt multo plus illi laudatio mali, quam boni possit afferre. Id adeo, iudices, vt mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite. Mos est Syracusis, vt si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam, qui velit: nominatim nemo rogatur. & tamen, vt quisque honore & ætate antecedit, itaque primus solet sua spõte dicere: idque a ceteris ei cõceditur. si quando taceant omnes, tunc sortito coguntur dicere. Cum hic mos esset; refertur ad senatum de laudatione Verris: in quo primum, vt aliquid esset moræ, multi interpellant: de Sext. Peduceo, qui de illa ciuitate, totaque prouincia optime meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumque eum publice pro plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperent; a C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peduceus eorum laudatione iam non vteretur; tamen non id prius decernere, quod aliquando voluissent, quam quod tum cogerentur. Conclamant omnes, & approbant ita fieri oportere: refertur de Peduceo: vt quisque ætate, & honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. Id adeo ex ipso s. c. cognoscite.

gnoſcite. nam * principio ſententiæ perſcribi ſolet. Recita. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCEO. Dicit qui primi ſuaſerint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic quæſo quomodo? QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. quid poſtea ſcriptum eſt? CVM SVRGERET NEMO NEQVE SENTENTIAM DICERET. quid hoc eſt? SORS DVCITVR. quamobrem? nemo erat voluntarius laudator præturæ tuæ? defenſor periculorum tuorum? præſertim cum inire a prætore gratiam poſſet? nemo. ipſi illi tui conuiuæ, conſiliarij & conſcij, verbum facere non audebant. in qua curia ſtatua tua ſtabat, & nuda in ea filij, nemo fuit, quem ne nudus quidem filius, in nuda prouincia commouerit. Atque etiam hoc me docent. Eiuſmodi ſenatuſconſulto ſeſe feciſſe laudationem, vt omnes intelligere poſſent, non laudationem, ſed potius irriſionem eſſe illam, quæ commonefaceret*iſtius turpem, calamitoſamque præturam. Etenim ſcriptum eſſe ita: QVOD iſte virgis neminem cecidiſſet: a quo cognoſcitis nobiliſſimos homines, atque innocentiſſimos ſecuri eſſe percuſſos: QVOD vigilanter prouinciam adminiſtraſſet: cuius omnes vigilias in ſtupris conſtat adulteriiſque eſſe conſumptas. hoc autem ſcriptum etiam, quod proferre non auderet reus; accuſator recitare non deſineret: QVOD prædones procul ab inſula Sicilia prohibuiſſet Verres: quos etiam intra Syracuſanam inſulam recepiſſet. Quæ poſteaquam ex illis cognoui? diſceſſi cum fratre e curia, vt nobis abſentibus, ſi quid vellent, decernerent. decernunt ſtatim: primum, vt L. fratri hoſpitium publice fieret; quod is eandem volũtatem erga Syracuſanos ſuſcepiſſet, quam ego ſemper habuiſſem. id non modo non ſcripſerunt, verum etiam in ære inciſum nobis tradiderunt. Valde, hercule, te Syracuſani tui quos crebro cõmemorare ſoles, diligunt;

qui cum accusatore tuo satis iustam caussam coniungendæ necessitudinis putant; quod te accusaturus sit; & quod ad * inquirendum in te venerit. postea decernitur, ac non varie, sed prope * coniunctis sententiis, vt laudatio, quæ C. Verri decreta esset, tolleretur.* Atque adeo cum iam non solum discessio facta esset, sed etiam perscriptum, atque in tabulas relatum, prætor appellatur. at quis appellat? magistratus aliquis? nemo. senator? ne id quidem, Syracusanorum aliquis? minime. quis igitur prætorem appellat? qui quæstor istius fuerat, Cæcilius. o rem ridiculam, o desertum hominem, o desperatum, ac relictum a magistratu Siculo. ne s. c. Siculi homines facere possent, ne suum ius. suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius, non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quæstor prætorem appellat. Quis hoc vidit? aut quis audiuit? Prætor æquus, & sapiens dimitti iubet senatum. concurrit ad me maxima multitudo. primum senatores clamare, eripi sibi ius, eripi libertatē. populus senatum laudare, gratias agere: ciues Rom. a me nusquā discedere. quo quidem die nihil ægrius factum est multo labore meo, quam vt manus ab illo appellatore abstinerentur. Cum ad prætorem in ius adissemus, excogitat sane diligenter, & caute, quid decernat. nam ante quam verbum facerem, de sella surrexit, atque abiit. itaque tum de foro, cum iam aduesperasceret, discessimus. Postridie mane ab eo postulo, vt Syracusanis liceret s. c. quod pridie fecissent, mihi reddere. Ille enimuero negat: & ait indignū facinus esse, quod ego in senatu Greco verba fecissem. quod quidem apud Græcos Græce locutus essem, id * fieri nullo modo posse. Respondi homini, vt potui, vt volui, vt debui: tum multa; tum etiam hoc me memini dicere, facile esse perspicuū, quantum inter hunc, & illum Numidicum verum & germanum Metellum interesset: illum noluisse sua

laudatione

laudatione iuuare L. Lucullum ſororis virum, qui-cum optime conueniſſet· hunc homini alieniſſimo, a ciuitatibus laudationes per vim & metum comparare. Quod vbi intellexi, multum apud illum recentes nuntios, multum tabulas non commendatitias, ſed tributarias valuiſſe: admonitu ipſorum Syracuſanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus ſingula perſcripta erant. Ecce autem noua turba, atque rixa. ne tamen iſtum omnino Syracuſis ſine amicis, ſine hoſpitibus plane nudum eſſe, ac deſertum putetis: retinere cœpit tabulas Theomnaſtus quidam; homo ridicule inſanus, quem Syracuſani Theoractum vocant, qui illic eiuſmodi eſt, vt eum pueri ſectentur: vt omnes, cum loqui cœperit, irrideant. Huius tamen inſania, quæ ridicula eſt aliis, mihi tũ moleſta ſane fuit. nam cum ſpumas ageret in ore, arderẽt oculi, voce maxima vim me ſibi afferre clamaret: copulati in ius peruenimus. Hic ego poſtulare cœpi, vt mihi tabulas obſignare, ac deportare liceret: ille * contra, inſtare ego mihi omnium tabularum, & literarum fieri poteſtatem oportere. Contra ille furioſus vrgere, nihil ad ſe noſtras leges pertinere. Prætor intelligens negare ſibi placere, quod s.c. ratum eſſe non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? niſi vehementius homini minatus eſſem; niſi legum ſanctionem, pœnamque recitaſſem; tabularum mihi poteſtas facta non eſſet. ille autem inſanus, qui pro iſto contra me vehemẽtiſſime declamaſſet; poſtquam non impetrauit? credo, vt in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo iſtius furta Syracuſana perſcripta erant; quæ ego antea iam ab illis cognoram, & acceperã. Laudent te ſane iam Mamertini, qui ex tanta prouincia ſoli ſunt, qui te ſaluum velint: ita tamen laudent vt Heius, qui eius princeps legationis eſt, adſit: ita laudent, vt ea quæ rogati erunt mihi parati ſint reſpõdere. Ac ne ſubito a me opprimantur, hæc ſunt ro-

gaturus: nauem debeantne? fatebuntur. præbuerintne prætore C. Verre? negabunt. ædificarintne nauem onerari ã maximam publice, quam Verri dederunt? negare non poterunt. frumentumne ab his sumpserit Verres, quod populo Ro. mitteret, sicuti superiores? negabunt. quid militum, aut nautarum per triennium dederint? nullum datum dicent. fuisse Messanam omnium istius furtorum, ac prædarum receptricem? negare non poterunt. permulta multis nauibus illinc exportata? hanc denique nauem maximam a Mamertinis datam, onustam cum isto prætore profectam? fatebuntur. Quamobrem tibi habe sane istam laudationem Mamertinam. Syracusanam quidem ciuitatem, vt abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minime conueniebat, ei deorum honores haberi, qui simulacra deorum sustulisset. Etiam, mehercule, illud in Syracusanis merito reprehenderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum & sanctissimum, quod eo ipso die Syracusæ a Marcello captæ esse dicuntur; iidem diem festum Verris nomine agerent, cum iste Syracusanis quæ ille calamitosus dies reliquerat, ademisset. At videte hominis impudentiam, atque arrogantiam, iudices, qui non solum Verrea hæc turpia, ac ridicula ex Heraclij pecunia constituerit; verum etiam Marcellea tolli imperarit: vt ei sacra facerent, quotannis, cuius opera omnium annorum sacra, deosque patrios amiserant: eius autem familiæ dies festos tollerent, per quam ceteros quoque festos recuperarant.

ACCV-

ACCVSATIONIS IN C. VERREM

LIBER VII.

ORATIO DECIMA.

EMINI video dubium esse, iudices, quin apertissime C. Verres in Sicilia sacra, profanaque omnia & priuatim & publice spoliarit, versatusque sit sine vlla non modo religione verũ etiam dissimultione in omni genere furandi, atq; predandi. sed quædam mihi magnifica, & præclara eius defensio ostenditur: cui quemadmodum resistã, multo mihi ante est, iudices, prouidendum. ita enim caussa constituitur, prouinciam Siciliam virtute * eius, & vigilantia singulari, dubiis formidolosisq; temporibus a fugitiuis, atq; a belli periculis tutam esse seruatam. Quid agam, iudices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. noui locum: video vbi se iactaturus sit Hortensius. belli pericula, tempora reip. imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur a vobis, tum etiam pro suo iure contẽdet, ne patiamini talem imperatorem populi Ro. Siculorum testimoniis eripi, neue obteri laudẽ imperatoriam criminibus auaritiæ velitis. Nõ possum dissimulare, iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quæ fecit, impune fecerit. venit enim mihi in mentem,

in iudicio M. Aquillij quantum auctoritatis. quantum momenti oratio M. Antonij habuisse existimata sit· qui vt erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, caussa prope perorata, ipse arripuit M. Aquillium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque eius a pectore abscidit, vt cicatrices populus Ro. iudicesque aspicerent, aduerso corpore exceptas: simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit, eoque adduxit eas qui erant iudicaturi, vehementer vt vererentur. ne quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Ro. laudem, sed ad iudicum crudilitatem videretur esse serua us. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio, viaque tentatur: idem quæritur. sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium, viciorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia reip tempora reseruandus, Non agam summo iure tecum: non dicam id quod debeam forsitan obtinere: cum iudicium certa lege sit constitutum, non quid in re militari fortiter feceris, sed quem admodum manus ab alienis pecunijs abstinueris, abs te docere oportere· non, inquam, sic agam, sed ita quæram, quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam virtute tua liberatam? magna laus * honesta oratio. sed tamen quo bello? nos enim post * id bellum, quod M. Aquillius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuisse. At in Italia fuit. fateor, & magnum quidem, ac vehemens: num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Crasso, aut Cn Pompeio communicandam putas? non arbitror hoc etiam deesse tuæ impudentiæ, vt quidquam eiusmodi dicere audeas. obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitiuorum copiæ possent. vbi? quando? qua ex
parte

parte? cum autem nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil vmquam prorsus audiuimus:& illud audiuimus, M. Crassi fortissimi viri virtute, consilioque factum, ne ratibus coniunctis freto fugitiui ad messanam transire possent: a quo illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si vlla in Sicilia præsidia ad illorum aduentum opposita putarentur. At * tum in Italia bellum tam prope a Sicilia tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne, cum in Sicilia quidem fuit, eodem interuallo pars eius belli in Italiam vlla peruasit. Etenim propinquitas ad vtram partem hoc loco profertur? vtrum, aditum facilem hostibus, an contagionem imitādi eius belli periculosam fuisse? aditus omnis hominibus sine vlla facultate nauium, non modo disiunctus, sed etiam clausus fuit: vt illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum peruenire, quam ad Peloridem accedere. contagio autem ista seruilis belli, cur abs te potius, quā ab his omnibus qui ceteras prouincias obtinuerunt, prædicatur? an quod in Sicilia iam ante bella fugitiuorum fuerunt? at ea ipsa causa est cur ipsa prouincia minimo in periculo sit, & fuerit. Nam posteaquam illinc M. Aquillius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuerunt eiusmodi, vt ne quis cum telo seruus esset. Vetus est quod dicam, & propter seueritatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum: L. Domitium prætorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse, quis eum percussisset: cum audisset pastorem cuiusdam fuisse, eum ad se vocari iussisse: illum cupide ad prætorem, quasi ad laudem, atque præmium accurrisse: quæsisse Domicium, qui tantam bestiam percussisset? illum respondisse, venabulo. statim deinde iussu prætoris in crucem esse sublatum. durum hoc fortasse videatur, neq; ego vllam in partem disputo: tantum intelligo, maluisse Domicium crudelem in

auimaduertendo, quam in prætermittendo diſſolutum videri. Ego his inſtitutis prouinciæ iam tum cũ bello fugitiuorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortiſſimus, Cn. Norbanus in ſummo otio fuit, perfacile enim ſeſe Sicilia tuebatur, ne quod in ipſa bellum poſſet exiſtere. etenim cum nihil tam coniunctum ſit, quam negotiatores noſtri cum Siculis, vſu, re, ratione concordia: & cum ipſi Siculi res ſuas ita conſtitutas habeant, vt his pacem expediat eſſe; imperium autem popli Ro. ſic diligant, vt id imminui, aut commutari minime velint; cumq; hæc ab ſeruorum bello pericula, & prætorũ inſtitutis, & dominorum diſciplina prouiſa ſint: nullum eſt malum domeſticum, quod ex ipſa prouincia naſci poſſit, Quid igitur? nulline motus in Sicilia ſeruorum Verre prætore? nullæne conſenſiones factæ eſſe dicũtur? nihil ſane quod ad S.P.Q.R. peruenerit: nihil, quod iſte Romam publice conſcripſerit: & tamen ceptum eſſe in Sicilia moueri aliquot locis ſeruitium ſuſpicor. id adeo non tam ex re quam ex iſtius factis: decretiſq; cognoſco. Ac videte, quam non inimico auimo ſim acturus: ego ipſe hæc, quæ ille querit, quæ adhuc numquam audiſtis, commemorabo, & proferam. In* Triochalino, quem locum fugitiui iam ante tenuerunt, Leonidæ cuiuſdam Siculi familia in ſuſpicionem vocata eſt coniurationis: res delata ad iſtum ſtatim (vt par fuit) iuſſu eius homines, qui nominati erant, comprehenſi ſunt, adductique Lilybæum: domino denuntiatum eſt, vt adeſſet: cauſſa dicta, damnati ſunt. Quid deinde? quid cenſetis? furtum foraſſe, aut prædam exſpectatis, aliquam? nolite vſqnequaq; eadem quærere. in metu belli, furandi qui locus poteſt eſſe? etiam ſi qua hic fuit in hac re occaſio, prætermiſſa eſt tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiauit, vt adeſſet. fuit nundinatio aliqua, & iſti non noua, ne cauſſam diceret, etiam alter locus, vt abſoluerentur.

damnatis

damnatis quidem seruis, quæ prædandi* potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. testes enim sunt, qui in consilio fuerunt: testes publicæ tabulæ: testis splendidissima ciuitas Lilybætana: testis honestissimus, maximusque conuentus ciuium Romanorum. nihil potest. producendi sunt. itaq; producuntur, & ad palum alligantur. Etiam nunc mihi expectare videmini, iudices, quid deinde factum sit: quod iste nihil vmquam fecit sine aliquo quæstu atq; præda, quid in eiusmodi re fieri potuit? quod commodũ est? expectate facinus, quam vultis improbum: vincam tamen expectationem omnium* nomine sceleris, coniurationisq; damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime nisi id quod ego non quæro: quod deniq; in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest tamen ne si dubitetur quidem, quæri oporteat: quid, aut quantũ, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totum, atque ista te cura libero. neq; enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur: vt ad quod facinus nemo præter te vlla pecunia adduci potuerit; id tu gratis suscipere conatus sis, verum de ista furandi prædandique ratione nihil dico: de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais bone custos, defensorque prouinciæ? tu quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, & de consilij sententia iudicaras: hos ad suppliciũ iam more maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere ac liberare ausus es? vt quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus Romanis reseruares? Perditæ ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solẽt exitus exitiales habere vt damnati in integrum restituantur, vincti soluantur, exules reducantur, res iudicatæ rescindantur, quæ cum accidunt, nemo est, quin intelligat, ruere il-

Iam remp. hæc vbi eueniunt, nemo eſt, qui vllam ſpem ſalutis reliquam eſſe arbitretur atque hæc ſicubi facta ſunt; facta ſunt vt homines populares, aut nobiles ſupplicio, aut exilio leuarentur: at non ab his ipſis qui iudicaſſent; at non ſtatim; at non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam, & omnium fortunas pertinerent, hoc vero nouum, & eiuſmodi eſt, vt magis propter reum, quam propter rem ipſam credibile eſſe videatur, vt homines ſeruos, vt ipſe qui iudicarat, vt ſtatim e medio ſupplicio demiſerit, vt eius facinoris damnatos ſeruos, quod ad omnium liberorum caput, & ſanguinem pertineret. O præclarum imperatorem, nec iam cum M. Aquillio fortiſſimo viro, ſed vero cum Paulis, Scipionibus, Marijs conferendum! tantumne vidiſſe in metu, periculoque prouinciæ? cum ſeruitiorum animos in Sicilia ſuſpenſos propter bellum Italiæ fugitiuorum videret? nequis ſe commouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iuſſit. quis non pertimeſcat? cauſſam * dicere dominos· quid ſeruis tam formidoloſum? feciſſe videri pronunciauit· exortam videtur flammam paucorum dolore, ac morte reſtinxiſſe. Quid deinde ſequitur? verbera atq; ignes, & illa extrema ad ſupplicium dammatorum, metum ceterorum cruciatus & crux. hiſce omnibus ſupplicijs ſunt liberati. Quis dubitet, quin ſeruorum animos ſumma formidine oppreſſerit? cum viderent ea facilitate prætorem, vt ab eo ſeruorum, ſceleris, coniurationiſque damnatorum vita, vel ipſo carnifice internuncio, redimeretur. Quid? hoc in Apolloniensi Ariſtodamo? quid? in Leonte Megarenſi non idem feciſti? quid? iſte motus ſeruorum, belliquе ſubita ſuſpicio, vtrum tibi tandem diligentiam cuſtodiendæ prouinciæ, an nouam rationem improbiſſimi quæſtus attulit? Halicienſis Eumenidæ nobilis hominis & honeſti, magnæ pecuniæ villicus cum impulſu tuo inſimulatus eſſet, H S. LX. millia a domino

no accepiſti:quod nuper ipſe iuratus docuit,quemadmodum geſtum eſſet. Ab equite Rom. C. Matrinio abſente,cum eſſet Romæ,quod eius villicos,paſtoreſque tibi in ſuſpicionem veniſſe dixeras, H-S. centum millia abſtuliſti.dixit hoc L. Flauius,qui tibi eam pecuniam numerauit, procurator C.Matrinij:dixit ipſe C.Matrinius, dicet vir clariſſimus Cn. Lentulus cenſor, qui Matrinij honoris cauſſa, recenti negotio ad te litteras miſit, mittendaſque curauit·Quid? de Apollonio Diocli filio Panormitano cui Gemino cognomen eſt:præteriri poteſt? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifeſtius proferri poteſt?quem is,vti Panormum venit ad ſe vocari, & de tribunali citari iuſſit, concurſu magno, frequentiaque conuentus. homines ſtatim loqui,mirari,quod Apolonius homo pecunioſus tamdiu ab iſto maneret integer: excogitauit? neſcio quid attulit. profecto homo diues repente a Verre non ſine cauſſa citatur: expectatio ſumma omnium, quidnam id eſſet: cum exanimatus ſubito ipſe accurrit cum adoleſcente filio:nam pater grandis natu iamdiu lecto tenebatur.nominat iſte ſeruũ, quem magiſtrum pecoris eſſe diceret: eum dicit coniuraſſe, & alias familias concitaſſe. is omnino ſeruus in familia non erat. eum ſtatim exhiberi iubet.Apollonius affirmat, ſeruum ſe omnino illo nomine habere neminem.iſte hominem arripi a tribunali,& in carcerem conijci iubet. ille clamare, cum raperetur, nihil ſe miſerum feciſſe, nihil commiſiſſe: pecuniam ſibi eſſe in nominibus, numeratam in præſentia non habere, hæc cum maxime ſumma hominum frequentia teſtificaretur,vt quiuis intelligere poſſet, eum quod pecuniam non dediſſet, idcirco illa tam acerba iniuria affici:cum maxime,vt dico, hocde pecunia clamaret, in vincla coniectus eſt Videte conſtantiam prætoris, & eius prætoris, qui nunc reus non ita defendatur,vt mediocris præ-

tor; ſed ita laudetur, vt optimus imperator. cum ſeruorum bellum metueretur, quo ſupplicio dominos indemnatos afficiebat; hoc ſeruos damnatos liberabat. Apollonium locupletiſſimum hominem, qui, ſi fugitiui bellum in Sicilia facerent, ampliſſimas fortunas amitteret; belli fugitiuorum nomine, indicta cauſſa, in vincla coniecit: ſeruos quos ipſe cum conſilio belli faciendi cauſſa conſenſiſſe iudicauit; eos ſine cõſilij ſentẽtia ſua ſponte omni ſupplicio liberauit. Quid, ſi ab Apollonio aliquid commiſſum eſt, quamobrem iure in eum animaduerteretur: tamenne hanc rem ſic agemus, vt crimini, aut inuidiæ reo putemus eſſe oportere, ſi quo de homine ſeuerius iudicauit? Non agam tam acerbe: non vtar iſta accuſatoria cõſuetudine, ſi quid eſt factum clementer, vt diſſolute factum criminer: ſi quid vindicatum ſeuere eſt, vt ex eo crudelitatis inuidiam colligam. non agam iſta ratione: tua ſequar iudicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles. ſimul ac tute cœperis tua iudicia reſcindere, mihi ſuccenſere definito. meo enim iure contendam eum qui ſuo iudicio condemnatus ſit, iuratorum iudicũ ſententiis damnari oportere. Non defendam Apollonij cauſſam, amici atque hoſpitis mei, ne tuum iudicium videar reſcindere: nihil de hominis frugalitate, vittute, diligentia dicam: prætermittam illud etiam de quo antea dixi: fortunas eius ita conſtitutas fuiſſe, familia, pecore, villis, pecuniis creditis, vt nemini minus expediret, vllum in Sicilia tumultum, aut bellum commoueri nõ dicam ne illud quidem, ſi maxime in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem, honeſtiſſimum, ciuitatis honeſtiſſimæ, tam grauiter animaduerti cauſſa indicta non oportuiſſe: nullam inuidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo. cum eſſet talis vir in carcere, in tenebris, in ſqualore, in ſordibus, tyrannicis interdictis tuis patri exacta ætate, & adoleſcenti filio adeundi ad

illum

illum miserum potestatem numquam esse factam. etiam illud præteribo, quotiescunque Panormum veneris illo anno, & sex mensibus (nam tamdiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te senatum Panormitanum adisse supplicem cum magistratibus, sacerdotibusque publicis, orantem, atque obsecrantem, vt aliquando ille miser, atq; innocens calamitate illa liberaretur. relinquam hæc omnia: quæ si velim persequi, facile ostendam tua crudelitate in alios, omnes tibi aditus misericordiæ iudicum iampridem esse præclusos. omnia igitur ista concedam, & remittam. præuideo enim, quid sit defensurus Hortensius. fatebitur apud istum, neque senectutem patris, neq; adolescẽtiã filij, neq; lacrymas vtriusq; plus valuisse, quam vtilitatem, salutemque prouinciæ: dicet remp. administrari sine metu, ac seueritate non posse: quæret quamobrem fasces prætoribus præferantur? cur secures datæ? cur carcer ædificatus? cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta? quæ cum omnia grauiter, seuereque dixerit; quæram cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repente, nulla noua re allata, nulla defensione, sine caussa de carcere emitti iusserit? tantumq; in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, vt iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione coniecturam facere permittam, quod hoc genus prædandi, quam improbum, quam indignum, quamque ad magnitudinem quæstus immensum, infinitumq; esse videatur. Nam quæ iste in Apollonio fecit, ea primum breuiter cognoscite quot & quanta sint: deinde hæc expendite, atq; æstimate pecunia reperietis, idcirco hæc in vno homine pecunioso tot cõstituta, vt ceteris formidines similium incommodorum, atque exempla periculorum preponerentur. Primum insimulatio est repentina, capitalis, atque inuidiosi criminis: statuite, quanti hoc putetis, & quam multo redemisse. Deinde crimen sine accusa-

tore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione. æstimate harum rerum omnium pretia· & cogitate in his, iniquitatibus vnum hæsisse Apollonium, ceteros profecto multos ex his incommodis pecunia se liberasse. Postremo tenebræ, vincula, carcer, inclusum supplicium, atque a conspectu parentum, ac liberum, deniq; a libero spiritu, & communi luce seclusum. Hæc vero, quæ vel vita redimi recte possunt, æstimare pecunia non queo. hæc omnia sero redemit Apollonius, iam mœrore, ac miseriis perditus: sed tamen ceteros docuit, ante istius auaritiæ, ac sceleri occurrere. Nisi vero existimatis hominem pecuniosissimum sine aliqua caussa quæstus * iniectum ad tam incredibile crimen; aut sine eadem caussa repente e carcere emissum; aut hoc prædandi genus ab isto in illo vno adhibitum, ac tentatum; & non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum, & iniectum. Cupio mihi, iudices, ab illo subiici, quoniã de militari eius gloria dico, si quid forte prætereo. Nam mihi video de omnibus iam rebus eius gestis dixisse; quæ quidem ad belli fugitiuorum pertinerent suspicionem· certe nihil sciens prætermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam, defensionemque prouinciæ. summa illuc pertinet, vt sciatis quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit. Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possitis; non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad huius, qui postea fuit singulare consilium, neque ad Paulli rationem, ac disciplinam, neque ad C. Marij vim * atq; virtutem, sed * ad aliud genus imperatorum sane diligenter retinendum & conseruandum, quæso cognoscite. Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari, iudices, & in Sicilia maxime necessarius, accipite quã facilem sibi iste,

&

& iucundum ratione, conſilioque reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad magnitudinem frigorum, & ad tempeſtatum vim atq; imbrium, præclarum ſibi hoc remedium comparat. vrbem Syracuſas elegerat: cuius hic ſitus, atque hæc natura eſſe loci, cæliq; dicitur, vt nullus vmquam dies tam magna turbulentatque tempeſtate fuerit, quin aliquo tempore ſolem eius diei homines viderent. hic ita viuebat iſte bonus imperator hibernis menſibus, vt eum non facile, non modo extra tectum, ſed extra lectum quidem quiſquam videret. ita diei breuitas conuiuiis, noctis longitudo ſtupris & flagitiis conterebatur. cum autem ver eſſe cœperat, cuius initium iſte non a Fauonio, neque ab aliquo aſtro notabat; ſed cum roſam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat ſe labori, atque itineribus: in quibus vſq; eo ſe præbebat patientem, atq; impigrum, vt eum nemo vmquam in equo ſedentem videret. Nam, vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica * hexaphoro ferebatur: in quo puluinus erat pellucidus Melitenſi roſa fartus: ipſe autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo: reticulũq; ad nares ſibi*admouebat tenuiſſimo lino, minutis maculis plenum roſæ. Sic cõfecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat; eadem lectica vſq; in cubiculum deferebatur. eo veniebant Siculorum magiſtratus; veniebant equites Rom. id quod ex multis iuratis audiſtis: controuerſiæ ſecreto deferebantur, paullo poſt palam decreta auferebantur. deinde vbi paulliſper in cubiculo pretio, non æquitate iura deſcripſerat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari imperatoris egregia, ac ſingularis diligẽtia. Nam ſcitote eſſe oppidum in Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus cõſiſtere prætores, & conuentum agere ſolent, quo in oppido non iſti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libi-

dinem mulier esset. itaq; nonnullæ ex eo numero in conuiuium adhibeantur palã. si quę castiores erant, ad tempus veniebant, lucem, cõuentumq; vitabant. erant autem conuiuia non illo silentio prætorum, atq; imperatorum, neq; eo pudore, qui in magistratuum conuiuiis versari solet; sed cum maximo clamore, atq; *conuitio nonnumquã etiam res ad manus, atq; ad pugnam veniebat. iste enim prætor seuerus, ac diligens, qui populi Ro. legibus numquam paruisset, illis diligenter legibus, quę in poculis ponebantur obtẽperabat. itaq; erant exitus eiusmodi, vt alius inter manus e conuiuio tamquam e prælio, auferretur, alius tamquam occisus relinqueretur: pleriq; fusi sine mente, ac sine vllo sensu iacerent: vt quiuis cum aspexisset, non se prætoris conuiuiũ, sed *vt Cannensem pugnam nequitiæ videre arbitraretur. Cum vero æstas summa esse iam cœperat, quod tẽpus omnes Siciliæ semper prætores in itineribus consumere consueuerunt, propterea quod tum putant obeundã esse maxime prouinciã, cum in areis frumenta sunt, quod & familiæ congregantur, & magnitudo seruitij perspicitur, & labor operis maxime offenditur, & frumenti copia commonet, tempus anni non impedit: tum inquam, cum concursant ceteri pretores, iste nouo quodam ex genere imperato, pulcherrimo Syracusarum * loco statiua sibi castra faciebat. nam in ipso aditu, atque ore portus, vbi primum ex alto sinus ad vrbem ab litore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis collocabat. huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hieronis fuit, sic emigrabat, vt per eos dies nemo ipsum extra illum locum videre posset. in eum autẽ ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. huc omnes mulieres, quibus cum iste consueuerat, conueniebant: quarũ incredile est quanta multitudo fuerit Syracusis: huc homines digni istius amicitia, digni vita illa, conuiuiisq;

uiuisq; veniebant. inter eiusmodi viros, ac mulieres adulta ætate filius versabatur: vt eum, etiamsi natura a parentis similitudine abriperet; consuetudo tamē, ac disciplina,* patri similem esse cogeret. huc Tertia illa perducta per dolū, atq; insidias, ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur: cum indigne pateretur vxor Cleomenis Syracusani nobilis mulier, itēq; vxor Aeschrionis, honesto loco nata, in cōuentum suum mimi Isidori filiam venisse. iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere, nō genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, vt eam secum ex prouincia *exportaret. Ac per eos dies, cū iste cū pallio purpureo, talarique tunica versaretur in conuiuiis muliebribus, nō offendebātur homines in eo, neq; moleste ferebant, abesse a foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri: *locū illum litoris percrepare totum mulierum vocibus, cantuque symphoniæ: in foro silentium esse summum caussarum atque iuris, non ferebant homines moleste. non enim ius abesse videbatur a foro, neq; iudicia; sed vis, & crudelitas, & bonorum acerba, atq; indigna direptio. Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatē, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciā, rerum gestarum magnitudine, atq; imperatoris laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendum, ne ad exitum defensionis tuæ vetus illa Antoniana dicendi ratio, atq; auctoritas proferatur: ne excitetur Verres, ne denudetur a pectore, ne cicatrices populus Ro. aspiciat, ex mulierū morsu, vestigilia libidinis atq; nequitiæ. Dij faciāt, vt rei militaris, vt belli mentionem facere audeas. cognoscentur enim omnia istius æra illa vetera, vt non solum in imperio, verum etiam in stipendiis qualis fuerit intelligatis. renouabitur prima illa militia, cum iste e foro abduci, nō, vt ipse prædicat, perduci solebat. aleatoris Placentini castra cōmemorabun-

tur:in quibus cum frequens fuisset; tamen ære dirutus est.multa eius in stipendiis damna proferentur; quæ ab isto ætatis fructu dissoluta, & compensata sunt. Iam vero cum in eiusmodi patientia turpitudinis aliena, non sua satietate obduruisset; qui vir fuerit,quot præsidia,quam munita pudoris,& pudicitiæ, vi & audacia ceperit, quid me attinet dicerẽ; aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam præterea dedecus? nõ faciã,iudices,omnia vetera prætermittam:duo sola recẽtia sine cuiusquam infamia ponam: ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis.vnum illud,quod ita fuit illustre,notumque omnibus, vt nemo tam rusticanus homo L. Lucullo, & M. Cotta COSS. Romam ex vllo municipio vadimonij caussa venerit,quin sciret iura omnia populi Rom. nutu,atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari:alterũ quod cum paludatus exisset, votaq; pro imperio suo,communiq; populi Ro.nũcupasset;noctu stupri caussa lectica in vrbem introferri solitus est ad mulierem, nuptã vni propositam omnibus,contra fas,contra auspicia, contra omnes diuinas, atque humanas religiones. O dij immortales,quid interest inter mentes hominum, & cogitationes! ita mihi meam voluntatem,spemq; reliquæ vitæ vestra populiq; Ro.existimatio comprobet; vt ego,quos adhuc mihi magistratus populus Ro.mãdauit,sic eos accepi,vt me omniũ officiorũ obstringi religione arbitrarer. Ita quæstor sum factus,vt mihi honorem illum tum non solũ datum,sed etiam creditum ac commissum putarẽ.sic obtinui quæsturam in prouincia Sicilia, vt omnium oculos in me vnum coniectos arbitrarer:vt me quæsturamq; meã,quasi in aliquo orbis terræ theatro versari existimarem: vt omnia semper, quæ iucunda videntur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus; sed etiam ipsi naturæ,ac necessitati denegarem. Nunc sum designatus ædilis. habeo rationem quid a populo Ro. accepe-

accceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo plebiq; Ro. ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque esse faciundos: mihi sacrarum ædium procurationem mihi totam vrbem tuendam esse commissam: ob earum rerum laborem, & solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam, * posteritatemque prodendam. Ex his ego rebus omnibus, iudices, ita mihi deos omnes propitios esse velim, vt tametsi mihi iucundissimus est honos populi; tamen nequaquam tantum capio voluptatis, quantum solicidudinis, & laboris: vt hæc ipsa ædilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed quia sic oportuerit, recte collocata, & iudicio populi digno in loco posita esse videatur. Tu cum esses prætor renuntiatus quoquo modo (mitto enim, & prætereo, quid tum sit actum) sed cum esses renuntiatus. vt dixi non ipsa præconis voce excitatus es, qui te toties seniorum, iuniorumque centurijs illo honore affici pronunciauit, vt hoc putares, aliquam reip. partem tibi creditam? annum tibi illum vnum domo carendum esse meretricis? Cum tibi sorte obtigisset, vt ius diceres: quantum negotij, quid oneris haberes, numquam cogitasti: neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam prouinciam, quam tueri singulari sapiencia, atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam, nequitiamque venisse. Itaq; non modo domo tua Chelidonem in prætura * extrudere noluisti, sed in Chelidonis domum præturã tuam totam detulisti. Secuta prouincia est in qua tibi numquam venit in mentem, non tibi idcirco fasces, & secures, & tantam imperij vim, tantamque

ornamentorum omnium, dignitatem datam, vt earum rerum vi, & auctoritate omnia repagula iuris, pudoris, & officij perfringeres: vt omniũ bona prædam tuam duceres : nullius res tuta, nullius domus clauſa, nullius vita ſepta, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem, & audaciam poſſet eſſe in qua tu te ita geſſiſti, vt, cum omnibus teneare rebus, ad bellum fugitiuorum confugias: ex quo iam intelliges non modo tibi nullam defenſionem, ſed maximam vim criminum exortam, niſi forte Italici belli fugitiuorum reliquas, atq; illud Tempſanũ incommodum proferes ad quod recens cum te peropportune fortuna obtuliſſet, ſi quid in te virtutis atq; induſtriæ fuiſſet. idem, qui ſemper fueras, inuentus es. Cum ad te Valentini veniſſent, & pro his homo diſertus & nobilis M. Marius loqueretur, vt negotium ſuſciperes? vt cum penes te prætorium imperium, ac nomen eſſet, ad illam paruam manum extinguendam, ducem te principemque præberes: non modo id refugiſti, ſed eo ipſo tempore, cum eſſes in littore, Tertia illa tua, quã tecum deportabas, erat in omnium conſpectu. Ipſis autem Valentinis ex tam illuſtri nobilique municipio, tantis de rebus reſponſum nullum dediſti? cum eſſes cum tunica palla & pallio. Quid hunc proficiſcentem, quid in ipſa prouincia feciſſe exiſtimatis? qui cum iam ex prouincia, non ad triumphum, ſed ad iudicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam ſine vlla voluptate capiebat: O diuina ſenatus frequentis in æde Bellonæ admurmuratio! Memoria tenetis, iudices, cum adueſperaſceret, & paulo ante eſſet de hoc Tempſano incommodo nuntiatum? cum inueniretur nemo qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixiſſe quendam Verrem eſſe non longe a Tempſa: quam valde vniuerſi admurmurarint quam palam principes contradixerint. Et is tot criminibus, teſtimonijſque conuictus, in eorum tabel-

lis spem sibi aliquam ponit,quorum omnium palam caussa incognita, voce damnatus est?Esto · nihil ex fugitiuorum bello, aut suspicione belli laudis adeptus est: quod neque bellum eiusmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto prouisum est,ne quod esset.At vero contra bellum prædonum classem habuit ornatam: * diligentiamque singularem itaque isto prætore,præclare defensa prouincia est.Sic de bello prædonum,sic de classe Siciliensi,iudices, dicam, vt hoc iam ante confirmem, in hoc vno genere omnes inesse culpas istius maximas auaritiæ,maiestatis* diminutæ,libidinis,crudelitatis. hæc dum breuiter expono, quæso vt fecistis adhuc, diligenter attendite.Rem naualem primum ita dico esse administratam,non vti prouincia defenderetur; sed vt classis nomine pecunia quæreretur, Superiorum prætorum consuetudo cum hæc fuisset, vt naues ciuitatibus, certusque numerus nautarum, militumq; imperaretur:maximæ,& locupletissimæ ciuitati Mamertinæ nihil horum imperauisti. ob * hanc rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniæ, post si * videbitur, ex ipsorum litteris, & testibus quæremus. nauem vero Cybeam maximam, triremis instar,pulcherrimam, atq; ornatissimam,palam ædificatam sumptu publico, sciente Sicilia, per magistratum senatumque Mamertinum tibi datam donatamque esse dico. hæc nauis onusta præda Siciliensi,cum ipsa quoque esset ex præda,simul cum iste decederet,appulsa Veliam est,cum plurimis rebus, & ij quas ante Romam mittere cum ceteris furtis noluit,quod erant carissimæ,maximeque eum delectabant.Eam nauem nuper egomet vidi Veliæ,multiq; alij viderunt,pulcherrimam, atq;ornatissimam iudices. quæ quidem omnibus, qui eam aspexerant prospectare iam exilium,atq; explorare fugam domini videbatur. Quid mihi hoc loco respondebis; nisi forte id, quod tametsi probari nullo modo po-

test? tamen dici quidem in iudicio de pecunijs repetundis necesse est: de tua pecunia constare ædificatam esse eam nauem. Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. noli metuere, Hortensi, ne quæram, qui licuerit ædificare nauem senatori. antiquæ sunt istæ leges, & mortuæ, quemadmodum tu soles dicere, quæ vetant.* fuit ista respub. quōdam, fuit ista seueritas in iudicijs, vt istam rem accusator in magnis criminibus obijciendam putaret. Quid enim tibi naue opus fuit, cui si quo publice proficisceris, & præsidij, & vecturæ caussa, sumptu publico nauigia præberentur? priuatim autem nec proficisci quoquā potes, nec accersere res transmarinas ex iis locis, in quibus tibi habere, mercari nihil licet. Deinde cur quidquam contra leges parasti? valeret hoc crimen in illa veteri seueritate, ac dignitate reip. nunc non modo te hoc crimine non arguo; sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo. Postremo tu tibi hoc numquam criminosum, numquam inuidiosum fore putasti, celeberrimo loco palam tibi ædificari onerariam nauem in ea prouincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant, quid existimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te nauem esse in Italiam deducturum? nauicu-lariam te, cum Romam venisses, esse facturum? ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportandos onerariam nauem comparare. eiusmodi de te voluisti sermonem esse omnium palam vt loquerentur, te illam nauem parare, quæ prædam ex Sicilia deportaret, & quæ ad ea furta, quæ reliquisses, commearet? Verum hæc omnia si doces nauem de tua pecuinia ædificatam, remitto, atque concedo, sed hoc homo amentissime non intelligis priore actione ab istis ipsis Mamertinis tuis laudatoribus esse sublatam? Nam dixit Heius princeps ciuitatis, princeps istius legationis, quæ ad tuā laudationem missa

missa est,nauem tibi operis publicis Mamertinorum esse edificatam, eiq; faciendę senatorem Mamertinum publice præfuisse. Reliqua est materies. hanc Rheginis, vt ipsi dicunt (tametsi tu negare non potes)publice,quod Mamertini materiem non habent imperauisti.Si & ex quo fit nauis,& qui faciunt,imperio tibi tuo, non precio præsto fuerunt ; vbi tandem isthuc latet,quod tu de tua pecuia dicis impensum?At Mamertini in tabulis nihil habent. primum video potuisse fieri, vt ex ærario nihil darēt(etenim vel Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est publice*gratis coactis fabris,operisq; imperatis exædificari,atq; effici potuit) deinde id quoq; perspicio,*quod & ostendam cum istos produxero,ipsorum ex litteris multas pecunias isti erogatas in operum locationes falsas atq; inanes esse perscriptas Nam illud minimé mirum est, Mamertinos, a quo summum benificium acceperant,quem sibi amiciorem, quam populo Romano esse cognouerant,eius capiti litteris suis pepercisse. Sed si argumento est Mamertinos pecunias tibi non dedisse, quia scriptū non habent; sit argumento tibi gratis constare nauem,quia,quid emeris,aut quid locaueris,scriptum proferre non potes. At enim idcirco nauē Mamertinis non imperasti, quod sunt fæderati .dij approbent.habemus hominem in fecialium manibus educatum,vnum præter ceteros in publicis religionibus fœderum sanctum,& diligentem.omnes,qui ante te prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod ijs nauem contra pactionem fœderis imperarint. Sed tamen tu sancte homo , ac religiose , cur Taurominitanis item fœderatis nauem imperasti ? an hoc probabis, in æqua caussa populorū sine pretio varium ius,& disparē cōdicionē fuisse? Quid si eiusmodi esse hæc duo fœdera duorū populorū, iudices, doceo, vt Tauromiritanis nominatim cautū & exceptū sit fœdere, ne nauē dare debeāt: Mamertinis

in ipso fœdere sanctum, atq; perscriptum sit, vti nauem dare necesse sit? istum autem contra fœdus & Taurominitanis imperasse, & Mamertinis remisisse? num cui dubium poterit esse, quin, Verre prætore, plus Mamertinis Cybea, quam Taurominitanis fœdus opitulatum sit? Recitentur fœdera. isto igitur tuo quemadmodum ipse prędicas, beneficio, vt res indicat, pretio atque mercede, minuisti maiestatem * populo Rom. minuisti auxilia reip. minuisti copias maiorum virtute ac sapiētia comparatas: sustulisti ius imperij, condicionē sociorum, memoriam fœderis. Qui ex fœdere ipso nauem vel vsque ad Oceanum, si imperassemus, sumptu, periculoque suo armatam, atque ornatam mittere debuerunt; hi, ne in freto ante sua tecta & domus nauigarent, ne sua mœnia portusque defenderent, pretio abs te ius fœderis, & imperij condicionem * emerunt. Quid censetis in hoc fœdere faciundo voluisse Mamertinos impēdere laboris, operæ, pecuniæ, ne hæc biremis ascriberetur, si id vllo modo possent a nostris maioribus impetrare? nam cum hoc munus * imperaretur tam graue ciuitati, inerat nescio quo modo in illo fœdere societatis, quasi quædam nota seruitutis. Quod tum recentibus suis officiis, integra re, nullis populi Rom. difficultatibus a maioribus nostris fœdere assequi non potuerunt; id nunc nullo nouo officio suo, tot annis post, iure imperij nostri quotannis vsurpato ac semper retento, summa in difficultate nauiū a C. Verre pretio assecuti sunt. At non hoc solum assecuti, ne nauē darent: ecquem nautam, ecquē militem, qui aut in classe, aut in præsidio esset, te prætore, per triennium Mamertini dederunt? Deniq; cum ex senatusconsulto, itemq; ex lege Terentia, & Cassia frumētum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ ciuitatibus oporteret; id quoq; munus leue, atq; commune Mamertinis non remisisti. Dices frumentū Mamertinos non debere. quomodo

modo non debere? an, vt ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur, sed ex eo, quod emeretur. Te igitur, autore, & interprete, ne foro quidem & commeatu Mamertini populum Ro. iuuare debuerunt. Quæ tandem ciuitas fuit, quæ deberet? qui publicos agros arant, certũ est quid ex lege censoria dare debeant, cur iis quidquã præterea ex alio genere imperauisti? Quid decumani? nũquid pręter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur iis quoq; statuisti, quantũ ex hoc genere frumenti empti darent? qui sunt immunes, ij certe nihil debent. at iis non modo imperasti; verum etiam, quo plus darent quam poterant, hæc sexagena millia modiũ, quæ Mamertinis remiseras, addidisti. Neq; hoc dico, ceteris nõ recte imperatum esse. Mamertinis, qui erant in eadẽ caussa, & quibus superiores omnes prætores item vt ceteris, imperarant; pecuniamque ex senatusconsulto, & ex lege dissoluerãt, his dico non recte remissum. * at vt hoc beneficium quemadmodum dicitur, trabali clauo figeret, cũ consilio caussam Mamertinorũ cognoscit; & de consilij sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronunciat. Audite decretum mercenarij prætoris ex ipsius commẽtario, & cognoscite, quanta in scribendo grauitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. Recita * commentarium. Libenter ait se facere: itaq; perscribit. Quid si hoc verbo non esset vsus, libenter? nos videlicet inuitum te questum facere putaremus? Ac de consilij sententia, præclarum recitari consilium iudices audistis. vtrum vobis consilium recitari tandem prætoris videbatur, cum audiebatis nomina? an prædonis improbissimi societas, atq; comitatus? En fœderũ interpretes, societatis pactores, religionis auctores. numquam in Sicilia frumentum publice est emptum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quam hoc delectum, præclarũq;

consilium iste dedit, vt ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. Itaque tantum valuit istius decreti auctoritas, quãtum debuit eius hominis, qui, a quibus frumentum emere debuisset, iis decretum vendidisset. Nam statim L. Metellus, vt isti successit, ex C. Sacerdotis & Sex. Peducei instituto, ac literis, frumentum Mamertinis imperauit. tum illi intellexerunt, se id, quod a malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. Age porro tu, qui te tam religiosum existimari voluisti interpretem fœderum, cur Tauronimitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum ciuitatum vtraque fœderata est. ac Netini quidem sibi non defuerũt. nam simulac pronuntiasti libenter te Mamertinis * quidem remittere; te adierunt, & eandem suam caussam fœderis esse docuerunt. tu aliter decernere eadem in caussa non potuisti pronuntias Netinos frumentum dare non oportere: & ab his tamen exigis. Cedo mihi eiusdem prætoris literas, & rerum * decretarum frumenti imperati, & rerum decretarum tritici empti. Quid potius in hac tanta, ac tam turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quam id, quod necesse est, aut isti a Netinis pecuniam, cum posceret, non datam: aut id esse actum, vt intelligerent Mamertini, bene se apud istum tam multa pretia ac munera collocasse, cum idem alii iuris ex eadem caussa non obtinerent? Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ laudationis? in qua quam multa sint vulnera, quis est vestrum, iudices, quin intelligat? * primum, in iudiciis, qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei, nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia ciuitates sunt, quibus tu per triennium præfuisti; arguunt ceteræ: paucæ, & paruæ metu repressæ silent: vna laudat. hoc quid est, nisi intelligere, quid habeat vtilitatis vera laudatio? sed tamen ita, Verres, prouinciæ præfuisti,

vt

vt hac vtilitate necessario tibi sit carendum. Deinde, id quod alio loco ante dixi, quæ est ista tandem laudatio, cuius laudationis legati principes, & publice tibi nauē ædificatam, & priuatim se ipsos abs te spoliatos, expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti faciunt; cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt, te omnia sibi esse largitum, quæ tu de rep. nostra detraxeris? Quæ colonia est in Italia tam bono iure? quod tam immune municipium, quod per hos annos tam commoda vacatione sit vsum omnium rerum, quam Mamertina ciuitas per triennium? soli ex fœdere quod debuerunt, non dederunt: soli, isto prætore omnium rerum immunes fuerunt: soli, in istius imperio in ea condicione vitæ fuerunt, vt populo Rom. nihil darent, Verri nihil denegarent. Verum vt ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar: accepisti a Mamertinis nauem contra legem; remisisti contra fœdera. ita in vna ciuitate bis improbus fuisti: cum & remisisti, quod non oportebat; & accepisti, quod non licebat. exigere te oportuit nauem, quæ contra prædones; non quæ cum præda nauigaret: quæ defenderet, ne prouincia spoliaretur; non * quæ noua prouinciæ spolia portaret. Mamertini tibi & vrbem, quo furta vndique portares; & nauem qua exportares, præbuerunt. illud tibi oppidum receptaculum prædæ fuit: illi homines testes, custodesque furtorum: * illi tibi & locum furtis, & furtorum vehiculum comparauerunt. Itaque ne tum quidem, cum classem auaritia, ac nequititia tua perdidisti, nauem Mamertinis imperare ausus es: quo tempore in tanta inopia nauium tantaque calamitate prouinciæ, etiamsi precario essent rogandi; tamen ab his impetraretur. reprimebat enim tibi & imperandi vim, & rogandi conatum præclara illa non populo Rom. reddita biremis, sed prætori donata Cybea. ea fuit merces imperij, auxilij, iuris, consuetudinis,

fœderis. Habetis vnius ciuitatis firmum auxilium amiſſum, ac venditum pretio, cognoſcite nunc nouam prædandi rationem, ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in claſſem frumento, ſtipendio, ceteriſque rebus, ſuo quoque nauarcho ciuitas ſemper dare ſolebat. is neque vt accuſaretur a nautis committere audebat; & ciuibus ſuis rationem referre debebat: * ille in omni negotio, non modo labore, ſed etiam periculo ſuo verſabatur. Erat hoc, vt dico, factitatum ſemper, nec ſolum in Sicilia, ſed in omnibus prouinciis etiam in ſociorum, & Latinorum ſtipendio, ac ſumptu; tum cum illorum auxiliis vti ſolebamus. Verres poſt imperium conſtitutum primus imperauit, vt ea pecunia omnis a ciuitatibus ſibi adnumeraretur: vt is eam pecuniam tractaret, quem ipſe præfeciſſet. cui poteſt eſſe dubium, quamobrem & omnium conſuetudinem veterem primus immutaris, & tantam vtilitatem per alios tractandæ pecuniæ neglexeris, & tantam difficultatem cum crimine, moleſtiam cum ſuſpicione ſuſceperis? Deinde alij quæſtus inſtituuntur ex vno genere nauali; videte quam multi: accipere a ciuitatibus pecunias, ne nautas darent: prætio certo miſſos facere nautas: miſſorum omne ſtipendium lucrari: reliquis quod deberet, non dare. Hæc omnia ex ciuitatum teſtimoniis cognoſcite. Recita teſtimonia ciuitatum. Hunccine hominem? hanccine impudentiam iudices? hanccine audaciam? ciuitatibus pro numero militum pecuniarum ſummas deſcribere,* certum pretium ſexcētenos nummos nautarum miſſioni conſtituere. quos qui dederat cōmeatum totius æſtatis abſtulerat. iſte quod & nautæ nomine pro ſtipendio, frumentoque acceperat, lucrabatur. itaque quæſtus duplex, vnius miſſione fiebat. Atque hæc homo amentiſſimus in tanto prædonum impetu, tantoque periculo prouinciæ ſic palam faciebat, vt & ipſi prædones ſcirent,

&

& tota prouincia testis esset. Cum propter istius hanc tantam auaritiam, nomine classis esset, in Sicilia, re quidem vera naues inanes,quæ prædã prætori, non quæ prædonibus metum afferrent? tamen, cum P. Cesecius & P. Tadius decem nauibus his semiplenis nauigarent; nauem quandam piratarum præda refertam non ceperunt,sed abduxerunt onere suo plane captam, atque depressam. Erat ea nauis plena iuuentutis formosissimæ,plena argenti facti atque signati,multa cum stragula veste.Hæc vna nauis a classe nostra non capta est, sed inuenta ad Megaridem: qui locus est non longe a Syracusis. quod vbi isti nuntiatum est, tametsi * noctu cũ mulierculis iacebat ebrius; erexit se tamen, & statim quæstori, legatoq; suo custodes misit complures,vt omnia sibi integra quam primum exhiberẽtur. Appellitur nauis Syracusas: exspectatur ab omnibus: supplicium sumi de captiuis putatur.iste quasi præda sibi aduecta,non prædonibus captis: si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit? qui aliquid formæ,ætatis, artificiiq; habebant, abducit omnes:nonuullos scribis suis, filio, cohortiq; distribuit: symphoniacos homines sex cuidã amico suo Romam muneri misit.nox illa tota exinanienda naui consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit: hodieque omnes sic habent persuasum (quid eius sit, vos coniectura quoq; assequi debetis)istum clam a piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse.Coniectura bona est. iudex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non mouetur.hominẽ nostis, consuetudinemque omnium tenetis:qui ducem prædonum,aut hostium ceperit,quam libẽter cum palam,ante oculos omnium esse patiatur.Hominem in tanto conuentu Syracusis vidi neminem, iudices, qui archipiratam captum vidisse se diceret;cum omnes,vt mos est,vt solet,fieri,cũcurrerent,quęrerent,videre cuperent.

Quid accidit, cur tātopere iste homo occultaretur, vt cum ne casu quidem quisquam aspicere posset? * erant homines maritimi, Syracusis, qui cum * sæpe istius ducis nomen audissent, cum eum sæpe timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio pascere oculos, animumque exaturare vellent: potestas aspiciendi nemini facta est. Vnus plures prædonum duces viuos cœpit P. Seruilius, quam omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, vt videre piratam captum non liceret? At contra, quacumque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus vinctorū, captorumq; hostium præbebat. Itaq; concursus vndiq; fiebant, vt non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis visendi caussa conuenirent. Ipse autem triumphus quāobrem omnium triumphorum gratissimus populo Rom. fuit, atque iucundissimus? quia nihil est victoria dulcius: nullum est autem testimonium victoriæ certius, quam quos sępe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata * celatus est, quasi eum * aspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quam ob caussam hominem reseruasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? vnum cedo auctorem tui facti: vnius profer exemplum. viuū tu archipiratam seruabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. neq; enim quidquam erat iam reliquum, nisi vt classe populi Rom. pulcherrima amissa, prouinciaque lacerata, triumphus naualis tibi decerneretur. Age porro, custodiri ducem prædonum nouo more, quam securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quæ sunt istæ custodiæ? apud quos homines? quemadmodum est asseruatus? Latomias Syracusanas omnes audistis, plerique nostis. opus est ingens, magnificum regum ac tyrannorum: totum est ex saxo in mirandam

dam

dam altitudinem depresso, & multorũ operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum vndiq;, nihil tam tutum ad custodias nec fieri, nec cogitari potest. in has Latomias, si qui publice custodiẽdi sunt, etiam ex ceteris oppidis Siciliæ deduci imperantur. Eo quod multos captiuos ciues Ro. coniecerat, & quod eodem ceteros piratas* cõtrudi imperarat; intellexit, si hunc subdititium archipiratam in eandem custodiam dedisset; fore vt a multis illis in Latomiis verus ille dux quæreretur. itaque hominem huic optimæ, tutissimeq; custodiæ non audet committere. denique Syracusas totas timet: amandat hominem: quo? Lilybæum fortasse. video: tamen homines maritimos non plane reformidat. minime, iudices. Panormum igitur? audio. quãquam Syracusis quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. ne Panormum quidem. Quid igitur? quo putatis? ad homines a piratarum metu, & suspicione alienissimos, a nauigando rebusq; maritimis remotissimos, ad Cẽturipinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomẽ numquam timuissent maritimi prædonis; vnũ te prætore horruissent Apronium terrestrem archipiratam. Et, vt quiuis facile perspiceret, id ab isto actũ esse, vt ille suppositus facile & libẽter se illũ, qui non erat, esse simularet imperat Centuripinis, vt is victu, ceterisq; rebus quã liberalissime, commodissimeq; habeatur. Interea Syracusani homines periti, & humani, qui non modo ea, quæ perspicua essent, videre, verum etiam occulta suspicari possent; habebant rationem omnes quotidie piratarum, qui securi ferirentur: quam multos esse oporteret, ex ipso nauigio, quod * erat factum sex remorum numero, coniiciebant. Iste, quod omnes, qui artificij aliquid habuerant, aut formæ, remouerat, atque abduxerat; reliquos si, vt cõsuetudo est, vniuersos ad palum alligasset, cla-

morem populi fore ſuſpicabatur; cum tanto plures abducti eſſent, quam relicti. propter hanc cauſſam cum inſtituiſſet alios alio tempore producere; tamen in tanto conuentu nemo erat, quin rationem, numerumque haberet, & reliquos non deſideraret ſolum, ſed etiam poſceret, & flagitaret. Cum maximus numerus deeſſet; tum iſte homo nefarius in eorum locum, quos domum ſuam de piratis abduxerat, ſubſtituere, & ſupponere cœpit ciues Romanos; quos in carcerem antea coniecerat. quorum alios Sertorianos milites fuiſſe inſimulabat, & ex Hiſpania fugientes ad Siciliam appulſos eſſe dicebat: alios, qui a prædonibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliam ob cauſſam nauigarent, ſua voluntate cum piratis fuiſſe arguebat. Itaque alij ciues Rom. ne cognoſcerentur, capitibus obuolutis e carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur: alij cum a multis ciuibus Rom. recognoſcerentur, ab omnibus defenderentur; ſecuri feriebantur. Quorum ego de acerbiſſima morte, crudeliſſimoq; cruciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero; & ita dicam, vt ſi me in ea querimonia, quam ſum habiturus, de iſtius crudelitate, & de ciuium Rom. indigniſſima morte, non modo vires, verum etiam vitam deficiat, id mihi præclarum & iucundum putem. Hæc igitur eſt geſta res, hæc victoria præclara. myoparone piratico capto, dux liberatus, ſymphoniaci Romam miſſi, formoſi homines, & adoleſcentes, & artifices domum abducti: in eorum locum, & ad eorum numerum ciues Rom. hoſtilem in modum cruciati, & necati: omnis veſtis ablata: omne aurum, & argentum & ablatum, & auerſum. At quemadmodum ipſe ſeſe induit priore actione? qui tot dies tacuiſſet, repente in M. Annij hominis ſplendidiſſimi teſtimonio cum is ciues Rom. dixiſſet, & archipiratam negaſſet ſecuri eſſe percuſſum, exiluit conſcientia ſceleris, & furore ex maleficiis

concepto

concepto excitatus:dixit ſe, quod ſciret ſibi crimini datum iri, pecuniã accepiſſe, neq; de vero archipirata ſumpſiſſe ſuppliciũ; ideo ſecuri non percuſſiſſe: domi eſſe apud ſeſe archipiratas dixit duos. O clementiam populi Rom. ſeu potius patientiam miram, ac ſingularẽ. ciuem Ro. ſecuri eſſe percuſſum, Annius eques Rom. dicit: taces. archipiratam negat: fateris. fit in eo gemitus omnium, & clamor: cum tamen a præſenti ſupplicio tuo ſe cõtinuit populus Rom. & repreſſit, & ſalutis tuæ rationem iudicum ſeueritati reſeruauit. Qui ſciebas tibi crimini datum iri? quamobrem ſciebas? quamobrem etiam ſuſpicabare? inimicum habebas neminem. ſi haberes, tamen non ita vixeras, vt metum iudicij propoſitum habere deberes. An te, id quod fieri ſolet, cõſcientia timidum, ſuſpicioſumque faciebat: qui igitur, cum eſſes cum imperio, iam tum iudiciũ & crimen horrebas: reus cũ tot teſtibus coarguare, potes de damnatione dubitare? Verum ſi crimen hoc metuebas, ne quis abs te ſuppoſitum eſſe diceret, qui pro archipirata ſecuri feriretur; vtrum tandem tibi ad defenſionem firmius fore putaſti, in iudicio, coactu, atq; efflagitatu meo producere ad ignotos, tanto poſt, eum, quem archipiratam eſſe diceres, an recenti re, Syracuſis apud notos, inſpectante Sicilia pæne tota, ſecuri ferire? vide, quid interſit, vtrum faciendum fuerit. in illo reprehenſio nulla eſſe potuit: hic defenſio nulla eſt. itaque illud ſemper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis præter te fecerit, quæro. Piratam viuum tenuiſti. quem ad finem? dum cum imperio fuiſti. quamobrem? quam ob cauſſam? quo exemplo? cur tamdiu? cur inquam ciuibus Romanis, quos piratæ ceperant, ſecuri ſtatim percuſſis, ipſis piratis lucis vſuram tam diuturnam dediſti? Verum eſto. ſit tibi illud liberum omne tempus,* quod cum imperio fuiſti: etiamne priuatus, etiamne reus, etiamne pæne damnatus, hoſtium

duces priuata in domo retinuisti? Vnum, alterum mensem, prope annum: denique domi tuæ piratæ, a quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt, hoc est, quoad per M. Acilium Glabrionem licitum est, qui postulante me, produci, atque in carcerem condi imperauit. Quod est huiusce rei ius? quæ consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum, atq; infestissimum populi Romani, seu potius communem hostem gentium, nationumque omnium, quisquam omnium mortalium priuatus intra mœnia domi suæ retinere poterit? Quid si pridie, quam a me tu coactus es confiteri, ciuibus Ro. securi percussis prædonum ducem viuere, apud te habitare: si, inquam, pridie domo tuæ profugisset, si aliquam manum contra populum Romanum facere potuisset: quid diceres? apud me habitauit: mecum fuit: ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, viuum atque incolumem reseruaui. Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quæ debentur hostibus victis, ad tuum, non ad *populi Romani tempus conferes? populi Romani hostis priuatis custodiis asseruabitur? At etiam qui triumphant, eoq; diutius viuos hostium duces seruant, vt his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum, fructumque victoriæ populus Rom. percipere possit: tamen eum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent: idemque dies & victoribus imperij, & victis vitę finem facit.* Et nunc credo esse dubium, quin tu id commissurus non fueris? præsertim, cum statuisses, vt ais, tibi caussam esse dicendam; vt ille archipirata non potius securi feriretur, quam quod erat ante oculos positum, tuo periculo viueret. Si enim esset mortuus, tu qui crimen ais te metuisse, quæro, cui probares? cum constaret, istum Syracusis ab nullo visum esse Archipiratam, ab omnibus

bus

bus desideratum: cum dubitaret, nemo, quin abs te pecunia liberatus esset: cum vulgo loquerētur, suppositum in eius locum, quem pro illo probare velles: cum tute fassus esses, te id crimen tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum, quis te* audiret? *qui nunc cum viuum istum nescio quem produces, tamen te irrideri vides. Quid, si aufugisset? si vincla rupisset? ita vt Nico ille nobilissimus pirata fugit, quem P. Seruilius, quia felicitate ceperat, eadem recuperauit, quid diceres? Verum hoc erat: si ille semel verus archipirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes: si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quam volui, de illo archipirata, & tamen ea quæ certissima sunt huius criminis argumenta, prætermisi. volo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal. quo hoc reseruetur. Hac tanta præda auctus, mancipiis argento, veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites reuocandos, alendosque esse cœpit: cum ea res non solum prouinciæ saluti, verum etiam ipsi prædæ esse posset. Nam æstate summa, quo tempore ceteri prætores obire prouinciam, & circumcursare consueuerunt, aut etiam in tanto prædonum metu, & periculo ipse nauigare: eo tempore ad luxuriam, libidinesque suas domo sua regia, quæ Regis Hieronis fuit, qua prætores vti solent, contentus non fuit. tabernacula, quemadmodum consueuerat temporibus æstiuis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intenta velis collocari iussit in litore: quod est litus in insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum, atque ostium portus amœno sane & ab arbitris remoto loco. Hic dies æstiuos sexaginta prætor populi Ro. custos, defensorque prouinciæ sic vixit, vt muliebria quotidie conuiuia essent; vir accumberet nemo, præter ipsum & prætex-

tatum filium. tametsi recte sine exceptione dixeram virum, cum isti essent, neminem fuisse. nonnumquam etiam libertus Timarchides adhibebatur: mulieres autem nuptæ nobiles præter vnam mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem ab Rhodio tibicine abduxerat, Pippa quædam vxor Aeschrionis Siracusani: de qua muliere plurimi versus qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrãtur: erat & Nice facie eximia vt prædicatur, vxor Cleomenis Siracusani. hanc Cleomenes vir amabat verumtamen huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis, benificijsq; plurimis deuinciebatur illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quam nostis ipse tamen cum vir esset Siracusis, vxorem eius parum poterat animo soluto ac libero * tot in acta dies secum habere. itaque excogitat rem singularem. naues, quibus legatus præfuerat, Gleomeni tradit: classi populi Ro. Cleomenem Siracusanum præesse iubet atque imperat. hoc eo facit, vt ille non solum abesset a domo tum, cum nauigaret: sed etiam libenter cum magno honore, beneficioque abesset: ipse autem remoto, atque ablegato viro, non liberius quam ante (quis enim vnquam istius libidini obstitit?) sed paulo solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tanquam virum, at tanquam æmulum remouisset. Accipit naueis sociorum, atq; amicorum Cleomenes Siracusanus. Quid primum aut accusem aut querar, iudices; Siculone homini legati, quæstoris, prætoris denique potestatem, honorem auctoritatem dari; Si te impediebat ista conuiuiorum, mulierumque occupatio: vbi quæstores? vbi legati? vbi ternis denariis estimatũ frumentum? vbi muli? vbi tabernacula? vbi tot tantaque ornamenta magistratibus & legatis a senatu populoque Ro. permissa & data? denique vbi præfecti & tribuni tui? si ciuis Rom. dignus isto negotio nemo

mo fuit, quid ciuitates, quæ in amicicia, fideque populi Ro. perpetuo manserant? vbi Segestana? vbi Centuripina ciuitas, quæ tum officijs, fide, vetustate, tum etiam cognatione populi Ro. nomen attingunt? O dij immortales! quid si harum ipsarum ciuitatum militibus, nauibus, nauarchis, Syracusanus Cleomenes iussus est imperare? non omnis honos ab isto dignitatis, æquitatis, officijque sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis socijs, Syracusanis hostibus vteremur atque hæc omnia ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam ciuitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus, sũmusq; imperator M. Marcellus, cuius virtute captæ misericordia conseruatę sunt Siracusæ, habitare in ea parte vrbis, quæ insula est, Syracusanum neminem voluit. hodie inquam Syracusanum in ea parte habitare non licet. est enim locus, quem vel pauci possunt defendere committere igitur eum non fidelissimis hominibus noluit: simul quod ab illa parte vrbis nauibus aditus ex alto est, quamobrem qui nostros exercitus sæpe excluserant, ijs claustra loci committenda non existimauit. Vide quid intersit inter tuam libidinem, maiorumq; auctoritatem: inter amorem furoremque tuum, & illorum consilium, atq; prudentiam illi aditum litoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti. illi habitare in eo loco Syracusanum, quo naues accedere possent, noluerunt: tu classi & nauibus Syracusarum præesse voluisti. quibus illi vrbis suæ partem ademerunt, ijs tu nostri imperij partem dedisti: &, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt; eos Syracusanis dicto audientes esse iussisti. Egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes e portu: sequitur Segestana nauis, Tyndaritana, Herbitensis, Heracliensis Apolloniensis, Haluntina, præclara classis in speciem, sed inops & infirma propter dimissionem propugnatorum,

atque remigum. tamdiu in imperio suo classem iste prætor diligens vidit, quamdiu conuiuium eius flagitiosissimum præteruecta est. ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectũ nautis paulisper dedit. stetit soleatus prætor populi Rom. cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus in littore. Iam hoc ipsum istum vestitu Siculi ciuesque Romani permulti sæpe viderunt, Postcaquam paulum prouecta classis est, & Pachynum quincto die denique appulsa est: nautæ fame coacti, radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliæ, multitudo colligebant; & his miseri perditique alebantur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria, atque nequitia, tum etiam imperio putaret: similiter totos dies, in litore tabernaculo posito perpotabat. Ecce autem repente, ebrio Cleomene, esurientibus ceteris nuntiatur, piratarum naues esse in portu Edissæ. nam ita is locus nominatur. nostra autẽ classis erat in portu Pachini. Cleomenes, autem quod erat terrestre præsidium non re, sed nomine, sperabat iis militibus, quos ex eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum, & remigum posse. reperta est eadem ist us hominis auarissimi ratio in præsidiis, quæ in classibus. nam erant perpauci reliqui; ceterique dimissi. princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, præcidi anchoras imperauit: & simul, vt se ceteri sequerentur, signum dari iussit. hæc Centuripina nauis erat incredibilis celeritate velis. nam scire, isto prætore, nemo poterat, quid quæque nauis remis facere posset: etsi in hac quadriremi propter honorem & gratiam Cleomenis minime multi remiges, & milites deerant. Euolarat iam e conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tunc ceteræ naues: suo in loco moliebantur. Erat animus in reliquis. quamquam erant pauci, quoquo modo sese res habebat,

bebat, pugnare tamen se velle clamabant: & quod reliquum vitæ viriumque fames fecerat, id ferro potissimum reddere volebant. * Quod si Cleomenes non tanto ante fugisset; aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset. erat enim sola illa nauis constrata, & ita magna, vt propugnaculo ceteris posset esse. quæ, si in prædonum pugna versaretur, vrbis instar habere, inter illos piraticos myoparones videretur. sed tunc inopes relicti à duce, præfectoque classis, eundem necessario cursum tenere cœperũt. Pelorum versus, vt ipse Cleomenes, ita ceteri nauigabant: neque ita tamen tam prædonum fugiebant impetum, quam imperatorem sequebantur. Tum vt quisq; in fuga postremus, ita *periculo princeps erat. postremam enim quamq; nauem piratæ primã adoriebantur. ita prima Haluntinorum nauis capitur, cui præerat Haluntinus homo nobilis Philarchus; quem ab illis prædonibus Locrenses postea publice redemerunt: ex quo vos priore actione iurato rem omnem, caussamq; cognostis. deinde Apolloniensis nauis capitur, & eius præfectus Anthropinus occiditur. Hæc * dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Pelori litus peruenerat: iam sese in terram e naui eiecerat, quadrirememq; in salo fluctuantem reliquerat. Reliqui præfecti nauium, cum in terram imperator exisset; cum ipsi neq; repugnare, neque mari effugere, vllo modo possent; appulsis ad Pelorum nauibus Cleomenem persecuti sunt. Tunc prædonum dux Heracleo, repente, præter spem, non sua virtute, sed istius auaritia, nequitiaq; victor, classem pulcherrimam populi Ro. in litus expulsam, & eiectam, cum primum aduesperasceret, inflammari, incendiq; iussit. O tempus miserum atq; acerbum prouinciæ Siciliæ! o casum illum multis innocentibus calamitosum, atque funestum! o istius nequitiam, ac turpitudinem singularem! vna atque eadem nox erat, quæ prætor amo-

ris turpissimi flamma, ac classis populi Rom. prædonum incendio conflagrabat. affertur nocte intempesta grauis huiusce mali nuncius Syracusas: curritur ad prætorium, quo istum e conuiuio illo præclaro reduxerant paullo ante mulieres cum cantu, atq; symphonia. Cleomenes, quanquam nox erat; tamē in publico esse non audet includit se domi: neque aderat vxor, quæ consolari hominem in malis posset. Huius autem præclari imperatoris ita erat seuera domi disciplina, vt in re tanta, in tam graui nuntio nemo admitteretur, nemo esset, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare vigilantem. Iam vero re ab omnibus cognita, concursabat vrbe tota maxima multitudo non enim, sicut antea consuetudo erat, prædonum aduentum significabat ignis e specula sublatus, aut tumulo: sed flāma ex ipso incendio nauium, & calamitatem acceptam, & periculum reliquum nuntiabat. Cum prætor quæreretur, & constaret ei neminem nuntiasse: fit ad domum eius cum clamore concursus, atq; impetus. Tum iste excitatus exit: audit rem omnem ex Timarchide: sagum sumit. lucebat iam fere: procedit in medium, vini, somni, stupri plenus. Excipitur ab omnibus eiusmodi clamore, vt ei Lāpsaceni periculi similitudo versaretur ante oculos. hoc etiā maius videbatur; quod in odio simili multitudo hominum hæc erat maxima. tum istius *acta commemorabantur, tum flagitiosa illa conuiuia: tū appellabantur a multitudine mulieres nominatim, tum quærebatur ex ipso palam tot dies continuos, per quos numquam visus esset, vbi fuisset, quid egisset: tū imperator ab isto præpositus Cleomenes flagitabatur: neq; quidquā propius est factū, quàm vt illud Vticense exemplum de Hadriano transferretur Syracusas, vt duo sepulcra duorum prætorū improborum duabusq; in prouinciis cōstituerētur. verum habita est a multitudine ratio temporis, habita

bita eſt tumultus, habita etiam dignitatis exiſtimationiſq; communis: quod is eſt conuentus Syracuſis ciuium Rom. vt non modo illa prouincia, verum etiam hac rep. digniſſimus exiſtimetur. Confirmant ipſi ſe, cum is etiam tum ſemiſomnis ſtuperet: arma capiunt totum forum atque inſulam, quæ eſt vrbis magna pars, complent. Vnam illam ſolam noctem prædones ad Pelorum commorati, cum fumantes etiam noſtras naues reliquiſſent; accedere incipiũt ad Syracuſas. qui videlicet ſæpe audiſſent, nihil eſſe pulchrius, quam Syracuſarũ mœnia, ac portus: ſtatuerãt ſeſe, ſi ea Verre prætore, non vidiſſent, numquam eſſe viſuros. ac primo ad illa æſtiua prætoris accedunt, ipſam illam ad partem litoris, vbi iſte per eos dies tabernaculis poſitis, caſtra luxuriæ collocarat. quem, poſtea quam inanem locum offenderunt, & prætorem commouiſſe ex eo loco caſtra ſenſerunt; ſtatim ſine vllo metu in portum ipſum penetrare cœperunt. Cum in portum dico iudices (explanandum eſt enim diligentius eorum cauſſa, qui locum ignorant) in vrbem dico, atque in vrbis intimam partem veniſſe piratas. non enim portu illud oppidum clauditur; ſed vrbe portus ipſe cingitur, & concluditur: non vt alluantur a mari mœnia extrema, ſed influat in vrbis ſinum portus. Hic te prætore, Heracleo Archipirata cum quattuor myoparonibus paruis ad arbitrium ſuum nauigauit. Pro dij immortales. piraticus myoparo, cum imperium populi Rom. nomen, ac faſces eſſent Syracuſis, viq; ad forum, & ad omnes vrbis crepidines acceſſit: quo neq; Carthaginienſium glorioſiſſimæ claſſes, cum mari plurimum poterant, multis bellis ſæpe conatæ, vmquam aſpirare potuerunt: neq; populi Rom. inuicta ante te prætorem gloria illa naualis, vmquam tot Punicis, Sicilienſibuſque bellis penetrare potuit: qui locus eiuſmodi eſt, vt ante Syracuſani in mœnibus ſuis, in vrbe, in foro hoſtem

armatum ac victorem, quam in portu vllam hostiũ nauem viderent. hic, te prætore, prædonum nauiculæ peruagatæ sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam c c c. nauibus vi, ac multitudine inuasit: quæ in eo ipso portu, loci ipsius, portusq; natura victa, atq; superata est· hic primum opes illius ciuitatis victæ, comminutæ, depressæque sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperij, gloriæ naufragium factum existimatur. eo ne pirata penetrauit, quo simul atq; adisset, non modo a latere, sed etiam a tergo magnam partem vrbis relinqueret? Insulam totam præteruectus est: quæ est vrbis magna pars Syracusis suo nomine, ac mœnibus. quo in loco maiores (vt ante dixi) Syracusanum quemquam habitare vetuerunt: quod qui illam partem vrbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. At quemadmodum est peruagatus? radices palmarum agrestium, quas in nostris nauibus inuenerat, iaciebat, vt omnes istius improbitatem, & calamitatem Siciliæ possent cognoscere. Siculosne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, vt populo Rom. totique Italiæ suppeditare possent: eosne in insula Cereris natos, vbi primum fruges inuentæ esse dicuntur, eo cibo esse vsos, a quo maiores eorum, ceteros quoq; frugibus inuentis, remouerũt? Te prætore, Siculi milites palmarum stirpibus, prædones Siculo frumento alebãtur. O spectaculum miserum, atque acerbum. ludibrio esse vrbis gloriam, populi Rom. nomen, * hominum conuentum, atque multitudinem, piratico myoparoni! in portu Syracusano de classe populi Rom. triumphum agere piratam, cum prætoris nequissimi, inertissimique oculos prædonum remi respergerent. Posteaquam e portu piratæ non metu aliquo affecti, sed societate exierunt; tum cœperũt quærere homines * caussam illius tantæ calamitatis.
dicere

dicere omnes,& palam disputare, minime esse mirandum,si militibus,remigibusq; demissis, reliquis egestate,& fame perditis,prętore tot dies cum mulierculis perpotante,tanta ignominia, & calamitas esset accepta.hæc autem istius vituperatio, atq; infamia confirmabatur eorum sermone, qui à suis ciuitatibus illis nauibus præpositi fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracusas classe amissa refugerant. dicebant, quos ex sua quisque naui missos sciret esse. res erat clara: neque solum argumentis, sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur. homo certior fit, agi nihil in foro, & conuentu toto die,nisi hoc quæri a nauarchis, quemadmodū classis esset amissa· illos respondere, & docere vnumquemq; missione remigum, fame reliquorum,Cleomenis timore,& fuga. Quod posteaquam iste cognouit,hanc rationem habere cœpit. caussam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quam hoc vsu * veniret;ita vt ipsum priore actione dicere audistis.videbat illis nauarchiis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse.consilium capit primo stultum,verumtamen clemens: Cleomenem,& nauarchos ad se vocari iubet: veniunt. accusat eos, quod huiusmodi de se sermones habuerint· rogat,vt id facere desistant: & in sua quisque naui dicat se tantum habuisse nautarum, quantū oportuerit,neq; quemquam esse demissum.Illi enim vero se ostendunt,quod vellet,esse facturos. Iste nō procrastinat: aduocat amicos statim: quærit ex his sigillatim, quot quisq; nautas habuerit: respondit vnusquisque vt erat præceptum.iste in * tabellas refert. obsignat signis amicorum prouidens homo: vt contra hoc crimen,si quando opus esset, hac videlicet testificatione vteretur.Derisum credo esse hominem amentem a suis consiliariis,& admonitum, hasce ei tabellas nihil profuturas: etiam plus ex nimia prætoris diligentia suspicionis in eo crimine

futurum. Iam iste erat hac stultitia multis in rebus vsus, vt publice quoque quæ vellet, in ciuitatum litteris & tolli,* & referri iuberet: quæ omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, post ea quam certis litteris, testibus, auctoritatibusque conuincitur, vbi hoc videt, illorum confessionem, testificationẽ suam,* tabellas sibi nullo adiumento futuras; init consilium, non improbi prætoris (nam id quidem esset ferendum) sed importuni, atq; amentis tyranni. statuit, si hoc crimen extenuare vellet (nam omnino tolli posse non arbitrabatur) nauarchos omnes testes sui sceleris vita esse priuandos. Occurrebat illa ratio: quid Cleomeni fiet? poterone animaduertere in eos, quos dicto audientes esse iussi? missum facere eum, cui imperium, potestatemque permisi? poterone eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt? ignoscere Cleomeni, qui secum fugere, & se cõsequi iussit? poterone in eos esse vehemens, qui naues inanes non modo habuerũt, sed etiam apertas? in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam nauem, & minus exinanitam? pereat Cleomenes vna. vbi fides? vbi execrationes? vbi dextrę, complexusque? vbi illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatissimo litore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Cleomenem vocat. dicit ei, se statuisse animaduertere in omnes nauarchos: ita sui periculi rationes ferre, ac postulare. tibi vni parcam, & totius istius culpæ crimen, vituperationemq; inconstantiæ potius suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot, tam graues testes viuos, incolumesque esse patiar. agit gratias Cleomenes: approbat consilium dicit, ita fieri oportere. admonet tamẽ illud, quod istum fugerat, in * Phalargum Centuripinum nauarchum non posse animaduerti. propterea quod secum fuisset vna in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iste homo ex eiusmodi ciuitate, adolescens nobilissimus

ſimus, teſtis relinquetur? In præſentia, inquit Cleomenes, quoniam ita neceſſe eſt: ſed poſt aliquid videbimus. ne iſte nobis obſtare poſſit. Hæc poſtea quam acta & conſtituta ſunt, procedit iſte repente e prætorio inflammatus ſcelere, furore, crudelitate: in forum venit: nauarchos vocari iubet. qui nihil metuerent, nihil ſuſpicarentur, ſtatim accurrunt. Iſte hominibus miſeris, innocentibuſque iniici catenas imperat. implorare illi fidem populi Romani, & quare id faceret, rogare. tunc iſte hoc cauſſæ dicit; quod claſſem prædonibus prodidiſſent. Fit clamor, & admiratio populi, tantā eſſe in homine impudentiam, atq; audaciam, vt aut aliis cauſſam calamitatis attribueret, quæ omnis propter auaritiam ipſius accidiſſet: aut, cum ipſe prædonum ſocius putaretur, aliis proditionis crimen inferret: deinde, hoc quinto decimo die crimen eſſe natum, poſtquam claſſis eſſet amiſſa. Cum hæc fierent, quærebatur, vbi eſſet Cleomenes: non quo illum ipſum, cuiuſmodi eſſet, quiſquam ſupplicio propter illud incommodum dignum putaret. nam quid Cleomenes facere potuit (non enim poſſum quemquam inſimulare falſo) quid inquam, magnopere potuit Cleomenes facere, iſtius auaritia nauibus exinanitis? atque eum vident ſedere ad latus prætoris, & ad aurem familiariter, vt ſolitus erat inſuſurrare, tum verò omnibus indigniſſimum viſum eſt, homines honeſtiſſimos, electos ex ſuis ciuitatibus, in ferrum atque in vincla coniectos: Cleomenem propter flagitiorum, ac turpitudinis ſocietatem familiariſſimum eſſe prætoris. apponitur his tamen accuſator Næuius Turpio quidam, qui C. Sacerdote prætore, iniuriarum damnatus eſt, homo bene appoſitus ad iſtius audaciam: quem iſte in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia, præcurſorem habere ſolebat & emiſſarium. Veniunt Syracuſas parentes, propinquique miſerorum adoleſcen-

tium,hoc repentino calamitatis suæ commoti nuntio: vinctos aspiciunt catenis liberos suos,cum istius auaritiæ pœnam collo,& ceruicibus suis sustinerent: adsunt, defendunt, proclamant, fidem tuam quæ nusquam erat, nec vmquam fuit, implorant. Pater aderat Dexio Tyndaritanus homo nobilissimus, hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaras. cum eum illa auctoritate, & miseria videres præditum, non te eius lacrymæ, non senectus,non hospitij ius,atque nomen a scelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit. Sed quid ego hospitij iura in hac tam immani bellua commemoro? qui Sthenium Thermitanum hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit & exinaniuit, absentem in reos retulerit, caussa indicta capite damnarit; ab eo nunc hospitiorum iura, atque officia quæramus? cum homine enim crudeli nobis res est; an cum fera atque immani bellua? te patris lacrymæ de innocentis filij periculo non mouebant? cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes: te neque præsens filius de liberorum caritate, neque absens pater de indulgentia patria commonebat? catenas habebat hospes tuus Aristæus,Dexionis filius.quid ita?prodiderat classem.quod ob pręmium? deseruerat exercitum.quid Cleomenes? ignauus fuerat: an eum tu ob virtutem corona aurea donaras. dimiserat nautas: at ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suæ clarus & nobilis: qui,quia Cleomenem in defendendo filio læserat, nudus pæne est destitutus. Quid erat autem quod quisquam diceret,aut defenderet?Cleomenem nominare non licet.at caussa cogit: moriere.si appellaris. numquam enim iste est cuiquam mediocriter minatus:At remiges non erant. prætorem tu accusas? frange ceruicem.Si neque prætorem,neq; pręto-

toris

toris æmulum appellare licebit, cum in his duobus tota caussa sit,quid futurum est? Dicit etiam caussam Heraclius Segestanus homo domi suæ summo loco natus. Audite, vt vestra humanitas postulat iudices: audietis enim de magnis incommodis, iniuriisq; sociorum.Hunc scitote fuisse Heraclium in ea caussa, qui propter grauem morbum oculorum tum non nauigarit, & iussu eius qui potestatem habuit,* cum commeatu Syracusis remanserit. Iste certe neq; prodidit classem, neq; metu perterritus fugit,neq; exercitũ deseruit.etenim tunc esset hoc animaduersum, cum classis Syracusis proficiscebatur.is tamen in eadem caussa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehẽsus,in quem ne falso quidem caussa conferri criminis potuit. Fuit in illis nauarchis Heracliensis quidam Furius (nam habent illi nonnulli huiuscemodi Latina nomina) homo,quamdiu vixit,domi suæ non solum post mortem,tota Sicilia clarus, & nobilis: in quo homine tantum animi fuit, non solum vt istum libere læderet (nam id quidem,quoniam moriendum videbat, sine periculo se facere intelligebat) verum morte proposita,cum lacrymans in carcere mater noctes, diesque assideret, defensionem caussæ suæ scripsit: quam nunc nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat,quin tui sceleris,& crudelitatis ex illa oratione commonefiat. in qua docet, quot a ciuitate sua nautas acceperit; quot, & quanti quemque dimiserit: quot secum habuerit; item de ceteris nauibus dicit. quæ cum apud te diceret, virgis oculi verberabuntur ille morte proposita, facile dolorem corporis patiebatur. clamabat, id quod scriptum reliquit, facinus esse indignum, plus impudicissimæ mulieris apud te de Cleomenis salute,quam de sua vita lacrymas matris valere. deinde etiam illud video esse dictum,quod,si recte vos populus Romanus cognouit, non falso ille iam in ipsa morte de

vobis prædicauit: Non posse Verrem testes interficiendo, crimina sua extinguere. grauiorem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quam si viuus in iudicium produceretur. tum auaritiæ solum, si viueret: nunc, cum ita esset necatus, sceleris, audaciç, crudelitatis testem fore. Iam illa prçclara: Nõ testium modo cateruas, cum tua res ageretur, sed tum a diis manibus innocentium pœnas, sceleratorumq; furias in tuum iudicium esse venturas: sese ideo leuiorem casum suum fingere, quod iam ante aciem securium tuarum, Sestiiq; tui carnificis vultũ, & manum vidisset, cum in conuentu ciuium Ro. iussu tuo securi ciues Rom. ferirentur. Ne multa, iudices, libertatem quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimæ seruitutis abusus est. Condemnat omnes de consilij sententia. tamen neque iste in tanta re, tot hominum, totq; ciuium caussa P. Vectium ad se accersit quæstorem suum, cuius consilio vteretur: neque P. Ceruium talem virum legatum, qui, quia legatus isto prætore in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est; sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat omnes. Hic cuncti Siculi fidelissimi, atq; antiquissimi socij, plurimis affecti beneficiis a maioribns nostris, grauiter commouentur, & de suis periculis, fortunisque omnibus pertimescunt: illam clementiam, mansuetudinemq; nostri imperij in tantam crudelitatem, inhumanitatemq; esse conuersam? condemnari tot homiues vno tempore. nullo crimine? defensionem suorum furtorum prætorem improbum ex indignissima morte innocentium quærere? ¦Nihil addi iam videtur iudices ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemque posse; & recte nihil videtur. nam si cum aliorum improbitate certet, longe omnes, multumque superabit. sed secum ipse certat: id agit, vt semper superius suum facinus nouo scelere vincat.* Phalargum

gum Centuripinum dixeram exceptum esse a Cleomene, quod in eius quadriremi Cleomenes vectus esset: tamen quia pertimuerat adolescens, quod eandẽ suam caussam videbat esse, quam illorũ, qui innocentes peribant: ad hominem accedit Timarchides: a securi negat esse ei periculũ: virgis ne cæderetur, monet vt caueat. Ne multa, ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hunc virgarum metũ, pecuniam Timarchidi numerasse. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina. metum virgarum Nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redemit: humanũ. alius ne condemnaretur, pecuniam dedit: vsitatum est. non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. includuntur in carcerem condemnati: supplicium constituitur in illos: sumitur de miseris parentibus * nauarchorũ: prohibentur adire ad filios suos: prohibentur liberis suis cibum, vestitumq; ferre. patres hi quos videtis, iacebant in limine: matresq; miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberum exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum * ore excipere sibi liceret. Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors, terrorq; sociorũ & ciuium, lictor Sestius, cui ex omni gemitu, doloreq; certa merces comparabatur. vt adeas, tantum dabis; vt cibum tibi * vestitumque intro ferre liceat, tantum. nemo recusabat. Quid, vt vno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diu crucietur? ne sæpius feriatur? ne cum sensu doloris aliquo, aut cruciatu spiritus auferatur? Etiam ob hanc caussam pecunia lictori dabatur. O magnum, atque intolerandum dolorem; o grauem acerbamq; fortunam! non vitam liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes, atque ipsi etiam ado-

lescentes cum Sestio de eadem plaga,& de vno illo ictu loquebantur: idque postremum parentes suos liberi orabant,vt leuandi cruciatus sui caussa lictori pecunia daretur. Multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis: multi verumtamen mors sit extrema. non erit.estne aliquid vltra, quo progredi crudelitas possit? reperietur,Nam illorum liberi cum erunt securi percussi ac necati, corpora feris obiicientur. hoc si luctuosum est parenti,redimat pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanũ hominem nobilem dicere audistis, se ob sepulturam Heraclij nauarchis pecuniam Timarchidi dinumerasse. hoc ne possis dicere.patres enim veniunt amissis filiis irati·vir primarius,homo nobilissimus,dicit: neq; de filio dicit.Iam hoc,quis tum fuit Syracusis,qui non audierit, quin sciat, has per Timarchidem pactiones sepulturæ cum viuis etiam illis esse factas? non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes hominum propinqui adhibebantur? non palam virorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis, atque decisis,producuntur e carcere,& deligantur ad palum. Quis tam fuit illo tempore durus,& ferreus? quis tam inhumanus, præter vnum te, qui non illorum ætate, nobilitate, miseria commoueretur? ecquis fuit, quin lacrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, vt fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? Feriuntur securi· lætaris tu in omnium gemitu, & triumphas: testes auaritiæ tuæ gaudes esse sublatos.Errabas Verres, & vehementer errabas, cum te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: præceps amentia ferebare, qui te existimares auaritiæ vulnera crudelitatis remediis posse sanare. Etenim quamquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi,

neque

neque illis desunt: tamen ex illo ipso numero nauarchorum aliqui viuunt & absunt: quos, vt mihi videtur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc causam reseruauit. adest Philarchus Haluntinus, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus a prædonibus, & captus est · cui calamitas saluti fuit: qui nisi captus a piratis esset in hunc prædonem sociorum incidisset. dicit is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. adest Centuripinus Phalargus, in amplissima ciuitate, amplissimo loco natus. eadem dicit: nulla in re discrepat. Per deos immortales, iudices. quo tandem animo * feretis? aut hæc quemadmodum auditis? Vtrum ego desipio, & plus quam satis opus est, doleo in tanta calamitate, miseriaque sociorum? an vos quoque his acerbissimus innocẽtium cruciatus, & mæror pari sensu doloris afficit? Ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi esse percussum dico; versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. eorumne populorum ciues, eorumne agrorum colonos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Rom. illorum operis, ac laboribus quæritur, qui a parentibus spe nostri imperij, nostræq; æquitatis suscepti, educatique suut, ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad eius securem funestam esse seruatos? Cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum Segestani, tum iura simul ciuitatum, atque officia considero. quas vrbes P. Africanus etiam ornandas esse spoliis hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere priuauit. En quod Tyndaritani libenter prædicent: Nos in septemdecim populis Siciliæ non * eramus: nos semper in omnibus Punicis, Siciliensibusque bellis amicitiam, fidemque populi Romani secuti sumus: a nobis omnia populo Romano semper & belli adiumenta, &

pacis ornamenta * administrata sunt, Multum vero hæc his iura profuerunt in istius imperio, ac potestate. Vestros quondam nautas contra Carthaginem Scipio duxit: at nunc naues contra prædones pæne inanes Cleomenes ducit. vobiscum Africanus hostium spolia, & præmia laudis communificauit: at nunc per me spoliati, naue a prædonibus abducta, ipsi in hostium numero, locoque ducemini. Quid vero illa Segestanorum non solum litteris tradita, neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum vsurpata, & comprobata cognatio, quos tandẽ fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? nempe hoc fuit iure, iudices, vt ex sinu patris nobilissimus adolescens, & e complexu matris ereptus innocens filius istius carnifici Sestio dederetur. Cui ciuitati maiores nostri maximos agros atque optimos concesserunt, quam immunẽ esse voluerunt; hæc tanta apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis auctoritate, ne hoc quidem iuris obtinuit, vnius honestissimi, atque innocentissimi ciuis mortem & sanguinem deprecaretur. Quo cõfugient socij? quem implorabunt? qua spe denique vt viuere velint, tenebuntur, si vos eos deseritis? ad senatum * deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est vsitatum, non senatorum. ad populum Rom. confugient? facile est caussa populi. legem enim sociorum caussa iussisse, * & vos ei legi custodes, ac vindices præposuisse dicet. hic locus est igitur vnus, quo perfugiãt: hic portus, hæc arx, hæc ara sociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt. vt antea in repetundis rebus solebant. non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt: non ornamenta, que ex vrbibus, fanisque erepta sunt: metuunt homines imperiti, ne iam hæc populus Rom. concedat, & * iam fieri velit. patimur enim iam multos annos, & silemus, cum videamus ad paucos homines omnes omnium nationum pe-

cunias

cunias peruenisse. quod eo magis ferre æquo animo, atq; concedere videmur; quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat, vt obscura sua cupiditas esse videatur. In vrbe nostra pulcherrima, atq; ornatissima, quod signum, quę tabula picta est, quę nō ab hostibus victis capta, atq; * apportata, sit? at istorum villæ sociorum fidelissimorum & plurimis, & pulcherrimis spoliis ornatæ, refertæq; sunt. vbi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quibus nunc omnes egent; cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chion, Samon, totam denique Asiam, Achaiam, Græciam, Siciliam, iam in paucis villis inclusas esse videatis? Sed hæc, vt dico, omnia iam socij vestri relinquunt, & negligunt, iudices, ne publice a populo Rom. spoliarentur, officiis ac fide prouiderunt: paucorum cupiditati, tū, cum obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant. Nunc vero iam adempta est non modo resistendi, verū etiam suppeditandi facultas. Itaque res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, nō repetunt; relinquunt, & negligunt. hoc iam ornatu ad vos confugiunt. aspicite, aspicite, iudices, squalorem, sordesque sociorum, est Sthenius hic Thermitanus cum hoc capillo, atq; veste: domo sua tota expilata, mentionē tuorum furtorum non facit: sese ipsum abs te repetit, nihil amplius. totum enim tua libidine, & scelere ex sua patria, in qua multis virtutibus & beneficiis * floruit princeps, sustulisti. Dexio hic, quem videtis, non quæ publice * Tyndari, non quæ priuatim sibi eripuisti, sed vnicum miser abs te filium optimum, atque innocentissimum flagitat. non ex litibus estimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri, atque ossibus filij sui solatiū vult aliquod * deportare. Hic iam grandis natu Eubolida, hoc tantū, exacta ætate, laboris, itinerisq; suscepit, vt non aliquid ex suis bonis recuperaret, sed

vt quibus oculis cruentas ceruices filij ſui viderat, iiſdem te condemnatum videret. Si per L.Metellũ licitum eſſet, iudices, matres illorum, vxores, ſororeſque veniebant. quarum vna, cum ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis eius ciuitatis, & cum multis facibus mihi obuiam venit; & ita me ſuam ſalutem appellans, te ſuum carnificem nominans, filij nomen implorans, mihi ad pedes miſera iacuit; quaſi ego excitare filium eius ab inferis poſſem. faciebant hoc idem in ceteris ciuitatibus grandes natu matres, & idem paruuli liberi miſerorum: quorum vtrorumq; ætas laborem & induſtriam meam, fidem & miſericordiam veſtram requirebat. Itaque ad me, iudices, præter ceteras hauc querimoniam Sicilia detulit, * lacrymis ego ad hoc non gloria inductus acceſſi: ne falſa damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne verbera, ne ſecures, ne cruciatus ſociorum, ne anguis innocentium, ne denique etiam ex anguium corpora mortuorum, ne mœror parentum, ac propinquorũ magiſtratibus noſtris quęſtui poſſet eſſe. Hunc ego ſi metum Siciliæ, damnatione iſtius per veſtram fidem, & ſeueritatem deiecero, iudices, ſatis officio meo, ſatis illorum voluntati, qui a me hoc petiuerunt, factum eſſe arbitrabor. Quapropter ſi quem forte inueneris, qui hoc nauale crimen conetur defendere, * iſta defendat: illa communia, quæ ad cauſſam nihil pertinent, prætermittat: me * tibi culpam fortunæ aſſignare, calamitatem crimini dare, me amiſſionem claſſis obiicere; cum multi viri fortes in communi, incertoque periculo belli, & terra & mari ſæpe offenderint. Nullam ribi obiicio fortunam: nihil eſt, quod ceterorum res minus commode geſtas proferas: nihil eſt, quod multorum naufragia fortunæ colligas. ego naues inanes fuiſſe dico: remiges, nautaſque dimiſſos: reliquos ſtirpibus vixiſſe palmarum: præfuiſſe claſſi populi Romani

mani

mani Siculum; perpetuo sociis, atque amicis Syracusanum. te illo tempore ipso, superioribusque diebus omnibus in litore cum mulierculis perpotasse dico. harum rerũ omnium auctores, testesque produco. Num tibi insultare in calamitate, num intercludere * perfugium fortunæ, num casus bellicos exprobrare, aut obiicere videor? tãetsi solẽt ij fortunam sibi obiici nolle, qui se fortunæ commiserũt; qui in eius periculis sunt, ac varietate versati. istius quidem calamitatis tua fortuna particeps non fuit. homines enim in prœliis, non in cõuiuiis belli fortunam tentare, ac periclitari solent: in illa autem calamitate, non Martem fuisse communem; sed Venerem possumus dicere. quod si fortunam obiici tibi non oportet: cur tu fortunæ illorum innocentiũ veniam, ac locum non dedisti? Etiam illud * præcidas licet; quod supplicium more maiorũ sumpseris, securique percusseris, idcirco a me in crimen, & inuidiam vocari, non in supplicio crimen meũ vertitur: non ego securi nego quemquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non securitatem imperij, non pœnam flagitij tolli dico oportere: fateor non modo in socios, sed etiam in ciues, militesque nostros persæpe esse seuere, ac vehementer vindicatum. quare hæc quoque permittas licet. Ego culpam nõ in nauarchis, sed in te fuisse demonstro: * pretio milites remigesque dimisisse arguo. hoc nauarchi reliqui dicunt; hoc Netinorum fœderata ciuitas publice dicit; hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, Locrenses publice dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, vti Pachyno, è terrestri præsidio milites colligeret, quos in nauibus collocaret. quod certe non fecisset, si suum numerum naues haberent. ea est enim ratio instructarum, ornatarumque nauium, vt nõ modo plures, sed ne sin-

guli quidem possint accedere. Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame, atq; inopia rerum omnium confectos fuisse, ac perditos. dico, aut omnes extra culpam fuisse, aut, si vni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam nauem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis, atque cruciatus. dico etiam, in illo supplicio, mercedem lacrymarũ, mercedem vulneris, atq; plagæ, mercedẽ funeris ac sepulturæ constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere voles, hæc dicito, classem instructam, atq; ornatam fuisse; nullum propugnatorem abfuisse; nullum vacuum transtrum remigi fuisse; rem frumentariam esse suppeditatam; mentiri nauarchos; mentiri tot, & tam graues ciuitates, mentiri etiam Siciliam totam; proditum te esse a Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, vt Pachyno deduceret milites; animum illis, non copias defuisse; Cleomenem acerrime pugnãtem ab his relictum esse atque desertum; nummum ob sepulturam datum nemini. quæ si dices, tenebere: sin alia dices; quæ a me dicta sunt, non refutabis. Hic tu etiam dicere audebis: est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille? non vt quisque maxime est, qui cum tibi aliquid sit, ita tui huiuscemodi criminis maxime eum pudet? Paternus amicus est, ipse pater si iudicaret, per deos immortales, quid facere potest, cum tibi hæc diceret tu in prouincia populi Ro. prætor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis, ex fœdere quam deberent nauem, per triennium remisisti: tibi apud eosdem priuatim nauis oneraria maxima publice est ædificata: tu a ciuitatibus pecunias classis nomine coegisti: tu pretio remiges demisisti: tu, cum nauis esset a quæstore, & ab legato capta prædonum, archipiratam ab omnium

oculis

oculis remouiſti:tu , qui ciues Ro. eſſe dicerentur, qui a multis cognoſcerentur , ſecuri ferire potuiſti: tu tuam domum piratas abducere , in iudicium archiparatam domo producere auſus es .tu in prouincia tam ſplendida , apud ſocios fideliſſimos , ciues Ro.honeſtiſſimos,in metu periculoque prouinciæ, dies continuos complures in littore , conuiuiiſque iacuiſti:te per eos dies nemo domi tuæ conuenire, nemo in foro videre potuit:tu ſociorũ , atque amicorum ad ea conuiuia matres familias adhibuiſti: tu inter eiuſmodi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum collocauiſti:vt ætati maxime lubricæ, atque incertæ exempla nequitiæ parentis vita præberet : tu prætor in prouincia cum * tunica talari pallioq; purpureo viſus es:tu propter amorẽ libidinemq; tuam, imperium nauium legato populi Rom.ademiſti, Syracuſano tradidiſti : tui milites in prouincia Siciliæ frugibus, frumentoque caruere:tua luxuria atque auaritia claſſis populi Romani a prædonibus capta: & incenſa eſt:poſt Syracuſas conditas quem in portum numquam hoſtis acceſſerat,in eo , te prætore , primum piratæ nauigauerunt. neque hæc tot tantaque dedecora diſſimulatione tua,neque obliuione hominum, ac taciturnitate tegere voluiſti:ſed etiam nauium præfectos ſine vlla cauſſa de complexu parentum ſuorum, hoſpitumq; tuorum,ad mortem,cruciatumq; rapuiſti neq; in parentum luctu atque lacrymis te mei nominis commemoratio mitigauit : tibi hominum innocentium ſanguis non modo voluptati, ſed etiam quæſtui fuit. Hæc ſi tibi tuus parens diceret; poſſes ab eo veniã petere?poſſes vt tibi ignoſceret poſtulare? Satis eſt factum Siculis, ſatis officio ac neceſſitudini, iudices, ſatis promiſſo noſtro , ac muneri recepto reliqua eſt ea cauſſa,iudices,quæ,non [illegible] recepta,ſed innata , neq; delata ad me , ſed [illegible] ma,ſenſuq; meo penitus* affixa, atq; i[illegible]

non ad sociorum salutem, sed ad ciuium Romanorum, hoc est ad vniuscuiusque nostrum vitam, & sanguinem pertinet. In qua nolite à me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, iudices, expectare. omnia, quæ dicam de suppliciio ciuium Ro. sic erũt clara, & illustria, vt ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. furor enim quidam sceleris & audaciæ comes. istius effrenatum animũ, importunamque naturã tanta oppressit amentia, vt numquam dubitaret in conuentu, palam supplicia, quæ in conuictos maleficij seruos constituta sunt, ea in ciues Ro expromere. Virgis quam multos ceciderit, quid ego commemorem? tãtum breuissime dico, iudices: nullum fuit omnino, isto prætore, in hoc genere discrimen. Itaque iam consuetudine ad corpora ciuium Ro. etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris. Num potes hoc negare Verres? in foro Lilybæi, maximo conuentu. C. Seruilium ciuem Rom. in conuentu Panormitano veterem negotiatorẽ, ad tribunal. ante pedes tuos. ad terram virgis & verberibus abiectum? aude hoc primum negare, si potes. nemo Lilybæi fuit, quin viderit: nemo in Sicilia, quin audierit. Plagis confectum dico à lictoribus tuis ciuem Ro. ante oculos tuos cõcidisse.* ob quam caussam dij immortales? tametsi iniuriam facio communi caussæ & iuri ciuitatis. quasi enim possit esse vlla caussa, cur hoc cuiquam ciui Ro. iure accidat, ita quæro, quæ in Seruilio caussa fuerit. ignoscite in hoc vno, iudices. in ceteris enim nõ magnopere caussas requiram. Locutus erat liberius de istius improbitate, atque nequitia. quod isti simul ac renuntiatum est, hominem iubet Lilybæum vadimonium Venerio seruo promittere. promittit. Lilybæum venitur. cogere eum cœpit, cum ageret nemo, nemo postularet, H-S. duobus millibus sponsionem facere cum lictore suo, ni furtis quæstum faceret. Recuperatores de

cohorte

cohorte ſua dicit ſe daturum. Seruilius & recuſare, & deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo aduerſario, iudicium capitis in ſe conſtitueretur. Hæc cum maxime loqueretur; ſex lictores circunſiſtunt valentiſſimi, & ad pulſandos verberandoſque homines exercitatiſſimi : cædunt acerrime virgis : denique proximus lictor (de quo ſæpe iam dixi) Seſtius conuerſo bacillo oculos miſero tundere vehementiſſime cœpit. itaque ille, cum ſanguis os, oculoſque compleſſet, concidit; cum illi nihilo minus iacenti latera tunderentur, vt aliquando ſpondere ſe diceret. ſic ille affectus illinc tum pro mortuo ſublatus, breui poſtea eſt mortuus. Iſte autem homo venerius, & affluens omni lepore, & venuſtate de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinem poſuit ſic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum ſuarum. Nam quid ego de ceteris ciuium Ro. ſuppliciis ſigillatim potius, quam generatim atque vniuerſe loquar? Carcer ille, qui eſt à crudeliſſimo tyranno Dionyſio factus Syracuſis, quæ Latomiæ vocantur, in iſtius imperio domicilium ciuium Rom. fuit. vt quiſque iſtius animum, aut oculos offenderat, in Latomias ſtatim coniiciebatur. Indignũ hoc video videri omnibus, iudices: & id iam priore actione, cum hæc teſtes dicerent, intellexi. retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic, vbi tribuni plebis ſunt, vbi ceteri magiſtratus, vbi plenum forum iudiciorum, vbi ſenatus auctoritas, vbi exiſtimatio populi Romani & frequentia; ſed vbicumque terrarum, & gentium violatum ius ciuium Rom ſit, ſtatuitis id pertinere ad communem cauſſam libertatis, & dignitatis. In externorum hominum, & maleficorum, ſceleratorum, in prædonum, hoſtiumque cuſtodias tu tantum numerum ciuium Rom. includere auſus es? numquamne tibi iudicij, numquamne concionis, numquamne huius tantæ frequentiæ, quæ nunc

animo te iniquissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem? nunquam tibi populi Romani absentis dignitas, numquam species ipsa huiuscemodi multitudinis, in oculis animoq; versata est? numquam te in horum conspectum rediturum, numquam in forum populi Romani venturum, numquam sub legum & iudiciorum potestatem casurum esse putasti? At quæ erat ista libido crudelitas exercendæ? quæ tot scelerum suscipiendorũ caussa? nulla iudices, præter prædandi nouam singularemque rationem. Nam vt illi, quos a pœtis accepimus, sinus quosdam obsedisse maritimos, aut aliqua promontoria, aut prærupta saxa tenuisse dicuntur, vt eos qui essent appulsi nauigiis, * intercipere possent: sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliæ partibus imminebat. quæcumque nauis ex Asia, quæ ex Syria, quæ Tyro, quæ Alexandia venerat, statim certis indicibus & custodibus tenebatur: vectores omnes in Latomias coniiciebantur: onera atque merces in prætoriam domum deferebantur. Versabatur in Sicilia longo interuallo alter, non Dionysius ille, nec Phalaris (tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrannos) sed quoddam nouum monstrum, ex vetere illa immanitate, quæ in iisdem locis versata esse dicitur. non enim Charybdin tam infestam, neque Scyllam nautis, quam istum in eodem freto fuisse arbitror: hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus & maioribus canibus succinxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim totam insulam obtinebat: ille Aetnam solam, & eam Siciliæ partem tenuisse dicitur. At quę caussa tum subiiciebatur ab ipso, iudices, huius tam nefariæ crudelitatis? eadem quæ nunc in defensione commemorabitur. Quicumque accesserant ad Siciliam paullo pleniores, eos Sertorianos milites esse, atque a Diano fugere dicebat. illi ad deprecandum periculum proferebant alij

purpuram

purpuram Tyriam, tus alij, atque odores, vestemq; lineam, gemmas alij, & margaritas, vina nonnulli Græca, venalesque Asiaticos: vt intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis nauigarēt. non intelligebant eas ipsas sibi caussas esse periculi, quibus adiumentis se ad salutem vti arbitrabantur. iste enim hæc eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in Latomias abduci imperabat: naues eorum atque onera diligenter asseruanda curabat. His institutis cum completus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quæ L. Suetium equitum Ro. lectissimum virum dicere audistis; quæ ceteros audietis. ceruices in carcere frangebantur indignissime ciuium Ro. vt etiam illa vox, & imploratio, Ciuis Romanus sum, quæ sæpe multis in vltimis terris opem inter barbaros & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorē, & supplicium maturius ferret. Quid est Verres? quid ad hæc cogitas respondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horū dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi quæso ex ipsius sinu litreras Syracusanorum, quas iste ad arbitrium suum cōfectas esse arbitratur: cedo rationē carceris, quæ diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITTERAE SYRACVSANORVM. Videtis ciues Romanos gregatim coniectos in Latomias: videtis indignissimo in loco coaceruatam multitudinem vestrorum ciuium. quærite nunc vestigia, quibus exitus illorum ex illo loco compareant; nulla sunt. omnesne mortui? si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. sed scriptum exstat in iisdem litteris, quod iste homo barbarus, ac dissolutus neque attendere umquam, neque intelligere potuit. ἐδικαιώθησαν inquit, hoc est. vt Sicnli loquuntur, supplicio affecti, ac necati sunt. Si quis rex, si qua ciuitas exterarum

gentiū,si qua natio fecisset aliquid in ciuēRo.eiusmodi,nonne publice vindicaremus? non bello persequeremur?possemus hanc iniuriam,ignominiamque nominis Romani inultam, impunitamque dimittere? quot bella maiores nostros, & quanta suscepisse arbitramini,quod ciues Romani iniuria affecti, quod nauicularij retenti, quod mercatores spoliati dicerentur?at ego retentos nō quæror:spoliatos ferendum puto:nauibus,mancipiis, mercibus ademptis,in vincula coniectos esse mercatores, & in vinculis ciues Ro.necatos esse arguo. Si hæc apud Scythas dicerem, non hic in tanta multitudine ciuium Ro.nō apud senatores lectissimos ciuitatis, non in foro populi Romani de tot & tam acerbis suppliciis ciuium Romanorum:tamē animos etiam barbarorum hominum permouerem.tāta enim huius imperij amplitudo, tanta nominis Ro. dignitas est apud omnes nationes, vt ista in nostros homines crudelitas nemini concessa videatur. Num ego tibi vllam salutem,vllum perfugium putem.cum te implicatum seueritate iudicum,circumretitum frequentia populi Romani esse videam? Si,me hercules(id quod fieri intelligo non posse)ex his laqueis te exueris, ac te aliqua vi hac ratione explicaris: in illas tibi maiores plagas incidendum est; in quibus te ab eodem me, superiore ex loco confici, & concidi necesse est.Cui si etiam id, quod defendit, velim concedere; tamē illa ipsa defensio nō minus esse ei perniciosa,quam mea vera accusatio debeat. Quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excepisse,& supplicio affecisse dicit.Quis tibi id permisit? quo id iure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forum plenum,& basilicas istorum hominum videmus, & animo æquo videmus. ciuilis enim dissensionis,& siue amentiæ, siue fati, seu calamitatis,non est iste molestus exitus, in quo reliquos saltē ciues incolumes licet conseruare. Verres

res ille vetus proditor consulis, translator quæstu-ræ, auersor pecuniæ publicæ, tantum sibi auctoritatis in repub. suscepit, vt quibus hominibus per senatum, per populum Rom. per omnes magistratus in foro, in suffragiis, in hac vrbe, in rep. versari liceret; iis omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliæ detulisset. Ad Cn. Pompeium clarissimũ virum, & fortissimum permulti, occiso Parperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt. quem non ille summo cum studio saluum, incolumemque seruauit? cui ciui supplici non illa dextera inuicta & fidem porrexit, & spem salutis ostendit? Itane vero? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tulerunt; iis apud te, cuius nullum in repub. vmquam monumentum fuit, mors, & cruciatus erat constitutus? Vide, quam commodam defensionem excogitaris. malo, malo, mehercules, id quod tu defendis, his iudicibus, populoque Ro. quam id, quod ego insimulo, probari malo, inquam te isti generi hominum, quam mercatoribus, & nauiculariis inimicum, atque infestum putari. meum enim crimen auaritiæ te nimiæ coarguit: tua defensio furoris cuiusdam, & immanitatis, & inauditæ crudelitatis, & pene nouæ proscriptionis. Sed non licet me isto tanto bono, iudices, vti, non licet. adsunt enim Puteoli toti: frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes, atque honesti; qui partim socios suos partim libertos ab isto spoliatos, in vincla coniectos, partim in vinclis necatos, partim securi percussos esse dicent, Hic vide quam me sis vsurus æquo. cum ego P. Granium te stem produxero. qui suos libertos a te securi pecussos esse dicat; qui a te nauem suam, merces repetat. refellito si poteris: meum testem deseram; tibi fauebo. te inquam, adiuuabo. ostendito illos cũ Sertorio fuisse, & Dianio fugientes ad Scciliã esse delatos,

nihil est quod te malim probare. nullum enim facinus quod maiore supplicio dignum sit reperiri, neque proferri potest. reducam iterum equitem Rom. L Flauium:si voles:quoniam priore actione, vt patroni tui dictitant, noua quadam sapientiæ, vt omnes intelligunt, conscientia tua,atque auctoritate meorum testium,testem nullum interrogasti: interrogetur Flauius,si voles,qui nã fuerit L.Herennius,quem ille argentariam Lepti fecisse dicit: qui cum amplius centum ciues Rom, haberet ex conuentu Syracusarum, qui cum non solum cognoscerent, sed etiam lacrymantes, ac te implorantes defenderent;tamen a te,inspectantibus omnibus*Syracusanis securi percussus est. hunc quoque testem meum refelli; & illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari, & probari volo. Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui capitibus inuolutis in piratarum, captiuorumque numero producebantur, vt securi ferirentur? quæ ista noua diligentia? quam ob caussam abs te * cogitata? an te L. Flauij, ceterorumque de L. Herennio vociferatio commouebat? an M. Annij grauissimi, atque honestissimi viri summa auctoritas paullo te diligentiorem, timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio,nõ aduenam nescio quem,nec alienum; sed eum ciuem Romanum, qui omnibus in illo conuentu notus, qui Syracusis natus esset, a te securi percussum esse dixit. Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam,atque querimoniam,non mitior in supplicio, sed diligentior esse cœpit. capitibus inuolutis ciues Rom. ad necem producere instituit: quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in conuentu (id quod antea diximus) nimium diligenter prædonum numerum requirebãt.Hæccine plebi Romanæ te prætore est constituta condictio? hæc negotij gerendi spes?hoc capitis,vitęque discrimen?parumne mul-

ta

ta mercatoribus ſunt neceſſario pericula ſubeunda fortunæ, niſi etiam hæ formidines ab noſtris magiſtratibus, atque in noſtris prouinciis impendebunt? ad eamne rem fuit hæc ſuburbana ac fidelis prouincia, plena optimorum ſociorum, & honeſtiſſimorum ciuium Romanorum, quę ciues Rom. omnes ſuis ipſa ſedibus libentiſſime ſemper accepit; vt qui vſque ex vltima Syria, atque Aegypto nauigarent, qui apud barbaros propter togæ nomen in honore aliquo fuiſſent, qui ex prædonum inſidiis, qui ex tempeſtatum periculis profugiſſent, in Sicilia ſecuri ferirentur, cum ſe iam domum veniſſe arbitrarentur? Nam quid ego de P. Gauio Conſano municipe dicam, iudices? aut qua vi vocis, qua grauitate verborum, quo dolore animi dicam? tametſi dolor me non deficit: vt cetera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo ſuppetant, magis elaborandum eſt: quod crimen eiuſmodi eſt, vt, cum primum ad me delatum eſt, vſurum me illo non putarem. tametſi enim veriſſimum eſſe intelligebam; tamen credibile fore non arbitrabar. coactus lacrimis omnium ciuium Rom. qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum hominum honeſtiſſimorum teſtimoniis, omniumque Rheginorum, multorumque equitum Rom. qui caſu tum Meſſanæ fuerunt, dedi tantum priore actione *teſtimonium, res vt nemini dubia eſſe poſſet. Quid nunc agam? cum iam tot horas de vno genere ac de iſtius nefaria crudelitate dicam: cum prope omnẽ vim verborum eiuſmodi, quæ ſcelere iſtius digna ſunt, aliis in rebus cõſumpſerim, neq; hoc prouiderim, vt varietate criminũ vos attentos tenerem? quemadmodũ de tanta re dicam? opinor vnus modus, atq; vna ratio eſt, rem in medio ponam: quę tantum habet ipſa grauitatis, vt neq; mea, quæ nulla eſt, neque cuiuſquam, ad inflammandos veſtros animos eloquentia requiratur. Gauius hic, quem dico, Cõſanus, cũ illo

in numero ab isto in vincula coniectus esset, & nescio qua ratione clam e Latomiis profugisset, Messanamque venisset; qui prope iam Italiam & mænia Rhegynorum videret, & ex illo metu mortis, ac tenebris, quasi luce libertatis, & odore aliquo legum recreatus, reuixisset; loqui Messanæ cœpit, & quæri, se ciuem Rom. in vincla esse coniectum: sibi recta iter esse Romam; Verri se præsto aduenienti futurum. non intelligebat miser, nihil interesse, vtrũ hæc messanæ, an apud ipsũ in prætorio loqueretur. Nam, vt ante vos docui, hanc sibi iste vrbem delegerat, quam haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium sociam. Itaque ad magistratum Mamertinũ statim] deducitur Gauius: eoque ipso die casu Messanam Verres venit res ad eum defertur, esse ciuem Romanũ qui se Syracusis in Latomiis fuisse quæreretur: quem iam ingredientem nauem, & Verri nimis atrociter minitantem, a se retractum esse, & asseruatum, vt ipse in eum statueret, quod videtur. Agit hominibus gratias, & eorum erga se beneuolentiam, diligentiamque collaudat. ipse inflammatus scelere, & furore, in forum venit, ardebant oculi: toto ex ore crudelitas * emicabat. exspectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari. ac deligari, & virgas expedire iubet clamabat ille miser, se ciuem esse Romanum, municipem Consanum, meruisse se cum L. Pretio splendidissimo equite Romano qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset. tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Siciliã ab ducibus fugitiuorum esse missum: cuius rei neq; index neq; vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset vlla deinde iubet vndique hominem proripi, vehementissimeq; verberari. Cædebatur virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus, iudices, cum interea

nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, nisi hęc, Ciuis Romanus sum. hac se commemoratione ciuitatis omnia verbera depulsurum, cruciatumque à corpore deiecturum arbitrabatur. is non modo hoc non perfecit, vt virgarum vim deprecaretur: sed cum imploraret sæpius, vsurparetque nomen ciuitatis, crux, crux, inquam infelici, & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem viderat, comparabatur. O nomen dulce libertatis: ô ius eximium nostræ ciuitatis: ô lex Porcia, legesque Semproniæ: ô grauiter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia potestas. huccine tãdem omnia reciderunt? vt ciuis Rom. in prouincia populi Romani oppido fœderatorum, ab eo qui beneficio populi Rom. fasces, & secures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid, cum ignes. * candentesque laminæ, ceterique cruciatus admouebantur? si te illius acerba imploratio, & vox miserabilis, non * inhibebat: ne ciuium quidẽ Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commouebare? in crucem tu agere ausus es quemquam, qui se ciuem Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, judices, nolui. vidisti enim vt animi multitudinis in istum dolore, & odio, & communis periculi metu concitarentur, statui egomet mihi, tum modũ orationi meæ, & C. Numitorio equiti Romano * primo homini testi meo: & Glabrionem, id quod sapientissime fecit, facere lætatus sum? vt repente consilio in medio testem dimitteret. etenim verebatur, ne populus Rom. ab isto eas pœnas vi repetisse videretur; quas veritus esset, ne iste legibus, & vestro iudicio non esset persoluturus. Nunc quoniã iam exploratum est omnibus, quo loco caussa tua sit, & quid de te futurum sit, sic tecum agam. Gauium istumquem repentinum speculatorem fuisse

dicis, ostendam in Latomias Syracusis à te esse cõiectum: neque id solum ex litteris ostendam Syracusanorum, ne possis dicere me, quia sit aliquis in litteris Gauius, hoc fingere, & eligere nomen, vt hunc illum esse possim dicere; sed secundum arbitrium tuum testes dabo; qui istum ipsum Syracusis abs te in Latomias coniectum esse dicant. producã etiam Consanos, municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gauium quem tu in crucem egisti, ciuem Rom. & municipem Consanum, non speculatorem fugitiuorum fuisse. Cum hæc omnia, quæ polliceor, cumulate tuis * proximis plana fecero: tũ istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur: eo contentum me esse dicam. Quid enim nuper tu ipse, cum populi Rom. clamore, atque impetu perturbatus exsiluisti, quid inquam locutus es? illum, quod moram supplicio quæreret, ideo clamitasse, se esse ciuem Romanum: sed speculatorem fuisse Iam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. & P. Cotij nobilissimi homines ex agro Taurominitano? quid Q. Luceius, qui argentariam Rhegij maximam fecit? quid * enim ceteri? adhuc enim testes ex eo genere á me sunt dati, non qui nouisse Gauium, sed qui se vidisse dicerent; cum is, qui se ciuem Ro. esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis, hoc tu confiteris, illum clamitasse se ciuem esse Romanum, apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem valuisse, vt dilationem aliquam crucis, vt crudelissimi, tæterrimique supplicij aliquam paruam morã salutem posset afferre. Hoc teneo, hic hæreo, iudices, hoc sum contentus vno: omitto, ac negligo cetera: sua confessione induatur, ac iuguletur necesse est. qui esset ignorabas? speculatorem esse suspicabere? nõ quæro, qua suspicione: tua te accuso oratione. ciuem Rom. se esse dicebat si tu apud Persas, aut in extre-

ma

ma India deprehensus, Verres ad supplicium ducerere, quid aliud clamitares, nisi te ciuem esse Romanum? & si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis, atq; vltimis gentibus positos, nobile & illustre apud omnes nomen tuæ ciuitatis profuisset: ille quisquis erat, quē tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum ciuē se Rom. esse diceret, apud te prætorem si non effugiū ne moram quidem mortis, mētione, atq; vsurpatione ciuitatis assequi potuit? Homines tenues, obscuro loco nati nauigant: adeunt* ad ea loca, quæ numquā antea viderunt vbi neq; noti esse iis, quo venerūt; neq; semper cum cognitoribus esse possunt: hac vna* tamē fiducia ciuitatis, non modo apud nostros magistratus, qui & legum, & existimationis periculo continentur; neque apud ciues solum Rom. qui & sermonis, & iuris, & multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrantur; sed quocumq; venerint, hanc sibi rem præsidio sperant *esse futuram. tolle hanc spem, tolle hoc præsidium ciuibus Romanis. cōstitue nihil esse opis in hac voce. Ciuis Rom. sum: posse impune prætorem aut aliū quemlibet, suppliciū, quod velit, in eum constituere, qui se ciuem Rom. esse dicat, quod quis ignoret: iā omnes prouincias. iam omnia regna: iam omnes liberas ciuitates, iam omnē orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, ciuibus Ro. ista defensione præcluseris. Quid, si L. Pretium equitem Rom. qui tum in Sicilia negotiabatur, nominabat? etiamne id magnum fuit, Panormum litteras mittere, asseruasse hominem, custodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisse, dum Panormo Pretius veniret? cognosceret hominem: aliquid de summo supplicio remitteres. si ignoraret: tum, si ita tibi videretur, hoc iuris in omnes constitueres, vt qui neq; tibi notus esset, neq; cognitorē locupletem daret, quāuis ciuis Rom. esset, in crucē

tolleretur. Sed quid ego plura de Gauio? quaſi tu Gauio tum fueris infeſtus,ac nō nomini, generi,iuri ciuium hoſtis.non illi,inquam,homini,ſed cauſſæ communi libertatis inimicus fuiſti.Quid enim attinuit,cum Mamertini more,atque inſtituto ſuo crucem fixiſſent poſt vrbem in via Pompeia, te iubere in ea parte figere,quæ ad fretū ſpectaret,& hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixiſti palam,te idcirco illum locū diligere, vt ille qui ſe ciuem Rom. eſſe diceret, ex cruce Italiam cernere ac domum ſuam proſpicere poſſet? Itaque illa crux ſola,iudices,poſt conditam Meſſanam illo in loco fixa eſt. Italiæ conſpectus ad eam rem ab iſto delectus eſt, vt ille in dolore, cruciatuq; moriens, peranguſto freto diuiſa ſeruitutis, ac libertatis iura cognoſceret: Italia autem alumnū ſuum, ſeruitutis extremo, ſummoq; ſupplicio affectū videret. Facinus eſt,vinciri ciuem Rom. ſcelus, verberari: prope paricidium,necari: quid dicam in crucem tollere? verbo ſatis digno tam nefaria res appellari nullo modo poteſt. non fuit his omnibus iſte contentus. Spectet,inquit,patriam: in conſpectu legū,libertatiſq; moriatur.non tu hoc loco Gauium,non vnum hominē neſcio quem ciuem Rom. ſed communem libertatis, & ciuitatis cauſſam in illum cruciatum,& crucem egiſti. Iam vero videte hominis audaciam. nonne eum grauiter tuliſſe arbitramini, quod illam ciuibus Rom. crucem non poſſet in foro.non in comitio,nō in Roſtris defigere? * quod enim his locis in prouincia ſua celebritate ſimillimum,regione proximum potuit, elegit: monumentum ſceleris, audaciæque ſuæ voluit eſſe in conſpectu Italiæ,veſtibulo Siciliæ,prætervectione omniū,qui vltro,citroq; nauigarent. Si hæc non ad ciues Rom.nō ad aliquos amicos noſtræ ciuitatis,non ad eos, qui populi Rom. nomen audiſſent: denique, ſi non ad homines; verum ad beſtias aut
etiam

etiam, vt longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa, & ad scopulos hæc conqueri, & deplorare vellem; tamen omnia muta, atque inanima tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. Nunc vero cum loquar apud senatores populi Rom. legum, iudiciorumque, & iuris auctores; timere non debeo, ne non vnus iste ciuis Rom. illa cruce dignus; ceteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paullo ante, iudices, lacrymas in morte misera, atque indignissima nauarchorum non tenebamus: & recte, ac merito sociorum innocentium miseria commouebamur. quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam ciuium Rom. sanguis coniunctus existimandus est: quoniam id & salutis omnium ratio, & veritas* postulat. omnes hoc loco ciues Ro. & qui adsunt, & qui vbicumque sunt, vestram seueritatē desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt: omnia sua iura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in vestris sententiis versari arbitrantur. A me tametsi satis habent; tamen si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. nam & si qua vis istum de vestra seueritate eripuerit, id quod neque metuo, iudices, neque vllo modo fieri posse video: sed si in hoc me ratio fefellerit, Siculi caussam suam periisse querentur, & mecum pariter modeste ferent: populus quidem Romanus breui, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, ius suum, me agēte, suis suffragiis ante Kal Feb. recuperabit. Ac si de mea gloria & amplitudine quæritis, iudices, non est alienum meis rationibus, istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi Rom. iudicium reseruari. Splendida est illa caussa, probabilis mihi & facilis, populo grata, atque iucunda. Denique si videor hic, id quod ego non quæsiui, de vno isto voluisse crescere; isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri nō potest,

de multis mihi crescere licebit: Sed mehercules, vestra, reique pub. caussa, iudices, nolo in hoc delecto cõsilio tantum flagitii esse commissum: nolo eos iudices, quos ego probarim, atq; delegerim, sic in hac vrbe notatos, isto absoluto, ambulare, vt non cera, sed cœno obliti esse videantur. Quamobrẽ te quoque, Hortensi, quia monendi locus est, ex hoc loco moneo; videas etiam atque etiam, & consideres quid agas, quo progrediare, quem hominem, & qua ratione defendas. neque de illo quidquam tibi præfinio, quo minus ingenio mecum, atque omni dicendi facultate contendas. cetera, si qua putas te occultius extra iudicium, quæ ad iudicium *pertinent, facere posse, si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius moliri cogitas: magnopere censeo desistas; & illa quæ tentata iam, & cœpta ab isto sunt, a me autem peruestigata, & cognita, moneo vt exstinguas, & lõgius progredi ne sinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio; maiore quam putas. Quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum c o s. cogites: mihi crede, ornamenta ista, & beneficia populi Ro. non minore negotio retinentur quam comparantur. tulit hæc ciuitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudiciis, & in omni republica: tulit sed quo die populo Ro. tribuni pleb. restituti sunt, omnia ista vobis (si forte nondum intelligitis) adempta, atq; erepta sunt. omnium, nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in vnumquemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas. de omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit; non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Ro. iudicium consequetur. nulla tibi Quincte cum isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus ante nimium in aliquo iudicio

iudicio ſtudium tuum defendere ſolebas, earum habere in hoc homine nullam potes quæ iſte in prouincia palam dictitabat, cum ea quæ faciebat, tua ſe fiducia facere dicebat; ea ne vera putētur, tibi maxime eſt prouidendum. Ego mei iam rationem officij confido eſſe omnibus iniquiſſimis meis perſolutam. nam iſtum paucis horis primæ actionis, omnium mortalium ſententiis condemnaui. reliquum iudicium non iam de mea fide, quæ perſpecta eſt: neque de iſtius vita, quæ damnata eſt; ſed de iudicibus, & vere vt dicam, de te, futurum eſt. at quo tēpore futurum eſt? nam id maxime prouidēdum eſt, etenim cum omnibus in rebus, tum in rep. permagni momenti eſt, ratio atque inclinatio temporum, nempe eo, cum populus Ro. aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit: nempe ea lege de iudiciis, iudicibuſque nobis promulgata, quam nō is promulgauit, cuius nomine proſcriptam videtis; ſed hic reus, hic, inquam, ſua ſpe atque opinione, quam de vobis habet, legē illam ſcribendam, promulgandamque curauit. Itaque cum primo agere cœpimus, lex non erat promulgata. cum iſte veſtra ſeueritate permotus multa ſigna dederat, quamobrem reſponſurus non videretur; mentio de lege nulla fiebat: poſteaquam iſte recreari, & confirmari viſus eſt, lex ſtatim promulgata eſt: cui legi cum veſtra dignitas vehementer aduerſetur; iſtius ſpes falſa, & inſignis impudentia maxime ſuffragatur. Hic ſi quid erit cōmiſſum a quoquam veſtrū, quod reprehendatur; aut populus Ro. iudicabit de eo homine, quē iam antea iudiciis indignum putauit; aut ij qui propter offenſionē iudiciorū de veteribus iudicibus lege noua, noui iudices erunt conſtituti. mihi porro, vt ego non dicā, quis omniū mortaliū non intelligit, quā longe progredi ſit neceſſe? Potero ſilere, Hortēſi? potero diſſimulare? cū tantū reſp. vulnus acceperit, vt expilatæ

prouinciæ, vexati socij, dij immortales spoliati, ciues Rom. cruciati, & necati impune, me actore esse videantur? potero hoc ego onus tantum aut in hoc iudicio deponere, aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Ro. fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, vt aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent, in discrimen ac iudicium vocandi? Quæret aliquis fortasse, Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias tot hominum suscepturus es? non studio quidem, hercule, vllo, neque voluntate; sed non idem mihi licet quod iis, qui nobili genere nati sunt: quibus omnia populi Ro. beneficia dormientibus deferuntur: longe alia mihi lege in hac ciuitate, & condicione viuendum est. venit enim mihi in mentem M. Catonis hominis sapientissimi: qui cum se virtute, non genere, populo Ro. commendari putaret, cum ipse sui generis initium ac nominis ab se gigni & propagari vellet; hominum potentissimorũ suscepit inimicitias; & maximis in laboribus vsque ad summam senectutẽ, summa cum gloria vixit. Posteaque Pompeius humili, atque obscuro loco natus nonne plurimis inimicitiis maximisque suis periculis, ac*doloribus amplissimos honores est adeptus? Modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Cœlium vidimus, non mediocribus inimicitiis, ac laboribus cõtendere. vt ad istos honores peruenirẽt, ad quos vos per ludum & per negligentiam peruenistis. hæc eadem est nostræ rationis regio & via: horum nos hominum sectam, atque instituta persequimur. Videmus quanta sit in inuidia, quãtoque in odio apud quosdam homines nobiles nouorum hominum virtus & industria; si tantulum oculos deiecerimus, præsto esse insidias; si vllum locum aperuimus suspicioni aut crimini accipiendũ esse statim vulnus, esse nobis semper vigilandum, semper laborandum

videmus

videmus. Inimicitiæ sunt, subeantur: labores, suscipiantur. Etenim tacitæ magis, & occultæ inimicitiæ timendæ sunt, quam indictæ, & apertæ. Hominum nobilium nō fere quisquam nostræ industriæ fauet: nullis nostris officiis beneuolentiam illorum allicere possumus: quasi natura, & genere disiūcti sint, ita dissident a nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiæ periculi; quorū animos iam ante habueris inimicos, & inuidos, quam vllas inimicitias susceperis? Quamobrem mihi iudices, optandum est illud, in hoc reo finem accusandi facere, cum & populo Ro. satisfactum, & receptum officium Siculis necessariis meis erit persolutum. Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit; nō modo eos persequi, ad quos maxime culpa * corrumpendi iudicij; sed etiam illos, ad quos conscientiæ contagio pertinebit. Proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudiciū velint esse, ita sint parati vt disceptante populo Ro. mecum sibi rem videant futuram: &, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseuerantem, satis vigilantem esse cognorunt, existiment in his hominibus, quorum ego inimicitias populi Rom. salutis caussa suscepero, multo grauiorem, atque acriorem futurum. Nūc te Iupiter optime maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationū, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum atque promissum per nefarium scelus de regiis manibus extorsit; cuiusque sanctissimum & pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit: teque Iuno regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitæ & Sami, sanctissima, & antiquissima simili scelere idem iste omnibus donis, ornamentisque nudauit: teque Minerua, quam item iste

duobus in clarissimis,& religiosissimis templis expilauit Athenis,cum auri grande pondus,Syracusis cum omnia præter tectum & parietes abstulit: teq; Latona,& Apollo, & Diana, quorum iste Deli non fanum,sed vt hominum opinio & religio fert,sedē antiquam, diuinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu cōpilauit: etiam te Apollo, quem iste Chio sustulit: teque etiam, atque etiam, Diana, quam Pergæ spoliauit, cuius simulacrū sanctissimum Segestæ,bis apud Segestanos consecratū semel ipsorum religione,iterū P.Africani victoria, tollendum asportandumque curauit:teque,Mercuri,quem Verres in villa,& in priuata aliqua palestra posuit,P.Africanus in vrbe sociorum,& in gymnasio Tyndaritanorum iuuentutis illorum custodem, & præsidem voluit esse:teque, Hercules, quem iste Agrigenti nocte intempesta, seruorum instructa & comparata manu,conuellere ex suis sedibus,atque auferre conatus est:teque, sanctissima mater Idæa, quam apud Enguinos augustissimo, & religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit,vt nunc nomen modo Africani, & vestigia violatæ religionis maneant; monumenta victoriæ, fanique ornamenta non exstent:vosque omnium rerum forensium,consiliorum maximorum,legum, iudiciorumque arbitri,& testes, celeberrimo in loco prætorij locati, Castor,& Pollux,quorum e templo quæstū sibi iste & prædam maximam improbissime cōparauit:omnesque dij, qui vehiculis tensarum solennes cœtus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quæstum, non ad religionum dignitatem,faciendum,exigendumque curauit:teque, Ceres, & Libera, quarum sacra,sicut opiniones hominū,ac religiones ferunt, longe maximis,atq; occultissimis cæremoniis continentur; a quibus initia vitæ, atque victus, legum, morum,mansuetudinis,humanitatis exempla hominibus,& ciuitatibus data,ac dispertita esse dicūtur;

quarum

quarum sacra populus Ro. a Græcis ascita, & accepta, tanta religione & publice & priuatim tuetur, non ab aliis huc allata, sed vt ceteris hinc tradita esse videantur: quæ ab isto vno sic polluta, & violata sunt, vt simulacrum Cereris vnum, quod a viro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas fuit, e sacrario Catinæ conuellendum, auertendumque curauerit: alterum autem Ennæ ex sua sede, ac domo sustulerit: quod erat tale, vt homines cum viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam, sed cælo delapsam arbitrarentur: vos etiam atque etiam imploro & appello, sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses lacus, lucosq; *colitis, cunctæque Siciliæ, quæ mihi defendenda tradita est, præsidetis: a quibus, inuentis frugibus, & in orbem terrarum distributis, omnes gẽtes: ac nationes vestri religione numinis continentur:. ceteros item deos, deasque omnes imploro, atque obtestor quorum templis & religionibus iste nefario quodam furore, & audacia instinctus, bellum sacrilegum semper, impiumque habuit indictum; vt, si in hoc reo, atque in hac caussa, omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi Rom. fidem meam spectauerunt; si nullam ad rem, nisi ad officium & veritatem omnes meæ curæ, vigiliæ, cogitationesque laborarunt; quæ mea mens in suscipienda caussa fuit. fides in agenda, eadem vestra in iudicanda sit.* deinde vti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita, & singularia facinora sceleris, audaciæ, perfidiæ, libidinis, auaritiæ, crudelitatis, dignus exitus eiusmodi, vita atque factis, vestro iudicio consequatur. vtque respub. meaque fides vna hac accusatione mea contenta sit: mihique posthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

PRO M. FONTEIO,

ORATIO XI.

Desunt permulta.

HOC prætore oppressam esse ære alieno Galliam. A quibus versuras tantarum pecuniarum factas esse dicũt? a Gallis? nihil minus. A quibus igitur? a ciuibus Romanis, qui negotiantur in Gallia. Cur eorum verba non audimus? cur eorum tabulæ nullæ proferuntur? Insector vltro, atq; iusto accusatori, iudices: insector inquam, ac flagito testeis. Plus ego in hac caussa laboris, & operæ consumo in poscendis testibus, quam ceteri defensores in refutandis. Audacter hoc dico, iudices, non temere confirmo. Referta Gallia negotiatorum est, plena ciuium Romanorum. Nemo Gallorum sine ciue Ro. quidquam negotij gerit: nummus in Gallia nullus sine ciuium Ro. tabulis commouetur. Videte quo descendam, iudices, quam longe videar a consuetudine mea, & cautione ac diligentia discedere. Vnæ tabulæ proferantur, in quibus vestigium sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datam: vnũ ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant: vere accusatum esse cõcedam. Pro dij immortales, quæ est hæc caussa? quę defensio? Prouincię Galliæ M. Fonteius præfuit; quæ constat ex his generibus hominum, & ciuitatum, qui (vt vetera mittã) partim nostra memoria bella cnm populo Ro acerba ac diuturna gesserunt: partim modo ab nostris imperatoribus

ribus subacti,modo bello domiti,modo triumphis, ac monumentis notati,modo ab senatu agris,vrbibusque multati sunt:partim qui cum ipso M. Fōteio ferrum, ac manus cōtulerunt, multoque eius sudore, ac labore sub populi Ro.imperium, ditionemq; ceciderunt.Est in eadem prouincia NarboMartius, colonia nostrorum ciuium,specula populi Romani ac propugnaculum istis ipsis nationibus oppositū, & obiectum.Est item vrbs Massilia,de qua ante dixi,fortissimorum,fidelissimorumque sociorum,qui Gallicorum bellorum * pericula a populo Romano copiis,armisque propulsarunt. est præterea numerus ciuium Romanorū maximus hominum honestissimorum. Huic prouinciæ ,quæ ex hac * gentium varietate constaret,M.Fonteius (vt dixi)præfuit:qui erant hostes,subegit:qui*proximi fuerant, eos ex iis agris,quibus erāt multati, decedere coegit.ceteris,qui idcirco magnis sæpe erant bellis superati,vt semper populo Ro. parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarū a populo Ro.gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerādum,imperauit.*Is,hęc qui gessit,in iudicium vocatur.vos qui in re non interfuistis,caussam vna cum populo Romano cognoscitis.dicunt contra,quibus inuitissimis imperatum est:dicunt,qui ex agris ex M.*Fonteij decreto decedere sunt coacti:dicunt,qui ex bello cæde, & fuga nunc primum audent contra M. Fonteium inermen cōsistere. Quid coloni Narbonenses?quid volunt?quid existimant?Hunc per vos volunt : se per hunc incolumes existimant esse. Quid Massiliensium ciuitas?hunc præsentem iis affecit honoribus, quos habuit amplissimos : vos autem absens orat, atque obsecrat, vt sua religio, laudatio , auctoritas aliquid apud vestros animos momenti habuisse videatur.Quid? ciuium Rom.quæ voluntas est?nemo

eſt ex tanto numero, quin hunc optime de prouincia, de imperio, de ſociis & ciuibus meritum eſſe arbitretur. Quoniam igitur videtis, qui oppugnent Marcum Fonteium, cognoſcitis quid defenſum velint: ſtatuite nunc, quid veſtra æquitas, quid populi Romani dignitas poſtulet: vtrum colonis veſtris, negotiatoribus veſtris, amiciſſimis atque antiquiſſimis ſociis & credere, & conſulere malitis: an his, quibus neque propter iracundiam, fidem; neque propter infidelitatem, honorem habere debetis. Quid, ſi maiorem etiam hominum honeſtiſſimorum copiam affero, qui huius virtuti, atque innocentiæ teſtimonio poſſint eſſe? tamenne plus Gallorum conſenſio valebit, quam ſumma auctoritas omnium? Cum Galliæ Fonteius præeſſet, ſcitis, iudices, maximos populi Romani exercitus in duabus Hiſpaniis, clariſſimoſque imperatores fuiſſe. quam multi equites Romani, quam multi tribuni militum, quales & quot, & quoties * legati ad eos exercitus! præterea Gn. Pompeius vir maximus, atque ornatiſſimus hiemauit in Gallia, M. Fonteio imperante. Satiſne vobis multos, ſatis idoneos teſtes, & conſcios videtur ipſa fortuna eſſe voluiſſe earum rerũ, quæ, M. Fonteio prætore, gerẽtur in Gallia? *quem ex tanto hominum numero teſtem in hac cauſſa producere poteſtis? *quis eſt ex eo numero, qui vobis auctor placeat? eo nos iam laudatore, & teſte vtemur. Dubitabitis etiam diutius, iudices, quin illud quod initio vobis propoſui, veriſſimum ſit? aliud per hoc iudicium nihil agi, niſi vt, M. Fonteio oppreſſo teſtimoniis eorum, quibus multa reipublicæ cauſſa inuitiſſimis imperata ſunt, ſegniores poſt hac ad imperandum ceteri ſint, cum videant eos oppugnari, quibus oppreſſis populi Romani imperium incolume eſſe non poſſit. Obiectum eſt etiam, quæſtum M. Fonteium ex viatum munitione

ne fecisse: vt aut ne cogeret munire; aut id quod munitum esset, ne improbaret. Si & coacti sunt munire omnes, & multorũ opera improbata sunt, certe vtrumque falsum est: & ob vacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; & ob probationem, cum multa improbata sint. Quid? si hoc crimen * optimis hominibus delegare possumus. & ita, vt non culpam in alios transferamus, sed vti doceamus, eos isti munitioni præfuisse, qui facile officium suum, & præstare, & probare possunt: tamenne vos omnia in M. Fonteium, iratis testibus freti conferetis? Cum maioribus reip. negotiis M. Fonteius impediretur, &, cum ad remp. pertineret, viam Domitiam munire, legatis suis primariis viris C Annio Bellieno, & C. Fonteio negotium dedit. itaque præfuerunt: imperauerunt pro dignitate sua, quod visum est, & probauerunt. quod vos, si nulla alia ex re ex litteris quidem * vestris, quas scripsistis, & missis, & allatis certe scire potuistis. quas si antea non legistis; nunc ex nobis quid de iis rebus Fõteius ad legatos suos scripserit, quid ad eum illi rescripserint, cognoscite. LITTERAE *AD C. ANNIVM LEGATVM, AD C. FONTEIVM LEGATVM. LITTERAE A C. ANNIO LEGATO, A C. FONTEIO LEGATO. Satis opinor esse perspicuum, iudices, hanc rationem munitionis. neque ad M. Fonteium pertinere; & ab his esse tractatam, quos nemo possit reprehendere. Cognoscite nunc de crimine vinario, quod illi inuidiosissimum, & maximum esse voluerunt. Crimen a Pletorio, iudices, ita constitutum est: Fonteio non in Gallia primum venisse in mentem, vt portorium vini institueret, sed in italia hac posita ratione Roma profectum. Itaque Titurium Tolosæ quaternos denarios in singulas vini amphoras portorij nomine exegisse *Crodimi Porcium, & *Numium ternos Vi-

ctoriatos. Vulchalone Seruecium binos, & Victoriatos mille. atque in his locis se* Crodimi & Vulchalone ab his portorium esse exactum, si qui Cobiamacho (qui vicus inter Tolosam & Narbonem est) diuerterentur, neque Tolosam ire vellent; cum Elesiodolus tantum senos denarios ab his, qui ad hostem portarent, exegisset. video, iudices, esse crimen, & crimẽ genere ipso magnum: (vectigal enim esse impositum frugibus nostris dicitur) & pecuniã permagnam ratione ista cogi potuisse confiteor, & *inuidiam. vel maxime enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare voluerũt. Sed ego ita existimo, quo maius crimen sit; id quod ostendatur esse falsum, hoc maiorem ab eo iniuriam fieri, qui id confingat. Vult enim magnitudine rei sic occupare animos eorum, qui audiunt, vt difficilis aditus veritati relinquatur.

Desiderantur quæ de crimine vinario erant reliqua: necnon quæ ad bellum Vocontiorum, & dispositionem hibernorum pertinebant.

At hoc Galli negant. At ratio rerum. & vis argumentorum coarguit. Potest igitur testibus iudex nõ credere cupidis, & iratis, & coniuratis, & ab religione remotis? non solum potest, sed etiam debet. Etenim si, quia Galli dicunt, idcirco M. Fonteius nocẽs existimandus est. quid mihi opus est sapiente iudice? quid æquo quæsitore? quid oratore non stulto? dicunt enim Galli. negare non possumus. hic si ingeniosi, & periti, & æqui iudicis has partes esse existimatis, vt quoniam quidem testes dicunt, sine vlla dubitatione credendum sit, salus ipsa, virorum fortium innocentiam tueri non potest. sin autem in rebus iudicandis, non minimam partem ad vnamquamque rem existimandam, momentoque suo ponderandam, sapientia iudicis tenet: næ multo vestræ maiores, grauioresque partes sunt ad cogitandum,

tandum, quam ad dicendum meæ. Mihi enim ſemper vnaquaque de re teſtis non ſolum ſemel; verum etiam breuiter eſt interrogandus, & ſæpe etiã non interrogandus, ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido auctoritas attributa eſſe videatur: vos & ſæpius eandem rem animis agitare, & diutius*vnoquoque de teſte cogitare poteſtis: & ſi quem nos interrogare noluimus, quæ cauſſa nobis tacendi fuerit, exiſtimare debetis. Quamobrem ſi hoc,*iudices, præſcriptum lege, aut officio putatis, teſtibus credere nihil eſt, cur alius alio iudice melior, aut ſapientior exiſtimetur. Vnum eſt enim, & ſimplex aurium iudicium, & promiſcue, & communiter ſtultis, ac ſapientibus ab natura datũ. Quid eſt igitur, vbi elucere poſſit prudentia? vbi diſcerni ſtultus auditor & crudelis, ab religioſo & ſapienti iudice? nimirum illud, in quo ea, quæ dicuntur a teſtibus,*coniecturæ & cogitationi traduntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto ſtudio exiſtimationis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur. An vero vos id in teſtimoniis hominum barbarorum dubitabitis, quod perſæpe & noſtra, & patrum memoria ſapientiſſimi iudices de clariſſimis noſtræ ciuitatis viris dubitandum non putauerunt? qui Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis teſtibus in Q. Pompeium hominem nouum nõ crediderũt: quorum virtuti, generi, rebus geſtis, fidem, & auctoritatem in teſtimonio, cupiditatis atque inimicitiarum ſuſpicio derogauit. Ecquem hominẽ vidimus, ecquem vere cõmemorare poſſumus parem conſilio, grauitate, conſtantia, ceteris virtutibus, honoris, ingenij, rerum geſtarum ornamentis, M. Aemilio Scauro fuiſſe? tamen huius, cuius iniuriati nutu prope terrarum orbis regebatur, iurati teſtimonio, neque in C. Fimbriam, neq; in C. Memmium creditum eſt. Noluerunt ij, qui iudicabant,

bant, hanc patere inimicitiis viam, quem quisque odisset, vt eum testimonio posset tollere. Quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamen is, cuius etiam sermo testimonij auctoritate habebat, testimonio ipso, quæ in M. Marcellū inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinum ac singulare, iudices, consilium, qui se non solum de reo, sed etiam de accusatore, de teste iudicare arbitrabantur. quid fictum, quid fortuna, ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid spe, aut metu deprauatum, quid a cupiditate aliqua aut inimicitiis profectum videretur. quæ si iudex non amplectetur omnia consilio; nō animo, ac mente circumspiciet; si *quidquid ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profecto satis erit, id quod dixi antea, non surdum iudicem, huic muneri atque officio præesse. nihil erit quamobrem ille nescio quis sapiens homo, ac multarum rerum peritus ad res iudicandas requiratur. An vero illi equites Rom. quos nos vidimus; qui nuper in republica iudiciisque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, vt M. Scauro testi non crederent? vos *Vulgarum atque Allobrogum testimoniis non credere timetis? Si inimico testi credere non oportuit, inimicior Marcello Crassus, aut Fimbriæ Scaurus ex ciuilibus studiis atque obtrectatione domestica, quam huic Galli? quorum, qui optima in caussa sunt, equites, frumentum, pecuniā semel, atque iterum, ac sæpius inuitissimi dare coacti sunt: ceteri, partim ex veteribus bellis agro multati, partim ab hoc ipso, bello superati, & oppressi. Si, qui ob aliquod emolumentū suum cupidius aliquid dicere videtur, iis credi nō cōuenit: credo maius emolumentū Cæpionibus, & Metellis propositum fuisse ex Q. Pomp. damnatione, cum studiorum suorum obtrectatorē sustulissent, quā cunctæ Gal-

liæ

liæ ex M. Fonteij calamitate, in qua, illa prouincia prope ſuam immunitatem, ac libertatem poſitam eſſe arbitratur. An, ſi homines ipſos ſpectare conuenit (id quod in teſte profecto valere plurimum debet) non modo cum ſummis ciuitatis noſtræ viris, ſed cum infimo ciue Romano quiſquam ampliſſimus Galliæ comparandus eſt? ſcit Indiciomarus quid ſit teſtimoniũ dicere? mouetur eo timore, quo noſtrum vnuſquiſque, cum in eum locum productus eſt? Recordamini, iudices, quantopere laborare ſoleatis, non modo quid dicatis pro teſtimonio, ſed etiam quibus verbis vtamini, ne quod minus moderate poſitum, ne quod ab aliqua cupiditate prolapſum verbum eſſe videatur. Vultu denique laboratis, ne qua ſignificari poſſit ſuſpicio cupiditatis: vt &, cum proditis, exiſtimatio ſit quædam tacita de vobis pudoris ac religionis; &, cum diſceditis, ea diligenter conſeruata ac retenta videatur. Credo hæc eadem Induciomarum in teſtimonio timuiſſe, aut cogitaſſe· qui primum illud verbum cõſideratiſſimum noſtræ conſuetudinis, Arbitror, quo nos etiam tunc vtimur, cum ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipſi vidimus, ex toto teſti monio ſuo ſuſtulit, atq; omnia ſe ſcire dixit. Verebatur enim videlicet, nequid apud vos populumq; Romanum de exiſtimatione ſua deperderet: nequa fama conſequeretur eiuſmodi, Induciomarum ta lem virum, tam cupide, tam temere dixiſſe. non intelligebat, ſe in teſtimonio nihil præter vocem, & os, & audaciam, neque ciuibus ſuis, neque accuſato ribus noſtris præſtare debere. An vero iſtas nationes religione iuriſiurandi, ac metu deorum immortalium in teſtimoniis dicendis commoueri arbitramini? quæ tantum a ceterarum gentium more, ac natura diſſentiunt, quod ceteræ pro religionibus ſuis bella ſuſcipiunt; iſtæ contra omnium religiones. Illæ in bellis gerẽdis ab diis immortalibus pa-

cem, ac veniam petunt: istæ cum ipsis diis immortalibus bella gesserunt. Hæ sunt nationes, quæ quõdam tam longe ab suis sedibus, Delphos vsque ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terræ vexandum, ac spoliandum profectæ sunt. Ab iisdem gentibus sanctis, & in testimonio religiosis, obsessum Capitolium est, atque ille Iupiter, cuius nomine maiores nostri * sanctam testimoniorum fidẽ esse voluerunt. Postremo his quidquam sanctum, ac religiosum videri potest? qui etiam, si quando aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, humanis hostiis eorum aras, ac templa funestant: vt ne religionem quidẽ colere possint, nisi eam ipsam prius scelere violarint. Quis enim ignorat eos vsq; ad hanc diem retinere illam immanem, ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? quamobrem, quali fide quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortalitate arbitrentur hominum scelere, & sanguine facile posse placari? cum his vos testibus vestram religionem coniungetis? ab his quidquam sancte, aut moderate dictum putabitis? hoc vestræ mentes tam castæ, tam integræ sibi suscipient, vt cum omnes legati nostri, qui illo triennio in Galliam venerunt, omnes equites Romani, qui in illa prouincia fuerunt, omnes negotiatores eius prouinciæ, denique omnes in Gallia: qui sunt socii populi Rom. atque inimici, M Fonteium incolumem esse cupiant, iurati priuatim & publice laudent vos * tamen cum Gallis iurare malitis? quid vt secuti esse videamini? voluntatemne hominum? grauiorne igitur vobis erit hostium voluntas quam ciuium? an dignitatem testium? potestis igitur ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio, ac nomini, bonis, ac fidelibus & sociis, & ciuibus anteferre? An vero dubitatis, iudices. quin

insitas,

insitas inimicitias istæ gentes omnes & habeant, & gerant cum populi Rom. nomine? sic existimatis eos hic sagatos, brachatosq; versari animo demisso atque humili, vt solent ij, qui affecti iniuriis, ad opem iudicum supplices, inferioresq; confugiunt? nihil vero minus. hi contra vagantur læti atque erecti passim toto foro, cũ quibusdam minis, & barbaro atque immani terrore verborum: quod ego profecto non crederem, nisi aliquoties ex ipsis accusatoribus nobiscum simul, iudices, audissem: cum præciperent, vt caueretis, ne hoc absoluto, nouum aliquod bellum Gallicum concitaretur. Si M. Fonteium, iudices, in caussa deficerent omnia; si turpi adolescentia, vita infami, magistratibus quos ante oculos vestros gessit, legationibus flagitiosè obitis, * conuictus virorum bonorum testimoniis, * inuisus suis omnibus in iudicium vocaretur; si in eo iudicio colonorum populi Ro. Narbonensium, fidelissimorum sociorum, Massiliensium, ciuium Ro. omnium testimoniis, tabulisque premeretur; tamẽ esset vobis magnopere prouidendum, ne quos ita afflictos a vestris patribus maioribusque accepisseris, vt contemnẽdi essent; eos pertimuisse, & eorum minis, & terrore commoti esse videremini. Nunc vero cum lædat nemo bonus; laudent omnes vestri ciues atque socij; oppugnent ij, qui sæpissime hanc vrbem, & hoc imperium oppugnarunt: cumque inimici M. Fonteij vobis, ac populo Romano minẽtur, amici ac propinqui supplicent vobis: dubitabitis non modo vestris ciuibus, qui maxime gloria, ac laude ducuntur; verum etiam ceteris nationibus ac gentibus ostendere, vos in sententiis ferendis ciui parcere, quam hosti cedere maluisse? Magna, mehercule, caussa iudices absolutionis cum ceteris caussis hæc est, ne qua insignis huic imperio macula, atq; ignominia suscipiatur, si hoc ita perlatum erit in Galliam, * senatores equitesque populi Ro-

mani non testimoniis Gallorum, sed minis commotos, rem ad illorum libidinem iudicasse. Ita vero, si illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius, qui Induciomaro isti minaci, atque arroganti par in * belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius, & Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, & reliquias suis iterum armis conficiat, atque opprimat: aut, quoniam id quidem non potest, orandus erit nobis amicus meus M. Pletorius, vt suos nouos clientes a bello faciendo deterreat, vt eorum iratos animos, atque horribiles impetus deprecetur; aut, si non poterit, M. Fabium subscriptorem eius rogabimus, vt Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen amplissimum; vt velint isti, aut quiescere, id quod victi aut subacti solent; aut cum minantur, intelligere, se populo Romano non metum belli, sed spem triumphi ostendere. Quod si in turpi reo patiendum non esset, vt quidquam isti se minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum vobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine, iudices (iā enim mihi videor hoc, prope causa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo vos homine iudices, ne ab inimicis quidem vilium fictum probrosum non modo crimē, sed ne maledictum quidem audistis. Ecquis vmquam reus, præsertim in hac vitæ ratione versatus, in honoribus petendis, in potestatibus, in imperiis gerendis, sic accusatus est, vt nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudo, quæ a libidine, aut a petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obiiceretur, si non vera, attamen * ficta, cum aliqua ratione ac suspicione? M. Aemilium Scaurum summum nostræ ciuitatis virum scimus accusatum a M. Bruto: exstant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illum ipsum Scaurum esse dicta. falso quis negat? verumtamen ab inimico di-
cta

cta & obiecta. Quam multa M'. Aquillius audiuit in suo iudicio? quam multa L. Cotta? denique P. Rutilius? qui, etsi damnatus est, mihi videtur tamen inter viros optimos, atq; innocentissimos esse numerandus. Ille igitur ipse homo sanctissimus, ac temperatissimus, multa audiuit in sua caussa, quæ ad suspicionem, stuprorum, ac libidinem pertinerent. exstat oratio hominis (vt opinio mea fert) nostrorum hominum longe ingeniosissimi, atq; eloquentissimi, C. Gracchi, qua in oratione permulta in L. Pisonem turpia ac flagitiosa dicuntur. at in quem virum? qui tanta virtute, atq; integritate fuit, vt etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequam neminem posses, solus tamen Frugi nominaretur. quem cum in concionem Gracchus vocari iuberet, & viator quæreret, quem Pisonem, quod erant plures; cogis me, inquit, dicere inimicum meum, Frugi. Is igitur vir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset, qui vno cognomine declarabatur, non modo quis esset, sed etiam qualis esset: tamen in falsam atque iniquam proborum insimulationem vocabatur. M. Fonteius ita duabus actionibus accusatus est, vt obiectum nihil sit, quo significari vestigium libidinis, petulantiæ, crudelitatis, audaciæ possit. non modo nullum facinus huius protulerunt: sed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt. Quod si aut quantam voluntatem habent ad hunc opprimendum, aut quãtam ad maledicendum licentiam, tantum haberent aut ad ementiendum animi, aut ad fingendum ingenij non meliore fortuna ad probra * non audienda Fonteius, quam illi, de quibus antea commemoraui, fuisset. Frugi igitur hominem iudices, frugi inquam, & in omnibus vitæ partibus moderatum, ac temperã-tem, plenum pudoris, plenum officij, plenum religionis videtis positũ in vestra fide, ac potestate, atq;

ita vt commissus sit fidei; permissus potestati. Videte igitur, vtrum sit æquius, hominem honestissimũ, virum fortissimum, ciuem optimum dedi inimicissimis, atque immanissimis nationibus, an reddi amicis? præsertim cum tot res sint, quæ vestris animis pro huius innocentis salute supplicent: primum generis antiquitas, quã Tusculo ex clarissimo municipio profectam in monumentis rerum gestarum incisam ac notatam videmus: tum autem continuę præturæ, quæ & ceteris ornamentis, & existimatione innocentiæ maxime floruerunt: deinde recens memoria parentis, cuius sanguine non solum Asculanorum manus, a qua interfectus est; sed totum illud sociale bellum macula sceleris imbutum est: postremo ipse, cum in omnibus vitę partibus honestus atque integer, tum in re militari cum summi consilij, & maximi animi, tum vero vsu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc sunt,* exercitatus. Quare, si etiam monendi estis a me, quod non estis, iudices, videor hoc leuiter pro mea auctoritate vobis præcipere posse, vt ex eo genere, homines, quorum cognita virtus, industria, felicitas in re militari sit, diligenter vobis retinendos existimetis. fuit enim maior talium virorum in hac rep. copia: quæ cum esset, tamen eorum non modo saluti, sed etiam honori consulebatur. Quid nunc vobis faciendum est, studiis militaribus apud iuuentutem obsoletis: hominibus autem, ac summis ducibus partim ætate, partim ciuitatis discordiis hac reipub. calamitate consumptis? cum tot bella aut a nobis necessario suscipiantur, aut subito atque improuisa nascantur; nonne & hominẽ ipsum ad dubia reipub. tempora reseruandum, & ceteros studio laudis, ac virtutis inflammandos putatis? Recordamini, quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit: scietis fuisse tum M. Cornutum,

tum,L.Cinnam,L.Sullam prætorios homines,belli gerendi peritissimos: prætcrea C.Marium,P.Didium,Q.Catulum,P.Crassum non litteris homines ad rei militaris scientiam; sed rebus gestis, ac victoriis eruditos. Age vero nunc * inferte oculos in curiam;introspicite penitus in omneis reipub. partes: vtrum videtis nihil posse accidere, vt tales viri desiderandi sint? an,si acciderit, eorum hominum copia populum Romanum abundare? Quæ si diligenter attendetis,profecto,iudices,virum ad labores belli impigrum,ad pericula fortem, ad vsum ac disciplinam peritum,ad consilia prudentem, ad casum, fortunamq; felicem domi vobis ac liberis vestris retinere, quam inimicissimis populi Romani nationibus, & crudelissimis tradere & * condonare maletis.At infestis prope signis inferuntur Galli in Fonteium, & instant atque vrgent summo cum studio,summa cum audacia: * nos vero, iudices, & multis,& firmis prȩsidiis,vobis adiutoribus isti immani,atque intolerandæ barbariæ resistemus. Primum obiicitur contra istorum impetus Macedonia fidelis, & amica populo Romano prouincia: quæ, cum se,ac suas vrbes non solum consilio, sed etiam manu Fonteij conseruatam esse dicat, vt illa per hunc a Thracum aduentu,ac depopulatione defensa est;sic ab huius nunc capite Gallorum impetus, terroresque depellit. Constituitur ex altera parte vlterior Hispania;quæ profecto non modo religione sua resistere istorum cupiditati potest;sed etiam sceleratorum hominũ periuria testimoniis, ac laudationibus suis refutare. Atque ex ipsa etiam Gallia,fidelissima,& grauissima auxilia sumuntur. Venit huic subsidio misero, atque innocenti Massiliensium cuncta ciuitas;quæ non solum ob eam caussam laborat,vt huic,a quo ipsa seruata est, parem gratiam referre videatur,sed etiam,quod ea condicione,atque eo fato se in his terris collocatam esse

arbitratur; ne quid noſtris hominibus iſtæ gentes nocere poſſint." Pugnat pariter pro ſalute M. Fonteij Narbonenſis colonia; quæ per hunc ipſa nuper obſidione hoſtium liberata, nunc eiuſdem miſeriis ac periculis commouetur. Denique, vt oportet bello Gallico, vt maiorum iura, moreſque præſcribũt, nemo eſt ciuis Romanus, qui ſibi illa excuſatione vtendum putet, omnes illius prouinciæ publicani, agricolæ, pecuarij, ceteri negotiatores, vno animo M. Fonteium, atque vna voce defendunt. Quid ſi tantas auxiliorum noſtrorum copias Induciomarus ipſe deſpexerit, dux Allobrogum, ceterorumq; Gallorum; num etiam de matris hunc complexu lectiſſimæ miſerrimæque feminæ vobis inſpectantibus auellet, atque abſtrahet? præſertim cum virgo Veſtalis ex altera parte germanum fratrem cõplexa teneat, veſtramq;, iudices, ac populi Romani fidem imploret: quæ pro vobis, liberiſque veſtris tot annos in diis immortalibus placandis occupata eſt; vt ea nunc pro ſalute ſua, fratriſque ſui, animos veſtros placare poſſit: cui miſeræ, quod præſidium, quod ſolatium reliquum eſt, hoc amiſſo? nã ceteræ feminæ gignere ipſæ ſibi præſidia, & habere domi fortunarum omnium ſocium, participemque poſſunt; huic vero virgini, quid eſt præter fratrem, quod aut iucundum, aut carum eſſe poſſit? Nolite pati, iudices, aras deorum immortalium, Veſtæque matris, quotidianis virginis lamentationibus de veſtro iudicio commoueri. Proſpicite ne ignis ille æternus nocturnis Fonteiæ laboribus, vigiliiſq; ſeruatus, ſacerdotis Veſtæ lacrymis exſtinctus eſſe dicatur. Tendit ad vos virgo Veſtalis manus ſupplices eaſdem, quas pro vobis diis immortalibus tendere conſueuit. cauete ne periculoſum, ſuperbumq; ſit eius vos obſecrationem repudiare, cuius preces ſi dij aſpernarentur, hæc ſalua eſſe non poſſent. Videtiſne ſubito iudices, virum fortiſſimum M. Fonteium

teium parentis,& sororis commemoratione lacrymas profudisse? qui numquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum, multitudinemque immiserit, cum in eiusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pater sibi reliquisset; idem nunc perturbato animo,pertimescit, ne non modo ornamento & adiumento non sit suis,sed etiam cum acerbissimo luctu dedecus æternum miseris atque ignominiam relinquat.O fortunam longe disparem,M. Fonteij, si deligere potuisses,vt potius telis tibi Gallorum, quam periuriis intereundum esset. tum enim vitæ socia virtus,mortis comes gloria fuisset: nunc vero qui est dolor, victoriæ te, atque imperij pœnas ad eorum arbitrium sufferre, qui aut victi armis sunt,aut inuitissimi paruerunt? A quo periculo defendite,iudices,ciuem fortem, atque innocentem: curate vt nostris testibus plus, quam alienigenis credidisse videamini; plus saluti ciuium, quam hostium libidini consuluisse: grauiorem duxisse eius obsecrationem,quæ vestris sacris præsit,quam eorum audaciam,qui cum omnium sacris delubrisque bella gesserunt.postremo prospicite iudices,id,quod ad dignitatem populi Rom. maxime pertinet,vt plus apud vos preces virginis Vestalis,quam minæ Gallorum valuisse videantur.

***

PRO A. CÆCINA

ORATIO XI.

I quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atq; in iudiciis impudentia valeret, non minus in caussa cederet A. Cæcina Sex. Aebutij impudentiæ, quam tum in vi facienda cessit audaciæ. verum & illud considerati hominis esse putauit, qua de re iure decertari oporteret, armis non contendere; & hoc constantis, qui cum vi, & armis certare noluisset eum iure iudicioque superare. At mihi quidem cum audax præcipue fuisse videtur Ebutius in conuocandis hominibus & armandis, tum impudens in iudicio: non solum quod in iudicium venire ausus est) nam id quidem, tametsi improbe fit in aperta re, tamen malitia est iam vsitatum) sed quod non dubitauit idipsum, quod arguitur, confiteri. nisi forte hoc rationis habuit, quoniam si facta * vis esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset: quia contra ius, moremq; facta sit, A. Cæcinã cum amicis metu perterritũ profugisse. nunc quoque in iudicio, si caussa more, institutoque omnium defendatur; nos inferiores in agendo non futuros: sin á consuetudine recedatur, se quo impudentius egerit, hoc superiorem discessurum. quasi vero aut in iudicio possit idem improbitas, quod in vi confidentia; aut non eo libentius tum audaciæ cesserimus, quo nunc impudentiæ facilius obsisteremus. Itaq; longe alia ratione, recuperatores, ad agendã caussam hac actione venio, atq; initio veneram. tũ

enim

enim nostræ caussæ spes erat posita in defensione mea; nunc in confessione aduersarij: tum in nostri, nunc vero in illorum testibus: de quibus ego antea laborabam, ne si improbi essent, falsi aliquid dicerent; sin probi existimarentur, quod dixissent, probarent: nunc sum animo æquissimo. si enim sunt viri boni, me adiuuant, cum id iurati dicunt, quod ego iniuratus insimulo: sin autem minus idonei, me non lædunt: cum siue creditur his hoc ipsum, quod nos * arguimus, siue fides non habetur, de aduersarij testium fide derogatur. Verumtamen cum illorum caussæ actionem considero; non video quid impudentius dici possit. cum autem vestram in iudicando dubitationem; vereor ne id quod videntur impudenter fecisse, astute, & callide fecerint. Nam si negassent vim hominibus armatis esse factam; facile honestissimis testibus in re perspicua tenerentur: sin confessi essent, & id quod nullo tēpore iure fieri potest, tum ab se iure factum esse defenderent; spectarunt id quod assecuti sunt, se iniecturos nobis caussam deliberandi, & iudicandi iustam moram, ac religionem. simul illud, quod indignissimum est, futurum arbitrati sunt, vt in hac caussa non de improbitate Sext. Aebutij, sed de iure ciuili iudicium fieri videretur. Qua in re, si mihi esset vnius A. Cæcinæ caussa agenda; profiterer satis idoneū esse me defensorem; propterea quod fidem meam, diligentiamq; præstarem. quę cum sunt in actore caussæ, nihil est, in re præsertim aperta, ac simplici, quod excellens ingenium requiratur. sed cum de eo iure mihi dicendum sit, quod pertineat ad omnes, quod constitutum sit a maioribus, conseruatum vsq; ad hoc tempus, quo sublato non solum pars aliqua iuris deminuta, sed etiam vis ea, quæ iuri maxime est aduersaria, iudicio confirmata esse videatur; video summi ingenij caussam esse; non vti demonstretur, quod ante oculos est, sed ne,

ſi quis vobis error in tanta re ſit obiectus, omnes potius me arbitrentur cauſſæ, quam vos religioni veſtræ defuiſſe. Quamquam ego mihi ſic perſuadeo recuperatores, non vos tam propter iuris obſcurā dubiamque rationem bis iam de eadem cauſſa dubitaſſe, quam quod videtur ad ſummam illius exiſtimationem hoc iudicium pertinere, moram ad cōdemnationem acquiſiſſe, ſimul & illi ſpatium ad ſe colligendum dediſſe. Quod quoniam iam in conſuetudinem venit, & id viri boni veſtri ſimiles in iudicando faciunt; reprehendendum fortaſſe minus, querendum vero magis etiam videtur: ideo quod omnia iudicia aut diſtrahendarum controuerſiarum, aut puniendorum maleficiorum cauſſa reperta ſunt: quorum alterum leuius eſt, propterea quod & minus lædit, & perſæpe diſceptatore domeſtico diiudicatur: alterum eſt vehemētiſſimis, quod & ad grauiores res pertinet; & non honorariam operam amici, ſed ſeueritatem iudicis, ac vim requirit. quod eſt grauius, & cuius rei cauſſa maxime iudicia conſtituta ſunt; id iam mala conſuetudine diſſolutum eſt. nam, vt quæque res eſt turpiſſima, ſic maxime, & maturiſſime iudicanda eſt: at ea, de qua exiſtimationis periculum eſt, tardiſſime iudicatur. Qui igitur conuenit, quæ cauſſa fuerit ad conſtituendum iudicium, eandem, moram eſſe ad iudicandum? Si quis, quod reſpondet, qua in re verbo ſe non obligauit, id non facit, maturo iudicio, ſine vlla religione iudicis condemnatur: qui per tutelam, aut ſocietatem aut rem mandatam, aut fiduciæ rationem fraudauit quempiam, in eo, quo delictum maius eſt, eo pæna eſt tardior. Eſt enim turpe iudicium. vt factum quidem turpe. Videte igitur quam inique accidat; quia res indigna ſit, ideo turpem exiſtimationem ſequi: quia turpis exiſtimatio ſequatur, ideo rem indignam non iudicari, At ſi quis mihi hoc iudex, recuperatorue dicat, Potuiſti

tuisti enim leuiore actione confligere: potuisti ad tuum ius faciliore, & commodiore iudicio peruenire: quare aut muta actionem, aut noli mihi instare, vt iudicem: tamen is aut timidior videatur, quā fortem; aut cupidior, quam sapientem iudicem esse æquum est, si aut mihi præscribat, quemadmodum meum ius persequar, aut ipse id, quod ad se delatum sit, non audeat iudicare. Etenim si prætor is, qui iudicia dat, numquam petitori præstituit, qua actione illū vti velit; videte quam iniquum sit, constituta iam re, iudicem quid agi potuerit, aut quid possit, non quid actum sit quærere. Verumtamen nimiæ vestræ benignitati pareremus, si alia ratione ius nostrum recuperare possemus. Nūc vero, quis est, qui aut vim armatis hominibus factam relinqui putet oportere; aut eius res leuiorem actionem nobis aliquam demonstrare possit? ex quo genere peccati, vt illi clamitāt, vel iniuriarum, vel capitis iudicia constituta sunt; in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere, cum videatis nihil aliud actum, nisi possessionem per interdictum esse repetitam? Verum siue vos existimationis illius periculum, siue iuris dubitatio tardiores fecit adhuc ad iudicandum; alterius rei caussam vosmetipsi iam vobis sæpius prolato iudicio sustulistis; alterius ego vobis hodierno die caussam profecto auferam; ne diutius de controuersia nostra, ac de communi iure dubitetis. Et si forte videbor altius initium rei demonstrandæ petisse, quam me ratio iuris, & ius, de quo iudicium est, & natura caussæ coegerit, quæso vt ignoscatis. non enim minus laborat A. Cæcina, ne summo iure egisse, quam ne certum ius non obtinuisse videatur. M. Fulcinius fuit, recuperatores, e municipio Tarquiniensi, qui & domi suæ cum primis honestus existimatus est, & Romæ argentariam non ignobilem fecit. Is habuit in matrimonio Cesenniam

eodem e municipio summo loco natam, & probatissimam feminam; sicut & viuus multis ipse rebus ostendit;& in morte sua testamento declarauit. huic Cesenniæ fundum in agro Tarquiniensi vendidit temporibus illis difficillimis solutionis. cum vteretur dote vxoris numerata, quo mulieri esset res cautior, curauit vt in eo fundo dos collocaretur. aliquanto post argentaria dissoluta, Fulcinius huic fundo vxoris continentia quædam prædia, atque adiuncta mercatur. moritur Fulcinius (multa enim quæ suut in re, quia remota sunt a caussa, prætermittam) testamento facit heredem, quem habebat e Cesennia filium: vsum fructum omnium bonorum suorum Cesenniæ legat,, vt frueretur vna cum filio. magnus honos viri iucundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset. frueretur enim bonis cum eo, quem suis bonis heredem esse cupiebat; & ex quo maximum fructum ipsa capiebat. sed hunc fructum mature fortuna ademit. nam breui tempore M. Fulcinius adolescens mortuus est, heredem P. Cesennium fecit: vxori grande pondus argenti matrique partem bonorum maiorum legauit. itaque in partem mulieres vocatæ sunt. Cum esset hæc auctio hereditaria constituta; Aebutius iste, qui iamdiu Cesenniæ viduitate, ac solitudine aleretur, ac se eius in familiaritatem insinuasset hac ratione, vt cum aliquo suo compendio negotia mulieris, si qua acciderent, controuersiasque susciperet: versabatur quoque eo tempore in his rationibus auctionis,& partitionis; atque etiam se ipse inferebat, & intrudebat, & in eam opinionem Cesenniũ adducebat, vt mulier imperita nihil putaret agi callide posse vbi non adesset Aebutius. quam personam iam ex quotidiana cognoscitis vita, recuperatos, mulierum assentatoris, cognitoris viduarum defensoris nimium litigiosi, conciti ad rixam, inepti, ac stulti inter viros, mulieres periti

iuris

iuris,& callidi; hanc personam imponite Aebutio. is enim Cesenniæ fuit Aebutius: ne forte quæratis nũ propinquus? nihil alienius. amicus, aut a patre, aut a viro traditus? nihil minus. Quis igitur? ille, quẽ supra deformaui, voluntarius amicus mulieris, non necessitudine aliqua, sed ficto officio, simulatq; sedulitate coniunctus, magis opportuna opera nonnũquam, quam, aliquando fideli. Cum esset, vt dicere institueram, constituta auctio Romæ; suadebant amici cognatiq; Cesenniæ id, quod ipsi quoq; mulieri in mentẽ veniebat. quoniam potestas esset emendi fundum illum Fulcinianũ, qui fundo eius antiquo continens esset; nullam esse rationẽ, amittere eiusmodi occasionẽ: cum præsertim pecunia ex partitione deberetur: nusquã eam posse melius collocari. itaq; mulier facere constituit. mandat, vt fundũ sibi emat. cui tandem? cui putatis? an non in mentẽ venit omnibus hominis illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negotia parati? sine quo nihil satis caute, nihil satis callide agi posset? recte attenditis. Aebutio negotium datur. adest ad tabulam. licetur Aebutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cesenniæ, partim etiam pretio. fundus addicitur Aebutio pecuniam argentario promittit Aebutius: quo testimonio nunc vir optimus vtitur, sibi emptum esse. quasi vero aut nos ei negemus addictum; aut tum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cesenniæ; cum id pleriq; scirent, omnes fere audissent, hi coniectura assequi possent: cum pecunia Cesenniæ ex illa hęreditate deberetur: eam porro in prædiis collocari maxime expediret: essẽt autem prædia quæ mulieri maxime conuenirent: ea venirent: liceretur is quem Cesenniæ dare operam nemo miraretur; sibi emere nemo posset suspicari. Hac emptione facta, pecunia soluitur a Cesennia. cuius rei putat iste rationem reddi non posse; quod ipse tabulas auerterit: se autem habere ar-

gentarij tabulas, in quibus sibi expensa pecunia lata sit, acceptaque relata: quasi id aliter fieri oportueret. Cum omnia ita facta essent, quemadmodum nos defendimus, Cesennia fundum possedit, locauitq; : neque ita multo post A. Cæcinæ nupsit: vt in pauca conferam, testamento facto mulier moritur. facit heredem ex deunce & semuncia Cæcinam, ex duabus sextulis M. Fulcinium libertum superioris viri: Aebutio sextulam aspergit. hanc sextulam illa mercedem isti esse voluit assiduitatis, & molestiæ; siquam susceperat. Iste autem hac sextula se animam retinere omnium controuersiarum putat. iam principio ausus est dicere, non posse heredem esse Cesenniæ Cæcinam, quod is deteriore iure esset, quam ceteri ciues, propter incommodum Volaterranorum, calamitatemq; ciuilem. Itaq; homo timidus, imperitusq;, qui neq; animi, neq; consilij satis haberet, non putauit esse tanti hereditatem, vt de ciuitate in dubiũ veniret: concessit credo, Aebutio quantum vellet de Cesenniæ bonis vt haberet: immo, vt viro forti ac sapienti dignum fuit; ita calumniam stultitiamq; obtriuit, ac contudit. In possessione bonorum cum esset, & cum ipse sextulam suam nimium exaggeraret; nomine heredis arbitrum familiæ erciscundæ postulauit. Atque illis paucis diebus, postea quam videt nihil se ab A. Cæcina posse litium terrore abradere; homini Romæ in foro denunciat, fundum illum, de quo ante dixi, cuius istum emptorem demonstraui fuisse mandato Cesenniæ, suum esse, seq; sibi emisse. quid ais*tuus ille fundus est, quem sine vlla controuersia quadriennium, hoc est, ex quo tempore fundus veniit, quoad vixit, possedit Cesennia? vsus enim inquit, eius, & fructus fundi testamento viri, fuerat Cesenniæ. Cum hoc nouæ litis genus tam malitiose intenderet; placuit Cæcinæ de amicorum sententia, constituere, quo die in rem præsentem veniretur,

&

& de fundo Cæcina moribus deduceretur. colloquuntur: dies ex vtriusq; commodo sumitur, .Cæcina cum amicis ad diem venit in castellum Axiam: * ex quo loco fundus is, de quo agitur, non longe abest. Ibi certior fit a pluribus, homines permultos liberos, atque seruos coegisse, & armasse Aebutiũ. Cum id partim mirarentur, partim non crederent; ecce ipse Aebutius in castellum venit; denuntiat Cæcinę se armatos habere; abiturum eum non esse, si accessisset. Cæcinæ placuit, & amicis, quoad videretur, saluo capite, fieri posse, experiri. tum de castello descendunt: in fundum proficiscuntur. Videtur temere commissum. verum, vt opinor, hoc fuit caussæ: tam temere istum re commissurum, quam verbis nuntiabatur, nemo putauit. Atq; iste ad omnes introitus, qua adiri poterat, non modo in eum fundum, de quo controuersia fuerat; sed etiam in illum proximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines opponit. Itaq; primo cum in antiquũ fundum ingredi vellet, quod ea proxime accedi poterat; frequentes armati obstiterunt. quo loco depulsus Cæcina, tamen qua potuit ad eum fundum profectus est, * ex quo ex conuentu vim fieri oportebat. eius autem fundi extremam partem oleæ directo ordine definiunt. ad eas cum accederetur; iste cum omnibus copiis prȩsto fuit. seruũq; suum nomine Antiochum ad se vocauit, & clara voce imperauit, vt eum, qui illum olearum ordinem intrasset, occideret. Homo mea sententia prudentissimus Cæcina, tamen in hac re plus mihi animi, quam consilij videtur habuisse. nam cum & armatorum multitudinem videret, & eam vocem Aebutij, quã commemoraui, audisset; tamen accessit propius, & iam ingrediens intra finem eius loci, quẽ oleæ terminabant, impetum armati Antiochi, ceterorumq; tela, atq; incursus refugit, eodem tempore se in fugam conferunt vna amici, aduocatique eius metu

perterriti; quemadmodum illorum testem dicere audistis. His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, vt est consuetudo, de vi hominibus armatis, sine vlla exceptione, tantum, vt inde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. sponsio facta est. hac de sponsione vobis iudicandum est. Maxime fuit optandum Cæcinæ, recuperatores, vt controuersiæ nihil haberet; secundo loco, vt ne cum tam improbo homine; tertio, vt cum tam stulto haberet. Etenim non minus nos stultitia illius subleuat, quam lædit improbitas. improbus fuit, quod homines coegit armauit, coactis armatisque vim fecit. læsit in eo Cæcinam. subleuauit ibidem. nam in eas ipsas res, quas improbissime fecit, testimonia sumpsit, & eis in caussa testimoniis vtitur. Itaque mihi certum est, recuperatores, antequam ad meam defensionem, meosque testes venio; illius vti confessione, & testimoniis. Quid confitetur, atque ita libenter confitemur, vt non solum fateri, sed etiam profiteri videamur, recuperatores? conuocaui homines, coegi, armaui: terrore mortis, ac periculo capitis, ne accederes, obstiti: ferro (inquit) ferro (& hoc dicit in iudicio) te reieci, atque perterrui. Quid? testes quid aiunt? P. Vetilius propinquus Aebutij, se Aebutio cum armatis seruis venisse aduocatum. quid præterea? fuisse complures armatos. quid aliud? minatum esse Aebutium Cæcinæ. Quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, recuperatores? vt * idcirco non minus credatis, quod homo minus idoneus habetur, sed ideo credatis quod ex illa parte id dicit, quod illi caussæ maxime est alienum. A. Terentius alter testis, non modo Aebutium, sed etiam se ipsum arguit. in Aebutium hoc dicit, armatos homines fuisse · de se autem hoc prædicat, Antiocho Aebutij seruo imperasse, vt in Cæcinam aduenientem ferro inuaderet. Quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogarer

a

a Cæcina, numquam volui, ne arguere illum rei capitalis viderer; de eo dubito nunc, quomodo aut loquar, aut taceam, cnm ipse hoc de se iuratus prædicet. Deinde L. Cœlius non solum Aebutium cnm armatis dixit fuisse compluribus; verum etiam cum aduocatis perpaucis eo venisse Cæcinam. de hoc ego teste detraham, cui æque, atque meo teste vt credatis, postulo? P. Memmius secutus est, qui suũ non paruum benefitium commemorauit in amicos Cæcinæ; quibus sese viam per fratris sui fundum dedisse dixit, qua effugere posset, cum essent metu omnes perterriti. huic ego testi gratias agam; quod & in re misericordem se præbuit, & in testimonio religiosum. A. Atilius, & eius filius L. Atilius, & armatos ibi fuisse, & se suos armatos adduxisse dixerunt. etiam hoc amplius, cum Aebutius Cæcinæ malum minaretur; ibi tum Cæcinam postulasset, vt moribus deductio fieret hoc idem P. Rutilius dixit & eo libẽtius dixit, vt aliquo in iudicio eius testĩonio creditum putaretur. Duo præterea testes nihil de vi, sed de re ipsa, atque emptione fundi dixerunt: P. Cesennius auctor fundi, non tam auctoritate grauis, quam corpore; & argentarius Sextius Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens, quã ille Terẽtianus est Phormio: nihil de vi dixerunt, nihil præterea, quod ad vestrum iudicium pertineret. Decimo vero loco testis expectatus, & ad extremum reseruatus dixit senator populi Rom. splendor ordinis, decus atque ornamentum iudiciorum, exemplar antiquæ religionis Fidiculanius Falcula: qui cum ita vehemens, acerque venisset, vt non modo Cæcinam periurio suo læderet, sed etiam mihi videretur irasci ita eum placidum, mollemque reddidi, vt non auderet, sicut meministis, iterum dicere quot millia fundus suus abesset ab vrbe. Nam cum dixisset minus abesse * IIII. populus cum risu acclamauit ipsa esse,

M

meminerant enim omnes, quantum in Albiano iudicio accepiſſet. In eum quid dicam, niſi id, quod negare non poſſit, veniſſe in conſilium publicæ quæſtionis, cum eius conſilij iudex non eſſet; & in eo conſilio, cum cauſſam non audiſſet, & poteſtas eſſet ampliandi, dixiſſe ſibi liquere? * dum incognita re, iudicare voluiſſet, maluiſſe condemnare, quam abſoluere? cum ſi vno minus damnarent, condemnari reus non poſſet, non ad cognoſcendam cauſſam, ſed ad explendam damnationem præſto fuiſſe? Vtrum grauius aliquid in quempiam dici poteſt, quã ad hominem condemnandum, quem numquam vidiſſet, neque audiſſet, adductum pretio eſſe? an certius quidquam obiici poteſt, quam quod is, cui obiicitur, ne nutu quidem infirmare conatur? Verumtamen is teſtis, vt facile intelligeretis, eum non adfuiſſe animo, cum ab illis cauſſa ageretur, teſteſque dicerent, ſed tantiſper de aliquo reo cogitaſſe: cum omnes ante eum dixiſſent teſtes, armatos cum Aebutio fuiſſe complures; ſolus dixit non fuiſſe, viſus eſt mihi primo veterator intelligere præclare, quid cauſſa optaret; & tantummodo errare, quod omnes teſtes infirmaret, qui ante eum dixiſſent: cum ſubito ecce idem qui ſolet, ſuos ſolos ſeruos armatos fuiſſe dixit. quid huic tu homini facias? nonne concedas interdum, vt excuſatione ſummæ ſtultitiæ, ſummæ improbitatis odium deprecetur? Vtrum recuperatores, his teſtibus non credidiſtis, cum quid liqueret, non habuiſtis? at controuerſia non erat, quin verum dicerent. an in coacta multitudine, in armis, in telis, in præſenti metu mortis perſpicuo periculo cædis, dubiũ vobis fuit an * eſſe vis aliqua videtur, necne? quibus igitur in rebus vis intelligi poteſt, ſi in his non intelligeretur? An vero illa defenſio vobis præclara viſa eſt: non deieci, ſed obſtiti. non enim te ſum paſſus in fundum ingredi: ſed armatos homines oppoſui: intelligeres, ſi

in

in fundo pedem posuisses, statim tibi esse pereundum. Quid ais? is qui armis perterritus, fugatus, pulsus est, non videtur esse deiectus? posterius de verbo videbimus: nunc rem ipsam ponamus, quam illi non negant, & eius rei ius, actionemq; quæramus. Est hæc res posita quæ ab aduersario non negatur: Cæcinam, cum ad constitutam diem, tempusq; venisset, vt ius ac deductio moribus fieret, pulsum, prohibitumq; esse vi, coactis hominibus, & armatis. Cum hoc constet, ego homo imperitus iuris, ignarus negotiorum, ac litium, hanc puto me habere actionem, vt per interdictum, meum ius teneam, atque iniuriam tuam persequar. fac in hoc errare me, nec vllo modo posse per hoc interdictum id assequi, quod velim. te vti in hac re magistro volo. Quæro sitne aliqua huius rei actio, an nulla? conuocari homines propter possessionis controuersiam non oportet: armari multitudinem iuris retinendi caussa non conuenit. nec iuri quidquam tam inimicum, quam vis; nec æquitati quidquam tam infestum est, quam conuocati homines, & armati. Quod cum ita sit, resque eiusmodi sit, vt in primis a magistratibus animaduertenda esse videatur; iterum quæro, sitne eius rei aliqua actio, an nulla? nullam esse dices? audire cupio, qui in pace, & otio, cum manum fecerit, copias pararit, multitudinem hominum coegit, armarit, instruxerit, homines inermes, qui ad constitutum experiundi iuris gratia venissent, armis, viris, terrore, periculoque mortis repulerit, fugarit, euerterit, hoc dicat, Feci equidem, quæ dicis, omnia, & ea sunt & turbulenta, & temeraria, & periculosa. quid ergo est? impune feci. nam quod agas mecum ex iure ciuili, ac prætorio nō habes. Itane vero, recuperatores? hoc vos audietis? & apud vos dici patiemini sæpius? cum maiores nostri tanta diligentia, prudentiaque fuerint, vt omnia omnium, non modo tantarum re-

rum, sed etiam tenuissimarum iura statuerint, persecutique sint, vt * hoc genus vnum vel maximum prætermitterent, vt si qui me exire domo mea coegissent armis, haberem actionem: si qui introire prohibuissent, non haberem? Nondum de Cæcinæ caussa disputo, nondum de iure possessionis nostræ loquor; tantum de tua defensione, C. Piso, queror: quando ita dicis, & ita constituis, Si Cæcina, cum in fundo esset, inde deiectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse: nunc vero deiectum nullo modo esse inde, vbi non fuerit: hoc interdicto nihil nos assecutos esse: quæro, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines, & armati non modo limine tectoque ædium tuarum, sed primo aditu vestibuloque prohibuerint, quid acturus sis? monet amicus meus te L. Calpurnius, vt idem dicas, quod ipse antea dixit, iniuriarum. quid ad caussam possessionis? quid ad restituendum eum, quem oportet restitui? * quid denique ad ius ciuile, aut actoris ad notionem, & ad animaduersionem ages iniuriarum? plus tibi ego largiar. non solum egeris, verum etiam condemnaris licet: nnmquid magis possidebis? actio enim iniuriarum non ius possessionis assequitur; sed dolorem imminutæ libertatis iudicio, pœnaque mitigat. Prætor interea Piso tanta de re tacebit? quemadmodum te restituat in ædes tuas non habebit? qui dies totos aut vim fieri vetat, aut restitui factam iubet: qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum, itinerumq; controuersiis interdicit; is repente obmutescet? in atrocissima re quid faciat, non habebit? & C. Pisone domo tectisque suis prohibito, prohibito, inquam, per homines coactos & armatos, prætor quemadmodum more & exemplo opitulari possit non habebit? quid enim dicet? aut quid tu tam insigni accepta iniuria postulabis? vnde vi prohibitus sis, nemo vmquam interdixit. nouum est,

non

non dico inuſitatum, verum omnino inauditum. vnde deiectus? quid proficies, cum illi hoc reſpondebunt tibi, quod tu nunc mihi · armatos ſe tibi obſtitiſſe ne in ædes accederes: deiici porro nullo modo potuiſſe, qui nô acceſſerit. Deiicior ego, inquis, ſi quis meorum deiicitur. omnino. iam bene agis. a verbis enim recedis, & æquitate vteris. nam verba ipſa ſi ſequi volumus; quomodo tu deiiceris, cũ ſeruus tuus deiicitur? Verum ita eſt vti dicis: te deiectum debeo intelligere, etiamſi tactus non fueris. nonne? age nunc, ſi ne tuorum quidem quiſquam loco motus erit, atq; omnes in ædibus adſeruati, ac retenti, tu ſolus prohibitus, & a tuis ædibus vi atq; armis perterritus: vtrum hanc actionem habebis, qua nos vſi ſumus? an aliam quampiam? an omnino nullam? nullam eſſe actionem dicere in re tam inſigni, tamque atroci, neque prudentiæ, neque auctoritatis tuæ eſt. alia ſiqua forte eſt, quæ nos fugerit, dic quæ ſit: cupio diſcere. hæc ſi eſt, qua nos vſi ſumus, te iudice vincamus neceſſe eſt. non enim vereor ne hoc dicas, in eadem cauſſa eodem interdicto te oportere reſtitui, Cæcinam non oportere. Etenim cui perſpicuum non ſit, ad incertum reuocari bona, fortunas, poſſeſſiones omnium, ſi vlla ex parte ſententia huius interdicti deminuta, aut infirmata ſit? ſi auctoritate virorum talium, vis armatorum hominum iudicio approbata videatur· in quo iudicio non de armis dubitatum, ſed de verbis quæſitum eſſe dicatur? iſne apud vos obtinebit cauſſam ſuam, qui ſe ita defenderit· eieci ego te armatis hominibus, non deieci: vt tantum facinus non in æquitate defenſionis, ſed in vna littera latuiſſe videatur? huiuſce rei vos ſtatuetis nullam eſſe actionem? nulli experiundi ius conſtitutum? quod obſtiterit armatis hominibus, qui multitudine coacta non introitu, ſed omnino aditu quempiam prohibuerit? Quid ergo? hoc quam habet vim, vt illa

res aliquid aliqua ex parte differre videatur? vtrum, pedem cum intulero, atque in possessionem vestigium fecero, tum expellar atque deiiciar; an * cum eadem vi, atque iisdem armis mihi ante occurratur, ne non modo intrare, verum etiam aspicere, aut aspirare possim? qui hoc ab illo differt? vt ille cogatur restituere, qui ingressum expulerit: ille qui ingredientem repulerit, non cogatur? Videte per deos immortales, quod ius nobis, quam conditionem vobismetipsis, quam denique ciuitati legem constituere velitis. huiusce generis vna est actio, per hoc interdictum, quo nos vsi sumus, constituta. ea si nihil valet, aut si ad hanc rem non pertinet; quid negligentius, aut quid stultius maioioribus nostris dici potest? qui aut tantæ rei prætermiserint actionem; aut eam constituerint, quæ nequaquam satis verbis caussam, & rationem iuris amplecteretur? Periculosum est dissolui hoc interdictum: captiosum est omnibus rem vllam constitui eiusmodi, quæ cum armis gesta sit, rescindi iure non possit. verumtamen est turpissimum illud, tantæ stultitiæ prudentissimos homines condemnari, vt vos iudicetis, huius rei interdictum atque actionem in mentem maioribus nostris non venisse. Queramur, inquit, licet; tamen hoc interdicto Aebutius non tenetur, quid ita? quod vis Cæcinæ facta non est. dici in hac caussa potest. vbi arma fuerint, vbi coacta hominum multitudo? vbi instructi, & certis locis cum ferro homines collocati, vbi minæ, pericula, terroresque mortis, ibi vim non fuisse? Nemo, inquit, occisus est, neque saucius. quid ais? cum de possessionis controuersia, & de priuatorum hominum contentione iuris loquamur, tu vim negabis esse factam, si cædes, & occisio facta non erit? Ego exercitus maximos sæpe pulsos, & fugatos esse dico, terrore ipso impetuque hostium, sine cuiusquam non modo morte, verum

etiam

etiam vulnere. Etenim, recuperatores, non ea sola vis est, quæ ad corpus nostrum, vitamque peruenit; sed etiam multo maior ea, quæ periculo mortis iniecto, formidine animum perterritum loco sæpe, & certo de statu demouet. itaque saucij sæpe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt, neque cum relinquunt locum, quem statuerint defendere: aut alij pelluntur integri: vt non dubium sit, quin maior adhibita vis ei sit, cuius animus sit perterritus, quam illi cuius corpus vulneratum sit. Quod si vi pulsos dicimus exercitus esse eos, qui metu ac tenui sæpe suspicione periculi fugerunt, & si non solum impulsu scutorum, neque conflictu corporum, neque ictu comminus, neque coniectione telorum, sed sæpe clamore ipso militum, aut instructione, aspectuque signorum magnas copias pulsas esse & vidimus, & audiuimus: quæ vis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? & quod vehemens in re militari putatur, id leue in iure ciuili iudicabitur? & quod exercitus armatos mouet, id aduocationem togatorum non videbitur mouisse? & vulnus corporis magis istam vim, quam terror animi declarabit? & sauciatio quæritur, cum fugam factam esse constabit. tuus enim testis hoc dixit, metu perterritis nostris aduocatis, locum qua effugerent demonstrasse. qui non modo vt fugerent, sed etiam ipsius fugæ tutam viam quæsierunt, his vis adhibita non videbitur? Quid igitur fugiebant? propter metum? quid metuebant? vim videlicet. potestis igitur principia negare, cum extrema conceditis? fugisse perterritos confitemini: caussam fugæ dicitis eandem, quam omnes intelligimus, arma, multitudinem hominum, incursionem, atq; impetum armatorum: hæc vbi conceduntur esse facta, ibi vis facta negabitur? At vero hoc quidem iam vetus est, & maiorum exemplo multis in rebus vsitatum:

cum ad vim faciundam veniretur, si quos armatos quamuis procul conspexissent, vt statim testificati discederent, optime sponsionem facere possent. Ni aduersus edictum prætoris vis facta esset. Itane vero? scire esse armatos satis est vt vim factam probes: in manus eorum incidere non est satis? aspectus armatorum ad vim probandam valebit; incursus & impetus non valebit? qui abierit, facilius sibi vim factam probabit, quam qui effugerit? At ego dico hoc: si vt * primo in castello Cæcinæ dixit Aebutius, se homines coegisse, & armasse, neque illum, si eo accessisset, abiturum, statim Cæcina discessisset: dubitare vos non debuisse, quin Cæcinæ facta vis esset: si vero, simulac procul conspexit armatos, recessisset: eo minus dubitaretis. omnis enim vis est, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut * prohibet accedere. Quod si aliter statuetis; videte ne hoc vos statuatis, qui viuus discesserit, ei vim non esse factam: ne hoc omnibus in possessionum controuersiis præscribatis, vt confugendum sibi, & armis decertandum putent: ne, quemadmodum in bello pœna ignauis ab imperatoribus constituitur, sic in iudiciis deterior caussa sit eorũ, qui fugerint, quam qui ad extremum vsque contenderint. Cum de iure, & legitimis hominum controuersiis loquimur, & in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. vidi armatos, quamuis paucos: magna vis est. decessi vnius hominis telo perterritus: deiectus detrususque sum. hoc si ita statuetis, nõ modo non erit, cur depugnare quisquam posthac possessionis caussa velit; sed ne illud quidem, cur repugnare. sin autem vim sine cæde; sine vulneratione, sine sanguine nullam intelligetis; statuetis, homines possessionis cupidiores, quã vitę esse oportere. Age vero, de vi te ipsum habebo iudicem, Aebuti: responde, si tibi videtur in fundum Cæcina vtrum noluit tandem, an non potuit accedere?

dere? cum te obſtitiſſe, & repudiaſſe dicis; certe hunc voluiſſe concedis. potes igitur dicere, non ei vim fuiſſe impedimento; cui cum cuperet, eoq; cõſilio veniſſet, per homines coactos non ſit licitũ accedere? Si enim id, quod maxime voluit, nullo modo potuit; vis profecto quædam obſtiterit neceſſe eſt: aut tu dic quamobrem cum vellet accedere, nõ acceſſerit. Iam vim factam negare non potes. deiectus quemadmodum ſit, qui non acceſſerit, id quæritur. demoueri enim, & depelli de loco neceſſe eſt eum, qui deiiciatur. id autem accidere ei qui poteſt, qui omnino in eo loco, vnde ſe deiectum eſſe dicit, numquam fuit? * Quod ſi fuiſſet, & ex eo loco metu permotus fugiſſet, cum armatos vidiſſet; diceresne eſſe deiectum? Opinor, an tu, qui tam diligenter, & tam callide verbis controuerſias, non æquitate diiudicas, & iura non vtilitate communi, ſed litteris exprimis, poteriſne dicere deiectum eſſe, eum, qui tactus non erit? Quid? detruſum dices? nam eo verbo antea prætores hoc interdicto vti ſolebant. Quid ais? poteſtne detrudi quiſquam, qui non attingitur? nonne, ſi verbum ſequi volumus, hoc intelligamus neceſſe eſt? eum detrudi, cui manus afferantur? neceſſe eſt, inquam ſi ad verbum rem volumus * attingere, neminem *ſtatu detruſum, qui non adhibita vi, manu demotus, & actus præceps intelligatur. Deiectus vero qui poteſt eſſe quiſquam, niſi in inferiorem locum de ſuperiore motus? poteſt pulſus, fugatus, eiectus deniq;: illud vero nullo modo poteſt, deiectus eſſe quiſquã, non modo qui tactus non ſit, ſed ne æquo quidem & plano loco. Quid ergo? hoc interdictum putamus eorum eſſe cauſſa compoſitum, qui ſe præcipitatos ex locis ſuperioribus dicerent? eos enim vere poſſumus dicere eſſe deiectos. an non, cũ voluntas, & conſilium, & ſententia interdicti intelligatur, impudentiam ſummam, aut ſtultitiam ſingularem pu-

tabimus, in verborum errore versari: rem & caussam, & vtilitatem communem non relinquere solum, sed etiam prodere? An hoc dubium est, quin neq; verborum tanta copia sit, non modo in nostra lingua, quæ dicitur esse inops, sed ne in alia quidem vlla, res vt omnes suis certis ac propriis vocabulis nominentur? neq; vero quidquam opus sit verbis, cum ea res cuius caussa verba quæsita sint, intelligatur? Quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus, aut pactio, quod (vt ad priuatas res redeam) testamentum, quæ iudicia aut stipulatores, aut pacti, & * conuenti formula non infirmari, aut conuelli potest, si ad verba rem deflectere velimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? Sermo hercule & familiaris, & quotidianus non cohærebit, si verba inter nos aucupabimur. denique imperium domesticum nullum erit, si seruulis hoc nostris concesserimus, vt ad verba nobis obediant, non ad id, quod ex verbis intelligi possit, obtemperent. Exemplis nunc vti videlicet mihi necesse est harum rerum omnium? non occurrit vnicuique vestrum aliud alij in omni genere exemplū, quod testimonio sit, non ex verbis totum pendere ius, sed verba seruire hominum consiliis, & auctoritatibus? Ornate & copiose L. Crassus homo longe eloquentissimus, paullo ante, quam nos in forum venimus, iudicio centumuirali hanc sententiam defendit, & facile, cum contra eum prudentissimus homo Q. Mucius diceret, probauit omnibus M'. Curium, qui heres institutus esset ita, mortuo postumo filio, cum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidē esset, heredem esse oportere. Quid? verbis satis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur valuit? voluntas. quæ si tacitis nobis intelligi posset; verbis omnino non vteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ

quæ indicarent voluntatem. Lex vsum, & auctoritatem fundi iubet esse *biennium, at vtimur eodem iure in ædibus, quæ in lege non appellantur. Si via sit imminuta, iubet quæ velit, agere iumentum. potest hoc ex verbis intelligi, licere, si via sit in Brutiis immunita, agere, si velit, iumentū per M. Scauri Tusculanum? Actio est in auctorem præsentem his verbis, Quandoquidem te in iure conspicio. hac actione Appius ille cæcus vti non posset, si tam seuere homines verba consectarentur, quam rem, cuius caussa verba sunt, non considerarent. Testamēto si recitatus heres esset pupillus Cornelius, isque iam annos x x. haberet, vobis interpretibus amitteret hereditatem? Veniunt in mentem mihi permulta, vobis plura certo scio. verum ne nimium multa complectamur, atque ab eo quod propositum est, longius aberret oratio: hoc ipsum interdictum de quo agitur, consideremus. intelligetis enim in eo ipso, si in verbis ius cōstituamus, omnem vtilitatem nos huius interdicti, dum versuti, & callidi volumus esse, amissuros. VNDE TV, AVT FAMILIA, AVT PROCVRATOR TVVS. Si me villicus tuus solus deiecisset: non familia deiecisset, vt opinor, sed aliquis de familia, recte igitur diceres te restituisse? quippe. quid enim facilius est, quam probari iis, qui Latine sciant, in vno seruulo familiæ nomen non valere? si vero ne habeas quidem seruum præter eum, qui me deiecerit; clames videlicet, si habeo familiam, a familia mea fateor te esse deiectum. neque dubium est, quin si ad rem iudicandam verbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quæ constet ex seruis pluribus: quin vnus homo familia non sit. verbum certe hoc non modo postulat, sed etiam cogit. At vero ratio iuris, interdictique vis, & prætorum voluntas, & hominum prudentium consilium, & auctoritas, respuat hanc defensionem, & pro nihilo

putet. Quid ergo? isti homines Latine non loquuntur? immo vero tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam voluntatem: cum sibi hoc proposuerint vt siue me tu deieceris, siue tuorum quispiam, siue seruorum, siue amicorum, vt seruos non numero distinguant, sed appellent vno familiæ nomine. de liberis autem, quisquis est procuratoris nomine appelletur: non quo omnes sint, aut appellentur procuratores, qui negotii nostri aliquid gerant; sed * in hac re, cognita sententia interdicti, verba exquiri omnia noluerunt. Non enim alia caussa est æquitatis in vno seruo, & in pluribus: non alia ratio iuris in hoc genere duntaxat, vtrum me tuus procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non sit, absitue rei publicæ caussa, quasi quidem pæne dominus, hoc est, alieni iuris vicarius; ac tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quiuis, qui illam vim, deiectionemque tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit. Quare si ad eum restituendum, qui vi deiectus est, eandem vim habet æquitatis ratio: ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet, quæ verborum vis sit, ac nominum tam restitues, si tuus me libertus deiecerit, nulli tuo prepositus negotio, quam si procurator deiecerit: non quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotij gerunt, sed quod id in hac re quæri nihil attinet: tam restitues, si vnus seruulus, quam si familia deiecerit vniuersa: non quo idem sit seruulus quod familia, verum quia, non quibus verbis quidque dicatur, quæritur, sed quæ res agatur. Etiam vt iam longius a verbo recedamus, ab æquitate ne tantulum quidem: si tuus seruus nullus fuerit, & omnes alieni, ac mercenarij: tamen & ipsi tuæ familiæ & genere, & nomine continebuntur. Perge porro hoc idem interdictum sequi. HOMINIBVS COACTIS. Neminem coegeris, ipsi conuenerint

conuenerint sua sponte: certe cogit is, qui congregat homines, & conuocat. Coacti sunt ij, qui ab aliquo sunt vnum in locum congregati, si non modo conuocati non sunt, sed ne conuenerunt quidem, sed ij modo fuerunt, qui etiam antea, non vis vt fieret, verum colendi, aut pascendi caussa esse in agro consueuerant: defendes homines coactos non fuisse: & verbo quidem superabis, me ipso iudice, re autem ne consistes quidem vllo iudice. * vim enim multitudinis restitui voluerunt, non solum conuocatæ multitudinis: sed quia plerumque, vbi multitudine opus est, homines cogi solent; ideo de coactis compositum interdictum est: quod etiam si verbo differre videbitur, re tamen erit vnum, & omnibus in caussis idem valebit, in quibus perspicitur vna atque eadem caussa æquitatis. ARMATISVE. quid dicemus? armatos, si Latine loqui volumus, quos appellare vere possumus? opinor eos, qui scutis, telisque parati, ornatiq; sunt. Quid igitur? si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo præcipitem egeris, iussusque sis; quem hominibus armatis deieceris, restituere: restituisse te dices? verba si valent, si caussæ, non ratione, sed vocibus ponderantur; me auctore dicito. vinces profecto non fuisse armatos eos, qui saxa iacerent, quæ de terra ipsi tollerent: non esse arma cæspites, neq; glebas: non fuisse armatos eos, qui prætereuntes ramum defringerent arboris: arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum: quæ qui non habuerint, eos inermes fuisse vinces. Verum si quidem erit armorum iudicium, tum ista dicito: iuris iudiciũ cum erit, & æquitatis, caue in ista tam frigida, tam ieiuna calumnia delitescas. non enim reperies quemquam iudicem, aut recuperatorem, qui, tamquam si arma militis inspicienda sint, ita probet armatum; sed perinde valebit, quasi armatissimi fuerint, si reperientur ita parati fuisse, vt vim vitæ,

aut corpori potuerint afferre. Atq; vt magis intelligas, quam verba nihil valeant; si tu solus, aut quiuis vnus cum scuto, cum gladio impetum in me fecisses, atque ego ita deiectus essem; auderesne dicere, interdictum esse de armatis hominibus: hic autem hominem armatum vnum fuisse? non opinor tam impudens esses. atqui vide, ne multo nunc sis impudentior. nam tum quidem omnes mortales implorare posses, quod homines in tuo negotio Latine loqui obliuiscerentur: quod inermes armati iudicarentur: quod, cum interdictum esset de pluribus, commissa res esset ab vno: vnus homo plures esse homines iudicarentur. verum in his caussis non verba veniunt in iudicium, sed ea res, cuius caussa verba hæc in interdictum coniecta sunt. Vim, quæ ad caput & ad vitam pertinet, restitui sine vlla exceptione voluerunt. ea fit plerumq; per homines coactos, armatosque: quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem iure esse voluerunt. non enim maior est iniuria, si tua familia, quam si tuus villicus: non, si tui serui, quam si alieni, ac mercenarij: non, si tuus procurator, quam si vicinus, aut libertus tuus: non, si coactis hominibus, quam si voluntariis, aut etiam assiduis, ac domesticis: non si armatis, quam si inermibus, qui vim haberent armatorum ad nocendum: non, si pluribus, quam si vno armato. Quibus enim rebus plerumque vis fit, eiusmodi hæ res appellantur interdicto: si per alias res eadem facta vis est, ea, tametsi verbis interdicti non concluditur, tamen sententia iuris, atque auctoritate retinetur. Venio nunc ad illud tuum, Non deieci, si non siui accedere. puto teipsum, Piso, perspicere, quanto ista sit angustior, iniquiorque defensio, quam si illa vterere. Non fuerunt armati: cum fustibus & saxis fuerunt. Si, mehercule, mihi non copioso homini ad dicendum, optio detur, vtrum malim defendere

non

non esse deiectum eum, cui vi & armis ingredienti sit occursum; an armatos non fuisse eos qui, sine scutis, ac sine ferro fuerint: omnino ad probandum, vtramque rem videam infirmam, negatoriamque esse: ad dicendum autem, in altera videar mihi aliquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui neque ferri quidquam, neque scutum vllum habuerint: hic vero hæream, si mihi defendendum sit. eum qui pulsus, fugatusque sit, non esse deiectum, Atque illud in tota defensione tua mihi maxime mirum videbatur. te dicere, iurisconsultorum auctoritati obtemperari non oportere. Quod ego tametsi non nunc primum, neque in hac caussa solum audio; tamen admodum mirabar, abs te quam ob rem diceretur. nam ceteri tum ad istam * orationem decurrunt; cum se in caussa putant habere æquũ, & bonum, quod defendant: si contra verbis, & litteris, & (vt dici solet) summo iure contenditur; solent eiusmodi iniquitati & boni, & æqui nomen dignitatemque opponere.* tum illud, quod dicitur, sic venire * irrident: tum aucupia verborum, & litterarum tendiculas in inuidiam vocant: tum vociferantur, ex æquo & bono, non ex callido versutoque iure rem iudicari oportere: scriptum sequi, calumniatoris esse: boni iudicis, voluntatem scriptoris, auctoritatemque defendere. In ista vero caussa, cum tu sis, qui te verbo, litteraq; defendas; cum tuæ sint eæ partes, vnde deiectus es? an inde, quo prohibitus es accedere? eiectus, es nõ deiectus: cum tua sit hæc oratio, Fateor me homines coegisse, fateor armasse, fateor tibi mortem esse minitatum, fateor hoc, interdicto prætoris vindicari, si voluntas & æquitas valeat; sed ego inuenio in interdicto verbum vnum, vbi delitescam: non deieci te ex eo loco, quẽ in locum prohibui ne venires: in ista defensione accusas eos, qui consuluntur: quod æquitatis censeant rationem, non verbi haberi

oportere. Et hoc loco Scæuulam dixisti caussam apud centumuiros non tenuisse: quem ego antea commemoraui; quod idem faceret, quod tu nunc: tametsi ille in aliqua caussa faciebat; tu in nulla facis: * tamen non probasse memini quod defendit, quia verbis oppugnare æquitatem videbatur. Cum id miror, te hoc in hac re alieno tempore, & contra quem ista caussa postulasset, defendisse; tum illud vulgo in iudiciis, & nonnunquam ab ingeniosis hominibus defendi mihi mirum videri solet, nec iurisconsultis concedi, nec ius ciuile in caussis, semper valere oportere. Nam qui hoc disputant, si id dicunt, non recte aliquid statuere eos qui consulantur: nec hoc debent dicere, iure ciuili, sed hominibus stultis, obtemperari non oportere. sin illos recte respondere concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere; male iudicari oportere dicunt. neque enim fieri potest, vt aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat; nec vt quisquam iuris numeretur peritus, qui id statuat esse ius, quod non oporteat iudicari. At est aliquando contra iudicatum. primum vtrum recte, an perperam? si recte, id fuit ius, quod iudicatum est: sin aliter, non dubium est, vtrum iudices, an iurisconsulti vituperandi sint: deinde si de iure vario quippiam iudicatum est; non potius contra iurisconsultos statuunt, si aliter pronuntiatum est, ac Mucio placuit, quam ex eorum auctoritate, si vt Manilius statuebat, sic est iudicatum. Etenim ipse Crassvs non ita caussam apud centumviros egit, vt contra iurisconsultos diceret; sed vt hoc doceret, illud quod Scæuula defendebat, non esse iuris, & in eam rem, non solum rationes afferret; sed etiam Q. Mucio socero suo, multisque peritissimis hominibus auctoribus vteretur. Nam qui ius ciuile contemnendum putat, is vincula reuellit non modo iudiciorum, sed etiam vtilitatis, vitæq; communis.

nis. qui autem interpretes iuris vituperat; si imperitos iuris esse dicit, de hominibus, non de iure, ciuili detrahit: sin peritis non putat esse obtemperandum, non homines lædit, sed leges, ac iura labefactat. quod vobis venire in mentem profecto necesse est. nihil enim in ciuitate tam diligenter, quam ius ciuile retinendum. etenim hoc sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse, quid suum, aut quid alienum sit: nihil est, quod equabile inter omnes, atque vnum omnibus esse possit. Itaque in cæteris controuersijs atque iudicijs, cum quæritur aliquid factum, necne sit; verum, an falsum proferatur; & fictus testis subornari solet, & imponi falsæ tabulæ: nonnumquam honesto ac probabili nomine bono viro iudici error obiici; improbo, facultas dari, vt cum sciens perperam iudicarit, testamentum aut tabulas secutus esse videatur. In iure nihil est eiusmodi, recuperatores, non tabulæ falsæ non testis improbus, denique nimia ista, quæ dominatur in ciuitate, potentia, in hoc solo genere quiescit: quid agat, quomodo aggrediatur iudicem, qua denique digitum proferat, non habet. Illud enim potest dici iudici ab aliquo non tam verecundo homine, quam gratioso, Iudica hoc factum, esse, aut numquam esse factum, vel cogitatum: crede huic testi: has comproba tabulas. hoc non potest. cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ruptum, iudica: quod mulier sine tutore auctore promiserit, deberi, non est aditus ad huiusmodi res neque potentiæ cuiusquam, neque gratiæ. denique quo maius hoc, sanctiusque videatur, ne pretio quidem corrumpi iudex in eiusmodi caussa potest. Iste vester testis, qui ausus est dicere, fecisse videri eum, de quo ne cuius rei argueretur quidem scire potuisset, ipse numquam auderet iudicare, deberi viro dotem, quam mulier nullo auctore dixisset. O rem præclaram, vo-

N

bisque ob hoc retinendam, recuperatores. quod enim est ius ciuile? quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit. quod si non modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius adseruatum erit; nihil est, quod quisquam sese habere certum, aut a patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur. Quid enim refert, ædes, aut fundum relictum a patre, aut alia ratione habere bene partum, si incertum sit quæcumque tua iure macipij sint, ea possisne retinere? si parum sit communitum ius? si ciuili, ac publica lege contra alicuius gratiam teneri non potest? quid inquam, prodest fundum habere, si quæ decentissime descripta a maioribus iura finium, possessionum, aquarum, itinerumque sint hæc perturbari aliqua ratione, commutarique possunt? Mihi credite, maior hereditas venit vnicuique vistrum in iisdem bonis a iure, & a legibus, quam ab iis, a quibus illa ipsa bona relicta sunt. nam vt perueniat ad me fundus, testamento alicuius fieri potest· vt retineam quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest. Fundus a patre relinqui potest: at vsucapio fundi, hoc est finis solicitudinis, ac periculi litium, non a patre relinquitur, sed a legibus Aquæductus, haustus, iter, actus, a patre; sed rata auctoritas harum rerum omnium a iure ciuili sumitur. Quapropter non minus diligeuter ea, quæ a maioribus accepistis, publica patrimonia iuris, quam priuatæ rei vestræ retinere debetis: non solum quod hæc iure ciuili septa sunt; sed etiam, quod patrimonium vnius incommodo dimittitur; ius amitti non potest sine magno incommodo ciuitatis in hac ipsa caussa, recuperatores, si hoc nos non obtinebimus, vi armatis hominibus deiectum esse eum, quem vi armatis hominibus pulsum, fugatumque esse constet: Cæcina rem non amittet: quam ipsam animo forti [illegible]pus ita ferret, amit

teret

teret in possessionem in præsentia non restituetur: nihil amplius. populi Romani caussa, ciuitatis ius, bona, fortunæ, possessionesque in dubium, incertũque reuocabuntur: vestra auctoritate hoc constituetur, hoc præscribetur: qui cũ tu posthac de possessione contendes, eum, si ingressum modo deieceris, in prædium restituas oportebit: sin autem ingredienti cum armata multitudine obuius fueris, & ita venientem repuleris, fugaris, auerteris, nõ restitues. tum statueritis vim in cæde solum, nõ etiam in animo: nisi cruor appareat, vim non esse factam; iniuriarum delictum esse: qui prohitus sit, nisi ex eo loco, vbi vestigium impresserit, deiici neminem posse. iuris retinere sententiam, & æquitatem plurimum valere oportere, an verbo ac littera ius omne torqueri, vos statuite recuperatores, vtrum vtilius esse videatur. Hoc loco percommode accidit, quod non adest is, qui paullo ante affuit, & adesse nobis frequenter in hac caussa solet vir ornatissimus C. Aquillius. nam ipso præsente, de virtute eius. & prudentia timidius dicerem, quod & ipse pudore quodam afficeretur, ex sua laude, & me similis ratio pudoris a præsentis laude tardaret. cuius auctoritati dictum est ab illa caussa concedi nimium non oportere. * vereor de tali viro ne plus dicam ⁘ quam vos aut sentiatis, aut apud uos commemorari velitis. quapropter hoc dicam, numquam eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiam populus Ro. in cauendo, non in decipiendo perspexerit ⁘ qui iuris ciuilis rationem numquam ab æquitate seiunxerit; qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Ro. promptam, expositamque præbuerit: qui ita iustus & bonus vir est, vt natura non disciplina consultus esse videatur ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non scientia solum quædam, verumetiam bonitas nata esse videatur: cuius tantũ est ingenium, ita prom-

pta fides, vt quidquid inde haurias, purum, liquidumque te haurire ſentias. Quare permagnam initis a nobis gratiam, cum eum auctorem*noſtræ defenſionis eſſe dicitis. Illud autem miror, cur vos aliquid contra me ſentire dicatis; cum eum auctorem vos pro me appelletis, noſtrum nominetis. Verumtamen quid ait iſte noſter auctor? omnibus, quidquid verbis actum, pronuntiatumque ſit, conuenit. Ego ex iſto genere conſolatorum non nominem, vt opinor, iſtum ipſum, quo nos auctore rem iſtam agere, & defenſionem cauſſæ conſtituere vos dicitis: qui cum iſtam diſputationem mecum ingreſſus eſſet, non poſſe probare quemquam eſſe deiectum, niſi ex eo loco in quo fuiſſet: rem & ſententiam interdicti mecum facere fatebatur, verbo me excludi dicebat: a verbo autem poſſe recedi non arbitrabatur. Cum exemplis vterer multis, etiam illa*materia æquitatis ab verbo & ab ſcripto: *plurimis ſæpe in rebus æqui bonique rationem eſſe ſeiunctam: ſemperque id ius valuiſſe plurimum, quod in ſe auctoritatis habuiſſet, æquitatiſque plurimum: conſolatus eſt me, & oſtendit in hac ipſa cauſſa nihil eſſe, quod laborarem. Nam verba ipſa ſponſionis facere mecum, ſi vellem diligenter attendere, quonam inquam modo? quid certe, inquit, deiectus eſt Cæcina vi hominibus armatis aliquo ex loco: ſi non ex eo loco, quem in locum venire voluit, at ex eo certe, vnde fugit. quid tum? Prætor inquit interdixit, vt vnde deiectus eſſet, eo reſtitueretur, hoc eſt quicumque is locus eſſet, vnde deiectus eſſet. Aebutius autem, qui fatetur aliquo ex loco deiectum eſſe Cæcinam, is, quomodo ſe reſtituiſſe dixit, neceſſe eſt male fecerit ſponſionem. Quid eſt, Piſo? placet tibi pugnare verbis? placet cauſſam iuris, & æquitatis, & non noſtræ poſſeſſionis, ſed omnino poſſeſſionum omnium couſtituere in verbo? Ego quod mihi videretur, quod a maioribus factitatũ, quod horũ auctoritate,

ritate quibus iudicandũ eſt, dignum eſſet, oſtendi id verũ, id æquum, id vtile omnibus eſſe; ſpectari quo conſilio, & qua ſententia, non quibus quidque verbis eſſet actum. Tu me ad verbum vocas? non ante venio, quam recuſaro. nego oportere, nego obtineri poſſe, nego vllam rem eſſe, quæ aut comprehendi ſatis, aut caueri, aut excipi poſſit, ſi aut præterito aliquo verbo, aut ambigue poſito, ſentẽtia, & re cognita, non id intelligitur, ſed id quod dicitur, valebit. Quoniam ſatis recuſaui, venio iam quo vocas, quæro abs te, ſimne deiectus, nõ de Fulciniano fundo neque enim prætor, ſi ex eo fundo eſſem deiectus, ita me reſtitui*iuſſit: ſed eo vnde deiectus eſſem. ſum ex *proximo vicini fundo deiectus, qua adibam ad iſtum fundum: ſum de via, ſum certe alicunde, ſiue de priuato. ſiue de publico. eo reſtitui ſum iuſſus: reſtituiſſe te dixiſti: nego me ex*decreto prætoris reſtitutum eſſe. Quid ad hæc dicimus? aut tuo, quemadmodum dicitur, gladio, aut noſtro defenſio tua conficiatur neceſſe eſt. Sed ad interdicti ſententiam confugis; & de quo fundo actum ſit tũ, cum Aebutius reſtituere iubebatur, id quærendum eſſe dicis; neque æquitatem rei verbi laqueo capi putas oportere: in meis caſtris, præſidiiſque verſaris mea, mea eſt iſta defenſio: ego hoc vociferor, ego omnes homines, deoſque teſtor: cum maiores vim armatam nulla iuris defenſione texerint, non veſtigium eius, qui deiectus ſit, ſed factũ illius, qui deiecerit, in iudicium venire: deiectum eſſe qui fugatus ſit: vim eſſe factam, cui periculum mortis ſit iniectum. Iſtum locum fugis, & reformidas; & me ex hoc, vt ita dicam, campo æquitatis ad iſtas verborum anguſtias, & ad omnes litterarum angulos reuocas. in iis ipſis intercludere inſidiis, quas mihi conaris opponere. non deieci, ſed eieci. peracutum hoc tibi videtur, hic eſt mucro defenſionis tuæ: in eum ipſum cauſſa tua incurrat neceſſe eſt. Ego e-

nim tibi refero, si nõ sum ex eo loco deiectus, quo prohibitus sum accedere; at ex eo sum deiectus, quo accessi, vnde fugi. Si prætor non distinxit locũ, quo ne restitui iuberet, & restitui iussit; non sum ex * decreto restitutus. Velim, recuperatores, hoc totum si vobis versutius, quam mea consuetudo defendendi fert, videbitur, sic existimetis: primum, alium, non me cogitasse: deinde huius rationis non modo non inuentorem, sed ne probatorem quidem esse me: idque me non ad meam defensionem attulisse, sed illorum defensioni retulisse: me posse pro meo iure dicere, * neque in hac re, quam ego protuli, quæri oportere, quibus verbis prætor interdixit, sed de quo loco sit actum, cum interdixit: neque in vi armatorum spectari oportere, in quo loco sit facta vis, verum sitne facta: te vero nullo modo posse defendere, in qua re tu velis, verba spectari oportere: in qua re nolis, non oportere. Verumtamen ecquid mihi respondetur ad illud, quod antea dixi, non solum re, & sententia, sed verbis quoque hoc interdictum ita esse compositum, vt nihil commutandum videretur? Attendite diligenter, quæso, recuperarores. est enim vestri ingenij, non meam, sed maiorum prudentiam cognoscere. non enim sum id dicturus, quod ego inuenerim; sed quod illos non fugerit. Cum de vi interdicitur, duo genera caussarum esse intelligebant, ad quæ interdictum pertineret: vnum, si qui ex eo loco, in quo esset; alterum si ab eo loco quo veniret, vi deiectus esset. & horum vtrumque, neque præterea quidquam potest accidere, recuperatores. id adeo, si placet, considerate. Si qui meam familiam de meo fundo deiecerit, ex eo me loco deiecerit. si qui mihi præsto fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire prohibuerit, non ex eo, sed ab eo loco me deiecerit. ad hæc duo genera rerum, vnum verbum, quod satis declararet

vtrasque

vtrasque res, inuenerunt: vt siue ex fundo, siue a fundo deiectus essem, vno atque eodem interdicto restituerer, VNDE TV. hoc verbum VNDE vtrumque declarat, & ex quo loco, & a quo loco. vnde * deiectus est Cinna? ex vrbe. vnde deiectus Carbo? ab vrbe. vnde deiecti Galli? a Capitolio. vnde qui cum Graccho fuerunt? ex Capitolio. videtis igitur in hoc vno verbo significari res duas, & ex quo. & a quo loco. Cum autem eo restitui iubet, ita iubet: vt si Galli a maioribus nostris postularent, vt eo restituerentur, vnde deiecti essent, & aliqua vi hoc assequi possent: non opinor eos in cuniculum, qua aggressi erant, sed in Capitolium restitui oportere. hoc enim intelligitur. Vnde tu deiecisti, siue ex quo loco, siue a quo loco; eo restituas. hoc iam simplex est, in eum locum restituas: siue ex hoc loco deiecisti, restitue in hunc locum: siue ab hoc loco, restitue in eum locum, non ex quo sed a quo deiectus. Vt si qui ex alto, cum ad patriã accessisset, tempestate subito reiectus optaret, *vt vnde esset deiectus, eo restitueretur: hoc, opinor, optaret, vt a quo loco depulsus esset, in eum se fortuna restitueret, non in salutem, sed in ipsam vrbẽ, quam petebat: sic (quoniam vim verborum necessario similitudine rerum aucupamur) * qui postulat, vt a quo loco deiectus est, eo restituatur, hoc postulat, ut vnde deiectus est, eo restituatur. cum verba nos eo ducunt, tum res ipsa hoc sentire atq; intelligere cogit. Etenim Piso (redeo nunc ad illa principia defensionis meæ) si quis te ex ædibus tuis vi hominibus armatis deiecerit, quid ages? opinor, hoc interdicto, quo nos vsi sumus, persequere. Quid si quis iam de foro redeuntem armatis hominibus domum tuam te introire prohibuerit? quid ages? vtere eodem interdicto. Cum igitur prætor interdixerit, Vnde deiectus es, vt eo restituaris, tu hoc idẽ quod ego dico, & quod perspicuum est, interpreta-

bere:cum illud verbum. Vnde,in vtramque rem valeat, eoque tu restitui sis iussus, tam te in ædes tuas restitui oportere,si e vestibulo,quam si ex interiore ædium parte de ectus sis. Vt vero iam,recuperatores,nulla dubitatio sit,siue rem, siue verba spectare vultis,quin secũdum nos iudicetis·exoritur hic iam obrutis rebus omnibus,& perditis,illa defensio,eũ deiici posse qui tum possideat, qui non possideat, nullo modo posse: itaque si ego sim a tuis ædibus deiectus,restitui non oportere:si ipse sis,oportere. Numera quam multa in ista defensione facta sint, Piso:ac primum illud attende,te iam ex illa ratione esse depulsum, quod negabas quemquam deiici posse,nisi qui in eo loco fuerit: nunc qui possideat, eum,etiam si non fuerit in eo loco,deiici posse cõcedis. Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum,Vnde ille me vi deiecit,additur,Cum ego possiderem:si deiici nemo potest,qui non possidet? aut in hoc interdictum,De hominibus armatis,non additur,si oportet quæri possederit,necne? negas deiici,nisi qui possideat.ostendo, si sine armatis, coactisue hominibus deiectus quisquam sit, eum, qui fateatur se deiecisse, vincere sponsionem, si ostendat eum non possedisse. negas deiici, nisi qui possideat. ostendo ex hoc interdicto De armatis hominibus, qui possit ostendere non possedisse eum,qui deiectus sit, condemnari tamen sponsionis necesse esse, si fateatur esse deiectum. Dupliciter homines deiiciuntur,aut sine coactis,armatisque hominibus aut per eiusmodi rationem,& vim. Ad duas dissimiles res, duo deiuncta interdicta sunt. illa vi quotidiana non satis est,posse docere se deiectum,nisi ostendere possit,cum possideret,tum deiectum,ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, vt nec vi, nec clam, nec precario possederit.itaque is,qui se restituisse*dixit magna voce sæpe cõfiteri solet, te*vi deiecisse: verum illud addit, Non possidebat: vel

vel etiã, cum hoc ipsum concessit, vincit tamẽ sponsione, si planũ facit, ab se illum, aut vi, aut clam, aut precario possedisse. Videtisne quot defensionibus eum, qui sine armis, ac multitudine vim fecerit, vti posse maiores voluerunt? hunc vero qui ab iure, officio, bonis moribus, ad ferrum, ad arma, ad cædem cõfugerit, nudum in caussa, destitutumque videtis? vt, qui armatus de possessione contendisset, inermis plane de sponsione certaret? Ecquid igitur interest Piso inter hæc interdicta? ecquid interest vtrũ hoc additum, Cum A. Cæcina possederit, necne? ecquid te ratio iuris, ecquid interdictorum dissimilitudo, ecquid auctoritas maiorum commouet? si esset additum de eo quæri oporteret. additum non est, tamen opportebit? Atque ego in hoc Cæcinam non defendo. possedit enim Cæcina recuperatores: & id tametsi extra caussam est, percurram tamen breui, vt non minus hominem ipsum, quam ius commune defensum velitis. Cesenniam possedisse, propter vsumfructum non negas. qui colonus habuit conductum de Cesennia fundum, cum idem ex eadẽ conductione fuerit in fundo, dubium est, quin si Cesennia tum possidebat, cum erat colonus in fundo, post eius mortem heres, eodem iure possederit? deinde ipse Cæcina, cum circuiret prædia, venit in istum fundum, rationes a colono accepit. sunt in eam rem testimonia, postea cur Aebuci de isto potius fundo, quam de alio, si quem habes, Cæcinæ denuntiabas, si Cæcina non possidebat? ipse porro Cæcina cur se moribus deduci volebat: idque tibi de amicorum, etiam de ipsius C. Aquillij sententia responderat? At enim Sulla legem tulit.* Vt nihil de illo tempore, nihil de calamitate reipub. quærar, hoc tibi respondeo, ascripsisse eundem Sullam in eandem legem, si quid ius non esset rogari, eius ea lege nihilum rogatum. quid est, quod ius non sit, quod populus iubere, aut vetare non possit? & ne longius ab

eam, declarat ista ascriptio, esse aliquid. non nisi esset, hoc in omnibus legibus non ascriberetur. Sed quæro abs te, putesne, si populus iusserit me tuum, aut item te meum seruum esse, id iussum ratum atque firmum futurum? *perspicis* hoc nihil esse, vt in ceteris, quæ rogari non possunt. Primum*ergo illud concedis, non quidquid populus iusserit, ratũ esse oportere: deinde nihil rationis affers, quamobrem si libertas adimi nullo modo possit, ciuitas possit. nam & eodem modo de vtraque re traditum nobis est: & si semel ciuitas adimi potest, retineri libertas non potest. Qui enim potest iure Quiritum liber esse is, qui in numero Quiritum non est? Atque ego hanc adolescentulus caussam cum agerem contra hominem disertissimum nostræ ciuitatis Cottam, probaui. Cum Arretinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta decemuiris religionem iniecisset, non posse sacramentum nostrum iustum iudicari, quod Aretinis adempta ciuitas esset, & ego vehementius contendissem ciuitatẽ adimi non potuisse: decemuiri prima actione non iudicauerunt: postea re quæsita, & deliberata, sacramentum nostrum iustum iudicauerunt. Atque hoc, & contradicente Cotta, & Sulla viuo iudicatum est. Iam vero in ceteris, vt omnes, qui in eadem caussa sunt, & lege agant, & suum ius persequantur: & omnes iure ciuili sine cuiusquam aut magistratus, aut iudicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione vtantur, quid ego commemorem? dubium nemini vestrum est. Certe quæri hoc solere me non præterit (vt ex me ea, quæ tibi in mentem non veniunt, audias) quemadmodum, si ciuitas adimi non possit, in colonias Latinas sæpe nostri ciues profecti sint. aut sua voluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si sufferre voluissent, tum manere in ciuitate potuissent. Quid? quem pater patratus dedidit, aut suus pater, populusue vendidit.

quo

quo is iure amittit ciuitatem? vt religione ciuitas ſoluatur, ciuis Romanus traditur: qui cum eſt acceptus. eſt eorum, quibus eſt deditus: ſi non accipiunt, vt Mancinum Numantini, retinet integram cauſſam, & ius ciuitatis. Si pater vendidit eum, quem in ſuam poteſtatem ſuſceperat, ex poteſtate dimittit. Iam populus, cum eum vendidit, qui miles factus non eſt, non adimit ei libertatem, ſed iudicat non eſſe eum liberum, qui vt liber ſit, adire periculum noluit. cum autem incenſum vendidit, hoc iudicat: cum is qui in ſeruitute iuſta fuerit, cenſu liberetur, eum, qui cum liber eſſet, cenſeri, noluerit, ipſum ſibi libertatem abiudicaſſe. Quod ſi maxime iiſce rebus adimi libertas, aut ciuitas poteſt, non intelligunt qui hæc commemorant, ſi per has rationes adimi maiores poſſe voluerunt, alio modo noluiſſe. Nam vt hæc ex iure ciuili protulerunt, ſic afferant velim, quibus lege, aut Romana ciuitas. aut libertas erepta ſit. Nam quod ad exilium attinet, perſpicue intelligi poteſt quale ſit. Exilium enim non ſupplicium eſt. ſed profugium portuſque ſupplicij. nam qui volunt pœnam aliquam ſubterfugere, aut calamitatem, eo ſolum vertunt, hoc eſt, ſedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege noſtra reperietur, vt apud cæteras ciuitates, maleficium vllum exilio eſſe multatum. Sed cum homines, vincla, neces, ignominiaſque vitant, quæ ſunt legibus conſtitutæ; confugiunt, quaſi ad aram, in exilium, qui ſi in ciuitate legis vim ſubire vellent. non prius ciuitatem, quam vitam amitterent: quia nolunt, non adimitur his ciuitas, ſed ab his relinquitur, atque deponitur. Nam cum ex noſtro iure duarum ciuitatum nemo eſſe poſſit, tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is, qui profugit, receptus eſt in exilium, hoc eſt in aliam ciuitatem. Nõ me præterit, recuperatores, tametſi de hoc iure multa prętereo, tamẽ me lõgius prolapſum eſſe quã

ratio vestri iudicij postularit. verum id feci, non quod vos in hac caussa hanc defensionem desiderare arbitrarer, sed vt omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam ciuitatem esse, nec adimi posse. hoc cum eos scire volui, quibus Sulla voluit iniuriam facere; tum omnes ceteros nouos, veteresq; ciues. neque enim ratio afferri potest, cur si cuiquam nouo ciui potuerit adimi ciuitas, non omnibus patriciis, omnibus antiquissimis ciuibus possit. Nam ad hanc quidem caussam nihil hoc pertimuisse, primũ ex eo intelligi potest, quod vos ea de re iudicare non debetis: deinde quod Sulla ipse ita tulit de ciuitate, vt non sustulerit horum nexa atque hæreditates. iubet enim eodem iure esse, quo fuerint Ariminenses: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuisse, & a populo Ro. hereditates capere potuisse? Quod si adimi ciuitas A. Cæcinæ lege potuisset, magis illam rationem tamen omnes boni quęreremus, quemadmodum spectatissimum, prudentissimumq; hominem, summo consilio, summa virtute, summa auctoritate domestica præditum, leuatum iniuria ciuem retinere possemus, quam vti nunc, cum de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere, quisquam existat, nisi tui, Sexte, similis & stultitia, & impudẽtia, qui huic ciuitatem ademptam esse dicat. Qui quoniam, recuperatores, suum ius non deseruit, neque quidquam illius audaciæ, petulantiæque concessit ** derelinquo iam communem caussam, populique Ro. ius in vestra fide ac religione depono. Is homo ita se probatum vobis vestrique similibus semper voluit, vt id non minus in hac caussa* laborarit, nec contenderit aliud, quam ne ius suum dissolute relinquere videretur: nec minus veretur, ne contemnere Ebutium, quam de eo contemptus esse existimaretur. Quapropter si quid extra iudicium est, quod homini tribuendum sit, habetis hominem singulari pudore, virtute cognita, & expectata fide, amplis

amplissimum Etruriæ totius in vtraque fortuna cognitum multis signis & virtutis, & humanitatis. Si quid in contraria parte in homine offendendum sit, habetis eum, vt nihil dicam amplius, qui se homines coegisse fateatur. Sin hominibus remotis, de caussa quæritis, cum iudicium de vi sit, is qui arguitur, vim se hominibus armatis fecisse fateatur: verbo se, non æquitate defendere conetur: id quoque ei verbum ipsum ereptum esse videatis: auctoritatem sapientissimorum hominum facere nobiscum: in iudicium non venire, vtrum Cæcina possederit, necne: tamen doceri possedisse: multo etiã minus quæri, A. Cæcinnæ fundus sit, nec ne. me tamen idipsum docuisse, fundũ esse Cæcinæ: cum hæc ita sint, statuite quid vos tempora reipub. de armatis hominibus, quid illius confessio de vi, quid nostra decisio de æquitate, quid ratio interdicti de iure admoneant, vt iudicetis.

FINIS.

IOAN. MICHAEL BRVTVS LECTORI S. D.

NON est nostrum consilium, lector, quantopere a nobis elaboratum sit Ciceronis orationibus emendandis longiore oratione explicare. Superuacaneum enim est, cum re possis quod velis probare, de eo verbis fidem facere conari. Illud quidem te admonitum volumus, quod ad rem pertinere videtur, in hoc animaduersionum libello, quæcumque a nobis afferantur, quæ a vulgata lectione dissentiant, iis, nisi qui eorum auctor sit a nobis edatur, tantum tribuas, quantum auctoritati doctorum hominũ a quibus manant, tribuendum existimes: ea prima habeas, & antiquissima, quæ certa ratio tueatur, atque vbi illa non pugnet, quæ veterum aut scriptorum auctoritas, aut exemplarium consensio, & fides, quæ a labe integra, & iniuria temporum sint: id quod tamen raro vsuuenire solet. Nemini enim ita vtile suum ingenium est, vt malit alterius iudicio, quam suo stare, vbi se niti ratione aduersus auctoritatem adnimaduertat. Itaque prudenter fecerunt Victorius, Manutius, Faernus, Sigonius, Hotomanus, vt alios omittam, qui in iis etiam quæ coniectura assequerentur, loco modo demonstrato, facultatem integrã eius restituendi aliorum industria minime præreptam, quasi suo iure, ea sibi vindicata laude voluerunt. Iam & illud te minime fugere volumus, locos esse nonnullos a nobis animaduersos, qui cum in scholijs notati sint, suo loco in orationibus non æque indicati certa præscripta nota atque insigni conspiciantur: eos, cum haud sint negligendi, paruo labore defunctus suo loco restituas licebit.

IOAN.

IOAN. MICHAELIS BRVTI ANIMADVERSIONES IN M. TVLLij orationem pro P. Quinctio.

16. 27 id quoque me in hac caussa deficit, Alij habent; quæ est propria, atque elegans in primis scribendi ratio.

17. 5. viris lectissimis ciuitatis.

26. disertissimos, florentissimos, ornatissimos.

18. 12. audisset. libri veteres integra verba habent, audiuisset, amauisset, & alia huiusmodi, quæ fere contrahi solent in vulgatis.

19. 23. arbitrio pro socio, Lamb. Hotom. arbitrium legit, sed tamen adductus ratione, arbitrio, legendum putat, arbitrium, omnes fere excusi habent.

26. commemorare: nam tametsi, Lamb. ceteri, vt noster, commemorare, tametsi.

32. moritur repentino. Man. Hot. Lamb.

20. 27. nisi a quæstoribus quæsisses id quod ratio postulat, putat Hot. legendum: quod si fit, facilior elicitur sensus.

21. 13. in auctione venderet. Lamb. auctione. sine, in, præpos. Hot. legi oportere existimat.

22. 9. ante diem 11. Lam. atque ita Hot. legenum putat, vt ratio dierum constet.

18. Tum Næuius pueros.

22. testificatur iste P. Quinctium non se stitisse, & se stitisse. Hot, ex vetusto codice.

23. tabulæ maximæ. Hot.

23. 4. quod

23. 4. quod ſi facere nolit, atque imbiberit. Lamb. inſtituerit Hotom. emendat.

8. edicta prætorum, legit Hotom. & recte ille quidem.

10 C. Aquilli, modo, & ratione, vt Hoto. emendatum edidimus.

28 Venit Romam Quinctius ad vadimonium. ſiſtit ſe. L. venit Romam Quinctius, vadimonium ſiſtit, vt habet noſter, & Hotom.

24. 3. iubet P. Quinctiũ aut ſatiſdare, aut ſponſionem. Hotom.

4. niſi bona ſua ex edicto poſſeſſa non eſſent. Lamb. at Hot. ſi bona vt noſter.

25. 34. in ea verba ſponſio facta eſt. oſtendam. Lamb.

26. 29. quod viri optimi faciunt, & ſi qui. Lãb. Aliter Hot. Quod iure optimo faciunt, ſi qui, &c. vt videtur, optimam rationem ſecutus.

30. neceſſarios, claros putat Hot. legendum.

27. 16. at aliquanto.

30. annum plus vixit, legit Hoto. ex manuſcriptorum codicum auctoritate.

28. 15. perorarit, Hot. emendat.

25. numquid præterea. Hotom.

29, 6. id proinde quaſi factum ſit.

15. qui poſtea quam vadimonium miſſum fecerit, hunc per inſidias vi de agro communi deiecerit ita Lamb. locum emendat.

21. repudiet qui fateatur.

26. atque ingratis. Lambin. quo modo veteres loquebantur; Plaut. in his ſæpe.

30. 1. nihil igitur. Manut. Hotom.

17. Quid vero, legunt alii, non male.

22. at non nemo, emendat Hoto. qui totum locum commode atque erudite explicat.

31. mandatur, quidam legunt ſed male.

31. 33. Si dupondius, vnus ageretur, ex vetuſtis

ſtis codicibus manuſcriptis & excuſis. emendat. Si de prædiis legas, nullus elici ſenſus queat, qui ſatis probari poſſit.

36. cucurriſſes, alij legunt.

32. 2. non modo C. Aquillium,

11 qua tibi hora.

13 Ego pro te nunc conſulo.

30. extremam, nec neceſſariam Hot. legit. adductus ratione, & coniectura non mala.

37 quærant: quemadmodum natus. Lam.

31. profectus vna, Man. & eadem linea, cum primis honeſtus, Hottom.

34. 11 In cauſſa ſuperior, videtur legendum.

19. comiſſum nihil eſſet. Lam. quod haberi in nonnullis exemplar. Hottom. affirmat. ſed tamen vt ita eſſe probet, codicis ab Aldo excuſi auctoritate adducitur.

20. poſſidere potuiſſe, Man. poſſideri, habet. Hotom. adſcriptum in margine.

23. niſi latitant, qui ad negotium ſuum, relicto procuratore. proficiſcuntur. Hotom. Man.

26. Dici id non poteſt. QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT. ne id quidem. Hæc omnia verba ait Hotomanus, ſe ex libro manuſcripto reſtituiſſe, quæ ſunt inter verbum, VERTERIT, & Quo tempore, interponenda: quæ eadem Lambinus agnoſcit: qui etiam aliquid in principio addit, Dici hoc de Quinctio non poteſt. poſtrema verba, ne id quidem non habet.

33. quod prætor non ex edicto ſuo fieri iubeat, Lambinus quod pretor fieri, ſed non ex edicto ſuo fieri iubebat. Hottomanus quomodo edidimus.

35. 4. adimit, vt ſub. patitur, & mox, curat acceperit, videtur legi debere, vt congruat cum, reſponderit.

22 ſatiſdares, Lamb.

21. iubebare Hotom.

33. inter verbum recuſaſſe, &, ita tamen lacunam Lambinus interponit: omiſſa autem hæc verba putat, cum ſatiſdare iuberetur, recuſaſſe aut ſimilia.

37. cuius procurator omnia iudicia acceperit, ſublata, non negandi nota Hotomanus legendum putat

36. a prætore tribunos, non, vt antea, ad tribunos. Hotom.

3. eius bona, alij.

4. ignaro omnia fortunarum, ex vetuſto libro Hot. edidit.

25. iudicium quod edat. ex veterum cod. auctoritate, alij legunt,

37. 11. Erat ènim, inquit, Hotom.

13. cederet, Hotom. adiumento excuſi libri Lugduni, reſtituit, cum antea hæreret, legeretur.

14. item volebat.

27. potentiſſimus erat Nænius.

388. at ea de re controuerſia eſt. Lamb.

22. Hæc eſt iniqua certatio, qua huic ne vbi conſiſterit quidem contra te, locum reliquiſti: non illa qua tu contra Alphenum velitabaris. Ita Lamb. legendum putat.

39. 2. Qui, cum ipſi nihil deberetur, vltro quaſi. Lamb. vulgata lectio eſt plane corrupta.

42. 11. quin ex ipſius decreto. Lamb.

12. & iudicium acceperat. Lamb.

29. collocares? Omnia ſunt, C. Aquilli, eiuſmodi, quiuis vt perſpicere poſſit, in hac cauſſa improbitatem, & gratiam cum inopia, & veritate contendere. Atque hæc proinde loquar, quaſi, ſi ipſo illo tempore, cum te prætor iuſſiſſet ex edicto poſſidere, in poſſeſſionem miſiſſes; debueris, aut potueris Publium Quinctium poſſeſſione deturbare. Hæ

duæ

duæ periodi ita ordine conuerso a Lambino collocantur, atque inter verbum, deturbare, & quod sequitur, Prætor te, &c. spatium relinquitur.

43. 20. vis non afferatur, Lamb. ius non auferatur, Hotom. A duobus illis verbis, hoc dico, vsque ad illam periodon cuius est principium, Nequium ne appellasse, multa desiderantur. Hoto. quidem ait in libro non peruetusto, se hæc verba ad marginem adscripta inuenisse. Nam in vetusto exemplari duo folia inuenire abscissa.

46. 25. tamen posse consistere. Hotoman. Manutius.

35. quæstu prostitit. Hot. Lamb. quæstum præstitit habent vulgati, sed perperam.

47. 4. non prætorem modo a quo ius impetraret, atque adeo, vnde arbitratu suo postularet, inuenire non potuit: sed ne amicus quidem, &c. Lamb.

12 præhendit.

17. misericordia caperentur: aliquam si. Lambin.

IN ORAT. II. PRO Sex. Roscio Amerino.

48. 12. Surrexerim, is, qui, &c. Manut. & alij illum secuti, Lamb. Hot. qui tamen ait pronomen, is, ab omnibus quos viderit, libris abesse; sed tamen non deesse suo iudicio.

49. 19 electus vnus. Manut. Hot. Lamb.

50. 9. & ad hanc suam. Lamb.

51. 30. omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficiis ante admissis, quotidianoque sanguine sperant futurum. Lamb. cetera vt noster. futurum pro futuram, reponit ex ingenio Hotom.

54. 29. & ea, quæ præterita sunt reparet, & ea, quæ videntur instare præparet. Locum se re-

ſtituiſſe Lam.ait ex vetuſto libro manuſcripto longe optimo.

55. 2. vt eſt.Lamb.

ſupplicium paricidarum,quæ verba vulgati habent, inter vocem, culeum, & illa per ſummum dedecus, interiecta, recte Hotom. tollit: in margine enim rei ſignificandæ cauſſa adſcripta, librarius imperitus tanquam Ciceronis eſſent, interpoſuit.

57. 24. deſunt.Lamb.& Hot.

62. 8. noſtram vitæ,male in vulgatis legitur.

63. 30. nec mirum, quem neque in vrbe videret,neque rure vocaturus eſſet.ita Manut.quam lectionem probat Hot. vt ait, libris omnibus diſſentientibus.lectio cumvulgata flagitioſa:Nec mirum, qui neque in vrbe viueret,neque,&c.

31. euocaturus,legi mauult Hotomanus, facili errato,e,prima vocali,in poſtremam antecedentis remigrante.

65. 26 eas omnes,quod male vulgati habebāt, Hot.ſuſtulit,& alias omnes repoſuit.

66 36. prudentiam: aut confitere te ita recte locum ex ingenio Hot.emendat, cum antea perperam prudentiam,confitere huc,&c.legeretur.

67. 36. Quid poſtea?erat ſane ſuſpicioſū.Ho.

37. neutrum ſenſiſſe Hot.

68. 12. ſed ne reſpirare quidem.

70. 9. terram non tangant.Hot.

10. alluantur,Hot.

72. 5. Meminiſtiſne T.Roſcium recuſare?Hotoman.

67. 34. cuicuimodi.non cuiuſmodi, vt vulgati fere omnes legendum.

80. 27. nihil opus fuit te iſtic ſedere, emendat Hot.

81. 24. num quiſquam præterea? Hot.

82. 17. aliqua fretus aura, ex vetuſtis codicibus

bus Hot.emendat,& recte ille quidem.

83. 7. quod duas res. Manut. editionem secuti edidimus;in aliis dictio,duas desideratur.

18. in crimen mandatique iudicium infame revocatur,emendat Hot. Veteres enim omnes libros quos viderit, manuscriptos, ita habere testatur, in crimen mandati iudiciumque infamia:quam lectionem corruptam esse nemo non videt sed ex qua tamen vera,ac germana lectio effici possit.

88. 11. nulla redierunt, habet in margine Hot. aitque ita legi in omnibus antiquis & manuscriptis libris:quam lectiouem probat : vt ex consuetudine Latini sermonis, nulla redierunt, sit pro, non redierunt.

17. rediuiam Hot.emendat, Festi auctoritatem secutus.

89. 12. pernicij Hot.ex Gellio,antiquo more; vt dies dij,acies acij.

IN ORAT. PRO Q. Roscio Comœdo.

98. 8. Paullo ante. Locum corruptum ita Hotom.emendat,Paullo ante M.Perperna,C.Piso argentarij tabulas poscebamus. Antea sic legebatur, Paullo ante a M. Peperna P. Saturi tabulas poscebamus.

23. indignari de tabulis,Hot.

99. 65. coniecta,cum in libris vulgatis legeretur,Hot.ex vetustis exemplaribus,quæ,deiecta,habent,ex ingenio,disiecta,restituit.

99. 16. accepti, & expensi, rectius legi Hoto. putat.

100. 10. Si peteret H-S.IↃↃↃ. dari male antea legebatur, cum, pateret, legendum esset. Locum Hotom.restituit:qui in huiusmodi formulis,veteres vsos verbis patere, & apparere,&,quod in iuris in-

inſtitution.habetur,parere ait.

101. 15. res eius eſt. reus is eſt, idem legendũ cenſet.

103. 2. qui noſtis,male excuſi habent, vtrumque noſtis,Hotom.ita autem res docet hoc loco legi oportere.

104. 32. accommodetur,Hotom.

105. 3. proprium non erat iudicium, male legitur in impreſſis. nemo enim, non videt, non eſſe tollendum.Hotomanus.

14. tetigit,Hot.Manut.

108. 28. ab hinc annis IV. corrigit Hot. XV.ſi legas,manifeſtum erratum.

qui cognitorem dat. fœdum labem hinc Hotomanus ſuſtulit, & locum reſtituit, qui cognitor eſt datus.

IN DIVINATIONEM in Verrem.

115. 22. deſcenderim, videtur ex Aſconij auctoritate legendum: qui tota hac periodo ait ſpeciem ſolœciſmi contineri.

116. 5. iſſe oporteret, nonnulli legunt.

6. in eum me locum adduci.alij habent.

119. 26. mallem de his,alij habent,& probãt. & mox,me vt mallem quam neminem. nobis nulla cauſſa eſt viſa vulgatam lectionem inprobandi.

121. 19. vocem,Hortenſius,tanquam e gloſſemate immigrarit,quidam putant tollendam.

122. 5. in iudiciis diutius dominari alij.

123. 30. H-S. II.Manut. cum pudendo errato antea H-S. V.legeretur,recte repoſuit.

126. 1. Mihi, mihi crede: noli, &c. Ita legit Manutius pronomine repetito, quem ſecuti ſumus.

4. perficiendum.Manut.alij.

29. tem

29. temporis.

128. 3. subire inuidiæ,ex Asconio,vt Virgilius in v I. subeuntque feretro.Idem lib.9.Iamque propinquabant castris,muroque subibant.

19. in omnibus enim rebus. Hotoman. ex Asconio.

28. at ne is quidem.

32. vt tamen. Hotoman. Nam vocem tamen, ex Nonij Marcelli auctoritate aliquando pro tandem solere vsurpari a veteribus, nemo non nouit.

131. 1. vt hoc quæstori alij.

132. 31 publici muneris.

134. 22. M.Silano Hot. legit. Decimo Silano, habent vulgati.

IN ACTIONEM II. in Verrem.

138. 20. vt is idem alij.

139. 23. prætor indicauit, male alij legunt. ex Asconio, populus Romanus iampridem Manut. ediderat.

25. constitueret,alij malunt legi.

140. 5. proquæstor alij.

9. depeculatio,alij legunt.

14. ita vastauit, vexauit,ac perdidit,alij.

141. 34. iudices, vobis exponam. & ead. pag. fortuna reip.& paullo post, pro.condicio, conductio.Ita olim Man.ediderat ex Ascanio.

143. 24. perditi hominis, alij. & ead.pag. domum mitteret.

144. 8. iam antea. Hot.paullo post, comit.deinde continuo esse,&c.

11. quantam vellent pecuniam,alij.

13 putare id perfici. Hotoman. sublato verbo posse.

18. fuisse eandem.Hot.& alij.

33. arcesserentur,alij.

34. non venisse.Vide Asconium.

145. 17. eam reddidisse alij.

21. Arcessit, Ascon. ita autem fere semper in lib.manuscrip.legitur,vbi in vulgatis,accersit; neq; adeo in his solum, sed in omnibus etiam veterum scriptis.

146. 35. & dicendo,& recusando,alij.

148. 22. inimicum odiosum,accusatorem assiduum,acerbum aduersarium,legit Lamb.

149. 11. nulla,Hot.emendat ex Ioannis Lucanij emendatione,cum,nullo,in omnibus & excusis, & manuscr.legatur.

15. in vnumquemque vestrum,alij legunt.

16. XXX. M. alij habent, Asconius tricies.quam lectionem Hoto.etsi non satis probat, sequitur tamen tamquam veriorem.

151. 27. nostrum,alij.vestrum Hot.

153. 2. qui sis,quo loco,quod in omnibus vulgatis est,Aldus olim ex Ascanio,quo loco sis,emendauerat.

31. responderi. & sequenti linea, diuturnitate, non diuturnitatis,legendum; vt emendauit Ioachimus Camerarius,ex auctoritate veterum librorum. quam lectionem reiicit Hot.

154. 17. nunc id quod facimus, ea ratione facimus,corrupta lectio & deprauata,ex Asco.emendatur, vno verbo, facimus, quod secundo loco est positum sublato.

IN ACTIONEM III. in Verrem.

155. 10. esse,apud Hot.& alios.

156. 25. aliqua ex parte mea diligentia constituta, auctoritas iudiciorum viderentur. Postremo,

mo,vt hoc esset iudicatum, vt finis aliquando iudiciariæ controuersiæ constitueretur. Hæc fœde corrupta in omnibus vulgatis, Hot. coniectura restituta, edidimus.

30 reus est homo,Hot.legit. Apud Ascon. Reus est enim,habetur:quomodo Manutius & ante illum Ald.edidit.

157. 9. quod iste inuentus est.Hoto.quod iste vnus inuentus est,ex Prisc.

158. 4. quam eos qui istum,alij.

19. poterimus,Lamb.edidit.

163. 34. nostri ordinis, Lamb.

164. 29. C.Sacerdote,ait,Hot.in manuscripto libro se inuenisse.

29 Messanam alij habent.

165. 11 eos nummos sumi,in nonnullis legitur

16. ex criminibus,Lamb.

166. 3. hoc si ego,alij.

13. productorum,habent plerique. Hotom.ex Ascanio,perductorum,quod etiam ante illum Manut.viderat.

167. 16. beneficiis. officiisque omnibus:Man. habet Hoto.verbum omnibus, tollendum putat.ita enim ait legi in vetustis exemplaribus.

168. 7. DECIES, alij habent.

26. RES RATIONVM, quod est in vulgatis, VERBIS RATIONVM Hoto. probabili coniectura emendat.

169. 30. prospicere, alij legunt.

173. 30. subsortiturus,ex coniectura,Hot.cum antea subsortitus,legeretur.

175. 4. cupiam, alij malunt,

178. 16. sed eam, Hot.& paullo post, ne quid ipse in se offenderit,quomodo edidimus.

31. tamen ipsos tantum Hoto. quem secuti, sumus:tum ipsos tantum , alij habent:alij , tum ipsos tamen.

179. 31. primus, Hotoman. alij primarius malunt, & paulo ante, domo. pugna inter seruos. In alijs vox, pugna, abest, minime illa tamen necessaria.

180. 8. audiret. Lamb. Videret, alij vulgati non male.

25. ignemque Lamb. Alij ignem.

181. 26. Sed hoc tū dixit. L. In aliis abest particula, sed.

182. 24. de creditoribus, habent vulgati. nos ex Asconio, & ex creditoribus, reposuimus.

37. concursationes, cum antea male, concursiones legeretur, ex Hotoman. emendatione edidimus.

183. 25. Iam iam Dolabella, neque me tui, neque liberum miserit, ita Hotoman. ex Ascanio, & Quinct.

184. 22. Recita ex Verris litteris ad Neronem. EX LITTERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. hæc verba quæ in omnibus vulgatis desiderabantur, ex Hot. reponenda curauimus. Ratio autem vincit ita esse legendum.

25. Lampsaci ciuitas facere conabatur? deficere ab imperio, ac nomine nostro volebat? ita legi in omnibus vetustis exemplaribus Hotoman. affirmat: Sed minime ex Latini sermonis consuetudine. quis enim, Romæ ciuitas; aut Carthaginis ciuitas Latine se dici posse putet?.

186. 15. contulisse, Hotom. & paullo post, insimularis, quo modo Lamb. legit.

21. Scribit Ald. sed male.

26. recita in vulgatis quibusdam deest.

187. 23. accipite vero. Lamb.

37. L. Rabio alij habent. L. Fannio est ex Asconio legendum.

189. 2. qui tametsi mensem Februarium, &

COSS. designatorũ nomen expectant. Ita cum antea legeretur, Hotoman. ex Asconij auctoritate locum restituit. quam lectionem probauimus.

34. a multis Lamb.

36 corruptum, & fœde deprauatum locum egregie Lambinus ex Asconio restituit.

190. 15. præbuisset Lamb.

21. sed Malleolus a me productus, & mater. Lamb

24. ipse Malleolus.

191. 14. PECVNIAQVE POPVLO ROM. REDACTA.

34 fecerunt. Ita est. sed ego Lambin. & paullo post protogaretur vt iampridem edidit Manut.

192. 25 quod plus frumenti. partim ex Hotomani emendatione, partim ex Lamb. locum restitutum, cum prępostero ordine vsque ad verbum, hinc legeretur, edendum curauimus.

195. 4. quid potius Manut. atque alij impressi habent.

9. EA TESTAMENTVM FECIT, FECERIT. Lamb.

12. alij habent, quod; alii, quæ, æque bene.

20. Q. habet Lambin. Fuit autem Q. Voconius Saxa tribunus plebis Cæpione, & Philippo COSS. Vide Hot. de leg.

29. vocentur. testamentaria, nummaria. ita legit Lamb. sublato verbo, Cornelia. Vide Hot. comment. Idem paullo post, in populum, legit.

36 patiatur? Lamb.

37. Fuffias, in nonnullis abest. Hot. Lamb.

196. 18. tum, alij, legi malunt. alij, tantum, vt Hotom.

23. mercenarioque, Lambin. alij, quæ, non habent.

30. Iam hoc.Lamb.Itaque alij.

197. 36. oporteret: si is inteſtato mortuus eſſet,ita ſecundum,&c.a verbo ſi,vſque ad, ita, recte cenſet Hot. verba omnia tollenda, tanquam ex Aſconij interpretatione in Cicer. orationem immigrarint.

204. 2. cenſoribus, vt recte cenſet Hot.plane legendum.

205. 7. Iam, cum in vulgatis legeretur, Nam, Hot.edidit:quam lectionem haberi ait in omnibus ſuis manuſcriptis.

33. præ pretio,legit Lamb.

208. 16. EX OPERE FACIVNDO PVPILLI IVNII QVAE. Hot.

19. cenſorie, Lambin. quæ mihi magis lectio probatur.

209. 13 RESCIDERIT, legit Lamb.

26. HOC OPVS BONVM, quod nonnulli habent credit Hot.male ex Aſconio ſumptum:cui aſſentior.

41. manupretium machinæ Hoto. manupretij Lamb.

210. 29 Hac condicione, ſi quis de populo redemptor acceſſiſſet, cum die ceteros redemptores excluſiſſet,tum in eius arbitrium & poteſtatem venire nolebat, qui ſibi ereptam prædam arbitraretur. Ita in vulgatis habetur. Quæ verba ita Lambinus corrigit: Hac condicione, ſi quis de populo redemptor acceſſiſſet, non eſſet vſus: cum die ceteros redemptores excluſiſſet; tum in eius arbitrium ac poteſtatem venire nolebat, qui ſibi ereptam prædam arbitraretur. Diuerſam rationem ſecutus eadem ſecus Hotom. emendat, quem ſecuti ſumus.

211. 9. & fletiſſe eum patruo,&c.Lamb.

114. 16. quam largiſſimam fieri edidit. Aſconius.

8 cum

8. cum iis quos iste annuerat, emendat Hot. ex Ascanio. Lambinus, cum eos quibus innuerat.

IN ACTIONEM IIII. in Verrem.

216. 14. multo locupletioribus, Lamb.

217. 6. postquam Hotom. & postea, ex Asconio, Lamb.

220. 27. euerrenda recte cēset Hot. legi oportere, vt sit allusio ad Verris nomen.

221. 28. hunc hominem Lamb.

224. 32. Quid vero si aliud quoque accedet, &c. alij.

225. 11. QVI CIVIS. Locum fœde antea corruptum ex Hotomani, & Lambini coniectura restitutum excudi curauimus.

228. 20. Quid hoc homine facias? Lamb.

229. 17. quoniam apud Hot. & Lamb. vacat.

231. 14. ne ille quidem. Lamb.

17. discessit, alij, quam lectionem videtur Hot. probare.

233, 24. Siracusanos, alij.

29. Iam, habent vulgati Nos ex Hot. & Lamb. Sed iam, edidimus.

234. 11. ea etiam intestata mortua. Lamb.

27: res occultari satis non posse, cum alij tum Manutius habet: alij, cum res occultari satis non posset. Res occultari satis non potest. quæ lectio in veteribus omnibus habetur, Hotomano & Lambino assensi, excudi curauimus.

235. 1? Verres refert illam summam. Nos Hotoman coniectura probata, Verres refert se ad illā suam rationem Siracusanam, edidimus.

237. 31. quisquis erat aditus, legit Lamb.

239. 13. dedisset, noster habebat. Hot. & Lam. præbuisset.

24. millibus Hot.Lam.

241. 20. cum cupiditate.Lamb.

34. condemnat.Lamb.

243. 20. istum de vobis iudicem, alij habent:in his Manut.

6. tam, vacat apud Lamb.habent alij.

245. 8. attendite diligenter, inuenietis enim, Lamb.editio.& ead.pag.affabre facti.

29. angebatur. Lambin. & paullo post, peruagata, & eadem pagina. humanitatem & æquitatem.

248. 9. a cupiditate omni.

250. 28. cum tibi integra.

252. 33. cedo quæso.

253. 20. hoc probabitis? Hoto. hoc probabis? Lambinus.

23. ante te. alij.

254. 5. periculo,Lamb.

15. obtinebat.Hor.

17. videretur,& qui.

22. dubitabitis.

255. 35. arcesseretur.Lamb.quo de verbo alibi diximus.

256, 15. a communi Siciliæ Hot.legendum putat:vt alibi commune Miliadum, & infra, vt ij pro parte in commune Siciliæ conferrent.

27. aut in Erice monte, quod reposuimus aut in Ericino, vt Hotomanus censet, legendum videtur. Erico male in nonnullis vulgatis habetur.

259. 32. sancta sunt Hot.Lamb.

36. essent in senatu ex colon. & mox veterum. & paullo post, quispiam senator. & non ita multo inf. hic amplior numerus.

261. 17. Cephaledij,Lamb.

263. 30. Huius vero hæc erat.Hot.

265. 27. cum in te prætorem.Lamb.

266. 18. Quid enim vis constitui? Hot.
34. arcessat. Lamb.
269. 32. cupiat omnino. Lamb.
270. 29. tandem Hot.
271. 2. at huius alij. Hot. Huius.
29. a communi Siciliæ. Hot.
272. 6. huc conueniunt, Hot. Lamb.
274. 15. sed aliorum commune, & conuentus illius, &c.
22. atque illam rem. Lamb.
275. 1. testimonio publice. Lam.
10. reponuntur: decreta Centuri pinorum quæ de statuis erant facta, non tolluntur.| Hic ego. quæ verba interiecta sunt inter verbum, reponuntur, & Hic ego, Lambinus habet: in aliorum edition.|ab-sunt.
276. 28. demonstratum est Lamb.
277. 1. bene an male. Hot. legendum putat.
11. humanum antea legebatur, in vetustis libris hominum habetur.
281. 5. ne quid in te fingam, habent alij.
281. 5. & vt verum scire possitis, emendat Hot. cum antea copula, &, desideraretur.
12. tacito cetera intelligetis, Lamb.
14. an non istum, Hot.
19. vlla vi aut ratione absolui potest? Hotomani coniecturam secuti excudendum curauimus. nulla vi, Manutius sine interrogandi nota.
35. qui per eos annos magistri istius societatis fuissent, apud quos tabulæ fuissent. sciebam &c. ita habet Lamb.
282. 10. Nec erant hæc, corrigit Hotom. Erant hæc Lamb. sublata negaudi nota. Nos vulgatam lectionem retinuimus.
18. LIBELLVS CANVLEII. Hotom. LIBELLI CANVLEII. Lamb.

287. 23. adduxeris in iudicium Lamb.

288. 34. arbitrarere, cum antea legeretur arbitrare, edidimus, probata Hot. coniectura.

289. 5. omnium clarorum, atque nobilium virorum.

292. 3. hereditatem a liberis ad alienos, edidimus. In aliis impressis male desiderari verbum a liberis, videtur.

24. CESS. alij habent. Hot. adi. & rursus paullo infra, ead. pag.

293. 26. conuerteret, alij; in his Manut. conuerterit, legi mauult Hotomanus, & auctoritate veterum codicum, & ratione adductus.

31. multorum prætorum legit Lambinus. nisi autem vocem illam, prætorum, adscribas, locus mācus esse videatur.

195. 12. quid, quid est hoc? Hot. Lamb.

23. quæ vectigalia sunt. corruptum fœde locū Hotomanus ita emendat, vt qua, vno modo commutata littera legendum putet. Lambinus, quæ ipsa vectigalis sit, vt ad Italiam referatur, qua non erat vectigalium immunis.

296. 5. iugis in vulgatis legitur, quam lectionem tuetur Hotomanus, Varronis, & Plinij auctoritate. Lamb. iugeris, legi mauult.

298. 36. quod poposcerint. Lamb. & ead. pag. lynceus, quod in omnibus fere vulgatis hęserat. pro eo Hot. ex Aldi editione, & luteus legendum recte censet.

299. 34. vi, Hot. & alij, vt ad Verrem referatur verbum coercet.

36. opponitur, Lamb. legit.

300. 2. prohibitio, vbi alij, cohibitio.

12. calumniandi, noster ante habebat. Pro eo,

co, calumniandis, Hot. assensi edidimus.

301. 1. constituisse, quod male hærebat in omnibus vulgatis, secuti Hot. coniecturam in verbum, reperisse conuertimus, cum in aliis irrupisse haberetur.

302. 32. ferant. In beneficio populi Romani hoc petit, hoc est, quod commodo sit, atque vsui populo Romano futurum: ita legit Lamb. Hot. nulla distinctionis nota interposita, ferant in beneficio populi Romani, legi mauult: itaque rem interpretatur, in agris quos beneficio populi Romani cum publicati essent, possident.

303. 23. assequi potuit. Lamb.

34. nunc alij legunt: in his Hotomanus. tunc, quod mauult Lambinus, & docet ratio, ipsi excudi iussimus.

307. 3. edicti pœna alij. edicta, noster, edicti autem probauimus Hotomano assensi.

13. id quod satis erat, alij impressi habent: nos, id quod in satis erat, Manutio, atque Hotomano assensi, edi curauimus.

14. vxoris esse, Lamb.

17. Cossutius, alij.

33. vt Xeno audiret. Lamb.

310. 35. nemo abs te productus. hæc verba Hotom. ex Nonio restituit, cum antea desiderarentur. ita enim legebatur, nemo tuorum amicorum, nemo abs te interrogatus.

312. 22. Aliam ciuitatem occurrere, Manut.

314. 3. præclara hominum honestissimorum, legit Lamb. quæ cum vsitatior, tum elegantior dicendi ratio est.

31. medimna XXXIII. male antea legebatur. in vetustis libris scripta hæc vox inuenitur nota non obscura MED. vt cum, medimnum, significet, intelligendum sit, quemadmodum, cum de sestertiis mentio fit, vocem hanc, millia, eleganter

desiderari. Vide Hot. à quo hæc scripsimus.

315.2. medimnum XXXIII. millia postea.

6. vt probaret hoc triticum, quod ei dabatur, imperat, &c. Lamb.

9. lucri nomine imperato, Lamb. quæ lectio magis probatur.

34. Pyragri, cum in omnibus vulgatis fere excusum esset, religio visa est quidquam immutare: atque adeo, etiam si me non fugit, Pyragro legendum ex certa, & magis vsitata loquendi consuetudine. Pyragro nomen est, legit Lamb.

316.7. in iniuria Lamb.

8. non vna te tantum, sed &c.

22. medimnum XXXVII. Hot. alij VII. vt Lã. qui vocem modium retinet.

28. XX. millibus, Lamb.

31. XVI. millia, Lamb.

317.19. addicuntur medimnum CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ. IↃↃ legit Lambinus. Tu lege in contextu nostro, addicitur, pro qua voce corrupte excusum est, adiicitur.

25. medimnum CIↃ CIↃ CIↃ CIↃ. Hotomanus medimnum CIↃ CIↃ CIↃ IↃↃ.

319.15. ab ipso partarum. Lamb. perperam autem in vulgatis antea, a populo factarum legebatur: ipsi ex Hot. coniectura, ab ipso factarum, excudi curauimus. Ibidem, alij legunt & posset, & esset, vt noster, Hotomanus vt populo Rom. esset pro lege. Vide illius comment.

28. Ecestensium, corrigendum Hotom. ex Plinio suspicatur: & infra Ecestenses, & Ecestensiũ.

34. Tritici modium quinque millia, & accessionem, legit Manut.

320.1. IↃↃↃ. Lamb.

15. v. millia, Lamb. bis eadem pag.

27. venisse, Hot. vendidisse, alij.

321.11. Tissinensibus, & paullo infra, Tissiuenses.

ses, Lamb.

15. Diognotum curauimus imprimendum Ho. assensi eadem pag. Sed, Lambi. legit, & paulo post, Tissinenses, & sequenti linea, XX. millia.

19. CIↃCIↃCIↃ medimnum, edidimus assensi Hot. antea perperam legebatur H-S. MM. modiū.

26. Tissinensium. Lamb. & paullo etiam infra TISSINENSIVM.

322. 3. XXII. millia, Manut. quomodo & ipsi edidimus.

19. DCCCL. Lambin & seq. pagina, linea 14. CC. & paullo post, duo millia.

323. 21. H-S. XVI. millia, & medimna IↃ. CLIV. legit Lamb.

324. 15. prudentes, antea perperam in nostro hæserat, vt in aliis etiam vulgatis; cum pudentes legendum ratio doceat.

325. 15, Addicuntur Venuleio tritici modium VIII. millibus. Lamb. & non multo post, tritici modii DC.

22. Acharenses. Lamb. & vbiq; semper.

30. IↃↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ & H-S. III. millia, alij legunt.

326. 7. Mutyensem ex Hot. correctione emendauimus; cum & Muticensem antea, & Motusensem legeretur. Ita autem apud Plin. legitur, in melioris notæ exemplaribus.

20. SERVO. Recita ex litteris publicis. ita edidimus Hot. secuti: cum hæc verba, Recita ex litteris publicis, antea desiderarentur, haud ita tamen graui iactura.

25, acerbissimas, Lamb.

32. diligentissimorumq;, & locupletissimorū hominum querimonias.

37. amicissimorumq; populi Rom. agros.

327. 4. decumarum, Lamb.

11. superfuisse si cui. Lam. & infra eadem pag.

15. Aetnensem,& Leontinum.

329. 14. consignata. meæ diligentiæ pensum magis in agro Leontino est exigendum. Ita emendat hunc locum, & quidem egregie Lamb. vt mihi videtur. Vulgati habent, consignata, mea diligentia. pensum magis,&c.

330. 15. improbitatem, Lamb. quæ mihi lectio elegantior videtur: vt sit, quod respondeat voci, improbus. Manut. iniquitatem, habet.

25. se tuum, non suum Lamb.

331. 21. atqui ex vetusto codice Hot. emendat, cum, atque in vulgatis legatur. quam lectionem probauimus.

332. 16. reliquæ sunt, tritici CCCXXIIII. millia. Lamb. Sane nisi verbum substituas, manca oratio,& imperfecta videatur. duriuscule enim desideratur.

26. singula nummum, hoc est millia, Hot.

334. 1. Cui H-S. dena merces esset, Manut.

335. 21. minores remansisse. locum hunc veluti mancum Lamb. asterisco notat. timore remansisse Hot. legendum censet: cuius coniecturam secuti sumus.

336. 28. Dicit quanti. Hot. corrigit ex vetusto libro,& manuscripto, Dicit deinde quanti.

36. & præsentem confirmasse, ait, se Hot. legisse in optimo exemplari,& perantiquo.

37. tantum quod, Lamb.& Hotom.

337. 11. Et post nostram, patrumque memoriam Manut.

13. interito. Lamb. ex Nonij auctoritate legit. Hot. receptam vulgo lectionem retinet.

31. sentis, antea. nos, non sentis excudendum curauimus ex Hotom.

341. 12. hominum, Lamb.& alij. Veteres idem quod noster, habent, populi Romani. in his Hoto. eadem pagina dedecore, ne verbo, Lamb. habet, & mox,

mox,atque: pro quo,neque Manut.edidit.

342.1. videres? Lamb. & Hotomanus ita legendum putat; vt totam hanc periodum εἰρονικῶς efferendam contendat, abiecta interrogandi nota, quam quidam habent Manut. quem ſequimur,non habet.

19. erat,Lamb.

343.23. in prouincia.Lamb.paullo infra, ſponſionem acceptam miſſam facere,exiſtimat Hotom. legendum.

344.19. profiterere,Lamb.

15. ex hoc.in aliis,ex,abeſt.

34. litteras,res manifeſtas quæris,corrigit Hotom.cum antea hæc vox,res,deſideraretur.

347.4. quam maximi ex Hot libro manuſcripto,cum male antea,quam maximam,legeretur, edidimus.

348.16. cupioque te ita illud Lamb.

350.20. APPONE,alij legunt, & quidam etiam impreſſi ita habent.

23. DA, PROFVNDE, SI VELIS VINCERE,Lamb. dare, profundere,opponere, ſi velis vincere.Manut.

33. CONFICIES.

352.6. impuro,Lamb.& eadem pag. ex qua in aratorem recuperatores nulli dabantur.

14. ſunt.O Timarchide,Hot.legit.

353.4. eſſet ex inerti,Lamb.

12. quamuis,Hotom.

354.6. terni,non ternos docet Hotom. legendum,& ratione,& auctoritate veteris codicis,innixus.

7. bis & tricies probata in primis Hot. coniectura,edidimus.

23. nihil cuiquam probari,Lamb.

355.17. ſcripturæ & eius ſocietatis. Hotom. ſcripturæ & ſocietatis.Lamb.

18. quas ego Syracusis in litterarum missarum libris apud magistrum Tullium familiarem meum inueni. Ita legit Lamb.

357. 16. sexagena, Lamb.

24. frumentum improbare, suum probare, cum suum probasset, pretium ei frumento constituere. Lamb. idem paullo infra.

28. gradus? si singulis insistere velim, progredi ipse non possim.

358. 9. efferrent, Lamb.

9. cur ex eodem, Lamb.

28. Vtrum te lex Terentia, Siculorum, an populi Rom. pecunia, frumentum a Siculis emere iussit? Lamb.

359. 16. non interpolatis. Lamb.

360. 6. auertisse Lamb. conuertisse, alii.

16. cum a Dolabella. Lamb.

37. quod multis est testimoniis. Lamb.

361. 13. in singula medimna. Lamb.

24. qui tibi vel. Lamb.

362. 5. auerteret, Lamb.

21. adduxerit, Manut. aduexerit. Lamb.

32. adire alij, male alii, abire, & adesse.

363. 18. quattuordecies Lamb. bis ead. pag.

364. 36. donatus. Hotom. dono datus, Lamb.

365. 6. tum vero, alii emendant, ex, te vero. noster quidem habet, & vero, quam lectionem, vt credimus, meliorem retinuimus: facilis vero fuit lapsus a copula, &, in pronomen, te.

366. 7. defensionis. Instituerunt. hanc probat lectionem Lamb.

367. 31. esset modius H-S. binis Lamb.

368. 26. nam sperauerat, ex Hotom. emendauimus, cum antea, non sperauerat legeretur, sed perperam.

369. 1. dic, dic, inquit. Lamb. & eadem pag. hoc deerat iniuriæ, & sequentis paginæ lin. 8. in quo elaborasset.

laborasset.

26. vt & arator.Lamb.

371. 25. pro sua parte,alii legunt.

372. 8. non ex lege, non ex eo quod oportuerit,non ex eo quod licuerit.Lamb,

10. Fecerunt alii.Lamb.

374. 19. præcipue lex,non,præcipua recte Ho. legendum existimat.

35. proconsulibus.Lamb.

375. 4. quam possit defendere,Lamb. quam si posset defendere.Hot.quem sumus secuti.

376. 4. erat,Lamb.

15. dicitis? Lamb.

377. 14. angustis.Hotom.

30. erit comprobatum.Lamb. & linea sequēt.

31. ternis denariis æstimari licere,denis non licere.

478. 5. non est satis.

29. præclaros viros: præclaros vero Lamb. quæ multo nobis lectio elegantior videtur.

379. 7. auertatur,Lamb. & eadem linea. vllo modo. quæ nobis magis lectio probatur, siue ille coniectura adductus, siue ex vetere exemplari ita locum corrigendum censuit.

15. Vellem negare posset æstimatione se vsum, Lamb.

380. 15. vix ipsæ,Lamb.& paullo post, & consuetudine detrahantur.

IN ACTIONEM VI IN Verrem.

381. 35. suo,non uominis nondere. Lamb. qui ita legi ait in omnibus quos viderit manuscriptis. Hotom.receptam vulgo lectionem tuetur.

382. 9. conquisierit Lamb.

382. 18. quod ad oculos animumq; acciderit,

Lamb.& eadem pagina,perhoſpitalis.

383.17. & certe eſt.Lamb.Idem mox legit. Item ante hoſce deos erant arulæ, quam lectionem ait,in ali quot manuſcriptis exemplaribus haberi.

386.6. multis,eſſe,Manut.& alij.

386.19. VI.mil.& D.ex Hotomani coniectura, edidimus.

388.22. requirit,tibi habe.Lamb.

388.35. quam putas.Lamb.& mox, conſtituerint,pro,conſtituerent.

389.6. ingratiis. paullo poſt, quæ modo integra reſeruare volui,vt.ita haberi Hot. in ſuis veter. exemplaribus ait, quæ lectio minime eſſe ab ſurda videtur.

389.16. multas familias in perpetuum, auctorem ſecuti Hotom.excudi curauimus, cum antea, familias totas in perpetuum,legeretur.

390.10. Hunc locum Manut. tamquam corruptum aſteriſco notat.Ita autem legit, Itane vero? C.Cato,&c,

390.37. communicauit,Lamb.

391.26. imminuendo.alij.

392.20. Quemadmodum habent vulgati; ex qua voce deprauata, Man. mirifica coniectura tres efficit,Quæſiui an domum, in primis huic loco aptas.

393.6. minus habiturum, & Manut. & alij legunt,minus inuidiæ habiturum, vt noſter, Hotom. quam lectionem retinuimus.

393.12. apud alium eas. Lamb. & mox, iſtius tantum fuiſſe.

393.26. domo fugientes.

393.30. in tabulas.Lamb.

394.24. CC. millia legit Lamb. Hotom. ſeſtertios CC. putat legendum: quæ ſumma eſt coronatorum quinque. nam CC. millia, ſummam numum aureorum v. mill. efficiunt: quanti vix veriſimile

eſt,

eſt,ſcyphos æſtimatos eſſe.

395. 14. illorum non veniret in mentem,Lambinus.Negationem,nec Manut. nec Vict. neque alij excuſi habent.

30. dicat licet ſe emiſſe.Lamb.

398. 24. res clara Sicilia tota.Lamb.pro reclamat Sicilia tota;quod omnes vulgati habent.

401. 15. cupidiſſimorum inſanias,Lamb.

37. qui cum.alij Hotom.

402. 15. argentum ille.Lamb. & pag. ſeq. lin. 2.iſte quaſi.& lin. 20.transferendum,Hotom.legit.

403. 9. aſcendere,Lamb.

10. Artagathum alij legi malunt;Archagatum, Manut.habet.

404. 5. vt egomet mihi detraham, cum alij, tum noſter.Hot.ita ex Nonio emendat; vt ipſe de me detraham; quam lectionem, auctoritate etiam veteris exemplaris tuetur.

16. nummorum dicis cauſſa, quid ſit, docet multis exemplis doctiſſime Hot. ita autem interpretatur,falſa ſpecie rei obiecta, per ſpeciem ſolutionis. nummulorum legit Lamb.

405. 11. aliquam multi. Lamb. & eadem pag. quid.quemadmodum ratio vincit legi oportere. ex lectione enim vulgata ſenſus huius loci nullus elici poteſt.Paullo poſt,audiretur Hot legit.

407. 31. excauata,manubrio aureo,alij.

409. 3. ornatum.Lambin.Alij excuſi,ornamẽtum.

24. decedere, Lamb. magis vſitato verbo hoc loco.

414. 12. vniuerſis.Lamb.Vniuerſam, alii habẽt æque bene.

25. exportabatur.vbi alii impreſſi, exportaretur.

415. 33. munus.Lamb.& paulo poſt, obtriuit. & eadem pag.relinques,ac deſeres.Lamb.

416. 37, ne iſta præclara, Lambin. vt iſta Ald.

417. 22. Carthagine capta, recuperatum Lambinus.

418. 19. ſocietaſque. Lamb.

419. 31. in ære, in imbri, Lamb.

421. 18. Præuiſa, atque præcauta, Man. & excuſi alij, habent: ſed, prouiſa omnino videtur legẽdum.

422. 25. rictum eius ac mentum. Hot. ex Non. emendat in voce, Rictum: quod eſſe neutri generis exemplo etiam Lucretij, præter hunc Ciceronis locum, oſtendit.

37. aduentu necopinato, neque repentino. & paullo infra, fors offerebat.

433. 7. Horam amplius, alij.

31. æditimi cuſtodeſque. emendat Hotom ex Aul. Gellij auctoritate: qui ita affirmat ſe legiſſe in fideliſſimis exemplaribus· quam lectionem ſecuti ſumus. In vulgatis omnibus æditui habetur.

425. 3. antiſtitæ, non antiſtites, excudendum curauimus. Ita autem legi ait Hotom. in omnibus veteribus libris, quos viderit; itaque legendum præterea Plauti, Gellij, Priſciani auctoritate contendit.

23. quid expectas? alij. nos, ſpectat edidimus atque præclare ſenſu. Recte autem dicitur de hæſitante, & cui videntur omnia auxilia defutura.

30. incidiſti, alii excuſi, decidiſti.

426. 20. prœlio, alii legunt: copia, nos quidem quod noſter habet, & impreſſi alii, retinuimus. quã lectionem facile videmur poſſe tueri veterum auctoritate; qui nonnumquam copia, pro copiis vtuntur.

428. 8. perexcelſo, alii legunt: præcelſo alii.

10. ab omni aditu, in excuſis abeſt particula, ab.

14. prope

14. prope est spelunca. propter excusi habent.
16. ex qua Ditem patrem. in aliis, ex non habetur.
429.12 vestras:etenim iamdudum, alii.
24. nec tamen eo contentus,fuit. ac tamen eo contentus non fuit.
29. e manu.in manu,alii excusi omnes .
430. 16. habitare Cererem apud sese.
431.16. scelusque istius. alij , scelere , malunt.
quibus stant alij vulgat.omnes.
27. vestram.neque enim, &c. vt ad vocem religionem referatur.
432.13. purum a cæde. alij legunt: quæ nobis lectio ne plane probetur , Liuius facit, qui datam vrbem militi diripiendam,in direptione, multa iræ, multa inuidiæ,multa auaritiæ exempla edita, atque interfectum Archimedem prodidit: quæ vna res possit probare cuiuis haud purum a cæde forum Syracusarum fuisse : plurima cæde fuisse.
33. coniungitur,alij habent,& munitione, eadem pag.
436. 9. videatur, Syllanionis. alij sic.videatur. An Syllanionis,&c.
25. ferenda · ad deferenda,alij habent.
35. scriptum est: alij inscriptum.
36, Pæeonis. & infra,Pæeon,linea 33. Pæanis impressi alij.
437.13. coniicere : colligere,alij vulgati,haud malo sensu.
438. 3. dicentur : vbi alij,dicerentur.
11. Item nunc· alij,ita nunc.
33. venditare : vendere,alij.
35. coemebanr, aut nisi : vbi alii, coemebant nisi.
439. 9. abalienasse : legunt alii.
440. 6. non modo lenitudine.

10. exscribendam.nos,exquirebam.quæ vulgata lectio est non mala.

443. 1. principium sententiæ, & Manutius & alij vulgati habent.nos,principio, vt est ab Hotomano emendatum,edidimus. Lamb. quidem ait, principũ sententiæ, se in duobus manuscriptis legisse, commonefaceret de istius turpi, calamitosaque prætura.nos lectionem vulgatam retinuimus.

444. 3. inquisitum,aliis magis probatur.

4. prope cunctis: prope coniunctis, alij vulgati habent, præclare, hoc est, minime variantibus, atque vnum & idem decernentibus.

6. Atque adeo cum iam non solum: noster habet:quam lectionem cur mutarem, nulla caussa est visa.alij, At vero cum iam, in his Hot. cum iam id non solum,&c.Lamb.

33. id ferre nullo modo posse. Manut. quæ mihi magis lectio probatur.

445. 20 ille contra dicere, negare illud s. c. in quo prætor appellatus esset mihi tradi oportere: ego legem recitare: omnium mihi tabularum & litterarum fieri potestatem oportere: contra,ille furiosus vrgere nihil ad se nostras leges pertinere. Ita esse legendum contendit Lamb.qui locum plane corruptum,ex ingenio, vt videtur,restituit, atque ex auctoritate veterum exemplarium.

IN ACTIONEM VII.
in Verrem,

448. 28. magna laus & honesta oratio.

29 post illud bellium.

449. 8. At cum esset in Italia bellum.

405. 24. cum Tricalino hactenus in vulgatis legeretur,Triocalino excudi curauimus,ex Hotomani emendatione, & quorum ille vtitur auctoritate, Volaterrano,& Silio.huius autem hoc citat carmen

Et

Et mox seruili vastata Triocala bello.

451. 1. posset esse. potest, alii.

12. homines sceleris. Lamb. nomine alii excusi.

452. 20. dicere: quid, alii, & vero dictio, dominos videtur redundare.

456. 14. obiectum.

33. sed ad aliud genus imperatorum esse referendum, saneque diligenter retinendum, & conseruandum quæso cognoscite. Locum corruptum feliciter se restituisse Lamb. ait, sed non sine ope veterum codicum. Nos quidem asterisco notandum, tanquam perobscurum, cum Hotomano duximus.

457. 19. octophoro, præter nostrum omnes habent, in quo, exaphoro legitur.

23. admouebat ex Nonio, Hotomano assensi edidimus, qui locum notauit.

458. 7. Conuicium per, c. litteram scribendum, vt recte Labeo censet, quidquid secus Valla statuerit, locus hic Ciceronis declarat. Conuicium dicitur a concitatione, vel a conuentu, hoc est a collatione vocum. cum enim in vnum plures voces cõferuntur, conuicium appellatur, quasi conuocium. ita labeo apud Vlpianum.

16. sed Cannensem, sine, vt, legendum.

26. pulcherrimo Syracusarum luco nonnulli. quam lectionem probat Hotomanus.

459. 4. patris: alii legunt: vulgat. patri habẽt.

13. deportaret: alii.

17. lucum illum litoris percrepare. Ita legunt nonnulli: in iis Manut.

46 . 12. posteritati alii legunt ex coniectura, minime probato Nonii exemplo, apud quem eundem Ciceronis locum corruptum aiunt. Hadrianus Iunius qui nuper emendatum in primis Nonium edidit, lectionem eandem tuetur, quam & ipsi retinuimus.

33. excludere noluisti: extrudere in omnibus aliis impressis legitur.

463. 4. diligentiamque adhibuit in eo. in aliis verbum abest.

12. maiestatis deminutæ, Hotomanus emendat: antea, dementiæ, legebatur.

20. ob quam rem.

22. post si videbitur ex Lam. edidimus multo enim lectio esse clarior videtur: elegantior certe est vulgata.

464. 7. Fuit ista reprehensio quōdam, alii habent. Fuit reipublicæ ratio, vel religio quondam, alij quam emendationem Lamb. Memmio viro clarissi. & doctissimo attribuit ipse diuersa coniectura, Fuit ista reipublicæ dignitas quondam. noster, Fuit ista respub. quondam. quam lectionem minime imimprobandam duximus. Perinde enim est, ac si dicat, Fuit ista quondam reipub. administrandæ ratio.

19. nūmquam turpe, nnmquam criminosum.

465. 12. publice coactis: alij: quibus ego assentior, videtur enim vox, grati, adiect a sedulo, rei significandæ caussa.

14. quod & ostendam non vt antea, & quod ostendam: quemadmodum in aliis impressis legebatur.

466. 9 Hactenus in vulgatis præpostere editum est, maiestatem reip. minuisti. auxilia populi Rom. Ita autem est emendandus locus, maiestatem populi Ro. minuisti. auxilia reipub. quod vidit etiā Lam.

21. imponebatur.

30. At hoc solum sunt assecuti, ne nauem darēt, Lamb. quæ mihi valde lectio probatur.

467. 20. Et, vt hoc, At vt hoc. noster habet: quam lectionem Hotomanus ex vetusto codice agnoscit.

26. recita decretum ex commentario. DECRE-

TVM EX COMMENTARIO Lambinus.

468. 14. Mamertinis remittere. Alii ante verbum, remittere, quidem, habent. & paullo post, & ab his tamen exegisti. & rerum decretarum, & frumenti imperati, & tritici empti. Lamb.

30 primum, vt in iudiciis. Nos particulam vt, probata Hotomani coniectura, tamquam superuacaneam, tollendam curauimus.

469. 23. non quæ prouinciæ spolia, alij abiecta dictione, noua legunt; alii pro noua, nostræ; forte non male, Non vulgatam lectionem retinuimus.

28. custodesque furtorum fuerunt: illi tibi, &c.

470. 8. debebat: & in illo omni negotio.

30. certo pretio. hactenus in omnibus fere vulgatis excusum est. nos, certum pretium ex Hot. restituimus.

471. 13. in acta. Lamb. hoc est in littore. vbi vulgati habent, noctu locum autem ait se ex veterum codicum auctoritate restituisse.

472. 3. posset! homines maritimi. & mox, qui sæpe.

21. pirata occultatus est. & mox, aspici nefas esset.

473. 7. condi, alii legunt. contrudi fere vulgati omnes.

34. quod erat ceptum, & ex remorum numero.

475. 36. quoad cum imperio fuisti

476. 21. reip, tempus.

30. Et nunc credo cuiquam dubium.

477. 5. si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nūc cum viuum istum nescio quem produces, tamenne id credi voles? Ita legit Hotomanus, & Lambinus. nobis quidem nulla caussa satis idonea visa est vulgatam lectionem mutandi,

478.16. totos in lecto dies, corrigit Hotom. nos quidem, vt noster, vt alii, tot in acta dies, edidimus. Seruii testimonio adducti, apud quem ita hic locus citatus exstat. In acta enim, hoc est in litore. Nemini vero dubium esse potest, quin Cicero vti aliquando Græcis vocibus consueuerit, atque adeo vbi illi mentio rerum Græcarum esset facienda: vt in oratione pro Flacco, psephismata dixit; in Verrem, proagorus; pro Rabirio, diœcetes.

481. 3. Quod nisi Cleomenes tanto ante.

14. ita in periculo.

22. Dum hæc aguntur.

482. 27. tum illius acta commemorabatur, hoc est comissationes, conuiuia, cenæ, cantus, symphonia, quibus acta hoc est litus personabat. Ita edidit Lambinus: nos vulgatam lectionem retinuimus, neque malam illam quidem, neque improbandam.

484. 30. hominum conuentum, ac multitudinem, piratico myoparoni? ita ait Lambinus se locum emendasse fretum veterum codicum auctoritate. atque feliciter ille quidem, vt mihi videtur.

485. 19. venit: & paullo post; in tabulas.

486. 3. & in eas referri: & non multo post; tabulas.

34. Phararchum, alii.

489. 9. in commeatu.

490. 37. Phararchum.

491. 18 nauarchorum, in quibusdam vacat.

24. ore excipere, ex Hot. edidimus; cum vox illa, ore, in nostro hactenus desideraretur.

28. vestitumque adiecimus. ita locũ ex Quinctiliano, corrigente Hotomano, expleuimus.

493. 13. sedetis · alii.

34. numeramur, alii efficiunt, ex duabus, vocibus, non eramus.

494. 1. ministrata sunt, alii.

24. venient; & paullo infra, & ei legi: & eadem

dem pagina,& ita fieri

495. 6. deportata.

29. princeps fuit.

30. Tyndaride: & paullo post, reportare.

496. 16. detulit lacrymis. Ego ad hoc, Hotomanus & alii impressi habent: Lambinus, detulit lacrymans. Ego huc, &c. ex Memmii coniectura. noster ita habet, detulit. Lacrymis ego ad hoc, non gloria inductus accessi: quam lectionem cur nobis improbandam putaremus, nulla caussa est visa. Nam quod sequitur, sed ne falsa damnatio, ne carcer, & quæ sequuntur, vocem illam, sed tollendam censemus, vt census constet. Quod tamen totum iudicio eruditorum hominum permittimus.

27. defendere, is ista defendat.

28. me tibi culpam, edidimus. quod etiam vidit Lambinus. male enim, tibi, antea desiderabatur.

497. 16. perfugia, alii legunt.

16. Etiam illud præcidas licet. Lambin. ita autem esse legendum, & ratio docet, & quod paullo post Cicero ait, Quare hæc quoque prætermittas licet.

27. te pretio remiges.

499. 14. talari addidimus, quæ antea vox in vulgatis deerat, ex emendatione Hotomani, qui fretus vetusti codicis auctoritate locum restituit.

34. satis promisso muneri ac recepto, habent a Manutio excusi.

37. defixa, atque insita.

500. 25. at quam ob caussam.

502. 14. intercipere, probata Lambini coniectura edendum curauimus; cum perperam antea, interficere, legeretur.

506. 13. Syracusis.

20. excogitata.

507. 26. testium, alii legendum putant.

508. 24. eman abat apud Gell. libro x. capite

I I.emicabat apnd Quinctil.lib x.cap.I I. quam lectionem probat Hotomanus. eminebat habent fere excusi omnes.

509. 18. ardentes. alii.

20. leniebat, est apud Gell. quam lectionem recte Hotomanus censet reiiciendam.

28. primario habent vulgati fere omnes in his Manut. primo, olim Ald. edidit.

510. 23. quid ceteri?

511. 11. nauigant ad ea loca.

14. hac vna tantum apud Gell. lib. I. capite V I I. legitur. Hotomanus vulgatam lectionem sequitur veterum codicum auctoritate corroboratam.

19. esse futurum, ex Hotomani emendatione edi curauimus: qui ita legendum ex Gellio existimat.

33. si cognosceret hominem.

512. 30. quem enim locum in prouincia sua celebritate simillimum, &c.

513. 16. vocem, omnium Hotomani assensi sustulimus, quem eo loco vacare nemo non videt. ita enim legebatur: quoniam id, & salutis omnium ratio, & veritas omnium postulat.

514. 13. pertineant.

516. 25. laboribus.

517. 16. corrupti.

519. 14. incolitis.

28. denique Hot.

IN ORAT. PRO M. Fonteio.

521. 11. pericula, populi Romani copiis armisque. ita in excusis antea legebatur. nos ex Hotomani coniectura, pericula a populo Romano: Faernus ex antiquo libro secus; pericula populo Ro. copiis,

copiis,armisque compensarunt.

14. Generum varietate,habet Faerni editio.

16. proxime fuerant: Hotom. coniectura.quæ perbelle loco quadrare videtur. Qui proximi, tamen Faernus legit,vt nos edidimus.

23. Hæc qui gessit, ita antea legebatur. Faernus ex vetere exemplari,is qui gessit,curauit edendum.

27. M. Fonteii,cum ad hunc diem fere in omnibus vulgatis, Cn. Pompeii pertinaciter hæsisset, ex Hotoman. auctoritate edidimus; cui Faernus se ait assentiri, atque adeo, quamquam repugnante suo vetere exemplari, in quo Cn. Pompeii legitur.

522. 20. legati ad eos? exercitus præterea Cn. Pompeii maximus atque,&c. ita legit Faern.ex suo vetere libro.

25. ecquem ex tanto.

27. ecquis est?

523.7. Quid? si hoc crimen optimis nominibus,nonnulli,quod præter Hotomanum etiam Faernus agnoscit: qui ita ait in Vaticani libro haberi, Hotomanus tamen vulgatam lectionem tuetur,exemplo Cœlii ad Ciceronem fretus. Non videtur hoc loco esse prætereunda viri doctissimi coniectura: qui non ita magna litterarum commutatione sic locum emendare conatur. Suspicatur enim, litteram c.quę eadem quidem esse postrema huius vocis,hoc,ad litteram, r, temere hæsisse, quæ esset huius vocis reipublic.nota· ex reliquis autem litteris vnius, e, vocalis mutatione in u, alteram vocalem,facile,munus,confici posse.Ita multo commodius,hoc reipub. munus delegare, quam hoc crimen videri posse enuntiari. Nam quæ mox verba sequuntur,adiuuant hanc coniecturam. sed vti doceamus eos isti munitioni præfuisse, qui facile officium suum,& præstare,& probare possunt, &c.

18 noſtris.

23. Litteræ M.F.ad C.Annium legatum.

37. Crodimi nonnulli legunt, Croduni Faernus. locum autem hunc totum cum deprauatus eſſet, plane reſtituit. Idem pto Seruium, Seruæũ legit.

37. Munium.

524. 5. Deuerterentur Faerne.

11. inuidioſam, Alii habent. Ita quidem legendum ratio docet, & quæ mox ſequuntur verba, Vel maxime enim inimici hanc rem ſermonibus diuulgare voluerunt.

525. 7. vno de teſte. Faernus contendit legi oportere, vt ſcriptum inueniri ait in antiquo libro, quo optimo vtitur.

10. iudici, alii ediderant.

18. coniecturæ, & cogitationi, cum antea coniectura, & cogitatione legeretur, approbata Hotomani emendatione, ex cudendum curauimus.

526. 1. ſi vt quidque Faernus.

24. Vulgarum, non, Belgarum legendum credidimus, & rationem, & Faerni emendationem ſecuti: ſunt autem Volgæ ſeu Vulgæ Prouinciæ popu li nou procul ab Arecomicis.

528. 8. vinctam teſtimoniorum fidem, Faernus legi affirmat. in vetuſtiſſimo codice Vaticano quē maxime ſequitur in hac oratione emendanda.

29. facillime, Faernus.

29. cum Gallis iurare malitis. Faern. cuius verba adſcri bi placuit: Vos tamen Gallis credere malitis in codice Vatic. legitur: vos tamen cum Gallis iurare malitis. nam & Galli iurati teſtimonium dixerant in Fonteium, & iudices, antequam de eo ſententiam ferrent, iuraturi erant quod ſi condemnaſſent, viſi eſſent iurare cum Gallis. conuictis virorum bonorum teſtimoniis. locũ hunc fœde corruptum Ho. feliciter emēdauit: legationibus flagitioſe obitis, conuictus virorum bonorum teſtimoniis,

37. ſecatores

37. ſenatores ex Faerno edidimus, cum ſenatũ antea legeretur.

530. 7. belli gerendo ait Faern. in codice Vaticano legi: vt recte bello gerendo, emendari poſſe exiſtimet.

32. deficta Faer. conficta alii.

531. 32. non audienda, Faerno aſſenſi excudi curauimus; qui locum ex cod. Vatin, emendat: nunc enim, antea male legebatur.

542. 19. pro exercitus Faern. auctorem ſecuti edidimus.

533. 5 inſerite oculos; Faern. legit vulgati habent inſerte.

15. condonare, vt Faern. non condemnare legendum videtur.

18. nos vero, iudices, non & multis & firmis præſidiis, vobis adiutoribus. iſti immani, atque intolerandæ barbariæ reſiſtemus? ita habet Hotom.

534. 2. propugnat Faern.

IN ORATIONEM PRO A. Cæcina.

536. 19. ſi facta vis non eſſet moribus, nos Hotomani auctoritate adducti, negationem tollendam curauimus.

537. 10. quod nos arguimus, confitentur, ſiue fides. &c. Ita legendum putat Hotomanus, non mala coniectura.

542. 30. Quid ais? iſtius ille fundus eſt. locum deprauatum feliciter Hotomanus ex ingenio reſtituit. Quid ais? tuus ille fundus eſt? Idem ſequenti pag. a quo loco, legit.

543. 23. e quo ex conuento.

544. 29. vt idcirco minus.

545. 37. XLCIↃ.

546. 6. cum incognita re.

32. dubium vobis fuit, esse vis aliqua videretur, nec ne.

548. 2. sint, hoc genus.

19. Quid denique ad ius ciuile, aut ad actoris notionem, & ad animaduersionem ages iniuriarū? Locum perobscurum, vt potuit ex ingenio Hotomanus restituit. Quid deniq; ad ius ciuile, aut actoris, ad notionem, & adnimaduersionem ages iniuriarum?.

550. 3. in eadem vi, Hotomanus, qui tamen in vetustis codicibus legi ait, an cum eadem vi.

552. 10. vt primum.

552. 17, aut aliquo prohibet.

553. 13. Quod si.

26. adstringere. & mox, statuit.

554. 12. pacti conuenti.

555. 2. biennem Hot. putat esse legendum: qui totum hunc locum a Budæo dissentiens pererudite interpretatur, non, biennium. Idē paullo ante, vsum, auctoritatem, coniunctè legendum docet.

556. 20. sed quia in hac re.

557. 9. vim enim multitudinis. hunc locum Manu. tamquam corruptum asterisco notat, sed eodem genere dicendi pagina etiam insequēti vtitur.

559. 15. pro, orationem, alij hortationem habent; equidem, rationem legēdum puto. Idem pro P. Quinct. Dici vix potest, quam multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam, necessariam deuenire.

20. tum illud quod dicitur*locum mancum, & deprauatum si vlla spes sit restituendi, sic Hotomanus restitui posse putat, tum illud quod dicitur, Vti lingua nuncupassit. Vide illius comment.

560. 5. Tamen probasse nemini, legit Manut. Alij negationem retinent, &, non probasse nemini legunt. Nam probabile est, e centumuiris fuisse,

quibus

quibus Scæuula caussam probarit.

561. interponi, pro imponi, ex Hotomano edendum curauimus.

16. testimonium,non, testamentum, quod antea excusum erat,legendum Hot.docet.

563. 25. Non vereor.

564. 3. nostræ defensionis , Hotomanus legit: id quod libri ab Aldo excusi habent,& veteres omnes.Cur enim aduersarij quærantur,nimium tribui Aquilij auctoritati? si vestræ,non nostræ legas?Itẽ infra, nostrum nominetis , & noster auctor, & rursus,quo nos auctore,est legendum.

17. etiam illa * materia, æquitatis:habent vulg. etiam illa me tueri et æquitate, Hot.sed ita,vt fateatur locum mendo non carere.

18. plurimis sæpe in rebus ius , æqui bonique rationem esse seiunctam , semperque id valuisse. Hunc locum fœde corruptum ita restituit Hotoman.plurimis sæpe in rebus æqui bonique rationẽ esse seiunctam,semperque id ius valuisse plurimum Arbitrabatur enim,vocem ius,e suo remotam loco in hunc postea alienum immigrasse.

565. 13. iussit, non iussisset , contendit Hoto. legendum.

14. proximo,non vt antea,proximi.Hot.

17. ex decreto emendat Hot. quod antea erat ex edicto.Et rursus pag.seq.lin.2.

566. 12. neque in hac re. Manut. Hotoman. alij. noster minime in hac re. sed neque,est legendum, vt hunc illud infra respondeat,neque in vi &c.

567. 5. vt cum esset a patria deiectus. Hoto. locum esse corruptum existimat, atque ita corrigi oportere:vt vnde esset deiectus.cuius quidem coniectura optima ratione niti videtur.

567. 25. qui postulat , vt a quo loco deiectus est, hoc est vnde deiectus est , eo restituatur , cum, verba nos eo ducunt &c. Locum deprauatum

adiutus ope veterum codicum, ita Hotomanus emendat: Qui postulat, vt a quo loco deiectus est, restituatur: hoc postulat, vt vnde deiectus est, eo restituatur cum verba no[illegible] ea ducunt &c.

569. 32. dicit, alij legunt.

574. 5. perspicis hoc nihil esse, vt in ceteris quæ rogaui.

6. Primum illud, alij.

FINIS.

